

CIVILIZÁCIÓK ÉS VALLÁSOK

CIVILIZÁCIÓK ÉS VALLÁSOK

CIVILIZÁCIÓK ÉS VALLÁSOK

Szöveggyűjtemény
a civilizációk összehasonlító tanulmányozásához

CÉGÉR KIADÓ

CÉGÉR KIADÓ

A kötetet a BME TTK Társadalom- és Gazdaságtudományi Intézete
Társadalomtörténeti Osztályának munkatársai
állították össze
dr. STEINBACH ANTAL és dr. MURAI GYÖRGY irányításával.

A kötet munkatársai
dr. STEINBACH ANTAL (India, Kína)
VARGA ERZSÉBET (Japán)
MURAI GYÖRGY (Iszlám)
BENKES MIHÁLY, MURAI GYÖRGY, S. HORVÁTH JENŐ
(Nyugati keresztény civilizáció)
BARLAGINÉ KELEMEN IDA (Keleti keresztény civilizáció)

A bevezető tanulmányokat írták
Benkes Mihály, Murai György, Pais István, dr. Steinbach Antal

Konzulensek
*Csongor Barnabás, Hajnal István, Jordán Gyula,
Sz. Jónás Ilona, Pángyánszky Ágnes, Puskás Ildikó*

Szerkesztette
Benkes Mihály

ISBN 963 8107 14 6
A kiadásért felel: Varga Kálmán igazgató
Budapest, XVI., Rózsa u. 35.
Tel./Fax: 183-2143
BBRT 223 12 392
Nyomdai kivitelezés: Express-Print Nyomdaipari Kft.
Felelős vezetők: Juhász-Tóth Csaba és Mehlhoffer Péter
Munkaszám: 94/114

ELŐSZÓ

Napjainkban megnőtt a civilizációk egymás közti érintkezésének kényszere és lehetősége. Ez a felismerés váltotta ki a kötet tervezőinek (néhai Steinbach Antal és Benkes Mihály) gondolatát, hogy olyan válogatott gyűjteményt szerkesszenek, amely lehetővé teszi az egyébként szerteágazó irodalomban való tájékozódást. Elképzelésüket - mellettük - a BME TTK Társadalmi- és Gazdaságtudományi Intézete Társadalomtörténeti Osztályának munkacsoportja valósította meg Murai György irányításával. Ez a tanári csoport folytatja a gyűjtő és válogató munkát, hogy a jelen kötet folytatását is megjelentethesse. Könyvünket elsősorban a közép- és felsőfokú oktatási programok részvevőinek ajánljuk, de ezt a „tanesszkozt” az érdeklődő olvasó közönség más rétegei is haszonnal tanulmányozhatják. A kötetben szereplő források segítségével ki-ki próbára teheti műveltségét, szellemi, erkölcsi, vallási és politikai tűrőképességét.

Jó munkát és hasznos felfedezéseket kívánunk!

A Kiadó

TARTALOM

BEVEZETÉS

I.

A kultúra és civilizáció kérdéséhez

(Steinbach Antal) 17

II.

Humanizmus és civilizációk

(Benkes Mihály-Murai György) 20

III.

Az Ótestamentum társadalma és vallási képzetvilága

(Pais István) 24

KÍNAI CIVILIZÁCIÓ

1.

Eredetmonda 43

*

Konfucianizmus 44

*

2.

Su-king

Hung-fan
(Részletek) 44

3.

Ji-king

Hi-ce
(Részlet) 45

4.

Si-king 46

5.

Li-ki

(Részletek) 52

6.

Csun-csiu 54

Tavaszi és őszi krónika

(Részlet) 54

7.

Lun-jü

(Részletek) 55

8.

Ta-hio

(Részletek) 61

9.

Csung-jung

(Részletek) 63

10.

Meng-ce

(Részletek) 64

11.

Sziün-ce

(Részletek) 68

17. Az égről 68

19. A szertartásosságról 69

20. Tanulmány a zenéről 69

22. A nevek kijavítása 69

23. Az emberi természet rosszasága 70

*

Taoizmus 71

12.

Tao-tö-king 71

13.

A szeretkezés taoja

(Részletek) 75

14.	
Ártó szellemekről	
(Részletek)	76
Legizmus	78
15.	
Sang-csün-su	78
Az erő eltávolítása	78
16.	
Li Sze életpályája	
(Részletek)	81
17.	
Tung Csung-su nézetei	
(Részletek)	84
18.	
Vu Csing-ce: Zsun-li-vaj-si	
(Részletek)	87
A budhizmus Kínában	
19.	
Han Jü beadványa	
(Részlet)	92
Kislexikon	94
Időrendi táblázat	98
Irodalom	99
INDIAI CIVILIZÁCIÓ	
1.	
Rigvéda himnuszok	106
Mitrához III. 59.	106
A mindent formálóhoz X. 81.	107
2.	
Brihadáranjaka upanisad	
(Részletek)	108
3.	
Cshándógja upanisad	
(Részletek)	110
4.	
Mahá-Narájana upanisad	114
Himnusz	115

Dzsainizmus	116
5.	
Uttaradzsdzhajana-szutta	116
Hariésza története	116
Buddhizmus	119
6.	
Tipitaka	119
Buddha megvilágosodása	119
A tan kerekének elindítása	123
A szerzetesi élet szabályai	124
Észukári	125
Hinduizmus	127
7.	
Mahábhárata	
és Rámájana eposzok	128
Az egynejlőség	128
A ravasz sakál	130
Vaszistha csodatehene	131
Szolga ne akarjon isten lenni	133
8.	
Mánava-dharma-sásztra	136
Manu törvénykönyve	136
9.	
Arthasásztra	
(Részletek)	139
10.	
Pancsatantra	141
Szómilaka, a takács	142
11.	
Káma	143
Vátszjájana: Káma-szútra	144
12.	
A Bhagavad Gítá	146
A kötelezettségekről	147
A cselekvésről	148
Ardzsuna látomása	153

Kislexikon	157
Időrendi táblázat	165
Irodalom	165
JAPÁN CIVILIZÁCIÓ	
Sintoizmus	173
1. Teremtésmítosz	173
2. Versek a sintó természet- és istenélményről	175
3. A macujamai tükör	176
*	
Buddhizmus	180
4. A négy szent tekercs	180
5. A zazen és a kóan	185
6. Zen versek	185
7. Teaszerartás	186
8. Ikebana	187
9. A nő-színjátszásról	188
A japán etika	188
10. Az Abe ház (Részletek)	189
Kislexikon	199
Időrendi táblázat	200
Irodalom	200

ISZLÁM CIVILIZÁCIÓ

1. Szúrák	207
1. szúra A megnyitó	207
2. szúra (Részletek)	208
9. szúra (Részlet)	210
33. szúra (Részlet)	210
48. szúra (Részlet)	210
62. szúra (Részlet)	210
5. szúra Az asztal	211
17. szúra Az éjszakai utazás	220
56. szúra A bekövetkező	226
110. szúra A segítség	228
112. szúra Az őszinte hit	228
2. Arab filozófia Ibn Haldūn (Részletek)	229
3. Ezeregyéjszaka	231
Sahrijár királynak és az ő fivérének története	232
A szárazföldi Abdullah és a tengeri Abdullah története	238
Sahrijár király és Sahrazád történetének befejezése	253
4. Arab és perzsa költészet	254
Omár Ibn Abi Rabi'a: Egy leányhoz	254
Abu'l-Atáhia: Nem látod-e	255

Daqiqi: Te fürteid...	256
Farrokhi: Zöldelő-kék bársonyában...	256
Kislexikon	257
Időrendi táblázat	258
Irodalom	259

NYUGATI KERESZTÉNY CIVILIZÁCIÓ

A római társadalom és a kereszténység	265
Keresztényüldözés	266

1. Cyprianus: Ad Donatum (Részletek)	266
--	-----

2. Keresztényüldözés Nikomédiában (Részlet)	267
--	-----

3. Galerius császár türelmi rendelete (311) (Részlet)	268
--	-----

4. A Constantinus-Licinius-féle türelmi rendelet (Mediolanumi edictum, 313)	268
--	-----

5. A nikaiai zsinatról (325) (Részlet)	270
--	-----

6. A Donatus-féle eretnekségről	271
------------------------------------	-----

7. Augustinus: Vallomások (Részletek)	273
---	-----

8. Augustinus: De civitate Dei (Részlet)	276
--	-----

9. Augustinus: Retractationes (Részlet)	277
---	-----

10. A katolikus vallás uralkodó helyzetéről Császári intézkedések (Részletek)	278
---	-----

11. Augustinus hipói püspöklevele az agonisztikusok (circumcelliók) mozgalma ellen	280
---	-----

12. A római püspök elsősege (Részlet a Corpus Juris Civilisből)	280
---	-----

13. Az Apostoli hitvallás	281
------------------------------	-----

14. Didaskália (Részlet)	282
--------------------------------	-----

15. A Tradicio apostolica (Részletek)	283
---	-----

Egyházszerzés	292
---------------	-----

16. III. Gergely pápa levele Bonifácnak (Részletek)	292
--	-----

17. Nagy Károly intézkedései a pogányság elfojtására (Részlet)	293
---	-----

A szentek tisztelete	294
----------------------	-----

18. Mária-himnusz	295
----------------------	-----

19. Aquinói Szent Tamás Éneke Krisztus testéről	296
---	-----

Az egyházi és világi hatalom viszonya	297
---------------------------------------	-----

20. Jámor Lajos és Paschalis pápa egyezménye (817)	297
--	-----

21. Donatio Constantini (Részletek)	298
---	-----

22.	István király: Intelmek könyve Imre herceghez (Részlet)	299
23.	Mikhaél Kerullariosz konstantinápolyi patriarcha kiközösítése (1054) (Részlet a bullából)	304
24.	Dictatus Papae (Részletek)	305
25.	A wormsi konkordátum (Részletek)	306
	V. Henrik császár levele	306
	II. Kálixt pápa oklevele	306
26.	III. Ince pápa levele (1199) (Részletek)	307
27.	Halotti beszéd és könyörgés (1200 körül)	308
28.	Aquinói Szent Tamás Summa Theologica	309
29.	Dante Alighieri: Isteni színjáték (Részlet)	311
	Az egyházi lovagrendek	314
30.	A templomos rend alapítása (Részletek)	314
31.	A német lovagrend szabályaiból (Részletek)	315
	A nyugati egyház tudomány- és oktatási rendszere	316
32.	Alkuin: Beszélgetés a retorikáról és az erényekről (Részlet)	316
33.	Alkuin: De Dialectica (Részlet)	317
34.	A ciszterci rend építészetre vonatkozó utasításai (Részletek)	317
	A gazdálkodás rendje	318
35.	Capitulare de villis (Részletek)	318
36.	A házasság a 10-11. században	321
	*	
	Politika-kormányzás	322
37.	Magna Charta Libertatum (Részletek)	323
38.	Meghívás a parlamentbe	325
	Főúr személyére szóló meghívás (1265)	325
	A grófságok és városok képviselőinek meghívása	325
	A hűbériség intézménye	326
39.	Fulbert Chartres-i püspök levele Vilmos aquitaniai herceghez (1020)	326
40.	Jegyzőkönyv az esküről (1068)	327
	*	
	Kiváltságok, szabadságjogok	327
41.	Anathéma	328
42.	X. Lajos rendelete a szolgaság megváltásáról (1315)	328
43.	Hosszúlejárátú bérleti szerződés (1332)	329

44.	Városi kiváltságlevél, Newcastle-upon-tyne szokásai	330
45.	Frigyes, Ausztria, Stájerország és Krajna hercegeének kiváltságlevele a zsidóság számára (1244) (Részletek)	331
46.	A párizsi takácsok határozatai (1260) (Részletek)	333
47.	Augsburg tanácsának döntése a város jogviszonyainak szabályozásáról (1363) (Részlet)	335
48.	Itáliai község rendjéről (Részlet)	337
49.	IV. Károly aranybullája a Prágai Egyetem alapításáról (1348)	337
50.	Luther Márton Részletek a 95 tételből	338
	Luther 1520-ban írt nagy reformáló és vitairatai (Részlet)	340
	Kislexikon	342
	Időrendi táblázat	349
	Irodalom	349

KELETI KERESZTÉNY CIVILIZÁCIÓ

1.	Hagia Szophia (Részlet)	355
2.	Cezaropapizmus Előszó (Részlet)	356
	De administrando imperio (Részlet)	357

3.	Hamvazó szerdai körmenet (Részlet)	357
4.	A közösségi földtulajdonról	358
5.	Ikonrombolás	359
6.	A keleti és nyugati egyházak ellentétéről	361
7.	Keresztesek Konstantinápolyban Nikéasz Khoniatész történetíró leírása (Részletek)	362
8.	Törökök Konstantinápolyban (Részletek)	363
9.	Akathisztosz Hümnosz	365
10.	Mária a keresztt lábánál (Részletek)	366
11.	Nagy Kánon (Részletek)	368
12.	A bűnbánó asszony éneke	370
13.	Az ortodox hitről III. könyv 5. fejezet A természetek számáról	371
14.	Egy hiszékeny ereglyegyűjtőhöz (Részlet)	372
15.	A keresztség felvétele	373
	Óskrónika (Részletek)	373
	Continuatus az orosz keresztlőről Khronografia	375
16.	Borisz és Gleb szentté avatása	376

17. Bölcs Jaroszláv törvényei (Részletek)	378	24. Alekszandr Nyevszkij győzelmei (Részletek)	386
18. Vlagyimír Monomak: Intelem (Részletek)	379	25. Elbeszélés Pjotr muromi fejedelemről és Fevronyijáról (Részletek)	388
19. Elmélkedés a törvényről és a kegyelemről (Részletek)	381	26. III. Iván törvénykönyve (Részletek)	390
20. Prédikáció a természetről és a húsvéti „feltámadásról” Beszéd Tamás hetére (Részletek)	382	27. Az egyház és az uralkodó viszonyáról (Részlet)	391
21. A „végtelenül türelmes Ioann remete” legendája (Részlet)	383	28. IV. Iván levelei ..... 392 A cári egyeduralomról ..... 392 A szabad kereskedelemről 393	
22. Jaroszlavna siralma (Részlet az Igor énekből)	384	29. A görög katolikus egyház létrejötte	393
23. Mongol támadás Rjazany ellen	385	Kislexikon	395
		Időrendi táblázat	398
		Irodalom	398

CÉGÉR KIADÓ

BEVEZETÉS

CÉGÉR KIADÓ

A KULTÚRA ÉS CIVILIZÁCIÓ KÉRDÉSÉHEZ

Mi teszi szükségessé, sőt elkerülhetetlenül fontossá, hogy a civilizációk összehasonlítható vizsgálatához szükséges alapvető forrásokat, dokumentumokat egy kötetben közreadjuk? Az a tény, hogy van valami a népek életében, ami szélesebb, mélyebb és tartósabb, mint a mindennapi politikai, ideológiai csatározások. Valami mélyáramlat, amely történelmi léptékben és meghatározóbban formálja az emberi társadalmat. Többnyire elfedik a felszín fodrozódásai, ám időnként a felszínre bukkanva nyíltan megmutatkozik roppant ereje. Úgy tűnik, hogy éppen napjainkban élünk át egy olyan történelmi időpillanatot, amikor ismét feltárulkozik, megdőbbentve a mindennapok rutinjába belefeledkezett emberiséget.

Közvetlen környezetünkben a szovjet birodalom megrendülése és felbomlása következtében ismét láthatóvá váltak egy ősi szerkezetnek évezredes, hatalmas tömbjei és a köztük lévő mély törésvonalak, melyeket a birodalmiság most szétmálló – „történelmi” rohamunkával készült – katonai, politikai, ideológiai vakolata csak időlegesen tudott elfedni. A kortárs szemlélődő láthatja, hogy a nagyhatalmak által kiszabott birodalmi és országhatárokat átszelve, tátongva nyílik meg egy a Baltikumtól a Kárpátok keleti ívén át, Jugoszláviát kettészelve az Adriáig húzódó mély törésvonal. Nevezzük nevén: a nyugati civilizációt a kelet-európaiától elválasztó történelmi határvonal. Ha tekintetünket meszebbre vetjük, a szovjet birodalom déli tájain egy még sebesebben szélesedő és mélyülő törésvonal villan a szemünkbe: az, amelyik az iszlám civilizációt a kelet-európaiától különíti el. Űrhajótávlatból nézve hasonló törésvonalakat földünk más – sommásan megítélt – régióiban is észlelhetünk.

Ezek a jelenségek méltán kelthetik fel nemcsak a társadalomtudósok érdeklődését a civilizációk, mint az emberi társadalom jelenét is alapjaiban meghatározó jelenségek iránt. A kultúra fogalmának tüzetesebb vizsgálata visz közelebb ennek értelmezéséhez és megértéséhez.

A kultúrát az emberi társadalom replikációjához szükséges, közös szimbólumrendszerek segítségével kialakított, művelt és továbbadott anyagi eszközök és ismeretek, társadalmi kapcsolat- és intézményrendszerek, valamint ideák, érzelmek és magatartásbeli megnyilvánulások szerves, strukturált egészeként fogjuk fel. Ismert, hogy a kultúra ötféle összetevőből áll: az olyan *élőlényekből* – mindenekelőtt az emberből –, amelyeknek az emberi kultúra jelenségeiben szerepük van; a *tárgyból*, azaz az ember által készített, szállított, tárolt, cserélt, elosztott, használt objektumokból; a *szervezetekből és intézményekből*, azaz a különféle tartósabb emberi kapcsolatok objektivációiból; az *eszmékből (ideákból)*, vagyis közzölhető (kommunikálható), másolható, egyik generációról a másikra átadható mentális reprezentációkból; és mindezek *szimbólumaiból*.

A kulturális komponensek az evolúció során speciális kölcsönhatásba kerülve egymással funkcionális viszonylatokba, úgynevezett *kompartmentekbe* (például kaszt, állam, vallás, írás stb.) szerveződnek. A rokon funkciójú kompartmenteket viszonylathálózatokba, *kulturális szférákba* célszerű csoportosítani.

A kultúra *materiális szférájába* sorolhatjuk mindazon élőlényeket és tárgyakat, valamint az ezek előállításával, elhelyezésével vagy tárolásával, szállításával, elosztásával és elfogyasztásával vagy felhasználásával kapcsolatosan kialakított, művelt és továbbadott ismereteket, eljárásokat, szokásokat, melyek az emberi társadalom időbeli és térbeli replikációjához szükségesek.

A *szociális szférába* csoportosíthatjuk mindazon társadalmi aktusokat és kapcsolatokat, szervezeti és intézményi objektívációkat, valamint a velük összefüggésben kialakított, művelt és továbbadott ismereteket, értékrendeket, előírásokat, érzelemnyilvánítási és viselkedésmódokat, szokásokat, amelyek az emberek kis és nagy csoportjainak szervezettségét, identitását és stabilitását, vagyis az emberi társadalom közel identikus replikációjának szervezési-szervezeti feltételeit biztosítják.

A *mentális szférát* azok a kompartmentek alkotják, amelyek sem a materiális, sem a szociális szférába közvetlenül nem sorolhatóak (pl. ideológia, tudomány, művészetek stb.).

A fenti három kulturális szférán belüli és a szférák közötti visszacsatolást, strukturális és funkcionális információcserét biztosító médiákat (beszéd, írás, kép, mimika stb.) tartalmazza a *kommunikációs szféra*.

A civilizációk vizsgálatánál éppen ezen összetevők kapcsolhatóságának lehetőségességét próbáljuk ki. Erre a kísérletre a civilizációk vizsgálata azért látszik különösen alkalmasnak, mert a társadalmi fejlődés hosszú első fázisára jellemző diffúz közösségekből éppen az első nagy modernizációs lépés, az első nagy funkcionális elkülönülés – a valláspolitikai irányítóközpontnak a szegmentális alapegységek fölé történő kiválása okozta a civilizációk keletkezését, indította el egy új társadalmi evolúciós szint kifejlődését.

Felvetődhet a kérdés: Mi indokolja egy kulturális és egy civilizációs szint megkülönböztetését? Mivel különbözik a kultúra a civilizációtól? Mi a civilizáció?

A mindennapi fogalomhasználatban a kultúra és a civilizáció többnyire egymást jelentősen átfedő fogalmak. A gondolkodók, társadalomtudósok számottevő része is hasonlóképpen foglalkozik állást. Albert Schweitzer például egyértelműen elutasítja a különbségtételt. „A németek legtöbbször kultúráról beszélnek, a franciák civilizációról. De a két kifejezés jelentése közötti különbség sem nyelvészeti, sem történetileg nem igazolható. Lehet beszélni etikus és nem etikus kultúráról, de kultúráról és civilizációról nem” – írja.

Az újkori európai fejlődésben a kultúra és a civilizáció fogalmainak értelmezése és a két fogalom egymáshoz való viszonyítása a nemzetek kialakulásának és polgárosodásuknak eltérő ütemével összhangban módosult. Ezért például a francia civilizáció-fogalom és a német kultúra-fogalom jóllehet részben átfedték egymást, nem voltak azonos jelentésűek, sőt fokozódó szembekerülést fejeztek ki.

Mindez azonban csak közvetve érinti a civilizáció mint tudományos kategória problematikáját. A civilizációt mint tudományos kategóriát elsősorban a régészet kezdi alkalmazni mint az emberi társadalom fejlődésének (különösen a régészet által közvetlenebbül megragadható anyagi fejlődésnek) a kultúráktól megkülönböztetendő magasabb fokát. Németh László ezt fordulatként értékeli: „Az őstörténetben tehát megfordult a spengleri szóhasználat: a kultúra az alsóbbrendű együttélés, a civilizáció a magasabb.” A későbbiekben a civilizáció fogalma főleg az angol régészek, antropológusok, történészek és történetfilozófusok egy részének munkássága révén egyre komplexebb értelmezést nyer, míg nem Arnold Toynbee hatalmas, már idézett történeti-történetfilozófiai munkájában (a tizenkötöttes *Study of History*-ban) megírja a civilizációk összehasonlító világ-történetét.

A civilizáció felfogásunk szerint a kultúrából, pontosabban a kultúrákból származik, nem más mint kultúrák szintézise, amely a kultúráknál nagyságrendekkel nagyobb integrációs potenciállal rendelkezik, annak következményeként, hogy az emberi társadalomban végbement az első nagy funkcionális differenciáció a kultúra materiális, szociális, mentális és kommunikációs szférájában egyaránt.

Az összehasonlító elemzés során a civilizációs kompartmentek között a négy kulturális szférában meg kell tehát keresni azokat a meghatározó jegyeket, amelyeknek különféle változatai karakterizálják és összehasonlíthatóvá teszik a civilizációkat.

A különböző civilizációs körök lassú közeledése az időszámítás előtti harmadik évezred-

ben a Nílus völgyében és Mezopotámiában hozta létre egy új evolúciós szint első organizációit, az *első civilizációkat*.

A civilizációs szint kialakulása során az egyes kulturális szférák azon kompartmentjei, melyek a többi szféra kompartmentjeivel való konvergálást leginkább elősegítették a következők voltak:

A *materiális szférában* az *ékes földművelés*, mely az ásóbotos, kapás művelést váltotta fel, jelentősen fokozva a termelékenységet. A civilizációs szint nagy civilizációinak összehasonlító elemzésénél az árasztásos rizstermesztés, a nomád pásztorkodás, a mediterrán mezőgazdálkodás és a vegyes gazdálkodás típusait lehetséges alkalmazni.

A *szociális szférában*, amely a civilizációs szinten *szociális-politikai szférává* változik, a társadalmi szerkezet vonatkozásában az élelemtermelő *földművelők és az uralkodó csoportok* (a katonai elit és a literátor-réteg) *elválásán* alapuló funkcionális munkamegosztás, az intézmények vonatkozásában a társadalom védelmi és belső rendfenntartási funkcióit ellátó *állam* különféle típusai és azok összehasonlítása az iránytű a tájékozódásban.

A szociális-politikai szféra vizsgálatánál megkülönböztetett figyelmet érdemel a *város*, mint a civilizáció jellegzetes településszerkezeti formája. A különféle várostípusok (szakrális központ, hatalmi központ, kereskedelmi központ stb.) variációinak és ezek megoszlásának vizsgálata szintén segíthet a civilizációk összehasonlító elemzésében.

A *mentális szférában* a civilizációs szinten a leginkább meghatározó kompartment a *vallás*, hiszen éppen a vallási-politikai szféra funkcionális és strukturális elkülönülése jelentette a civilizáció megjelenését. E modernizációs lépés következtében válhattak a differenciálatlan, zárt és kicsiny csoportközösségek – a kultúrák –, differenciáltabb, nyitottabb és hatalmas *szakrális-politikai közösségekké* – civilizációkká. A vallás a civilizációk elsődleges integráló-szocializáló tényezője. Csak amikor gyengül a szakrális integrációs erő, akkor erősödik a politikum szerepe, fokozódik a monopolizált belső erőszak alkalmazása.

Mivel egy replikációs kompartment egyszerre integrál és differenciál, természetesen a vallás sem csak integrációs erő, hanem elsőrangú differenciáló tényező is. A vallás a társadalmi differenciációból kedvezőtlenül kikerülő többséggel hátrányos helyzetét mint a világtörvény érvényesülését, mint isteni elrendelést fogadtatja el. A külső hatalmi kényszert interiorizálja, önkényszerre, önkorlátozássá, az üdvözülésért vállalt önkéntes áldozattá változtatja.

A vallástipológiák közül Albert Schweitzeré tűnik a leghasználhatóbbnak. Három gondolati irány szerint osztályozza a fejlett vallásokat: (1) monisztiikus vagy dualisztikus vallások, (2) optimista vagy pesszimista vallások, (3) logikus vagy etikus vallások. Ehhez Max Weber nyomán még egy ismérvpár hozzácsatolása kívánkozik: (4) aktív vagy passzív vallások.

A *kommunikációs szféra* meghatározó közvetítő médiája a kultúrák szintjén a *beszéd*, a civilizációk szintjén az *írás*. Az írás a vallási-ideológiai szféra funkcionális elkülönülésével egyidejűleg és vele szoros kölcsönhatásban alakult ki, és döntően hozzájárult a civilizációk kialakulásához. A kommunikációs kompartmentek ugyanis nemcsak passzív közvetítők, hanem egyúttal aktív evolúciós (vagyis integráló-differenciáló) tényezők. A beszéd alapvető társadalomszervező szerepe kétségtelen, az írással azonban a tér-időben új dimenziót megnyitó, a beszédnél lényegesen nagyobb integrációs átfogóképeséggel bíró médium jelent meg az emberiség történetében. Az írással pontosan és tartósan rögzíthető az információ ("a szó elszáll, az írás megmarad"). Segítségével kétoldalú kommunikációt lehet biztosítani egymástól távollévő emberek között, sőt egyoldalú kapcsolat teremthető a már halott generációk és az élők között. Az írás döntően hozzájárult ahhoz a gondolkodásmódbeli meghatározó változáshoz, amelynek során a kulturális szint emberének mitikus gondolkodását a civilizációs szint emberének racionális-logikus gondolkodása váltotta fel. Az „elektronikus írás” pedig tovább mélyítette a folyamatot.

Ismételten nyomatékosítani kell, hogy a civilizációs kompartmentek fokozatos egymáshoz közeledése, összehangolódása, majd összekapcsolódása teremti meg az új organizációt: a civilizációt. Éppen ezért a különféle kulturális szférák civilizációs kompartmentjeit nem csupán önmagukban, hanem egymással való kapcsolatukban, egymásra való kölcsönhatásukban is szükséges tanulmányozni, hogy a vizsgált civilizációról alkotott képünk pontosabb és teljesebb legyen.

Egy érzékenyebb, részletesebben kidolgozott modellnek természetesen az egyes kulturális szféráknak nemcsak a meghatározó kompartmentjeit kell tartalmaznia, hanem sok más összetevőjét is (pl. kereskedelem, kereskedők és kézművesek; jog, művészetek; képi, zenei szimbólumok stb.).

Ugyancsak nem szabad megfeledkezni arról, hogy nem elég csupán a modellezett civilizáció természeti környezetének feltérképezésére szorítkozni. A *különféle civilizációk* ugyanis egymásnak is „környezetet” jelentenek, még hozzá eléggé változatos környezetet. A fejlődésbeli aszinkronitás következtében ősi és egészen fiatal civilizációk létezhetnek egy időben, és kerülhetnek egymással térbeli szomszédságba (pl. a hindu és az iszlám civilizáció).

Napjainkban is tapasztalható, hogy a civilizációk érintkezésbe kerülve többféle módon is reagálhatnak. Megpróbálhatnak elszigetelődni a másiktól. Békés vagy (és) erőszakos eszközökkel asszimilálni próbálhatják a másikat. Akalmazkodni igyekezhetnek a másikhöz (közben arra törekedvén, hogy identitásukat megőrizzék). Az előző három reagálás kombinációival próbálkozhatnak. Szándékaink szerint a civilizációk karakterének bemutatásával, azok érintkezésének lehetséges hatásairól is „képet” kívánunk nyújtani. Ha érintkezésük felületes vagy időleges, nem következik be lényegi változás egyik félnél sem. Ám ha az egyik (jóval fejlettebb) civilizáció behatol a másik (gyengébb) civilizációba, felbomlaszthatja, majd bekebelezheti azt. Van rá példa, hogy a civilizációk kölcsönösen behatolnak egymásba, és kettejük szintéziséből egy új civilizáció keletkezik. A mai domináns civilizációk érintkezésének lehetséges kimenetelei „globalizálódó világunk” döntő tartalmi jelenségei közé tartoznak.

Steinbach Antal

II.

HUMANIZMUS ÉS CIVILIZÁCIÓK

A XIX. század utolsó évtizedétől kezdve felgyorsult az életfeltételek és a hagyományos gondolkodásmód átalakulása. Az emberiség nem térhetett ki a magatartásunkat minősítő és irányító értékeket érintő folyamatok és alapelvek újravizsgálata elől. Mindazt, amit ez a gyökeresnek mutató mutáció áthat, *humanizmusnak, etikának, civilizációnak* nevezzük. A múlt században a hagyományos etika egyidejűleg a görög-latin humanizmuson, a keresztény erkölcsön és a felvilágosodás filozófiai racionalizmusán alapult, legalább is Európában, és a világ sorsát irányító értelmiségi elit rétegekben. Ezeket az összetevőket érdemes bemutatni, mivel a XX. században ezek az öröklött értékek bomlásnak indultak, s az új generációk szembe kerültek velük.

Milyen ez az örökség, amely szinte a felismerhetetlenségig eltorzult századunkban?

A *görög-latin humanizmus* – a kultúrán túl – megadta az embernek azt az érzést, hogy az ösztöntől és a természet determinizmusától megszabadulhat. Ez a forrása a szabadság

és a felelősségérzet etikájának, innen ered, hogy fontosnak tartjuk az irodalmi műveltséget és a filozófiai szemléletiséget. Olyan eszményekhez jutott az emberiség, amelyekben a „józan ész”, az „akarat” és a „pártatlan értelem” vált meghatározóvá, igazán értékessé.

A keresztény erkölcs paradox módon megegyezett ezzel az értékrenddel, jóllehet számos ponton ellentétbe is került a humanista hagyománnyal. Mégis: az ember – Isten teremtményeként – a világegyetem központja és értelme lett, számára az élet értelme kétségbevonhatatlan, isteni ajándék. A kereszténység univerzalizmusa évszázadokon át működő szellemi struktúrákat és értékrendszert alkotott, csak a XVIII. századtól kezdve indult meg a keresztény hit „egyetemességének” bomlása. Ebben az értékrendszerben az „eredendő bűn” és a „megváltás” állt a középpontban, s eszerint az emberben az az érzés keletkezett, hogy életének kulcskérdései (megmaradás és elbukás) tőle magától független. Az ember tehát szabad, önmagáért felelős, ekként cselekedetei és szándékai szerint ítélik meg. A szándék, az irgalom és a tiszta szív etikája ez, amelyben a megbánás morális eleme jelenik meg. Így módon fordult az ember az ösztön, a biológiai erők – köztük a szexualitás – megtagadása felé, hogy a keresztény humanizmus tekintetében kiváltságát bizonyítsa. A reformáció már a maga talaján sok mindenben ellentmond a humanizmus fenti tételeinek, nagyban hozzájárulva a felvilágosult francia forradalomhoz vezető viszonyok kialakulásához, nemcsak szellemi-erkölcsi téren, hanem a mindennapi társadalmi élethelyzetek vonatkozásában is.

A felvilágosodás századának *ésszerű morálja* ismét az univerzalizációhoz vezetett, visszakövetelve a görög-latin hagyományos értékek nagy részét is. Amikor a XIX. század ateista racionalistái azt képviselik, hogy a valláson kívül is létezhet valamiféle erkölcs, valójában ugyanarra a morálra gondolnak, amelyet a vallás alapozott meg korábban. Hogyan? Elsősorban azért, hogy azonos igényt jelent az ember kiváltsága tekintetében, amelyet a világegyetemben betölt. A szabadság és felelősség azonos hitére, a józan ész, az akarat, a természet ösztönzéseivel való ellenállás felsőbbségének azonos érzésére, az erkölcs egyetemességének bizonyosságára hivatkozik. (A kanti jóakarat ebben az olvasatban csupán a szív irgalmasságának világi értelmezése.)

A XX. század a maga *teremtő kaotizmusával*, de az ésszerű morál birtokában tovább folytatja ennek az univerzalizmusnak a helyreállítását. Az ismeretek „robbanása” avagy forradalma a racionalista erkölcsöt a kinyilatkoztatás tekintély-szintjére emelte. Ám ekközben minden addiginál jobban láthatóvá váltak az európaiól „eltérő” – „idegen” – szellemi struktúrák és értékrendszerek. Ezekről a civilizációkról és társadalmakról a történelem és a humán tudományok együttesen feltárták, hogy időtálló alapelemeket hordoznak magukban. Az *európai evangelizáció* az új nemzetközi érintkezési viszonyok közepette ismét veszíteni kezdett dinamizmusából, hiszen szembekerülve az *etikák és kifejezési módok sokféleségével* már nincs értelme saját értékei abszolút érvényesítésének.

Az ember meggyőződhet arról, hogy a gondolkodás és a megismerés új távlatában az „*irracionális viselkedés*” jegyeinek az emberi élet vonatkozásában alapvető befolyásoló szerepe van. A hétköznapi történelem azt mutatja, hogy az emberben immoralisnak minősített erők a különféle elfojtások és repressziók (legyenek akár politikai, akár lelki-szellemi korlátozások) hatására újabb formát öltenek. Freud felismerése egykor azt a kérdést állította előtérbe, milyen jogon ítéljük el azt, ami természetünkből fakad, létezésünk feltétele? Nietzsche pedig tudatosította az értékelési kritériumok átalakulásának jelentőségét, felvetve, vajon nem egy „*morálon kívüli*” korszakba lépett-e át az emberiség története? Ettől kezdve a hagyományos morális ítélet visszaszorul, de úgy, hogy a *civilizációs különféleségben* keletkezett értékek viszonylagos megelevenedése, egymás mellett élése kap teret.

Rendkívül különös „összeomlás” veszi kezdetét századunkban, amikor egyfelől a hagyományos értékek tekintélyvesztése felgyorsul, s ezáltal milliókban fokozottan kialakul a „felszabadulás” érzése, másfelől átesve a mámorító szabadságélményen, az alternatív civilizációs értékek visszaszivárgása tapasztalható. Amíg a hagyományos értékeket a XIX. és a

XX. század folyamán a növekvő *tudományos objektivizálódás*, illetve az ideológiai-politikai szférában a marxista elmélet szinte együttesen támadta, addig a XX. század utolsó évtizedére – a marxizmuson alapuló intellektuális és szervezeti-mozgalmi erőfeszítések visszaesésével – a tudomány újabb távlataihoz fűződő attitűdök maradtak meg, mint támadó erők.

A civilizáció, a kultúra, az ember és az etikai értékek összességének mai válságát senki sem tagadja. Vita tárgya azonban, hogy e válság induló okát a hagyományos értékektől való „megszabadulásban”, azok összeomlásában jelölhetjük-e meg? Nem ritka, hogy a válságlelemzők valamilyen „reakciós” irányzatban kapcsolódnak össze. Az ember attól szenved, hogy kilépett a hagyomány védőernyője alól, különösen a vallási értékek elvesztése üthet vissza – állítják. „Isten meghalt!” – hivatkozik Nietzsche az ókori hellén tézisére, de számunkra hosszabb ideje ugyancsak felmerül az a kérdés – André Malraux nyomán –, hogy itt Európában, s az Európa-paradigma modellek régióiban, az ember meghalt-e vagy sem?

Napjainkban elemi erővel vetődik fel a kérdés tehát, hogy lehetséges-e Istent tagadó humanizmus? A vallásos nézetek különféle képviselői nemleges válaszokat adnak, s korunk fejlődésmenete mintha igazolná is e vélekedéseket. Ez az értékelés is századunk elejétől vette kezdetét, amikor a „bomlasztás” nyitányára sor került. Max F. Scheler 1912-ben az egalitárius morál tévedéséről szólva arra a megállapításra jutott, hogy valódi morál csak valamely vallás kinyilatkoztatásán belül található meg. A modernkori erkölcs ennek a tételnek tagadása.

Vajon tényleg Isten haláláról volt-e, van-e szó? Továbbá, ha a civilizációs válságot vizsgálat alá vesszük, nem az tűnik ki elsősorban, hogy a folyamat kiváltó oka nem a racionális értékek jelentkezésében és terjedésében jelölhető meg, hanem sokkal inkább az új felismerések nyomása alatt összeomlott hagyományos értékek letűnésével.

Mai vizsgálatok tükrében azt tapasztaljuk, hogy az ember el tudta viselni ezeknek az értékeknek az eltűnését, sőt mint André Gide és sokan mások, örömteli felszabadulásként élték át, mert nagyobb bizalmat nyilvánított a társadalmi haladás mítoszának (a tudománytól azt várva, hogy az embert istenné teszi). A *történelem racionalizmusa* így léphetett az istenhit és a vallásosság „helyébe”.

A század végéhez közeledve többé-kevésbé világosan látjuk, hogy korunk zavarosságát nem a vallásos hittételekre, vagy az úgynevezett polgári etika eltűnésére vezethető vissza, hanem sokkal inkább arra a történelmi kudarcra, amely az egyéni és társadalmi lélek krízisévé vált. A „történelem ésszerűsége” nem békét, szociális igazságot, egyéni méltóságot, a legjobbak érvényesülését és szabadságot teremtett, hanem ellenkezőleg, napirendre került az *öntudatnélküli tömegek* uralma, *totalitárius állami erőszak* és *háborúk* terheltek meg a jelenkori civilizációt. Önmagunk kétségbeejtő képmásával nézünk farkasszemet! A modern társadalomban vészesen lecsökkent minden „játékos elem”, ahogyan azt J. Huizinga már a '30-as évek végén éles szemmel észrevette. A technika racionalizációja, az uniformizálódás, különösen a nyugati civilizációban, ennek alapintézményeiben (vallás, művészet, tudomány, jog, politika) lefokozta a játékos elem szerepét. A problémát eszerint abban kell megragadni, hogy „félművelt tömegek” léptek be a szellemi életbe, az erkölcsi szabályok „meglazultak”, a technika és a szervezés által tág tere nyílt a *tömegek tetszőleges „vezetésének”*. Ettől függően a nevelés, a formák és a hagyományok fékjétől felszabadult új nemzedékek elhagyták a korábban elfogadott normák kereteit. A „lebomlás” során viszont új *humanizmusok* születtek meg.

Nem mondhat le az emberiség arról, hogy létének értelmet találjon és adjon. A hagyományos felfogásokhoz, amelyeket a *kényszerű modernizáció* fojtogat és pusztít, nem lehet közvetlenül visszatérni. Arról sincs szó, hogy engedjük a modern folyamatok okozta torzulásokat „végigvinni”, szinte megszüntetve az emberi társadalom egy részét. Az egyén azt már tudja, hogy nem érheti el beteljesedését egy válságcivilizációban. Nem lehet meg-

oldás a mai világból való kikapcsolódás sem, nem lehet nem tudomást venni a kor „tragédiájáról”, ami azzal a szükségszerűséggel jár, hogy az ember előrelásson és meghatározzon, s egyidejűleg megvalósítson egy megfelelő emberi viszonylatrendet. *Egy új rend új értékek fellelésével jár együtt.* Új értékek teremtése a „megroppant civilizációk” környezeti feltételei között megköveteli azt a bölcsességet, amely képes egyensúlyt fenntartani és teremteni a megszokott és az újdonság között; a dolgok „felülete” és „mélysége” között; az egyéni érvényesülés és a szociális közösség fejlesztése között; a parancsnoklás és az engedelmesség, a lázadás és a beletörődés, a barát és ellenség között.

Az „újdonságok” bevezetése a társadalomba, vagy másképpen a szocializáció új buktatói igénylik, hogy a társadalom sajátos feltételei között megújítsa politikai intézményrendszerét és gyakorlatát.

A mi világunk sok tekintetben új világgá változott a század folyamán, s különösen az utóbbi harminc esztendőben. Módosult a „változás ritmusa”, s az egyén életét lényeges *metamorfózisok* jellemzik egy emberöltő alatt is. *Korszakváltásra* került sor a természetről szereshető ismeretek körében, minden eddigieket meghaladó ismeretanyagot sajátítottunk el egyetlen nemzedék életében. Radikálisan lecsökkentettük a távolságokat (a Föld „világfaluvá” lett), s ezáltal lehetővé vált a legtávolabb élő népek és kultúrájuk megismerése, ami egyben kötelezettség is arra, hogy a kirekesztés ellen munkálkodjunk. Egyre nyíltabb és eklektikusabb világ vesz körül bennünket, de éppen ezért mindaz ami elválaszt – megkülönböztet – bennünket egymástól (hagyomány, tudomány, művészetek, történelmi utak), egyszersmind egyesít is. Új, hogy a különféle kultúrák „átformálhatósága” lehetővé válik. A „Kelet” kulturális hagyományai felértékelődnek. Új, és nem hagyható figyelmen kívül, hogy minden eddiginél nagyobb veszély leselkedik az emberre, még azután is, hogy megszűnt a „két világrendszer szembenállására” épült fenyegetés.

A modernizáció hatására minden egyes társadalom hagyományos rendje fellazult, elsősorban a fejlődésben leszakadó „Dél” társadalmai. A kultúrák különbözősége és a hétköznapi élet minősége, a világ kiterjedése, a népek sokfélesége és különössége közötti differenciák olyan ellentmondásokat hozhatnak létre, amelyekben felörlődhet az ember.

Korparancsként jelentkezik, hogy valamennyi etnikum és az azonos kultúrkörhöz tartozó társadalom ragaszkodjon történeti-természeti környezetéhez, mindahhoz a tudáshoz, cselekvési programhoz, belső és külső kapcsolataihoz, amelyek közepette létezik. A saját mivolt kinyilvánítása mellett számolniuk kell konfliktusokkal, amelyek a különbözőségek megértése iránti tolerancia hiányából származnak. Kikerülhetetlen lesz a *verseny* és a *kiütlelem*. Az új rendet jelentő életmód, életminőség, munka, ideálok és prioritások kiválasztása és kidolgozása újabb és újabb konfrontációkhoz vezethet, amikor ismétlődően helyre kell állítani az egyensúlyi viszonyokat. A világ „felrobbant” egymásra visszavezethetetlen részekre, amelyek együtt kell hogy éljenek és egy *globális világot* kell hogy alkossanak. Eközben a jelen szellemének visszacsatolása a múlthoz és a perifériára szorított kultúrákhoz nemcsak oktatási-megismerési, hanem történelemalkotói feladat is. Világosan látható, hogy a „megsemmisítő” képesség birtokába jutott ember szellemének hatalma őriási és tartalmazza évezredek fejlődésének eredményeit és kudarcait. Ez az *emberi hatalom* egyben ismeretei helyességének is bizonyossága. A régi rend radikális átalakításával ugyan veszélyhelyzetet idézett elő, de egyidejűleg előbbre jutott a valóság feltárásában, a fejlődésben. A XX. század kihívásaira adott válaszok eltérőek voltak a kortárs civilizációk részéről, és a megfelelőek mellett sok tévesztéses, sőt zsákutcs akadt.

Az Öböl-háború tanulságait összegző Fukuyama-értékelés, amely szerint „befejeződött a történelem”, mégis korainak tűnik. Kétségtelen, hogy a *nyugati civilizáció bizonyult eredményesnek és kényszeríti* (szelíden vagy erőszakkal) *a többi civilizációt az általa járt út követésére.* Azonban az ősi gyökerekkel rendelkező civilizációk ezt a modernizációs kényszert igyekeznek elhárítani, vagy csak elemeit elfogadni. Az adaptálásnál a megoldások

gyakran sajátos jegyeket kapnak, s érdekes változatok jelzik a befogadás során végbement módosulások mindegyikét. A kortárs civilizációk – az eredeti forrásokból – rendelkeznek kellő tartalékkal ahhoz, hogy megőrizték önálló létük feltételeit. Ehhez hozzátehetjük, hogy történelmi tapasztalataik létrehozták azokat a „technikákat”, amelyekkel kivédhetik, csökkenthetik az erőteljesebb civilizációk behatásait. Számos példáját látjuk e változatos módszerek érvényesülésének, hol „a bezárkózás a nemzeti hagyományokba”, hol a részleges és időleges alkalmazkodás, hol az asszimiláció, hol a tradíció és a modernizáció összhangjának megteremtése a járható út. Tanúi vagyunk a régi vallások újjászületésének, megújulásának, miként a különböző vallások ötvözésének, elemeiknek eklektikus felhasználásával operáló új vallási irányzatok megszületésének is. A korábbi mozdulatlannak tűnő állapotból, váratlanul gyors, dinamikus mozgásba lendülnek társadalmak és régiók, jelezve, hogy látszólagos nyugalomuk mögött lüktető elevenség rejlik. Ennek mozgatói lehetnek a külső „kihívások”, a nemzetközi élet változásai, de a belső folyamatok hatása is igen fontos, az integrációt differenciáció váltja fel, és belső ritmikájuk önálló utat jár. A kihívásokra adott rossz vagy elmaradt válaszok „kritikus korszakok” bekövetkezését vonják maguk után, és az ősi tradíciók szembe kerülnek a jelennel, s teljesen bizonytalanná teszik a jövő képét. Ez azonban nem jelenti „mindenek” feladását és az elfordulást a hagyományoktól, s egy másik civilizáció előtti behódolás befejezett tényét. A folyamat hosszabb, a csendes asszimiláció is több nemzedéknyi időt igényel, s az egykor volt kultúra diadalmasan visszatérhet, sőt olykor a hódítókat is maga alá gyűrheti.

A. Toynbee érzékletesen írta le a civilizációk születését és elmúlását, történetüket. A XX. század első harmadában állapította meg, hogy a valaha létezett huszonhat civilizációból csak a következők maradtak fenn, a nyugati civilizáció, a nyugati kereszténység, az iszlám társadalom, a hindu civilizáció, a kínai, valamint ennek oldalága Japánban. A három megtorpant (polinéz, nomád, eszkimó) civilizációt agonizálóknak minősítette. Ő is látta, hogy a nyugati civilizáción kívül valamennyi magán viseli a „megroppanás és a hanyatlás jegyeit”, mert a „kisebbség elveszti teremtő erejét, válaszul a többség megszünteti a mimezist; következésképpen a társadalom, mint egész, elveszti egységét”. A kortárs civilizáció bomlási folyamataiban azonban látta az „erőrekapás”, a megmaradás, a felzárkózás esélyét és lehetőségét is.

Századunk végére kirajzolódik, hogy a „zavaros idők” után, több „vereség” után is adottak a feltételek a többi civilizáció létehez, fejlődéséhez. A hatalmas örökség, amely e civilizációk teremtő tevékenysége során felhalmozódott, valamennyiünk, az egész emberiség közös kincse.

Benkes Mihály – Murai György

III.

AZ ÓTESTAMENTUM TÁRSADALMA ÉS VALLÁSI KÉPZETVILÁGA

A zsidó és a keresztény vallás követői szerint létezik transzcendens szféra. Közelebről tekintve úgy vélekednek, hogy csupán *egyetlen Isten* van, akit a világ teremtőjének, kormányzójának, jutalmazó-büntető lénynek tartanak. Magát ezt a monoteista álláspontot az

izraelita és a keresztény teológusok aztán a Bibliára hivatkozva próbálják igazolni, mondván, hogy az Ó- és Újtestamentumban egyetlen, tisztán szellemi természetű istenség szerepel. Törekvésük azonban teljességgel megalapozatlan, mert ezek az ideológusok a saját vallásuk csak igen későn kialakult istenképzését vetítik vissza a múltba. Közben tudatosan meghamisítják a bibliai iratok tartalmát. Épp ezért, ha meg akarjuk tudni, hogy ténylegesen mily vallási képzetek szerepelnek az Ószövetségben, nem a szóban forgó teológusokra kell hallgatnunk, akiket éppúgy anya szült, mint bármelyikünket, akik véletlenszerűen lettek szakmájuk úzói, s akik vallási-egyházi szempontból érdekelték a bibliai tények elhallgatásában vagy direkt meghamisításában. Inkább annak alapján kell véleményt alkotnunk, amit az Ótestamentumban olvashatunk.

A héber Bibliából pedig nem azt tudhatjuk meg, hogy az emberiség kezdeti állapotát az egyistenhit uralta, és őseink világlátása a monoteizmus emelkedett álláspontjáról zülött le különféle alacsonyabb értékű vallásalakzatokba (növények, állatok, égitestek, fétisek, hegyek, ligetek, emberalakúnak gondolt istenek kultuszába), hanem valami egészen mást. Azt ti., hogy régebben éppenséggel ezeket a most zárójelben említett dolgokat övezték vallási tisztelettel az ótestamentumi zsidók, és csak nagyon későn bukkant fel náluk az egyetlen Istenbe vetett hit. Hogy tényleg ilyen folyamat játszódott le náluk, azt némiképp már láthattuk akkor, midőn a Genézis teremtésmítoszainak az elemzése során két különböző istenséggel – Elohimmal és Jahvéval – találkoztunk. Továbbá akkor, midőn azt tapasztaltuk, hogy a Tízparancsolat első rendelkezése tiltja a zsidóknak idegen istenek tiszteletét. Érdekes egyébként, hogy a monoteizmus a lényegét tekintve az Ószövetségben végső soron sem jutott érvényre, mivel ez a kánon elismeri a Sátán, valamint különféle más természetfölötti lények meglétét is. És ugyanezt mondhatjuk az Újtestamentumról is, amely magától értetődő módon beszél a Sátán, az angyalok létezéséről, s amelynek az „Atya”, a „Fiú” és „Szentlélek” létét állító részletei voltaképp sokistenhitet foglalnak magukban.

Dehát milyen is volt közelebbről tekintve a régi zsidók vallási képzetvilága? A következőkben ennek a világnak néhány fontos aspektusát mutatom be, s azt a képet, amelyet vele kapcsolatosan most fölvezolok, jelentősen gazdagítani fogják a későbbi fejezetekben szereplő elemzések és adatok.

A TERMÉSZETKULTUSZ

Az állatvilágból kiemelkedett ember rendkívüli módon függ az őt körülvevő természeti tényezőktől. Épp ezért kényszerű és teljesen magától értetődő, hogy gyermeteg tudatában eleinte a számára oly fontos, illetve félelmetes természeti jelenségek öltenek transzcendens alakot, és lesznek nála a vallási kultusz tárgyai. Ezt a tényt már az ókorban világosan fölismerte jóegynéhány görög bölcsele. A szofista *Prodikosz* (i.e. 481–411) szerint pl. az emberek – a hálaérzéstől ösztökélve – legelőször azokat a dolgokat istenítették, amelyeket a természetben készen találtak, és amelyek nekik hasznosak voltak, s csak később jelent meg náluk az ún. kultúra-héroszok imádata. A korai atomista filozófia jeles alakja *Démokritosz* úgy vélte, hogy a vallás a különféle természeti jelenségek keltette félelemérzés okozta. A későbbi atomista bölcselethez tartozó *Epikurosz* és *Lucretius* pedig hangsúlyozta, hogy a vallás keletkezésében és létében – a most említett félelemérzés mellett – még az égitestek szabályos mozgásai s a földi élővilág csodálatos sajátosságai is közrehatottak.

Hogy az említett görög filozófusok nézete mennyire helytálló, az nem csupán akkor mutatkozik meg, ha az ókori görögök, egyiptomiak és rómaiak vallástörténetét vesszük

szemügyre, hanem akkor is, ha az Ótestamentumot lapozgatjuk. Maga ez a kánon ugyanis valósággal hemzseg az olyan részletektől, amelyek az ószövetségi zsidók hajdani természetimádatáról tanúskodnak, ill. amelyek hadakoznak e természetkultusz különféle formái ellen.

Az égítetek kultusza

Sok más ókori néphez hasonlóan az ótestamentumi zsidóságnál is központi szerepet játszik az *égítetek kultusza*. Mindenekelőtt a Hold és a Nap imádata, ami abból fakad, hogy a „mennyből”-nak ez a két legfényesebb objektuma mindenkor alapvetően befolyásolja az emberek életvitelét. A Nap nélkül pl. nem keletkezhetett és nem maradhatott volna fenn bolygónkon a szerves élet. Földünkön ez az égítet határozza meg az időjárás viszonyokat, az évszakok váltakozása révén a vegetáció csodálatos jelenségeit, és teszi lehetővé, hogy a világos napszak idején szemünkkel láthassuk a varázslatos természeti dolgokat. Továbbá azt is, hogy a sugárzásával megvilágított Hold fénylés vonatkozásában fázisváltozásokat mutasson, és így – legalább részben – éjszaka se legyünk sötétségre kárhoztatva.

Az elmondottak érthetővé teszik, hogy a különböző régi népek vallási kultuszában miért foglal el központi helyet a *Hold*. És az említett tények magyarázzák meg azt is, hogy miért játszott oly fontos szerepet ez az égítet az ótestamentumi zsidóságnál. A helyzet ugyanis az, hogy a Hold rendkívüli tiszteletnek örvend Izráel fiainál már a nomád állattenyésztés időszakában, majd pedig később, a honfoglalás után is. Néhány idevonatkozó tény: 1) A zsidó etnikum és vallás az időt *holdhónapokkal*, a Hold fázisváltozásai által meghatározottan számítja. Mégpedig olyképpen, hogy ennek az időegységnek a kezdete és a vége a lényegyet tekintve az ún. újhold-állapot, a közepe pedig holdtöltére esik. 2) Maga ez az időszámítási mód azzal a következménnyel jár, hogy a hónapok kezdete, az *újhold napja* kiemelkedő fontosságra tesz szert, és napjainkban is meghatározó mozzanat a zsidó vallásban. Ez közelebbről azt jelenti, hogy az istenség „kötelezi” a maga népét az újhold specifikus áldozatokkal való megünneplésére. (Num. 28,11–15. Hogy konkrétan milyenekkel, azt a mágia és áldozás témakörét tárgyaló fejezetben ismertetem.) 3) Minden időszakosság szerint a Hold sajátos tiszteletével függ össze az is, hogy az ótestamentumi zsidó vallás és az őt ma követők tábora a 24 órás napot *estétől estéig*, és nem reggeltől reggelig számítja. 4) Mint majd a jeruzsálemi templomokról szóló fejezetben látni fogjuk, az ószövetségi zsidóknál a Hold kultikus fontossága abban is kifejeződött, hogy az állítólag a pusztai vándorlás idején elkészített – és még a honfoglalás idején és után is jóideig funkcionáló „gyülekezeti sátor” révén emlegetett – szent hajlékot a maga bejáratával és oltárával *keletre*, a felkelő Hold (és Nap) irányába néző módon kellett elhelyezni (Ex. 27,9–16; 38,9–15). És ugyanezt tapasztaljuk a Salamon király által Jeruzsálemben fölépített *templom* esetében is. 5) Ahogy korábban már említettem, szinte bizonyosnak vehetjük, hogy a napoknak *hetekre* történő beosztása is végső soron a Hold fázisváltozásaihoz, tehát a holdhónap alapján történő időszámításhoz kötődik. 6) Külön felhívom a figyelmet valamire, amiről majd a mágia és áldozás kérdéskörének az elemzésekor ejtek részletesebben szót. Arra ti., hogy bizonyos igen fontos ótestamentumi *események, ünnepek dátumát* a szóban forgó holdhónapos időszámítás határozza meg. Az Exodusban pl. arról olvashatunk, hogy az előbb említett „gyülekezeti sátor” az „Úr” parancsának megfelelően az „év első hónapjának első napján”, vagyis újholdkor lett fölállítva (40,1,16–17). A Leviticusban (23,5) és a Numeriben (28,16) azt látjuk, hogy a pészachot az év első hónapjában 14-én este, azaz holdtöltekor kell megülni. A kürtzengés napját az Ótestamentum szerint a régi zsidóknak a hetedik hónap első napján, vagyis újholdkor kellett megünnepelniük (Lev. 23,24; Num. 29,1–6).

Az elmondottak egyértelműen mutatják, hogy Izráel népénél az egymástól el nem különült világi és vallási életben rendkívüli szerepet játszik a Hold. És ugyanezt mondhatjuk el a *Napról* is, amelytől – mint fentebb jeleztem – sokkal nagyobb mértékben függ a földi élet, mint bolygónk saját fényt nem birtokló kísérőjétől. Némelykor ugyan az Ószövetségben a Nap fontosságát némiképp elfedi az, hogy a héber Biblia közvetlenül a Hold fázisváltozásaihoz kapcsol különféle eseményeket, ünnepeket, ám ennek ellenére mégis kitapintható, hogy az Ótestamentum természetkultuszában végső soron a Nap a *legalapvetőbb* tényező. Hogy ez valóban így van, annak érzékeltetése céljából a következőkre hívom föl a figyelmet: 1) A már említett „gyülekezeti sátor” bejárata, több belső kultikus objektuma (pl. a frigyláda) és a szent hely pitvarának a kapuja *keletre*, vagyis a *felkelő Nap* (és Hold) irányába nézőn lett elhelyezve. 2) Maga a *frigyláda* a napsugár színére emlékeztető *arany-nyal* volt bevonva, és *aranyból* készült a rajta elhelyezett *két kerub* is. 3) A Nap rendkívüli kultikus szerepére utal az is, hogy a szóban forgó hajlékban – közelebbről tekintve annak külső részében – egy *hétágú mécses* állott, amelynek *lángja* estétől reggelig, vagyis egész *éjszaka* égett, hogy pótolja, varázsolja vissza az eltűnt Nap fényét (Ex. 25,31–40; 27,20–21; Lev. 24,1–4). 4) A Nap (és a Hold) vallási fontosságát az is jelzi, hogy amikor az Ótestamentum szerint az „Úr” meghatározta, a léviták közül kinek milyen feladata lesz a „gyülekezeti sátor”-ral kapcsolatosan, és melyik nemzetségük e szent hely melyik oldalán táborozzék, akkor a kitüntetett szerepű *keleti* oldal gondozását a *papi* funkciót betöltőkre bízta. „A hajlék *előtt*, a kijelentés sátrától *napkeletre* – mondja Num. 3,38–Mózes, Áron és fiai táboroztak, akik a szent hely körül végezték teendőiket Izráel fiainak a szolgálatában.” (Az Ótestamentum szerint a léviták Jákób fiának, *Lévinek* a leszármazottjai: Lévinek három fia volt: *Gérsón*, *Kehát*, és *Merári*; Kehát fia *Amrá*m, aki aztán *Mózes* és *Áront* nemzi; Kehát utódai közül Áron fiai lesznek a papok, a többiek pedig a legfontosabb kultikus segédszolgálat ellátói – vö.: Ex. 6,16–20; Num. 3,1–38.) 5) Az ószövetségi napkultusz pregnáns jegeit mutatja a Salamon király által Jeruzsálemben fölépített *templom* is. E jegyek az alábbiak: a szentély bejárata *keleti* irányba nézett; a templom külső részében is funkcionált a *hétágú mécses*: a szentély belseje a napsugár sárga színére emlékeztető *arannyal* volt beborítva, és legbensőbb részében helyezték el a korábban a „gyülekezeti sátor”-ban állott, aranyborítású, két aranykerubbával díszített frigyládát, és *két* másik, hatalmas, az uralkodó által fából készíttetett és *arannyal* bevonatott kerubot. 6) A *második*, a babilóniai fogságból való hazatérés után felépített, ún. zorobábeli *templom* kapuja szintén *kelet* felé nézett (Ez. 40,10; 44,1–2). 7) A *pészach* ünnepének a dátuma, a Niszán hónap 14. napja voltaképp a Nappal, a természet *tavaszi újjáéledésével* kapcsolatos, mivel a *tavaszi napéjegyenlőség* utáni első holdtöltére esett. 8) Az *aratás* és a *betakarítás* Ótestamentumban előírt ünnepei szintén a Nappal függenek össze.

Hogy a régi zsidóság – az Ószövetségben szereplő, vele kapcsolatban álló népekhez hasonlóan – mennyire hódolt az égitestek kultuszának, azt a következő konkrétumok is bizonyítják: 1) Az északi állam, Izráel polgárai „*leborultak az ég minden serege előtt*” (2Kir. 17,16). Ugyanis cselekedett a déli állam, Júda királya, Manassé is (2Kir. 21,3), aki „*Leborult az ég minden serege előtt, és tisztelte azokat*”. Ám ez az uralkodó mást is tett (2Kir. 21,5): „*Oltárokat építtetett az ég minden seregének az ÚR háza mindkét udvarában*”. Az i.e. 587-ben bekövetkezett bukást megelőzően *Jeremiás* a déli zsidó állam, Júda pusztulását csak úgy tartja elkerülhetőnek, ha az állam polgárai feladják az égitestek kultuszát, és visszatérnek az „Úr” tiszteletéhez. Mivel pedig e vallási megtérésben nem hisz, az istenséggel a jövőt illetően a következőket mondatja az égi seregeket imádó júdaiaknak (8,1–3): „*Abban az időben... kiszórják majd sírjukból Júda királyainak és vezéreinek csontjait, ... a prófétáknak és Jeruzsálem lakosainak csontjait. Kiterítik azokat a nap, a hold és az ég egész serege elé, amelyeket szerettek, tiszteltek és követtek, amelyekhez folyamodtak, és amelyek előtt leborultak*. Nem szedik össze, nem temetik el, trágyává lesznek a föld színén. Akik pedig megma-

radnak ebből a gonosz nemzetségből, az egész maradék, inkább választaná majd a halált, mint az életet bárhol, ahová a megmaradtakat szétszórtam...” 2) Izráel fiai különféle helyeken *naposzlopokat* állítottak fel, amelyeket aztán egyes vallásreformer királyok (pl. Ászá és Ezékiás júdai uralkodók) összetörettek (vö. Károlinál: 2Krn. 14,5; 2Kir. 18,4; Ézs. 17,8; Ez. 6,4–6; Lev. 26,30). 3) *Jeremiás* szerint Júda városaiban – Jeruzsálemben is – a fiúk fát szedgetnek, az apák tüzet gyújtanak, az asszonyok pedig téstát gyúrnak, hogy *áldozati süteményeket* készítsenek „az ég királynőjének”, vagyis a *Holdnak* (7,18). Amikor pedig a próféta e szokásról le akarja őket beszélni, s az „Úr” tiszteletére próbálja őket ösztönözni, az alábbi elutasító választ kapja az Egyiptomba menekült zsidóktól (44,16–19): „Nem engedelmességedünk neked abban, amit az ÚR nevében hirdettél nekünk, hanem mindazt megteszük, amit kimondtunk: tömjénezünk az *ég királynőjének*, és italáldozatot mutatunk be neki, ahogyan tettük mi és atyáink, királyaink és vezetőink Júda városaiban és Jeruzsálem utcáin. Mert akkor jóllaktunk kenyérrel, jó dolgunk volt, és nem kerültünk veszedelembé. De amióta abbahagytuk a tömjénezést az *ég királynőjének*, és nem mutatunk be neki italáldozatot, azóta mindenben szűkölködünk, fegyver és éhínség miatt pusztulunk. És ha az *ég királynőjének* tömjénezünk – mondták az asszonyok –, és italáldozatot mutatunk be neki, talán férjünk tudta nélkül készítünk *áldozati süteményeket*, amelyek őt [a Holdat] *ábrázolják*, és úgy mutatunk be neki italáldozatot?” 3) A babilóniai fogságban lévő *Ezékiel* prófétát i.e. 581-ben egy tűzhöz hasonló alak „elragadja” Jeruzsálembé, és ott sok „istentelenség”-et mutat meg neki. Többek közt azt, hogy az „ÚR temploma bejáratánál, a csarnok és az oltár között mintegy *huszonöt férfi* volt, háttal az ÚR temploma felé, arccal *kelet* felé fordulva, és kelet felé leborulva, imádták a napot” (8,16). 4) Ez az ezékieli szövegrészlet – egyes korábban már említett tényekkel együtt – arra mutat, hogy a *salamoni templom* nem az „Úr”, hanem a *Nap* (és a *Hold*) *szentélye* volt. S ezt a véleményt csak megerősíti bennünk az egyik ótestamentumi hely (2Kir. 23,11), amely a vallásreformer júdai uralkodóról, *Jósiásról* a következőket írja: „Eltávolította az ÚR házának a bejáratától a *lovakat*, amelyeket Júda királyai a *nap tiszteletére* állítottak oda, Netan-Melek főember szobája mellé, egy külön csarnokba. A *napnak szentelt kocsikat* is *elégette*”. Ezek a Jósiás által eltávolított lószobrok és kocsik arra utalnak, hogy a *Napnak* az a kultusza, amely igen elterjedt és erős volt Egyiptomban, Mezopotámiában, a perzsáknál és Kisázsiában, nagy kedveltségnek örvendett az ótestamentumi zsidóság körében. Egyúttal fölidézik bennünk *Héliosz* mítikus alakját, akit az ókori görögök *napistenként* tiszteltek, s akiről úgy vélekedtek, hogy az Ókeanosz keleti partján lévő ragyogó palotájából minden reggel útnak indul négy szárnyas paripa vontatta aranyos kocsiján, hogy sugaraival eláraszsa a földet; majd égi útját befejezve este nyugaton leszáll az Ókeanosz vizébe, hogy aranyos csónakján az éjszaka idején visszatérjen palotájába, és másnap reggel újra kezdhesse örökös égi vándorlását, s biztosítsa a fényt, a meleget, voltaképpen az életet az isteneknek, az embereknek, az állatoknak, valamint a növényeknek.

Egyéb természeti kultuszok

Az ótestamentumi zsidók az égitesteken kívül sok más egyéb természeti dolgot is kultikus tisztelettel öveztek. *Jahve* pl. eredetileg minden valószínűség szerint a *vihar*, a *mennydörgés* és a *villámlás istene* volt, éppúgy, mint a görögök *Zeusza* és a rómaiak *Jupitere*. E tényre, *Jahve* időjárással kapcsolatos voltára utal a *Jób-könyv* is, amelynek főalakjával – miként később látni fogjuk – az „Úr” a forgószelekből folytat beszélgetést. Továbbá az, amiről majd a mágia és áldozás témakörét tárgyaló fejezetben ejtek részletesen szót, ti. hogy az ószövetségi zsidók különféle időjárás varázslásokat, pl. eső előidézését célzó rituális műveleteket végeztek.

Kiemelt szerepet játszott vallási életükben a különféle *magaslatok*, hegyek *kultusza* is. Ennek egyik legmarkánsabb jele a Sínai (Hóreb) nevű hegyhez fűződő tisztelet, amelynek alapja a következő: e hegy tűzhányó, és vulkáni működése a Biblia szerint kiválóan alkalmas arra, hogy segítségével Mózes az „Úr” parancsait mélyen bevésesse az ótestamentumi zsidóságba. A magaslatok kultusza egyébként az Ószövetségben először *Ábrahám* kapcsán jelenik meg, amikor ez az ősatya a maga fiát, Izsákot egy hegyen akarja az Istenségnek föláldozni. (A kérdéses hegyet a Genézis 22. fejezete Mórija néven említi, majd később a zsidók az egyik jeruzsálemi magaslattal, az „Úr hegyé”-vel vélték azonosnak.) A honfoglalást követően pedig rendkívüli elterjedtségnek örvend, aminek két oka van. Egyfelől az, hogy a dombok, a hegyek tetejéről az ember messzebbre lát, mint a síkságról, és ezért emelkedettebb állapotban, s az égi hatalmakhoz közelebb lévőnek érzi magát. Másfelől pedig az, hogy a pusztai vándorlás alapvetően síksági területétől eltérően az „ígéret földjé”-n szép számban vannak hegyek. A szóban forgó magaslati kultusz nevezetes helyei az ótestamentumi zsidóknál – többek között –: Gilgál, Ofra, Gibeón, Dán, Bétel és Jeruzsálem. Ha pedig vesszük magunknak a fáradságot, és lapozgatjuk az Ószövetség történeti, valamint profetikus könyveit, akkor ezekben rengeteg olyan részletre lelünk, amely a magaslati kultusz igen kiterjedt voltáról, ill. az e kultuszt háttérbe szorítani igyekvő törekvésekről tudósít. Megemlítek néhányat az idevonatkozó helyek közül. A bírói funkciót betöltő *Gedeon* az „Úr”, hogy építsen neki oltárt egy hegy tetején (Bir. 6,26). Az utolsó óizraeli király uralmának kezdetén a zsidók még áldozóhalmokon üzték a vallási kultuszt, és maga *Salamon* is a Gibeónban lévő magaslaton szokott áldozatokat bemutatni az Istennek (1Kir. 3,2–4). Az óizraeli királyság kettészakadása után az északi zsidó állam első uralkodója, *I. Jeroboám* az áldozóhalmokon – többek közt Bételben – még templomokat is építtetett, és hozzájuk papokat nem a léviták, hanem az egyszerű nép köréből rendelt (1Kir. 12,31–32). *Ászá* júdai királyról, *Salamon* dedunokájáról a Biblia megjegyzi, hogy különféle „bálványok”-at ugyan elpusztított, de az áldozóhalmok az ő uralkodása idején is kultikus helyül szolgáltak. És ebből a szempontból nem változott a helyzet a júdai trónon őt követő fia, *Jósafát* alatt sem: az áldozóhalmok nem szűntek meg, „a nép továbbra is áldozott és tömjénezett az áldozóhalmokon” (1Kir. 22,44). A magaslatokon üzött kultuszról tanúskodó bibliai helyeket még hosszan sorolhatnám. Ám úgy vélem, már az eddig említett részletek is világosan jelzik az olvasó számára, hogy a régi zsidóknál mennyire alapvető volt a magaslatok vallási szerepe. Annyit azonban még feltétlenül szükségesnek tartok megemlíteni, hogy az áldozóhalmok még az olyan vallásreformerek júdai király idején is zavartalanul működtek, mint *Jóás* (2Kir. 14,4), és csupán a radikális hitújító *Ezékiás* és *Jósiás* igyekezett funkcionálásuknak véget vetni (2Kir. 18,4; 23,8–9).

A régi zsidók azonban nem csupán a magaslatokon, hanem más egyéb természetű helyeken is hajtottak végre vallási cselekményeket. Az Ótestamentumban jóegynéhány alkalommal arról olvashatunk, hogy *sziklahasadékokban*, *ligetekben*, *fák alatt* és egyes *völgyekben* ugyancsak üzték vallási kultuszt. Könyvem későbbi fejezeteiben az érdeklődő olvasó számos idevonatkozó adatot talál majd. Épp ezért itt most csak két dologra hívom föl a figyelmet. Egyfelől arra, hogy az említett sajátos kultushelyek közt rendkívül fontos szerepet játszott a Jeruzsálemtől délre lévő *Gé-Hinnom*, a Hinnom nevezetű patak völgye, amelyben az ótestamentumi zsidók saját gyerekeiket áldozták fel a Molek nevű istenségnek, s amelyet mint kultikus helyet – a barbár szokással együtt – az itt talált népektől vettek át (lásd ezzel kapcsolatban: 2Kir. 23,10; 2Krán. 28,3; 33,6; Jer. 7,31; 19,6.11). Másfelől olyan ószövetségi részletekre hívom föl a figyelmet, amelyeknek az elolvasása után az érdeklődő maga is joggal állapíthatja meg, hogy az ótestamentumi zsidóság tényleg igen kiterjedt kultikus gyakorlatot folytatott az említett típusú helyszíneken. Néhány ilyen részletet (amely arról tanúskodik, hogy a régi zsidók tömjéneztek minden zöld fa alatt, lángoltak a „bálványok-ért, s megölték gyermekeiket a magaslatokon és a hegyek hasadékaiban)

a következő iratok tartalmaznak: Bir. 6,11–30; 2Kir. 16,4; 17,10; Hós. 4,13; Jer. 2,20; 3,6; Ez. 6,13; 20,28–29; Ézs. 57,5.

Az ószövetségi zsidó vallásban igen jelentős szerepet játszik a különféle *élőlények* kultusza is. Mindenekelőtt a *bikának* a tisztelete, amely eredetét tekintve minden bizonnyal az állattenyésztéssel kapcsolatos. E különös hímnemű lényt (és nőnemű párját, a tehenet) sajátos termékenységi kultusszal övezték az ókori görögök és az egyiptomiak. Az ótestamentumi zsidóság történetében pedig először a sínai-hegyi erkölcsi parancsadásról szóló híradás említi meg a bikakultuszt, beszámolván róla, hogy a Mózes-re 40 napot váró nép – türelmét veszítve – Áronnal több *aranyborjút* öntetett, és e szobrokat tekintette az őt Egyiptomból kihozó isteneknek (lásd Károli fordításában: Ex. 32,18). A szóban forgó kultusz rendkívüli erősségére utal, hogy az óizraeli állam széthullását követően az északi zsidó állam első uralkodója (I. Jeroboám) azáltal szakítja el a Dávid és Salamon révén vallási központtá tett Jeruzsálemtől saját országának a lakóit, hogy Bételben és Dánban egy-egy aranyból készített *borjúsobrot* állíttat fel, és az utóbbikról azt mondja a szó szűkebb értelmében vett Izráel polgárainak: ezek a ti isteneitek, ezek hoztak ki benneteket Egyiptomból (1Kir. 12,28). A bikakultusz fontosságát az is jelzi, hogy a különféle ünnepekre a Tóra által előírt állattáldozatok közt kiemelt módon szerepel a *bikák kultikus leölése*. (A sátoros ünnep 7–8 napján pl. összesen 76 bikát kellett az ószövetségi zsidóknak feláldozniuk: Num. 29,12–38.) A szóban forgó bikakultusz jelentőségére az is utal, hogy a Salamon által építtetett jeruzsálemi templom udvarában álló nagy rézmedencét 12 *bikasoborra* helyezték rá (1Kir. 7,23–26). Persze, meglepő volna, ha az ótestamentumi zsidók szarvasmarha-kultusza csupán a bikához kötődne, mert a bika és a tehen elválaszthatatlanul együvé tartoznak, s ezért az ókori egyiptomiak és a görögök a bikával együtt a *tehenet* is kultikus tisztelettel övezték. (A hellének – mint korábban már utaltam rá – a maguk főistenét, Zeust bikaalakúnak is gondolták, a feleségét, Hérát pedig némelykor tehénzeműnek említették.) És nem más a helyzet az Ószövetség népénél sem, mert egyik kiemelkedő alakja, *Sámuel* – aki bíróként működött, és először Sault, majd pedig Dávidot kente föl királlyá – az „Úr”-nak *üszőt* áldoz (1Sám. 16,2). Ne gondoljuk azonban, hogy az állatok közül csak a szarvasmarhát (főként a bikát) övezték az ótestamentumi zsidók vallási kultuszai. Ha ugyanis lapozgatjuk a héber biblia iratait, lépten-nyomon más állatok (a kecske, a juh, az oroszlán stb.) kultikus tiszteletére vonatkozó részleteket is találunk bennük. A salamoni templom „díszítményei” pedig nem csupán a régi zsidóság növényekkel (pl. a pálmával, a különféle virágokkal), továbbá az égítetekkel (a Nappal és a Holddal) kapcsolatos kultuszára, hanem egyúttal a különféle élőlények (oroszlánok, sajátos kerúbok) tiszteletére is utalnak, és ilyenképp komplex módon fejezik ki a korabeli vallás természetét.

VALLÁS ÉS TÁRSADALOM

A régi zsidók vallása – miként más népeké is – eleinte alapvetően a természethez kötődött. Ez a tény azonban nem valamiféle tiszta természetkultusz, hanem olyan vallást jelentett, amelyben az embereknek a külső realitáshoz fűződő, szakadatlanul változó szociális viszonyai fejeződtek ki. Ez egyfelől azt eredményezte, hogy a társadalom által üzött gazdálkodás pillanatnyilag fontos területei (állattenyésztés, földművelés, kézművesség) komoly mértékben uralták a vallási szférát is. Másfelől pedig azt, hogy az utóbbiban igen markáns módon bukkannak fel a társadalom mindenkori belső jelenségei; méghozzá olyképpen, hogy a természethez fűződő, az ősbibbi vallási mozzanatokra mind nagyobb mértékben és mind karakteresebben ráakódnak különféle szociális sajátosságok.

Az Ótestamentumban ennek az említett sajátos ráarakódásnak egyik következménye, hogy a honfoglalás céljából egymással szövetséget kötött zsidó törzsek – állítólag Mózes irányításával – közös kultikus centrumot hoztak létre az ún. „gyülekezeti sátor” formájában, és e szent hajlék mesterséges fétis-istensége a frigyláda volt. (Lásd ezzel összefüggésben a jeruzsálemi templomokról szóló fejezetet!)

Ugyancsak szociális momentum, a honfoglalással és a birtokba vett „Kánaán” megvédésével, a dávidi és a salamoni hódításokkal kapcsolatos katonai küzdelem fejeződik ki abban, hogy az ószövetségi istenség a „Seregek Ura” megnevezést kapja. Más ókori népekhez hasonlóan ugyanis a régi zsidók is azt hitték, hogy az Istenük velük és általuk hadakozik a csatákban. Az Ótestamentum szerint pl. a frigyláda-istenség „segít” nekik a Jordánon való átkelésben, Jerikó elfoglalásában. Más alkalommal viszont gyengének „bizonyul”, mert amikor a filiszteusokkal szembeni győzelem érdekében elviszik az egyik katonai táborba, ő maga is az ellenség fogságába „esik” (1Sám 4–7. rész). Az egyik bíró, Jefte az „Úr”-nak köszönhetően arat diadalt az ammoniták felett, és ezért előzetes fogadalmát teljesítve saját leányát áldozza fel hálából az istenségnek (Bír. 11,29–40). Jahve a maga népének a győzelme érdekében jégesővel „pusztítja” az öt emóreus király csapatait, és – Józsué kérésére – „megállítja” égi járásában a Napot és a Holdat, hogy a zsidóknak legyen elég idejük az ellenség megverésére (Józs. 10,11–14). Más esetben pedig hadászati tanácsokat „ad” Dávidnak, és „közreműködik” abban, hogy az óizraeli állam e királya diadalt arathasson a filiszteusokon (1Krón 14,13–16).

A segítő Istennek ez a pozitív alakja azonban meginog az Ótestamentumban akkor, amedőn a zsidók vereségeket szenvednek, ill. történelmi értelemben tragikus eseményeket élnek át. Ám a papok, a próféták ily esetekben is igyekeznek megőrizni a „választott nép” számára a maga Istenét. Eleinte úgy, hogy az egyes vereségeket nem saját etnikumuk pillanatnyi gyengeségével, az ellenség túlerejével, hanem azzal indokolják meg, hogy ez vagy az a zsidó férfiú (pl. Ákán és Saul) áthágta az „Úr” valamely rendelkezését, és emiatt sújtotta az Istenség vereséggel a maga népét vagy annak valamely vezetőjét (Józs. 7. rész, 1Sám. 15. rész). Később aztán, amikor i.e. 721-ben az asszírok meghódítják az északi zsidó államot, majd pedig i.e. 587-ben a babilóniaiak leigázzák Júda országát, ez az értelmezés különös formát ölt. Az ez idő tájt és később élt próféták nem azt mondják, hogy az említett hódítók (és némelykor az egyiptomiak) erősebbek a zsidóknál, hanem a következőket *vétkezti* Istenünk ellen, aki gonoszságainkért *büntet meg* most a *hódítók által*. E különös interpretáció két momentum miatt figyelemre méltó. Egyfelől azért, mivel a tragikus helyzetbe jutott zsidóságnak azt szuggerálja, hogy az „Úr” a maga „választott nép”-t nem hagyta cserben, és az Isten iránti kellő magatartással reménye van a jobb jövőre. Másfelől pedig azért, mivel a szóban forgó történések és értelmezések folyamatában indul el az ótestamentumi „Jahve”, a zsidó Isten képzete abba az irányba, hogy a tragikus bukások, a babilóniai fogság, az utóbbiból való hazatérést követő ezsdrafi-nehémiási vallásreform eredményeképp majdnem az *egyetlen és mindenható Isten* alakját öltse. Maga ez a folyamat azonban ahhoz a meggyőződéshez vezet, hogy az egyedülnek gondolt természetfölötti hatalom elsődlegesen a „választott nép” Istene; és ez a hit még az Újtestamentum legkorábban keletkezett, zsidó-keresztény vallási szemlélettől áthatott iratát, a Jelenéseket is igen határozottan uralja.

Az ótestamentumi vallás szociomorfizmusa abból a szempontból is megfigyelhető, hogy az óizraeli állam létrejöttének a hatására Jahvét egyre inkább *királyi* vonásokkal ruházzák fel a héber Biblia különféle iratai. Ennek következtében az istenség gyakran mint önkényúr szerepel az Ószövetségben, és mint valamiféle független-önkénteskedő uralkodó dönt úgy, hogy megteremti a világot, hogy kiválasztja saját népének a zsidóságot stb.

Némelykor úgy ábrázolják az ótestamentumi szerzők, mint a kozmosz urát, akinek trónusa az ég, származása pedig a Föld. (Az újszövetségi Jelenésekben pedig arról olvashatunk, hogy az Isten a mennyben királyi széken ül: 4,2.) Azt említik róla, hogy választott népének – önként, ill. az utóbbi kérésére – Ő ad királyt. A szóban forgó szociomorf szemlélettel függ össze, hogy a zsidó megváltó csak egy király, Dávid családjából származhat (ez a vélekedés az Újszövetségbe is átkerül, amelynek Jézus-alakja szintén Dávid utódként említődik). Különösen sokszor szerepeltetik királyként az ótestamentumi istenséget a Zsoltárok (22,28–29; 66,7; 72,11; 86,8–10; 95,3), amelyek szerint az „Úr” előtt leborul mindenféle nép, mert övé „a királyi hatalom”, mert hatalmasan uralkodik mindenkor; előtte le kell borulnia minden királynak, minden nép őt köteles szolgálni; tehát voltaképpen Jahve nem más, mint a valóság egyetemes ura, „nagy király minden isten fölött”. Társadalmi vonatkozásban Ő az, aki az emberek dolgait megítéli, a cselekedeteket jutalmazza vagy bünteti. (És ez a nézőpont átkerül a keresztény eredetű Újtestamentumba is, amelyben hol az „Atya”, hol pedig a „Fiú” az, aki ítél élők és holtak fölött.)

A család témaköréről szóló fejezetben majd részletesen bemutatom: az ószövetségi vallás szociomorfizmusa abban is megnyilvánul, hogy Jahve „szabja meg” a férfiak és a nők közti *szexuális*, valamint *házassági kapcsolat* jellegét. Mint később látni fogjuk, Ő „engedélyezi” a többnejűséget, a feleség válólevéllel történő elküldését. Ő az, aki „előírja”, majd pedig „megtiltja” a sógori házasságot. Ugyancsak Ő az, aki a „szent mag” megőrzése céljából nem „engedélyezi”, hogy a zsidók idegen népekkel családi kapcsolatra lépjenek. S a Biblia szerint az is, aki némelykor önmagát „választott” népe férjének, ill. vőlegényének nyilvánítja. Ez említett dolgok mögött reálisan, persze, az húzódik meg, hogy az ótestamentumi zsidóság önmaga történelmét transzcendens jelleggel élte át, és saját családtörténetének – gyakran ellentétes – képződményeit Istentől meghatározottnak tartotta, aminek folytán Jahve sokszor mint illogikus, önmagának ellentmondó természetfölötti hatalom szerepel a Bibliában.

Az elmondottak már mutatják számunkra, hogy az ószövetségi vallást *komplex szociomorfizmus* jellemzi. Ez a tény – az említett aspektusokon túlmenően – abban is kifejeződik, hogy Jahve kultuszában így vagy úgy minden társadalmi csoport érdekszempontja megjelenik. A szóban forgó istenség „támogatja” a nemzetségi arisztokráciának a törzsi viszonyok közepette a nép fölé került, Mózes által vezetett rétegét, továbbá a később létrejött királyi hatalmat. A héber Biblia Istene képviseli a zsidó szabadok érdekeit, amidőn „igenli” más etnikumokból rabszolgák, ill. „megtűri” a saját népből adósrabszolgák szerzését. Bizonyos esetekben némiképp egyúttal arra ösztönzi a rabszolgatartókat, hogy bánjanak emberségesen a hatalmuk alatt lévőkkel, hogy bizonyos idő után bocsássák szabadon a saját népükből származó adósrabszolgákat. A humanizmusra való ösztönzés elsődlegesen a *próféták* részéről jelentkezik. Főként ők azok, akik Jahvét mint a *szegények*, az *özvegyek*, az *árvák védelmezőjét* szerepeltetik. Közülük többen pedig igen kemény szavakkal ostromozzák a gazdagokat, a hatalmasokat, akik kegyetlen módon kisémmizik, elnyomják a társadalom nyomorultjait. Megemlítek néhány, a szóban forgó témakörrel kapcsolatos bibliai részletet. A *Leviticus* (19,9–10) pl. kötelezi a földtulajdonosokat, hogy biztosítsanak sajátos *kalász- és szőlőszedőgetési lehetőséget* az arra rászorulóknak, s így beszél: „Amikor földetek termését learatjátok, ne arassátok le egészen a mező széléig, és az aratás közben elhullottat ne szedjétek föl. Szőlődet se böngészd végig, és a szőlőben lehullott szemeket ne szedd föl. Hagyd ott azokat a *nyomorultaknak és a jövevényeknek*”. Az *Exodus* (23,10–12) az ún. *szombatiév* kapcsán hasonló kötelezettséget rögzít, mondván: „Hat éven át vedd be a földedet, és takarítsd be termését! A *hetedikben* azonban hagyd parlagon, hagyd magánra, hadd egyenek róla *néped szegényei!* Ami pedig még rajta marad, egye meg a mezei vad. Így cselekedj *szőlőddel és olajfáiddal* is. Hat napon át végezd munkádat, de a hetedik napon nyugodjál, hogy pihenjen az ökröd és szamarad, és lélegzethez jusson *szolgálód fia és a jövevény*”. A

Leviticus (25,8–28) az ún. *kiürtölési év* kapcsán olyképpen rendelkezik, hogy a fix módon rögzített 50. esztendőben az „eladott” földnek vissza kell kerülnie korábbi tulajdonosához, az *adósrabszolgákat* pedig szabadon kell engedni. Az *Exodusban* (22,24–26) az „*Úr*” tilalmazza az uzsoráskodást és a zálogosi tevékenységet, s így beszél: „Ha pénzt adsz kölcsön a népemből való szegény embernek, ne légy neki uzSORÁSA, ne vessetek ki rá *uzsorát!* Ha *zálogba* vetted embertársad felsőruháját, naplementére *add vissza* neki! Mert egyetlen takarója, testének ruhája az. Miben háljon? Bizony, ha hozzám kiált, meghallgatom, mert én kegyelmes vagyok.” A *Deuteronomiumban* (25,13–16) az istenség a *hamis mérés ellen* „hadakozik”, mondván: „Ne legyen tarsolyodban kétféle súlymérték, nagyobb és kisebb. Ne legyen házádban kétféle véka, nagyobb és kisebb. Pontos és hiteles súlymértéked, pontos és hiteles végád legyen, hogy hosszú ideig élhess azon a földön, amelyet Istened, az *Úr* adott neked. Mert utálatos az *Úr* előtt..., aki hamisan cselekszik.” A *Zsoltárok* (9,19; 12,6) szintén síkraszállnak a szegények védelmében, és a következőket írják: „Nem marad örökre elfelejtve a szegény, / nem vész el végleg a nyomorultak reménye.” „Most már fölkelek – mondja az *Úr* – / a nyomorultak elnyomása, / a szegények sóhajtása miatt, / és szabadulást adok annak, / aki arra vágyódik.” (A hol az idegenekkel szembeni gyűlöletre, hol pedig a jövevények iránti humanizmusra ösztökélő Ótestamentumból az aforizmákat, gondolatokat tartalmazó fejezetbe számos olyan részletet vettem föl, amelyben a próféták az „*Úr*” nevében kegyetlen büntetésekkel fenyegetik a szegények, az özvegyek, az árvák kisemmizőit, az igazság elferdítőit, a másokat barbár módon kizsákmányolókat.) – Miközben azonban a korabeli szociális állapotokat véve figyelembe igen fontosnak tartjuk az Ótestamentumnak a szegények, az özvegyek, az árvák stb. melletti kiállását, nem téveszthetjük szem elől a héber Biblia ama legfontosabb jellemzőjét, hogy alapvetően a mindenkori társadalmi viszonyokat, tehát voltaképp a magántulajdont, a rabszolgaságot és az adósrabszolgaságot, vagyis a mindenkori hatalmasok, a gazdagok érdekeit szentesíti.

Az ószövetségi vallás szociomorf jellege abban is megmutatkozik, hogy a keretében szereplő különféle kultikus dolgok kapcsán ilyen vagy olyan *társadalmi értékszempont* a meghatározó. Ha pl. a télen túljutott ember számára rendkívüli fontosságú a növények tavaszi *zsengéje*, akkor az isteneknek nyújtott áldozatok közt fontos helyet foglalnak el a zsenge növények. Ha az emberek számára a legkedvesebb az elsőként világra jött utód, akkor az Ószövetség szerint a transzszendens hatalmaknak az elsőszülött gyereket és állatot (a patriarchális korban a hímnemű elsőszülöttet) kell feláldozni. Ha a szociális szférában elfogadott nézet szerint a társadalom egyénei közül a bíró, a király a legértékesebb személy, akkor nehéz helyzetekben főként e személyek gyerekeinek a föláldozása révén lehetséges az istenségeket a nép, a város stb. érdekeinek megfelelő cselekvésre ösztönözni. Ha a gazdasági szférában életbe vágóan fontos ez vagy az a tevékenység (pl. az aratás, a betakarítás), akkor ezek a tevékenységek lesznek a vallási ünnepek meghatározói. Ha az ótestamentumi zsidóságnál kialakult a szombatévnek, valamint a kiürtölés esztendejének a szokása, akkor az e szokásokkal kapcsolatos különféle – egymástól némelykor nem csupán eltérő, hanem egymásnak éppenséggel ellentmondó – momentumokat természetfölötti hatalomtól eredeztetik.

Az ószövetségi vallás néhány fontos eleme

Amit eddig fentebb elmondtam, az egyértelműen jelzi, hogy az Ótestamentumban nem valamiféle monoteizmusról, és főként pedig nem valamilyen tisztán szelleminek gondolt istenség kultuszáról van szó. A tényleges helyzet az, hogy a héber kánon iratai – igaz, nem az időbeliség egymásutánisága szerint, hanem összekuszált formában, de – igen sok és nagyon sokféle (égi és földi, természeti és társadalmi) dolog vallási tiszteleté-

ről tudósítanak bennünket. E jelenségeknek a kultusza különféle okok (pl. az óizráeli állam megteremtődése, némely júdai királyok centralizációs törekvése, főként pedig a próféták elméleti működése) következtében ugyan a monoteizmus felé halad, de ahhoz nem jut el.

A zsidó nép kiválasztottsága

Ám ennek ellenére – az égitestek, a növények, az állatok, a különféle népektől átvett istenek tisztelete ellenére – a héber Bibliában fölbukkannak némely olyan mozzanatok, amelyek az ótestamentumi vallás *alapvető elemeinek* tekinthetők. Közülük az egyik az, amelyről korábban már szót ejtettem röviden, és amelyre majd később is ki fogok térni egyes aspektusokban. Az ti., hogy Jahve mint a *zsidóság istene*, Izráel népe pedig mint Jahve *kiválasztott népe* szerepel a bibliai iratokban. Hogy ez a sajátos nézet mily okok miatt jelenik meg és milyen funkciót tölt be a régi zsidóknál, azt könyvem különféle részeiben több alkalommal elemzem. Épp ezért vele kapcsolatosan itt most csak a következő momentumokat említem meg: 1) A kiválasztottság elmélete minden bizonnyal a honfoglalás, az óizráeli állam létrejötte és a későbbi zsidó államok tragikus sorsa következtében bukkan föl az Ószövetségben. 2) Megfogalmazói valószínűleg olyan próféták voltak, akik az egyes királyok környezetében munkálkodtak. 3) Ám nem minden próféta vallotta az ótestamentumi zsidóság kiválasztottságának az elvét. A Tóra több helyével és számos prófétával szemben *Mikeás* (4,5) pl. arról beszél, hogy az eljövendő aranykorban majd minden nép a maga istenét fogja imádni. 4) *Ámós* (3,2) úgy véli: a zsidók Isten általi kiválasztottsága elsődlegesen annyit jelent, hogy az „Úr” minden bűnüket számon kéri. 5) A Jónás-könyv írója pedig nem Izráel kiválasztottságának, hanem egyfajta vallási univerzalizmusnak a híve.

A körülmételés

Az ótestamentumi vallás másik fontos eleme a fiúgyermek *körülmételése*. Ezt a különös szokást – amelynek a végrehajtására, a fityma (majdnem teljes) levágására a születés utáni 8. napon került sor – e helyütt csupán utalásszerűen említem meg, mivel róla külön fejezetet írtam. Az utóbbiból – sok más egyéb érdekesség mellett – megtudhatja az olvasó, hogy honnét ered, milyen szerepet játszik az előbőr lemetésének a gyakorlata. Továbbá azt is, hogy az újszövetségi Jézus-alakot csecsemő korában az ótestamentumi zsidó szokás szerint ugyancsak körülmételték. A szóban forgó fejezet egyúttal azt is az olvasó elé tárja, hogy a zsidó etnikum kebelében megteremtődött, majd az abból kilépett korai kereszténységen belül mily ádáz harcok dúltak a körülmételést igénylők és ellenzők között.

A szombat szerepe; a szombatév és a kürtölés esztendje

Az ószövetségi zsidó vallás harmadik fontos eleme az a fontos szerepe, amelyet a *szombat* játszik a régi Izráel életében. Erről a heti pihenőnapról néhány lényeges dolgot már a Tízparancsokat tárgyalásakor megemlítettem. Más aspektusairól később (pl. a mágia és az áldozás témakörén belül) ejtek majd szót. Vele kapcsolatosan most csupán néhány olyan mozzanatra térek ki, amely igen lényeges a régi zsidók gazdasági és társadalmi életében, s amely végső soron ehhez a különös ünnephez kötődik.

E jelenségek közül az egyik, az ún. *szombatév*, amelyről az Ótestamentum több alkalommal is megemlékezik. Ősi funkcióját tekintve ez a különös, fix módon kijelölt esztendő valószínűleg a *földművelést* szabályozta. Mint az egyik fentebbi idézet (Ex. 23,10-12) tanúsítja, arra szolgált, hogy általa betartsanak bizonyos *vetésforgót*, amely azt jelentette, hogy a

földet pihenés céljából minden 7. esztendőben paragon hagyták. Magát ezt a törvényt egyébként az „Úr” megismétli a Leviticusban, mondván Mózesnek: „Amikor bementek arra a földre, amelyet én adok nektek, legyen nyugalma a földnek is az ÚR nyugalomnapjához hasonlóan. Hat éven át mesd meg a szőlődet, és takarítsd be termését. De a *hetedik* esztendőben legyen teljes *nyugalma a földnek* az ÚR nyugalomnapjához hasonlóan. Meződet ne vesd be, és szőlődet ne mesd meg. Ami az aratás után kihajtott, azt ne arasd le, és metszetlen szőlőid fürtjeit ne szüreteld le. A nyugalom esztendeje legyen ez a föld számára. Ez lesz az eledetek a föld nyugalma idején, neked, szolgádnak és szolgálóidnak meg a nálad tartózkodó napszámosnak és zsellérnek. Földed minden termése legyen jószágodnak, meg a földeden élő állatoknak az eledede.” (Lev. 25,2-7; vö.: Neh. 10,32).

Amikor aztán az ótestamentumi zsidóknál megerősödött a magántulajdon, fokozódott a vagyoni differenciálódás, s e történések következtében megjelent az *adósrabszolgaság*, akkor a szombatévhez újabb, immár kimondottan szociális elem is hozzákapcsolódott. Ez az utóbbi azt jelentette, hogy a szóban forgó esztendőben most már nem csupán a földet kellett pihentetés céljából paragon hagyni, hanem a saját népből adósrabszolga sorba kerülteket is – földjükkel együtt – szabadon kellett uraiknak bocsátaniuk. Idevonatkozóan az Exodusból (21,2) a következőképpen rendelkezik a zsidóságnak az „Úr”: „Ha héber rabszolgát vásárolsz, hat évig szolgáljon, de a *hetedikben* menjen el szabadon váltságdíj nélkül.” Ugyanerről a témakörrel az istenség átfogóbb törvényt „fogalmaz meg” a Deuteronomiumban (15,1-3), és így beszél: „Minden *hetedik* esztendő végén el kell engedni az adósságot. Az adósságlengedés módja pedig: egy hitelező se követelje *felebarátjától, testvérétől* azt a kölcsönt, amit embertársának kölcsönadott, mert adósságlengedést hirdettek az ÚRért. Az *idegentől követelheted*, de amivel testvéred tartozik neked, azt engedd el!” (A babilóniai fogságból való hazatérés után, tehát az i.e. 5. század 2. felében az adósrabszolgaság ellen hadakozó *Nehémiás* megfogadtatta a zsidókkal, hogy a 7. esztendőben, vagyis a szombatévben bevetetlenül hagyják a földet, és elengednek a népükbelinek minden tartozást: Neh. 10,32.)

Az adósrabszolgaság képződménye, amely már igen fejlett magántulajdonosi viszonyokra utal, s amely megvolt az antik görögöknél és rómaiaknál is, mindig rendkívüli belső szociális feszültségek forrását jelentette a különféle ókori népeknél, mert gyengítette az egyes államok külső támadásokkal szembeni védekező képességét. Épp ezért gyakran került sor arra, hogy a végveszélyben lévő politikai alakulatok főlsszabadították az adósrabszolgákat, akiket aztán csatasorba állítottak az ellenséggel szemben. Majd amikor a veszély elmúlt, az adósrabszolgákat ismét visszakényszerítették korábbi nyomorult helyzetükbe. Az ilyen sajátos események, amelyekről érdekes adatokat közöl a rómaiak kapcsán a történetíró *Livius*, a régi zsidóknál is bekövetkeztek. Nagyon pregnánsan mutatja ezt a tényt az a beszámoló, amelyet *Jeremiás* könyvének 34. részében olvashatunk, és amely az alábbiakat mondja el:

Amikor Nabukodonozor babilóniai király a déli zsidó államot, Júdát igyekezett meghódítani az i.e. 6. században, akkor a veszélyeztetett állam utolsó királya, *Sedékiás* – a hadi ellenálló képesség fokozása céljából – „egyezséget kötött Jeruzsálem egész népével, hogy hirdessék ki a rabszolgák felszabadítását, és engedje el mindenki *héber rabszolgáját és rabnőjét*, és ne tartsa szolgaságban *senki júdai embertársát*. Engedelmeskedtek is a vezetők valamennyien, meg az egész nép; belementek az egyezésbe, hogy mindenki szabadon engedi rabszolgáját és rabnőjét, és nem tartja tovább senki szolgaságban őket. Engedelmeskedtek, és elengedték őket, de azután [ti. amikor a veszély ideiglenesen elmúlt] *visszakényszerítették* a szabadon bocsátott rabszolgákat és rabnőket, és erőszakkal újra *rabszolgákká és rabnőkké* tették őket.” A Biblia szerint az „Úr” Jeremiással az alábbiakat közölte: „Én szövetséget kötöttem őseitekkel, amikor kihoztam őket Egyiptom földjéről, a szolgaság házából, arra nézve, hogy minden *hetedik esztendőben* engedje el mindenki *héber* embertársát, aki eladta

magát. Miután hat évig a rabszolgád volt, engedd szabadon! De őseitek nem hallgattak és nem figyeltek rám [vagyis 6 évnél többre terjesztették ki az adósrabszolgaság időtartamát]. Ti viszont most megtértetek, és azt tettétek, amit *én helyesnek látok*. Kihirdettétek a rabszolgáknak a szabadulást, és egyezséget kötöttetek szíнем előtt abban a házban [a Salamon építtette templomban], amelyet az én nevemről neveztek el. De azután újra meggyaláztátok nevemet, mert mindenki visszakényszerítette rabszolgáját és rabnőjét, akit kívánsága szerint szabadon bocsátott; és erőszakkal újra rabszolgákká és rabnőkké tették őket.” Mint Jeremiás tudósít róla bennünket, az istenség e tetten, a „vele kötött” szövetség megszegése miatt rendkívüli módon „fölháborodott”, és a következőket „mondta” a prófétának: „Ti nem engedelmeskedtetek nekem igazán, amikor szabadulást hirdettetek: ember az embertársának és felebarátjának. Most azért én hirdetek nektek szabadulást... Odaadlak titeket a fegyvernek, a dögvésznek és az éhínségnek, és elrettentő prédává teszlek benneteket a föld minden országa számára. Az egyezséget megszegő embereket pedig,... Júda és Jeruzsálem vezetőit, az udvari embereket, a papokat és az ország egész népét... odaadom ellenségeik kezébe, az életükre török kezébe, holttestük pedig az égi madarak és a földi állatok eledelévé lesz. Odaadom Cidkiját [Sedekíást], Júda királyát és vezéreit is ellenségeik kezébe, az életükre török kezébe, a babilóniai király hadseregének hatalmába, amely most elvonult innen. Mert parancsot adok..., és visszahozom őket ehhez a városhoz [Jeruzsálemhez]: megostromolják, beveszik és fölperzselik. Júda városait pedig lakatlan pusztasággá teszem!” (Mint figyelemreméltó érdekességet említem meg, hogy még Nehémiás korában, az i.e. 5. század 2. felében, tehát a babilóniai fogság után is létezett a zsidóság körében az adósrabszolgaság: Neh. 5. rész.)

Jahve tehát a *szombatév* kapcsán szociomorf magatartást „tanúsít”. Amíg nincs a zsidók körében adósrabszolgaság, addig ezzel a fix módon megállapított esztendővel csupán a földművelés vetésforgóját „szabályozza”. Amidőn azonban később a magántulajdon alapján kialakul az adósrabszolgaság, amidőn egyesek elszegényednek, kölcsönt kénytelenek fölvenni, mások pedig rabszolgatartóvá, uzsorássá válnak, akkor az istenség képzete szociális jegyekkel gazdagodik. Mégpedig olyképpen, hogy az „Úr” a gazdagok érdekeit elsődlegesen képviselve „engedélyezi” 6 évi időtartamra az adósrabszolgaságot és az elszegényedett különféle úton-módon történő kizsákmányolását. Ne feledjük el: valóságosan nem arról van szó, hogy az istenség már a pusztai vándorlás, a nomád állattenyésztés idején „engedélyezte” a maga népén belül a szóban forgó antihumánus jelenségeket, hanem arról, hogy e jelenségek csak jóval később jöttek létre, és a honfoglalás, a törzsi társadalom fölbomlását követő korból vetítették őket vissza a régmúltba, és szentesítették őket az „Úr”-ral.

Hasonló a helyzet az Ótestamentumban egy másik évforduló kapcsán is, amelyet héberül jóbél évnek, magyarul a *kürtölés* (a kürtzengés) *esztendőjének* hívnak. Maga ez az évforduló ugyancsak fix dátumot jelent, és 7 teljes szombatévi korszak után, 49 esztendő elteltével, vagyis az 50. évben kerül sorra. Az öt „elrendelő” istenség a rá vonatkozó szövegrészlet (általam fentebb már idézett) elején (Lev. 25,1-7) azt „parancsolja meg” a zsidóknak, hogy 6 esztendei művelés után pihentessék a földet. Majd pedig azt „követeli” tőlük, hogy 7 ilyen korszak után, az 50. esztendőben sajátos örömnünnepet üljenek meg, s ez utóbbi alkalmával különféle kötelezettségeket teljesítsenek. Mózeshez intézve a szavait Jahve így beszéli: „Számolj... hét nyugalomévet [szombatévet], azaz hétszer hét esztendőt, úgyhogy a hét nyugalomévi ideje negyvenkilenc esztendő legyen. Akkor fúvasd meg a harsogó kürtöt a hetedik hónap tizedikén, az engesztelés napján fúvasd meg a kürtöt országszerte. Szenteljétek meg az *ötvenedik esztendőt*, és hirdessetek *fölszabadulást* az ország minden [héber] lakosának. Legyen az nektek örömnünnep: hadd jusson hozzá újra mindenki a *birtokához*, és hadd *térjen vissza mindenki* [az adósrabszolga is] a *nemzetiségéhez*... Az örömnünnep évét követő esztendők száma szerint vásárolj honfitársadtól, az pedig a termő

esztendők száma szerint adjon el neked. Az évek nagyobb számához képest szabd magasabbra az árát annak, amit vásárolsz, és az évek kisebb számához képest szabd alacsonyra az árát annak, amit vásárolsz, hiszen a termést az évek számának megfelelően adja el neked.” (Lev. 25,8-11.15-16).

Míg tehát az Exodus 21. fejezetében az istenség azt „írta elő”, hogy az ótestamentumi zsidók *minden szombatévben* (azaz minden hetedik esztendőben) engedjék szabadon adósrabszolgáikat, addig a Leviticus most idézett 25. részében már hosszabb időre, *49 évre* „engedélyezi” az adósrabszolgaságot, valamint az elszegényedett honfitárs birtokának a használatát. Igaz, a szóban forgó ószövetségi irat most idézett fejezetében az istenség némiképp „föllép” az adósrabszolgaság ellen, mert azt „követeli meg” a zsidóktól, hogy a nekik önmagát eladó honfitársukat ne mint rabszolgát, hanem humánusan, csak mint napszámost, zsellért dolgoztassák a kürtölés évéig, ám ennek ellenére a lényegyet tekintve nem „támadja” az adósrabszolgaságot. Az utóbbi dolog elismerése abban is kifejeződik „részéről”, hogy a zsidók közt élő idegennek önmagát adósrabszolgául eladott héber embert vagy saját maga, vagy valamelyik vérrokona ugyan bármikor kiválthatja, ám ha a kiváltásra nincsenek meg az anyagi eszközök, akkor az illető egyén a kürtölés évéig marad az őt megvett „jövevény” birtokában. (Vö. Lev. 25,39-54.)

Mint a fentebb ismertetett bibliai részletekből látszik, a szombatévet, a kürtölés esztendjét és az e két évvel kapcsolatos dolgokat (a vetésforgót, az adósrabszolgaságot, a birtokviisszakerülést, az adósságok elengedését) illetően az Ótestamentum jelentős eltéréseket mutat. Maguk ezek az utóbbiak, természetesen, nem valamiféle transzcendens hatalom következtetlenségei. S nem is arról van szó, hogy ő engedélyezte az adósrabszolgaságot, hogy ő írta elő a földművelés hét esztendő vetésforgóját, az adósrabszolgák, az adósságok szombatévi elengedését, ill. az adósrabszolgák és az elidegenített birtokok kürtölési esztendőben történő felszabadulását. Ténylegesen az a helyzet, hogy a változó társadalom mindenkori képződményeit a héber Biblia természetfölötti eredetűnek értelmezi. És ezt a szociomorf kivetítést nem csupán az osztálytársadalom viszonyai közepette hajtja végre, hanem ama korábbi folyamat kapcsán is, amelynek során a nemzeti rend felbomlott, és amelynek a következtében a régi zsidóknál kialakult a *magántulajdon*.

Az Ótestamentum különféle iratai minderről rendkívül értékes adatokat tartalmaznak. Láthatjuk belőlük, hogy a honfoglalást követően a föld még hosszú időn át a törzsek, a nemzetségek tulajdonában volt, és az egyes családok, személyek csak használat céljából birtokolhattak területet. Az örökös használatot később magántulajdonosi jog váltotta fel. Ám, úgy tűnik, hogy a föld mások kezébe még sokáig nem kerülhetett át, mert a törzs, a nemzetség tulajdonos-voltát képviselő istenség „kijelenti” (Lev. 25,23): „A földet senki se adja el véglegesen, mert *enyém a föld*, ti csak jövevények és *zsellérek vagytok* nálam.” Együttal „kötelezi” az eladott föld birtokosát, ill. az utóbbi rokonait a mások kezébe került terület kiváltására, ill. úgy rendelkezik, hogy az anyagi szegénység miatt ki nem váltott föld a kürtölés esztendejében szálljon vissza korábbi birtokosára. Az Ószövetség arról is tudósít bennünket, hogy az *örökös tulajdon* a régi zsidóknál *először* a fallal *körülvelt városokban* lévő *házak* kapcsán jelent meg, amelyeket csak az eladás évében lehetett visszaváltani. Egy esztendő múltán pedig a ki nem váltott épületek a vevő örökös tulajdonává váltak. A fallal körül nem kerített települések, valamint a lévita-városok mezői pedig örökös tulajdonnak számítottak, és mint ilyenek a későbbi európai *hitbizomány* őseinek tekinthetők: vagyis soha nem kerülhettek mások tulajdonába.

Az utóbb említett jelenségekről a Leviticusban (25,29-34) az „Úr” ily szavakkal rendelkezik: „Ha valaki *lakóházat* ad egy *fallal körülvelt* városban, legyen az visszaváltható az eladás évének elteltéig. Egy *esztendőn belül válthassa vissza*. De ha nem váltják vissza annak az évnek a teljes elteltéig, akkor a kőfallal körülvelt városban levő ház véglegesen a vevőé lesz, nemzedékről nemzedékre, nem válik szabaddá az örömnünnepen [a kürtölés eszten-

dejében] sem. A kőfallal körül nem vett falvak házait a mezei földekhez kell számítani, legyenek visszaválthatók, és váljanak szabaddá az örömnepen. – A lévíták városaiban, az ő birtokukban levő városok házai mindenkor legyenek visszaválthatók a lévíták által. Ha a lévíták közül váltja meg magának valaki, akkor is válják szabaddá az eladott ház az örömnepen az ő birtokát képező városban. Mert a lévíták városaiban levő házak az ő birtokuk Izráel fiai között. A városaikhoz tartozó mezőket nem adhatják el, mert örökös birtokuk az.”

Tiltások és parancsok

A fentiekben részletesen bemutattam, hogy az egyes aspektusokban korábban már érintett, egyes mozzanatokban pedig majd később is említésre kerülő heti pihenőnaphoz kötődve milyen fontos szerepet játszott a régi zsidóság vallási, gazdasági és társadalmi életében a szombatév s a kürtölés esztendeje. Következő lépésként arra hívom fel az olvasó figyelmét, hogy az ótestamentumi nép hitvilágának rendkívül fontos alapvonását képezik különféle *tabuk, szabályok*, amelyek tiltással, ill. tettere készítő parancssal szinte teljesen igyekeznek meghatározni a zsidóság kultikus (és világi) életvitelét. Az áldozás és a mágia témakörét tárgyaló fejezetben (de könyvem más részeiben is) majd sok ezzel kapcsolatos anyagot ismertetek. Épp ezért itt most csak arra utalok, hogy az ószövetségi könyvekben foglalt rendelkezések megszabják:

Az emberek számára mi „tisztá” és „tisztátalan”? Mit érinthetnek meg és mit nem? Milyen dolgokat fogyaszthatnak el és milyeneket nem? A megevéésre kerülő dolgokat hogyan kell elkészíteniük? Ha „tisztátalan” állapotba kerültek, miként kötelesek önmagukat „megtisztítani”? Mikor és milyen ünnepeket kell megtartaniuk? Hol, mikor, milyen és hogyan elkészített áldozatok bemutatására kötelesek? Milyen szolgáltatásokat kell nyújtaniuk a papok és a lévíták részére? Évente hányszor kötelesek a férfiak kultikus okokból megjelenni az „Úr” előtt? Milyen személyek léphetnek egymással nemi és házassági kapcsolatra? Miféle házassági típusok lehetségesek? Mikor kell a kisfiút körülméltetni? Mennyi ideig számít menstruáció, ill. szülés után a nő „tisztátalan”-nak stb.?

Úgy vélem, hogy ez a felsorolás, amely még ugyancsak messze áll a teljességtől, meggyőzően jelzi az olvasónak, hogy a héber Biblia bizonyos tetteket tiltó, más cselekedeteket pedig kikényszerítő előírásai valósággal *kényszerzubbonya* igyekeztek szorítani az Ótestamentum népét. S ne feledjük el: ezek az ókorban keletkezett előírások évezredek óta léteznek, és – főként az ortodox vonal révén – ma is igen komoly mértékben határozzák meg a zsidó valláshoz, etnikumhoz tartozók jelentős részének életvitelét. Gondoljunk csak ezzel kapcsolatosan az ún. kóserétkezésre. Vagy arra, hogy a mai Izráelben az ortodoxia hívei mily kegyetlen bánásmódot óhajtanak alkalmazni a szombatra vonatkozó ótestamentumi szabályokat be nem tartókkal szemben. De azt sem árt emlékeztetünkbe idézni, hogy a szóban forgó ortodoxok követelése szerint gyakran napjainkban is körülméltének olyan zsidó férfiakat, akik ma Izráelben telepednek le. Mégpedig olyképpen, hogy a 13 éves kor alattiaknál érzéstelenítés nélkül, az idősebbeknél viszont érzéstelenített állapotban hajtják végre a fityma levágását. Az említett dolgok egyúttal azt is jelzik, hogy mily nehéz küzdelmet kell vívniuk ama politikusoknak, akik a jelenlegi Izráelt modern (az évezredekkel ezelőtt kialakult barbár vallási-rituális-társadalmi képződményektől mentes) világi állammá igyekeznek átalakítani.

Vallási centralizmus

Az ótestamentumi vallásnak az is egyik igen jellemző vonása, hogy benne nagyon határozott *centralizációs*, kizárólagos helyzetre való *törekvés* figyelhető meg. Ennek az igyekezetnek az első képviselője – a Biblia szerint – Mózes, aki az ún. „gyülekezeti sátor” alakjáj-

ban a törzsi és egyéb kultushelyek ellenében a vallásgyakorlat számára központi helyszínt teremtett meg, amelyet a pusztai vándorlás során, majd pedig a honfoglalás és a zsidóság kánaáni meggyökeresedése idején mindig másutt állítottak fel. A szóban forgó férfiú – mint a Tórában olvashatjuk – egyúttal létrehozta a centralizált vallás mesterséges fétis-istenségét, a *frigyládát*, amelyet az említett sátor legbensőbb részében helyezett el. Magának a vallási centralizációnak a folyamata később akkor erősödik fel, amidőn Dávid, az óizráeli állam második uralkodója elfogadja a jebúsiaktól *Jeruzsálemet*, s ezt a települést nem csupán világi fővárosává, hanem egyúttal birodalma *vallási központjává* tesz. Mégpedig olyképpen, hogy azt a *Jahve*-kultuszt juttatja vallási szempontból uralkodó pozícióba, amelynek papjai a trónért vívott korábbi küzdelmekben Saul ellenében őt támogatták. Dávid – politikai érdekek által vezérelt – valláscentralizációs törekvésének pregnáns kifejeződése, hogy az állítólag Mózes által készített *frigyládát* – központi istenségének szánva azt – Jeruzsálembe viteti, s új szent helyet, azaz sátrat építtet neki. Ám a király központosítási fáradozásai ezzel még nem értek véget, mert – mint hamarosan látni fogjuk – a frigyládához kötődő vallás kellő működtetése érdekében rendkívül nagylétszámú, bonyolult szerkezetű *kultikus organizációt* hoz létre a papokból és a lévítákból. A szóban forgó céllal kapcsolatos terve közt az is szerepelt, hogy fővárosában maradandó *templomot* emeltet a frigyláda-istenség számára, de ezt a szándékát (bár sokat fáradozott a megvalósításáért) végül nem tudta realizálni. A fia, *Salamon* ugyan fölépíttette a Dávid által tervbe vett templomot, ám ő már szakított az apját jellemző kizárólagos Jahve-kultusszal, amely aztán a későbbiek során még inkább háttérbe szorult. Egyfelől azért, mivel az óizráeli állam két alakulatra hullott szét, és a szó szűkebb értelmében vett Izráelben I. Jeroboám az *aranyborjúk* kultuszát elevenítette föl, és országának népét, a tíz északi törzset vallásilag elszakította Jeruzsálemtől. Másfelől pedig azért, mivel a frigyláda tisztelete magában a déli zsidó államban is meggyengült, és a júdai királyság 587-es bukásáig Jeruzsálemben igen sok és nagyon sokféle istenséget tiszteltek – egy időben (mint említettem) még a salamoni templom bezárására is sor került. Ezt a vallási sokarcúságot egyik-másik júdai uralkodó (pl. Ezékiás és Jósias) igyekszik ugyan fölszámolni, ám az ilyen, a frigyládához kötődő kultusszal kapcsolatos reformok tiszavirágéletűnek bizonyulnak. Később azonban, amikor a babilóniai fogságból hazatért zsidók megépítik a második jeruzsálemi templomot, – főként Ezsdrás és Nehémiás működése következtében – jelentősen fölerősödnek. Maga ez a vallási centralizmus a most említett, ún. zorobábeli templomhoz, ill. a Nagy Heródes által emelt harmadik jeruzsálemi szentélyhez kötődött. Egészen addig, amíg ezt az utóbbit időszámításunk 70-es évében a rómaiak a volt júdai fővárossal együtt el nem pusztították. Ám ezt követően is továbblétezett – és egyre monoteistább arculatot öltött – az egységes, minden zsidót átfogó vallás eszméje. Az új szituációban azonban a templom nélküli Jeruzsálem csupán emlékként lehetett e vallás központja, s az utóbbinak a tényleges szerepét mind a Palesztinában maradt, mind pedig a világban szétszóródott zsidók számára a vallási iratoknak az a gyűjteménye – a héber Biblia – vette át, amelyet Jeruzsálem és a harmadik szentély rómaiak általi elpusztítása után állítottak össze a Jabneh nevű város rabbiképző iskolájában.

Pais István

A tanulmány a szerző „Bibliai érdekességek, történetek, aforizmák” című könyvének része.
(Szerzői kiadás, Bp., 1993. 117-140. o.)

CÉGÉR KIADÓ

KÍNAI CIVILIZÁCIÓ

CÉGÉR KIADÓ

*A kínai civilizáció a kortárs civilizációk közül – az indiai mellett – a legősibb. Főként a minden-
kori kínai állam(ok) lakosságát fogta át, de az évszázadok során áterjedt a koreai félszigetre, onnan
a japán szigetekre és – mindenekelőtt a népes kínai diaszpóra révén – Délkelet-Ázsiára is. Napjaink-
ban – a koreákat és a japánokat nem számítva – a kínai civilizációhoz több mint egymilliárd ember
tartozik.*

1.

Eredetmonda

*A kínai mitológia is tartalmaz eredetmondát, noha a teremtés kérdése kevésbé fontos benne,
mint más civilizációk mitológiáiban. Az alábbi szemelvényben közölt eredetmonda a Szan Vu Li-ki
c. műben (i.sz. 3. sz.) található.*

Egyben volt még az ég s a föld, akár egy tojás, s köztük Pan-ku megszületett. Negyvennyolcezer évig tartott, míg az ég s a föld szétvált, a tiszta férfi elemből lett az ég, a zavaros női elemből lett a föld. Pan-ku köztük minden nap kilencszer változott ég isteneként, föld szentjeként. Naponta magasodott az ég egy ölet, naponta vastagodott a föld egy ölet. Pan-ku naponta nőtt egy ölet, így telt a negyvennyolcezer év. Mikor az ég mérete a legmagasabb lett, a föld mérete a legmélyebb lett, Pan-ku is a legnagyobb lett. [...]

Legelőször Pan-ku lett, meghalván felbomlott a teste. Lélegzetéből lettek a szelek és felhők, hangjából a mennydörgés, bal szeméből a nap, jobb szeméből a hold, négy végtagjából, teste öt részéről a négy égszarok s az öt szent hegy, véréből, nyálából a folyók, inai-
ból, ereiből a föld domborzata, izmaiból, húsaiból a talaj, hajából, szakállából a csillagok, bőre szőrzetéből a növények, fogából, csontjaiból az ércek, kövek, magjából, velejéből a gyöngyök, drágakövek, verejtékéből az eső, a mocsarak, testének férgeiből pedig, szelek-
től megfogóan, az emberi nép.

Fordította CSONGOR BARNABÁS

Közl: Keleti vallások 3. füzet, Kínai vallások.

Körösi Csoma Társaság, Bp., 1989.

Konfucianizmus

A kínai civilizáció társadalmi-politikai és mentális szféráinak meghatározó társadalmi rétege a **mandarinok** (tudós-hivatalnokok), azaz az írástudók (**sen-si**) volt. A **sen-si** réteg alakította ki, gazdagította, és adta tovább azt a klasszikus műveltséganyagot, melyet a kínai civilizáció megőrzése céljából a legfontosabbnak tartott. A **Tang-dinasztia** idején véglegesedő híres kínai vizsgarendszernek ez a műveltség adta a megkövetelt tudásanyagát, melyet kilenc könyvbe (**csing**) foglaltak össze.

A hagyomány szerint az első öt kanonikus gyűjteményt (**Su-king**, **Ji-king**, **Si-king**, **Li-ki** és **Csun-csiu**) maga **Konfuciusz** (**Kung Fu-ce**) állította össze ősi (**Csou-kori**) forrásokból. Különösen fontos további négy könyv, a **konfucianizmus** klasszikus műveinek számító: **Lun-jü**, **Ta-hio**, **Csung-jung** és **Meng-ce**.

2.

Su-king

A **Su-king** (Írások Könyve) a konfucianizmus egyik legősibb szent könyve, a mitikus történeti kezdeteket is tartalmazó, jórészt még a Csou-korból származó írással. A szemelvény e gyűjtemény hitelesen Csou-kori részéből a **Hung-fan** ("A nagy szabály") című fejezetből mutat be részleteket.

Hung-fan (Részletek)

[...] Az első (cikkely) az öt elemmel foglalkozik, a második az öt cselekvés figyelmes gyakorlásával, a harmadik a nyolc kormányzás figyelmes ellátásával, a negyedik az öt időszabályozó egybehangolt alkalmazásával, az ötödik a felséges tökéletesség megszerzésével és gyakorlásával, a hatodik a három erény szabályozásával és gyakorlásával, a hetedik a kétség eloszlatóinak okos alkalmazásával, a nyolcadik a különféle bizonyító jelek meggondolt alkalmazásával, a kilencedik pedig az öt boldogság örömeivel és felhasználásával, valamint a hat szerencsétlen félelmével és felhasználásával.

Először, az öt elem. Az első a víz, a második a tűz, a harmadik a fa, a negyedik a fém, az ötödik a föld. A víz nedvesít és lefelé törekszik, a tűz éget és felfelé törekszik, a fa meghajlik és kiegyenesedik, a fém engedelmeskedik és átalakul, a föld befogadja a magot és aratást nyújt. Az öntöző és leszálló teremti a sósat, az égető és felszálló teremti a keserűt, a meghajló és kiegyenesedő teremti a savanyút, az engedelmeskedő és átalakuló teremti a fanyart, a magot befogadó és az aratást nyújtó teremti az édeset.

Másodszor, az öt cselekvés. Az első a külső megjelenés, a második a beszéd, a harmadik a látás, a negyedik a hallás, az ötödik a gondolkodás. A külső megjelenés legyen tiszte-

letet gerjesztő, a beszéd józan, a látás világos, a hallás éles, a gondolkodás mélyen járó. A tiszteletet gerjesztés teremti a komolyságot, a józanság teremti a rendezettséget, a látás világossága teremti a bölcsességet, a hallás élessége teremti a megfontoltságot, a gondolkodás mélysége teremti a szent bölcsességet.

Harmadszor, a nyolc kormányzás. Az első a táplálkozás [biztosítása], a második a kereskedés, a harmadik az áldozatok, a negyedik a közmunka-ügyek, az ötödik a nép tanítása, a hatodik a büntetések kiszabása, a hetedik a vendéglátás, a nyolcadik a hadvezetés.

[...] Egyedül az uralkodó osztogathat kegyet, egyedül az uralkodó alkalmazhat büntetéseket, egyedül az uralkodó eheti a drága [szertartásos] ételeket. Az alattvaló sohasem osztogathat kegyet, nem alkalmazhat büntetéseket, nem eheti a drágalátos étkeket.

Ha előfordul, hogy valamely alattvaló kegyet osztogat, büntetéseket alkalmaz és a drága ételeket eszi, az megkárosítja házatát és nagy kárt okoz országodnak. Így embereid részrehajlóvá és gonosszá válnak, a nép pedig támadóvá és bűnözővé.

Fordította TŐKEI FERENC

Közl: Kínai filozófia. Ókor. I-III. köt.,

Válogatta, fordította Tőkei Ferenc,

Akadémiai Kiadó, Bp., 1980. I. köt. 35-36, 38-39. o.

3.

Ji-king

A *Ji-king* ("Változások Könyve") eredetileg jóskönyv a Csou-korból. Ez a gyűjtemény a konfucionizmus másik legősibb szent könyve, melyet a taoizmus kései irányzatai is nagy becsben tartottak. A *Ji-king*-ben a folytonos és kettészakított vonalak kétszeres hármas csoportjai, az ún. hexagrammok alkotják azt a nyolc jósjelet (*pa-kua*), amiknek a különféle párosításaiból létrejött hatvan-négy alakzat szolgáltatja a világegyetem (s benne az egyén) és jövőndője teljes értelmezését. Az alábbi rövid szemelvény e gyűjtemény egyik függelékéből (*Hi-ce* – „Csatolt magyarázatok”) a kínai filozófia alapvető kategóriája: a *jin-jang* első említését idézi.

Hi-ce (Részlet)

A szent emberek felállították a jósjeleket, amelyekkel a jelenségeket szemlélni kell, és hozzájuk csatolták e magyarázatokat, hogy megvilágítsák a szerencsét és szerencsétlenséget. [...]

Egy *jin* és egy *jang*: ezt nevezzük *tao*-nak.

Fordította TŐKEI FERENC

Közl: Kínai filozófia. Ókor. i.m. I. köt. 43-44. o.

Si-king

A *Si-King* ("Dalok Könyve") a legrégebb (i.e. 10-7. sz.), 305 dalt tartalmazó versantológia. A konfuciánus hagyomány költői példaképe és forrása. A gyűjtemény 154. dala a Csou-kori faluközösségi élet idealizált krónikája. A dalt a mezőgazdasági év végén valószínűleg tánc kíséretében adták elő. A 209. dal a falusi élet zavartalansága, eredményessége és ősök tisztelete közötti összefüggést, valamint a szertartások nélkülözhetetlen közvetítő szerepét hangsúlyozza. A 256. dal a jó kormányzás és az erkölcsös élet ismérveit sorolja fel. Ebben a dalban, de a *Si-king* néhány más dalában is már megmutatkozik az a ciklikus (aranykor – hanyatlás – az Ég büntetése) történelemszemlélet, melyet később a *Han-kori* történészek a *dinasztikus körforgás* elméleti sémájává formáltak.

154.

Hetedik hónapban hullócsillag árad,
kilencedik hónap: osztják a ruhákat,
első hónapban hózivatar van,
második hónapban sok mennydörgés csattan,
ki jó ruhában, ki koldusrongyban,
a tél végéig eléldégélünk,
harmadik hónap: szántani térünk,
negyedik hónapban sietős a léptünk
velünk gyermekünk és feleségünk,
mezőre ételt hordanak nekünk,
a felügyelő örül, hogy élünk.

Hetedik hónapban hullócsillag árad,
kilencedik hónap: osztják a ruhákat,
tavasz-napokban enyhe meleg van,
a sárgarigó fűtyül a lombban,
lányok indulnak mély kosarakkal,
kis ösvényen lépegetnek,
szederlevelet kosárba szednek –
tavaszi napok hamar elmennek,
teli a kamránk fehér örömmel,
a lányok szíve várakozással:
házba mikor térnek a nagyúr fiával?

Hetedik hónapban hullócsillag árad,
nyolcadik hónapban aratják a nádat,
selyemhernyó-hónap: szederlevél-hónap,
a férfiember baltával ballag,
nyesünk kesze-kusza ágat,
tisztítjuk a szederfákat,

hetedik hónap: szől gébics hangja,
nyolcadik hónap: fonás hónapja,
hol sötét, hol sárga a szál,
ragyogó a piros fonál,
pirosban a királyfi jár.

Negyedik hónap: fű virágzása,
ötödik hónap: cirpel a sáska,
nyolcadik hónap: levél hullása,
első hónap: borzvadászat,
összefogjuk a rókákat,
prémes mente készül a király fiának,
második hónap: szerte vadászunk,
eddzük inunk, bátorságunk,
kis vadmalac mind magunké,
az öregebbje király urunké.

Ötödik hónapban mozdul a szöcske lába,
hatodik hónapban megzizzen a szárnya,
hetedikben a mezőn van,
nyolcadikban ereszaljban,
kilencedikben a kapuboltban,
tizedik hónap tücsök hónapja,
benn fészkel az ágyak alatt,
füstöljük a patkányokat,
betömjük az ablakokat;
mikor év végére érünk,
a jó meleg házba térünk.

Hatodik hónapban eszünk szőlőt, szilvát,
hetedik hónapban főzünk babot, mályvát,
nyolcadik hónapban szedjük a datolyát,
tizedik hónap: rizs aratása,
tavaszi bor bugyogása,
hosszú élet és erő forrása
hetedik hónapban dinnyét lakomázunk,
nyolcadik hónap: lopótököt vágunk,
kilencedik hónap: kender tilolása,
gyűljék a tűzifa, bogyó és saláta,
szántóvetők lakomája.

Kilencedik hónap: döngöljük a hombárt,
tizedik hónapban hordjuk a gabonát,
a kölest, a lassan s gyorsan érő magot,
kendert, búzát, babot, mit kezünk aratott,
szántóvetők, földművelők,
már behordtuk mind, ami nőtt,
kezdődjek a házi munka,
fűért járunk sok kis útra,
éjjel sodrunk sok kötelet,

foltozzuk a házfödelet,
s megint vetés ideje lett.

Második hónap: a jeget bontjuk
harmadik hónap: verembe hordjuk
negyedik hónap: hajnalban kelünk,
bárányt áldozunk, hagymát szeletelünk,
kilencedik hónap: erdőt-rétet dér út
tizedik hónapban tisztítjuk a szérút,
csésze borral ünnepelünk,
bárányt s öreg birkát ölünk,
a szentélybe együtt megyünk,
ivótülköt ott emelünk:
határtalan-hosszan tartson az életünk.

Fordította WEÖRES SÁNDOR

209.

Tüskés a sövény bozótja,
tüskét vágunk, nyesegetünk.
Hogy is élünk örök óta?
Kölest vetünk, termelgetünk,
ád a köles szeme bőven.
Nyeli ragacsos kölesünk,
nyeli puffadt hasú csűrünk.
Van millió kévének nekünk,
ételt-italt készítgetünk,
áldozatra azzal megyünk.
Őseinket megkínálva
megnő szívünk boldogsága.

Tükröztök nagy méltóságot,
kényes-fényes a marhátok,
áldozatra azt adjátok.
Van, ki főz-süt, nyúznak mások,
van, ki rendez, van, ki áldoz,
van, ki jelt ad az imához.
Tündöklők a szertartások,
a dicső ős körbe szálldos,
odahajlik az oltárhoz,
és cserébe, amit áldoz,
kap a kegyes utód hosszú,
tízezer év boldogságot.

Babrálnak a kemencékkel,
hosszú polcon áll az étel,
emitt sütnék, amott főznek,

nyugodtak a nemes hölgyek.
Van itt számtalan sok korsó,
látogatók meg vendégek,
koccintanak, úgy beszélnek.
A szertartások kimértek,
csevegnek és nevetgélnek.
A dicső ősök betérnek,
s a kegyes utód jutalma
tízezer év hosszú élet.

Tiszteletudók vagyunk mi,
szertartásunk oly szabályos.
A kegyes utód nevében
adják meg a jelt imához.
Áldozati illat árad,
a szellemek lakomáznak,
jósolnak örömet, százat.
Színe-fonákja mintának:
itt a köles meg az árpa,
szépen rendezett kosárka,
ott meg az ős áldó szája,
tízezer év hosszúsága.

Hogy a szertartásnak vége,
dob zeng és harang zenéje.
Szól, ki jelt ad az imához,
s az utód mehet helyére.
Bor száll az ősök fejébe,
s aki ma a holt személye,
indul. Harang cseng elébe.
Szétszéled a szellem végre,
szolgálók meg nemes hölgyek
rendet raknak, tisztogatnak,
apák, bátyák, öccsök eztán
már csak magukban mulatnak.

A zenészek is rákezdének,
most nyugodtan élvezhetnek.
Serceg már a hús a tálban,
teljes szívük boldogsága.
Be is rúgnak, jól is laknak,
sorra fejet hajtogatnak.
A szellem is torkig lakott,
sok évet ad, jól mulatott:
„Nagyon szívesek voltatok,
ami kellett, megadtátok.
Sohase tegyen másképpen
fiatok meg unokátok!”

Fordította SZABÓ MAGDA

Illendőség:
 erény párja.
 Mondják: „A bölcs
 olykor báva.”
 Hiba a nép
 balgasága;
 vétek a bölcs
 bolondsága.

Ki a jó úr?
 Négy táj példája,
 erény tükre,
 nép gazdája,
 menny kegyeltje,
 jó terv ácsa,
 szép-küllemű,
 bárki mintája.

Ám manapság
 rossz urak vannak,
 jót visszáznak,
 borba zuhannak,
 kéjbe hullnak
 s feledik apáik,
 nagy királyok
 törvénytábláit.

Menny rosszalja,
 büntetés jön.
 Keljetek korán,
 hunyjatok későn.
 Söpörjétek
 háztájatok,
 fegyvereket
 gondozzatok,
 ellenségre
 rárontsatok.

Légy földünk éke,
 urak féke,
 ügyelj szavadra,
 méltóságodra:
 kő-pálcádon
 repedés támadt,
 s kiköszörülték;
 de ha rés van
 szavaid közt:
 nincsen mentség.

Ne szólj könnyen,
Ne mondd: Usgyé,
szaladj, nyelvem!
Szó el nem száll:
választ talál;
s jót vonz a jó.
Mind csemetéd
a te néped,
folytat téged,
szolgál néked.

Ha barát jön:
szívvel fogadd,
vagy megbántod.
Vizsgáld magad,
ne bújj zugolyba,
mondván; „Az ősök
már úgyse látnak.”
Szellemek útját
nem tudhatod:
őket meg ne bántsad.

Folyton javítsd
a bensődet,
mindig ápold
a külsődet;
légy méltányos,
igazságos.
Barackot dobsz?
szilvát dobok;
s tülekednek
a kis kosok.

A zsenge hajtást
selyem-szál fogja;
a jó ember
az erény alapja.
A bölcs ember,
ha beszéltem,
megfogadja;
az ostoba,
hozzá-méltón,
megtagadja.

Ó, ti aprók,
nem adtok a jóra,
nem vihetlek
kézen-fogva,
ti tudatlanok,
zárlak karomba.

Jajong a népünk:
estig ne késsünk.

Ragyog a menny fenn,
kedvem nem ragyog;
sötétek vagytok,
szomorú vagytok.
Én tanítlak,
s kacagjátok,
aggságotat
gúnyoljátok,
gyengülésnek
gondoljátok.

Ó, ti aprók,
törvényt hirdetek,
és ha értitek,
majd nem sírtok.
Az ég gyászos,
kincsünk széled;
láthattátok,
a menny nem téved;
bűnötök vitte
bajba a népet.

Fordította WEÖRES SÁNDOR

A verseket közli: Si King. Dalok könyve. Európa könyvkiadó. Bp., 1959.

5.

Li-ki

(Részletek)

A *Li-ki* ("Szertartások feljegyzései") a három Csou-kori szertartáskönyv (*Csou-li*, *Ji-li*, *Li-ki*) egyike, különböző konfuciánus vagy éppen Konfuciusznak tulajdonított írások gyűjteménye. A *Han-kor* elején (i.e. 2. sz.) állították össze, bár a hagyomány régebbinek tartja. Két részletet mutatunk be belőle. Az első a császár életrendjének (mely, a hiedelem szerint, a világ rendjét biztosította) szigorú előírásaiból ad ízelítőt. A második a mindennapi élet szinte minden mozzanatát aprólékosan szabályozó szertartások közül a gyásszal foglalkozókat mutatja be.

[...] A tavasz első hónapjában a nap a Tábori Ház csillagképben van, alkonyatkor a Hármasszillagnál, hajnalban a Farokcsillagnál. A jeles napok a tizes ciklus első és második napja. A védelmező megistenült ős Taj-hao, az istenség Kou-mang. A hónap állata a pikkelyes, zenei hangja a csüe, hangneme a taj-cu, száma a nyolcas, íze a savanyú, szaga a bakszag, áldozni Jépet áldozunk. A keleti szél ekkor oldja meg a fagyot, az alvó bogarak

ekkor mozdulnak, a halak feljönnek a jég fölé, a vidra halat áldoz, várható a vadlibák visszatérése északra. Az Ég Fia a Kék Férfiúi Palota bal szárnyában lakik ekkor, csengős fogaton jár kék sárkány lovakkal, kéksárkányos zászlóval, kék ruhában, kék drágaköves csüngőkkel, eledele búza és birkahús, edényei faragottak és szélesek. [...]

A tavasz második hónapjában [...] az Ég Fia a Kék Férfiúi Palota ős-szentélyében lakik [...] A tavasz harmadik hónapjában [...] az Ég Fia a Kék Férfiúi Palota jobb szárnyában lakik. [...]

A nyár első hónapjában [...] az Ég Fia a Fényes Szentély bal szárnyában lakik, veres fogaton jár veres lovakkal, veres zászlóval, veres ruhában, veres drágakő csüngőkkel, eledele bab és tyúkhús, edényei magasak, felfelé nyúlók. [...]

A nyár második hónapjában [...] az Ég Fia a Fényes Szentély ős-templomában lakik. [...] A nyár harmadik hónapjában [...] az Ég Fia a Fényes Szentély jobb szárnyában lakik [...] az ős első hónapjában [...] az Ég Fia az Egybegyűjtött Ékességek Palotája bal szárnyában lakik, fehér fogaton jár fehér lovakkal, fehér zászlóval, fehér ruhában fehér drágakő csüngőkkel, eledele kendermag és kutyahús, edényei élesek és mélyek. [...] A tél első hónapjában [...] az Ég Fia a Sötét Palota bal szárnyában lakik, fekete fogaton jár fekete lovakkal, fekete zászlóval, fekete ruhában fekete drágakő csüngőkkel, eledele köles és disznóhús.

Mikor szülők meghal, csomóba kötjük hajunkat, mezítláb járunk s felhajtjuk köntösünk alját, s kezünket keresztbe téve zokogunk keserves szívvel, fájdalmas lélekkel, hogy vesénk sajog, májunk aszík, tüdők ég belé. Víz, leves nem éri szánkat három napig, tüzet nem gyújtunk, barátok, szomszédok hoznak rizslevest számunkra s megetetnek. A bánatban fájdalomunk, mely szívünkben van, külsőnkön is kiül, ezért szájunk számára nincs jó íz, testünknek nincsen nyugalma, kényelme. Három nap múltán kezdődik a temetés. Az ágyon lévő holttestnek nevezzük, a koporsóban lévő tetemnek. Amikor megmozdítják a holttestet és felemelik a tetemet, akkor siratjuk és tombolunk megszámlálhatatlanul fájdalomunkban, gyötrelmünk kifejezésekként. A bánat és a gyász teljességgel eltölt minket, ezért lemeztelenítjük magunkat és tombolunk, hogy ily módon testünket mozgató elménket megnyugtassuk, indulatunkat kibocsássuk. Asszonyoknak nem illendő magukat lemezteleníteni, ezért csak megnyitják ruhájuk elejét, mellüket verve tipegnek veréb módjára akkora hanggal, dörgéssel, mintha fal omlanék, gyászuk, bánatuk, gyötrelmük tetőpontján. Ezért mondják: „tombolva zokogva sírunk, gyászolva így kísérik ki.” Amikor elkísérik a testet és visszatérünk, üdvözölvén a lelket hazamegyünk, ez a jövés-menés zavarodottan és sietősen történik, mintha üldöznénk, de nem érjük utol. Visszatérésünkkor sírásunk elkeseredett, mintha kérnénk valamit, de nem kapjuk meg. Ezért a jövés-menés olyan, mintha vágyakoznánk utána, hogy visszatérjen, mintha gyanítanánk, hogy kérünk ugyan valamit, de az nem teljesül. Belépünk az ajtón, de nem találkozunk vele, felmegyünk a szobába, ott sem látjuk, eltűnt, elveszett, többé nincs velünk. Ezért sírunk, zokogunk, tombolunk, míg ki nem töltjük gyászunkat teljesen. Elménkben zavartak vagyunk és bánatosak, azt se tudjuk, hová legyünk, csak sóhajtozunk, elménk elmerül a gyászban, és nincs tovább. Amikor áldozatot mutatunk be az ősök templomában, s lelkét lakomával traktáljuk, boldogok vagyunk, hogy visszatért közénk, ezután sírdombot emelve eltemetjük. Hazatérvén azonban nem merünk belépni a házba, ahol lakott, a kapu mellett felállított kunyhóba költözünk, ott gyászoljuk szülönket. Sás derékaljon alszunk, föld a vánszunk, szülönket a földön gyászoljuk. Ezért siratjuk, gyászoljuk folyvást, szülőtisztelő gyermekként három évig erre fordítjuk szerető szándékunkat. Ez az emberi értelmek legvalóságosabbja. - Kérdezhetnék: „Miért csak három nap után van a temetés?” Erre azt mondhatni: „A szülőtisztelő fiúnak, ha szülője meghal, egész valóját eltölti a gyász és a fájdalom, a földön fetrengve siratja. Ha a halott fel találna támadni, ugyan képes lenne-e eltemetni?”

Ezért mondják, hogy három nap múltán van a temetés, hogy megvárják, megéled-e.

Ha három napra nem éled meg, akkor nem él. A szülőtisztelő gyermek elméje ekkor még elkeseredettebb lesz, ám ekkor a házat rendbe kell tenni, előkészíteni a halotti ruhákat, értesíteni kell a távol lakó rokonságot, hogy eljöhessen, ezért ítélték úgy a szent emberek, hogy három nap a szertartások szerint való. Kérdezhetnék: „Miért van, hogy ha főveg van fejünkön, nem meztelenítjük le vállunkat?” Erre azt mondhatni: „A főveg tiszteletreméltó lévén (mert férfijelvény) nem járhat együtt lemeztelenített testtel, ezért helyettesítjük a gyászban (csomóba fogott hajjal).” Ám, ha valaki kopasz, nem gyászolhat [úgy], a púpos pedig nem mezteleníti le vállát, a sánta nem tombol, nem azért, mert nem fájó neki, hanem mert hibájánál fogva nem képes eleget tenni a szertartásoknak. Ezért mondják: „A gyászszertartásban a legfontosabb a fájdalom.

Az asszonyok zokogva, sírva mellüket verdesik szívük fájdalomában, a férfiak zokogva, sírva a földhöz verik homlokukat tartózkodás nélkül, ez a gyász legteljesebb kifejezése. Kérdezhetnék: „Akik mentesek a gyászolás kötelességétől, azok mit tegyenek?” Erre azt mondhatni: „Azokra vonatkozik, akik még nem érték el a férfikort. A szertartások azt mondják: 'Serdülő nem ölt kendervászon gyászt, csak azok, akik a legidősebb férfiak családjukban.' E kendervászon a gyászruhájuk. A család fő gyászruhában van, bottal.” Kérdezhetnék: „Ez milyen bot?” Erre azt mondhatni: „Bambusz és tung-fa egyként használatos, még pedig az apa gyászában fekete bot. Ez fekete botbambuszból van. Az anya gyászában szegletesre faragott a bot, ez pedig tung-fából van.” Kérdezhetnék: „Mire való a bot?” Erre azt mondhatni: „A szülőtisztelő gyermek elveszítvén szülőjét sír és zokog megszámálhatatlanul, gyászol három évig, belebetegszik, teste legyengül, oly beteg lesz, hogy botra kell támaszkodnia. Amíg az apa él, nem vetemedhetik arra, hogy bottal járjon, a tisztelet miatt. Bent a csarnokban sem jár bottal, mert az tiszteletreméltó hely. A csarnokban nem sietünk, hogy kimutassuk nyugodt voltunkat, ez a szülőtisztelő fiú szándéka, az emberi érzések lényege, a szertartások értelmezésének módja. Nem az égből szállított alá, nem a földből támadt, csupán emberi érzés.”

Fordította CSONGOR BARNABÁS

Közl: Keleti vallások 8. füzet i.m. Körösi Csoma Társaság, Bp., 1989.

6.

Csun-csiu

A konfucianizmus ötödik kanonikus gyűjteménye, a Csun-csiu ("Tavasz és őszi") krónika és kommentárjai, Lu fejedelemség (Konfuciusz szülőföldje) történetét tartalmazza a keleti Csou-korszak első szakaszában (i.e. 771-481.). Ez a szemelvény Csuang-nak, Lu fejedelmének Csi fejedelemség felett az időszámítás előtti 683-ban aratott győzelmét beszéli el.

Tavasz és őszi krónika (Részlet)

(A Csun-csi szövege:) Tavasszal, a királyi naptár első hónapjában a fejedelem vereségét mért Csi seregére Csang-saoban.

(A Co csuan kommentárja:) Tavasszal Csi serege megtámadott bennünket. Amikor a

fejedelem harcra készülődött, Csao Kui kérte, hogy megjelenhessék előtte. A földijeit azt mondták neki: „A pecsenyeevők (arisztokraták) dolga, hogy tanácsot adjanak, minek avatkozol hát bele?” De Kui azt felelte: „A pecsenyeevők szűk látókörűek, nem képesek messzire néző tanácsot adni.”

Azután belépett, megjelent [a fejedelem előtt], és megkérdezte tőle, hogy mivel s hogyan akar harcolni. A fejedelem azt felelte: „A ruhákat és élelmet, amit élvezek, én nem merészelem csak magamnak tartani, meg kell osztanom bennük az emberekkel.” „Az csekély jótétemény – felelte [Kui] – nem terjed ki mindenkre. A nép nem fog követni téged.” A fejedelem most azt mondta: „Az áldozati állatok, a drágakövek és kelmék dolgában nem merészelem áthágni az előírásokat. Ez csak feltámasztja [irántam] a bizalmat!” „Kicsiny megbízhatóság az – válaszolta [Kui] – nem teljes értékű. A szellemek nem fognak támogatni.” A fejedelem erre azt mondta: „A kicsiny és nagy bíráskodásokban, noha nem [mindig] tudtam [teljesen] kivizsgálni [az ügyeket], a körülmények figyelembevételével döntöttem.” Kui azt válaszolta: „Ez már valódi hűség. Akkor meg lehet kockáztatni a harcot. Ha hadba szállsz, akkor kérek, hogy követhesselek.” A fejedelem ezt megengedte neki, és hadi szekerére vette. Azután sor került az ütközetre Csang-saoban.

Amikor a fejedelem már éppen megverette volna a dobokat, Kui azt mondta: „Még nem szabad.” Amikor a Csi-beliek már háromszor verték meg a dobokat, Kui így szólt: „Most már lehet.” Amikor a Csi-beliek teljes vereséget szenvedtek, s a fejedelem üldözni akarta őket. Ám Kui azt mondta: „Még nem szabad.” Azzal leszállt a kocsiról és megvizsgálta a keréknyomokat. Majd újra felszállt, a mellvédre tette a kezét, a távolba nézett, és megszólalt: „Most már lehet.” Ekkor üldözni kezdték Csi seregét, s amikor teljes volt a győzelem, a fejedelem megkérdezte őt [tanácsainak] oka felől. És Kui azt felelte: „A harcosok vitézi lelkesedését az első dobzó szítja fel, a másodikra ez a lelkesedés alább lohad, a harmadikra pedig ki is alszik. Nos, amikor az övék már kialudt, a miénk akkor volt a tetőpontján. Ezért győztük le őket. Ám nehéz fölfedni a nagy országok minden cselvetését, s félttem, hogy rejtett fondorlattal élnek. [De] láttam, hogy a keréknyomok összezavarodnak, a távolba nézve észrevettem, hogy a zászlók a földre hulltak – s ezért vehettük [nyugodtan] üldözőbe őket.

Fordította TÓKEI FERENC

Közlő Hahn István: A hadművészet ókori klasszikusai, Zrínyi Kiadó, Bp., 1963.

7.

Lun-jü

(Részletek)

A konfucianizmus klasszikus művei közül az első a Lun-jü ("Beszélgetések és mondások"), Konfuciusz tanításainak a gyűjteménye, melyet a tanítóanyai jegyeztek le.

I/2.

[...] „A nemes gondosan ügyel a dolgok alapjára. Ha az alap áll, akkor megéled az erény. Márpedig a szülők tisztelete és a testvériesség az emberség alapja.”

I/4.

[...] Ceng-ce mondotta: „Én naponta három szempontból vizsgálom meg önmagamat. Hogy vajon mások szolgálatában igyekezvén hűséges voltam-e, hogy vajon a barátaimmal való kapcsolatomban őszinte voltam-e, és hogy a hagyományt, amelyet tanultam vajon alkalmaztam-e?”

I/7.

Ce-hia mondotta: „Ha valaki a külső szépség helyett a bölcseket követi, szülei szolgálatában emészt fel minden erejét, fejedelmét szolgálja egész lényével, barátaival való kapcsolatában szavai megbízhatóak, akkor arra mondhatja bárki, hogy műveletlen, én mégis biztosan műveltnek fogom nevezni.”

I/16.

A mester mondotta: „Sose búsuljatok, hogy az emberek nem ismernek benneteket; azon búsuljatok, hogy ti nem ismeritek az embereket.”

II/3.

A mester mondotta: „Ha a népet rendeletekkel kormányozzák és büntetésekkel tartják féken, akkor ki fogja játszani a [büntetést], de a szegényt nem fogja ismerni. Ha az erénnyel kormányozzák és a szertartásokkal tartják féken, akkor ismerni fogja a szegényt és mindig egyenes lesz.”

II/5.

Meng Ji-ce megkérdezte, mi a fiúi szeretet. A mester azt felelte: „Nem lázadozni.” ...„Mit jelent ez?” A mester pedig mondotta: „Életükben szolgálj szüleidet a szertartások szerint, halálukban temesd el őket a szertartások szerint és áldozz nekik a szertartások szerint.”

II/11.

A mester mondotta: „Csak aki a régít ápolgatva ismeri meg az újat, csak az lehet mások tanítójává.”

II/16.

A mester mondotta: „A régiekétől eltérő tanokhoz igazodni nagyon ártalmas dolog.”

II/17.

A mester mondotta: „Ju [Ce-lu], megtanítsalak-e arra, mi az igazi tudás? A tudottól tudni, hogy tudjuk; a nem tudottól pedig tudni, hogy nem tudjuk: ez az igazi tudás.”

II/19.

Ai fejedelem kérdezősködött mondván: „Mit kell tenni ahhoz, hogy a nép engedelmes legyen;” Kung-ce felelte neki mondván: „Ha felemeled az egyeneseket és eltávolítod a görbákat, akkor a nép engedelmeskedik. De ha felemeled a görbákat és eltávolítod az egyeneseket, a nép nem engedelmeskedik.”

IV/15.

[...] „Mesterünknek ez az alapelve: legyünk hűségesek feljebbvalóinkhoz s igazságosak másokhoz; és semmi több.”

IV/17.

A mester mondotta: „Ha kiváló embert látsz, arra gondold, hogy egyenlő légy vele. Ha pedig nem kiválót látsz, fordulj bensődbe és vizsgálj meg magadat.”

IV/18.

A mester mondotta: „Szüleidet szolgálván hibáikra szelíden figyelmeztess őket. Ha látod, hogy semmiképpen nem akarnak rád hallgatni, akkor kettőzd meg tiszteletedet anélkül, hogy visszavonnád [tanácsodat]. Még ha ők rosszul bánnak is veled, nem szabad zúgolódnunk ellenük.”

IV/22.

A mester mondotta: „Igen kevesen lehetnek olyanok, akik mérséklettel élve is eltértek volna.”

IV/24.

A mester mondotta: „Az erény nem maradhat egyedül, biztosan társra talál.”

VI/16.

A mester mondotta: „Akiben a természetes tulajdonságok túlszárnyalják a műveltséget, az vadember. Akiben a műveltség szárnyalja túl a természetes tulajdonságokat, az közönséges írnok. Akiben a műveltség és a természetes tulajdonságok kiegyensúlyozódtak, az nemes emberré lett.”

VI/20.

Fan Cse a tudásról kérdezősködött. A mester mondotta: „Teljesíteni a nép [az emberek] iránti kötelességünket, s tisztelni a szellemeket, de magunkat távol tartani tőlük: ezt nevezzük tudásnak.” [Fan Cse ezután] az emberségről kérdezett, és [a mester] mondotta: „Aki emberies, az elsősorban a nehéz dolgokkal törődik, és csak másodsorban a [belőlük származó] sikerrel. Ezt nevezzük emberségnek.”

VII/1.

A mester mondotta: „Én csak közvetítek, de nem alkotok újat. Megbízhatónak tartom és szeretem a régieket.” [...]

VIII/2.

A mester mondotta: „Aki nem a szertartások mértéke szerint tisztelettudó, az csak gyötri magát; aki nem a szertartások szerint ügyel [kötelességére], az félénk; aki nem a szertartások szerint bátor, az felfordulást támaszt; aki nem a szertartások mértéke szerint egyenes, az durva. Ha a nemes ember buzgón teljesíti kötelességét szülei iránt, akkor a nép közt virágozni fog az emberség erénye. Ha nem taszítja el magától régi barátait, akkor a nép sem fog aljasságot elkövetni.”

VIII/9.

A mester mondotta: „A néppel el lehet érni, hogy a helyes utat kövesse, de nem lehet elérni, hogy meg is értse azt.”

IX/10.

[...] „A mester nagyon rendszeresen és nagyon jól irányítja az embereket. A műveltséggel gazdagít, a szertartásokkal fegyelmezt engem.” [...]

IX/15.

A mester mondotta: „A házon kívül szolgálni a fejedelmeket és a főembereket, odahaza szolgálni atyánkat és idősebb fivéreinket, gyász idején megtenni minden erőfeszítést, nem engedni eluralkodni rajtunk a bort: ezek közül vajon mire vagyok képes én?”

IX/16.

A mester egy folyó partján állva így szólt: „Minden tovafolyik, akárcsak ez [a víz], meg nem állva sem nappal, sem éjjel.”

XI/11.

Ce-lu megkérdezte, hogyan kell szolgálni a szellemeket. A mester így felelt: „Aki még az élő embereket sem tudja szolgálni, az hogy tudná szolgálni a holtakat?” [Ce-lu folytatta:] „Engedd meg, hogy megkérdezzem, mi a halál?” [A mester] azt felelte: „Aki még az életet sem ismeri, hogyan ismerhetné meg a halált?”

XII/1.

Jen Jüan megkérdezte, mi a tökéletes erény. A mester így felelt: „Legyőzni önmagunkat és visszatérni a tisztességhez: ez a tökéletes erény. Aki egy napra is, de legyőzi önmagát és visszatér a tisztességhez, azt az égalatti tökéletes erényűnek fogja tartani. A tökéletes erény önmagunktól függ; hogy is függne másoktól?” [...]

XII/7.

Ce-kung a kormányzásról kérdezősködött. A mester így szólt: „Legyen elegendő élelem, legyen elegendő fegyver, s a nép bízson benned.” Ce-kung ekkor azt mondta: „És ha elkerülhetetlen, hogy lemondjak valamelyikről, akkor melyikről mondhatok le először a három közül?” [A mester] azt felelte: „A fegyverekről.” Ce-kung folytatta: „És ha elkerülhetetlen, hogy a kettő közül is lemondjak az egyikről, melyikről mondhatok le először?” [A mester] így felelt: „Az élelemről. Mert halál régi időktől fogva van [elkerülhetetlen], de ha a nép nem bízik benned, nem állhat fenn [az ország].”

XII/21.

Fan Cse az emberség erényeiről kérdezősködött. A mester így szólt: „Szeretni az embereket.” [Fan Cse most] azt kérdezte, mi a tudás. a mester így felelt: „Ismerni az embereket.” [...]

XIII/3.

Ce-lu így szólt: „Vej fejedelme vár téged mester, hogy veled kormányozzon. Mit szándékozol tenni legelőször?” A mester így felelt: „A legfontosabb volna: kijavítani a neveket.” [...] Ha a nevek nem helyesek, akkor a szavak nem felelnek meg [a dolgoknak]. Ha a szavak nem felelnek meg [a dolgoknak], akkor a tettek (v. szolgálatok) nem sikerülnek. Ha a tettek nem sikerülnek, akkor az illem és harmónia nem virágozik. Ha az illem és harmónia nem virágozik, akkor a különböző büntetések nem arányosak [a bűnökkel]. Ha pedig a büntetések nem arányosak, akkor a nép azt sem tudja, hogyan mozgassa kezét és lábát. – Ezért a nemes ember olyan neveket ad [a dolgoknak], hogy azokat mindig mondani [helyesen használni] is lehessen, és kimondva őket, mindig [nekik megfelelően] cselekedni lehessen. A nemes ember beszédében semmi helytelennek nem szabad lennie.”

XIII/6.

A mester mondotta: „Ha [az uralkodó] maga helyesen (példamutatóan) viselkedik,

akkor parancsolnia sem kell, megy minden a maga útján. Ha azonban ő maga nem példamutató, akkor hiába ad ki parancsokat, azokat nem követik.”

XIII/9.

Amikor a mester Vej-be utazott, Zsan Ju vezette a kocsiját. A mester megjegyezte: „Mily sűrű itt a nép!” Zsan Ju ekkor azt kérdezte: „Ha már ilyen sűrű, mit lehetne tenni érte?” [A mester] felelt: „Gazdaggá tenni.” [Zsan Ju] tovább kérdezte: „És ha meggazdagodott, mit kellene tenni érte?” [A mester] pedig felelt: „Tanítani.”

XIII/15.

Ting fejedelem megkérdezte, van-e olyan mondás, mely egymaga felvirágoztatja az országot. Kung-ce felelt neki mondván: „Egy mondásnak sohasem lehet ilyen eredménye. De azt szokták mondani az emberek: fejedelemnek lenni nehéz, ám alattvalónak lenni sem könnyű. Nos, ha a fejedelem tudja, hogy fejedelemnek lenni nehéz, akkor vajon nem várhatjuk-e, hogy ez az egyetlen mondás felvirágoztatja az országot?”

[Ting fejedelem] most azt kérdezte: „Van-e olyan mondás, mely egymaga romlásba dönti az országot?” Kung-ce pedig felelt neki mondván: „Egy mondásnak sohasem lehet ilyen eredménye. De azt szokták mondani az emberek: én legfeljebb csak azért tudnék örülni annak, hogy fejedelem vagyok, mert így szavaimnak senki sem mond ellent. Nos, ha [az ilyen uralkodó] szavai helyesek, s azoknak senki sem mond ellent, akkor ugye, minden rendben van. De ha szavai rosszak, s azoknak senki sem mond ellent, akkor vajon nem várhatjuk-e, hogy egyetlen mondás romlásba dönti az országot?”

XIII/18.

Ső fejedelem Kung-ce-vel beszélgetve így szólt: „Az én vidékemen nagyon becsületesek az emberek. Ha az apa ellop egy juhot, a fiú tanúskodik ellene.” Kung-ce erre azt mondta: „A mi vidékünkön nem ilyenek a becsületesek. Az apa rejtegeti a fiú hibáját, a fiú rejtegeti az apa hibáját. [Nálunk] ebben van a becsületesség.”

XIV/7.

A mester mondotta: „Olyan nemes ember, akinek erénye [még] nem tökéletes, akadáhat; de nem létezik olyan közönséges ember, aki tökéletes erényű lenne.”

XIV/24.

A mester mondotta: „A nemes ember a fennkölt dolgokban járatos, a közönséges ember az alantasakban.”

XIV/27.

A mester mondotta: „Akinél nincs hivatala, az ne foglalkozzék a kormányzás dolgaival.”

XIV/28.

Ceng-ce mondotta: „A nemes ember vágynak sohasem lépnek túl a társadalomban elfoglalt helyén.”

XIV/36.

Valaki azt kérdezte: „Mit gondoljak arról, ha valaki jósággal viszonozza a rosszását?” A mester így felelt: „Akkor mivel fogja viszonozni a jóságot? A rosszását egyenes-séggel (igazsággal) kell viszonozni, a jóságot pedig jósággal.”

XIV/44.

A mester mondotta: „Ha az előljáró szereti a szertartásokat, akkor a népet könnyű lesz irányítani.”

XV/23.

Ce-kung megkérdezte mondván: „Van-e olyan egyetlen szó, amelyet az ember egész életében követhet?” A mester így felelt: „Hát nem ilyen szó a kölcsönösség? Amit magadnak nem kívánsz, azt ne tedd az embereknek.”

XV/37.

A mester mondotta: „Aki fejedelmét szolgálja, az elsősorban a szolgálatra ügyeljen gondosan, s csak másodsorban a jövedelmére.”

XVI/1.

[...] Én úgy hallottam, hogy aki egy fejedelemséget vagy egy családot birtokol, az nem azon bánkodik, hogy kevés a népe, hanem azon, hogy [alattvalói] nem egyenlőek, nem a szegénységtől fél, hanem attól, hogy hiányozni fog a nyugalom. Ahol a nép egyenlő [mindenkinek megvan a maga része], ott nem fenyeget a szegénység; ahol békesség van, ott nem fogatkozik meg a nép; ahol nyugalom van, ott nem támad felfordulás. Így van bizony, s éppen ezért: ha a távoli vidékek lakói nem hódolnak meg, akkor fel kell virágoztatni a békés erényeket, hogy az vonzza őket. Ha pedig megjöttek, nyugalmat kell nekik biztosítani. [...]

XVI/9.

Kung-ce mondotta: „Akivel a tudás vele születik, az a legmagasabb rendű ember. Aki a tudást tanulással szerzi meg, az másodiknak következik. Aki ostoba, de tanul, az harmadiknak következik. Aki pedig ostoba és nem is tanul, az bizony a legalacsonyabb rendű ember.”

XVIII/10.

[...] „Az erényes fejedelem nem mozdítja el a rokonait, nem kelti fel a főminiszterek felháborodását azzal, hogy nem hagyja meg őket hivatalukban, és a régi családok tagjait, hacsak nincs rá igen nagy oka, nem fosztja meg méltóságuktól, s végül nem követel meg minden képességet egyetlen embertől.”

XIX/4.

Ce-hia mondotta: „Még a legközönségesebb foglalkozásokban is mindig van valami figyelemre méltó; de ha valaki a távolabbi [cél] elérését kísérel meg velük, félő, hogy sárnhéz akadálnak bizonyulnak. Ezért a nemes ember ilyesmivel nem foglalkozik.”

XX/1.

[...] [Tang] mondotta: [...] Ha én magam bűnt követnék el, azért nem lesz felelős a nép, ha pedig a nép követne el bűnt, azért a bűnért én leszek felelős. [...]

XX/2.

Ce-csang megkérdezte Kung-ce-től mondván: „Mit kell tenni ahhoz, hogy jól menjenek a kormányzás dolgai?” A mester így felelt: „Tiszteletben kell tartani az öt jót és számítani kell a négy rosszra, akkor a kormányzás dolgai rendben lesznek.” Ce-csang megkérdezte: „Mit nevezünk az öt jónak?” És a mester felelt: „A hivatalt viselő legyen jótékony, de tékozlás nélkül, dolgoztassa a népet, de ne keltsen elégedetlenséget, legyen aka-

rata, de kapzsiság nélkül, legyen méltóságteljes, de kevélység nélkül, és tartson tekintélyt, de vadság nélkül.”

Ce-csang ekkor azt kérdezte: „Mit jelent az, hogy legyen jótékony, de kiadások nélkül?” És a mester mondotta: „Ha azzal igyekszik használni a népnek, amelyből a népnek valóban haszna származik, akkor vajon nem jótékony-e kiadások nélkül? Ha pedig jól kiválasztja, hogy mikor és miért szabad dolgoztatni a népet, akkor vajon ki fog elégedetlenkedni? Ha pedig vágyai az emberséghez igazodnak, és amit kap [csak] aszerint kapja, akkor miért lenne kapzsi? A hivatalt viselő nem engedhet meg magának semmi hanyagságot, akár sok, akár kevés emberről legyen szó, akár kicsiny, akár nagy dolgokról legyen szó. S akkor vajon nem tiszteletre méltóan nyugodt, mégpedig kevélység nélkül? Mindig előírás szerint viselje ruháját és fővegét, méltóság legyen a tekintetében, hogy tisztelettel nézzenek rá az emberek, és tartsanak tőle. Ekkor vajon nem tekintélyes-e, mégpedig minden vadság nélkül?”

Ce-csang azt is megkérdezte: „S mit értünk azon, hogy négy rossz?” A mester pedig felelte: „Kivégeztetni valakit anélkül, hogy tanítottuk volna: kegyetlenség. Figyelmeztetés nélkül máris megkövetelni a munka befejezését: zsarnokság. Késlekedve adni ki a parancsot, de azonnali végrehajtást követelni: garázdálkodás. Általában pedig, adományozások alkalmával az adományokkal fukarkodni: egy alárendelt hivatalnok [viselkedése].”

XX/3.

A mester mondotta: „Aki nem érti meg az égi rendelést, az sohasem lehet nemes emberre. Aki nem ismeri jól a szertartásokat, az nem állhat szilárdan a lábán. Aki pedig nem érti tökéletesen a szavakat, az nem ismerheti meg az embereket.”

Fordította TÓKEI FERENC

Közl: Kínai filozófia. Ókor. i.m. I. köt. 53-159. o. vonatkozó részek

8.

Ta-hio

(Részletek)

A Ta-hio ("A nagy tanítás") a konfucianizmus másik klasszikus értekezése a Li-ki egyik fejezeteként maradt fenn, s a Szung-kortól kezdve különálló műként lett a hivatalnokképzés egyik alapműve.

Bevezetés

[...] A Nagy Tanítás útja a fényes erény világossá tételéből, a nép szülői szeretetéből és a legnagyobb jónak célul kitűzéséből áll.

Ha tudjuk, hogy kell megállnunk, csak akkor van nyugvópontunk. Ha nyugvópont-hoz érkezünk, akkor megbékülhetünk. Ha megbékéltünk, akkor elégedettek lehetünk. Ha elégedettek vagyunk, akkor gondolkodhatunk. Ha pedig gondolkodunk, akkor elérhetjük a célt.

A dolgoknak van alapvető részük és mellékes részük. Minden cselekedetnek van beteljesítése és kezdete. Ha tudjuk, mi jön először és mi csak utána, akkor már közel vagyunk az úthoz.

A régiek, amikor világossá akarták tenni a fényes erényt az egész égalattiban, először rendet teremtettek a fejedelemségükben. Amikor rendet akartak teremteni a fejedelemségükben, először rendbe tették a családjuk ügyeit. Rendbe akarván tenni a családjuk ügyeit, először tökéletesítették saját magukat. Tökéletesíteni akarván saját magukat, először egyenessé tették a szívüket. Egyenessé akarván tenni a szívüket, először tisztává tették a gondolataikat. Tisztává akarván tenni a gondolataikat, először fejlesztették a tudásukat. Tudásukat pedig úgy fejlesztették, hogy tanulmányozták a dolgokat. Ha megvizsgáltuk a dolgok természetét, tudásunk a legmagasabb fokra emelkedik. Ha tudásunk a legmagasabb fokra emelkedett, akkor gondolataink őszintévé válnak. Ha gondolataink őszintévé váltak, akkor szívünk egyenessé lesz. Ha szívünk egyenessé lett, akkor tökéletesítjük magunkat. Ha tökéletesítettük magunkat, akkor rend lesz a családjunkban. Ha rend lesz a családjunkban, akkor jó kormányzás van a fejedelemségben. S ha jó kormányzást teremtünk a fejedelemségben, akkor az égalattiban békesség uralkodik.

Az Ég Fiától kezdve egészen a köznépig minden egyes ember számára önmagának tökéletesítése a legfontosabb. Hogy valakinél felfordulásban legyen az alap, mégis rendben legyen nála a többi, az nem fordulhat elő. Sohasem akadt még olyan ember, aki a számára fontos dolgokat elhanyagolva is ügyelni tudott volna a kevésbé fontosakra. [...]

8.

Az a mondás, hogy a család dolgainak rendezése önmagunk tökéletesítésétől függ, azt jelenti, hogy amit az ember kedvel vagy szeret, aziránt elfogult; amit megvet vagy gyűlöl, az iránt is elfogult; amitől fél vagy amit tisztel, az iránt is elfogult; ami miatt szomorkodik, vagy amit gyászol, az iránt is elfogult; s ami miatt dőlyfös vagy lusta, az iránt ugyancsak elfogult. Így aztán kevés olyan ember van az égalattiban, aki szeret valakit, de ismeri a rossz tulajdonságait is, vagy gyűlöl valakit, de ismeri a jó tulajdonságait is. Erről szól a közmondás: „Senki sem ismeri fel fiának a rossz tulajdonságait, senki sem ismeri fel természetének bőségét.” Ime, ezt jelenti, hogy ha önmagunkat nem tökéletesítjük, nem tudjuk rendezni a család dolkait.

9.

Az a mondás, hogy az ország jó kormányzásához mindenekelőtt a család ügyeit kell rendezni, azt jelenti, hogy nincs olyan ember, aki a családját ugyan nem tudja tanítani, de [családján kívül] az embereket tanítani tudná. Ezért a nemes el sem hagyja a családját, úgy terjeszti ki tanítását a fejedelemségre. Mert a gyermeki szeretet az, amellyel a fejedelmet szolgálni kell, az idősebb fivér iránti tisztelet az, amellyel az előljárókat szolgálni kell és a szülői szeretet az, amellyel a sokaságot irányítani kell. [...]

10.

Az a mondás, hogy az égalattit megbékéltetni a fejedelemség jó kormányzása útján lehet, azt jelenti, hogy ha a fejedelem tiszteli az öregeket, akkor a nép közt feltámad a gyermeki szeretet; ha a fejedelem tiszteli az előljárókat, akkor a népben feltámad az idősebbek iránti tisztelet; ha a fejedelem segíti az árvákat, akkor a nép nem fog ellenkezni vele. Így a nemesek megtalálják viselkedésük mintáját. Ami a feljebbvalótól nem tetszik, arra ne kényszerítsük az alárendelteket. Ami az alárendeltétől nem tetszik, azzal ne szolgáljuk a feljebbvalókat. Ami az elődeinktől nem tetszik, azzal ne járjunk az utódaink előtt. Ami az utódainktól nem tetszik, azzal ne kövessük az elődeinket. Ami a jobbra levőktől nem tetszik, azt ne tegyük a balra levőkkel való kapcsolatunkban. Ami a balra levőktől nem tetszik, azt ne tegyük a jobbra levőkkel való kapcsolatunkban. Ezt nevezik a viselkedés mintájának. [...]

Látni egy kiváló embert és nem tudni felemelni [egy hivatalba], vagy felemelni ugyan, de nem idejében: hanyagság.

Látni egy gonosz embert és nem tudni eltávolítani, vagy eltávolítani, de nem elég messzire: hiba. [...]

Fordította TŐKEI FERENC

Közli: Kínai filozófia. Ókpr. I.m. I. köt. 180-189. o. vonatkozó részek

9.

Csung-jung

(Részletek)

A Csung-jung ("A közép mozdulatlansága") a másik olyan klasszikussá vált konfuciánus értekezés, amelyik szintén a Li-ki fejezeteként maradt fenn, s a Szung-dinasztia idején különítették el önálló műként.

1.

Az Ég akaratát nevezzük emberi természetnek, az emberi természethez való igazodást nevezzük követendő útnak, s a követendő útra való igazítást nevezzük tanításnak. A követendő útról nem szabad letérni egy pillanatra sem; ha le szabadna térni róla, nem lehetne követendő út. Ezért a nemes ember akkor is gondos és figyelmes, ha nem lát semmi figyelnivalót, s akkor is fél és remeg, ha nem hall semmi félnivalót. Számára mi sem láthatóbb, mint a legrejtettebb dolgok; számára mi sem nyilvánvalóbb, mint a legparányibb dolgok. Ezért a nemes ember gondosan ügyel önönmagára.

Ha az öröm és harag, bánat és boldogság fel sem támad (a lélekben), akkor beszélhetünk egyensúlyról. Ha feltámadnak, de megőrzik a közép mértékét, akkor beszélhetünk harmóniáról. Az egyensúly az égalatti minden dolgának hatalmas alapja. A harmónia az égalatti minden dolgának egyetemes útja. Ha tökéletes az egyensúly és a harmónia, akkor égen és földön minden a helyén van, s minden dolog szépen gyarapodik. [...]

14.

A nemes ember mindig a helyzetéhez illően viselkedik, és nem akar azon túllépni. Gazdagságban és előkelőségben úgy viselkedik, ahogyan az a gazdagsághoz és előkelőséghez illik. Szegénységben és alacsony sorban úgy viselkedik, ahogyan az szegénységhez és alacsony sorhoz illik. Nyugati vagy északi barbárok között úgy viselkedik, ahogyan az nyugati vagy északi barbárok között illik. Nyomorúságban és nehézségek közepette úgy viselkedik, ahogyan az nyomorúságban és nehézségek közepette illik. A nemes ember nem kerülhet olyan helyzetbe, amelyben meg ne találná önmagát.

Magas rangra emelve nem zaklatja alárendeltjeit, alárendelt helyzetben nem hajszoja feletteseinek kegyét. Önmagát tökéletesíti és nem követelődzik másokkal szemben, így aztán soha nem is panaszkodik. Nem zúgolódik az Ég ellen, nem vádolja az embereket. Ezért a nemes ember mindig nyugodt marad, úgy várhatja az [égi] parancsot; a kis ember azonban veszélyes utakon járva lesi a szerencsét. A mester mondotta: „Az íjászban van valami, ami a nemes emberhez hasonló. Ha nyíla elhibázta a céltáblát, önmagában keresi a hibát.”

16.

A mester (Konfuciusz) mondotta: „Mily hatalmas is a szellemek ereje! Hiába nézzük, nem látjuk őket; hiába hallgatódzunk, nem halljuk őket; pedig ott vannak minden dologban és [a dolgoktól] nem lehet elválasztani őket. Miattuk az égalatti emberei böjttel tisztítják meg magukat és pompás ruhákba öltöznek, úgy mutatják be áldozataikat. Akár a túlradó víz, annyian vannak [az áldozók] feje fölött, de jobbra is, balra is. A Dalok Könyvében olvassuk: „A szellemek érkezését bizony nem lehet kiszámítani, de lehet-e őket semmibe venni? Bizony, a parányi is megnyilatkozik! Ne fojtsa hát el magában senki a komolyságot [a szellemek iránt]!”

20.

Ai fejedelem a kormányzás dolgairól kérdezősködött. A mester azt mondotta: [...] „Aki alárendelt helyzetben nem nyeri el felettesei bizalmát, attól a nép nem remélheti, hogy jól fogja kormányozni. A felettesek bizalma elnyerésének megvan a maga útja: aki nem bíznak a barátai, az nem nyerheti el felettesei bizalmát. A barátok bizalma elnyerésének [is] megvan a maga útja: aki nem engedelmes a szüleivel szemben, abban nem bíznak meg a barátai sem. A szülők iránti engedelmességnek is megvan a maga útja: aki önmagát vizsgálva nem talál őszinteséget, az nem lehet engedelmes a szüleivel szemben. Az őszintévé válásnak is megvan a maga útja: aki nem érti, hogy mi az igazán jó, az nem tudja magát őszintévé tenni.

Az őszinteség az Ég törvénye; magunkat őszintévé tenni pedig az ember kötelessége.”
[...]

30.

[...] Minden dolog együtt növekedik anélkül, hogy ártanának egymásnak. (Az évszakok, a nap és a hold) együtt járják útjukat, anélkül, hogy összeütköznének egymással. (Az Ég és a Föld) kisebb tevékenysége: mint a folyók folyása (minden dologhoz külön-külön jut el); nagy tevékenysége pedig: a nagyszerű átalakulások. Ez teszi naggyá az Eget és a Földet. [...]

Fordította TÓKEI FERENC. Közli: Kínai filozófia. Ókor. I.m. I. köt. 191-208. o. vonatkozó részek

10.

Meng-ce

A *sen-si-k* műveltségének kilencedik alapműve, egyben a konfucianizmus negyedik klasszikus gyűjteménye a *Meng-ce*, az egyik legkiválóbb ókori kínai gondolkodó Meng-ce tanításait tartalmazza.

I. A.

1.

Meng-ce meglátogatta Liang királyát, Hui-t. A király így szólt hozzá: „Tiszteletre méltó uram, ha már nem tartottad hosszúnak az ezer mérföldes utat, hogy hozzám jöjj, meg tudsz-e tanítani valami olyanra, amivel országomnak hasznot hajthatnék.”

Meng-ce felelvén neki mondotta: „Miért kell a királynak a haszonról beszélnie? Hiszen az emberség és az igazságosság elve tökéletesen elegendő. Ha a király így beszél: mivel hajthatnék hasznot országomnak? - akkor a főminiszterek így beszélnek: mivel hajthatnék hasznot családomnak? - az alsóbb hivatalnokok és a közrendűek pedig így: mivel hajthatnék hasznot saját magamnak? S míg fenn és lenn mindenki a haszonért marakodik, az ország veszedelemben kerül.” [...]

3.

[...] Ne zavard meg soha [köz munkákkal] a paraszti dologidőt, s annyi lesz a gabona, hogy el sem lehet fogyasztani. Sűrű szemű hálók ne merülhessenek a tavakba és medencékbe, s annyi lesz a hal és a teknősbéka, hogy el sem lehet fogyasztani. A balták és fejszék csak meghatározott időben hatolhassanak a hegyekbe és erdőkbe, s annyi lesz a fa, hogy fel sem lehet használni. Ha pedig annyi a gabona, a hal és teknősbéka, hogy el sem lehet fogyasztani, és annyi a fa, hogy fel sem lehet használni, akkor a nép nyugodtan táplálhatja az élőket, tisztességgel eltemetheti a holtakat, ezek miatt senkinek sem kell aggódnia. Az pedig, hogy az élők táplálása és a holtak eltemetése miatt senkinek se kelljen aggódnia, az a királyi kormányzás kezdete. [...]

7.

[...] [Meng-ce] azt mondotta: „Hogy állandó megélhetési alap nélkül is állhatatos legyen a szíve: erre csak az [erre a névre méltó] írástudó képes. A nép azonban, ha nincs meg az állandó megélhetése, szívében is állhatatlan. Ha pedig szívében állhatatlan, akkor nincs olyan szabadosság, eltvelyedés, gonoszság és különcködés, amittől visszariadna. S ha már elmerült a bűnben, s ekkor üldözni kezdik és megbüntetik: hálót vetettek a népre. Ha azonban emberséges ember tölti be az [uralkodói] méltóságot, megteheti-e, hogy hálót vessen a népre.

Ezért a bölcs fejedelem úgy szabályozza a nép megélhetését, hogy eredményeképpen mindenkinek elegendője legyen ahhoz, hogy felfelé tekintve szüleit szolgálhassa, lefelé tekintve feleségét és gyermekeit táplálhassa, szerencsés esztendőben egész életére jóllakhasson, rossz termés idején pedig megmeneküljön az éhhaláltól. Ezután már buzdíthatja őket, s ők gyakorolni is fogják az erényt. Így nem nehéz [elérni], hogy a nép kövesse [uralkodóját].” [...]

III. A.

1

[...] A nép tanítása céljából iskolákat kell létesíteni: *sziang*, *szü*, *hio* és *hiao* [nevű iskolákat]. A *sziang*-ban az öregek gondozásával foglalkoznak, a *hiao*-ban [az erényt] tanítják, a *szü*-ben pedig íjászversenyeket tartanak. A *Hia* időkben *hiao*-ról beszéltek, a *Jin* időkben *szü*-ről, a *Csou* korban pedig *sziang*-ról. *Hio* iskolák egyaránt voltak mindhárom dinasztia alatt. S valamennyinek egy célja volt: világossá tenni az örök emberi kapcsolatokat. Mert amint az örök emberi kapcsolatok világosak a feljebbvalók között, alattuk nyomban rokoni szeretetben él az egyszerű nép. [...]

Sem halott, sem máshol lakni akaró ne hagyhassa el a faluját. A falu szántóföldjeinek legyen közös kútja, s [e közösség tagjai] legyenek egymással baráti viszonyban, akármerre járnak is, segítsék egymást a védekezésben és felvigyázásban, támogassák és ápolják egymást betegség esetén, s akkor a nép rokoni szeretetben és békében fog élni.

Minden négyzetmérföldön legyen egy kútközösség. Minden kútközösség kilencszer száz hold földet műveljen. Középen legyen a közös föld. Nyolc család maga birtokoljon

egyenként száz holdat, s együtt műveljék meg a közös földet. Saját munkájukat végezni csak akkor merészeljék, ha a közös munkát már befejezték. Így kell megkülönböztetni a parasztokat. [...]

4.

[...] [Az igazság az, hogy] van 'nagy embereknek' való munka, és van 'kis embereknek' való munka. Továbbá: egyetlen ember szükségleteit is csak a sok-sok kézműves tudja kielégíteni. Ha mindenkinek magának kellene csinálnia mindazt, amit használ, akkor örökké az utakat róhatná az égalatti minden lakója. Ezért mondjuk, hogy van aki szellemét fárasztja, s van aki testi erejét fárasztja. Akik szellemi munkát végeznek, azok kormányoznak másokat; akik pedig testi munkát végeznek, másoktól kormányoztatnak. Akik másoktól kormányoztatnak, azok másokat táplálnak; akik pedig másokat kormányoznak, másoktól tápláltatnak. Ez az égalatti egyetemes igazságossága. [...]

VI. A.

2.

Kao-ce így szólt: „Az emberi természet olyan, mint az örvénylő víz. Ha kelet felé nyitnak utat számára, keletre folyik; ha nyugat felé nyitnak utat neki, nyugatra folyik. Az ember természete nem különbözteti meg egymástól a jót és a rosszat, mint ahogy a víz sem tesz különbséget kelet és nyugat között.”

Menc-ce erre azt mondta: „A víz valóban nem tesz különbséget kelet és nyugat között, de vajon a fent és a lent közt sem tesz különbséget? Az ember természete éppen úgy jó, mint ahogy a víz mindig lefelé folyik. Az emberek között éppen úgy nincsen [természeténél fogva] rossz, mint ahogy nincsen olyan víz, amely ne lefelé folya.

Mármost, ha ezt a vizet ütéssel felcsapod, akkor elérheted, hogy a homlokodnál is magasabbra csapjon. Ha pedig folyásában akadályozod és visszaszorítani próbálsz, akkor elérheted, hogy elöntse a hegyeket is. De talán a víz természete ilyen? Ez csak az erőszak következménye. Ugyanígy lehet elérni azt is, hogy az ember rossz legyen, ugyanígy megsértve [eredeti] természetét.”

7.

Meng-ce mondotta: „Gazdag aratás évében a fiatalok hűek maradnak [jó természetükhöz]; rossz termés idején a fiatalok többnyire megsértik [jó természetüket]. Nem azért történik ez, mert az Ég különbözőképpen látta el őket tehetségekkel, hanem mert körülményeik miatt elsüllyeszti és megfojtják szívük érzelmeit.” [...]

VI. B.

7.

[...] Az öt hegemon uralkodó közül (Csi fejedelme) Huan-kung volt a legnagyobb. Kuj-kju-ban gyűjtötte össze a fejedelmeket, összekötöztette az áldozati állatot, ráhelyeztette a [parancsait tartalmazó] írást, de senkinek nem kellett bekennie száját a vérrel. Először parancsa így hangzott: halállal bűnhődjék, aki nem tiszteli szüleit; a kijelölt örökös ne lehessen elmozdítani; ágyasból pedig ne lehessen feleség. Második parancsa így hangzott: a bölcseket tiszteljék, a tehetséget ápolják, hogy ezáltal az erény birtoklója fé-

nyesen ragyogjon. Harmadik parancsa így szólt: az öregeket tisztelni kell, az ifjakat szeretni kell, s a vendégekről és idegenekről senki meg ne feledkezzék. A negyedik parancs kimondotta: a hivatalnokoknak ne lehessen örökölhető hivataluk, hivatali szolgáztatásokat senki ne halmozhasson, hivatalnok kiválasztásánál alkalmassága legyen a döntő, főhivatalnokot önhatalmúlag ne lehessen halálra vetni. Az ötödik parancs elrendelte: a szomszédok kárára ne építhessenek gátakat, ne akadályozzák meg a gabonavásárlást, [uralkodói] felhatalmazás nélkül ne létesíthessenek adórendszereket. S végül kimondották: „Mi valamennyien, akik ebbe a szövetségbe tartozunk, miután egymásnak szövetséget esküdtünk, kijelentjük, hogy helyreállítjuk egymás közt a jó viszonyt.” A mostani fejedelmek azonban valamennyien megsértik ezt az öt tiltó rendelkezést. Ezért mondom, hogy a mostani fejedelmek bűnösök az öt hegemon uralkodóval szemben. [...]

10.

Po Kuj így szólt: „Én csak egy huszadot vennék el [adóba]. Mi a véleményed erről?” Meng-ce azt felelte: „A te módszered uram, az északi vadak módszere. Elképzelhető-e, hogy egy tízezer háztartással rendelkező fejedelemségben mindössze egy fazekas legyen?” [Po Kuj] így felelt: „Nem képzelhető el, mert akkor nem lenne elég edényünk a szükségletekhez.”

[Meng-ce] ekkor azt mondta: „Az északi vadaknál nem terem meg az öt gabona, egyedül a köles él meg ott. Nincsenek kettős fallal körülvett városaik, sem házaik és palotáik, sem ősöknek szentelt templomaik, sem pedig áldozati szertartásaik. Nincsenek fejedelmeik, sem selyem-ajándékaik, sem ünnepi lakomáik; nincsenek sem hivatalnokaik, sem alkalmazott tisztviselőik. Így aztán nekik egy huszadrész is elég.

Mi azonban, akik a Középső Fejedelemségben élünk, hogyan engedhetnénk meg magunknak, hogy elrugaskodjunk az örök emberi viszonyok szabályaitól és hogy nélkülözzük a hivatalnokokat? Még akkor is lehetetlen az ország fenntartása, ha kevés a fazekas, hát még akkor, ha nincsenek hivatalnokok! Aki könnyíteni akarja a Jao és Sun által meghatározott [adókat], az kisebb vagy nagyobb mértékben Kie-vé válik.”

VII. A.

5.

Meng-ce mondotta: „Cselekszenek és nem tudják, mit tesznek; szokásaik vannak és nem tudják miért; leélik egész életüket és nem ismerik fel a helyes utat: [így él] a tömeg.”

24.

[...] „A folyóvíz sajátos dolog: amíg egy mélyedést meg nem tölt, nem halad tovább. A nemes ember becsvágya is úgy törekedik előre [az igazság megismerésének] útján, hogy amíg nem tökéletesítette a tudás egy fokozatát, ne menjen tovább.”

Fordította TÓKEI FERENC

Közl: Kínai filozófia. Ókor. i.m. I. köt.

329-380. o. vonatkozó részek

11.

Sziün-ce

(Részletek)

Noha a Csou-kori konfucianizmus kanonikus gyűjteményei között nem kapott helyet, a konfucianizmus kiformálásához jelentősen járult hozzá a Csou-kor végén tevékenykedő Sziün-ce filozófus. Sziün-ce nemcsak a Csou-kori filozófia legnagyobb igényű összefoglalója, hanem egyik továbbfejlesztője is, akinek tanítványai Han Fej-ce és Li Sze a legizmus legnagyobb alakjai, akik az egységes kínai birodalom megeremtésének tevékeny részesei lettek. Az alábbiakban a Sziün-ce című gyűjteményből közlünk részleteket.

17. Az égről

Az ég tevékenysége állandó törvényt követ. Mit sem számít, hogy Jao megtartotta, Kie pedig elvesztette [égi megbízatását]. Lehet vele [az ég parancsával] összhangban jól kormányozni, s akkor szerencse vár ránk, de lehet vele összhangban felfordulást is támasztani, s akkor szerencsétlenség következik be. Ha megerősítjük az alapvetőket [a földművelést és a selymhernyótenyésztést], és mértéktartóan használjuk fel [a javakat és a népeket közmunkákra], akkor az ég nem képes szegénnyé tenni bennünket. Ha a megélhetés biztosítva van, és minden vállalkozást megfelelő időben indítunk, akkor az ég nem képes szenvedést okozni nekünk. Ha gyakoroljuk a tao-t, és nem kerülünk ellentétbe vele, akkor az ég nem képes szerencsétlenné tenni bennünket. Így aztán árvíz és aszály nem vezethet éhínséghez, nagy hideg és hőség nem okozhat szenvedést, kísértetek nem tehetnek semmi rosszat. De ha az alapvetők el vannak hanyagolva, és a javak felhasználása mértéktelen, akkor az ég nem képes gazdaggá tenni bennünket. Ha a megélhetés nincs biztosítva, a vállalkozások pedig meggondolatlanok, akkor az ég nem képes mindennel ellátni bennünket. Ha ellentétbe kerülünk a tao-val és féktelenül viselkedünk, akkor az ég nem képes szerencsét hozni ránk. Így aztán árvíz és aszály még be sem következett, máris éhínség támad; nagy hideg és hőség még el sem ért bennünket, máris itt a szenvedés; kísértetek még meg sem jelentek, máris sújt a szerencsétlenség. A megfelelő idő betartása és a jó kormányzás egyidejűek, a szerencsétlenségek és a jó kormányzás azonban nem lehetnek egyidejűek. Semmi szemrehányás nem érheti az eget, hiszen [minden abból fakad, hogy] ilyen a törvénye. Így tehát, aki világosan látja, hogy különbség van az ég és ember között [hogy a szerencse és a baj nem az égtől, hanem az emberektől függ], az méltó rá, hogy tökéletes embernek nevezzük. Nem cselekedni, mégis véghezvinni; nem kutatni, mégis megtalálni: íme, ezt nevezik égi működésnek. S ha ez így van, akkor (az égi tao) legyen bármily mély, (a tökéletes ember) nem akarja utolérni képességeivel; legyen bármily finom, nem akarja közelről megvizsgálni: íme, ezt jelenti az, hogy nem versengünk az égi működéssel. Az ég uralja az időt, a föld uralja a javakat, az ember uralja a kormányzást: íme ezért mondják, hogy (az ember a jó kormányzás érdekében hasznosítva az időt és a javakat) képes egy hármass csoportot alkotni az (éggel és földdel). Elhanyagolni azt, amivel egy hármassban párja lehetünk (az égnek és földnek), és inkább ismerni vágyani azokat, amelyeknek párja lehetünk: merő eltévelyedés. [...]

19. A szertartásosságról

Honnan erednek a szertartások? Az embernek születésétől fogva vannak vágyai. Ha vágyai nincsenek kielégítve, akkor mindenképpen törekszik kielégítésükre. Ha ebben a törekvésben nem ismer mértéket és határt, akkor óhatatlanul harcolni fog. A harc azonban: felfordulás; a felfordulás pedig: nyomor. A régi királyok gyűlölték ezt a felfordulást, megteremtették tehát a szertartásosság és igazságosság elvét, hogy határt szabjanak neki: hogy ezáltal táplálják az emberek vágyait, megadják az embereknek azt, amire törekednek; hogy a vágyak soha ne merülhessenek ki a dolgok hatására, és a dolgokat soha ne tudják kimeríteni a vágyak; hanem ez a kettő mindig egymást támogatassa, egymás létét hosszabbítsa; íme ezért jöttek létre a szertartások. [...]

Minden szertartásosság kicsiny szabályok betartásával kezdődik, a szépségben teljedik ki, és az örömben végződik. Ezért van, hogy ha tökéletesen eleget teszünk [egy szertartásnak], akkor érzelmeink és szépérzékünk egyaránt teljesen kielégül. Már egy alacsonyabb fokot jelent, ha érzelmeink vagy szépérzékünk közül az egyik túlsúlyban van a másik fölött. A legalacsonyabb fokon pedig csak eredeti [rossz] érzelmeinket állítjuk vissza, és így újra a nagy egységbe [civilizálatlan állapotunkba] kerülünk.

Az ég és a föld általa [a szertartásosság elve által] egyesül, a nap és a hold neki köszönheti ragyogását, a négy évszak neki köszönheti rendjét, a csillagok és csillagképek általa járnak útjukat, a folyamok és folyók általa folynak, minden dolog általa virágzik fel, a szeretet és gyűlölet általa mérséklődik, vidámság és harag általa lesz megfelelő. A lent állóknak példát mutat az engedelmességre, a fent állóknak példát mutat a ragyogásra; s a dolgok megváltozhatnak, de össze nem zavarodhatnak. Ám ha elszakadnak tőle, bekövetkezik a pusztulás. Hát nem a szertartásosság a legtökéletesebb elv? Ha szilárdan megalapozzák és felvirágoztatják, akkor mindennek a végső pontja lesz, és az égalattiban senki nem képes sem elvenni belőle, sem hozzátenni. Eredete és célja összhangban van egymással; kezdete és vége megfelel egymásnak. Tökéletes szépségű, de megőrzi a megkülönböztetéseket; tökéletesen megvizsgálható, és mindig megmagyarázható. Ha az égalatti követi, jó kormányzás uralkodik; de ha nem követi, felfordulás támad. Aki követi, nyugalmat talál; aki nem követi, veszedelembé zuhan. Aki követi, életben marad; aki nem követi, elpusztul. A kis ember éppen ezt nem képes felmérni. [...]

20. Tanulmány a zenéről

[...] A zene megváltoztathatatlan harmóniát teremt, a szertartások felcserélhetetlen elveket szögeznek le. A zene egyesít és azonosít, a szertartások szétválasztanak és megkülönböztetnek. A szertartások és a zene együttes hatása helyesebben tudja kormányozni az emberek szívét. Lenyúlni a gyökerekig és kimeríteni a változatokat: ez a zene természete. Láthatóvá tenni az őszinteséget és eltávolítani minden hamisságot: ez a szertartások vezérelve. [...]

22. A nevek kijavítása

Amikor a későbbi (Csou-házi) királyok megalkották a neveket, akkor a büntetések neveiben a Sang-dinasztiát, a hivatali nevekben a Csou-dinasztiát, a szertartási nevekben pedig a Szertartásokat, a Ji-li, Csou-kori szertartáskönyvet követték. A vegyes nevekben, amelyeket a különféle dolgoknak adtak, az egész birodalom hagyományos elnevezéseit követték. Így a távoli vidékek különböző szokású falvainak lakói támaszkodhattak ezekre, s meg tudták értetni magukat.

Nézzük most a vegyes nevek közül azokat, amelyek azt jelölik, ami az emberben van. Annak neve, ami [az embert] születésétől fogva olyanná teszi, amilyen: alaptermészet. Ami az alaptermészetből a harmónia (a jin és jang egymáshoz illeszkedése) által születik meg, ami lényege szerint alkalmas megindulásra és megfelelésre, amit nem kell [neveléssel] létrehozni, hanem természetből fogva megvan, azt nevezzük alaptermészetnek. Az alaptermészet szeretetét és gyűlöletét, vidámságát és haragját, bánatát és örömét nevezzük érzelmeknek. amikor a meglevő érzelmek között a szív [az elme] válogatni kezd, akkor beszélünk elmélkedésről. Amikor a szív már elmélkedett, és képesek vagyunk ennek megfelelően cselekedni, akkor beszélünk szerzett gyakorlatról. Ha az elmélkedések felhalmozódnak, és [tudásunkat] képesek vagyunk gyakorolni és végül tökéletesíteni, akkor beszélünk szerzett tulajdonságról. A helyes haszon elnyeréséért cselekedni: ezt nevezzük foglalkozásnak. Az igazságosság elvének megfelelően cselekedni; ezt nevezzük helyes magatartásnak. Az emberben azt, aminek segítségével felismer [tud], tudásnak nevezzük. Azt a tudást, amely megfelel [a valóságnak], bölcsességnek nevezzük. Az emberben azt, aminek segítségével a bölcsesség képes valamire, képességnek nevezzük. A képesség [tehát]: a képesség megfelelése [valamely lehetőségnek]. Az alaptermészet megsértéséről azt mondjuk: megbetegedés. Egy megfelelő időponttal találkozni: ez a sors. Ezek az emberben rejlő jelentő vegyes nevek; ez a későbbi királyok által teremtetett terminológia.

A királyok azért szabályozták a neveket, rögzítve egy-egy nevet és ezáltal megkülönböztetve egy-egy valóságot, a gyakorlatba ültetve át ezeket az elveket és mindenkinek érthetővé téve az értelmüket, mert ők gondosan ügyeltek arra, hogyan vezessék és hogyan egyesítsék a népet. Ezért a szavak szétválasztását és önkényes módon új nevek gyártását, amely összezavarja a helyes terminológiát és ezáltal kétségek közé taszítja a népet, úgyhogy az emberek egyre csak vitatkoznak és pereskednek, [a királyok] hatalmas gonoszságnak nevezték, és olyan bűnnek tartották, mint annak bűné, aki maga gyárt [hamis] kötelezvényeket vagy [hamis] mértékeket. Így aztán népükből senki sem merészelt különös szavak gyártásával alkalmat adni a helyes terminológia összezavarására; népük tehát jámbor volt és azért könnyen munkára fogható, és mert könnyen munkára fogható volt, nem maradt el az eredmény. Mert népükből senki sem merészkedett különös szavak gyártásával alkalmat adni a helyes terminológia összezavarására, [a nép] egységes volt a tao-ban és a törvények tiszteletében, s igyekvő a rendeletek követésében. Így az ő példájuk elterjedt, elterjedése pedig meghozta az eredményeket: ez a jó kormányzás végső foka volt. Annak eredménye volt ez, hogy gondosak voltak a nevek megállapodásának betartásában.

Manapság szent királyok nincsenek, a nevek megőrzése gondatlanul folyik, különös szavak keletkeznek, a név és a valóság összekuszált, a helyes és a helytelen formája nem világos, így aztán még a törvényeket őrző hivatalnokok és az énekelgető ritualisták is összekeverednek egymással. Ha most igazi király támadna, feltétlenül a régi neveket követné, és kijavítaná az új neveket. Nem tehetné meg, hogy elmulassza megvizsgálni, tulajdonképpen miért van szükségünk nevekre, továbbá hogyan lehet megragadni velük az azonosságot és a különbözőséget, és mik a legfontosabb elvei a nevek alkalmazásának. [...]

23. Az emberi természet rosszasága

Az emberi alaptermészet rossz; a jóság csupán szerzett tulajdonság. A mai emberek alaptermészete olyan, hogy születéstől fogva megvan benne a haszon szeretete. Ha az emberek [alaptermészetüket] követik, akkor harc és kapzsiság uralkodik el, az elhárítás és átengedés (az udvariasság) pedig kipusztul. Az ember születésétől fogva irigy és gyűlölködő. Ha ezeket (a hajlamait) követi, akkor jogtalanság és rablás uralkodik el, a hűség és

megbízhatóság pedig kipusztul. Az emberben születésétől fogva megvannak fülének és szemének vágyai, és szereti a szép szót meg a külső szépséget. Ha ezeket (a vágyait) követi, akkor kicsapongás és felfordulás lesz úrrá, a szertartásosság és igazságosság, valamint az igazi szépség pedig elpusztul. Így tehát az ember alaptermészetének követése, az ember érzelmeinek szabadjára engedése elkerülhetetlenül harcot és kapzsiságot szül, majd találkozik az előírások megsértésével és a helyes elvek felforgatásával, s végül az erőszak állapotába torkollik. Ezért feltétlenül szükséges a tanítómesterek és törvények átalakító befolyása, valamint a szertartásosság és igazságosság elvének vezetése. Ha ez megvan, akkor feltámad az udvariasság, találkozik az igazi kellemmel, s végül elvezet a jó kormányzáshoz. S ha így szemléljük a dolgokat, akkor nyilvánvaló lesz előttünk, hogy az ember alaptermészete rossz, és hogy a jósága csupán szerzett tulajdonság. [...]

Fordította TÓKEI FERENC

Közl: Kínai filozófia. Ókor. i.m. II. köt. 214-255. o. vonatkozó részek

Taoizmus

A kínai civilizáció másik nagy vallási-ideológiai irányzata a **taoizmus** (annak ellenére, hogy a hagyomány alapító mesterét **Lao-ce-t** Konfuciusz idősebb kortársának tartja) a konfucianizmusnál később, az i.e. 4. sz. végén – 3. sz. első felében alakult ki.

12.

Tao-tő-king

(Részletek)

A **taoizmus** alapműve a legendás **Lao-ce-nek** tulajdonított **Tao-tő-king** ("Út és erény könyve"). A következő szemelvény e műből közöl részleteket.

I.

A *tao*, amelyet szavakkal ki lehet fejezni, nem az örök *tao*. A név (*ming*), amelyet meg lehet nevezni, nem az örök név. Az, aminek nincsen neve, az ég és föld kezdete. Aminek neve van, az minden dolog anyja.

Ezért: csak az ismerheti meg (a *tao*) csodálatos titkát, akinek soha nincsenek vágyai; akinek pedig örökké vágyai vannak, az csak véges formáját szemlélheti. Ez a kettő (a lényeg és a jelenség) közös eredetű, csak a nevük különböző. Együtt nevezzük őket csodálatosnak, s egyik csodálatostól a másik csodálatos felé [haladni]: minden titkok kapuja.

II.

Amikor az égalattiban mindenki felismeri a szépről, hogy szép, akkor megjelenik a rút is. Amikor mindenki felismeri a jóról, hogy jó, akkor megjelenik a rossz is.

Ezért: lét és nemlét egymásból születik, nehéz és könnyű egymást hozza létre, hosszú és rövid egymást alakítja, magas és mély egymásba hajlik, zeneszó és énekhang egymással cseng össze, előbbi és későbbi egymást követi.

Igy aztán a bölcs ember a nem-cselekvés tevékenységével él s a szavak nélküli tanítást valósítja meg. [Akkor] minden dolog hat rá, és [ő ezt] nem utasítja vissza. [A bölcs] létrehoz, de nem veszi birtokába; terem, de nem ragaszkodik [ahhoz, amit teremtett]. Művét beteljesíti, de nem él vele. S éppen ezért, mert nem él vele, nem is veszítheti el.

III.

Ha nem becsülik meg a kiválóakat, akkor a nép közt nem lesz marakodás. Ha nem tartják nagyra a nehezen megszerezhető vagyontárgyakat, akkor a nép közt nem lesz többé rablás. Ha rá sem néznek arra, ami felszíthatja vágyukat, akkor a nép közt nem lesz többé felfordulás.

Ezért a bölcs ember úgy kormányoz jól, hogy üressé teszi a [nép] szívét, de megtölti a hasát, gyengévé teszi az akarását, de erősíti a csontjait. Mindig arra törekszik, hogy a népnek ne legyen se tudása, se vágya. Arra törekszik, hogy akinek pedig tudása van, az ne merészeljen tevékenykedni. Megvalósítja tehát a nem-cselekvést, és minden a legteljesebb rendben lesz.

V.

Az ég és a föld nem emberséges minden létezővel úgy bánik mint afféle szalmakutyával. (Temetések alkalmával „áldozatul” elégetett szalmabábbal.) A bölcs ember sem emberséges, úgy bánik az emberekkel, mint afféle szalmakutyákkal. [...]

XVI.

Elérek a teljes ürességig, megőrzöm a rendíthetetlen nyugalmat, és minden dolog maga növekedik, én meg csak szemlélem visszatérésüket (körforgásukat). Íme, minden dolog felvirágzik, s minden visszatér a gyökeréhez (kezdetéhez). A gyökerhez való visszatérést nevezik nyugalomnak, erről pedig azt mondják: meghódolás a sors előtt. A meghódolás a sors előtt: állandóság. Aki megérti az állandóságot, az felvilágosult. Aki az állandóságot nem érti, az vakon megy a szerencsétlenségbe. Ismerni az állandóságot: mindent magába fogadni. Mindent magába fogadni: igazságosság. Az igazságosság: királyi tisztség. A királyi tisztség: megfelelés az égnek. Az ég pedig: megfelelés a tao-nak. Végül a tao: örök. Ha [teste] el is vész, nem pusztul el ő maga.

XXIV.

Aki lábujjhegyre áll, nem áll szilárdan; aki [túlságosan] nagyot lép, nem halad előre; aki magát mutogatja, nem ragyog; aki bizonygatja kiválóságát, nem tartják kiválónak; aki előre dicsekszik, nem szerez érdemeket; aki megköveteli magának a tiszteletet, nem lesz elismert vezető. Ha a tao-hoz tartjuk magunkat, mindegyre csak azt mondhatjuk: fölösleges etetés, haszontalan cselekedet; az ilyet pedig minden létező gyűlöli. Ezért aki birtokolja a tao-t, nem tesz ilyesmit.

XXV.

[...] Az ember a föld törvényeit követi, a föld az ég törvényeit követi, az ég a tao-törvényeit követi, a tao pedig a természet törvényeit követi.

XXXIII.

Aki ismeri az embereket, az okos; aki ismeri önmagát, az bölcs. Aki másokat legyőz, az erős; aki önmagát legyőzi, az hatalmas. Aki tudja, mikor elég, az gazdag. Aki erőszakosan törekszik, az [csupán] becsvágyát birtokolja. De aki nem veszíti el a helyét, az sokáig él. Aki pedig meghal, de nem felejtik el, az halhatatlan.

XXXVI.

Amit össze akarnak zsugorítani, elkerülhetetlenül kiterjesztik; amit meg akarnak gyengíteni, elkerülhetetlenül megerősítik; amit el akarnak pusztítani, elkerülhetetlenül felvirágoztatják; amit el akarnak lopni, elkerülhetetlenül odaadják. Erről mondják, hogy nehezen érthető. A lágy legyőzi a keményet, a gyenge legyőzi az erőtset. [...]

XXXVII.

A tao mindig nem-cselekvő, de nincs olyan, amit ne tudna megtenni. Ha a fejedelmek és királyok képesek lennének megőrizni (a tao-t), akkor a tízezer létező nyomban megváltozna magától. És ha megváltozván is tevékenykedni akarnának, meg kellene fékezni őket a névtelen egyszerűségével. A névtelen egyszerűsége éppen abban áll, hogy egyáltalában nincsenek vágyai. Nem vágyakozni pedig: nyugalom; és az égalattiban magától helyreáll a rend.

XL.

Az ellentétesség: a tao mozgása; a gyengeség: a tao tulajdonsága. Az égalattiban minden dolog a létből születik ugyan, de maga a lét a nemlétből születik.

XLIII.

Az égalatti leglágyabbja (a víz) mindig legyőzi a legkeményebbjét (a sziklát). Ami a nemlétből jön, az oda is behatol, ahol nincs közbülső tér. Így értem én meg a nem-cselekvés hasznosságát. Ám a szavak nélküli tanítást és a nem-cselekvés hasznát az égalattiban csak nagyon kevesen érik el (értik meg).

XLVI.

Mikor az égalattiban érvényesül a tao, visszahozzák a vágató lovakat, hogy trágyázzák a földet. Amikor az égalattiban nem érvényesül a tao, hadilovakat tenyésztene még a külvárosban [a szent áldozati helyen] is. Nincs nagyobb bűn a sok vágyakozásnál. Nincs nagyobb szerencsétlenség, mint nem tudni, mikor elég, s nincs nagyobb veszedelem, mint nyereségre vágygni. Ezért aki meg tud elégedni azzal, ami elég, örökké elégedett lesz.

XLVII.

[A bölcs] ki sem lép az ajtón, s megismeri az égalattit (a világot). Ki sem pillant az ablakon, mégis látja az égi tao-t (a természet törvényét). Minél messzebbre kalandozik valaki, annál kevesebbet ismer meg. Ezért a bölcs ember nem járkal, mégis megismeri [a dolgokat]; nem nézelődik, mégis megnevezi [a dolgokat]; nem tevékenykedik, mégis beteljesíti [művét].

XLVIII.

Aki tanulással foglalkozik, az napról napra gyarapodik [tudásban]; aki a tao szerint él, az napról napra csökken [vágyak dolgában]. Elvesz belőlük és ismét elvesz belőlük, s végül elérkezik a nem-cselekvéshez. A nem-cselekvés számára pedig nem létezik olyan, amit ne tudna megtenni. Az égalatti megnyerése csak a nem-dolgoztatás révén lehetséges. Aki dolgoztat, sohasem tudja megnyerni az égalattit.

LVI.

Aki tud, az nem beszél; aki pedig beszél, az nem tud. Betönni [a vágyak] nyílásait, bezárni [a vágyak] kapuját, tompítani minden élességet, megoldani minden csomót, mérsekíteni minden ragyogást, elegyengetni minden port: íme, ezt nevezzük titokzatos azonosításnak.

Ezért [a bölcs] nem lehet közeli rokonként kezelni, nem lehet távoli rokonként kezelni, nem lehet hasznát hajtani neki, nem lehet megkárosítani, nem lehet mint előkelőt tisztelni, s nem lehet mint közrendűt megvetni. Így lesz ő a legelőkelőbb az egész égalattiban.

LVII.

A fejedelemséget egyenességgel (szabályokkal) lehet kormányozni, háborút pedig ravaszsággal (szabályoktól elrugaskodva) lehet viselni. Az égalattit meghódítani azonban csak a nem-dolgoztatás útján lehet. Hogy én honnan tudom azt, hogy az égalattiban így van? Hát innen: minél több tilalmas dolog van az égalattiban, annál szegényebb a nép; ha a népnek sok éles fegyvere van, a fejedelemségben és a családokban felfordulás támad; minél több ember lesz ügyes mester, annál több ritka tárgyat (árut) találnak fel; s minél több a törvény és parancs, annál jobban elszaporodnak a rablók és tolvajok.

Ezért a bölcs ember azt mondja: Ha én nem-cselekvő vagyok, akkor a nép magától megváltozik; ha én szeretem a nyugalmat, akkor a nép magától megjavul; ha nekem nincs tevékenységem, akkor a nép magától meggazdagodik; s ha nekem nincsenek vágyaim, akkor a nép magától visszatér a faragatlan fa állapotába.

LXXVIII.

Egy nagy fejedelemség kormányzása olyan, mint kicsiny halak sütése [magától megy]. Ha az égalattit a tao-val kormányozzák, akkor a holtak szellemei nem művelnek csodákat. S nemcsak hogy nem művelnek csodákat a holtak szellemei, hanem: csodáikkal nem ártanak többé az embereknek. S nemcsak hogy ők nem ártanak többé csodáikkal az embereknek, hanem: a bölcs ember sem árt többé az embereknek. Ha pedig ezek ketten nem ártanak, akkor *tü-jük* [erényük] találkozik és egyesül.

LXV.

A régi időkben azok, akik tudták, hogyan kell gyakorolni a tao-t, nem arra törekedtek, hogy felvilágosítsák a népet, hanem arra, hogy [ismét] ostobává tegyék. A népet akkor nehéz kormányozni, ha sokat tud. Ezért a fejedelemséget ismeretek segítségével kormányozni: a fejedelemség megrablása; ám a fejedelemséget a nem-tudás segítségével kormányozni; a fejedelemség boldoggá tévése. [...]

LXXII.

Ha a népnek nem kell félnie a hatalomtól, akkor érkezik el az igazán nagy hatalom. Ne szűkítsd össze a lakóhelyét (ne zárd börtönbe), ne háborgasd abban, amiből él, és ha nem fogod zaklatni, éppen ezért nem fog téged megelégtelni. [...]

LXXVII.

Az ég (a természet) tao-ja, hasonlít az íj megfeszítéséhez: mikor az addig magasan álló részét leszorítják, az addig alacsonyan álló rész felemelkedik; ahol addig nagyon sok volt onnan elvettek, ahol pedig nem volt elég, ott gyarapítottak. Az ég tao-ja elvesz attól, akinek túlságosan sok van, s gyarapítja azt, akinek elegendője sincs: az emberek tao-ja azonban nem ezt teszi, hanem elvesz attól, akinek elegendője sincs, hogy felajánlja annak, akinek amúgy is túlságosan sok van. [...]

LXXVII.

Az égalattiban semmi sem lágyabb és gyengébb, mint a víz, s mégis, ha megtámadja a kemény és erős dolgokat, nincs, ami versenyre tudna kelni vele. És nincs, ami meg tudná változtatni.

Hogy a gyenge mindig legyőzi az erőset, a lágy pedig legyőzi a szilárdat, azt az égalattiban mindenki tudja, de nincs senki, aki meg is tudná valósítani. [...]

LXXX.

Legyen kicsiny az ország, de kevés a népe. Legyen úgy, hogy birtokoljanak bár tízszeres és százszoros [munkát végző] szerszámokat, de ne használják azokat. Legyen úgy, hogy a nép inkább két halált haljon [otthon], de ne menjen soha messzire. Birtokoljanak bár hajókat és kocsikat, senki se szálljon azokra; birtokoljanak bár páncélokat s fegyvereket, senki se vegye elő azokat. Legyen úgy, hogy az emberek ismét csomókat kötözzenek, s azokat használják (írás gyanánt). Találják édesnek az ételüket, szépnek a ruhájukat, lakjanak békésen otthonukban, s leljék örömeiket szokásaikban. A szomszédos országból akár át is lássanak egymáshoz, s hallják kölcsönösen a kakaskukorékolást és kutyaugatást, s nép mégis úgy érje el az öregséget és halált, hogy sohasem fordult meg odaát.

Fordította TŐKEI FERENC

Közl: Kínai filozófia. Ókor. i.m. II. köt. 17-44. o. vonatkozó részek

A Han-korban az államvallássá váló konfucianizmus (a birodalomalkotó sen-si osztály ideológiája) nem tűrte meg, hogy más vallások (a taoizmus, később a buddhizmus) képviselői beavatkozzanak az államiügyekbe. Ezért a fokozatosan a nép vallásaivá szélesedő taoizmus és buddhizmus az egyén testi-lelki gondozására összpontosított. A taoizmus mindenekelőtt hívei testi-lelki egészségére és az ártó szellemek távoltartására vigyázott. Nem véletlen, hogy a híres kínai orvoslás legkiválóbb doktorai taoisták voltak.

13.

A szeretkezés taoja

(Részletek)

A taoizmus dolgozta ki a nemi életnek az összes többi civilizációétól lényegesen eltérő, egyedülálló koncepcióját. Az alábbiakban a szeretkezés taojának a lényegére utaló, a fennmaradt legkorábbi (Han-kori) taoista orvosi művekből származó két szemelvényt közlünk. Az első a Szu-nü-king, a második a Jü-fang-pi-csü című műből való.

Huang Ti császár: „Fáradt vagyok és nem találok a helyem. Szomorú vagyok és nyugtalan. Mit tehetek?

Szu-Nü: „A férfi minden gyengesége annak tulajdonítható, hogy rosszul szeret. A női szervezet erősebb, mint a férfié, erősebb a szeretkezésben is, miként a víz erősebb a tűznél. Azok, akik ismerik a szeretkezés taoját, olyanok, mint a jó szakácsok, akik tudják, miként kell elegyíteni az öt fűszert a finom étel elkészítéséhez. Azok, akik ismerik a szeretkezés

taoját, összhangba tudják hozni a *jint* és *jangot*, képesek lesznek az öt örömet mennyei gyönyörben egyesíteni; azok, akik nem ismerik a szeretkezés taoját, időnap előtt fognak meghalni, anélkül, hogy egyszer is igazán élvezhették volna a szeretkezés gyönyörét. Nem ez az, amivel Fenségednek foglalkoznia kéne?"

[...]

Huang Ti: „Szu Nü megtanított engem, hogyan érjem el a jin és jang harmóniáját. Most szeretném hallani a mondandókat ezzel kapcsolatban. Szeretném, ha megerősítenék abban, amit tanultam.”

Hszüan Nü: „A világmindenségben minden a jin és jang harmóniájából teremtdőött. Ha a jang összhangban áll a jinnel, Fenséged minden gondja megoldódik, ha jin összhangban van a janggal, minden akadály elhárul az útjából. Az egy jinnek és az egy jangnak állandóan segítenie kell egymást. Így aztán a férfi erősnek, szilárdnak érzi magát. A nő pedig készen áll arra, hogy befogadja. A kettő így egyesül bensőségesen, és váladékaikkal táplálják egymást.” [...]

*

Táj Nü: „Általában felteszik, hogy a férfinak a magömlésből származik a gyönyöre. De, ha megtanulja a taot, mind kevesebbet és kevesebbet fogja magát kibocsátani, nem lesz kevesebb gyönyörben része?”

Peng Szu: „Egyáltalán nem. Magjának elvetése után a férfi fáradt, zúg a füle, szempil-lái nehezek lesznek, és aludni vágyik. Szomjas, a tagjai ernyedtek és gyöngék. Az ondó ki-ömlésében a férfi egy rövid pillanatra elragadtatást talál, melyet a fáradtság hosszú órái követnek. Nyilvánvaló, hogy nem ez az igazi öröm. Ellenkezőleg, ha az ember visszafogja és szabályozza magja kiáradását az abszolút minimálisra, teste megerősödik, lelke meg-nyugszik, látása és hallása javul. Bár a férfi, úgy tűnik megtagadja néha a magömléssel já-ró gyönyöröket, a nő iránti szerelme nagymértékben növekszik. Olyan, mintha sohasem lenne elege a nőből. És ez igazán tartós gyönyör, nemde?”

Fordította TEMESI FERENC

14.

Ártó szellemekről

A taoizmusnak az orvoslás mellett a másik, a kínai ember számára igen fontos funkciója az ártó szellemektől való védelem biztosítása. E funkció gyakorlati vonatkozásaiba ad egy késői betekintést egy amerikai hirdetési ügynök /Carl Crow/ memoárja.

(Részletek)

Vállalatunk nemcsak szerencsés helyzetben van, de még irodáink is szerencsések. Ez nem levegőbe beszélés, hanem ténymegállapítás. A legkitűnőbb szakember állapította meg, akit csak kínai munkatársaim elő tudtak keríteni, egy geomanta (fent-suj), földjós, akit más országban talán a spirituális erők mérnökének neveznének. [...] Semmi feltűnő nem volt rajta, középkorú, szolidan öltözött úr volt, megjelenése és modora akár egy középiskolai tanáré. Beletelt néhány órába, míg iránytűjével és vonalzójával végigjárta helyiségeinket, de vizsgálódásait pozitív eredménnyel zárta. [...] A főbejáratunkkal szem-

ben volt Kína legnagyobb bankja. Déli irányban egy amerikai bank volt, amelyet igen virágzóknak tartottak, a másik oldalon pedig egy igen tőkeerős brit ingatlanügynökség. Számos egyéb kedvező hatás vett még körül bennünket, így a Dollar Company hajói a folyón és a brit konzulátus a szomszédságban, ám a két bank és az ingatlanügynökség minden igényt kielégíthetett kedvező hatás dolgában. Néhány íróasztal elrendezését megváltoztatta, és különös figyelmet szentelt az enyémnek, mert rendkívüli nehézségekkel került szembe. A klasszikus megoldás az lett volna, ha az ablakkal szembe helyezzük el, ezt azonban gyenge szeme nem bírta volna el, ezért közbülső megoldásként végül az asztal kelet-nyugati irányban lett elhelyezve. Így aztán elég kényelmetlen szögben áll a falhoz képest, de hát ez semmiség, ha a geomantikus hatások így a legjobban érvényesülhetnek.

[...] Felkeresett egy Sanghaj környéki falu előljárója. Nagy mentegetőzéssel kezdte, s kiderült, hogy komoly dologról van szó. Vagy egy éve egy nagy cigaretta-reklámtáblát állítottunk fel a falu közelében, és kiderült, hogy nem sokkal utána csapások sorozata sújtotta a környéket: rossz lett a termés, szokatlanul sok volt a beteg, néhányan meg is haltak. A falu vénei megszámlálhatatlan számú csésze tea mellett megvitatták a helyzetet, végül elhívtak egy tudós geomantát, hogy mondjon szakértői véleményt. Az alaposan megvizsgálta a környéket, és arra az eredményre jutott, hogy a cigaretta-reklámtábla gonosz szellemek találkahelyévé vált, s onnét csaptak le a falura. A falubeliek nem akarták összetörni a rizsescsészémet, így az előljáró azért jött, hogy kipuhatolja, mit tartanék méltányos kárpótlásnak a gonosz holmi eltávolításáért.

[...] A helyzet igen bonyolult volt. Munkatársaimmal egyetértettünk, hogy a falunak igaza van. Szíves örömet el is távolítottuk volna a bajt hozó táblát ingyen is, csak hogy az az egyik golfozó ügyfelünk árúját hirdette, akinek arra vitt az útja a golfpályára. Saját maga választotta ki a tábla helyét, és ezért persze sokkal fontosabbnak és értékesebbnek tartotta, mint amilyen volt. Igen bajos lett volna megmagyarázni neki, miért távolítjuk el a táblát: nem régóta volt Kínában és sejtelve sem volt a gonosz szellemek létezéséről, arról nem is szólva, hogy megbízhatott volna egy másik ügynökséget a tábla visszaállításával, és a falu ugyanúgy járt volna, mint azelőtt.

Nekem támadt ekkor egy ötletem, amely általános tetszést aratott. Ha ott démonok leselkednek, nem lehetne-e egy csomó rakétát elsütögetni a tábla körül, hogy eljesszük őket? Az előljáró jó ötletnek tartotta, de józan ember lévén ragaszkodott hozzá, hogy kikérjük a szakember véleményét. A geomanta egyetértett, hogy ez jó megoldás, de azért óvatosságból megjegyezte, hogy nem ártana az eljárást évente megismételni, hátha a démonok összeszedik magukat közben és visszajönnek. Aztán kiválasztott egy szerencsés napot a művelethez, amelyről mindenki remélte, hogy a démonoknak viszont szerencsétlen lesz. Tíz dollár értékű tűzijáték elegendőnek tűnt, de mert ez volt az első alkalom számomra, hogy ördögűzést rendezhettem, alapos munkát akartam, és megdupláztam az összeget. Ennyiért hihetetlen mennyiségű tűzijátékot lehetett összevásárolni. Néhány munkatársam is elment, hogy rendben menjen a dolog, én sajnos nem értem rá. Sokat mulasztottam. Ott volt az egész falu, de még a szomszéd faluból is jöttek. Egyikük se látott még ekkora tűzijátékot, és mindnyájan méltányolták bőkezűségemet. Rettenetes lármát csaptak, és annyira elijesztették a démonokat, hogy mind elmenekültek a szomszéd járásba – legalábbis sohasem jöttek vissza, mert a falu felvirágzott, és többé nem volt rájuk panasz. Az előljáró minden évben küldözgetett nekem teát ajándékba, míg végül a tábla eltávolítódott: az ügyfelünk ugyanis áttért a golfról a vitorlázásra, nem érdekelte többé a dolog, és a szerződést nem újította meg.

Fordította CSONGOR BARNABÁS

Közl: Keleti vallások 8. füzet i.m.

Legizmus

A Csou-kor végén, a *Hadakozó Fejedelemségek korszakában* (i.e. 5-3. sz.) kiéleződött a küzdelem a jelentősebb fejedelemségek között a Kína feletti hegemoniáért. Az egységes kínai birodalom megteremtésében érdekelt *sen-si* réteg radikális csoportja a harmadik században kidolgozta a *legizmus* (*fa-csia*) politikai filozófiáját, az egységes bürokratikus monarchia elméleti megalapozását – élesen elutasítva a konfucianizmust.

15.

Sang-csün-su

A *legizmus* politikai elképzeléseinek a katonai megoldást szorgalmazó, legkérlelhetlenebb megfogalmazása a radikális reformernek Sang Jang-nak tulajdonított apokrif mű, a *Sang-csün-su* ("Sang uralkodójának könyve") az időszámítás előtti harmadik századból.

Az erő eltávolítása

Erősekkel szabadulni meg az erősektől: gyengeség. Gyengékkel szabadulni meg az erősektől: erő. Ha az ország az erényt gyakorolja [konfuciánusok irányítják], óhatatlanul sok lesz a bűnöző. Ha az ország gazdag, de úgy kormányozzák, mintha szegény lenne, akkor elmondhatjuk, hogy kétszeresen gazdag, akkor erős. Ha az ország szegény, de úgy kormányozzák, mintha gazdag lenne, akkor elmondhatjuk, hogy kétszeresen szegény; ha pedig kétszeresen szegény, akkor gyenge. Ha a hadsereg megvalósítja azt, amit az ellenség nem mer megvalósítani, akkor erős; s ha olyan dolgokra vállalkozunk, amelyeket az ellenség szégyell megtenni, előnyökhöz jutunk. Az uralkodó a sok változást becsüli nagyra, az ország a kevés változást becsüli nagyra. Ha az országnak kevés a terméke, feldarabolják; de ha az országnak sok a terméke, erős. Ha egy ezer hadiszereket kiállító ország csak egy nyílást tart fenn [a termékei fogyásának] (azaz monopolizálja az adószedést és a kereskedelmet), akkor felvirágzik, de ha tíz nyílást tart fenn, feldarabolják.

Ha háborús szolgálatban a hadsereg jól használható, akkor az ország erős, de ha háború idején felfordulás támad, és a hadseregből hiányzik a harcikedv, akkor az országot feldarabolják.

A földművelés, a kereskedelem és a hivatalviselés: ez a három az ország állandó funkciója. Ez a három funkció aztán hat tetűként élősködő funkciót hoz létre, amelyeknek neve: az öregség tisztelete, a másokból élés, a szépség, a szeretet, a becsvágy és az erényes magaviselet. Ha ezt a hat [erényt] komolyan veszik, biztosra vehető a feldaraboltatás is. A három alapfunkció szorosan kapcsolódik három különböző emberhez, ez a hat funkció

szorosan kapcsolódik három különböző emberhez, ez a hat funkció szorosan kapcsolódhatik egy emberhez is [minden egyes emberhez].

Törvények segítségével kormányozni: erő; csak igazgatás által kormányozni: feldaraboltatás. Aki az állandó funkciók jó ellátását akarja, az [gyakran] cserélje a hivatalnokokat. Nagy ország kormányzása: kicsiny [hatalom]; kis ország kormányzása: nagy [hatalom]. Amelyik [ország] erőssé teszi [az arisztokratákat], kétszeresen feldarabolódik; amelyik azonban gyengévé teszi [őket], kétszeresen erős.

Mert aki erősekkel támad az erőkre, elpusztul, aki azonban gyengékkel támad az erőkre, királlyá lesz. Ha az ország erős, de nem visel háborút, akkor a méreg behatol a belsejébe, tenyészni kezdenek a szertartások, a zene és az élődsi funkciók, és óhatatlanul feldarabolják. De ha az ország [erős lett, és] ezután háborút visel, akkor a méreg az ellenségbe hatol be, az országban nem lesznek szertartások, zene és élődsi funkciók, s biztossá tette erejét. Ha hivatalnokokká azokat tesszük, akik valóban érdemes tettet vittek végbe, akkor [az ország] erős lesz; de ha az élődsi funkciók tenyészhetnek, biztos a feldaraboltatás. Ha a parasztok kevesen vannak, a kereskedők azonban sokan, akkor az előkelők elszegényednek, de a kereskedők is, meg a parasztok is elszegényednek, és ha ez a három alapfunkció elszegényedik, biztos a feldaraboltatás.

Ha az országban vannak szertartások, van zene, vannak Dalok, vannak Írások, vagy erényesség, van erkölcsi művelődés, van szülőtisztelet, van bátyitisztelet, van feddhetetlenség és van ékesszólás, nos, ha az országban megvan ez a tíz dolog, akkor az uralkodó senkit sem tud rávenni, hogy harcoljon, és biztos a feldaraboltatás, sőt a teljes pusztulás. De ha az országban nem lehet megtalálni ezt a tíz dolgot, akkor az uralkodónak van kit harcba küldeni, és biztos a felvirágzás, sőt, a királyi hatalom. Az olyan ország, amelyben erényes emberek (konfuciánus hivatalnokok) kormányoznak bűnösöket, óhatatlanul felfordulásba zuhan, sőt, feldarabolatik. Az olyan ország azonban, amelybe bűnös emberek kormányoznak erényeseket, feltétlenül jó kormányzásnak örvend, sőt, erős.

Azt az országot, amelyek a Dalok és Írások, szertartások és zene, szülőtisztelet és bátyitisztelete, erényesség és erkölcsi művelődés segítségével kormányoznak, mihelyt az ellenség megérkezik, biztosan feldarabolják; vagy ha [ellenség] nem közelíti meg, biztosan elszegényedik. De azt az országot, amelyet e nyolc dolog alkalmazása nélkül kormányoznak, az ellenség meg sem meri közelíteni, vagy ha mégis megközelíti, feltétlenül visszavetik; ha [az ilyen ország] megindítja hadseregét és támadást indít, biztosan el is foglalja [a kívánt területet], és amit egyszer elfoglalt, biztosan képes birtokolni is; vagy ha állni hagyja hadseregét, nem indít támadást, akkor is biztosan meggazdagodik. Az országról, amely az erőt szereti, azt mondják, hogy a nehéz segítségével támad; arról pedig, amely a szavakat szereti, azt mondják, hogy a könnyűvel támad. A nehéz segítségével támadó ország egyet állít fel és tízet nyer, a könnyű segítségével támadó ország azonban tízet küld és százat veszít el (ti. katonát).

Ha nehéznek tekinti (nehezen adja) a büntetéseket, de könnyűnek tekinti a jutalmakat, akkor az uralkodó szereti a népet, és a nép meghalni is kész az uralkodóért. De ha a jutalmakat tekinti nehéznek (adja nehezen), a büntetéseket pedig könnyűnek, akkor az uralkodó nem szereti a népet, és a nép nem fog meghalni az uralkodóért. Ha egy felvirágzott országban büntetéseket alkalmaznak, akkor a nép megtalálja hasznát, és még fél is; amikor pedig a jutalmazást alkalmazzák, akkor a nép megtalálja hasznát, és még szeretik is.

Az ország, amelynek nincs kellő ereje, s csupán a bölcsességet és ügyességet gyakorolja (alkalmazza politikájában), feltétlenül elpusztul. De ha a gyáva embert büntetések segítségével fogjuk szolgálatra, feltétlenül bátor lesz; és ha a bátorrá lett embert jutalmak segítségével alkalmazzuk tovább, meghalni is kész lesz. Ha pedig a gyáva emberek bátorrá lettek, és a bátrak meghalni is készek, [akkor az országnak nincs méltó ellenfele]; és az ország, amelynek nincs ellenfele, az erős, lévén pedig erős, királyi hatalmat nyer.

A szegény, ha büntetések segítségével fogják munkára, meggazdagodik; a gazdag pedig, ha jutalmak segítségével fogják szolgálatra [a dúskálásban végül is] elszegényedik. Ha pedig az ország kormányzásában sikerül elérni, hogy aki szegény volt, meggazdagodjék, aki meg gazdag volt, elszegényedjék, akkor az országnak nagy lesz az ereje, és ha nagy az ereje, akkor elnyeri a királyi hatalmat. A már királyi hatalmat nyert [országban] kilenc büntetéssel egy jutalom áll szemben, a [még csak] erős országban hét büntetéssel három jutalom, a feldarabolásra megérett országban pedig öt büntetéssel öt jutalom.

Az ország, amely megteremti az egységet egy esztendőre, tíz évig is erős marad; amelyik megteremti az egységet tíz esztendőre, száz évig is erős marad; amelyik megteremti az egységet száz esztendőre, ezer évig is erős marad; amelyik pedig ezer esztendeig is erős marad, megszerzi a királyi hatalmat.

Akinek félelmetes tekintélye van, az egyetlen dologgal is tized nyer, az a neve hangzásával is valóságos dolgot kaparint meg. Ezért aki képes félelmetes tekintélyt szerezni, királlyá lesz. Arról, amelyik képes megteremteni [a nép erejét], de nem képes azt csökkenteni, elmondhatjuk, hogy „önmagát megtámadó ország”, és óhatatlanul feldarabolják. De ha megteremteni is, csökkenteni is képes [a nép erejét], akkor elmondhatjuk róla, hogy „ellenességét támadó ország”; és feltétlenül erős. Ezért meg kell támadni (a tetűként élősködő) funkciókat, meg kell támadni [az arisztokrácia] erejét, és meg kell támadni az ellenséget. Amelyik ország ezek közül csak kettőt alkalmaz, egyet azonban félretesz, még az is feltétlenül erős lesz. Amelyiknek pedig sikerül alkalmaznia mind a hármat, az félelmetes tekintélyre tesz szert, és biztosan megszerzi a királyi hatalmat.

Ha tíz falu alkot egy bíraskodási egységet, akkor az ország gyenge lesz; de ha kilenc falu alkot egy bíraskodási egységet, akkor az ország erős lesz. Ha [az uralkodó] még napal rendet tud teremteni, királlyá lesz: ha még egy éjszakára van szüksége, hogy rendet teremtsen, [országa] erős lesz; de ha sokáig késlekedik a rendteremtéssel, akkor [országa] feldarabolatik.

Ha az egész népességet számba veszik, születésekor mindenkit bejegyeznek, halálakor mindenkit kitörölnek, tehát az emberek nem menekülhetnek el a földművelés elől, a mezőket nem boríthatja gaz, akkor az ország gazdag lesz, s ha gazdag lett, erős. Ha a büntetések segítségével eltávolítják a büntetéseket az országban jó kormányzás van; de ha a büntetések segítségével csak [újabb] büntetéseket érnek el, az országban felfordulás uralkodik. Ezért mondják: „Úgy alkalmazd a büntetéseket, hogy nehezen [sújtsd büntetéssel] a könnyű [vétséget].” Ha a büntetéseket kiküszöbölték, a hivatali ügyek tökéletes rendben mennek, és az ország erős. De ha nehéznek tekintik a súlyos [bűnök büntetését] és könnyűnek a könnyű [vétségeket], akkor a büntetésekre továbbra is szükség lesz, a hivatali ügyek egyre-másra születnek, és az ország feldarabolatik. A büntetések szülik az erőfeszítést, az erőfeszítés szüli az erőt, az erő szüli a félelmetes hatalmat, s a félelmetes hatalom szüli a jószágot. A jószág tehát az erőfeszítésből születik. [...]

Ha megjelenik az arany, eltűnik a gabona; s ha eltűnik a gabona, megjelenik az arany. Ha az alapvető termékek olcsók, mert megtermelőik sokan vannak, a vásárlók pedig kevesen, akkor a parasztok szorult helyzetbe kerülnek és bűnözésre ösztökélődnek, így aztán a hadsereg meggyengül; az országot pedig óhatatlanul feldarabolják, sőt elpusztítják.

Amikor egy uncia arany megjelenik az országhatárokon belül, tizenkét se (mértékegységnyi) gabona eltűnik az országhatárokon kívül; amikor tizenkét se gabona megjelenik az országhatárokon belül, egy uncia arany eltűnik az országhatárokon kívül. Ha egy ország azt szereti, ha az arany jelenik meg a határain belül, akkor mind az arany, mind a gabona eltűnik, a magtárak és a kincstárak egyaránt kiürülnek, és az ország meggyengül. De ha az ország azt szereti, ha gabona jelenik meg a határain belül, akkor mind az arany, mind a gabona biztosítva van, a magtárak és a kincstárak egyaránt megtelnek, és az ország erős lesz. Egy erős országnak tudnia kell tizenhárom dolognak a számát: az ország-

határokon belüli magtárak számát, a felnőtt (munkabíró) férfiak és a felnőtt nők számát, az öregek és a gyengék számát, a hivatalnokok és a tisztek számát, az elméletek hirdetéséből élők számát, a hasznot kereső emberek számát, a lovak és az ökrök számát, valamint a takarmány és a szalma [mennyeiségét]. Ha [az uralkodó] erőssé akarja tenni az országot, de nem tudja az ország e tizenhárom dolgának számát, akkor a területe hiába kedvező, a népe is hiába számos, az ország mind gyengébb lesz és végül feldaraboltatik.

Ha az országban nincs elégedetlen ember, akkor elmondhatjuk, hogy erős ország. Ha megindul a hadsereg és támadást kezd, s ekkor katonai érdemek szerint adnak katonai rangot és hivalt, akkor biztos a győzelem. Ha pedig nem mozdul a hadsereg, s földet művelnek [a parasztok], s a gabona szerint adnak [adószedő] rangot és hivalt, az ország gazdag lesz. Háborúban győzelem az ellenségen, békében az ország gazdagodása: királyi hatalom.

Fordította TŐKEI FERENC

Közl: Kínai filozófia. Ókor. i.m. II. köt. 403-408. o.

16.

Li Sze életpályája

(Részletek)

Kína egyesítése, az egységes kínai birodalom megteremtése végül is Csing állam fejedelmének sikerült időszámítás előtt 221-ben. Ő hozta létre az első császári dinasztiát (Csin-dinasztia), amely egész Kína felett uralkodott. Ennek a birodalomalapító császárnak, Csin Si Huang-ti-nek volt a jobbkeze a legista politikus, Li Sze. Az ő életpályáját beszéli el a kínai történetírás atyja Sze-ma Csien, Si-ki ("Történeti feljegyzések") című művének 87. fejezetében.

[...] Sziün-ce követője lett, s tanulmányozta a királyi kormányzás helyes módszereit. Amikor a tanulmányait befejezte, úgy találta, hogy Csü királya nem méltó a szolgálatára, valamint hogy mind a hat ország gyenge, nincs olyan [uralkodója], aki lehetővé tudná tenni számára, hogy érdemes tetteket vigyen végbe. Elhatározta tehát, hogy nyugatra megy, Csin-be.

Elbúcsúzáván Sziün-ce-től azt mondta: „Úgy tanultam, hogy ha megadatik az alkalmas pillanat, nem szabad késlekedni. Mármost itt a pillanat, amikor tízezer hadiszekér éppen harcban áll, s a vándorok (idegenből jött filozófusok) kezükbe ragadhatják az ügyeket. Napjainkban Csin királya el akarja nyelni az egész égalattit, s magát császárnak szólíttatva akar jó kormányzást teremteni. Itt az idő, hogy a gyapotruhások (parasztok) buzgókodjanak, a vándor filozófusoknak pedig valóságos ősze (aratási ideje) ez. Megragadni [ilyenkor] egy alacsony helyzetben és semmittevésre adni a fejünket: olyan ez, mint amikor a madár vagy őz csupán nézegeti a húst [de nem nyúl hozzá]. Aki azonban emberi arccal rendelkezik, energikus tettekre is képes. Ezért nincs nagyobb szűgyen, mint az alacsony sor, s nincs mélyebb keserűség, mint a szegénység. Sokáig megmaradni alacsony sorban, valami nyomorúságos helyen [visszavonulva], kárhóztatni a világot és megvetni a hasznát, teljesen a nem-cselekvés elvére hagyatkozni: ez bizony nem a jó írástudó természetete. Ezért én elmegyek nyugatra, s Csin királyának mondom el tanácsaimat.” Amikor Csin-be érkezett, éppen akkor húnyt el annak Csuang-sziang nevű királya. Li Sze azt kérte, hogy Csin főminiszterének, Ven-szin urának, Lü Pu-vejnek a titkára lehessen. [Lü] Pu-

vej alkalmasnak találta erre, s felruházta őt a *lang* címmel. Li Sze-nek ezen az úton módon sikerült szóhoz jutnia (az új király előtt).

Tanácsot adván Csin királyának mondotta:

„A közönséges ember az, aki elszalasztja az alkalmakat. Hatalmas tetteket vinni végbe: kihasználni mások hibáit és nyomban elbánni velük. Ugyan mi volt az oka annak, hogy a régi időkben a Csin-beli Mu fejedelem végül is nem tudta keleten egyesíteni a hat országot? Az, hogy a fejedelmek még nagyon sokan voltak, és a Csou-ház erénye sem hanyatlott még le teljesen. Ezért az öt hegemón uralkodó, akik egymás után emelkedtek fel, továbbra is a Csou-házat tisztelték. Ám a Csin-beli Hiao fejedelem óta a Csou-ház igen mélyre süllyedt, a fejedelmek pedig egyesültek egymással. A [Han-ku] hágtól keletre most (csupán) hat ország van, és Csin, ha jól ki tudja használni győzelmeit, szolgaságra kényszerítheti az összes fejedelmeket, mégpedig hat nemzedékre.

Manapság az összes fejedelmek hódolnak Csin-nek, mintha csak [Csin-hez tartozó] tartományok és körzetek lennének. Csin nagy erejével és a Nagy Király kiváló képességeivel [olyan könnyen meg lehetne hódítani őket] mintha csak egy konyhai tűzhely tetejét söpörnénk tisztára. [Csin hatalma] elegendő ahhoz, hogy megsemmisítse az összes fejedelmeket, megteremtse a császári uralmat, egyetlen egységgé téve az egész égalattit. Tízezer nemzedékből (minden időkből) ez az egy a kellő pillanat. Ha most késlekedel, nem cselekszel gyorsan, akkor a fejedelmek ismét megerősödnek, összegyülekeznek és megkötik (Csin ellen) az észak-déli szövetséget. Akkor aztán hiába rendelkezel akár a Sarga Császár [Huang-ti] kiválóságával, nem leszel képes egyesíteni [a fejedelemségeket].”

Csin királya ekkor [Li] Sze-re ruházta az Öreg Írnok címet. Elfogadta terveit is, és nagy titokban cselszövőket küldött ki, ellátva őket arannyal és drágakövel, hogy járjanak mindenfelé, s ők adjanak tanácsokat a fejedelmeknek. A fejedelmek és a neves írástudók közül azokat, akiket anyagi javakkal rá lehetett venni a meghódolásra, bőséges ajándékokkal kötötték magukhoz; azokat pedig, akik erre nem voltak hajlandók, éles kardjukkal szúrták keresztül. Fejedelem és alattvaló köteles viszonyában is szakadást igyekeztek támasztani. S Csin királya ráadásul elküldte kiváló hadvezéreit is, ezek jártak [a cselszövők] nyomában. [...]

Csin királya [...] megfogadta tanácsait és terveit, s [Li-Sze] hivatala az igazságügyminiszteri méltóságig emelkedett. Húszegynéhány év múlva (Csin királya) végre egyesítette az egész égalattit, felvette a Felséges Császár (huang-ti) címet, s [Li] Sze-t első miniszterévé tette. Tartományokat, megyéket és városi területeket létesített, s beolvasztatta [a régi fejedelemségek] fegyvereit, hogy azokat soha többé fel ne használhassák ellene. Elérte, hogy Csin-nek nem volt többé egyetlen lábnyi rokonság címén adományozott földje sem. Fiainak és öccseinek nem biztosított többé királyi címet, hanem érdemes tettekkel kitűnt hivatalnokai lettek a „fejedelmek”. Így akarta biztosítani, hogy később ne szakadjon [az országra] a háborúk szerencsétlensége.

Az Első Felséges (Si huang) harmincnegyedik évében (i.e. 213), amikor éppen egy lakomát rendeztek a Hien-jang palotában, egy Csou Csing-csen nevű „nagy tudású írástudó” és „szolgálattévő” másokkal együtt mértéktelenül magasztalni kezdte az Első Felséges hatalmát és erényét. Ekkor egy Sun-jü Jüe nevű Csi-beli ember lépett elő, s intő szóval azt mondta: „Szolgád úgy tudja, hogy a Jin- és a Csou-ház királyai [azért uralkodtak] több mint ezer esztendeig, mert birtokot adományoztak fiaiknak, öccseiknek és érdemes alattvalóiknak, maguknak így elágazást és támaszt teremtven. Most felséged birtokában van minden [föld] a tengerek között, fiai és öccsei azonban csak közrendű emberek. Így ha olyan szerencsétlenség zúdulna rád alkalomadtán, mint amilyen Tien Csang (Csi fejedelmének gyilkosa i.e. 481-ben) vagy a ”hat főméltóság” támasztott, hivatalnokaid támasz és segítség nélkül maradnak, s akkor hogyan tudnak majd megmenteni téged? Olyat még sohasem hallottam, hogy egy dolog, amely nem követte hűségesen a régi [intézményeket], képes lett volna huzamosabb ideig fennmaradni. Mármost [Csou] Csing-csen és társai,

amikor feléd fordulva hízelegnek neked, voltaképpen csak súlyosbítják felséged tévedését. Nem igazán hűséges alattvalóid ők."

Az Első Felséges ezt a bírálatot elébe tárta első miniszterének (Li Sze-nek). Az első miniszter félrevezetőnek ítélte (Sun-jü Jüe) beszédét, s elvetette minden szavát. Ezután egy beadványt szerkesztett, amely így szól:

„A régi időkben az égalatti megosztott volt, felfordulás uralkodott benne, és senki sem volt képes [egyetlen birodalom] egyesíteni. Ennek következtében a fejedelmek mind erősen tevékenykedtek, és minden beszélgetésük a régi időről szólt, de úgy, hogy az ártalmára legyen a jelenkornak, üres mondasokat fitogtattak, hogy a valóságot minél jobban összezavarják. Az emberek csak azt tartották jónak, amit saját maguk megtanultak, s így elítélték mindazt, amit feletteseik állapítottak meg.

Most felséged osztatlanul birtokolja az egész égalattit, elválasztotta egymástól a fehéret és feketét, és biztosította magának, hogy egyetlenként tiszteljék. Csakhogy azok, akik saját tanaikat hirdetik, kölcsönösen támogatják egymást, s ócsárolják a törvénykezés és a helyes tanítás rendszabályait. Ha meghallják, hogy kibocsátottak egy rendeletet, nyomban bírálgatni kezdik, mind a maga tanai szempontjából. Ha belépnek [az udvarba], szívükben ellenzik [a törvényeidet], és ha kilépnek az utcákra bírálgatják azokat. Az uralkodó ócsárlását ők hímnévre méltó dolognak tartják, az eltérő törekvéseket (eretnek nézeteket) pedig magasrendű dolognak. Úgy vezetik alárendeltjeiket, hogy azok rágalmakat koholjanak. Ha ennek az állapotnak véget nem vetünk, fent az uralkodó hatalma hanyatlásnak fog indulni, lent pedig pártos szövetségek alakulnak. Mindezt be kellene már tiltani.

Szolgád azt kéri, hogy mindazok, akiknek birtokában van valami irodalmi mű, a Dalok, az Írások [Könyve], vagy a „száz filozófus” mondásai, csupán akkor mentesüljenek a büntetéstől, ha megsemmisítik ezeket. Aki a rendelet kiadásától számított harminc napon belül nem semmisít meg (ezeket a könyveket), arra bélyeget kell sütni és kényszermunkára kell küldeni. Ugyanakkor mindenki megtarthatja a gyógyászattal, a jóslással és a földműveléssel foglalkozó könyveket. Ha pedig valaki tanulni akar, az csak az állami hivatalnokokat ismerje el mesterének."

Az Első Felséges jónak találta (Li Sze) javaslatát. Elkoboztatta és megsemmisítette a Dalok [Könyvét], az Írások [Könyvét] és mind a „száz filozófus” mondását, hogy így ostobaságban tudja tartani a népet. El is érte, hogy az égalattiban senki sem tudta felhasználni többé a múltat a jelen ócsárlására. A törvények és mértékek magyarázata, a szabályzatok és rendeletek megállapítása: mindez az első Felségessel kezdődött. Egységessé tette az írást; távoli palotákat és vidéki szállásokat építtetett, s keresztül-kasul bejárta az egész égalattit. A következő évben ismét ellenőrző körutat tett, s [a határokon] túlra kergette a négy barbár törzset. [Li] Sze mindezekben [a vállalkozásokban] jelentősen közreműködött.

Fordította TÓKEI FERENC

Közl: Kínai filozófia. Ókor. i.m. II. köt. 395-402. o. vonatkozó részek.

A rövidéletű Csin dinasztia művét, Kína egyesítését a Han-dinasztia tetőzte be. A birodalom politikai szilárdságát a régi nemzetiségi arisztokrácia és a sen-si- réteg kiegyezése, és egységes uralkodó osztályra szerveződése biztosította. E kiegyezés ideológiai alapját a Csin-dinasztia által üldözött konfucianizmus (a legizmus bizonyos elemeivel gazdagítva) új szintézisének uralkodó ideológiává, mi több, az időszámítás előtti második és első század fordulóján történt államvallássá emelése adta.

Tung Csung-su nézetei

(Részletek)

Vu-ti, a Han-dinasztia legnagyobb császára, amikor időszámítás előtt 140-ben trónra lépett, körlevélben szólította fel birodalmának bölcseit, hogy fejtsek ki véleményüket a helyes kormányzásról és a tennivalókról. A válaszok közül a császár tetszését Tung Csung-su konfuciánus filozófus javaslatai nyerték meg. Tung Csung-su alapvetően konfuciánus nézetei ötvöződtek bizonyos legista nézetekkel. Ez a legizmus tanait is magába olvasztó konfucianizmus szolgált aztán kétezer évig a császári Kína hivatalos ideológiájaként. Tung Csung-su javaslatai között szerepelt a híres hivatalnoki vizsgarendszer felállítása is. Az alább következő részletek Tung Csung-su-nak a császár kérdéseire adott válaszaiból valók.

Válasz a császár kérdéseire

[...] „A tao: az az út, amelyet követve eljutunk a jó kormányzáshoz. Az emberség és igazságosság erénye, valamint a szertartások és a zene: mind ennek eszköze. Így aztán hogy a szent királyok halála után fiaik és unokáik még hosszú ideig [uralkodhassanak], hogy a béke és nyugalom még több száz évig fennmaradhat, ez mind a szertartások és a zene tanító és átalakító hatásának eredménye. Aki pedig olyan korban gyakorolja királyi hatalmát, amikor zeneműveket nem alkotnak, az felhasználhatja a korábbi királyok zeneművei közül azokat, amelyek megfelelnek az ő nemzedékének, s azokkal mélyen beléje hatolva taníthatja és átalakíthatja a népet. [...]

Hasonlatképpen megemlítem, hogy amikor egy lant már nagyon diszharmónikusan szól, akkor el kell távolítani [a húrokat] és új húrokat kell ráerősíteni ahhoz, hogy ismét játszani lehessen rajta. Ha a kormányzás gyakorlása már nagyon „nem megy”, akkor változtatásokat kell végrehajtani rajta, átalakításokra van szükség ahhoz, hogy ismét kézben lehessen tartani. Ha [egy lantra] új húrokat kellene erősíteni, de nem erősítenek rá új húrokat, akkor hiába veszi kézbe a legjobb zenész, nem képes jól muzsikálni rajta; és ha [a kormányzásban] változtatásokra lenne szükség, de nem hajtanak végre átalakításokat, akkor hiába a legnagyobb kiválóság is, nem lehet igazán jól kormányozni. A Han-dinasztia attól fogva, hogy birtokába jutott az égalattinak, szüntelenül szeretne igazán jól kormányozni, de mind a mai napig nem képes igazán jól kormányozni, mégpedig azért, mert nem ismerve fel, mennyire szükséges az átalakítások végrehajtása, nem hajtott végre átalakításokat. A régieknek van egy mondásuk, mely így hangzik: „Mély víz partján állva sóvárogni a halak után, ennél bizony jobb hazamenni és hálót kötni.” Mármost [a Han-dinasztia] immár több mint hetven esztendeje a kormányzás „partján állva” vágyakozik a jó kormányzásra, s bizony jobb lenne „hazamennie” és végrehajtania az átalakításokat. Ha végrehajtja az átalakításokat, lehetővé válik az igazán jó kormányzás, ha pedig igazán jó a kormányzás, akkor a szerencsétlenségek napról napra fogyatkoznak majd, s az égi áldások napról napra sokasodnak. A Dalok [Könyve] azt mondja: „Megfelel a népnek, megfelel az embereknek, – Megkapta tehát az Ég áldásait is.” Ha olyan a kormányzás, hogy megfelel a népnek, akkor biztosan megkapja az Ég áldásait.

Az emberség, az igazságosság, a szertartásosság, a bölcsesség és a szavahihetőség öt állandó erényét az igazi uralkodónak szüntelenül gyakorolnia és tökéletesíteni kell. Ha ezt az öt erényt szüntelenül gyakorolja és tökéletesíti, akkor feltétlenül megkapja az Ég segít-

ségét, élvezheti a szellemek varázshatalmát, erénye pedig kiterjed az „égtájakon túlra” (a világegyetemre) is, utolérve annak minden élőlényét.”

[...] Felséged személyesen szántja fel a szakrális földet, hogy elől járjon a földművelésben, későn tér nyugovóra és korán kel, aggódik és fárad a népért, vágyakozással gondol az elmúlt időkre, s feladatának tekinti, hogy felkutassa a kiváló férfiakat. Ez ugyanolyan szívre vall, mint amilyenell Jao és Sun élt. S hogy mégsem sikerül meg is találnia [a kiváló férfiakat], azért van, mert az írástudókat a mindennapi életben nem ösztönzi eléggé. Márpedig nem nevelni rendszeresen az írástudókat, mégis kiváló férfiak találását óhajítani, ez éppen olyan, mint nem csiszolni a jade-t, mégis keresni rajta az ékes vonalakat. Ezért az írástudók nevelésének nagy eszközei közül nincs hatalmasabb, mint a Nagy Iskola. A Nagy Iskola nem más, mint a kiváló férfiúvá lett írástudók kapuja, s így a tanítással való átalakítás alapja és forrása. Mármint, az egyes körzetek és tartományok sokaságából vannak, akik nem válaszoltak a [császári] levélre; s ez azt jelenti, hogy [egyres vidékeken] a „királyi út” már teljesen a múlté, elveszett. Alattvalód [csekélységem] azt szeretné, ha Felséged felállítaná a Nagy Iskolát; s abban fényes értelmű mesterek feladatává tenné, hogy neveljék az égalatti írástudóit, gyakorta kérdéseket téve fel nekik, hogy teljesen kibontakozzék a tehetségük, és így az igazán kiemelkedő tehetségeket a megfelelő módon lehessen kiválasztani közülük. [...]

[...] Semmiképpen se számítsion tehát érdemnek a napok és hónapok múlása (a szolgálati idő), hanem valóban az legyen a legfontosabb, hogy alaposan megvizsgáltassék a kiválóság és a képességek, mert ha mindenki a tehetségéhez mérten kap hivatalt, erényének megfelelően kerül valamely tiszttségbe, akkor a feddhetetlen és a gyalázatos ember útja különválnak, a kiváló férfiú és a méltatlan fickó más-más helyet foglal el [a társadalomban]. [...]

[...] Alattvalód úgy hallotta, hogy az Ég: minden dolog ösátyja, s ezért egyetemlegesen takar be és ölel át mindent, nem ismerve megkülönböztetést; megalapította a napot, a holdat, a szelet és az esőt, hogy harmónikusá tegye [a dolgokat]; létrehozta a *jin*-t, a *jang*-ot, a hideget és a meleget, hogy tökéletessé tegye őket; következésképpen a szent emberek, akik úgy alapították meg a helyes tanítást, hogy mintaképüknek az Eget tekintették, szintén egyetemlegesen szerettek mindenkit, nem ismertek részrehajlást; elterjesztették erényüket és kiterjesztették emberségüket, hogy jó bánásmódot biztosítsanak [a népnek]; megalapozták az igazságot és felállították a szertartásokat, hogy ezek segítségével vezessék [a népet]. [...]

[...] A régi időkben létrehozták a tanítással foglalkozó hivatalokat, hogy ezek az erénnyel és jóssággal alakítsák át a népet; annak utána pedig, hogy a nép átesett a nagy átalakuláson, az égalattiban sohasem került börtönbe egyetlen ember sem. A mai korban félre vannak vetve és nincsenek helyreállítva [ezek az intézmények], nincs tehát eszköz a nép átalakítására; ennek okából pedig a nép elutasítja magától az igazságosság gyakorlását, helyette meghalni is kész az anyagi haszonért, így aztán a törvények megszegésével bűnözők száma igen nagy, az egyetlen esztendőben börtönbe kerülőket ezrével vagy tízezerével számolhatni; amiből látni való, hogy a régi idők [tanítással foglalkozó intézményeit] nem lehet nem alkalmazni. Ezért a Tavasz és Ősz [krónika], ha úgy találta, hogy megváltoztatták a régít, megbíráltta azt. Az Ég rendelkezését nevezzük elrendelésnek, az elrendelés azonban szent emberek nélkül nem valósulhat meg; a természetes tulajdonságot nevezzük alaptermészetnek, ám az alaptermészet tanítással való átalakítás nélkül nem tökéletesedhet; az emberek vágyait nevezzük érzelmeknek, de az érzelmek és intézmények és mértékek nélkül nem lehetnek arányosak. Ezért az igazi király felfelé tekintve arra ügyel, hogy magáévá tegye az Ég szándékát, alkalmazkodva ezzel az elrendeléshez; lefelé az a fő gondja, hogy fényességesen tanítsa és átalakítsa a népet, ezzel bontakoztatva ki annak alaptermészetét; valamint hogy helyesen állítsa fel a megfelelő törvényeket és mércé-

ket, megkülönböztesse a felsők és alsók rangját, amelyekkel gátakat állít a vágyak útjába. Aki ezt a három dolgot megvalósítja, az a nagy alapot már lefektette. Az ember olyan elrendelést kapott az Égtől, hogy kezdettől fogva magasabbra emelkedés által különbözzék minden más élőlénytől. Így „belépve” [otthon a családban] rendelkezik az atyát és fiút, idősebb és ifjabb fivért összefűző rokoni szeretettel; „kilépve” [az állami szolgálatban] rendelkezik a fejedelmet és alattvalót, felettest és alárendeltet összefűző igazságossággal; ha összegyülekezünk vagy találkozunk egymással, rendelkezünk az öregek tiszteletének s az idősebb és fiatalabb viszonyának szabályaival; fényességet árasztva rendelkezünk a műveltséggel, úgy érintkezünk egymással; örömet árasztva rendelkezünk a kegyesség erejével, úgy szeretjük egymást; ezek teszik az embert igazán „előkelővé”. [Az ember] megtermesztí az „öt gabonát”, hogy étele legyen; eperfát és kenderet termeszt, hogy azok ruházzák; tenyészt a „hat háziállatot”, hogy szolgálják táplálkozását; kocsiba fogja az ökröt és megüli a lovat, ketrecbe zárja (látványosságnak) a leopárdot és a tigrist; mert égi értelmet mondhat magáénak, s ezáltal előkelőbb a dolgoknál. Ezért mondotta Kung-ce, „Az Égtől és Földtől nyert alaptermészete révén az ember a legelőkelőbb.” Ha [az ember] világosan lát égi alaptermészete dolgában, akkor megérti, hogy ő előkelőbb a dolgoknál, akkor már tudja, mi az emberség és igazságosság; s ha tudja, mi az emberség és igazságosság, akkor meg tudja becsülni a szertartások előírásait is; és ha megbecsüli a szertartások előírásait, akkor már nyugalmat talál a jóságban; ha már nyugalmat a jóságban találja meg, akkor örömet az igaz elvek követésében leli; aki pedig az igazi elvek követésében leli örömet, azt joggal nevezhetjük nemes embernek. Ezért mondotta Kung-ce: „Aki nem érti meg az égi rendelést, az sohasem lehet nemes emberré.” A mondás ide illik. [...]

[...] Alattvalód úgy hallotta, hogy ami örömet okoz anélkül, hogy felforduláshoz vezetne, és amit újra meg újra gyakorolhatunk anélkül, hogy beleunná, azt nevezzük tao-nak. A helyes tanítás tehát az, ami tízezer nemzedéken át sem használódik el; az elhasználódás pedig éppen a helyes tanítás elvesztése. A régi királyok tanításában feltétlenül vannak egyoldalú és feltámaszthatatlan pontok, így aztán kormányzásukban is van, ami homályos és megvalósíthatatlan; de nincs más teendő, mint kiemelni belőlük az egyoldalúságokat és ezáltal segíteni az elhasználódottságon. A három dinasztia tanításai, noha nem ugyanazon ősi hagyományra támaszkodnak, egyáltalában nincsenek ellentétben egymással, csupán mert [maguk is] bizonyos túlzásokat és megrongálódottságokat akartak kijavítani, s eközben más-más körülményekkel találkoztak, azért ilyenek [különbözők bizonyos mértékben]. [...] Ezért aki igazi király, az csupán névlegesen változtatja meg az intézményeket, de lényegében mit sem változtat az alapelveken. Így a Hszia-dinasztia első helyre helyezte a hűséget, a Jin-dinasztia legfőbbnek a tisztelet tudást tartotta, a Csou-dinasztia pedig a műveltséget becsülte a legtöbbre, mégpedig azért, mert annak kijavításához, amit elődeiktől örökölt, éppen ezekre volt szükségük. [...] A helyes tanítás hatalmas forrása az Égből fakad, az Ég pedig semmit sem változik, nem változhat meg tehát a helyes tanítás sem. [...] Aki jól kormányzott kor örökébe lép, annak taoja ugyanaz maradhat; aki pedig felfordult kornak lép örökébe, annak taoja („névlegesen!”) változni fog. Mármost azután, hogy a Han-dinasztia egy hatalmas felfordulás örökébe lépett, helyes lenne némileg csökkenteni a Csou-dinasztiától örökölt műveltséget, s jobban alkalmazni a Hszia-dinasztiától oly nagyra becsült hűséget.

[...] A régi időkben azok, akik hivatali jövedelmet kaptak, nem a testi erejükből éltek meg, s nem tevékenykedtek a „másodlagosban” (a kereskedelemben) sem, mert hiszen ők is valami nagyot kaptak és nem volt szabad elvenniük a kicsit, amely szándék teljesen azonos volt az Égével. Ha valaki már megkapta a nagyot, s ehhez még a kicsit is el akarja venni, azzal tehát az Ég nem lehet megalégedve; s mennyivel kevésbé az emberek! Éppen ez az, ami miatt a nép zajosan panaszkodik, hogy segítséget szenved. Ha valakit az a császári kegy ér, hogy magas tiszttségbe nevezik ki, miáltal családjá melegen öltözve s jól táplál-

kozva élvezheti a dús hivatali jövedelmet, az gazdagságának anyagi javaira és előkelőségének hatalmára támaszkodva tud odalent versengeni a néppel a haszonért; és a nép hogyan is tudna versenyre kelni vele? Ilyen módon aztán (a hivatalnokok) egyre sokasítják férfi és női rabszolgáikat, egyre növelik marháik és juhaik számát, egyre tágasabbá teszik földjeiket és magánházaikat, egyre nagyobbítják gazdaságukat, egyre tovább gyarapítják felhalmozott készleteiket, legfőbb gondjuknak ezt tekintik és nem ismernek határt, így hát elnyomják és megtapossák a népet, a nép pedig napról napra szenved tőlük, hónapról hónapra fogyatkozik, s mind mélyebbre süllyed a teljes nyomorúság felé. S míg a gazdagok tékozlásuk ellenére is dúskálnak mindenben, a szegények sorsa csak a nyomor és szenvedés; és mivel hiába nyomorog és szenved, a felsőbbség nem segít rajta, azért a nép semmi örömét nem találja az életben; minthogy pedig semmi öröme sincs az életben, nem is igyekszik elkerülni a halált; és ha még a halált sem igyekszik elkerülni, akkor hogyan is lenne képes elkerülni a bűnözést! Ez az oka, hogy a büntetések száma egyre szaporodik, a bűnöket pedig nem is győznénk összeszámlálni. Ezért annak a családnak, amely hivatali jövedelmet kapott, meg kellene elégednie azzal, hogy e jövedelemből éljen, s nem volna szabad a néppel versengenie annak foglalkozásáért. Ha így lenne, akkor a hasznot egyenlően lehetne elosztani, és a nép is rendelkezhetne azzal, ami családjának szükséges. Mert ez a magas Ég igazsága, s ez a legrégibb múlt tanítása is; ezt tekinti tehát megfelelő mintaképnek az Ég Fia, amikor megteremti intézményeit, s ehhez kell tartaniuk magukat a főembereknek, amikor megvalósítják őket. [...]

[...] A Tavasz és Ősz [krónika] igen nagyra becsülte az egységet, amely az Égnek és Földnek is állandó alapelve, s múltnak és jelennek is egyetemes igazsága. Manapság a mesterek különböző dolgokat tanítanak, az emberek különböző nézeteket alkotnak, a száz filozófus különböző irányba halad, a célzatok és gondolatok nem egységesek, így aztán a többségnek nincs mivel megőriznie az egységet, a törvények és intézmények sokféle változatot mutatnak, az alárendeltek pedig nem tudják, mihez tartsák magukat. Alattvalód ostobaságában úgy véli, hogy véget kell vetni minden olyan tanításának, amely nem tartozik a hat klasszikus könyv (Su-king, Si-king, Li-ki, Jo-ki – a Li-ki egyik fejezete -, Ji-king, Csun-csiu) tanulmányi tárgyai közé, sem Kung-ce tudományához; és nem szabad megengedni, hogy ezek együtt (a konfucianizmussal egy sorban) haladjanak. Ha ugyanis ezek az eretnek tanok megsemmisíttetnek, akkor a vezető fonal már valóban egy lehet, s így a törvények és mértékek már világosak lehetnek, a nép pedig tudja majd, mit kell követnie.

Fordította TÓKEI FERENC

Közl: Kínai filozófia. Ókor. i.m. III. köt. 43-60. o. vonatkozó részek

18.

Vu Csing-ce: Zsun-li-vaj-si

(Részletek)

A hivatalnoki vizsgarendszer működését és a kínai társadalomban játszott fontos szerepét életközeli módon mutatja be Vu Csing-ce Zsun-li-vaj-si ("Írástudók") című 18. századi szatirikus regénye, mely a hivatalnok-írástudó réteget és az akkor már hanyatló vizsgarendszert bírálja.

[...] – Nőnek a gyerekek – állapította meg Sen Hsziang-fu – az idén már tanító után kellene nézni. Kitűnő iskola lenne ebből a Kuan-jin templomból!

– Szép számmal akad nálunk olyan család, ahol már iskolába kellene járniuk a gyerekeknek – vélekedtek a többiek is. – Hogy mást ne említsünk, itt van például Sen úr fia, a Hszia úr veje is. Az előjáró úr gyakran kap írásos utasításokat a járásfőnök úrtól, milyen jó volna, ha akadna valaki, aki el is tudná olvasni! Az lenne a legjobb, ha a járásszékhelyről tudnánk tanítómestert keríteni.

– Tanítómestert? – kérdezte az előjáró. – Tudnék éppen egyet. Tudjátok, ki? A jamen-beli Ku főkönyvelő úréknál tanít egy Csou Csin nevezetű ember. Túl van már a hatvanon. Az előző járásfőnök úr a vizsgajelöltek listáján őt írta az első helyre, a vizsgát azonban egyszer sem sikerült letennie. Három éve tanítóskodik Ku nagyságos úréknál, s a Ku fiatalúr el is nyerte a hsziucaj címet, a mi falunkból való Mej fiatalúrral együtt. Amikor Ku fiatalúr hazatért a vizsgáról, szögletes tudósfőveget hordott, széles vörös selyemövet viselt, és a méltóságos úr istállójából való lovon ült. Fújták is a trombitákat, megverték a gongokat, amíg a kapu elé ért. Mi, jamenbeliek, bort vittünk elé az utcára. Később odahívták Csou urat is, és az idősebb Ku nagyságos úr maga töltött neki három ízben, a lakománál pedig a főhelyre ültette. Színdarabot is mutattak be az alkalmából: Liang Hao történetét játszották, aki nyolcvanesztendő korában szerezte meg a fővárosi vizsgán az első helyet. Az idősebb Ku nagyságos úrnak eleinte nem nagyon nyerte meg a tetszését, amikor azonban arról kezdtek énekelni, hogy Liang Hao tanítványa tizenhét-tizennyolc éves létére is megszerezte ugyanezt a címet, az ő arca is felderült, észrevéve, hogy fiának szánt figyelemességből játsszák éppen ezt a darabot. Ha tanítóra van szükségetek, elhívom a nevetekben ezt a Csou mestert.

[...] Tizenhatodikára mindenki elküldte tartozását Sen Hsziang-funak, aki lakomát rendezett, s az új tanítómester tiszteletére meghívta a nemrég vizsgázott Mej Csiut is. Mej Csiu, új tudósfővegében pompázva, jó korán megjelent, Csou tanítómester azonban csak délfelé érkezett meg.

[...] Mej Csiu csak akkor emelkedett fel üdvözlésére, amikor Sen Hsziang-fu már bevezette a tanítómestert a teremben.

– Kit tisztelhetek ebben az úrban? – kérdezte Csou Csin.

– Mej fiatalúr, falunk új tudósa – válaszoltak az emberek.

Ezt hallván, Csou Csin semmiképpen sem akarta megengedni, hogy Mej Csiu üdvözzölje elsőnek.

– Ma más a helyzet – szabadkozott Mej Csiu.

Csou Csin azonban semmiképpen sem engedett a magáéból.

– Csou tanítómester az idősebb – kérelték az emberek – ne legyen már olyan macakcs!

– Ti nem ismeritek a mi iskolai törvényeinket – fordult a többiekhez Mej Csiu. – A tudósokat sohasem az életkor szerint mérik össze a vizsga előtt állókkal. Ma azonban kivételes nap van, s mégiscsak Csou bátyámat illeti a nagyobb tisztelet.

A Ming-dinasztia tudósai ugyanis „kolléga úr”-nak szólítottak minden, iskolázott embert, aki túljutott az első vizsgafokozaton, ha pedig valakinek ez nem sikerült, azt bizony csak „jelölt úr” megszólítás illette meg. Ha egy tíz-egynéhány éves tacsó letette a vizsgát, akkor kijárt neki a „kolléga úr” megszólítás, lehetett azonban akár nyolcvanesztendő aggastyán is, ha megbukott, akkor bizony csak a „jelölt úr” maradt. Úgy volt ez, mint amikor férjhez adják a lányt: „fiatalasszony” lesz belőle, idővel pedig „nagyságos asszony”-nak hívja mindenki; ha azonban csak ágyasnak adták, akkor ősz is lehet már a haja, még mindig csak „fiatalasszony” a neve.

[...] Az emberek nem szívlelték Csou Csint, akinek ettől fogva igen kényelmetlen lett a helyzete. Hszia előjáróra való tekintettel nem akarták elzavarni, így hát nagy keservesen

kihúzta egy esztendeig. Végül azonban Hszia előljáró megelégtelte Csou Csin élehetlenségét - a tanító ugyanis sohasem tudott eléggé a kedvébe jární -, igazat adott a többieknek, s felmondott Csou Csinnek.

Állása elvesztése után Csou Csin otthon még a napi betevő falatot is nehezen tudta megszerezni. Egyik nap meglátogatta nővérének férje, Csin Ju-jü.

- Ne ütközzél meg a szavaimon sógor - szólt biztatóan - de a te tanulásodból s az áhítozott dicsőségből már aligha lesz valami. Az életben pedig mégiscsak az a legfontosabb, hogy az embernek biztosítva legyen a mindennapi tele rizsescsészéje. Meddig bírod még ezt a se-hal-se-hús életet? Valamelyik nap néhány nagyobb tőkéjű kereskedővel a tartományi székhelyre utazunk árút venni. Szükségünk van egy könyvelőre is, úgyhogy jobb lenne, ha velünk tartanál. Magányos ember vagy amúgy is, ételre, ruhára meg nem lenne gondod közöttünk.

[...] Este elmondta sógorának, hogy meg akarja nézni a vizsgacsarnokot. Csin Ju-jü mit tehetett volna, rászánt néhány garast, s a többi kereskedővel együtt útnak indultak a vizsgacsarnok felé, a céhmestert pedig megkérték, hogy álljon a csapat élére. A céhmester ment be elsőnek a főkapun. Miután pénzt csúsztatott oda a kapusnak, az készségesen beeresztette mindegyiküket. Elérkezve a Sárkány-kapuhoz, a céhmester intett Csou Csinnek: - Nézze csak, Csou úr, ezen a kapun mennek be a nagyságos urak vizsgázni. - Amikor beléptek a folyosóra, amelyet kétoldalt a vizsgázók fülkéi szegélyeztek, ismét megszólalt a céhmester: - Ez az egyes számú fülke, menjen csak be, Csou úr, nézzen körül. - Amint Csou Csin, belépve a fülkébe meglátta a szép rendben tartott vizsgaasztalt, akarva, nem akarva könnyek szöktek a szemébe, s hosszú sóhaj szakadt fel belőle. Feje az asztallapra koppant, s holtra válva eszméletét veszítette.

[...]

- Sógorod viselkedése igen nagy tudást sejtet - szólt közbe ismét valaki -, bizonyára azért jutott ilyen méltatlan sorsra, mert nem akadt még senki, aki felfedezte volna.

- Valóban sokat tud - erősítette meg Csin Ju-jü -, de sajnos, sohasem volt szerencséje.

- A Császári Kollégium tagjai részt vehetnek a másodfokú államvizsgán - folytatta az előbbi közbeszóló. - Ha Csou mester ennyire tehetséges, miért nem vásárolt neki helyet a kollégiumban, hogy vizsgázni mehessen? Vizsgáját sikerrel letéve, nem jutna többé osztályrészül ilyen keserűség, amilyen ma érte.

- Ezt én is tudom - mentegetőzött Csin Ju-jü -, de kinek van annyi pénze?

Erre már Csou Csin is abbahagyta a sírást.

- Ez igazán semmiség - jelentette ki az iménti kereskedő.

- Valamennyien előveszünk néhány tucat ezüstöt, és kölcsönadjuk Csou mesternek a vizsgán való részvételhez szükséges összeget. Ha sikerül a vizsgája, és hivatalt kap, ugyan mit jelent neki visszaadni az ezüstjeinket? S ha nem tudja visszafizetni, hát mi meg kóbor kereskedő népség vagyunk, melyikünk nem veszít egy-egy ezüstöt? Ráadásul ez jó cselekedet is. Mit szóltok hozzá?

- A nemes lélek más javán munkálkodik! Utolsó ember az, aki tudja, mi a helyes, mégsem teszi meg! - kiáltoztak az emberek egy szívvel-lélekkel.

- Persze hogy segítünk - folytatta a kezdeményező -, csak azt nem tudjuk, hogy Csou mester is beleegyezik-e?

- Ha valóban megteszitek - szólt Csou Csin -, úgy fogok rátok tekinteni, mint második apámra-anyámra. És ha a következő életemben öszvérré vagy lóvá változom, akkor is meghálálom jószágotokat! - Csou Csin földre borult előttük, és fejét többször a kőig hajtotta.

A kereskedők meghajlással válaszoltak Csou Csin udvariasságára. Csin Ju-jü is köszönetet mondott nekik. Felhajtottak még néhány csésze teát, és most már Csou Csin sem sírt többet, nevetgélve elbeszélgetett a többiekkel. Együtt tértek vissza a céh helyiségébe.

Négy kereskedő másnap átnyújtotta az összegyűjtött kétszáz ezüstöt Csin Ju-jünek, aki megígérte, hogy minden további kiadást maga fog fedezni. Csou Csin sem sírt többet, nevetgélve elbeszélgetett a többiekkel. Együtt tértek vissza a céh helyiségébe.

Csou Csin ismét hálálkodott a kereskedőknek meg Csin Ju-jünek. A céhmester lakomát rendezett a tiszteletére, amelyre mindnyájukat meghívta, Csin Ju-jü nyugta ellenében a tartományi kincstárban helyezte el a kapott pénzt.

Ekkor jött meg a császári biztos a másodfokú – tartományi – államvizsgák előkészítő vizsgálataira, amelyeken Csou Csin már az első helyre került a Császári Kollégium valamennyi jelöltje közül. A nyolcadik hónap nyolcadik napján került sor az első vizsgára. Különös boldogság töltötte el, amikor viszontlátta azt a helyet, ahol nemrég még zokognia kellett. Nemhiába mondják: „Az öröm felfrissíti az ember szívét.” Mind a hét dolgozata kitűnően sikerült. A vizsgák után ismét a céh helyiségébe tért vissza Csin Ju-jü és kereskedőtársai még nem végeztek a bevásárlásaikkal. Egy szép napon azután kihirdették a vizsgák eredményét, és Csou Csin neve a legsikeresebben végzetek között volt. Valamennyi kereskedő nagyon megörült ennek a hírnek.

Együtt tértek vissza Vensang járásba, ahol Csou Csin lerótta tiszteletét a járásfőnök és a járási vizsgabiztos előtt. A hivatalnokok üdvözlő kártyákat küldtek neki, s elmentek hozzá szerencsét kívánni. Vansang járásban rokonainak kiáltották ki magukat olyanok is, akikről sohasem hallott, vadidegenek pedig ismeretségükre hivatkoztak. Egy hónapig nyugta sem volt a nagy felfordulás miatt.

Sen Hsziang-fu, meghallván az újságot, közadakozásból négy csirkét, ötven tojást és néhány rizspogácsát vásárolt Hszüecsia csiban, és saját kezűleg vitte Csou Csinnak, s gratulált neki. Csou Csin azután ott tartotta egy kis lakomára. Mondanunk sem kell, Hszüan apó sem feledkezett meg arról, hogy tiszteletét tegye.

Közben elérkezett a fővárosi – harmadfokú – államvizsga ideje is. Csou Csin útiköltéségeről és ruházatáról is Csin Ju-jü gondoskodott. A fővárosi államvizsgán elnyerte a doktori címet, a legjobbak harmadik csoportjába sorolták, és az egyik minisztériumban kapott hivatali beosztást. Három év után elnyerte a cenzori rangot, és Kuangtung tartomány vizsgabiztosává nevezték ki.

Csou Csin fogadott ugyan néhány titkárt a vizsgadolgozatok elolvasására, magában mégis így gondolkodott: „Annyi évig üldözött a balszerencse, tehát most, amikor hatalom van a kezemben, nem szabad pusztán a titkárok véleményére hallgatnom, mert úgy könnyen megeshet, hogy nem bukkanok rá az igazi tehetségre. Magamnak kell minden vizsgadolgozatot figyelmesen végigolvasnom.” Ezzel az elhatározással érkezett meg Kantonba, és elfoglalta hivatalát.

Másnap tömjént füstölt, kiakasztotta a táblákat, és két vizsgát is tartott egymás után.

A harmadik vizsgát a Nanhaj és Fanjü járásokból származó diákok részére rendezték. Csou vizsgabiztos a teremben ült már, amikor a jelöltek beözönlöttek. Volt közöttük fiatal és öreg, kellemes megjelenésű és visszataszító külsejű, tisztán-rendesen öltözött és foltosrongyos is. Legutolsónak egy sárgás arcbőrű, sovány, deresedő szakállú férfi lépett be, fején kopott nemezsapkával. Igaz, a kuangtungi időjárás igen enyhe, ő azonban mindössze egy könnyű vászonköntöst hordott, noha a tizenkettedik hónap elején járt már az idő. A hidegtől dideregve vette át a vizsgalapját, és elvonult a fülkéjébe. Csou Csin jól megjegyezte ezt a vizsgázót, mielőtt lepecsételte volna a fülkéek ajtaját.

Amikor elérkezett a vizsgatételek beadásának ideje, a terem végében ülő Csou Csin a vászonruhás vizsgázót pillantotta meg elsőnek, amint átnyújtotta kidolgozott vizsgatételét. Ruhája annyira foszladozó volt már, hogy a fülkében is újabb szakadások jelentek meg rajta. Csou vizsgamester a saját pompás, bíborszínű köntösére, hímzett örvére nézett.

– Te vagy Fan Csin? – kérdezte, a névsorban lapozva.

– Igen! – borult térdre a vizsgázó.

– Hány éves vagy? – érdeklődött a vizsgabiztos.
– Az iratokon harminc évesnek vallottam magam, de valójában ötvennégy vagyok már.

– Hányszor próbálkoztál az államvizsgával?
– Húszesztendős voltam, amikor az első vizsgára mentem; azóta több mint húszon vettem részt.

– Hogyhogy egyszer sem sikerült?
– A dolgozataim annyira szálnalmasak voltak, hogy a tiszteletre méltó vizsgabiztos urak nem engedhettek át.

– Bizonyára nem ez volt az egyetlen ok – tűnődött Csou Csin. – Egyelőre menj csak ki, a dolgozatodat pedig hagyd itt; én majd gondosan átvizsgálom.

Fan Csin a földig hajolt és elhagyta a termet.

Meglehetősen korán volt még, a többi vizsgázó közül nem akadt még senki, aki beadta volna a dolgozatát. Csou Csin fogta tehát Fan Csin munkáját, és töviről hegyire elolvasta. Az eredmény azonban kiábrándító volt. „Ugyan miket hord össze ez a fickó a dolgozatában? – gondolta magában. – Igazán nem csoda, hogy elbukott a vizsgáin!” Ezzel félre is tette a papírlapot. Eltelt azonban némi idő, és senki más nem adta még be a dolgozatát. „Megnézem még egyszer Fan Csin munkáját – gondolta magában. – Ha csak az értelem egy szikráját is felfedezem benne, megkönyörülök a kitartásán.” Amikor másodszor olvasta elejétől végig, már nem is tartotta egészen érdektelennek. Éppen úgy döntött, hogy elvassa harmadszor is, de egy vizsgázó jelent meg, dolgozatával a kezében.

– Arra kérem ökegyelmességét, hogy szóbeli vizsgával is tegyen próbára – borult térdre a diák.

– A dolgozatod itt van már nálam – mondta barátságosan Csou vizsgamester -, mi szükség volna még szóbeli vizsgára?

– Érték a verselés valamennyi klasszikus ágához, könyörgök, hogy kegyelmes uram ebből is jelöljön ki számomra egy kérdést.

– Amikor az Ég Fia az esszék fontosságát hangsúlyozza, akkor mi szükség van arra, hogy te a Han és Tang-dinasztia költészetéről fecsegsz? – háborodott fel a vizsgabiztos. – Az olyan diáknak, amint te, minden erejét az esszék írásának kellene szentelnie. Mi haszna, ha mindenféle haszontalanságokat olvasol össze? Különben is arra kaptam császári parancsot, hogy a dolgozatokról mondjak ítéletet, nem pedig, hogy ostobaságokról fecsegsz veled! Látom, fűt a dicsvágy, és közben elhanyagolod az igazi munkát; nem fér hozzá kétség, hogy ez a tanulmányod sem ér semmit, csupa üres fecsegés, nem érdemes bele sem nézni! Örök! Dobjátok ki!

Amint a vizsgabiztos parancsa elhangzott, farkasok meg tigrisek módjára rohantak elő a fogdmegek két oldalról karon ragadták a diákot, és miután végighurcolták az egész épületen, kipenderítették a főkapun.

Csou vizsgabiztos kitette ugyan a vizsgázó szűrét, de aztán mégiscsak elővette a dolgozatát el is olvasta. Vej Hao-kunak hívták a diákot, eléggé világos és közvetlen stílusa volt. „A sikerrel levizsgázottak legvégére fogom tenni” – döntötte el, és emlékeztetőül megjelölte ecsetjével a dolgozat végét.

Most ismét elővette és elolvasta Fan Csin dolgozatát. Amikor letette, ámulatában fel-szisszent: „Még én sem tudtam első vagy második olvasásra behatolni ennek az írásnak a lényegébe. Harmadszor kellett elolvasnom, hogy rájöjjek: ennél tökéletesebb tanulmány nem akad az egész világon! Minden szava valóságos gyöngyszem! Hány ragyogó tehetség pályáját törték már ketté a vak vizsgabiztosok!” Előkapta ecsetét, és figyelmesen három karikát rajzolt a dolgozatra, a legjobbnak értékelte. Majd elővette Vej Hao-ku dolgozatát, és huszadiknak sorolta be. Amikor összegyűlt valamennyi dolgozat, rendbe rakta és magával vitte őket.

Az eredmény hirdetésnél Fan Csin neve volt az első a listán. Amikor a sikeresen vizsgázók tiszteletlátogatást tettek a vizsgabiztosnál, Csou Csin lelkes dicséretben részesítette Fan Csint. A huszadiknak belépő Vej Hao-kunak is mondott néhány buzdító szót: „Dolgozz keményen, és hagyd abba az afféle apró-cseprő munkácskák tanulmányozását!” Ezután a szerencsésen vizsgázottak gongok és trombiták zaja közben elhagyták a termet. [...]

Fordította POLONYI PÉTER

Közli Vu Csing-ce: Írástudók. Európa könyvkiadó, Bp., 1966. 20. o. sköv.

A buddhizmus Kínában

A kínai nép körében elterjedt **buddhizmus** nem a kínai civilizáció terméke. A buddhizmus Indiából az időszámítás szerinti első században jutott el Kínába, a 4. században gyökeredzett meg a nép között és vált a kínai civilizáció szerves részévé. A taoizmushoz hasonlóan a konfuciánus **sen-si** uralkodó réteg a buddhizmust sem engedte a politikai élet és az oktatás közelébe. Ezért a buddhizmus elsősorban az egyén lelki gondozására, mindenekelőtt lelke túlvilági útjának egyengetésére összpontosított.

19.

Han Jü beadványa

(Részlet)

A következő dokumentumrészlet **Han Jü**, Tang-kori hivatalnok-írástudó beadványa a császárhoz Buddha ereklyéje ügyében. A beadvány jól tükrözi a **sen-sik**nek a buddhizmus iránti mélyszégyen ellenességét, melynek ösztönzésére még a császár megdorgálásától sem riadtak vissza. A beadvány az időszámítás szerinti 9. század elején íródott.

[...] Mostanában értesültem róla, hogy felséged kiadta parancsát a szerzetesek seregének, üdvözölnék Buddha csontjait a nyugati fővárosban, s hogy palotája erkélyéről személyesen kívánja azt megszemlélni, ahogy vállukon vele a városba bevonulnak, nemkülönben parancsára az összes kolostorok üdvözlésére és hódolatára sietnek. Szolgád mélyszégyen együgyűségében tudni véli, hogy felségedet nem tette tévelygővé buddha, s nem azért végezteti ezt a tiszteletadást, hogy ezzel jó szerencsét, boldogságot reméljen, vagy éppen bőséges aratást, s jólétet a népnek, hogy engedvén a néphangulatnak, a főváros belemenjen ebbe az alantas játékba. Hogyan lehetséges, hogy felséged elméjének fénylő világosságával hajlandó lenne ilyesmiben hinni? Hisz a nép ostoba és sötét, könnyen tévelygésbe ejthető, s nehezen felvilágosítható. Ha látják, hogy felséged így cselekszik, még azt hiszik, hogy igaz szívvel szolgálja Buddhát, s azt mondják: „Lám, az Ég Fia a legfelségesebb bölcsességében teljes szívvel tiszteli s hisz benne, akkor mik vagyunk mi, a nép, hogy magun-

kat, életünket sajnáljuk ennek áldozni? Nosza vegyünk eleven tüzet fejünk tetejére, éges-
sük ujjainkat, s tízesével, húszasával összeseregelve oldjuk meg ruháinkat, adakozzunk
nekik reggeltől estig ennek utánzására, csak attól tartván, hogy a jövő nemzedék idején a
nép apraja és nagya talán majd elhagyja e foglalatosságot.” Ha nem tiltjuk be sürgősen az
egész dolgot kolostorról kolostorra, akkor majd támadnak karjukat törők, testüket meté-
lők, odaadó önfeláldozásnak nevezvén ezeket, megrontanak minden szokást, erkölcsöt, s
gúny, nevetség lesz belőle mindenfelé. Nem kicsiny dolog ám ez! Mert Buddha barbár
volt. Nem értette Kína nyelvét. Ruházata más volt, mint a miénk. Szájából nem a régi kirá-
lyok törvénytevő szava szólt. Testén nem a régi királyok szertartási köntösét viselte. Őr és
szolga közti méltányosságról mit sem tudott, sem az atyák és fiak közti érzelmekről. Ha
még életben volna, s eljönne hozzánk országa fejedelme üzenetét hozva a fővárosba, felsé-
ged leereszkedhetnék, hogy fogadja őt. Minekutána azonban hirdetné tanait egy alkalom-
mal felséged színe előtt, a szertartások módja szerint megajándékoztatnék köntösökkel,
majd pedig kísérettel a határig vitetnék, hogy a sokaságot meg ne tévelyítse. De hát mit
tegyünk most, amikor már halott? Korhadtt, aszott csontokat, bajt jelentő maradványokat
már hogy lenne illendő a palotába bebocsájtani? Konfuciusz azt mondta: „Tiszteljétek a
démonokat s szellemeket, de maradjatok távol tőlük.” A régi idők fejedelmei, mikor
gyászt viseltek országukban legelőször mindig a sámánt és az előimádkozót küldték el-
őre, hogy barackfaág seprűjével elűzze a baljós hatásokat, csak aztán indultak el a gyász-
menettel. Most pedig oktalanul fogjuk ezt a tisztátalan, rothadó holmit, s felséged szemé-
lyesen szemlélné meg, s nem megy előtte a sámán, az előimádkozó, szó sincsen barackág
seprűről, a hivatalnokok nem szólnak ennek hamisságáról, az udvar írnokai nem jegyzik
fel, hogy ez eltévelyedés! Mélységesen szégyenlem magam mindezekért, s kérem, adassa-
nak át e csontok az illetékes hivatalnak, hányassanak vízbe, tűzbe, hogy a gonosznak gyö-
kere is kiirtassék, s világunkban az igaz dolgokban való kételkedésnek vége szakasztsa-
sék, az eretnokség tovább származtatásának útja elvágassék. Hadd tudja meg a birodalom
népe, hogy a legbölcsebb császár cselekedetében messze kiválik mindenek között! Nem ez
volna-e a legüdvösebb, s leghatékonyabb? Ha pedig Buddhának hatalma volna, hogy go-
noszt míveljen velünk, ezért, hulljon minden csapása szolgád fejére, s a magas eget hívom
tanúul, hogy nyugodt szívvel fogadom. [...]

Fordította CSONGOR BARNABÁS

Közl: Keleti vallások 8. füzet i.m.

Kislexikon

Ai

Lu állam fejedelme i.e. 493-tól 468-ig.

buddhizmus

Az indiai eredetű vallás mahájána ("nagy szekér" vagy „széles út”) irányzata az i.sz. 1. században jutott el Kínába. A kínai buddhizmus virágkorát a 4. és 11. század között élte, amikor elterjedt a nép körében, s számos iskolája alakult ki. Ekkor nagy hatással volt a kínai művészetre, a politikai életre és az oktatásra azonban nem tudott komoly befolyást gyakorolni.

Ce-csang (Csuan-szun Ce)

Konfuciusz tanítványa.

Ce-hia (Pu Sang)

Konfuciusz tanítványa.

Ce-kung (Tuan-mu Sze)

Konfuciusz tanítványa.

Ce-lu (Csung Ju, Ki Lu)

Konfuciusz tanítványa.

Ceng-ce (Ceng Sen)

Konfuciusz tanítványa.

Csin-dinasztia /i.e. 221-206/

Az első uralkodóház, amely egész Kína felett uralkodott. Nevét Csin fejedelemségről kapta, ahonnan származott. Rövid fennállása ellenére, alkotása /az egységes kínai birodalom/ tartósnak bizonyult.

Csin Si Huang-ti /uralkodott i.e. 221-210/

Az első kínai császár, aki uralma alatt egyesítette Kínát. I.e. 247-től Csao Cseng néven Csin állam fejedelme volt. A legizmusra mint ideológiára és politikai gyakorlatra támaszkodva i.e. 22-ben egyesítette Kínát. Felvette a császári /huang-ti/ címet. Az egyesített birodalmat tartományokra osztotta. Ő építette fel a Nagy Falat. Üldözte a régi hagyományokat és az azokat ápoló konfuciánusokat. I.e. 213-ban elrendelte a konfuciánizmus szent könyveinek elégetését.

Csou-dinsztia /i.e. 1027-221/

A feudális széttagoltság kora Kína történetében. A Csou-ház inkább a korai időkben szerzett tekintélye, mint hatalma révén vált ennek a császárság koráig terjedő hosszú időszaknak a névadójává. A Csou-kort két korszakra osztják: nyugati-Csou-ra /i.e. 1027-771/ és – miután a barbár betörések miatt a fővárost keletre helyezték át – keleti-Csou-ra /i.e. 770-221/. A hivatalos történetírásban használt záróidőpont /i.e. 221/ elleplezi azt a tényt, hogy a dinasztia utolsó királyát már i.e. 256-ban megfosztották trónjától.

dinasztikus-körforgás

A kínai uralkodóházak felemelkedéséről, virágzásáról és bukásáról kidolgozott elméleti séma. A már a Csou-korban kiformalódott ciklikus történet szemlélet alapján a késői Han-dinasztia történetének tényeire támaszkodva dolgozták ki. A későbbiekben a hagyományos kínai történetírás dogmájává vált, annak ellenére, hogy sokszor a történeti tények ellentmondtak neki.

Fan Cse (Fan Sziü, Ce-cse)

Konfuciusz tanítványa.

Hadakozó fejedelemségek kora /i.e. 481-221/

A keleti Csou-korszak utolsó, a legerősebb fejedelemségeknek a Kína feletti egyeduraltáért folytatott vetélkedésének szakasza. A küzdelemből a legnyugatibb fejedelemség, Csin került ki győztesen. Ez az időszak ugyanakkor a különféle, egymással vitában álló filozófiai iskolák virágkora is volt.

Han-dinasztia /i.e. 206 – i.sz. 220/

Kína történelmének a kínai civilizáció karakterét napjainkig meghatározó időszaka. A dinasztia uralmát Van Mang trónbitorlása /i.sz. 9-23/ két részre osztotta: a korai vagy nyugati Han-dinasztia /i.e. 206 – i.sz. 9/ és a késői vagy keleti Han-dinasztia /i.sz. 25-220/ korszakára.

Han Fej-ce /i.e. 233/

A legjelentősebb legista filozófus. A Hang fejedelemségek uralkodói családjának rokona, Sziün Ce tanítványa volt. Követként került Csin fejedelme, a későbbi Csin Si Huang-ti udvarába. Hamarosan kegyvesztetté vált, fogságba vetették, ahol öngyilkos lett.

Hszia-dinasztia /i.e. 2205-1766/

A hagyomány szerint az első kínai dinasztia. Létezését a régészet még nem erősítette meg.

Hszüan Nü

A legendabeli Huang-ti császár három női taoista tanácsadójának egyike.

Huang-ti ("Sárga császár") /i.e. 2698-2598/

Kultúrhus, a kínai állam mitikus megalapítója. Neki tulajdonították a ruha, a fejsze, a kocs, az írás stb. felfedezését.

Hui

Fejedelem az i.e. 4. században a nyugati Vej fejedelemség /fővárosa Liang/ uralkodója volt. Hui udvarába hívatta a különböző fejedelemségek bölcseit. Erre a meghívásra érkezett Meng-ce is Liang-ba i.e. 322-ben.

Jao Mitikus bölcs császár /i.e. 2356-2255/

Jen Jüan

Konfuciusz tanítványa.

Jin

Sang-Jin-dinasztia.

jin-jang

A világegyetem két, egymást kölcsönösen feltételező és kiegészítő princípiuma. A jin /eredeti jelentése a hegy árnyékos lejtője/ a nőnemű, sötét, hideg és nedves princípium. Észak, a halál, a föld, a Hold és a páros számok szimbóluma. A jang /eredeti jelentése: a hegy napos lejtője/ a hímnemű, fényes, meleg és száraz princípium. Dél, az élet, az ég, a Nap és a páratlan számok szimbóluma. A két princípium harmónikus kölcsönhatása működteti a világmindenséget.

Ju Lásd Ce-lu.

Kao-ce (Kao Pu-haj)

Jelentős antikonfuciánus filozófus, aki az i.e. 4. sz. végén és az i.e. 3. sz. elején tanított.

Kie (Csie)

A mitikus Hszia-dinasztia utolsó császára, a zsarnokság megtestesítője, a kínai mitológiában. Uralmát Tang hadvezér, a Sang-Jin-dinasztia megalapítója döntötte meg, a hagyomány szerint, i.e. 1766-ban.

konfucianizmus (zsu-csia, zsu-kia)

Az i.e. 5-3. sz. között kiformalódott filozófiai irányzat, mely a császárság szolgálatába állítva az i.e. 2. sz. végétől hivatalos ideológiává, államvallássá vált. Racionalista, de hagyománytisztelő /a család, a nemzetség elsődlegességét, az ősök kultuszát szorgalmazza/. Politikai célja a jó kormányzat, egy idealizált királyság visszaállítása.

Konfuciusz (Kung-ce, Kung Fu-ce) /i.e. 551-479/

A konfucianizmus névadó filozófusa. Lu fejedelemségben, hivatalnokcsaládban született. Magas udvari méltóságot viselt, de i.e. 492 táján lemondott hivataláról és elhagyta szülőföldjét. Szakadatlan vándorlásban telt az élete, miközben tanítványok gyűltek köré. Idős korában visszatérhetett Lu-ba, ahol a fővárosban telepedett le, iskolát alapított, s haláláig itt tanított. Tanításait tanítványai gyűjtötték egybe a Lun-jü /"Beszélgetések és mondások"/ című könyvben.

Kou-mang (Csung)

Kelet urának Taj hao-nak a segítőtársa a kínai mitológiában. Az öt őselem egyikének, a fának a szelleme. Hatalma van a tavasz felett.

Kuan Ji (Kuan-si-ji)

A szanszkrit valokitesvara kínai megfelelője/ népszerű buddhista istennő Kínában. A bajbajutottak megsegítője. Gyermeekáldást hozó, a szülésben segítő, a női lakrészeket védelmező istennő.

Kung-ce Lásd Konfuciusz.**Lao-ce ("Öreg mester")**

Mitikus bölcs, akit Konfuciusz idősebb kortásának hittek. A hagyomány neki tulajdonítja a taoizmus alapművének számító Tao-tö-king-et /"út és erény könyve"/, amely azonban legkorábban is csak az i.e. 4. században keletkezhetett és szerzője ismeretlen.

legizmus (fa-csia, fa-kia)

Radikális filozófiai-politikai irányzat az i.e. 3. században. Racionalista, realista és etatista. Meggyőződése, hogy a társadalom összetartásának és a hatalom megőrzésének egyetlen módja a szigorú törvények részrehajlás nélkül mindenkre kiterjedő, következetes alkalmazása. Célja az erős, központosított állam megteremtése, teljhatalmú uralkodóval az élén. A legisták vallástalanok és hagyományellenesek voltak. Ezért kerültek szembe a konfucianizmussal.

Li Sze /i.e. 208/

Legista politikus. Csu fejedelemségből származott. Itt volt kishivatalnok egy városkában. Később Sziün-ce tanítványául szegődött. Csin fejedelemségbe ment, s ott a főminiszter titkára, majd fokozatosan a fejedelem, a későbbi Csin Si Huang-ti császár jobbkeze és tetteinek inspirálója lett. Li Sze irányította a Kína egyesítéséért folytatott küzdelmet, amely i.e. 221-ben sikerrel zárult. A császár haláláig irányítója volt. Üldözte a konfuciánusokat, s i.e. 213-ban elérte, hogy a császár elrendelje az összes régi könyvek elégetését. A császár halála után kegyvesztett lett, és kivégezték.

Meng-ce (Menciusz), /i.e. 371-289/

Konfuciánus filozófus, ő is Lu-ból származott, mint Konfuciusz. Szülőhelyén, Csou-ban iskolát alapított. Negyvenéves korában vándorútra kelt, s több fejedelem udvarában megfordult. Utolsó éveit ismét Csou-ban töltötte tanítványai körében. Tanításainak meghirdetett célja: megmutatni, hogyan lehet igazi, s nemcsak névleges uralkodói hatalmat teremteni.

Meng Ji-ce

Főhivatalnok Lu fejedelemségben az i.e. 5. sz. elején.

Ming-dinasztia /1368-1644/

Az utolsó előtti császári uralkodóház.

Öt hegemon uralkodó

A keleti Csou-korszak elején a legjelentősebb fejedelemségek urai: Huan, Csi fejedelme /i.e. 685-641/. Mu, Csin fejedelme /i.e. 659-621/, Ven, Cin fejedelme /i.e. 636-626/ és Csuang, Csu fejedelme /i.e. 613-591/.

Pan Ku

Ósáta, az első ember a földön a kínai mitológiában.

Peng Szu

A mitikus Huang-ti császár taoista főtanácsadója.

Po Kuj /Tang Po Kuj/

Egy Csou-beli hivatalnok az i.e. 3. században.

Sang Jang /Kung-szun Jang, „Sang fejedelme” / i.e. 338/

Radikális reformpolitikus. Csin fejedelemség főminisztere. Nevéhez kapcsolják a legista kormányzati reformok bevezetését Csin-ben. /i.e. 350/. A hagyomány neki tulajdonítja az i.e. 3. században keletkezett radikális legista értekezés a Sang-csün-su /"Sang uralkodójának könyve"/ szerzőségét.

Sang-Jin-dinasztia /i.e. 1766-1027/

Az első történetileg hiteles kínai uralkodóház. Kína bronzkora. Ekkor alakul ki az írásbeliség.

sen-si /mandarinok/

Az i.e. 5-3. században az írástudókból kiformalódó, s az egységes kínai császárság megteremtése után uralkodó osztállyá szélesedő tudós-hivatalnokból álló társadalmi csoport. Az i.e. 221-től i.sz. 1912-ig fennálló bürokratikus monarchia működtetője.

Ső Mitikus bölcs császár. /i.e. 2256-2217/

Sze-ma C sien /i.e. 145-90/

A kínai történetírás atyja. Apja, Sze-ma Tan vu-ti császár első asztrológusa volt, s ő i.e. 110-ben örökölte apjától ezt a hivatalt. Ekkor kezdte írni, s csak nem sokkal a halála előtt fejezte be, hatalmas történelmi művét, a Si-ki-t /"Történeti feljegyzések"/, mely a legrégebb időktől saját koráig tárgyalja Kína történelmét. Történetírása objektívitásra törekvő, valóban tudományos teljesítmény. A Si-ki az ókori Kína valószínű enciklopédiája.

Sziün-ce /Sziün Kuang/ /i.e. 315-235/

Konfucianus filozófus. Előkelő Cin-beli családból származott. Csu fejedelemségben Lang-ling városka kormányzójaként hivatalt is viselt /i.e. 238-ig/, s itt is halt meg. Tanításai, melyek közül a szertartásosság /li/ elmélete vált a leghíresebbé, sok tanítványt vonzottak köréje.

Szu Nü

A mitikus Huang-ti császár három női taoista tanácsadójának egyike.

Szung-dinasztia /960-1279/

Az uralkodóház 1121-től a barbár hódítók elől délre szorult, s ettől fogva már csak Dél-Kína felett uralkodott a mongol hódításig.

Taj-hao /Fu-hszi, Pao-hszi, i.e. 2852-2737/

Kultúrhis, mitikus uralkodó. Kelet isteneként is tisztelték. Neki tulajdonítják a vadászat és halászat, az írás, a házasság intézménye stb. felfedezését.

Taj Nü

A mitikus Huang-ti császár három női taoista tanácsadójának egyike.

Tang

Hadvezér a San-Jin-dinasztia legendás megalapítója, a mitikus Hszio dinasztia uralmának megdöntője i.e. 1766-ban.

Tang-dinasztia /618-907/

A kínai civilizáció virágkora. A kínai dráma kialakulásának és a hivatalnokok vizsgarendszere bevezetésének kora.

tao /"út"/

A világmindenséget /és benne az emberiséget/ átható, szabályozó törvény.

taoizmus /tao-csia, tao-kia/

Az i.e. 4. században kialakult filozófiai irányzat, mely az i.sz. 3. században vált népi vallássá. Antifeudális, hagyomány- és államellenes, misztikus és anarchista. Tanításainak lényege, hogy az embernek, az államnak nem szabad beavatkoznia /be nem avatkozás, nem cselekvés = vu-vej/ a természet és az emberi társadalom életébe, melyet a tao önműködően és harmonikusan szabályoz.

Ting

Fejedelem, Lu állam uralkodója i.e. 508-tól 494-ig.

Tung Csung-su /i.e. 179-104/

Konfucianus filozófus. Előkelő származású írástudó, aki a Konfuciusz művének tartott Csung-csiu /"Tavaszi és Ősz"/ krónika szakértője, s King-ti császár tanácsadója volt e témában. Vu-ti császár legnagyobb befolyású tanácsadója. Meghatározó szerepe volt a modernizált konfucianizmus hivatalos ideológiává, államvallássá válásában. Élete utolsó szakaszát a hivataltól visszavonultan, a tudományos munkának szentelve élte le.

Vu Csing-ce /1701-1754/

Regényíró. Elszegényedett sen-si családból származott. Fő műve a Zsu-lin-vaj-si /"Írástudók"/ című satírikus regény. Satírájának éle elsősorban a sen-si-k ellen irányul.

Vu-ti /i.e. 140-87/

A Han-dinasztia legkiemelkedőbb uralkodója. Elősegítette a sen-si réteg és a régi arisztokrácia államvallássá válását. Tung Csung-su javaslatára a hivatalnokok kiválasztására bevezette a versenyvizsgákat.

Zsan Ju /Csung-kung/

Konfuciusz tanítványa.

Időrendi táblázat

i.e. 1766-1027	Sang-Jin-dinasztia. A kínai bronzkor.
i.e. 1027-221	Csou-dinasztia. Feudális széttagoltság.
i.e. 481-221	Hadakozó fejedelemségek kora. A filozófia fénykora.
i.e. 221-206	Csin-dinasztia. Kína első egyesítése.
i.e. 206-i.sz. 220	Han-dinasztia. A kínai civilizáció megszilárdulása.
220-265	Három királyság kora. Az állami egység átmeneti szétesése.
265-420	Csin /Jin/-dinasztia. Kína átmenetileg ismét egységes.
420-589	Északi és déli dinasztiák kora. A költészet és a festészet klasszikus korszaka.

581-618	Szuj-dinasztia. A birodalom újraegyesítése. A hivatalnoki vizsgarendszer véglegesítése.
618-907	Tang-dinasztia. A kínai civilizáció aranykora.
907-960	Öt dinasztia kora. Az állami széttagoltság újabb időszak.
960-1279	Szung-dinasztia. A kínai civilizáció ezüstkora.
1271-1368	Jüan-dinasztia. Mongol uralom Kína felett.
1368-1644	Ming-dinasztia. A kínai császárság utolsó virágkora.
1644-1911	Csing-dinasztia. Mandzsu uralom Kína felett.

Irodalom

Kínai filozófia. Ókor. I-III. kötet. (Válogatta, Fordította, a bevezetést és a jegyzeteket írta Tőkei Ferenc, Akadémia Kiadó, Bp., 1980.)

Kína, Általános áttekintés, QI WEN. (A fordítás alapjául szolgáló kiadás: China. A Gergely Survey – Foreign Languages Press, 3. kiadás 1984: – A magyar kiadást Lukács Éva Fordította, Bp., 1985.)

Keleti vallások, Kínai vallások. 8. füzet. (Körösi Csoma Társaság, Bp., 1989.)

Henri Maspero: Az ókori Kína. (Gondolat Kiadó, Bp., 1978.)

Patrick Fitzgerald: Az ősi Kína. (Helikon Kiadó, Bp., 1989.)

Csuang Ce bölcsessége. (Összeállította, kommentárral ellátta Brelich Angelo, Magánkiadás, Bp., 1992.)

Lin Yutang: Mi, kínaiak. (Európa Könyvkiadó, Bp., 1991.)

Tenzin Gyotso: Tibeti buddhizmus. Kulcs a középső úthoz. (Pesti Szalon Könyvkiadó, Bp., 1992.)

Ji Csing, A változás könyve. (Háttér Kiadó, Bp., 1989.)

Si King. Dalok könyve. (Európa Könyvkiadó, Bp., 1959.)

Polonyi Péter: Kína története. (Kozmosz Kiadó, Bp., 1988.)

A pillangó álma. A régi Kína bölcsessége. (Összeállította Dobos László, Helikon Kiadó, Bp., 1992.)

T'aj Ho Tien (Legfőbb Harmónia Csarnoka, Tiltott Város – Peking)

**Konfuciusz
(Kőbe vésett
ábrázolás, 9. sz.)**

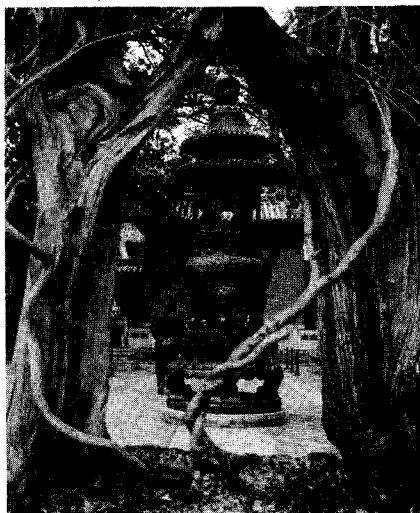
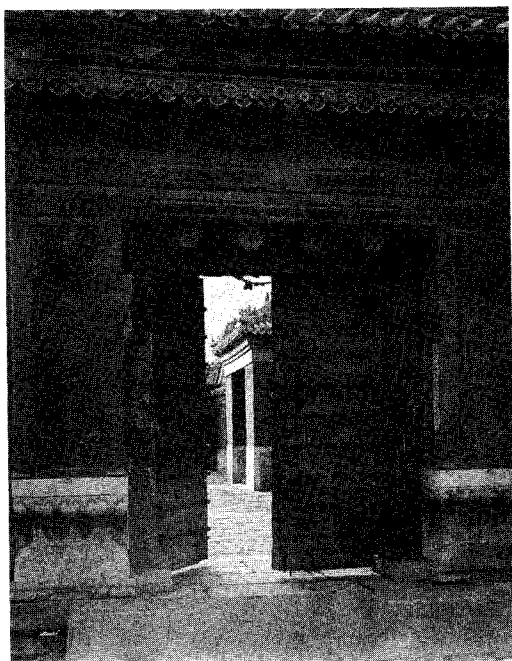

**Buddha-szobor (Jünkangi
barlangtemplomok,
5. sz. második fele)**

**Illusztráció a
Tang Xianzu
„Bazsarózsa
pavilon” c.
drámájához
(Ming dinasztia
kori kiadto)**

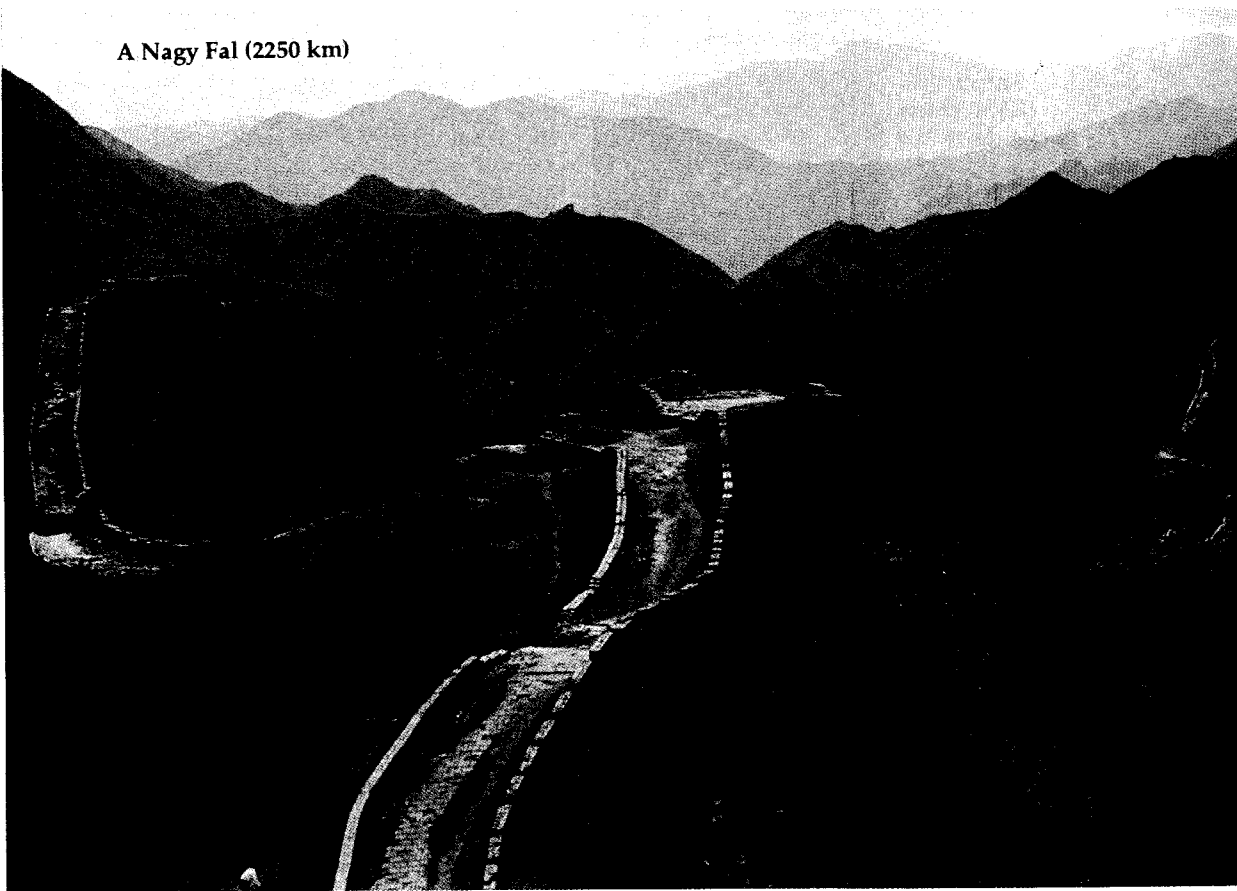

**Bronz tömjénfüstölő
(Császári magánkert)**

**Bejárat kapu a palota lakórészébe
(Tiltott Város – Peking)**

A Nagy Fal (2250 km)

INDIAI CIVILIZÁCIÓ

CÉGÉR KIADÓ

A mai nagy kortárs civilizációk közül az indiai civilizáció (a kínai mellett) a legősibb. Napjainkban ez a civilizáció (mindenekelőtt a hindu vallás és a még mindig létező kasztrendszer révén) mintegy 850-900 millió embert fog át, akik túlnyomó többségükben az indiai szubkontinensen élnek. Egy kicsiny részük – néhány millió fő – a délkelet-ázsiai és a kelet-afrikai indiai diaszpórákban található.

Az indiai szubkontinens első civilizációja az Indus folyam völgyében alakult ki. Magasszintű bronzkori városi civilizáció volt. Az **Indus civilizáció** fejlett, ám mindmáig megsejthetetlen írásbeliséggel rendelkezett. Proto-dravidának tekintett lakossága külső és belső okok kiváltotta katasztrofák miatt az i.e. 18. századra elvándorolt eredeti környezetéből, India távolabbi vidékeire költözött.

A szövegekhez köthető indiai civilizáció kialakulásához az első lökést az óind nyelvet beszélő árja törzseknek az indiai szubkontinensre kb. i.e. 1500-tól kezdődően több hullámban történt be-nyomulása adta. Az árja törzsek több évszázados bevándorlásuk nyomán megszállták a népes Pandzsábot, ahol kb. i.e. 800 táján fejeződött be az őslakosság asszimilációja, majd meghódították az egész Gangesz-medencét. Az indiai civilizációnak ezt az első korszakát **védikus korszaknak** (i.e. 1500-i.e. 800) nevezik. Nevét a Védáknak (véda=kinyilatkoztatott tudás) nevezett, vallásos szövegeket tartalmazó gyűjteményekről kapta.

A védikus korszak vallásának négy nagy gyűjteménye alakult ki: a **Rigvéda**, a **Számavéda**, a **Jadzsurvéda** és az **Atharvavéda**. A legősibb és legjobban tisztelt gyűjtemény a **Rigvéda** (Himnuszok védája), amely 10 könyvbe rendezve 1028 himnuszot tartalmaz. A himnuszok egy része az árja hódítás előtti korból való, más része már Indiában keletkezett. A Rigvéda az i.e. 7-6. századra nyerte el ma ismert formáját. A Számavéda (Dallamok védája) áldozati dalszövegkönyv, mely 1810 versből áll, de ebből csak 78 az eredeti, a többi a Rigvédából való. A Jadzsurrvéda (Áldozati formulák védája) két változatban ismert: a **Fehér-** és a **Fekete-Jadzsurvéda**. Ezek a gyűjtemények a különféle áldozatokkor elmondandó szövegeket tartalmazzák. Összeállításuk i.e. 850 táján fejeződött be. Az Atharvavéda (Varázsmondások védája) 20 könyvből áll és 731 ráolvasást, varázsmondást tartalmaz, melyek jelentős része a dravida őslakosság alkotása lehetett, s így az árja hódítást megelőző korok hiedelemvilágába ad betekintést.

1.

Rigvéda himnuszok

Mitrához

III. 59

Mitra egyesít embert a szavával,
Mitra fönn tartja az eget s a földet;
Mitra tárt szemmel figyel minden népet,
Mitrának áldozatok vaj-sugárral.

Sokra jusson az áldozó halandó,
ki téged tisztel, rád esküszve, Mitra.
Meg nem ölik, le nem győzik kegyelted,
nem éri rontás se közel, se távol.

Kór nélkül, imáinktól gyarapodva,
szilárdan álljunk e széles világon,
Mitra parancsait híven követve
maradjunk meg az istenség kegyében.

Mitra jóságos, becsülésre méltó,
király, jól kormányozza birodalmát,
az áldozatot érdemlő dicsőnek
irgalmas jóindulatában éljünk.

Nosza járuljunk Aditja elébe:
nép-egyesítő, költők pártfogója.
Ezért Mitrának, a csodálatosnak
töltsetek kedves adományt a tűzbe.

Az emberiség-kedvelő
nagy Mitra zsákmányhoz segít,
fénye dicsőséggel ragyog.

Mitra hatalmas ereje
az égen tülemelkedik,
kegyelme a földön marad.

Kegyes Mitrának, hálaként,
az öt törzs hódol, meghajol;
az isteneket hordja ő.

Az istenek közt Mitra az,
aki a fűvel áldozó
emberbe önt kívánt erőt.

Fordította WEÖRES SÁNDOR
Közli Szanszkrit líra, Európa Könyvkiadó, Bp., 1988. 23-24. o.

A mindent formálóhoz

X. 81.

Atyánk, bölcs főpaként, szent áldozattal
leszállt a teljes teremtet világba,
imádsággal gazdagságot kívánva,
kezdetet fedve, szállt alsó világba.

Vajon mi volt talapzata, ki tudja,
hogyan és honnan vala támasztéka,
melyről a földet kialakította
s kifeszítette a mennyet föléje?

Mindenfelől szem és mindenfelől száj,
mindenfelől kar és mindenfelől láb,
eget-földet olvasztott karja, szárnya:
ő a teremtő, az egyetlen Isten.

Miféle volt a fa, mifajta erdő,
mi volt, ahonnét eget-földet ácsolt?
Bölcsék, kérdjétek bölcselmeitektől:
min állt, midőn a világot emelte?

Melyek felső hajlékaid? s a lennsők?
mindent formáló, melyek a középsők?
Tanítsd meg híveid, s az áldozáskor
áldozz magad, magadat gyarapítva.

Mindent formáló, nőjj az áldozattól,
a földet és az egeket feláldozd.
Megszégyenüljön valamennyi ember:
nekünk a Felség legyen áldozásunk.

A szók urát, e mindent-alakítót
hívjuk segítségül áldozatunkhoz,
fogadja kedvvel adományainkat
a jóltevő, a mindenkin segítő.

Fordította WEÖRES SÁNDOR
Szanszkrit líra, 38-39.o.

Az i.e. első évezred közepére az indiai társadalomban megszilárdult a varnarendszer, melyben a **bráhmána varna**, a papi rend a maga társadalmi elsőségét az áldozati szertartások végzésének, a Védák tudásának és továbbadásának monopolizálása révén biztosította, és ennek az elsőségnek a feltétlen elismerését mereven megkövetelte. A hatalmas terjedelmű, kizárólagosan szóbeli védikus irodalom memorizálása, a bonyolult és költséges áldozati szertartások végzése teljes embert követelt, és egy népes, fegyverviseléstől és termelőmunkától mentesített, kizárólagosan szellemi tevékenységgel foglalkozó réteg kialakulását igényelte.

A védákhoz az egyes védák tudását őrző papi csoportok az idők során magyarázatokat fűztek. Ezek voltak a prózában megfogalmazott **bráhmanák** (ebben az értelemben „papi szövegek”). A bráhmanák alapgondolata az áldozat mindenhatóságába vetett hit, világnézetében a mágikus szemlélet volt az uralkodó.

Az ún. késővédikus korszak, vallástörténetileg a bráhmanizmus kora, (i.e. 850-560) kezdetén a mágikus szemlélet mellett kezdett kialakulni a szertartások és jelenségek allegorikus-szimbolikus értelmezése, majd a jelenségek okait és összefüggéseit kutató, filozófikus megközelítés. Az ilyen típusú gondolkodás mindenekelőtt a szertartások végzésétől már az őserdei magányba visszavonult remeték elmékedéseire volt jellemző. Ezért kapták az általuk alkotott szövegek az áranjaka („erdei szöveg”) elnevezést.

Ezt követően a kifejezetten filozófikus szövegrészeket mindenekelőtt az áranjakákból, de a bráhmanákból is külön gyűjteményekbe csoportosították. Ezek voltak az első, a **korai upanisadok**. (Az upanisad szó jelentése: „mellé telepedés”, azaz a tanító és a tanítvány bizalmas együttléte, „titkos tanítás”). Ezekben a prózában megfogalmazott szövegekben a világot mágikus technikák segítségével manipulálni törekvő áldozati szertartások jelentőségüket veszítették, és a világrend megértésének törekvése került a szellemi erőfeszítések középpontjába. Mivel az upanisadok már a halál utáni lét és a megváltás kérdéseire igyekeznek választ adni, tanulmányozásuk nemcsak a **bráhmána**, hanem a **ksatrija** és a **vaisja varnák** tagjai számára is érdekessé, fontossá vált. A korai upanisadok társadalmi háttere már más volt, mint a védáké és a bráhmanáké. Ekkorra már végbement a törzsközösségek fölbomlása és kifejlődőben voltak az első valódi államalakulatok, megnőtt a ksatrija varna társadalmi-politikai jelentősége, és a vaisja varna egyes városlakó kereskedő és kézműves csoportjainak gazdasági ereje is. Ez magyarázza, hogy a korai upanisadokban itt-ott kifejezésre jut a bráhmána varna korlátlan társadalmi elsőségének a kételye.

A védikus korszakot követően, az i.e. utolsó századokban keletkezett késői ún. **klasszikus upanisadok** himnikus lendületű vallásfilozófiai költemények. Ezeknek a témaköre már a megváltás, az üdvözülés egyetlen misztikus megoldásának (a Bráhmannel való azonosulásnak) és a **Brahman** isteni megismerésének dicsőítésére szűkül le. A klasszikus upanisadok némely darabjai utat nyitottak mind a hindu vallás, mind az **ind** filozófia kialakulásához.

2.

Brihadáranjaka upanisad

(Részletek)

Az egyik legkorábbi upanisadot, a **Brihadáranjaka upanisadot** az i.e. 8. században keletkezett áranjakából állították össze. (Ez az áranjaka a Jadszurvédához kapcsolódó **Satapatha bráhmána** utolsó, XIV. könyve.)

Ebből a legrégibb, az egyik legjelentősebb upanisadból két részletet közlünk: az I. könyv 4. fejezetéből azt a részletet, amelyben Vámadéva, a bráhmaṇa varṇa elsőbbségét vitató ksatrija varṇa érdekeinek megfelelően adja elő a teremtésmítoszt; a VI. könyv 2. fejezetéből azt a részletet, amelyben egy ksatrija király avatja be a nagy bráhmaṇa bölcsét, Árunit a lélekvándorlás (szanszára) tanába. Az indiai civilizációra oly jellemző lélekvándorlás-hitet a Védák még nem tartalmazták. Első megfogalmazása a Brihadáranjaka upanisad „öt tűz” tanítása.

I.4.

[...] Ezt látta egykor Vámadéva látnok, amikor ezt költötte:

Az ősz valék én, s a Nap is valék én!

Ma is, ha valaki felismeri: „Én vagyok a brahman”, Mindenséggé válik. Az isteneknek sincs hatalmuk megakadályozni, hogy azzá váljék, mert az ő lényegükké is válik. Viszont aki más istenséget tisztel, mondván: „Más ő, és más vagyok én”, az nem jutott el a megismerésre. Az ilyen ember olyan az isteneknek, mintha háziállatuk volna. Mert ahogyan a sokféle háziállat hasznát hajt az embernek, éppúgy minden egyes ember hasznát hajt az isteneknek. Egyetlen háziállat elvesztése is bosszúságot okoz az embernek, nem hogy sok állat; éppúgy nekik is bosszúságot okoz, ha az emberek ezt tudják.

Kezdetben a világ egyedül a brahman volt. Minthogy egyedül volt, nem gyarapodhatott. Erre önmagánál jobb formát teremtett: a nemességet, mármint azokat, akik az istenek között a nemesek: Indra, Varuna; Szóma, Rudra, Pardzsanja, Jama, Halál, Isána. Ezért a nemességnél (ksatrija) magasabb nincs. Ezért a királlyá szenteléskor a pap (bráhmaṇa) alacsonyabb helyzetből tesz tiszteletet a nemes előtt; megadja ezt a tisztességet a nemességnek. Azonban a nemesség szülője a brahman, ezért habár a király a főhatalom birtokosa, végül mégis a papsághoz (brahman) folyamodik, mint szülőjéhez. És aki a papot megsérti, saját szülőjét bántja meg, s különösen bűnös, mert magánál előbbre valót sértett meg.

Még nem gyarapodott eléggé. Megteremtette a közrendűeket, mármint azokat, akik az istenek között csoportosan szerepelnek: Vaszúk, Rudrák, Áditják, Visadvák, Marutok.

Még nem gyarapodott eléggé. Megteremtette a szolgák rendjét, mármint Púsan istent. Mert a Föld Púsan, mivel ez táplál (puszta) mindent, ami létezik.

Még nem gyarapodott eléggé. Erre önmagánál jobb formát teremtett: a Törvényt. A nemesség nemességét a Törvény adja. Ezért a Törvénynél nincs nagyobb. Így a gyengébb is az erősebbel szemben a Törvényben bizakodik, mint a királyban. Úgy van, a Törvény azonos az igazsággal. Ezért aki igazat mond, arra azt mondják, hogy szava törvény, és aki törvény szerint beszél, arra azt mondják, hogy igazszavú, mert a kettő egy és ugyanaz.

Ez tehát a papság, nemesség, köznép és szolgák rendje. [...]

Fordította VEKERDI JÓZSEF

Titkos tanítások. Válogatás az upanisadokból.

Helikon Kiadó, Bp. 1987. 46-47.o.

VI.2.

[...] – Gautama, ne neheztelj rám, miként atyáid sem: ez a tudás ezelőtt egyetlen papnak sem volt birtokában. Én azonban közlöm veled. Mert nem volna méltányos elutasítani, ha így beszéltél.

A túlvilág, Gautama, tűz. Tűzifája a Nap, füstje a napsugarak, lángja a nappal, parazsa az égtájak, szikrái a mellékégtájak. Ezen a tűzön az istenek az áhítatot mutatják be áldozatul. Ebből az áldozatból a Szóma király születik.

Az Esőisten, Gautama, tűz. Tűzifája az év, füstje a felhők, lángja a villám, parazsa a

menyikő, szikrája a jégeső. Ezen a tűzön az istenek a Szóma királyt mutatják be áldozatul. Ebből az áldozatból az eső születik.

Ez a világ, Gautama, tűz. Tűzifája a Föld, füstje a tűz, lángja az éjszaka, parazsa a Hold, szikrái a csillagok. Ezen a tűzön az istenek az esőt mutatják be áldozatul. Ebből az áldozatból a táplálék születik.

A férfi, Gautama, tűz. Tűzifája a száj, füstje a lélegzet, lángja a beszéd, parazsa a szem, szikrája a fül. Ezen a tűzön az istenek a táplálékot mutatják be áldozatul. Ebből az áldozatból a férfigag születik.

Az asszony, Gautama, tűz. Tűzifája az anyaméh, füstje a szörzet, lángja a hüvely, parazsa a közösülés, szikrája a kéj. Ezen a tűzön az istenek a férfigagot mutatják be áldozatul. Ebből az áldozatból az ember születik.

Él, ameddig él. Amikor azután meghal, máglyára teszik. A máglya tüze maga a tűz, tűzifája a tűzifa, füstje a füst, lángja a láng, parazsa a parázs, szikrái a szikrák. Ezen a tűzön az istenek az embert mutatják be áldozatul. Ebből az áldozatból a fényszínű emberi lélek születik.

Azok, akik ezt tudják, és azok, akik az erdőben az áhítatot és igazságot szolgálják, azok a lángba jutnak, a lángból a nappalba, a nappalból a növény hold félhónapjába, a növény hold félhónapjából az észak felé tartó Nap (hosszabbodó nappalok) félévébe, ebből a félévből az istenek világába, az istenek világából a Napba, a Napból a villámokba. Amikor villámmá váltak, a gondolat-lélek melléjük szegődik, és a brahman-világba vezeti őket. A brahman-világban a legtávolabbi messziségeket lakják. Többé nem térnek vissza.

Viszont azok, akik áldozattal, alamizsnával önsanyargatással szerzik meg a túlvilágot, azok a füstbe jutnak, a füstből az éjszakába, az éjszakából a fogyó Hold félhónapjába, a fogyó Hold félhónapjából a dél felé tartó Nap (rövidülő nappalok) félévébe, ebből a félévből az ősök világába, az ősök világából a Holdba. Amikor a Holdba érnek, eledellé válnak. Ott az istenek megeszik őket, éppúgy, mint a Szóma királyt, amelynek ezt mondják: „Teljél meg és fogyj el!” Amikor ez ott letelt, leereszkednek a légűrbe, a légűrből a szélbe, a szélből az esőbe, az esőből a földbe. Amikor a földbe érnek, eledellé válnak. Ismét áldozatul mutatják be őket a férfitűzben, s ezután az asszonytűzből megszületnek, hogy újra erre a világra jöjjenek. Így folyik tovább körforgásuk.

De azok, akik ezt a kétféle utat nem ismerik, azok férgekké, madarakká, ragadozó állatokká válnak. [...]

Fordította VEKERDI JÓZSEF

Titkos tanítások, 74-76.o.

3.

Cshándógja upanisad

(Részletek)

A Brihadáranjaka után a második legrégebbi upanisad a Cshándógja upanisad, melyet feltehetően a Számvédához kapcsolódó, az i.e. 8-6. századokban keletkezett Cshándógja bráhmana egyes fejezeteiből válogattak ki. Ebből az upanisadból három részletet teszünk közzé. A III. könyv 14. fejezete az upanisadok központi tanításának, a pantheisztikus Brahman-tannak (a Világlélek, a Brahman és az egyén lelke, énje, az Átman azonosságának) legkorábbi, klasszikus megfogalmazása.

A VI. könyv közölt részletei az indiai természetfilozófiai gondolkodás (a világ létrejöttének módjáról, a világot alkotó őselemekről) kezdeteinek racionális, materialisztikusabb irányzatából, Áruni tanításaiból adnak ízelítőt.

III.14.

Igen, ez a Mindenség maga a brahman; így tisztelje az ember, elnyugodott lélekkel.

És az ember akaratból áll. Amilyen az ember akarata ezen a világon, olyanná válik e világból távozása után. Akarjon tehát!

És gondolatból áll. Teste a lélegzet, alakja a fény, szándéka az igazság, önmaga a tér. Magába foglal minden tettet, minden vágyat, minden szagot, minden ízt, átfogja a mindenséget. Nem szól, nem zavarja semmi. Igen, ez az én Énem (átman), amely a szív belsejében rejtőzik. Kisebb a rizsszemnél, vagy árpaszemnél, vagy mustármagnál, vagy kölesnél, vagy köles belsejénél. Igen, ez az én Énem, amely a szív belsejében rejtőzik. Nagyobb a Földnél, nagyobb levegőnél, nagyobb az égnél, nagyobb a világmindenségnél. Magába foglal minden tettet, minden vágyat, minden szagot, minden ízt, átfogja a mindenséget. Nem szól, nem zavarja semmi. Igen, ez az én Énem, amely a szív belsejében rejtőzik – ez maga a brahman. Aki ezt tartja: „Ha e világból kimúlok, ebbe távozom”, annak nincsenek kétségei.

Ezt mondta egykor Sándilja, –
Sándilja.

Fordította VEKERDI JÓZSEF

Titkos tanítások, 84-85. o.

VI.1-7.

Svétakétu Uddálaka Áruni fia volt. Atyja így szól hozzá: – Svétakétu, eredj Védát tanulni! Mert, kedvesem, a mi családunk tagjai nem szoktak tanulatlanok és csak névleges bráhmanák lenni.

Svétakétu erre tizenkét éves korában tanítványnak állott, s huszonnégy éves koráig valamennyi Védát át tanulmányozta, aztán hazatért – büszkén, felfuvalkodva, s magát bölcsnek gondolva. Atyja most így szólt hozzá:

– Ha már ily büszke és felfuvalkodott vagy, s magadat oly bölcsnek gondolod, kedvesem megtanultad-e vajon azt a tant is, amely által a nem-hallott hallottá, a nem-gondolt gondoltá, a nem-ismert ismertté lesz?

– Miféle tan ez, tiszteletreméltó atyám?

– Amint egy darab agyagról minden agyagból való [tárgy] felismerszik, s a különbség [ti. a tárgyak különbsége] csak az elnevezésben van és pusztá szó, a valóságban csak agyag az; amint egy rézampletről minden rézből való [tárgy] felismerszik, s a különbség csak az elnevezésben van és pusztá szó, a valóságban csak réz az; amint egy körömmollóról minden vasból való [tárgy] felismerszik, s a különbség csak az elnevezésben van és pusztá szó, a valóságban csak vas az – úgy van ezzel a tannal is, kedvesem.

– Tiszteletreméltó tanítóim bizonyosan nem tudták ezt, mert ha tudták volna, mért ne közölték volna velem? Magyarázd meg tehát nekem te, tiszteletreméltó atyám!

– Legyen kedvesem! – szólott az apa.

– Kezdetben csak a Létező volt, kedvesem, éspedig mint kettősség nélkül való Egy. Némelyek ugyan azt állítják, hogy kezdetben csak a Nem-létező volt, éspedig mint kettősség nélkül való Egy, s e Nem-létezőből keletkezett a Létező. De hogyan állhatna így a dolog, kedvesem? Hogyan keletkezhett volna a Nem-létezőből a Létező? Kezdetben csak a Létező volt, kedvesem, éspedig, mint kettősség nélkül való Egy.

Ez elgondolta:

– Legyek több, szaporodjam!

Ekkor megteremtette a hőt. A hő elgondolta:

– Legyek több, szaporodjam!

Ekkor megteremtette a vizet. Ezért van az, hogy amikor az ember fájdalmat érez vagy izzad, a hőből ennek nyomán víz támad.

A víz elgondolta:

– Legyek több, szaporodjam!

Ekkor megteremtette a táplálékot. Ezért van az, hogy mikor eső esik, bőséges táplálék sarjad, mert a vízből ennek nyomán ehető étel támad.

Ennek megfelelően az élőlények háromféle eredetűek: tojásból születők, elevenen születők, csírából születők.

Az az istenség elgondolta:

– Nos, elevenítő énemmel behatolok ebbe a három istenségbe, és elválasztom a neveket és formákat. Mindegyiket megháromszorozom.

Az az istenség behatolt elevenítő énjével ebbe a három istenségbe, és elválasztotta a neveket és formákat. Mindegyikőjüket háromfelé tagolta. Hallgasd meg, kedvesem, hogyan tagolódik háromfelé ez a három istenség.

A tűz vörös formája a hő megjelenési formája; fehér formája a vízé; fekete formája a tápláléké. A tűzből eltűnt tűz volta. A név üres szó, absztrakció; a három megjelenési forma a valóság.

A Nap vörös formája a hő megjelenési formája; fehér formája a vízé; fekete formája a tápláléké. A Napból eltűnt Nap volta. A név üres szó, absztrakció; a három megjelenési forma a valóság.

A Hold vörös formája a hő megjelenési formája; fehér formája a vízé; fekete formája a tápláléké. A Holdból eltűnt Hold volta. A név üres szó, absztrakció; a három megjelenési forma a valóság.

A villám vörös formája a hő megjelenési formája; fehér formája a vízé; fekete formája a tápláléké. A villámból eltűnt villám volta. A név üres szó, absztrakció; a három megjelenési forma a valóság.

Ezt ismerték fel valaha a nagy vagyonú, nagy Veda-tudású régiek, amikor így beszéltek: „Most már senki sem mondhat nekünk olyat, amit ne hallottunk volna, ne gondoltunk volna, ne ismertük volna.” Mert a fentiek alapján felismerték a dolgokat. Ami vörösnek tűnt, arról felismerték, hogy a hő megjelenési formája. Ami fehérnek tűnt, arról felismerték, hogy a víz megjelenési formája. Ami feketének tűnt, arról felismerték, hogy a táplálék megjelenési formája. Ami ismeretlennek tűnt, arról felismerték, hogy e három istenség együjtése.

Most pedig hallgasd meg, kedvesem, hogyan tagolódik háromfelé e három istenség mindegyike az emberben.

A megevett táplálék három részre oszlik. Legsűrűbb alkotóeleme bélsárrá válik, a közepes hússá válik, a legritkább gondolattá válik. A megivott víz három részre oszlik. Legsűrűbb alkotóeleme vizeletté válik, a közepes vérré válik, a legritkább lélegzetté válik. Az elfogyasztott hő három részre oszlik. Legsűrűbb alkotóeleme csonttá válik, a közepes velővé válik, a legritkább beszéddé válik. Mert a gondolat táplálékból származik, a lélegzet vízből származik, a beszéd hőből származik, kedvesem.

– Tanítson még többre, tiszteletreméltó atyám!

Jól van, kedvesem – válaszolta. – A megköpült tej legritkább része felfelé emelkedik; kedvesem, ebből lesz a vaj. Ugyanígy a megevett táplálék legritkább része felfelé emelkedik; kedvesem, ebből lesz a gondolat. A megivott víz legritkább része felfelé emelkedik; ebből lesz kedvesem a lélegzet. Az elfogyasztott hő legritkább része felfelé emelkedik; eb-

ből lesz kedvesem, a beszéd. Mert a gondolat táplálékból származik, a lélegzet vízből származik, a beszéd hőből származik, kedvesem.

– Tanítson még többre, tiszteletreméltó atyám!

– Jól van, kedvesem – válaszolta. – Az ember tizenhat részből áll, kedvesem. Tizenöt napig ne egyél, de vizet ihatsz, amennyit akarsz. A lélegzet vízből származik, és ha nem iszol, megszakad.

Tizenöt napig nem evett. Ezután atyja elé járult.

– Mit mondjak, uram?

– A Rig-védát, Jadszur-védát, Száma-védát, kedvesem.

– Nem jutnak eszembe, uram – válaszolta. Ekkor atyja így szólt:

– Mint ahogy a nagy tűzrakásból csak egy fénybogár nagyságú szikra marad, és azzal már alig pislikol, a tizenhat részből benned is már csak egy rész maradt, és azzal már nem emlékszel a Védákra, kedvesem. Egyél, utána majd magyarázatot kapsz tőlem.

Evett, majd atyja elé járult. Ekkor már minden kérdésre válaszolni tudott. Atyja így szólt:

Mint amikor a nagy tűzrakásból csak egy fénybogár nagyságú szikra marad, de fűvet raknak rá, lángra lobbantják, s ezután már erősen ég, ugyanígy a tizenhat részből benned is már csak egy rész maradt, de táplálékot raktál rá, lángra lobbant, és most már emlékszel vele a Védákra, kedvesem. Mert a gondolat táplálékból származik, a lélegzet vízből származik, a beszéd hőből származik, kedvesem.

Ezt tanulta tőle, –

ezt tanulta tőle.

Fordította VEKERDI JÓZSEF

Titkos tanítások, 92-95. o.

VI.8-16.

Uddálaka Áruni így szólt fiához, Svétakétuhoz:

[...] Amikor pedig az ember meghal, kedvesem, akkor beszéde a gondolatba távozik, a gondolat a lélegzetbe, a lélegzet a hőbe, a hő a legfőbb istenségbe. Ez az a finomság, amely az egész mindenség lényege, ez a valóság, ez a lélek (átman), ez vagy te, Svétakétu!

– Tanítson még többre, tiszteletreméltó atyám!

– Jól van, kedvesem – válaszolta. – Ha a méhek mézet készítenek, a legkülönbözőbb fák nedveit gyűjtik össze, s a nedveket aztán egységbe hordják össze. Valamint eme nedvek ebben az egységben nem tartják meg különbségüket, s nem mondhatják meg, hogy egyikük ennek a fának, másikuk annak a fának nedve, úgy a Létezőbe bement teremtmények sincsenek annak tudatában, hogy bementek a Létezőbe. Akármilyen volt is [előbb] mindegyikük: tigris vagy oroszlán, farkas vagy vadkan, féreg vagy madár, bögöly vagy szúnyog, ezzé [a Létezővé] lesz valamennyi. Ez a finomság a mindenség lényege, ez a valóság, ez a lélek, ez vagy te, Svétakétu!

– Tanítson még többre, tiszteletreméltó atyám!

– Jól van kedvesem – válaszolta. – A folyamok Keleten Keletnek, Nyugaton nyugatnak özönlenek, egyik tengerből a másikba jutnak, tengerekké válnak mindnyájan. Valamint ezek [a tengerek] nem tudják, hogy ezekből vagy azokból a folyókból keletkeztek-e, úgy a Létezőből megint előjövő teremtmények sincsenek tudatában annak, hogy a Létezőből jönnek elő. Akármilyen volt is előbb, mindegyikük: tigris vagy oroszlán, farkas vagy vadkan, féreg vagy madár, bögöly vagy szúnyog, ezzé a Létezővé lesz valamennyi. Ez a finomság a mindenség lényege, ez a valóság, ez a lélek, ez vagy te, Svétakétu!

– Tanítson még többre, tiszteletreméltó atyám!

– Jól van kedvesem – válaszolta. – Ha ezt a nagy fát itt a gyökerén megvágják, csöpög, mert él; ha közepén megvágják, csöpög, mert él; ha a csúcsán megvágják, csöpög, mert él; [nedvektől] duzzadozva s örömmel eltelve áll, ameddig az élet át- meg áthatja. De ha az élet elhagy egy ágat, elszárad az; ha elhagyja a másodikat, elszárad az; ha elhagyja az egész fát, elszárad az egész. Éppígy meghal a test is, tudd meg kedvesem, ha az élet elhagyja, de az élet maga nem hal meg. Ez a finomság a mindenség lényege, ez a valóság, ez a lélek, ez vagy te, Svétakétu!

- Tanítson még többre, tiszteletreméltó atyám!
- Jól van, kedvesem – válaszolta. – Hozz nekem arról a fügefáról egy fügét!
- Itt van, tiszteletreméltó atyám!
- Hasítsd szét!
- Szét van hasítva, tiszteletreméltó atyám!
- Mit látsz benne?
- Egészen apró magvakat.
- Hasítsd szét az egyiket!
- Szét van hasítva.
- Mit látsz benne?
- Semmit.
- Ebből, amit nem látsz, ebből a finomságból nőtt ki ez a fügefa! Ez a finomság, hidd el, kedvesem, a világ lényege, ez a valóság, ez a lélek, ez vagy te, Svétakétu!
- Tanítson még többre, tiszteletreméltó atyám!
- Jól van, kedvesem – válaszolta. – Tedd ezt a darab sót a vízbe, s jöjj holnap megint hozzám!

A fiú úgy tett. Másnap az apa így szólt:
 – Hozd el nekem azt a sódarabot, melyet tegnap este a vízbe tettél!
 A fiú keresgélte, de nem találta, mert egészen elolvadt.
 – Ízleld meg a közepén! Milyen ízű?
 – Sós.
 – Ízleld meg a másik oldalon! Milyen ízű?
 – Sós.
 – Egyél valamit hozzá, s aztán jöjj hozzám!
 A fiú így tett, de még mindig érezte a só ízét. Az apa erre így szólt:
 – Valóban, épp így nem veszed észre itt [a testben] a Létezőt, noha benne van. Ez a finomság a világ lényege, ez a valóság, ez a lélek, ez vagy te, Svétakétu! [...]

Fordította VEKERDI JÓZSEF

Titkos tanítások, 95-99. o.

4.

Mahá-Nárájana upanisad

A klasszikus upanisadok közül a Mahá-Nárájana upanisadnak az itt következő részletét az upanisadot megnyitó Pradszápati istenhez intézett himnusz, amely a Világlelket, a Brahmant konkrét istenhez köti, hasonlóképpen mint majd a hindu vallás, mely Visnut vagy Sívát ruházza fel ezzel a pantheisztikus szereppel.

Himnusz

Vizek ködén túl, a világ-közepén,
az ég ormán ragyogó csillagokban
a Teremtmények Ura fénye lángol,
s élettel tölt meg valamennyi csírá.

A Mindenség benne születve hull szét.
Az istenek benne lakoznak ott fenn.
A múlt benne van, benne van a jövő.
A változatlan, örök ég az ő hona.

Magába zárja az eget s a földet.
A Napnak ő ad meleget, sugárzást.
Költők őt éneklik az Óceánban,
halandók dicsérik az Om igében.

Ő teremtette a világteremtést,
A vízből létrehozta a világot.
Növénytél táplál állatot és embert,
és áthat minden mozgót s mozdulatlant.

Nincs semmi sem, ami nála parányibb
s nincs rajta túl semmi. Nagyobb a nagynál.
Egy, végtelen, alakja láthatatlan.
Örök és ősi. A homályban is fény.

A népek ajkán a neve: Igazság.
Költők dalában: a magasztos brahman.
Ő testesül meg valamennyi testben.
Ő a Világkerékben a kerékagy.

Ő a tűz, Ő a szél és víz, az égbolton a Nap s a Hold,
a halhatatlanság, brahman-a Teremtmények Ura mind.

A Lélek villámfényéből született meg a pillanat,
a szempillantás, perc, óra, a nappal és az éjszaka,

a hónap, a holdváltozás, az évek és az évszakok.
A légből s égből ő fejte a lenti s fenti vizeket.

Magasságában s szélteben semmi mérték sem éri át.
Fölötte nincs parancsoló. Nagy Dicsőség az ő neve.

Nem látható szemmel az ő alakja,
nincs pillantás, amely odáig elhat.
Szív, gondolat, vágy tudja utolérni.
Aki ezt tudja, örök életet nyer.

Fordította VEKERDI JÓZSEF

Titkos tanítások, 7-8. o.

A késő-védikus korszak végére, az i.e. 6. században egyszer s mindenkorra a Gangesz-medence vált az indiai civilizáció központjává. Az itt kialakult államok (királyságok vagy köztársaságok) között megindult a küzdelem a hegemoniáért. A vetélkedő államok közül **Magadha** vált fokozatosan a legerősebbé. Ezt a királyságot **Bimbiszára** (i.e. 6. sz. második fele – i.e. 493) majd fia, **Adzsátszatra** (i.e. 493-461) – meghódítván a szomszédos államokat – birodalomná növesztette.

E sikeres centralizációnak az alapját a gazdasági fejlődés, s az ennek során bekövetkezett társadalmi mozgások adták. A kialakuló gazdag **vaisja** varnabéli városi kereskedőkre támaszkodó **ksatrija varna** kihívást intézett a **bráhmána varna** társadalmi elsősége ellen. A **bráhmána-ksatrija** ellentét élénk szellemi pezsgést, nagy ideológiai változásokat idézett elő az i.e. 6. és 5. századokban. Új vallások, klasszikus filozófiai iskolák alakultak ki: a hat ortodox és a három heterodox **darsana**. A három heterodox **darsana** közül kettő, a **dzsainizmus** és a **buddhizmus** jelentős vallássá vált. (Nem tekinthető pusztán véletlennek, hogy mindkét vallás alapítója ksatrija, továbbá, hogy mindkét alapító arisztokratikus köztársaságban született és nevelkedett.)

Dzsainizmus

A **dzsainizmus** tényleges megalapítója **Mahávíra** tanításai elsősorban a városlakó **vaisja** varnabéli kereskedők és pénzváltók körében arattak sikert. Űdvitanában **Dzsina** az i.e. 8. században élt **Pársva** tanait újította fel és fejlesztette tovább. **Mahávíra** kizárólagosította az üdvözülés elérésének aszketikus útját: az élőlények elpusztításától való tartozkodást (**ahimsza**=nem ártás).

A **dzsainizmus** szent szövegeinek kánonját jóval **Mahávíra** halálát követően állították össze, és rögzítették írásban.

5.

Uttaradzsdzshajana-szutta

A **Dzsaina Kánon** egyik legrégebb gyűjteménye a 45 részből álló **Uttaradzsdzshajana-szutta**. Az alábbi szemelvény, a „**Hariésza története**” című legendagyűjtemény a kezdő szerzetesek tanírókönyvéül szolgáló részének egyik legrégebb, az időszámítás előtti első évezred derekán keletkezett darabja. Ez a legenda azt tanította a szerzetesnövendékeknek, hogy kolduló szerzetesekként akkor is toronymagasan állnak a származásukra oly büszke **bráhmanák** fölött, még ha ők maguk netán a legalacsonyabb sorból származnak.

Hariésza története

Élt egy **Hariésza** nevű szerzetes, minden erénnyel ékes, érzékein uralkodó bölcs, aki azonban a megvetett csandála [pária] törzsből származott. Gondosan megtartotta a járás, alamizsnagyűjtés, beszéd, szükségletek végzése és a dolgok kézbevétele szabályait. Uralkodott gondolatain, szavain, testén, érzékszervein.

Alamizsnagyűjtő útja során elérkezett egy helyre, ahol a papok éppen áldozatot mutattak be. Az alacsonylelkű papok kinevették a sok böjtöléstől kiszikkadt testű, nyomorúságos kinézetű, ápolatlan külsejű szerzetest. Ezek a kasztjukra büszke, dölýfös, buja állatgyilkosok, érzékeik rabjai, balgán így beszéltek:

– Miféle mocskos, sötét bőrű, piszkos ruhájú, csöpögő orrú, ijesztő kísértet közeledik, nyakában szutykos rongydarabbal? Ki vagy te, szörnyeteg? Mit akarsz? Miért jöttél? Takarodj innét! Mire vársz?

Ekkor azonban egy szellem, aki egy közeli fán lakozott, megszánta a nagy bölcset. Láthatatlanná varázsolta magát, és e szavakkal szólalt meg:

– Kolduló szerzetes vagyok, megtartóztatásban élek. Vagyonom nincs, jószágom nincs, ételt nem készítek magamnak. Azért jöttem, hogy kérjek abból az eledelből, amelyet másoknak főznek. Ti bőségesen eszitek, fogyasztjátok, pazaroljátok az ételt. Tudjátok meg, hogy én koldulásból élek; adjatok a maradékból a koldusnak!

– Az ételt papoknak készítették, a mi részünkre főzték, nem másnak. Ebből az ételből, ebből az italból nem kapsz. Mire vársz még?

– A paraszt a bő aratás reményében jó földbe is, rossz földbe is magot vet. Adjatok ti is valamit nekem, mert lehet, hogy én leszek az a föld, amely visszafizeti jótéteményeteket.

– Mindenki jól tudja, hogy csak mi vagyunk az a szántóföld, amelyből a belévetett adományok az adományozó érdemei gyanánt sarjadnak ki. A nemes származású, nagytudományú papok televény termőföldek.

– Akiket dölýf és büszkeség tölt el, akik ölnek, hazudnak, lopnak, vagyont gyűjtenek, azok nemtelen származású és tudománytalan papok. Az ilyen földek rossz termőföldek. Ti csak teherhordói vagytok a szavaknak, jelentésüket nem fogjátok fel, hiába tudjátok betéve a Védákat. A bölcsek egyformán fordulnak a magasan és alacsonyan állók felé. Ilyenek az igazi televény földek.

– Hogy merészelsz így beszélni velünk, te mestereiddel feleselő! Inkább romoljon meg az étel és ital, mintsem neked adjunk belőle, te orcátlan!

– Önmérséklettel mérsékelem magamat, fegyellemmel fegyelmezem magamat, s ha mégsem adjátok meg, amit kívánok, áldozatotok nem fog gyümölcsöt teremni.

– Nincs itt egy harcos, egy ifjú papnövendék, vagy mester tanítványaival, hogy botlalt ütve, gyümölccsel dobálva, nyakon ragadva kihajítson innét?

Sok fiatal növendék futott oda tanítóik szava hallatára, és botokkal, nádpálcákkal, korbáccsal kezdték ütlegetni a bölcset. Ekkor azonban Kószalija király leánya, a hibátlan termetű Bhaddá állt oltalmazólag a felbőszült ifjak elé a megtámadott szerzetes védelmében:

– Népek urai és szellemek fejedelmei imádják ezt a nagy bölcset, akihez királyi atyám az istenek parancsára hitves gyanánt szánt, ő azonban nem fogadott el, mert szilárdan áll fogadalmában, uralkodik érzékein, őrizi tisztaságát. Bár atyám, Kószalija király, feleségül ajándékozott neki, ő visszautasított. Nagy dicsőségű, nagy hatalmú, félelmes erejű, félelmes erényű ez a vezeklő. Ne sértsétek meg a sérthetlent, nehogy vezeklése tűzével mindnyájatokat porrá égessen!

Bhaddá úrnő bölcsen ejtett szavait meghallották a fákon lakó szellemek, a szerzetes védelmére keltek, és elűzték az ifjakat. Rémitő alakban csaptak le a levegőből a rémek, és csépelték a népet. Bhaddá látta a vért okádó, meghasogatott testeket, és újra megszólalt:

– Körömmel sziklát könnyebben átfúrtok, vasat foggal könnyebben szétrágtok, lábatokkal tűz lángját könnyebben megrúgjátok, mintsem egy szerzetest megalázhattok. Kígyóméregnél égetőbb a zord fogadalmú, félelmetes erényű, félelmes erejű nagy bölcsek hatalma. Tűzbe repülő pilleraj vagytok, ha egy kolduló szerzetest alamizsnagyűjtő útján bántalmaztok. Főhajtva boruljatok elébe, forduljatok hozzá oltalomért az egész összegyűlt

néppel együtt, ha kedves az életetek és jószágotok, mert haragja a világot képes felperzselni!

Meggörbült háttal, kitekert nyakkal, lecsüggő karral, könnyáztatta arccal, vért okádva, tehetetlenül álltak, s kimeredt szemmel, kilógó nyelvvel bámultak a levegőbe. E látványra a főpap megrettent, kétségbeesett, és nejjével együtt engesztelni igyekezett a bölcset:

– Bocsásd meg a sérelmet és szidalmat, uram! Bocsásd meg, hogy balgaságukban, tudatlanságukban megbántottak! Hiszen a bölcsek irtalma végtelen, a szentek nem ismernek haragot.

– Sem régen, sem most, sem a jövőben nem volt és nem lesz bennem írmagja sem a gyűlöletnek. A szellemek ügyelnek rám, ők sújtottak le a növendékekre.

– Ismered az igazságot és a Tant, s nem ismeresz haragot, könyörületes szívű bölcs. Lábadhoz borulunk oltalomért mindannyian, akik itt összegyűltünk. Magasztalunk, magasztos úr, minden tettered magasztaljuk. Ízleld meg ezt a rizsétket, sokféle fűszerrel fűszereztek! Bőségesen van birtokomban étel; részeltess kegyben, fogyassz belőlük!

– Rendben van – fogadta el az ételt és italt a szerzetes teljes havi böjtölés után.

Ekkor az istenek illatos vízből és virágokból bocsátottak esőt a földre, égi kincseket szórtak, mennyei dobokat ütöttek meg, és a levegőből szózat kísérté az adományt;

– Valóban, megbizonyosodott a vezeklés érdeme, és megbizonyosodott, hogy a származásnak nincs érdeme. Kutyahúsfőző csandálának volt a fia a szentséges Hariésza, akinek dicsősége most beteljesedett.

Papok, miért égettek áldozati tüzet, miért törekedtek vízzel külső tisztaságra? Az értők úgy mondják, hogy nem a külső tisztaság a lényeg, amelyre ti igyekeztek. Áldozati cölöpről, szent füvekről, szalmáról és tűzifáról gondoskodtok, reggel-este vízzel tisztálkodtok, de életet oltotok ki, és tudatlanságotokban bűneiteket növelitek.

– Mondd, szerzetes, milyen áldozatot mutassunk be, és hogyan kerüljük el a bűnös cselekedeteket? Szellemek kegyeltje, taníts meg, mit neveznek helyes áldozatnak az értők?

– Akik uralkodni tudnak magukon, azok nem ártanak az élőlények hat rendjének [növények, kagylók és giliszták, hangyák és pókok, legyek és darazsak, gerinces állatok, emlősök], nem szólnak hazugságot, nem veszik el azt, amit nem kaptak, lemondanak a birtokról, nőkről, büszkeségről, lerázzák a káprázatot. A nagy győzelmet az aratja, a tökéletes áldozatot az mutatja be, aki felvértezi magát az öt érzék csábításai ellen, nem ragaszkodik az élethez, tisztaságban él, és lemond a testről.

– Hol van az oltárod, és hol van a tüzed, hol van áldozókanalad, hol van a tűzhöz a tehéntrágya és a tűzifa? Milyen áldozatot áldozol a tűznek, szerzetes?

– Tüzem az önsanyargatás, életem az oltár, áldozókanalam a jóga, testem a tehéntrágya, tetteim a tűzifa. Önmérséklet, jóga, nyugalom a bölcsek javallotta áldozat, amelyet bemutatok.

– Hol van fürdőtavad, hol van folyóparti szent fürdőhelyed? Hogyan tisztálkods, hogyan szabadulsz meg a szennytől? Szellemek kegyeltje, taníts bennünket, szeretnénk mindent megtanulni téled!

– Fürdőtavam a Tan, folyóparti fürdőhelyem a nőtlenség, amely tisztán tartja lelkeimet. Ebben fürdöm meg, s tisztán, folttalanul, felüldülve szabadulok meg a vétkektől. Ezt a fürdőt látták helyesnek a látók, ezt a nagy fürdőt javallják a bölcsek, ebből a fürdőből emelkednek a nagy szentek tisztán és folttalanul a legfelső helyre.

Fordította VEKERDI JÓZSEF

Nami király megtérése, Helikon Kiadó, Bp., 1994. 11-14. o.

Buddhizmus

Mahávíra fiatalabb kortársa **Buddha**, egy sákja törzsbeli arisztokrata ifjú szintén a ksatrija varnához tartozott. Megvilágosodását követően (buddha=megvilágosodott) negyvennégy éven át, halála napjáig tanított Kelet- és Közép-Indiát járva az üdvözléshez, a **nirvánához** (kialvás) vezető helyes útról, a létszomj, a létezés ösztöne (**bhavászrava**) kioltásának nyolcérteí ösvényéről. Tanítványai szerzetesrendbe (**szangha**) tömörültek. A buddhista szerzetesek és apácák kasztkorlátok nélküli közösségeit világi hívek egyre növekvő tömegei vették körül. A **Maurja-dinasztia** /i.e. 321-185/ királyainak /különösen **Asókának**/ a támogatásával a buddhizmus egész Indiába elterjedt. Az időszámítás utáni első évszázadokban a szubkontinensen kőüil is meggyökeresedett, és világvallássá vált, miközben szülőhazájából, Indiából az időszámítás utáni első évezred végére a **hinduizmus** ki-szorította.

6.

Tipitaka

Buddha tanításait, amelyeket a hagyomány szerint egy i.e. 240 körül tartott zsinaton kanonizáltak, csak az időszámítás előtti első században foglalták írásba Srí Lanká (Ceylon) szigetén. Ennek a **Tipitaka** (Hármas kosár) elnevezésű kánonnak az első kosara: a **Vinaja-pitaka** (A szerzetesi fe-gyelem kosara); a második kosara: a **Szutta-pitaka** (Beszédek kosara) Buddha tényleges és állítóla-gos prédikációit tartalmazza öt csoportba osztva; a harmadik kosara: az **Abhidhamma-pitaka** (Tantételek kosara) hét dogmatikai fejtegetésből áll. A 6-10. számú szemelvények a Tipitaka második kosarából, Buddha beszédeiből adnak ízelítőt.

Buddha megvilágosodása

[Buddha szól:]

– És ekkor, Aggivesszana, még megvilágosodásom előtt, mielőtt még megvilágosod-tam volna, mikor még csak bódhiszattva voltam, ez a gondolatom támadt. „Az otthon rabság, szemégtödör. A remeteség szabad levegő. Aki a házban marad, nem képes a telje-sen megigazult, teljesen megtisztult aszkétaéletnek eleget tenni. Jobb lesz, ha most haja-mat és szakállamat lenyírva, sárga ruhát öltve, otthonomból az otthontalanságba távo-zom.”

És egy idő múltán, még ifjúkorom virágában, fejemen fényes fekete hajjal, boldog fia-talság gyönyörét élvezve, férfikorom elején, síró és jajveszékélő szüleim akarata ellenére, hajamat és szakállamat lenyírva, sárga ruhát öltve, otthonomból az otthontalanságba távo-zom. Remete lettem, s az igaz üdvöt keresve, a páratlan, legmagasabb rendű nyugalom ös-vényét kutatva, felkerestem Álára Kálámát. Álára Kálámához érkezve, így szólítottam meg:

– Álára Káláma testvér, ezt a tant és életmódot követve szeretnék aszkétaéletet élni.

Álára Káláma így válaszolt szavaimra:

– Maradj itt, tiszteletreméltó úr! Ez a tan olyan, hogy értelmes ember rövid idő alatt felfogja, megérti és magáévá teheti.

És én rövid idő alatt, igen hamar felfogtam ezt a tant. Meggyőződtem róla, hogy mindent megtanultam, megismertem és megértettem, amit a száj és beszéd közölhet: a tudás ígét és a régiek ígét, én magam is, a többiek is.

Ekkor azonban ez a gondolatom támadt: „Álára Káláma nem közölte velünk a teljes tant, ilyen meggondolással: „Én felfogtam és megértettem, és egyedül magamévá tettem.” Álára Káláma bizonyára többet is tud erről a tanról.” Álára Káláma elé járultam, és elébe járulva, megkérdeztem:

– Káláma testvér, mennyiben közölted velünk ezt a tant, úgy, ahogyan te magad felfogtad, megértetted és magadévá tetted?

Ekkor Álára Káláma feltárta a semmiség birodalmát. Ekkor azonban ez a gondolatom támadt: „Nemcsak Álára Káláma tett szert bizonyosságra, én is szert tettem bizonyosságra. Nemcsak Álára Káláma tett szert szilárdságra, én is szert tettem szilárdságra. Nemcsak Álára Káláma tett szert felfogóképesésre, én is szert tettem felfogóképesésre. Nemcsak Álára Káláma tett szert elmélyedésre, én is szert tettem elmélyedésre. Nemcsak Álára Káláma tett szert bölcsességre, én is szert tettem bölcsességre. Jobb lesz, ha ezt a tant, amelyről Álára Káláma így beszélt: „Én felfogtam és megértettem és egyedül magamévá tettem”, megpróbálom saját erőmből elsajátítani. És rövid idő alatt, igen hamar felfogtam, megértettem és magamévá tettem ezt a tant.

Ekkor ismét Álára Káláma elé járultam, és elébe járulva, megkérdeztem:

– Káláma testvér, ebben áll ez a tan, ahogyan te felfogtad, megértetted és magadévá tetted?

– Testvér, valóban ebben áll ez a tan, ahogyan én felfogtam, megértettem és magamévá tettem.

– Testvér, ezt a tant most én is ugyanúgy felfogtam, megértettem és magamévá tettem.

– Boldog vagyok, testvér, szerencsés vagyok, testvér, hogy ilyen kiváló személyt tisztelhetek aszkétatársamként. Ahogyan én felfogtam, megértettem, magamévá tettem és hirdetem a tant, úgy fogtad fel, értetted meg és tetted magadévá te is: ahogyan te felfogtad, megértetted és magadévá tetted a tant, úgy fogtam fel, értettem meg, tettem magamévá és hirdetem én is. Ahogyan én ismerem a tant, úgy ismered te is; ahogyan te ismered a tant, úgy ismerem én is. Amilyen én vagyok, olyan vagy te is; amilyen te vagy, olyan vagyok én is. Jöjj, testvér irányítsuk ketten a tanítványokat!

Így tanítóm, Álára Káláma, engem, tanítványát, magával egyenlőnek ismert el, és nagy tiszteletben részesített. Ekkor azonban ez a gondolatom támadt: „Ez a tan nem vezet lemondáshoz, nirvántalansághoz, csillapodáshoz, megnyugváshoz, felismeréshez, megvilágosodáshoz, nirvánához, csupán a semmiség birodalmába jutáshoz.” És elégtelennek találtam ezt a tant, elfordultam ettől a tantól, és távoztam.

Ekkor az igaz üdvöt keresve, a páratlan, legmagasabb rendű nyugalom ösvényét kutatva, felkerestem Uddaka Rámaputtát. [...] És elégtelennek találtam ezt a tant, elfordultam ettől a tantól, és távoztam.

Ekkor az igaz üdvöt keresve, a páratlan, legmagasabb rendű nyugalom ösvényét kutatva, egyik helyről a másikra vándoroltam Magadha tartományban, és Uruvelá (a Gangesztól délre, a mai Bódh-Gajá mellett) település közelébe értem. Ott gyönyörűséges tájra bukkantam, kies erdőségre, tiszta vizű, fürdésre alkalmas, szívderítő folyóra, körös-körül mezőkre és szántóföldekre. Ekkor ez a gondolatom támadt: „Valóban gyönyörűséges ez a táj: kies erdőség, tiszta vizű, fürdésre alkalmas, szívderítő folyó, körös-körül mezők és

szántóföldek. Ennyi elég a tisztas családból származó, elmélyedésre vágyó embernek az elmélyedésre." És ott maradtam, mondván: „Ennyi elég az elmélyedésre.” [...]

És ekkor ez a gondolatom támadt: „Mi volna, ha fogaimat fogaimra szorítva, nyelvemet szájpadrólásomhoz tapasztva, elmém erejével visszafognám, elfojtanám, megbénítanám gondolkozásomat?”

És ekkor fogaimat fogaimra szorítva, nyelvemet szájpadrólásomhoz tapasztva, elmém erejével visszafogtam, elfojtottam, megbénítottam gondolkozásomat. És amikor fogaimat fogaimra szorítva, nyelvemet szájpadrólásomhoz tapasztva, elmém erejével visszafogtam, elfojtottam, megbénítottam gondolkozásomat, veríték borította el hónom alját. Mint amikor egy erős ember a gyengébb embert fejénél fogva megragadja, vagy vállánál fogva megragadja, lefogja, fojtogatja, megbénítja, ugyanúgy elborította a veríték hónom alját, amikor fogaimat fogaimra szorítva, nyelvemet szájpadrólásomhoz tapasztva, elmém erejével visszafogtam, elfojtottam, megbénítottam gondolkozásomat. Akaratom ugyan szilárd és hajlíthatatlan volt, felfogóképességem zavartalan és megingathatatlan, de testem ingatag maradt, nem jutott nyugalomra ettől a fájdalmas önfegyelmézésről. És az így keletkező fájdalmas érzés nem tudta megkötni gondolkozásomat. [...]

Ekkor ez a gondolatom támadt: „Mi volna, ha most lélegzetvétel nélküli révületbe merülnék?”

És visszatartottam a be- és kilégzést szájamon, orromon, füleimen át. És amikor visszatartottam a be- és kilégzést szájamon, orromon, füleimen át, őrlő fájdalom támad a fejemben. Mintha egy erős ember kemény szíjköteggel korbácsolná a fejemet, olyan őrlő fájdalom támadt a fejemben, mikor visszatartottam a be- és kilégzést szájamon, orromon, füleimen át. Akaratom ugyan szilárd és hajlíthatatlan volt, felfogóképességem zavartalan és megingathatatlan, de testem ingatag maradt, nem jutott nyugalomra ettől a fájdalmas önfegyelmézésről. És így a keletkező fájdalmas érzés nem tudta megkötni gondolkozásomat. [...]

Ekkor ez a gondolatom támadt: „Mi volna, ha csak kevés, kevés táplálékot vennék magamhoz, egy-egy maroknyit, hol babpépet, hol borsópépet, hol lencsepépet?” És amikor csak kevés, kevés táplálékot vettem magamhoz, egy-egy maroknyit, hol babpépet, hol borsópépet, hol lencsepépet, testem rendkívül lesóványodott. Karom és lábszáram olyan lett ettől a szűkös táplálkozástól, mint a nádszál, vagy lián szára. Ülepem olyan lett ettől a szűkös táplálkozástól, mint a teve patája. Hátgerincem kiugró csigolyáival olyan lett ettől a szűkös táplálkozástól, mint rozszant ház tetőgerendái meredeznek. Szemüregem mélyén a beesett szemgolyók úgy ültek ettől a szűkös táplálkozástól, mint mély kút fenekén megcsillanó víztükrök. Fejbőröm ráncos és aszott lett ettől a szűkös táplálkozástól, ahogyan a száráról levágott tök megráncosodik és összeaszik a szélről és a Nap hevétől. És amikor a hasamat megtapintottam, a gerincemet érintettem, és amikor a gerincemet megtapintottam, a hasamat érintettem, olyan közel került egymáshoz a hasam és a gerincem ettől a szűkös táplálkozástól. És amikor vizeletemet és székletemet akartam üríteni, előrebuktam ettől a szűkös táplálkozástól. Hogy testemet erősítsem, kezemmel dörzsöltem tagjaimat; és miközben kezemmel dörzsöltem tagjaimat, elcsenevészeseedett szőrzetem kihullott a dörzsöléstől ettől a szűkös táplálkozástól.

Amikor az emberek láttak, így szóltak: „Megkéült Gótama [Buddha] remete! Mások így szóltak: "Nem megkéült Gótama remete, megbarnult Gótama remete!" Ismét mások így szóltak: „Nem megkéült Gótama remete, és nem megbarnult Gótama remete, megsárgult Gótama remete!” Ennyire kikezdte tiszta, világos testszínemet ez a rendkívül szűkös táplálkozás.

Ekkor ez a gondolatom támadt: „Minden fájdalmas gyötrő, keserű érzés közül, amelyet remeték és papok a múltban átéltek, ez a legnagyobb; tovább nem fokozható. És minden fájdalmas, gyötrő, keserű érzés közül, amelyet remeték és papok a jövőben át fognak

élni, ez a legnagyobb; tovább nem fokozható. És minden fájdalmas, gyötrő, keserű érzés közül, amelyet remeték és papok a jelenben átélnek, ez a legnagyobb; tovább nem fokozható. Mégis e keserves önsanyargatás nem segít hozzá a nemes megismerés és tisztánlátás földöntúli üdvéhez. Bizonyára más út vezet a megvilágosodáshoz.”

Ekkor ez a gondolatom támadt: „Emlékszem, hogy egyszer, miközben atyám, Szakka [sákja Buddha] mezei munkában szorgoskodott, én egy gránátalmafa hús árnyékában ültem, és minden vágytól távol, minden bajtól távol, eltávolodásom szülte, elmélkedve elgondolkozó, boldog örömben az első révület (dzshána) állapotába jutottam. Bizonyára ez az út vezet a megvilágosodáshoz.” [...]

Ekkor ez a gondolatom támadt: „Ezt a boldogságot nem könnyen lehet elérni ilyen mérhetetlenül legyengült testtel. Jobb lesz, ha ismét elegendő táplálékot veszek magamhoz, főtt rizst fogyasztok.” Ekkor ismét elegendő táplálékot vettem magamhoz, főtt rizst fogyasztottam.

Ebben az időben öt szerzetes volt, akik követőimül szegődtek, mondván: „Ha Gótama remete valamilyen felismerésre jut, közölni fogja velünk.” De amikor ismét elegendő táplálékot vettem magamhoz, főtt rizst fogyasztottam, akkor ez az öt szerzetes elfordult tőlem és otthagyták: „Gótama remete falánk lett, felhagyott az igyekezettel, falánkságba merült.”

Amikor ismét elegendő táplálékot vettem magamhoz, megerősödtem, és minden vágytól távol, minden bajtól távol, eltávolodásom szülte, elmélkedve elgondolkozó, boldog örömben az első révület állapotába jutottam. És az így keletkező boldogság érzése nem kötötte meg gondolkozásomat.

Az elmélkedést és gondolkozást feladva, elértem a belső nyugalmat, az érzések egybeolvadását, az elmélkedés és gondolkozás nélküli, feloldódásból fakadó, boldog örömet; a második révület állapotába jutottam. És az így keletkező boldogság érzése nem kötötte meg gondolkozásomat.

Az örömről is lemondva, egykedvűen, az emlékezést és tudatot összpontosítva azt a boldogságot éreztem testemben, amelyről az igaz emberek ezt mondják: „Az egykedvűen emlékező boldogan él.” Így a harmadik révület állapotába jutottam. És az így keletkező boldogság érzése nem kötötte meg gondolkozásomat.

A boldogságon és a szenvedésen túllépve, az egykori vidámság és bánat megsemmisítése után elértem a szenvedés nélküli, boldogság nélküli, egykedvű és tiszta emlékezést; a negyedik révület állapotába jutottam. És az így keletkező boldogság érzése nem kötötte meg gondolkozásomat.

Ebben a feloldódott elmeállapotban, megtisztultan, tisztán, gondoktól mentes, szelíd, készséges, szilárd nyugodt lélekkel, korábbi létezéseim visszaemlékező felismerésére irányítottam gondolataimat. Visszaemlékeztem sok különböző korábbi létezésemre, illetéken: egy életre, két életre, három életre, négy életre, öt életre, tíz életre, húsz életre, harminc életre, negyven életre, ötven életre, száz életre, ezer életre, százezer életre, majd világkorok keletkezésének időszakaira, majd világkorok pusztulásának időszakaira, majd világkorok pusztulása és keletkezése közötti időszakokra. „Ott voltam, ez volt a nevem, ebben a családban, ebben a kasztban születtem, ez volt a foglalkozásom, ilyen örömet és bánatot értem, így végeztem életemet, onnan távozva amott születtem újra.” Így emlékeztem vissza sok különböző korábbi létezésemre, azok formájára és jellegére. Először ez a tudás világosodott meg bennem az éjszaka első óráiban. Lankadatlan buzgalmam nyomán eloszlott a tudatlanság, megjelent a tudás, eloszlott a homály, megjelent a világosság. És az így keletkező boldogság érzése nem kötötte meg gondolkozásomat.

Ebben a feloldódott elmeállapotban, megtisztultan, tisztán, gondoktól mentes szelíd, készséges, szilárd, nyugodt lélekkel az élőlények távozásának és újraszületésének felismerésére irányítottam gondolataimat. Emberi korlátokon túlpillantó, megtisztult, égi látással láttam távozni és újraszületni az élőlényeket, közönségeket és kiválókat, szépe-

ket és rútaikat, boldogokat és boldogtalanokat, amint tetteiknek megfelelően térnek vissza: „Ezek a kedves lények tetteikben a rosszat követik, szavaikban a rosszat követik, gondolataikban a rosszat követik, a helyeset ócsárolják, helytelen nézeteket táplálnak, helytelen nézetek szerint cselekszenek. Testük pusztulása után, haláluk után rossz útra kerülnek, gonosz ösvényre, mélységbe, pokolra buknak. Amazok a kedves lények viszont tetteikben a jót követik, szavaikban a jót követik, gondolataikban a jót követik, nem ócsárolják a helyeset, helyes nézeteket táplálnak, helyes nézetek szerint cselekszenek. Testük pusztulása után, haláluk után jó útra kerülnek, égi világba jutnak.” Emberi korlátokon túlpillantó, megtisztult, égi látással így láttam távozni és újraszületni az élőlényeket, közönségeket és kiválókat, szépeket és rútaikat, boldogokat és boldogtalanokat, amint tetteiknek megfelelően térnek vissza. Másodszorra ez a tudás világosodott meg bennem az éjszaka középső óráiban. Lankadatlan buzgalmam nyomán eloszlott a tudatlanság, megjelent a tudás, eloszlott a homály, megjelent a világosság. És az így keletkező boldogság érzése nem kötötte meg gondolkozásomat.

Ebben a feloldódott elmeállapotban, megtisztultan, tisztán gondoktól menten, szelíd, készséges, szilárd, nyugodt lélekkel, az indulatok legyőzésére irányítottam gondolataimat. „Ez a szenvedés” – értettem meg a valóságnak megfelelően. „Ez a szenvedés oka” – értettem meg a valóságnak megfelelően. „Ez a szenvedés megszüntetéséhez vezető út” – értettem meg a valóságnak megfelelően. „Ezek az indulatok” – értettem meg a valóságnak megfelelően. „Ez az indulatok megszüntetése” – értettem meg a valóságnak megfelelően. „Ez az indulatok megszüntetéséhez vezető út” – értettem meg a valóságnak megfelelően.

Amikor ezt felismertem, amikor ezt megláttam, gondolataim megszabadultak a kívánságok indulatától, megszabadultak a létezés indulatától, megszabadultak a tudatlanság indulatától. Felismertem: „A megváltás a megváltásban van.” Megértettem: „Legyőztem a születést, beteljesítettem az aszkétaéletet, elvégeztem munkámat, többé nem kell e világra kerülnöm.” Harmadszorra ez a tudás világosodott meg bennem az éjszaka utolsó óráiban. Lankadatlan buzgalmam nyomán eloszlott a tudatlanság, megjelent a tudás, eloszlott a homály, megjelent a világosság. És az így keletkező boldogság érzése nem kötötte meg gondolkozásomat, Aggivesszana.

Fordította VEKERDI JÓZSEF

Hadzsdzshima-nikája 36., Buddha beszédei,

Helikon Kiadó, Bp., 1989. 13-18. o.

A tan kerekének elindítása

[Buddha szól:]

– Szerzetesek, két végtől kell távol tartania magát annak, aki remeteségbe távozik. Milyen két végtől? Az egyik az, amely elmerül a gyönyörökben, a gyönyörök élvezetében; ez üres, hitvány, közönséges, nemtelen, értéktelen. A másik az, amely elmerül az önkínzásban; ez fájdalmas, nemtelen, értéktelen. Szerzetesek, a Beérkezett mindkét véglelet elkerülve rátalált a középútra, amely megnyitja a szemeket és megvilágosítja az elmét, amely nyugalomra, megismerésre, megvilágosodásra, kialvásra [nirvánára] vezet.

És mi ez a középút, szerzetesek, amelyre a Beérkezett rátalált, amely megnyitja a szemeket és megvilágosítja az elmét, amely nyugalomra, megismerésre, megvilágosodásra, kialvásra vezet?

Ez a nemes nyolcágú ösvény, úgymint ez: helyes nézetek, helyes elhatározás, helyes beszéd, helyes viselkedés, helyes életmód, helyes törekvés, helyes gondolkodás, helyes elmélyedés. Ez az a középút, szerzetesek, amelyre a Beérkezett rátalált, amely megnyitja a

szemeket és megvilágosítja az elmét, amely nyugalomra, megismerésre, megvilágosodásra, kialvásra vezet.

És ez a szenvedés nemes igazsága, szerzetesek: a születés is szenvedés, az öregség is szenvedés, a betegség is szenvedés, a halál is szenvedés, kötve lenni ahhoz, akit nem szeretünk, az is szenvedés, elveszíteni azt, akit szeretünk, az is szenvedés, ha a kívánság nem teljesül, az is szenvedés; röviden: minden, ami a léthez köt, szenvedés.

És ez a szenvedés okának nemes igazsága, szerzetesek: az ok a Szomj [vágy], amely újjászületéshez vezet, élvezet és szenvedély kíséri, örömet talál különböző dolgokban. Ez [a szomj] a következő: gyönyörök szomja, lét szomja, birtok szomja.

És ez a szenvedés megszüntetésének nemes igazsága, szerzetesek: a szomjnak teljes vágytalanság révén történő megszüntetése, elvetése, feladása, elhagyása, elutasítása.

És ez a szenvedés megszüntetéséhez vezető út nemes igazsága, szerzetesek: ez a nemes nyolcágú ösvény, úgymint ez: helyes nézetek, helyes elhatározás, helyes beszéd, helyes viselkedés, helyes életmód, helyes törekvés, helyes gondolkodás, helyes elmélyedés.

Fordította VEKERDI JÓZSEF

Mahávagga I.6., Buddha beszédei, 45. o.

A szerzetesi élet szabályai

A szerzetesnövendékek körében felmerült a kérdés:

– Hány szabályt kell megtartanunk, hányban kell gyakorolnunk magunkat?

A Magasztoshoz fordultak a kérdéssel.

– Szerzetesek, tíz szabályt írok elő a szerzetesnövendékek számára, ezekben kell gyakorolniuk magukat:

Tartózkodás élet kioltásától.

Tartózkodás annak elvételeitől, amit nem adtak.

Tartózkodás a nemi élettől.

Tartózkodás a hazugságtól.

Tartózkodás a részegítő italoktól, amelyek mámort okoznak.

Tartózkodás meg nem engedett időben evéstől.

Tartózkodás tánctól, énektől, zenétől, színjátékok nézésétől.

Tartózkodás koszorúk, illatszerek, kenetek használatától, ékszerek viselésétől.

Tartózkodás magas és széles ágytól.

Tartózkodás arany és ezüst elfogadásától.

[...]

– Szerzetesek, előírom, hogy a következő tíz esetben zárjátok ki a növendéket a szerzetből:

Ha életet olt ki. Ha lop. Ha tisztátalan életet él. Ha hazudik. Ha részegítő italt iszik. Ha a Buddhát szidalmazza. Ha a tant szidalmazza. Ha a Közösséget szidalmazza. Ha tévtanokat hirdet. Ha apácával viszonya van.

[...] Szerzetesek, még hogyanha rablók és útonállók kétélű fűrésszel fűrészelnék is le egyik tagotokat a másik után; amelyikőtök ettől haragra gerjedne lelkében, az nem követi az én tanításomat. Még ebben az esetben is ezt kell erősítgetnetek magatokban: „Elménk nem fog helytelen irányba tévedni, egyetlen rossz szót sem fogunk kiejteni, jóindulatúak és együttérzők maradunk, nem táplálunk gyűlöletet szívünkben. Ezt a személyt barátságos érzülettel fogjuk áthatni, s tőle kiindulva az egész világot barátságos érzülettel, végtelen, határtalan, mérhetetlen barátság és szelídség érzületével fogjuk áthatni.” Ezt kell erősítgetnetek magatokban, szerzetesek.

Ezt a fűrészt hasonlatával megvilágított intelmet tartásatok állandóan emlékezetben, szerzetesek. Ismertek-e olyan beszédet, akár finomat, akár durvát, amelyet ne bírátok elviselni?

- Nem ismerünk, urunk.
- Akkor tehát, szerzetesek, tartásatok állandóan emlékezetben ezt a fűrészt hasonlatával megvilágított intelmet; ez hosszú időre, üdvötkre fog szolgálni.

Így beszélt a Magasztos. A szerzetesek örömmel és elégedetten hallgatták a Magasztos szavait.

Fordította VEKERDI JÓZSEF

Mahávagga I.56., 60., Buddha beszédei, 48. o.

Észukári

Így hallottam.

Egy alkalommal a Magasztos Szávatthi mellett, a Dzsétavana-ligetben, Anáthapindika a kertjében tartózkodott. Itt Észukári pap felkereste a Magasztost. Odaérve, üdvözléssel váltott a Magasztossal, és illendő üdvözlőszavak után leült előtte. Előtte ülve, így szólította meg a Magasztost Észukári pap.

– Gótama [Buddha], a papok négyféle szolgálatról tanítanak: a papok szolgálatáról tanítanak, a nemesek szolgálatáról tanítanak, a közrendűek szolgálatáról tanítanak, a szolgák szolgálatáról tanítanak.

A papok szolgálatáról ezt tanítják a papok. Gótama: a pap szolgálhat papnak, a nemes szolgálhat papnak, a közrendű szolgálhat papnak, a szolga szolgálhat papnak. Ezt tanítják a papok a papok szolgálatáról, Gótama.

A nemesek szolgálatáról ezt tanítják a papok: a nemes szolgálhat nemesnek, a közrendű szolgálhat nemesnek, a szolga szolgálhat nemesnek. Ezt tanítják a papok a nemesek szolgálatáról, Gótama.

A közrendűek szolgálatáról ezt tanítják a papok: a közrendű szolgálhat közrendűnek, a szolga szolgálhat közrendűnek. Ezt tanítják a papok a közrendűek szolgálatáról, Gótama.

A szolgák szolgálatáról ezt tanítják a papok: a szolga szolgálhat szolgának, mert ki más szolgálhatna a szolgának? Ezt tanítják a papok a szolgák szolgálatáról, Gótama.

Erről a négyféle szolgálatról tanítanak a papok, Gótama. Mit szól ehhez Gótama úr?

– Mondd, pap: az egész világ elfogadja a papok tanítását erről a négyféle szolgálatról?

- Semmiképpen sem, Gótama.
- Olyan ez pap, mint hogyha volna egy szegény, nyomorgó, magát eltartani képtelen ember, és akarata ellenére ráerőszakolnának egy falatot: „Nesze, te ember, itt van ez a hús, edd meg, és fizess meg az árát!” Ugyanúgy a papok a többi remete és pap beleegyezése nélkül tanítják ezt a négyféle szolgálatot.

Pap, én nem mondom, hogy mindenkinek szolgálni kell. Azt sem mondom, pap, hogy senkinek sem kell szolgálni. Akinek a szolgálatában az ember a szolgálatától rosszabb lesz, nem jobb, annak nem kell szolgálni, ezt mondom. Akinek a szolgálatában viszont jobb lesz az ember a szolgálatától, nem rosszabb, annak szolgálni kell, ezt mondom.

Pap, ha egy nemből megkérdeznék: „Akinek a szolgálatában rosszabb lenni a szolgálatától, nem jobb, vagy akinek a szolgálatában jobb lenni a szolgálatától, nem rosszabb, a kettő közül melyiknek volna hajlandó szolgálni?” akkor a józan gondolkodású nemes így válaszolna. „Akinek a szolgálatában rosszabb leszek a szolgálatától, nem jobb, azt nem va-

gyok hajlandó szolgálni. Akinek a szolgálatában viszont jobb leszek a szolgálattól, nem rosszabb, azt hajlandó vagyok szolgálni.” És ha egy paptól (~közrendűtől, ~szolgától) megkérdeznék, így válaszolna: „Akinek a szolgálatában rosszabb leszek a szolgálattól, nem jobb, azt nem vagyok hajlandó szolgálni. Akinek a szolgálatában viszont jobb leszek a szolgálattól, nem rosszabb, azt hajlandó vagyok szolgálni.”

Pap, én nem mondom, hogy az előkelő származás jobb. Azt sem mondom, pap, hogy az előkelő származás rosszabb. Pap, én nem mondom, hogy a magasabb kasztba tartozás jobb. Azt sem mondom, pap, hogy a magasabb kasztba tartozás rosszabb. Pap, én nem mondom, hogy a nagy vagyon jobb. Azt sem mondom pap, hogy a nagy vagyon rosszabb. Mert az előkelő származásúak között is akadnak gyilkosok, tolvajok, kicsapongók, hazugok; rágalmazók, gorombák, fecsegők, irigyek, rosszindulatúak, tévhitek követői. Ezért nem mondom, hogy az előkelő származás jobb. És az előkelő származásúak között akadnak olyanok is, akik tartózkodnak a gyilkosságtól, tartózkodnak a hazugságtól, tartózkodnak a rágalmazástól, tartózkodnak a gorombaságtól, tartózkodnak a fecsegéstől, nem irigyek, jóindulatúak, helyes hitet vallanak. Ezért nem mondom, hogy az előkelő származás rosszabb.

A magasabb kasztba tartozók között is (~ a nagy vagyonúak között is) akadnak gyilkosok, tolvajok, kicsapongók, hazugok, rágalmazók, gorombák, fecsegők, irigyek, rosszindulatúak, tévhitek követői. Ezért nem mondom, hogy az előkelő származás rosszabb.

A magasabb kasztba tartozók között is (~ a nagy vagyonúak között is) akadnak gyilkosok, tolvajok, kicsapongók, hazugok, rágalmazók, gorombák, fecsegők, irigyek, rosszindulatúak, tévhitek követői. Ezért nem mondom, hogy a magasabb kasztba tartozás (~ a nagy vagyon) jobb. És a magasabb kasztba tartozók között is (... a nagy vagyonúak között is) akadnak olyanok, akik tartózkodnak a gyilkosságtól, tartózkodnak a lopástól, tartózkodnak a kicsapongástól, tartózkodnak a hazugságtól, tartózkodnak a rágalmazástól, tartózkodnak a gorombaságtól, tartózkodnak a fecsegéstől, nem irigyek, jóindulatúak, helyes hitet vallanak. Ezért nem mondom, hogy a magasabb kasztba tartozás (~ a nagy vagyon) rosszabb.

Pap, én nem mondom, hogy mindenkinek szolgálni kell. Azt sem mondom, pap, hogy senkinek sem kell szolgálni. Akinek a szolgálatában a hit gyarapodik, az erény gyarapodik, a tudás gyarapodik, az adakozókedv gyarapodik, az értelem gyarapodik a szolgálattól, azt kell szolgálni, ezt mondom.

E beszéd hallatára Észukári pap így szólt a Magasztoshoz:

– Gótama, a papok négyféle tulajdonról tanítanak: a papok tulajdonáról tanítanak, a nemesek tulajdonáról tanítanak, a közrendűek tulajdonáról tanítanak, a szolgák tulajdonáról tanítanak.

A papok tulajdonáról azt tanítják a papok, Gótama, hogy az alamizsnára alapozott létfenntartásban testesül meg, és amelyik pap elutasítja az alamizsnára alapozott létfenntartást mint tulajdonát, az kötelességszegő, mint az őrző, aki eltulajdonítja a rábízottat. Ezt tanítják a papok a papok tulajdonáról, Gótama.

A nemesek tulajdonáról azt tanítják a papok, hogy az íjban és tegezben testesül meg, és amelyik nemes elutasítja az íjat és tegezt mint tulajdonát, az kötelességszegő, mint az őrző, aki eltulajdonítja a rábízottat. Ezt tanítják a papok a nemesek tulajdonáról, Gótama.

A közrendűek tulajdonáról azt tanítják a papok, hogy a földművelésben és jószágértartásban testesül meg, és amelyik közrendű elutasítja a földművelést és jószágértartást mint tulajdonát, az kötelességszegő, mint az őrző, aki eltulajdonítja a rábízottat. Ezt tanítják a papok a közrendűek tulajdonáról, Gótama.

A szolgák tulajdonáról azt tanítják a papok, hogy a sarlóban és teherhordó rúdban testesül meg, és amelyik szolga elutasítja a sarlót és teherhordó rudat mint tulajdonát, az kötelességszegő, mint az őrző, aki eltulajdonítja a rábízottat. Ezt tanítják a papok a szolgák tulajdonáról, Gótama.

Erről a négyféle tulajdonról tanítanak a papok, Gótama. Mit szól ehhez Gótama úr?

– Mondd, pap: az egész világ elfogadja a papok tanítását ezekről a tulajdonokról?

– Semmiképpen sem, Gótama.

– Olyan ez, pap, mint hogyha volna egy szegény, nyomorgó, magát eltartani képtelen ember, és akarata ellenére ráerőszakolnának egy falatot: „Nesze, te ember, itt van ez a hús, edd meg, és fizess meg az árát!” Ugyanígy a papok a többi remete és pap beleegyezése nélkül tanítják ezt a négyféle tulajdont. Én viszont, pap, az ember tulajdonáról azt tanítom, hogy a nemes, magasrendű Tanban testesül meg.

Amíg valaki atyai és anyai őseinek nemzetségét tartja számon, amilyen családban ölt testet személyisége, arról nevezik el. Ha nemesi családban ölt testet személyisége, nemesnek nevezik. Ha papi családban ölt testet személyisége, papnak nevezik. Ha közrendű családban ölt testet személyisége, közrendűnek nevezik. Ha szolga családban ölt testet személyisége, szolgának nevezik. Ugyanígy van ez, pap, ahogy a tüzet is arról nevezik el, amitől ég. Ha fától ég a tűz, fatűznek nevezik. Ha rózsától ég a tűz, rózsetűznek nevezik. Ha szénától ég a tűz, szénatűznek nevezik. Ha trágyától ég a tűz, trágyatűznek nevezik. Ehhez hasonlóan, amíg valaki atyai és anyai őseinek nemzetségét tartja számon, amilyen családban ölt testet személyisége, arról nevezik el. [...]

Am ha egy nemesi családból származó ember otthonából az otthontalanságba távozik, és a Beérkezett hirdette Tant és rendi fegyelmet követve, tartózkodik a gyilkosságtól, tartózkodik a lopástól, tartózkodik a kicsapongástól, tartózkodik a hazugságtól, tartózkodik a fecsegéstől, nem irigy, jóindulatú, helyes hitet vall, akkor az ilyen ember megvalósította az igazságot, a Tant, a jámborságot. És ha egy papi családból (~közrendű családból, ~szolga családból) származó ember otthonából az otthontalanságba távozik, és a Beérkezett hirdette Tant és rendi fegyelmet követve, tartózkodik a gyilkosságtól, tartózkodik a lopástól, tartózkodik a kicsapongástól, tartózkodik a gorombaságtól, tartózkodik a fecsegéstől, nem irigy, jóindulatú, helyes hitet vall, akkor az ilyen ember megvalósította az igazságot, a Tant, a jámborságot.

[...]

E szavak hallatára Észukári pap így szólt a Magasztoshoz:

– Pompás, Gótama! Pompás, Gótama! Mint hogyha valaki talpra állítaná a megfordítottat, kitakarná a letakartat, útba igazítaná az eltévedtet, mécesst tartana a sötétségben, hogy akinek van szeme a látásra, lásson - úgy világosította meg a Tant minden oldalról Gótama úr! Én most Gótama úrhoz folyamodom oltalomért, a Tanhoz és a szerzetesek gyülekezetéhez folyamodom oltalomért! Fogadjon el Gótama úr a mai naptól életem végéig világi tisztelőjéül, aki hozzá folyamodik oltalomért!

Fordította VEKERDI JÓZSEF

MN 96., Buddha beszédei, 171-174. o.

Hinduizmus

Az indiai civilizáció hosszú története során csak ritkán és viszonylag rövid időre sikerült egyetlen központosított birodalomba egyesíteni a civilizációhoz tartozó térségeket. A hindu dinasztiák közül mindössze a *Maurja-dinasztia* (i.e. 321-185) és a *Gupta-dinasztia*

(i.e. 320-600) valamint **Harsa király** (i.sz. 606-647) volt képes uralmát közel az egész szubkontinensre – kivéve Dél-Indiát – kiterjeszteni. Ám, a politikai széttagoltság ellenére, ez a vallási szankciókra alapozott civilizáció a máig létező kasztrendszer és a bráhmanizmusból kifejlődő, a dzsainizmust és a buddhizmust kiszorító hinduizmus révén szilárdan fogta össze és fogja össze ma is közös világnézetbe és szabályozott életmódba az indiai szubkontinens újra és újra különféle bevándorló etnikumokkal gyarapodó népességének túlnyomó többségét.

7.

A Mahábhárata és Rámájana eposzok

A két hatalmas eposzfolyam, a **Mahábhárata** és a **Rámájana** valóságos enciklopédiái az indiai civilizációnak. Ezeknek a nagy eposzoknak és a később keletkezett legendagyűjteményeknek, a **puránáknak** az általános ismertsége, rendkívüli sokszínűségében is, lényegében egységes műveltséganyagot biztosít, társadalmi hovatartozásától függetlenül, az indiai civilizáció minden tagja számára.

A két nagy eposz közül a régebbi és a jóval terjedelmesebb (200.000 soros) a **Mahábhárata** (A Bhárata-nemzetség nagy háborúja), mely az időszámítás előtti első évezred derekától, több száz év alatt alakult ki, és kb. az időszámítás szerinti 4. században nyerte el a ma ismert formáját. Az eposz alaptörténete az időszámítás előtti 9. században lejátszódott törzsi háborúskodások egyetlen nagy ütközetbe összesűrített eseménye. Ez a hatalmas ütközet a **Bhárata-nemzetség** két rokoncsaládjának, a **Kauraváknak** és a **Pándaváknak** a hatalmi vetélkedését zárja le. Az alaptörténetet temérdek mellékselekmény és tudnivaló egészíti ki.

A másik nagy eposz, a kb. időszámítás előtti 2. század és időszámítás szerinti 2. század között keletkezett, jóval kisebb terjedelmű (44.000 soros), de egységesebb szerkezetű **Rámájana**, melyet a hagyomány **Válmiki** óind bölcs alkotásának tart. Az eposz főhőse **Ráma** kőszalai királyfi, aki kalandos úton szerzi vissza elrabolt feleségét, **Szitát** **Sri Lanká** (Ceylon) démonkirályától, **Rávanától**.

Az alábbi szövegrészletek (11-12.) a Mahábhárata két melléktörténetét (egy törvény eredetét magyarázó történetet és egy az uralkodás művészetére oktató állatmesét) mutatják be. A Rámájana-nak szintén két epizódját közöljük (13-14.). Mindkét részlet markánsan illusztrálja a varnarendszer és a kasztrendszer végleges megszilárdulását és azt is, hogy a hinduizmus kialakulásával kudarcot vallott a ksatrijáknak a bráhmanák elsőségének megtörésére tett korábbi kísérlete.

Az egynejlőség

Mahábhárata I. 122.

Most elmondok egy ősrégi törvényt, amint a lángszívű,
igazságot tudó bölcsek hajdan látták – figyelj reám!
Az asszonyi erényt régen nem korlátozta semmi sem,
jártak-keltek önállóan, éltek vígan világukat.
S ha ifjan, néha, férjéhez túl hű nem volt is asszonya,

nem róttá senki fel, mert a Törvény engedte tenniük.
 Eleinknek e törvényét ma is tartják: az állatok,
 féltékenységet önáluk vagy szerelmet nem ismerünk.
 De tisztelik e szent törvényt a fényes égi bölcsek is,
 amint a női nem legfőbb örömére, Kuruk között,
 fenn északon az ily vétek nem hogy nem bűn: örök szabály.
 [Mert ahogy nem lakik jól tűz fával, vízzel a tengerár,
 s a zord halál az élőkkel, úgy a nő sem a férfival.
 Igen, örökön új és új hímre vágyik a női szív, –
 de hát lehet sosem-szűnő sóvárgásuk megérteni?
 Feledje csak szemét rajta fivérén vagy fián a nő,
 vagy csöppnyi unokáján bár, nedves lesz fenn a combja közt;
 amin nincs ok csodálkoznunk, mivel ilyen a lénye már.]
 Világunkban a vágyakra nem rég vertek bilincseket,
 hogy ki és miért? Eléd tárom, semmit se titkolok, figyelj!
 Élt – így hallottuk – egy fennkölt Uddálaka nevű risi,
 volt egy szent fia is néki, Svétakétu, a tiszta bölcs.
 Így hallottuk: világunkban a vágnak gátat ő emelt,
 dühében tette ezt; hogy mért? Titkolni nem fogom, figyelj!
 Svétakétu szülőanyját kézen ragadta hajdanán,
 atyja szeme előtt egy pap s ezt mondta néki: „Jössz velem!”
 A bölcs fiát elöntötte az indulat, haragra gyúlt,
 látván, a bráhman anyjával hogyan erőszakoskodik.
 De atyja csillapította Svétakétu sötét dühét:
 „Örök törvény ez, óh sarjam, bosszankodnod miatta kár.
 A négy rendben szabály, hogy nincs gátló korlát a nők előtt;
 rendjében ki-ki kedvére élhet, miként szabad tehén.”
 Azonban ez a szent törvény nem tetszett Svétakétunak,
 a férfi és a nő vágyát szoros kordába zárta hát,
 de csak az emberét, élő más lény béklyót ma sem visel;
 így hallottuk: e korlátot állította a bölcs fia:
 „Mától fogva, ha nő párját megcsalja, tette bűn legyen,
 mert épp oly vétek az, mintha ten-magzatába döfne tört.
 De a férjnek, ki elhagyja hű, tiszta s ifjú asszonyát,
 e világban hasonlóképp bűn háramlik fejére majd.
 Ha pedig heverőjükre hívja hív hitvesét ura,
 mert gyermeket akar, s az szól: „nem megyek”, átok arra is!”
 Eképpen vert a vágyakra kemény bilincset egykoron
 Svétakétu, a fenséges Uddálaka tudós fia.
 Azóta férje ágyát kell keresni tisztulás után
 a nőnek mindig – így tartják a törvényismerő papok.
 Más napon megtagadhatja, hogy mellé dőljön éjszaka –
 így hirdetik a szent törvényt az igaz lelkű emberek.
 Amit pedig a férj óhajt, törvényest vagy törvénytelen,
 hitvese tegye meg – vallják a törvény-ismerő papok.

Fordította LAKATOS ISTVÁN

Mahábháráta, Rámájana, Magyar Helikon,

Bp., 1964. 138-139. o.

A ravasz sakál

Mahábhárata I. 146.

Dhritarászra király szólt:

Mondd el, hogyan lehet győzni hízelkedés, viszályszövés,
büntetés vagy ajándékok útján elleneink felett!

Kanika miniszter szólt:

Hallgasd meg hát király, egykor az erdőn hogy ravaszkodott
az életbölcselet tudós könyvében járatos sakál.
Szívén viselte hasznát a sakál, s együtt lakott vele
négy barátja, a mongúz, a farkas, a tigris és egér.
Egyszer láttak az erdőben egy óriás szarvasbikát,
és tanakodni kezdtek, mert nem sikerült elejteni.

A sakál szólt:

Tigris, többször akartad már megfogni ezt az állatot,
de nyomába se érhetted, mert gyors, fiatal és eszes.
Mikor a szarvas alszik majd, lábát rágya el az egér,
aztán a tigris elrágott lábbal könnyen elejtheti.
Akkor majd elfogyaszthatjuk vidám kedvvel együttesen.
Gyorsan meg is valósult a sakál okos javaslata,
és a tigris elejtette az elrágott inú vadat.
Amikor a sakál látta, hogy mozdulatlan a tetem,
így szólt: „Menjetek, én őrzöm, s fűrödjetek evés előtt!”
Szavaira elindultak a folyóhoz a többiek,
s a sakál elgondolkodva és töprenkedve ottmaradt.
Legelsőként a tigris tért vissza a fürdés után,
s látta, hogy a sakál lelkét nyomatszó gond kavarta fel.

A tigris szólt:

Miért búsulsz, te legbölcsebb állat az állatok közül?
Ma friss húst ehetünk és úgy szórakozunk, legyél vidám!

A sakál szólt:

Hallgasd meg hát, erősízmű, mit mondott nekem az egér:
Az erdőség királyát is lefitymálja az én erőm,
karjaim segedelmével lakik jól ma a tigris is!
-Nem csoda hát, ha elvette étvágyamat e kérdés.

A tigris szólt:

Ha az egér szerint ezt a vadat ő maga ölte meg,
eztán zsákmányomat pusztán erős karommal ejtem el,

s magam eszem a húsból. – Azzal elment a sűrűbe.
Kisvártatva ezenközben az egér is megérkezett.
A sakál így beszélt hozzá, míg elément, s fogadta őt:

A sakál szólt:

Egér barátom, hallgasd meg, hogy a mongúz hogyan beszél:
„Nem eszem én a szarvashúst, méreg az, rossz az íze is,
az egeret falom fel majd!” – gondolkozz hát ezek szerint!
Az egér megijedt ettől, és rémülten lyukába bújt.
Ezekután a fürdésből megérkezett a farkas is.
A sakál így beszélt hozzá, mikor közeledett felé:
„Az erdő ura mérges, nem jó, ha találkozol vele,
erre tart feleségestől, tedd, amit tenni kell tehát.”
A fűrt eszű sakál addig és addig noszogatta őt,
míg fel nem ugrott és gyorsan el nem iszkolt a farkas is.
Végezetül a fürdésből a mongúz is megérkezett.
A mongúzhhoz az erdőben így beszélt a ravasz sakál:
„Győzött rajtuk erős izmom, s megfutottak a többiek.
Ha e húsból tehát enni akarsz, küzdj meg előbb velem!”

A mongúz szólt:

Ha az erdő királya és a farkas meg a bölcs egér
mind megfutott, vitézebb vagy mindnyájunknál, te hős vitéz.
Nem szálllok hát veled harcba – és követte barátait.

Kanika miniszter szólt:

Örvendett a sakál lelke, hogy elmentek a többiek,
s a ravasz leleményével nyert húst felfalta egymaga.
Így tegyen a király mindig, és biztonsága egyre nő.
Győzzön gyáván ijesztéssel, tisztelettel a hősökön,
erőszakkal a gyengéken, s ajándékkal a kapzsikon.

Fordította SZERDAHELYI ISTVÁN
Mahábhárata, Rámájana, 142-144. o.

Vaszistha csodatehene

Rámájána I. 51-65

5.

Amikor Siva révén az ég fegyvereihez jutott,
dölyfös lett a király, s lelkét úgy ellepte a büszke gőg,
mint a dagály özönlése teliholdkor az óceánt,
és már halottnak is vélte Vaszisthát, a dicső papot.
Elment a bölcs tanyájára, sorra kilőtte sok nyilát,

és lángragyúlt azonnyomban a szent Vaszistha erdeje.
Mikor a remeték látták a király repdeső nyilát,
rémülten menekültek mind világgá futva százfelé,
s Vaszistha sok tanítványa, s az erdőben lakó vadak,
madarak is félvén félve riadtak szét ezerfelé.

Üres maradt a szentlelkű, fényes remete lakhelye,
s mint sós sivatag, oly néma, kietlen lett a szép liget.
Vaszistha egyre bízta a futókat: „Ne féljete!
Elpusztítom Visvámitrát, mint napsugár a zuzmarát!”
Ezután a dicsőséges remeték legdicsőbbike
rettentő haragos szóval Visvámitrához így beszélt:
„Mert szédültad e régóta viruló szerzetes-lakot
gonosz ostobaságodban, ezért nem élsz tovább, király!”
Majd botját, Jama botjának mását emelte ég felé
rettenetes haragjában, s úgy lángolt, mint a Sors tüze.

6.

Vaszistha szavait hallva a tigriserejű király
a Tűzisten nyilát vette, s így kiáltott: „Megállj! Megállj!”
Akkor Vaszistha pap-botját feltartotta az ég felé,
Jama jogarának mását és vad haraggal így beszélt:
„Korcs harcos-fajzat itt állok: mutasd meg hát erőd, ha van!
Fegyveredbe vetett gögöd, Visvámitra, ma megtöröm!
A te harcos-erőd hol van az én bráhma-erőm mögött?
Harcosok gyásza, lássad hát az én bráhma-hatalmamat!”
És a király szörnyűséges, győzhetetlen tüzes nyilát
kioltotta a bráhma-bot, mint víz a szikra lángjait.
A tomboló Visvámitra akkor kilötte rá Siva,
Indra, Varuna és Rudra meg Pasupati fegyverét,
Jama pányvája és Visnu nagy hajítókorongja szállt,
Siva szigonya zúdult és villám villant a bölcs felé...

Ám Vaszistha, a legszentebb vezeklő szent csodát művelt:
a fegyvereket elnyelte nagy bráhma-botja, s ép maradt.
Akkor a legszörnyűbb fegyvert, Brahmá iszonyatos nyilát
lőtte ki rá Visvámitra. Látták a repülő nyilat,
s megrettentek az istenek, égi szentek s a démonok,
megremegett a Mindenség, mikor a nyíl süvítve szállt.
Brahmától nyert hatalmával Brahmá iszonyú fegyverét
bráhma-botjával elnyelte a papok legdicsőbbikke.
És míg megsemmisítette a szent Vaszistha a nyilat,
elkábult tőle minden lény, oly szörnyű volt a külseje.
Minden egyes hajszálának tövéből láng lövelt elő
villogva s óriási füsttel, rémítő égi szikraként,
és úgy izzott a bráhma-bot, melyet az ég felé emelt,
mint a Halálisten [Jama] botja s a Végzet lobogó tüze.
Akkor a szent dicsőségét így zengte a papok hada:
„Győzhetetlen erőd bráhma! Nagy hatalmad elé tehát

vess gátat ten-hatalmaddal! Legyőzte az erős királyt
győzhetetlen erőd, nagy szent! Ne kelts rémületet tovább!"
E szavakra békét szerzett a világnak a tiszta bölcs.
Szégyenében Visvámitra akkor sóhajtván így beszélt:
„A bráhma-erőhöz képest hitvány erő a harcosé.
Egy bráhma-bot legyőzhette valahány égi fegyverem.
Ezért most megbékélt szívvel, s fékezve szenvedélyeim,
nagy vezeklésbe kezdek, míg a *bráhma-rangot* elnyerem.”

Fordította SZERDAHELYI ISTVÁN
Mahábhárata, Rámájana, 680-681. o.

Szolga ne akarjon isten lenni

Rámájana VII. 73-76

1

Ráma népének önzetlen, igazságos királya volt.
Palotájába egyszer vén, vidéki bráhma érkezett.
Halott gyermek feküdt karján; a kapuban megállt vele;
s rázta mellét a nagy sírás, nem tudta visszatartani.
Szerelmes szíve kínban forrt. „Fiam, fiam! – kiáltozott –
mi bűnt követtem el vajon előző életem során,
hogy íme: hullva, holtak közt, halál hatalma hurkol át?
Kamasz korod sem ért el még, ötezer éves ifjú sarj,
de jött a Végzet és – mily gyász! – idő előtt a sírba sújt.
No, sok napot nem ígérek magamnak én se, gyermekem,
a gyász végez velünk végül: anyád, apád követni fog.
Ha még bárki fiát bántom, vagy hazugságon ér a menny!
de nem, bűnnel halandót én sosem sértettem, úgy tudom.
Mi vétek büntetésül sújt hát, kicsiny fiam, Jama,
nem tűrve azt se, hogy majdan te tedd máglyára testemet?
Még Ráma városában nem történt ily szörnyűség soha,
hogy bárkit elragadhasson, idő előtt, a zord Halál.
Bizonynal Ráma volt, kit bűn vagy vétek szennye fertezett,
birodalmában, óh Balsors, ezért gyilkolsz meg ifjakat.
Másutt az ifjúnak bezzeg nem kell borzadni, hogy lesújtsz,
– hát keltsd fel e fiút rádza, ki már a másvilágra szállt!
Ha nem segítesz, én és nőm itt pusztulunk, a vár előtt,
aztán örülj, te pap gyilkos – e büntudattal élj tovább!...

2

A gyász- és fájdalom-sújtott bráhma szörnyű szidalmait
meghallotta és megértette királya, Ráma, s elborult.
Parancsba adta nem-késve, hogy jöjjenek vezérei,
de hívta még Vasizthát és testvéreit s a népet is.
Belépett erre nyolc bráhma, vezetőjük Vasiztha volt,

és „Élj soká!” – köszöntötték kemény-karú királyukat.
Kínálta helytel illendően a bölcs bráhma-bölnyeket,
eként fogadta népét és legfőbb tanácskarát az úr.
Midőn helyet foglaltak mind a tűz-hatalmú bráhma,
két kezét összekulcsolva a király szolt övéihez:
elébük tárta, mint mar még most is szíven a pap szava.
De bús urát vigasztalván szolt Nárada, az égi bölcs,
nyájas beszéde folyt-áradt a tiszta bráhma között:
„Tudd meg, király, e csöppséget idő előtt mi ölte meg;
ha meghallgattad, intézkedj, teendőid te tudd, nagyúr.
Az Igazság korában, rég, vezeklők csak a bráhma,
csupán a bráhma voltak, más nem is remetéskedett.
Az volt a tiszta, fényes kor, Brahmá igazságos kora!
Látták jövőjük és múltjuk s nem haltak meg az emberek.

.....
Végző, gonosz kor is jó majd, az lesz a szolga-had kora,
majd akkor vezekelhetnek, de most vétek, ha ezt teszik.
Valahol birodalomban egy hitvány szolga él, király,
s nem csak él: vezekel szörnyen – a kisfiút ez ölte meg!...”

3

Hogy Náradának elhangzott színméznél edesebb szava,
megörült szíve Rámának és Laksmanához így beszélt:
„Indulj tüstént, vigasztald meg, csitítsd az érdemes papot,
tétesd az ifjú holttestét kövér olajba, kedvesem,
kenesd be drága balzsammal, pompás illatszerekbe mártsd,
te fogsz felelni, testvérem: testét ne érje rothadás.”
Aztán hogy így kioktatta jó öccsét Ráma, Laksmanát,
szólott, ám gondolatban csak: „Jer Puspakám, varázskocsim!”
Urának óhaját tüstént felfogta Puspaka s futott
és szemtől szembe Rámával megállt a színarany szekér.
Majd szolt alázatos bókkal: „Népek királya, itt vagyok,
szolgád, parancsodat várva, ám eljött engedelmesen.”
Ezt mondta ékesen; Ráma, a bölcs úr, ekkor elköszönt
s a szent papok csoportjának intvén, a Puspakára szállt.
De előbb kapta még fényes kardját és két tegezt fogott,
s Bharatát, Laksmanát kérte: a városra vigyázzanak.
Aztán Nyugatra száguldott, szegezve százfelé szemét,
majd szállt Észak vidékének, Himalája határain,
ám ott se sikerült egy csöpp vétket se felfedeznie.
A tág Kelet felé kémlt a harcosok királya hát:
s ám, tündöklött tükör-tisztán – a bűnt e táj se látta még.

Hogy itt se lelte bűn szennyét, a Déli Félsziget felé,
oda szállt Puspakáján a hőserejű, kemény király.
A Saivalának ormától északra nagy tavat talált,
a tóban remetét, rémes vezekléssel magát ölt,
ki fejjel lefelé függött, ily önsanyargatásban élt!
A páratlan vezeklőhöz lépett ekkor s eként beszélt,

így szólott Ráma: „Mondd, óh bölcs, te nagy magad-sanyargató,
te tántoríthatatlan hős; ki méhe szült? Anyád ki volt?
Én, Ráma kérdezem tőled, Dasaratha király fia.
Mi vágy vezet? Gyönyört kívánsz? Vagy égbe szállni szít szíved,
hogy ily szörnyű vezekléssel gyötröd-kínzod magad? Felelj!
Bráhma van vagy-é, te kedves hős? Avagy nem-lankadó vitéz?
Vagy harmad-rendű polgár tán? Esetleg szolgál? Szólj valót!”

4

Konok kérdeztetésére Rámának végre válaszolt,
ahogy volt úgy, fejét fel sem vetvén, az önsanyargató.
„Szolgáló méhe szült engem, s azért vezeklek így vadul,
mert ön-testemmel istenné vágyódom válni, fényes úr!
A mennybe szállni szándéksom, nagy Ráma, hidd el, így igaz,
és szolgál, az vagyok, tudd meg; nevem, Sambúka: súdra-név.”
Így szólt a szolgál; hallván ezt, kihúzta foltalan vasát
tokjából Ráma, s egy vágás: a súdra-fő a tőba hullt.
Amint a súdra elpusztult, felujjongott az égi kar
és Indra s Agni mind Rámát magasztalták: „Helyes! Helyes!”
A Szél pedig szíromzáport szitált a tájra szertesztét,
a menny mezőiről csorgott fenséges illatáradat.
Ekkor Rámát, a hősszívűt, szólították az istenek:
„Az égi kart e jöteddel lekötöztetted, bölcs király,
kérj hát kegyet: mit óhajtasz, ki győzől minden ellenen?
Hiszen neked köszönjük, hogy nem ült közénk e szolgál-fajt!”
Hallván Ráma, a hős bajnok, miként ujjong az égi nép,
ezer-szemű, fal-omlasztó Indrának, esdve, így felelt:
„Ha érdemet szereztem, hát keltsétek fel a pap fiát!
Kegyet mást én nem is kérek, ez legfőbb óhajom, nagyúr.
Vétkes vagyok: banyak voltam; papomnak egy-fiát Jama
idő előtt ezért merte holtak honába húzni le.
Leheljete belé lelket, hazugságon ne fogjanak,
megígértem papomnak, hogy feltámasztom kicsiny fiát.”

A fényes istenek Rámát meghallgatták figyelmesen,
s örömpesve nyugtatták az örvendő uralkodót:
„A gyermek él! vígadhasz már, Dasaratha király fia,
s övéinek körében van, mert visszanyerte életét.
Azonnyomban, midőn szabályád levágta ezt a szolgál-fajt,
a holt fiú azonnyomban hús-vér életre kelt megint...”
Szóltak s továbbrobogtak tág szekerükön az istenek.
Aranyló Puspakájával megindult erre Ráma is,
s Ajódhjában leszállt szépen felvárának falán belül.
Itt elküldte a tündöklő, magától is futó kocsit;
így búcsúzott: „Eredj kedves, légy boldog, drága Puspakám!”
Majd öccseit karolván át, e szóra nyíltak ajkai:
„Papunk ügyében eljárta igazságérzetem szerint.”

Fordította LAKATOS ISTVÁN
Mahábhárata. Rámájana, 769-772. o.

Az indiai civilizáció tagjainak életpályáját és életmódját mindenekelőtt az határozza meg, hogy melyik *varnába*, illetve meggyik kaszthoz (*dzsáti*) tartoznak, vagy hogy esetleg kasztonkívüliek-e?

A kétszerszülettek (*dvidzsák*), vagyis a bráhmána, a ksatrija és a vaisja varna férfi tagjainak életútját négy életszakaszra (*ásrama*) tagolták: /1/ A *brahmácsarja* a 7-9. életévük között a rituális beavatási szertartáson (ez jelentette a „második születést”) átesett fiúgyermeknek a tanulás éveit jelentette, a választott szellemi atya, a vallási tanító (*guru*) irányításával, rendszerint a családi otthontól távol. A tanítványok az indiai civilizáció műveltséganyagának leglényegesebb kanonikus gyűjteményeit és azok nevezetes kommentárjait tanulmányozták. Megismerkedtek a vallási és a világi élet viselkedésnormáival és törvényeivel, vagyis a *dharmával* („törvény”); a politika és gazdaság gyakorlati ismereteivel, azaz az *arthával* (haszon) a *kámával* (vágy, szerelem). /2/ A következő életszakasz, a *grihasztha* (házban tartózkodó) a családalapítás és a gyakorlati teendők végzésének életszakasza huszonegy-néhány éves kortól a gyermekek felnőtté válásáig tartott. /3/ Ezt követően a *vánaprasztha* (erdőben lakó) periódusban a kétszerszületett lemondott a világi életéről, és erdei remetelakba vonulva vallási tanulmányainak élt. /4/ Végül a *szannjásza* (letevés) szakaszban, magányos remeteként vándorolva, felkészült a halálra és a túlvilági életre.

8.

Mánava-dharma-sásztra

Az indiai civilizáció műveltséganyagának legfontosabb részét a *dharma* alkotta. A kanonikus gyűjtemények között található számos, az evilági életet részletesen szabályozó törvényeket, erkölcsi normákat tartalmazó gyűjtemény is. Ezek közül a legtekintélyesebb a *Mánava-dharma-sásztra* (*Manu* törvénykönyve), melyet régebbi források alapján, s azokat kiegészítve az időszámítás előtti második és az időszámítás szerinti második század között állították össze. A következő szemelvény ebből a törvénygyűjteményből mutat be részleteket.

Manu törvénykönyve (Részletek)

A varnákról

.I.31. A mindenség felvirágzásának érdekében szájából, karjából, combjából és lábából megteremtette (Brahmá) a bráhmanát, a ksatriját, a vaisját és a súdrát.

I.87. Ennek az egész világmindenségnek a fenntartása végett pedig ő, a nagyfényességű, külön-külön kijelölte a hivatását a szájából, a karjából, a combjából és a lábából születetteknek.

I.88. A tanítást és a (Véda)tanulmányozást, az áldozatot (saját magáért), valamint az áldozatbemutatást (másokért), az adományozást és az adományok elfogadásának a jogát a bráhámanáknak jelölte ki.

I.89. A nép megvédését, az adományozást, az áldozatot, a (Véda)tanulmányozást és az érzéki élvezetek terén a mérsékletet a ksatrijának jelölte ki.

I.90. A marhák gondozását, az adományozást, az áldozatot és a (Véda)tanulmányozást, a kereskedést, a pénzkölcsönzést és a földművelést a vaisjának.

I.91. A súdrának viszont az Úr egyetlen tevékenységet írt elő: ezeknek a varnáknak a szolgálatát irigység nélkül.

I.93. A legkiválóbb testrészből való születés következtében, az elsőszülöttség következtében, a Védának a tulajdonában léte következtében ennek az egész teremtet-világnak joggal a bráhmána az ura.

I.96. A teremtmények közül a lélekkel rendelkezőket tartják a legkiválóbbaknak, a lélekkel rendelkezők közül az értelemmel rendelkezőket, az értelemmel rendelkezők között a legkiválóbbaknak az embert, az emberek között a bráhmanákat.

VIII.279. Ha a legalacsonyabb kasztból származó bántalmaz egy magasabbhoz tartozót, valamely testrésszel, akkor ezt le kell vágni ennek – ez Manu utasítása.

VIII.413. Egy vett vagy nem vett súdrával (bráhmána ura) szolgálatát végeztethet, ezt ugyanis a bráhmána szolgálatára teremtette a Magától-létező (Brahmá).

VIII.414. A súdra, még ha ura fel is szabadította, nem szabadul fel a rabszolgaságból; ez ugyanis ebbe született bele, ki juttatja hát ki ezt ebből?

VIII.418. A vaisjakkal és a súdrákkal gondosan végeztesse a tevékenységüket [a király]; ezek ugyanis, a tevékenységüket elhagyva, megrendítik ezt a világot.

IX.322. A ksatrija-rend a bráhmána-rend nélkül nem gyarapszik, a bráhmána-rend sem boldogul a ksatrija-rend nélkül; a bráhmána-rend és a ksatrija-rend egyesülve boldogulnak itt és ott (ezen és a másvilágon).

X.96. Aki, bár kasztja (dzsátija) szerint igen alacsony, mohóság következtében a magasabb rangúak tevékenységéből él, azt a király vagyonától megfosztva, azonnal száműzze.

X.97. Jobb a saját kötelesség (dharma) rosszul végezve, mint a másik kötelessége jól végezve; a másik kötelessége szerint élő ugyanis azonnal kikerül a kasztjából.

X.99. A súdra, ha nem tud szolgálatot végezni a kétszületésűeknél, ha fiai és felesége elpusztulása fenyegeti, élhet kézművesmunkákból.

X.121. A súdra, megélhetést keresve, szolgálhatja a ksatriját, vagy gazdag vaisját szolgálva is megszerezheti a megélhetését a súdra.

X.129. A súdrának vagyont gyűjtenie nem szabad, még ha képes is rá; a súdra ugyanis így győztesen a bráhmanákat károsítja meg.

Fordította TÖTTÖSY CSABA

Ókori Keleti Történeti Chrestomathia, 371-372. o.

A családról

III.13. A súdrának egy súdra nő van kijelölve a feleségéül, az (egy súdra nő) és a sajátja (saját kasztjabeli nő) a vaisjának, ezek ketten pedig és a sajátja a ksatrijának, s ezek [hármán] és a sajátja a bráhmanának.

Fordította TÖTTÖSY CSABA

Ókori Keleti Történeti Chrestomathia, 374. o.

VI.1. A kétszerszületett, Veda-tanulmányait bevégzett férfi (avidzsa sznátaka), miután a családfőiségre vonatkozó szabályok (gárhaszthja dharma) szerint él, szilárd fogadalmat téve, érzékeit megfegyverelve, éljen (ezentúl) az erdőben – az előírások szerint.

VI.2. Amikor a családfő megpillantja (bőre) ráncait, (haja) fehérségét, fiának fiát, vonuljon az erdőbe.

VI.3. Mondjon le a faluban készített ételekről, minden ingóságáról, vonuljon az erdőbe, feleségét fiaira hagyva, vagy magával vive.

VI.4. Vigye magával a szent tüzet és az áldozatbemutatáshoz szükséges eszközöket, – menjen a faluból az erdőbe, éljen ott, érzékein uralkodva.

VI.5. Mutassa be az előírás szerinti öt áldozatot a remetéknek megengedett tiszta ételkel vagy füvekkel, gyökerekkel és gyümölccsel.

VI.6. Viseljen állatbőrt vagy csírá (háncsruhát); vegyen fürdőt este vagy reggel; viselje haját befonva, szakállát, haját, körmét nyíratlanul.

VI.7. Bali-áldozatát abból az ételből mutassa be, amelyet ő maga is fogyaszt, s adjon tehetsége szerint alamizsnát; az ásramájába érkezőket fogadja vízzel, gyökerekkel és gyümölccsel.

VI.8. Foglalkozzék mindig a Védák tanulmányozásával, legyen megbékélt, mindenki iránt barátságos, elméjében összpontosított, mindig adakozó, sohasem elfogadó, s együttérző minden élőlény iránt.

VI.33. Ekként az erdőben eltöltve élete harmadik szakaszát, a negyedik szakaszt élje vándoraszketaként lemondva a világi javak összességéről.

VI.34. Ásramából ásramába (életszakaszból életszakaszba) haladva, áldozati kötelezettségeinek eleget téve és érzékeit megfékezve, belefáradván az alamizsna adásba, a bali-áldozatba, vándoraszketá lesz, s üdvözülni a halál után.

VI.35. Hármaskötelezettségének eleget téve, fordítsa elméjét a móksa (a végső felszabadulás, azaz a létkörforgásból való kiszakadás) elérésére; az ezeket nem teljesítő visszasüllyed.

VI.36. A Védák előírás szerinti tanulmányozása, a dharma előírásai szerinti fiú-nemzés, a képességei szerinti áldozatbemutatások után fordíthatja elméjét a végső felszabadulás (a móksa) elérésére.

VI.42. Célja érdekében vándoroljon mindig egyedül, társ nélkül, megértve, hogy csak egymaga érheti el célját, elhagyatva és mindent elhagyva.

VI.43. Nem lehet sem kunyhója, sem tüze; élelemért a faluba mehet, szórtanul, minden iránt közömbösen, az elméjében Brahmanra összpontosítva.

VI.44. Agyag alamizsnacsésze, fagyökér, durva, rongyos öltözék, magányosság és minden iránti közönyösség – ezek a végső szabadulást elérő ismérvei.

VI.45. Nem kívánhatja a halált, nem kívánhatja az életet; várja a maga idejét, mint szolga várja a fizetése idejét.

VI.59. Keveset egyen, álljon és üljön szigorú magányban, fékezze meg érzékeit, ha még tapadnának a világhoz.

VI.60. Érzékei megfékezésével, a szeretet és gyűlölet megsemmisítésével, az élőlénynek való nem-ártással (ahimszá) válik méltóvá a halhatatlanságra.

VI.85. A kétszerszületett (a dvidzsa), miután sorban teljesítette az aszketá-élet előírásait, e világon megszabadul bűneitől és eléri a legfelső Brahmant.

A királyról

VII.2. A rítusnak megfelelően a Védák által előírt felszentelést elnyert ksatrijának el kell látnia ennek a mindenségnek a védelmezését a törvénynek megfelelően.

VII.3. Mikor ugyanis az emberiség király nélkül a félelem következtében mindenféle szétszéledt, megteremtette az Úr a királyt, ennek a mindenségnek a megvédése céljából.

VII.4. Indrának, a Szélnek, Jamának, a Napnak, s a Tűznek és Varunának, s a Holdnak és a gazdagság Urának az örök részecskéit elvéve.

VII.5. Mivel az istenek eme részecskéiből lett teremtve a király, ezért ez minden élőlényt felülmúl a fényességével.

VII.6. Szemét és szívét ragyogtatja a Nap módjára ő, és a földön senki sem képes rá nézni.

VII.7. Ő a Tűz és a Szél, ő a nap, a Hold, ő az igazság királya, ő Kubera, ő Varuna, ő a nagy Indra a hatalma folytán.

VII.20. Ha a király nem róna ki büntetést éberen a büntetést-érdemlőkre, [akkor], mint a halakat a nyárson, megsütnék a gyengéket az erősebbek.

VII.21. A varjú felfalná az áldozati kalácsot, és a kutya nyaldosná az áldozatot, s senkinek sem maradna meg a tulajdona, és bekövetkeznék a hitványabb felülkerekedése.

VII.24. Megromlana az összes varna, leomlanának a korlátok, bekövetkeznék az egész emberiség forrongása a büntetés bizonytalansága következtében.

Fordította TÖTTÖSY CSABA

Ókori Keleti Történeti Chrestomathia, 373. o.

A tudnivalók második csoportját, a kül- és belpolitikai, katonai közigazgatási és gazdasági ismeretanyagot, az artha tartalmazta. Ezeket az ismereteket tankönyvekben (sásztra, szútra) rendszerezték. Számos ilyen kézikönyv született a ksatriják, mindenekelőtt a királyi családok hercegei számára.

9.

Arthasásztra

(Részletek)

A legismertebb államtudományi kézikönyvvé az **Arthasásztra** (A haszon tankönyve, A célszerű cselekvés tankönyve vagy A politika tankönyve) vált. A hagyomány szerint az Arthasásztrát **Kautilja** bráhmána írta **Csandragupta** királynak (i.e.321-kb.300), a **Maurja** birodalom megalapítójának, akinek ő a főminisztere volt. **Arthasásztra** valóban tartalmaz időszámítás előtti negyedik századi részeket is, de a későbbiekben bővítették, és ma ismert formáját az időszámítás szerinti negyedik században, a **Gupta-dinasztia** idején nyerte el. A mű 15 könyvből és összesen 180 paragrafusból áll.

19. . Az ország benépesítése

Népesítse be (az uralkodó) a régebben is meglévő, valamint a régebben még meg nem

lévő területet is egyrészt más országok lakosainak a betelepítése révén, másrészt a saját országa sűrűn lakott területei népességfeleslegének az áttelepítése útján.

Létesítsen falvakat (gráma), melyeknek [...] főként földművelő súdrák a lakói, és ezekben legalább száz, de legfeljebb ötszáz család lakjék, akik kölcsönösen védelmezik egymást.

A falvak határát folyók, hegyek, erdők, tuskés bozótok, szakadékok, földsáncok vagy fák [...] képezzék.

Létesítsen nyolcszáz falunként egy szthániját (nyolcszáz falu megvédésére alkalmas, erősített várost), négyszáz falunként egy drónamukhát (kerületi székhelyet), kétszáz falunként egy khárvatikát (járási székhelyet), tíz falu összekapcsolása révén pedig egy szangrahanát (közösséget).

Erdődtményeket kell felállítani a királyság határain, ellátva azokat határőrséggel, akiknek kötelessége a királyságba való belépőhelyek védelme. A királyság belső területének őrzése a csapdát állító örök, az íjászok, a vadászok, a csandalák és a vad törzsek feladata.

Azoknak, akik áldozatokat mutatnak be, a szellemi vezetőknek, a papoknak és a Vedákban jártasoknak brahmadéja földeket kell ajándékozni, amelyek elegendő termést nyújtanak, és mentesek adóktól és bírságoktól.

A felügyelőknek, a könyvelőknek, [...] az állatorvosoknak, az orvosoknak, a lóidomítóknak és a futároknak szintén földeket kell adományozni, amelyek nem adhatók el, és nem zálogosíthatók el.

Megművelésre előkészített földeket adófizetőknek csak az életük tartamára lehet adni. Az elő nem készített földek nem vehetők el a megművelésre előkészítőktől.

El kell kobozni a földeket azoktól, akik nem művelik meg, és másoknak kell adni, vagy megművelhetik azokat a falusi munkások és a mesteremberek, nehogy azok a tulajdonosok, akik nem művelik megfelelőképpen azokat, kevesebbet fizessenek (a kormánynak). Ha a földművelők adójukat könnyen fizetik, előnyben részesíthetők a gabona, a szarvasmarha és a pénzjuttatások alkalmával.

A király a föld megművelőinek csak olyan kedvezményeket és engedélyeket adjon, amelyek a kincstár gyarapodását szolgálják és kerülje az olyanokat, amelyek azt kimerítik.

A király, ha a kincstár ki van merítve, akkor felemészti a polgároknak és a falusi embereknek az életlehetőségét. Új települések létesítése alkalmával vagy egyéb hasonló esetekben csökkenteni kell az adókat.

Atyai jóssággal kell (az uralkodónak) szemlélnie azokat, akik az adócsökkentés időszakán túljutottak.

Legyen kezdeményezője az uralkodó a bányászatnak és az iparnak, a szálfaterdők és az elefántligetek hasznosításának, nyújtson kedvezményeket a szarvasmarha-tenyésztés és a kereskedelem számára, létesítsen utakat a szárazföldi és vízi forgalom számára és építsen vásárvárosokat.

Hasonlóképpen létesítsen víztárolókat, amelyeket állandó forrásból vagy egyéb helyről szerzett vízzel kell feltölteni. Telekkel, utakkal, faanyaggal és más szükséges dolgokkal lássa el azokat, akik saját maguk víztárolókat építenek. Ugyanúgy járjon el azokkal, akik zárandokhelyeket és ligeteket létesítenek.

Mindazoknak, akik távol tartják magukat a közös építkezéstől, el kell küldeniük szolgálkat és az ökreiket a munka elvégzésére, részt kell venniük a kiadásokban, de a haszonra nem tarthatnak igényt.

A király gyakorolja a tulajdonjogát a halászat, a révátkelő, a terménykereskedelem terén s a víztárolókat és a tavakat illetően.

Mindazokat, akik nem törődnek a rabszolgáik, a zsoldosaik és rokonaik igényeivel, meg kell tanítani kötelességükre.

24. . A pénzbeszedő bevételi feladatai

A pénzbeszedő ügyeljen fel a megerősített helyekre, a földterületekre, a bányákra, a gátrendszerekre, az erdőkre, a marhakarámokra és a kereskedelemre.

Az erősítmény (bevételei a következők): a vámok, a bírságok, a mértékek (utáni adók), a városi előljáró a pénzverések felügyelője, (valamint) a menetlevelek felügyelője (bevételei), a szeszes italok, a mézsárszékek, a fonalak, az olaj, az olvasztott vaj, a cukor, az aranyművesek, az áruraktárak, a prostituáltak, a szerencsejátékok, a házhelyek, az iparosok és mesteremberek társulatai, az istenségek felügyelői (bevételei) és a kapu- és idegenadó.

A földterület (bevételei): a (királyi) szántóföldek, a [beszolgáltatandó termék]hányad, a papi adó, a (pénzbeli) adó, a kereskedők, a folyók felügyelője, a révek, a hajók, a városok, a legelők, az országutak, a börtönök és a tolvajok börtönei.

A bánya (bevételei): az arany, az ezüst, a gyémántok, a drágakövek, a gyöngyök; a korallak, a kagylóhéjak, a fémek, a só és más, sík területeken nyert ásványok és a hegyekből származó fémek.

Fordította TÖTTÖSY CSABA

Ókori Keleti Történeti Chrestomáthia, 374-376. o.

10.

Pancsatantra

Az indiai kultúrában kiemelkedő szerepük volt a meséknek. Már a két nagy eposz is tele van mesés történetekkel. Később számos önálló mesegyűjtemény is keletkezett, így például a nagy eposzokkal vetekedő terjedelmű *Brihat-kathá* (Nagy mese) című hatalmas gyűjtemény az időszámítás utáni első századokban.

A mesék népszerűségét és könnyedségét használta ki a **Pancsatantra** (Öt tantételből álló könyv) szerzője, **Visnusaarman** dél-indiai bráhmána, arra, hogy a kevésbé éleleszű vagy lustább királyfiak számára az *artha* ismeretanyagának elsajátítását megkönnyítse. **Visnusaarman** számára **Kautilja Arthaszasztrája** szolgált mintaképül. Az 1. és 2. könyv az államapparátus vezetésére alkalmas személyek kiválasztásának, a 3. könyv az ország védelmének és bővítésének, a 4. és 5. könyv az elért eredmények megőrzésének módjait tanította mesék segítségével.

Az időszámításunk szerinti 2-3. században keletkezett **Pancsatantra** az indiai irodalom jellegzetes műfajával, az ún. keretelbeszéléssel él, s mint ilyen óriási hatást gyakorolt a perzsa, majd az arab irodalomra (pl. Ezeregyéjszaka) és rajtuk keresztül az európai irodalomra is.

A szemelvény a **Pancsatantrából** egy olyan mesét közöl, melyben a gyakorlatias és szorgalmas *vaisja*, *Szómilaka*, a takács a *karma* által megszabott sorsát próbálja a mindennapi tevékenység által módosítani. A mese az indiai vallásos gondolkodás azon sajátosságát példázza, hogy még a legalapvetőbb vallási tantételeket sem tekinti olyan dogmáknak, melyeket ne lehetne vitatni. Igaz ugyan, hogy a történetben a karma törvénye érvényesül, de *Szómilaka* elszántsága végül mégis módosítja a karmát némileg.

Szómilaka, a takács

(II. könyv, 5. mese)

Élt egyszer egy bizonyos városban egy Szómilaka nevezetű takács. Ez mindig csak mindenféle szépen mintázott, királyokhoz méltó köntösöket készített. De bármily ügyes is volt mindenféle szövetek készítésében, csak éppen annyit tudott keresni, hogy jóllakhatott és ruházkodhatott, holott más hasonló takácsok, akik csak durva szövetek készítéséhez értettek, nagy vagyonra tettek szert. Miután fontolóra vette a dolgot, így szólt feleségéhez: „Nézd csak, kedvesem, mennyi vagyonuk és aranyuk van azoknak az embereknek, holott csak durva szöveteket tudnak készíteni! Én bizony nem maradok itt tovább, hanem elmegyek valahová, hogy valamit keressek.” – A takács felesége így szólt: „Ugyan, kedvesem! Mesebeszéd az, hogy az ember máshol kereshet, otthon nem kereshet. Bizony jól mondják:

Amit a sors is nem akar, azt bizony el nem érheted.
De magától hull öledbe, ha úgy akarja végzeted.
Hiába is kívánod hát, amit a sors nem szánt néked:
Legyen bár a markodban már, okvetlenül elveszíted.

Száz tehén közt is rátalál a kis borjú az anyjára:
Akárhol vagy, bármit tégy is, sorsod elér bizonyára.

Követi a fényt az árnyék s tőle soha el nem marad.
Követi a tett a tettet: ki mit vetett, csak azt arat.

Maradj tehát itthon s iparkodjál itt zöldágra vergődni!” – A takács így felelt: „Nincs igazad, kedvesem! Erőfeszítés nélkül nem hoz gyümölcsöt a karma. Jól mondják:

Nincs rá mód, hogy csupán egyik tenyerünkkel tapsoljunk:
Hogyha mi is nem cselekszünk, nem telik be a sorsunk.

Ha a sors épp, mikor ennél, juttat ételt teneked,
Még akkor is éhen halsz, ha nem mozdítod a kezed.

Mindig küzdj és bízza bízzál! Mindig a sors nem mostoha.
Hogy a sorssal nem dacolhatsz, gyáva mondja, ne hidd soha!

Szállj a sorssal szembe bátran! Tégy meg mindent, amit tehetsz!
Ha zöldágra nem vergődöl, nem rajtad múlt: nyugodt lehetsz.

Így hát multhatatlanul más vidékre kell mennem.” – Miután így eltökélte magát, Vardhamána városába költözött, s itt három év alatt háromszáz aranyat keresett, aztán hazafelé indult.

Miután útjának felét megtette, éppen egy erdőben járt. – Ekkor a magasztos Nap lenyugodott. Mivel tartott a vadállatoktól, egy hatalmas fügefára mászott, s ott aludt. Éjfél tájban egyszerre két szörnyű külsejű embert pillantott meg. Egyikük Kartar volt, a másik a Karman. Ezek az emberek beszélgettek egymással, s a takács hallgatta beszédüket. Egyikük így szólt: „Hej, Kartar! Igen jól tudod, hogy ez a Szómilaka itt táplálékán és ruházatán kívül semmi egyebet nem szerezhet. Miért juttattál tehát neki háromszáz aranyat!” – A másik ember így felelt: „Hej Karman! Igen jól tudod, hogy lehetetlen nem juttatnom azoknak, akik tevéke-

nyek. De hogy mi lesz adományomból, az tőled függ." – Mikor aztán megvirradt, a takács kibogozta a csomót, amelybe pénzt tette, és semmit sem talált benne. Erre szemrehányásokat tett magának, s így szólt magában: „Ó jaj, mi ez? Hová lett könnyelműségem folytán a pénz, amit oly nagy fáradsággal szereztem? Minden fáradságom kárba veszett! Így nem mutathatom feleségem és barátaim előtt!” Ezzel az elhatározással visszatért abba a városba, s ott egyetlen esztendő leforgása alatt ötszáz aranyat keresett, aztán újra útra kelt szülővárosa felé.

Fele útján megint abban az erdőben járt, mikor a magasztos Nap leáldozott. De mivel attól félt, hogy megint elveszi a pénzét, nem pihent meg, noha igen fáradt volt, hanem csak otthonára gondolva gyorsan tovább haladt. Egyszerre csak újra megpillantotta azt a két szörnyű embert, s hallotta beszélgetésüket. Az egyik így szólt: „Hej, Kartar! Miért juttattál ennek a takácsnak ötszáz aranyat? Hiszen jól tudod, hogy táplálékán és ruházatán kívül semmi egyebet nem szerezhet.” – A másik így válaszolt: „Hej, Karman! Lehetetlen nem juttatnom azoknak, akik tevékenyek. De hogy mi lesz adományomból, az tőled függ. Miért teszel tehát nekem szemrehányást?” E szavak hallatára Szómilaka megnézte a csomót, amelybe pénzt tette, de semmit sem talált benne. Erre egészen kétségbeesve így szólt magában: Ó jaj, minek éljek tovább, ha pénzem elveszett? Fölakasztom magam erre a fűgefára, hogy véget vessek életemnek.” Miután így eltöklelte magát, darbha-fűből kötelet csavart, a nyakára hurkolta, s egy faághoz kötötte s már éppen le akarta magát vetni, mikor egy a levegőben lebegő ember így szólt hozzá: „Megállj, Szómilaka! Ne kövess el ily erőszakos tettet! Én vettem el a vagyonodat, mert nem tűrhetem, hogy táplálékon és ruházaton kívül egy fillért is szerezhess. Menj hát csak haza! Ernyedetlen kitartásoddal egyébként meg vagyok elégedve s nem akarnám, hogy hiába láttál legyen engem. Kívánj tehát magadnak valamit! Mit szeretnél?” Szómilaka így válaszolt: „Ha így áll a dolog, adj nekem sok pénzt!” – Karman így felelt: „Ugyan mit csinálnál vele, ha úgysem élvezheted? Mert az a sorsod, hogy táplálékon és ruházaton kívül semmit se élvezz. Jól mondják:

Ugyan mit használ a vagyon, ha olyan, mint a hű hitves,
Ha nem olyan, mint a ringyó, akit minden utas élvez?”

Szómilaka így szólt: „De ezt is mondják:

Ha ribanc vagy fösvény vagy is, de bőven van vagyonod,
Az emberek tiszteletét legalább megkapod.

Hadd érjem meg hát, hogy vagyonom van, ha mindjárt nem is élvezhetem!”

Fordította SCHMIDT JÓZSEF

Pancsatantra. Magyar Helikon, Bp., 1959. 132-135. o.

11.

Káma

A tudnivalók harmadik csoportjának, az élvezetek, a szórakozás, a szerelem, vagyis a káma ismeretét is megkövetelték a kétszerszűletettektől. A káma rendszerezett ismeretanyagát tankönyvekbe (sásztrákba, szútrákba) sűrítették.

A legismertebb káma kézikönyvvé Vátszjájana (i.sz. 3. század): Káma-Szútra (A szerelem vezérfonala) című műve vált. Ez a szemelvény e munka első részének a dharma, az artha és a káma értékeit és összehangoltságát taglaló fejezetét teszi közzé.

Vátszjájana: Káma-Szútra

II. A Dharma, Artha és Káma megszerzése

Az ember, akinek élete legfeljebb száz évre terjed, a Dharmát, Arthát és Kámát különböző korszakokban kell hogy gyakorolja, és aképpen, hogy ezek soha egymással ellentmondásba nem kerülve, összhangzatot teremtsenek. Gyermekkorában meg kell szereznie az ismeretekben való jártasságot, az ifjúság és érettség korában foglalkozzék az Arthával és Kámával, öregségében aztán kövesse a Dharmát, igyekezvén elnyerni a Móksát, azaz az újjászületések kényszere alól való felszabadulást. De minthogy az élet tartama egészen bizonytalan, gyakorolhatja e három dolgot oly korszakokban is, amelyek ezeknek megfelelnek. De egy szabályt szem előtt kell tartani; míg valakinek nevelése be nem fejeződött, élje addig a hittanulóknak tiszta, önmegtartóztató életét.

Dharma az, ha a Sásztrák vagy a Szentírás parancsolatainak engedelmeskedünk, bizonyos dolgokat betartunk – pl. az áldozatokat, amelyeket általában gyakran elhanyagolnak, tekintve, hogy nem a világ dolgaira vonatkoznak, és nem járnak látható eredménnyel –, másokat pedig kerülünk, pl. a húsevést, amiről azonban igen kevesen mondanak le, mert ez a dolog erről a világról való, és látható hatásokkal jár.

A Dharmát a Sruti (Szentírás) tárja föl és azoknak írásai, akik azt magyarázzák.

Artha a művészetek és tudományok elsajátítása; föld, jószág, vagyon, fogatok és barátok szerzése. Azonkívül a megszerzettek megóvását és a megóvtak gyarapítását jelenti.

Az Arthát a király tisztviselői szabályozzák, valamint a közélet dolgaiban jártas kalmárok.

Káma a tulajdonukká vált dolgok élvezete a hallás, tapintás, látás, ízlés és szaglás öt érzékének segítségével, melyek azonban a szellemmel és a lélekkel váljanak eggyé. Ebben az a különleges kapcsolat lényeges, mely az érzékszervek és az érzékelt dolgok közt áll fenn. A gyönyör tudatossá válik, mely e kapcsolatból ered, Kámának neveztetik.

A Kámát a Káma-Szútra és a világfiak gyakorlata tanítja.

Ha mindhárom érték, azaz a Dharma, Artha és Káma együttesen él bennünk, úgy az előző mindig becsebb a következőnél, vagyis a Dharma felülmúlja az Arthát, ez pedig a Kámát. De a királynak mindig az Arthát kell elsősorban gyakorolnia, mert csakis ettől függ a nép fennmaradása és jóléte. Ugyanígy kell a nyilvános nőknek a Kámát a másik kettőnél behatóbban megvalósítaniuk, mert ez az ő hivatásuk. Ezek volnának tehát a kivételek az általános szabály alól.

Ellenvetés. Több tudós azt állítja, hogy a Dharma olyan dolgokra vonatkozik, melyek nem e világról valók, tehát lehet vele könyvben illő módon foglalkozni, ugyanúgy az Arthával is, mert ezt megvalósítani csakis bizonyos eszközök alkalmazásával lehetséges, amelyek ismeretére kizárólag megfelelő könyvek tanulmányozása folytán tehetünk szert. De ami a Kámát illeti, ezt maga a Természet is gyakorolja, megnyilatkozik ez az egész Teremtésben, úgyhogy nincs szükség könyvre, hogy megtanuljuk.

Felelet. Ez állítás nem elég meggondolt. A nemi élet olyan dolog, mely a férfitől és a nőtől függ, s kíváncsossá teszi, hogy a Káma-Sásztrák által tanított útmutatásokat alkalmazzák benne. Hogy e különlegességek az állatvilágban nem nyernek alkalmazást, annak oka az, hogy az állatokat nem korlátozzák nyűgök és békók, meg az, hogy nőtényeik

csak bizonyos időszakokban alkalmasak a nemi közösülésre, végül pedig a körülmény, hogy közeledéseiket nem előzi meg semminő gondolat.

Második ellenvetés. A lókájatikák mondják: „A vallási parancsolatokkal mitsem kell tördnünk, mert gyümölcsüket csak a messze jövő hozza, ha ugyan egyáltalán gyümölcsöznek, ami kétséges. Ki lenne olyan bolond, hogy más kezébe adja azt, amit saját kezében tart? Egyébként, jobb ma egy galamb, mint holnap egy páva, és egy darab rézpénz, amit bizonyosan megkaphatunk, többet ér, mint az arany, aminek birtoklása még kétséges.”

Felelet. Ez sem helyes, mert: 1. A Szentírás, mely a Dharma gyakorlatát elrendeli, nem tűr kétséget. 2. Az áldozatok, melyeket az emberek azért mutatnak be, hogy ellenségeiket megrontsák, vagy esőt kérjenek, látható gyümölcsöt hoznak. 3. A Nap, a Hold, a csillagok, a bolygók és egyéb égitestek szemmel láthatóan, céltudatosan a világ javára működnek. 4. A világ fennállását ama szabályok biztosítják, amelyek az emberek négy osztályára s az emberi élet négy fokozatára vonatkoznak. 5. Látjuk, hogy magot vetnek a földbe a jövődő aratás reményében. – Vátszjájana ezek következtében tehát azon a véleményen van, hogy engedelmeskednünk kell a vallás törvényeinek.

Harmadik ellenvetés. Azok, kik a Végzetet (kála=idő) minden dolgok legelső mozgatójának tartják, így vélekednek: „Ne igyekezzünk vagyont szerezni, mert gyakran minden fáradozás dacára sem tudjuk elérni azt, míg más esetekben minden erőlködés nélkül is a kezünkbe hull. Következésképpen minden a Végzet hatalmában áll, amely a nyereségnek és veszteségnek, a sikernek és balszerencsének, a gyönyörnek és a kínknak egyaránt ura. Így történt Balival is, akit a Végzet Indra trónjára emelt, majd ugyanazon erő ledöntött onnan, és egyedül csak a Végzet helyezhetné vissza őt még egyszer ama polcra.”

Felelet. Ez hibás okoskodás. Miután valamely dolog megszerzése minden esetben bizonyos erőfeszítést követel az ember részéről, a megfelelő eszközök alkalmazását tekinthetjük minden szerzemény okozójául, s minthogy a megfelelő eszközök alkalmazása ily módon még akkor is szükséges, ha valaminek végzetszerűen be kell következnie, ebből az következik, hogy olyan embernek, aki nem cselekszik semmit, sohasem lesz boldogságban része.

Negyedik ellenvetés. Azok, akik úgy vélekednek, hogy az Artha megszerzése a legfontosabb, ilyképpen érvelnek: „Nem kell keresni a gyönyört, mert ez a Dharma és Artha gyakorlásában akadályozza az embert, pedig ezek értékesebbek; azonkívül pedig az érdekekben dús emberek megvetik az élvezeteket. Ezek az embert szükségbe, nyomorba döntik, és értéktelen hitvány emberekkel hozzák kapcsolatba, helytelen tettekre ösztökélik, tisztátalanná teszik és gondtalanná a jövővel szemben, valamint pazarlást és könnyű erkölcsöket okoznak. Megszokott dolog, hogy az emberek, akik egészen odaadják magukat az élvezeteknek, romlást hoznak önmagukra, családjukra és barátaikra. Dándakja a Bhódzsa-családból való király is, aki nemtelen szándékkal elrabolta egy bráhmána leányát, rövid időre rá birodalmával együtt tönkrejutott. Maga Indra is, amidőn erőszakot vett Ahaljá tisztaságán, súlyosan bűnhődött. Így járt a hatalmas Kicsaka is, aki el akarta csábítani Draupadit; és Rávana szintén, midőn Szítát magáévá akarta tenni. Mindezek megbűnhődtek vétkükért, és sok mással együtt élvágyuknak estek áldozatul.

Felelet. Ez az ellenvetés sem állja meg a bírálatot, mert a test életének és jólétének éppúgy szüksége van a gyönyörre, mint a táplálkozásra, tehát egészen jogosult az utána való kívánczóság. Mi több, a gyönyör a Dharmának és Arthának az eredménye. Viszont helyes, hogy az élvezetben is mértékletre és megfontolásra van szükség. De senki sem fog lemondani arról, hogy étket készítsen, csak azért, mert koldusok is kérhetnek tőle; vagy hogy magot vessen a földbe, mert a vadállatok tönkregázolhatják a megérett vetést.

Tehát az embernek, aki a Dharmát, Arthát és Kámát gyakorolja, mind ezen, mind az eljövendő világon egyaránt boldogság jut osztályrészül. A jóérzésű ember olyan tetteket

követ el, amelyek következménye nem veszélyezteti a jövődő világot, és testi-lelki jólétére nézve sem jelent bajt. Minden tettet, amely az egyesített Dharma, Artha és Káma gyakorlására vezet, véghez kell vinni, sőt még az olyat is, amely az értékek közül csak kettőt vagy akár csupán egyet szolgál; de tartózkodni kell az olyan cselekvéstől, amely a másik kettő rovására vezetne az egyik megvalósításához.

Fordította BAKTAY ERVIN

Vátszájana. Káma-Szútra. Medicina Könyvkiadó,

Bp., 1971. 13-19. o.

Az időszámítás szerinti első évezred folyamán az indiai civilizáció fejlődésében a **bráhmaizmus** lényegi megreformálása révén létrejött a **hinduizmus**. A megújhodott vallás elterjedése elcsíttotta a Magadha és a Maurja kor (i.e. 560-185) szellemi és társadalmi forrongásait. A hinduizmus segítségével az időszámítás szerinti első századokban véglegesen megszilárdult a **kasztrendszer**. Ez természetesen együtt járt a **varnarendszert**, illetve a **kasztrendszert** közvetve támadó vallási-társadalmi mozgalmak (az **ádzsívikazmus**, a **dzsainizmus** és a **buddhizmus**) majdnem teljes visszaszorításával.

A hinduizmus hallatlan abszorpciós képessége révén meg tudta nyerni mind a különböző vallási mozgalmak követőit, mind a helyi és törzsi istenségek híveit. A hinduizmus három főistene (**trimúrta**) közül a legjobban **Visnu** tisztelete terjedt el az **avatára-tan** segítségével, mellyel a legjobban tisztelt helyi vagy törzsi istenek, sőt még **Buddha** híveit is sikerült tömegesen hódolói körébe vonni.

12.

A Bhagavad Gíta

A hinduizmus legfontosabb és legszebb műve a **Bhagavad-gíta-upanisad** (A Magasztos énekelte titkos tanítás, rövidebb nevén: A Magasztos szózata) az időszámításunk körüli 1-3. századokban keletkezett, szanszkrit nyelvű vallásbölcseleti költemény. Szerzője ismeretlen. Noha a **Mahábhárata** egyik részleteként vált közismertté (a VI. könyv 25-42. fejezete), mégsem szerves része az eposznak. Önálló műt, melyet később, már az eposz ismerete alapján alkottak, és illesztették bele az eposz központi jelenetébe. A **Gíta** egyébként a klasszikus upanisadok folytatása, olyannyira, hogy a késői himnikus upanisadokból egész verssorokat vesz át változtatás nélkül. Művészi színvonal azonban magasan a többi upanisad fölött áll, s vallásbölcseleti jelentősége egyedülálló.

Ebben a 18 énekből és 700 versszakból álló költeményben, az összes többi upanisadtól eltérően, maga az istenség (**Krisna**, azaz **Visnu**), a Világsszellem megtestesülése veszi át a szót, és első személyben beszél önmagáról. A **Gíta** a kiteljesedett hinduizmus evangéliumának tekinthető. Meglehetősen eklektikus összefoglalása az upanisadok és a darsanák közül a **szánkhja**, valamint a **jóga** vallásfilozófiai iskolák tanításainak, de több vonatkozásban meghaladja azokat. Amiben közös velük az, hogy egyértelműen túllép a bráhmaizmuson: az üdvözülést nem a túlvilági gyönyörök eléréseként, hanem a **szanszárából** való végleges kiszakadásként, és a **Brahmannel** való egybeolvadásként

értelmezi. A Gítá azonban az indiai vallásos irodalomban egyedülállóan, élesen elítéli és elveti a védákat.

A Gítában, mely mindenekelőtt misztikus alkotás, és csak másodlagosan vallásbölcseleti munka, a megváltást biztosító „tudás” többértelmű, s a hívők számára az európai logikától eltérően egymást kizáró utakat jelöl ki az üdvözüléshez: (1) A *Brahman* és az *Átman* azonosságának felismerését, vagyis a *monista pantheizmust* (hasonlóan az upanisadokhoz). (2) Az anyag és a lélek lényegi különbözőségének elfogadását, és a lélek teljes elkülönülését az anyagi világtól, az üdvözülés egyetlen útjaként, vagyis a *dualizmust*, amint azt a szánkhja tanítja. (3) A spiritualista jóga követését, a gondolkodás nélküli révület elérését a Világlélekkel való egyesülés érdekében. (4) A *többistenhit* (*politheizmus*) tolerálását, és ugyanakkor a *bhakti* útján – egyetlen isten misztikus tisztelte révén – való üdvözülést (*monotheizmus*). Az üdvözüléshez vezető sokféle – logikailag egymást kizáró – út az indiai gondolkodásban nem zavarkeltő. A Gítá is az általánosan elfogadott magasabb (bölcseknek való) és alacsonyabb (tömegeknek való) „kettős igazság”, illetve „többszörös igazság” elve alapján áll.

A Gítá a dharmának, a karma következményeként teljesítendő kasztbeli kötelezettségekre vonatkozó előírásait több helyen, újra és újra hangsúlyozza.

A kötelezettségekről

(Részlet a 18. énekből)

A Magasztos szólt:

[...]

Nincs senki földön és égben,
de fénylő isten sincs olyan,
ki hármass-jelleg-alkotta
természetét levetheti.

E veleszületett jelleg
szabja meg, óh Had Ostora,
hogy mit tegyen pap és harcos,
mit a köznép s a szolga-faj.

Nyugalom, tisztaság, részvét,
vezeklés, önszigor, tudás,
belátás, becsület, mély hit –
ez mind a papra tartozik.

Vitézség, ernyedetlenség,
nagylelkűség, uralkodás,
hírvágy, csatába bátor szív –
ez a harcosra tartozik.

Föld, nyáj, kereskedés dolga
a közrendűre tartozik;
urak szavára hallgatni –
ez a szolgára tartozik.

Ki hivatásában boldog,
tökéletes csak az lehet.
Most halld, kit hivatás éltet
e tökélyt hogyan éri el.

Ki tetteivel azt áldja,
akiből kiárad a lét,
s aki áthat eget-földet,
az lehet csak tökéletes.

Jobb a kudarc saját ügyben,
mint máséban a győzelem;
ki maga kötelességét
– csak azt – végzi, nem éri bűn.

[...]

Fordította LAKATOS ISTVÁN

A Magasztos Szózata. Bhagavad Gítá. Európa Kiadó, Bp., 1981. 163-164. o.

A Gítá fontos mondanivalója Krisnának, aki az eposzban Ardzsunának, a Pándavák vezérének kocsihajtója, *Ardzsuna* kétségbeesett kérdésére adott válasza a dharmának megfelelő cselekvés szükségességéről. Ez a cselekvéstan – eltérően a buddhizmustól, a dzsainizmustól vagy a világtól való elvonulás más mozgalmaitól – nem a hétköznapi teendőktől való tartózkodást, hanem a kaszt (dzsáti) szabályainak megfelelő cselekvési kötelezettség vállalását írja elő. A hívők tömegeiben meglévő askéta-tisztelet és a világi kötelezettségek teljesítése között feszülő ellentmondást a vágy- és érdekmentes, kötelességtudatból végzett, áldozatszerű cselekvésnek, szintén az üdvözléshez vezető útként való meghirdetésével hidalja át. Ez a megoldás tette lehetővé, hogy a hinduizmus a kasztszisztem gyengítése nélkül tömegvallássá válhatott. A következő ének a Gítának a cselekvésről szóló részleteiből válogat.

A cselekvésről

(Részletek a 2. énekből)

Ardzsuna szól:

[...]

Nem tudja ember, mi keservesebb sors,
ölni csatán mást, vagy öletni mástól;
ront ránk a testvér: Dhritarástra népe –
itt, ha kezünk győz, belehal a lelkünk.

Lágyul a szívem puha szájalomtól,
elmém a Törvényt keresi zavartan;
szólj tiszta szóval; hol az igaz ösvény?
Esdő tanítványt – esedezem – oktass.

[...]

A Magasztos szólt:

Beszéded színre bölcsesség,
gyászod gyászt mégsem érdemel,
bölcs nem bánkódhat élőkért,
sem az elköltözöttekért.

Mert nem volt oly Idő, melyben
én, te vagy bármelyik vezér
ne lettünk volna, és nem lesz,
mely létünk megszüntetheti.

Ahogy gyermekkorunk ifjú-
majd öreg-korra váltjuk át,
testi létet is így váltunk;
bölcs ezen nem csodálkozik.

Hideg-meleg, öröm-bánat:
csak a lélek káprázata;
múlékony mind, jön-eltűnik.
Te, Bhárata, ne higgy nekik!

Szilárd szív, kit nyugalmában
mit sem zavar, ki szenvedést
s örömet egyaránt szemlél,
halhatatlan csak az lehet.

Ami nincs, nem születhet meg,
ami van, lesz örökre már:
ez az, amit fölismertek,
kik jól látják a lényegét.

Tudd meg, hogy a Világlélek
mely átfeszül a Mindenben,
haláltalan; s a nemmúlót
semmi el nem emésztheti.

Csak az emberi léleknek
romlékony teste vész oda,
a testek lelke nem pusztul,
kelj harcra hát, óh Bhárata!

Ki véli: ölhet egy lélek,
vagy egy másik megölhető,
tudatlan. Nem lehet gyilkos,
és meggyilkolni sem lehet.

Nincs születése, de halála sincsen;
hogyha van egyszer, marad is örökké;

kezdeté nem volt, soha vége nem lesz –
ím, ősi lelked, a romolhatatlan.

[...]

S hivatásodra is gondolj:
kötelességet teljesíts.
A harcos fő dicsősége
harcolni becsületesen.

[...]

Szóvirágokba fullasztják
az ostobák igéiket,
A Védák betűin csüggnék,
szajkózva: nincs magasztosabb,

de vágyuk ég s a várt Mennyéért
készek újjaszületni is,
vélvén, pár zagyva szertartás
hatalmat és gyönyört szerez –

csak hogy a sok varázs-szótól
a kéjsóvár agy elborul;
sose jut mély belátásig,
kit csak hatalma érdekel.

A dolgok hármasságáról
szólnak a Védák, Ardzsuna;
lépd túl ezt s élj igazságban,
vágy nélkül, magad uraként.

A megvilágosult bölcsnek
a Védák haszna nem nagyobb,
mint ha kerülne árvízbe –
s kapna még egy pohár vizet.

Maga a tett legyen célod,
milyen gyümölcsöt hoz, ne nézd;
baj, ha jutalmadért buzdulsz,
de tétlenül se élj azért.

Jógában cselekedj mindig,
hogy tetteid ne fűtse vágy,
hogy sikert és bukást megvess;
közömbösség és jóga: egy.

[...]

Fordította LAKATOS ISTVÁN
A Magasztos Szózata, 17-28. o

Részlet a 3. énekből

Ardzsuna szólt:

Lelkek Ura, ha – mint mondod –
a tettnél több a gondolat,
Fürtöshajú, te, mért szítod
kegyetlen tetre szívemet?

Józan eszem találgatja
ellentmondó szavaidat;
világosan felelj, kérlek:
üdvöm útját, hogy érem el?

A Magasztos szólt:

Feleltem, tisztalelkű hős,
világunk két elv hatja át:
a szánkhja, a tudás útja,
s a tett, melyen a jógi jár.

A tétlenség a tetteknek
nem fonnyasztja gyümölcseit,
egyedül a lemondástól
senki nem lesz tökéletes.

Pillanatig sem élhet meg
cselekvés nélkül földi lény;
a Természet – akard vagy sem –
tevékenységre kényszerít.

Ki lemond a cselekvésről,
de titkon tettekért eped,
az ilyen balga lényt vedd meg,
mert teljes tévedésben él.

Am aki úr a tettvágyon
s győz érzékein, Ardzsuna,
s cselekszik bár, de jógában,
az szabad ember, azt becsüld.

Végezd hát rádszabott munkád,
a tétlenségnél több a tett;
ha mozdulatlanok lennénk,
testünk halálba hullana.

Kényszerből a cselekvés gúzs,
áldozatból virágfüzér:
tégy, Kuntí sarja, vágy nélkül,
magáért az áldozatért.

Áldozatot – teremtetett lényt
egy napon alkotott az Úr,
s: „Fajotok tartsa fenn – szólott –
vágyatok Világtehene.

Így tisztelvén a Fénylőket,
ők is tisztelnek titeket,
s adván ti nekik, ők nektek,
mennye s föld kölcsönösen virul."

Mert aki áldoz istennek,
az istentől áldást nyer az;
ingyen malasztot élvezni
s mit sem adni érte -lopás.

[...]

Így élj, ragaszkodás nélkül,
és tedd, mit rádszabott a sors;
kit vonzalom be nem szennyez,
a legfelsőbb egekbe jut.

[...]

Nincs a Három Világban tett,
mit meg kell tennem, Ardzsuna;
célom sincs, ami cél volna,
mégis cselekszem szüntelen.

Mert ha tetteim ösvényét
nem rónám ernyedetlenül,
az emberek követnének
ebben is, óh Prithá fia.

Akkor pedig a mindenség
bénán romokba hullana,
összevegyülne kaszt kasztal,
s én okoznám e pusztulást.

A tudatlan haszonvágyból
cselekszik, Bháraták ura,
a bölcs önzetlenül küzdjön,
népe javát tekintve csak,

de balga sürgölődőkben
kétkedést mégse hintsen el,
túrje buzgalmukat bölcsen,
míg őt jógája fékezi.

A cselekvést a Természet
örök törvénye műveli,
kit látszat-énje megtéveszt,
az mondja csak, hogy „Én teszem!”

De ki tudja, miben tér el
az anyag törvénye s a tett,
s a törvény törvénybe hogy forr át,
az tette hasznáról lemond.

Ön-tettüknek sokan vélik
az anyag jelenségeit.
Részlet-tudót ne csüggyesszen
mégse Teljesség-ismerő.

Ajánld minden cselekvésed
a Legfelsőbb Énnak, nekem,
s küzdj, Rám gondolván, önzetlen,
feledve kételyt és reményt.

[...]

Fordította LAKATOS ISTVÁN
A Magasztos Szózata, 31-38. o.

*A Gítá egy másik újtása és egyben központi gondolata, az istenséggel való misztikus egyesülés lehetősége a **bhakti**, a kizárólagosan tisztelt isten rajongó, áhítatos, bensőséges szeretete útján. Az alábbi szemelvényben közöljük **Ardzsuna** látomását **Visnu** megtestesüléséről. Ezt követően **Visnu** felsorolja az üdvözülés útjait, köztük a **bhaktit**, az odaadó hitet, az istenszeretetet értékelve a legmagasabbra. Egy másik részletben a **bhaktiról** szóló tanítás egyik változatát mutatjuk be.*

Ardzsuna látomása Részlet a 11. énekből

A Magasztos szólt:

[...]

Lásd a teljes világot most:
eleven és halott anyag
hogy' örvénylik-lobog bennem;
s nézd még, amit csak nézni vágysz.

Szandzsaja szólt:

[...]

Pándu sarja pedig látta,
az istenben mint kavarog,

ezer parányra robbanva,
egységben mégis a világ.

[...]

A Magasztos szólt:

Valódi lényem úgy látni,
ahogyan te, nagyon nehéz,
bár erre szüntelen vágynak
a fénylő égi lények is.

Mert nem elég sem öngyötres,
sem a Védák, sem áldozat,
sem jótett, hogy – miképpen te –
fölfoghassák igaz valóm.

Lényegemet megismerni
csak a hű szeretet segít,
belém olvadni így tudsz csak,
óh Ardzsunám, had ostroma.

Ki értem él, ki nem vár mást
s betölti művem és szeret,
és nem gyűlöl halandó lényt,
az, Pándu sarja, rámtalál.

Fordította LAKATOS ISTVÁN
A Magasztos Szózata, 101-112. o.

Részlet a 12. énekből

[...]

A Magasztos szólt:

[...]

Ki nem gyűlöl halandó lényt,
ki nyájas, könyörületes,
türelmes, szabad, önzetlen,
s öröm vágy kín előtte egy,

ki tud lelkén uralkodni,
ki örökké derűs, szilárd,
s vágyát-gondját elém tárva
hozzám hű – azt szeretem én.

Kitől egy földi lény sem fél,
s ki egy lénytől se fél soha,

mert rettegés, öröm, vágy, düh
nem dúlja – azt szeretem én.

Kit érdek nem vezérelhet,
ki nem csügg terveken, ki nyílt,
nyugodt, közönyös, ártatlan
s engem áld – azt szeretem én.

Ki nem örvend, ki nem gyúlól,
kit bánat-vágy nem ér utól,
ki gyönyört-szenvedést megvet
s engem vall – azt szeretem én.

Ki jót-gonoszt közönnyel néz,
s nem rezzen, érje kín-öröm,
hideg-meleg, dicséret-gáncs
s eltépi kötelekeit,

és szidják vagy magasztalják,
ő hallgat és elégedett,
házat nem tart, erős, buzgó –
az ilyent szeretem nagyon.

De ki szavam igazságát
nektárként élvezi s becsül
s bennem odaadóan hisz,
legjobban azt szeretem én.

Fordította LAKATOS ISTVÁN
A Magasztos Szózata, 115-118. o.

Részlet a 18. énekből

[...]

A Magasztos szólt:

[...]

Elméd merüljön el bennem,
nekem áldozz, imádj, szeress
– szeretlek én is – ígérem
szentül tehát, egembe szállsz.

Csak minden más teendővel
hagyj fel s fogadj el gyámodul;
nem kell többé szomorkodnod,
bűntől-bajtól megóvlak én.

[...]

Ám ki e legnagyobb titkot
híveimnek híreszteli,
és bennem tiszta szívvél hisz,
bizony mondom, élémbe jut.

Mert drágábbat nekem senki
nem nyújthat, mint saját szívét;
e földön kedvesebb nincs is
számomra, mint ki így imád.

Akit pedig igazsága
párbeszédünknek elragad:
úgy tekintem, a bölcsesség
áldozatával áldozott.

Sőt, ki ellenvetés nélkül,
hívón végighallgatja csak,
megváltom én s adom néki
az igazak derűs honát.

[...]

Fordította LAKATOS ISTVÁN
A Magasztos Szózata, 157-170. o.

Kislexikon

Adzsátasatru

(uralkodott: i.e. 493-461) Magadha királya, Bimbiszára fia, aki apja meggyilkolásával került a trónra. Hódító háborúk során kiterjesztette uralmát a szomszédos államokra.

Agni

Mind a bráhmanizmusban, mind a hinduizmusban a tűz, az áldozati máglya és a házi tűzhely istene, az istenek papja. Alapfunkciója, hogy közvetítsen az emberek és az istenek között.

Ahaljá

Egy bölcs remete (risi) neje. Indra a férj alakját felöltve elcsábította az asszonyt. A remete átka következtében Indra elvesztette heréit, Ahaljá pedig kővé változott. Az istenek később visszaadták Indra férfiasságát. Ahaljá Ráma lábának érintésére változott vissza nővé.

Ajódhjá

Ráma király ősi székvárosa (ma: Oudh).

Ardzsuna

A hindu mitológia kiemelkedő hőse. A Pándavák közül a harmadik fivér. Ő testesíti meg az eszményi harcost a Mahábhárata című eposzban. A Kauravákkal vívott harcok során Krisna a kocsihajtója. A kuruksetrai ütközet előtt Krisna isteni kinyilatkoztatásban részesíti Ardzsunát (Bhagavad-Gítá).

artha

(érték, vagyon) A gyakorlatiasság elve, az életcélok (trivarga) egyike. Érvényesítéséhez gazdasági, kül- és belpolitikai, közigazgatási, katonai ismeretek megszerzése szükséges.

Asóka

(uralkodott: i.e. 272-232) A Maurja-dinasztia legjelentősebb uralkodója, a dinasztia alapítójának Csandraguptának unokája. Az indiai szubkontinens jelentős részét – a Dél kivételével – hatalmas birodalomba egyesítette. Áttérve a buddhista vallásra, a buddhizmus államvallásszintű propagálója lett, és békés politikát folytatott. Szikláiba, oszlopokba vésetett feliratai az indiai civilizáció legrégebbi feliratos emlékei.

avatára

(alászállás, megtestesülés) Az istenek földi megtestesülése a hinduizmusban. Az avatárak hite mindenekelőtt Visnuhoz kapcsolódott. Ezek a megtestesülések az istenség pozitív beavatkozásai a civilizáció történetébe. Az avatára-tanban a vallási szinkretizmus rendszerbe foglalásának törekvése jut kifejeződésre. Visnunak tíz, olykor több avatárát tulajdonítanak – részben állati formában. Ezek közül a legnevezetesebbek: a Hal, a Teknőc, a Vadkan, a Törpe, Ráma, Krisna. Vannak akik Buddhát és Jézust is Visnu avatárjának tekintik.

Áditják

A bráhmánizmus mitológiájában az istenek külön csoportja. Áditi istennő fiai. Számuk hattól tizenkettőig változó. A legjelentősebbek közülük: Mitra, Varuna, Indra és Vivasvat.

ádzsívikaiszmus

Heterodox vallási rendszer, melyet az i.e. 6. században alapított Makkhali Gószála. Filozófiai alap gondolata a determinizmus, amely tagadja a szabad akaratot és az emberi felelősség szerepét. Társadalmi mozgalmként hevesen támadta a bráhmánizmust, elítélte a kasztrendszer igazságtalanságait. Az ádzsívikai tanítások az i.e. első évezred második felében voltak népszerűek. Az ádzsívikaiszmus akkoriban a buddhizmus legnagyobb vetélytársa volt. Később Dél-Indiába szorultak vissza a hívei, ám i.sz. 15. század után már ott sincs nyoma.

Áruni

Uddálaka Áruni, (i.e. 8. sz.), óind risi (bölcse). A korai upanisadok filozófiai tanításaiiban a racionálisabb, materialisztikusabb irányzat képviselője – fiával, Svétakétuval együtt. Ő magyarázta először a szanszára tanát.

ásrama

(1) remetetelep; (2) életszakasz. A bráhmánizmus és hinduizmus felfogásában négy életkor létezik: brahmácsarja (tanulóévek), grihasztha (családfői feladatok ellátása), vánaprasztha (erdőben tartózkodás), szannjásza (lemondás a világi dolgokról, készülődés a túlvilági életre).

Átman

(lehellet, lélek lényeg) Óind vallási, filozófiai fogalom. Az upanisadok korától (i.e. 9-8. századtól) az ember saját lényege, lelke, amely a világteremtő és fenntartó örök isteni erővel, a brahmánnal azonos.

Bali

Az indiai mitológiában az aszura-démonok királya. Igaz hitének és aszkétizmusának köszönhetően legyőzte Indrát, és megszerezte a három világ (ég, föld, alvilág) fölötti hatalmat. Ám Visnu-törpeként testet öltve – fortélyllyal visszaszerezte tőle az eget és a földet, meghagyva neki az alvilágot.

Bhagavat

(Magasztos, Fenséges) A hinduizmusban a legfőbbként tisztelt isten megszólítása. (A vaisnavák számára elsősorban Visnué vagy annak Krisna avatárjáé.)

bhakti

(áhitatos odaadás) Vallásos mozgalom, majd vallási alapállás a hinduizmusban, amely az ember és az isten közötti misztikus, érzelmeken alapuló kapcsolatot: a feltétlen odaadást és rajongó szeretetet tekinti a megváltáshoz, az üdvözüléshez, vagyis a szanszárából való végleges szabaduláshoz vezető egyetlen útnak. Különösen a visnuizmusban terjedt el.

Bharata

(1) A védikus korban a legjelentősebb árja törzs, illetve később e törzs leszármazottainak Bhárata a neve, az epikus hagyomány Bharata király leszármazottait is így hívja; (2) India óind eredetű neve Bhárat.

Bimbiszára

(i.e. 6. század második fele – 493) Magadha első jelentős királya. Hódításaival és ügyes házassági politikájával igazi birodalmat hozott létre. A hagyomány szerint Buddha pártfogója volt. Fia, Adzsátasatru ölte meg.

bódhiszattva

(megvilágosult lény) A mahájána buddhizmus leendő buddhája, aki már eljutott a megvilágosodásig, de a nirvánáról embertársai segítése érdekében ideiglenesen le-

mondott. A hínájána buddhizmusban a buddhaságra pályázó egyén; korábbi életében Buddha maga is bódhiszattva volt.

Brahman

A bráhmanizmusban az Abszolút Létező, a Világlélek. Univerzális erő, mindent átható kozmikus legfőbb princípium, melyből nem csak az istenek, hanem minden létező részesül.

Brahmá

A hinduizmus szentháromságának, a Trimúrtinak teremtő funkciójú istene. Később kultusza háttérbe szorult Visnuéhoz és Sivéához képest. Felesége Szaraszvatí, a tudomány és az ékesszólás istennője.

bráhmána

(1) a varnarendszerben első helyen álló papi rendhez tartozó személy; (2) a Védákhoz írt terjedelmes rituális és bölcselkedő szövegek egyik csoportjának a neve.

bráhmanizmus

Az árja törzsek védikus vallásából és a helyi őslakosság vallásaiból kifejlődött vallás, mely az i.e. 2. évezred második felében formálódott ki. Öncélúan áldozat-centrikussá válása és a papi rend (bráhmána varna) elsőségének túlbiztosítása miatt az i.e. 1. évezred közepére mély válságba került. Mélyrehatóan átalakulva, megújódva mint hinduizmus vált később az indiai civilizáció meghatározó vallásává.

Buddha

Megvilágosodott Gautama Sziddhártha, Sákjamuni, kb. i.e. 560-480) Kapilavasztuban (Nepál) született egy arisztokratikus köztársaság választott vezetőjének fiaként, a Sákja-nemzetéből. 29 éves korában elhivatástól vezérelve elhagyta otthonát, és az üdvözülés elérésének sok útját járta végig. 40 éves korában Bódh-Gajában megvilágosodott, s ezt követően negyven éven át – többnyire Magadha területén – vándorpredikátorként hirdette tanításait.

buddhizmus

Buddha megváltástana alapján kialakult világvallás. Végcélja a szanszárából való kiszakadás, a nirvána elérése a szenvedések forrásának, a létvágnak a kioltása révén. Az i.e. 5. századtól egész Indiában elterjedt, ám az i.sz. 1. évezred során kiszorult a szubkontinensről, míg másutt (főleg Délkelet- és Kelet-Ázsiában) széleskörűen elterjedt. Ma több mint félmilliárd híve van. Három fő irányzata alakult ki: (1) a *théraváda* (vének útja) vagy *hínájána* (kis szekér) ortodox irányzata, amely a legközelebb áll Buddha eredeti tanításaihoz; (2) a *mahájána* (nagy szekér) irányzat a bódhiszattvák segítségével széles tömegek számára teszi elérhetővé az üdvözülést; (3) és a *vadszrajána*, amely a mahájána elvein alapul, de kiegészíti egy sor mágikus eljárással.

Csandragupta

(uralkodott: i.e. 321-kb. 300)

A Maurja dinasztia és birodalom alapítója magadhai ksatrija családból származott. A hagyomány szerint azonos Szandrakottásszal, aki ifjúkorában találkozott Nagy Sándorral, és hadvezetési, kormányzási ismereteket szerzett tőle. Nagy Sándor halála után, a görög-makedon hadvezérek közötti vetélkedést kihasználva megvetette a lábát Pandzsábben. Később innen kiindulva szerezte meg Magadha trónját a Nanda-dinasztiától, és jelentős birodalmat épített ki. I.e. 305-306-ban nyugati irányban bővítette birodalmát az I. Szeleukosz Nikátorral vívott győztes háború eredményeként.

darsana

Öind vallási-filozófiai irányzat, iskola. Hat ortodox darsana (*szánkhja*, *jóga*, *mímámsz-szá*, *védánta*, *vaisésika*, *njája*) és három heterodox darsana (*buddhizmus*, *dzsainizmus*, *lókajata*) rendszer ismert.

Dándakja

Legendabéli király, aki elrabolta egy bráhmána remete leányát. Az apa meditációba merülve elátkozta a leányrablót, akit országával együtt homokzapor temetett el.

dharma

(az, ami 'fenntart', 'kötelesség', 'törvény') Vallási törvény, világi jog, erkölcs. Azon kötelességek gyűjtőneve, melyek az egyén vallási és társadalmi magatartását szabályozzák.

Dhritarászra

A hinduista mitológiában Hasztinápura vak királya, aki öccsét, Pándut követte a trónon. Feleségétől egy leánya és száz fia (a Kauravák) született. A fiai és Pándu fiai, a Pándavák közötti viszály áll a Mahábhárata című eposz központjában.

Draupadí

A Mahábhárata című eposz főhősnője, Visnu feleségének, Srí Laksmí istennőnek avatárja. Az őt Pándava fivér közös felesége.

dzsainizmus

Mahávíra által az i.e. 6. században alapított vallás, a heterodox darsanak egyike. A lélek örökkévalóságát tanítja, és mindennek lelket tulajdonít. Híveitől az élet minden fajtájának következetes tiszteletét és szigorú aszkézist követel meg. Szerzeteseinek két szektája alakult ki: a *digambarák* (ég-ruhájának) és a *svétámbárák* (fehér ruhájúak).

dzsáti

(születés, kaszt) A varnán (varnarendszer) belül az a szűkebb csoport (kaszt), amelyet az egyén számára születése, szülei foglalkozása, a kaszt közös rituális öröksége, szokásai határoznak meg. A több ezer dzsátit tartalmazó kasztrendszer a varnarendszeren belül fejlődött ki az i.sz. első évezred folyamán.

Gupta-dinasztia

Uralkodásának időszaka (320-600) az indiai civilizáció klasszikus korának számít. Uralkodói a Maurja-dinasztia birodalmát is meghaladó területű, jól szervezett birodalmat kovácsoltak össze, melyben elterjedt a hinduizmus, kiformalódott a kasztrendszer és virágzott a szellemi élet és a művészet.

Harsa

(Harsavardhana) Kánaudzs királya (606-647), aki uralmát az egész volt Gupta birodalomra kiterjesztette. Noha ősei Siva követői voltak, ő a buddhizmust támogatta. Uralkodását gazdasági és kulturális fellendülés jellemezte – maga is kiváló író volt.

henotheizmus

A sokistenhívő (politeisztikus) vallások azon formája, amelyekben a hívő egy, saját választása szerinti istent, mint főistenét imádhathatja.

hinduizmus

(1) Tágabb értelemben az az összefüggő társadalmi-ideológiai rendszer, amely az i.e. második évezred közepétől napjainkig meghatározza az indiai civilizáció arculatát; (2) szűkebb értelemben a védikus vallás és a bráhmanizmus folytatása az i.sz. első évszázadaitól, melybe sokféle nem-árja és népi hiedelem olvadt bele. Alaptételei a *dharma*, valamint a *karma*, melyből a *szanszára* tana következik. A hívők számára a szanszárából való megszabadulás (móksha) jelenti az üdvözülést. A hinduizmus és a kasztrendszer kölcsönösen feltételezik egymást. Ennek a henotheista vallásnak a pantheonja élén a Trimúrtinak nevezett istenhármaság áll. A legtöbb híve Visnunak van, ők a vaisnavák. A másik legnépszerűbb istenség Siva, az ő követői a saivák.

Indra

A védikus vallásban a mennydörgés, a villámlás és a harc istene. Legyőzi az isteneket, akik rettegnek tőle. Ő az istenek királya. Szőke, nagyevő, nagyívó óriás. A Rigvéda legtöbb himnusza hozzá szól. A keleti világtáj őrzője. A hinduizmus mitológiájában jelentősége csökkent.

Ísána

(Úr) Nem konkrét istenség, eredetileg Agni, majd hol Rudra-Sivának, hol Visnunak a jelzője.

Jama

A holtak birodalmának ura. A halál és az igazságosság istene, a déli világtáj őrzője.

jóga

(erőfeszítés, leigázás, kapcsolat, egyesülés) A hat ortodox darsana egyike. Az első rendszeres kifejtése Patandzsali (i.sz. 4-5. század) Jóga-szútra című műve. Olyan gyakorlatok és meditációs eljárások rendszere, melyek révén az érzékeket és a gondolatokat a külvilágtól elfordítják, hogy elvezessék az egyént a brahmannel való személyes azonosuláshoz.

Kanika

Dhritarászra király minisztere a Mahábháratában.

karma

(tett, cselekedet) A hinduizmus egyik alaptétele, mely szerint a cselekedetek a dharma-hoz mérve meghatározzák a következő újjászületés minőségét.

kasztrendszer

(a portugál casta tiszta szóból eredő szakkifejezés) A varnarendszeren belül az i.sz. első évezred folyamán kikristályosodott, a dzsátikból fölépülő társadalmi rétegződési rendszer.

Kauravák

Dhritarászra király száz fia, a Mahábhárita című eposz főhőseinek, a Pándaváknak unokafivérei és ellenfelei. Mindannyian elesnek a Kuruksetra mezején vívott ütközetben.

Kautilja

(Csánakja, i.e. 4. század) Hagyomány szerint Csandraguptának, a Maurja-dinasztia alapítójának a trónrsegítője, majd főminisztere. Ő az Arthasásztra című alapvető politika- és államtudományi mű első vázlatának a szerzője.

Káma

(1) A szerelemi vágy istene; (2) szerelmi vágy, szerelem; (3) a szerelemmel, az élvezetekkel, a művészetekkel kapcsolatos ismeretek együttese, az életcélok egyike.

Kicsaka

A Mahábhárita című eposz egyik szereplője. Erőszakot akart tenni a száműzött Drupad királynőn, ám annak egyik férje, a nagyerejű Bhíma (I. Pándavák) az asszony ruháját magára öltve a találkán halálra ölelte.

Krisna

(fekete, sötétkék) Visnu főisten egyik emberalakú avatárja. A Mahábhárita című eposzban a Pándavák szövetségese, Ardzsuna kocsihajtója. Ő nyilatkoztatja ki a Bhagavad-gítát. Eredetileg pásztoristen volt.

ksatrija

A varnarendszerben második helyen álló harcosok rendjéhez tartozó személy.

Kubéra

(Kuvéra) A föld méhében rejlő kincsek és a gazdagság potrohos, félszemű istene, az északi világtáj őrzője. Közeli barátja és pártfogoltja Sivának.

Kuntí

(Prithá) A Pándavák közül az első három királyfinak az anyja, Pándu király felesége. Dharma istentől Judhisthirát Váju istentől Bhímát, Indra istentől Ardzsunát szülte.

kuruk

az egyik jelentős árja törzs tagjai, a Kauravák királyi családjának alattvalói.

Laksmana

A Rámájana című eposz hőse. Ráma királyfi féltestvére, s mindhalálig hű segítője.

lókájata

(‘világra irányuló’, csárváka) A három heterodox darsana egyike. Materialista és ateista filozófiai iskola. Tagadja a karma törvényének és a szanszára tanának érvényességét. A tudatot az őselemek különösen sokoldalú megnyilvánulása eredményének tekinti.

Magadha

A mai Bihár állam déli része, amely i.e. 600 körül önálló állammá alakult, majd fokozatosan a legerősebb állam lett (i.e. 5. század). Később hosszú időn át, egészen az i.sz. 7. század közepéig a nagy indiai birodalmak (Harjanka, Saisunága, Nanda, Maurja, Sunga, Kusána, Gupta) központi területe volt.

Mahávára

Vardhamána Mahávíra, Dzsína, (kb. i.e. 540-470), ksatrija család sarja, a dzsainizmus alapítója.

Manu

(ember) Óind mitológiai ős, az első ember, az emberiség ősapja. Ő az indiai Nőé.

Marutok

Rudra kísérői, szélistenek. Fivérek, az apjuk Rudra.

Maurja-dinasztia

(i.e. 321-185) Már alapítója Csandragupta – megszerezvén Magadha trónját – birodalommá növelte országát. A dinasztia fénykorát Asóka uralkodása idején (i.e. 272-232) élte. Uralma ekkor kiterjedt, Dél-India kivételével, az egész indiai szubkontinensre és a mai Afganisztán egy részére is.

móksha

(megváltás) Megszabadulás az újjászületések láncolatából, és az egyetemes Brahmannel való azonosulás.

Náráda

Félisteni bölcs (risi), az istenek követe.

nirvána

(kialvás) A hívő végső célja: a születések körforgásából való végleges megszabadulás állapota a buddhizmusban.

Pardzsanya

Az óind mitológia esőistene, közvetlen kapcsolatban áll a termékenységgel.

Pasupati

(Állatok Ura) Siva jelzője.

Pándavák

A Mahábhárata című eposz főhősei. Pándu király két feleségének az istenektől született öt fia. Az első feleség, Kuntí Dharma istentől Judhisthirát, Váju istentől Bhímát, Indra istentől Ardzsunát; a második feleség, Mádrí pedig az ikreket, Nakulát és Szahadévát az Asvinoktól (a Szúrja napistent kísérő isteni ikrektől) szülte.

Pándu

A Mahábhárata című eposz hőse, Hasztinápura királya, Dhritarástra király öccse. Öt fiát, a Pándavákat, két felesége nem tőle, akit átok sújtott, hanem az istenektől szülte.

páriák

A kasztrendszerből vagy kívül rekedt, vagy kitaszított, tisztátalannak, érinthetetlennek számító csoportok, törzsek. Ilyenek voltak pl. a csandálák és a dombák (az európai cigányok ősei).

Pradzsapati

(Teremtények Ura, Teremtés Ura) A védákban még nem önálló isten, csupán külön-

böző istenek alkalmi jelzője. A bráhmaákban azonban központi helyre kerül mint világteremtő, aki önsanyargatásba fog, s önsanyargatásának hevétől a semmiből létrejön a teremtet világ.

Prithá

Kuntí másik elnevezése.

purána

(régí történet) Enciklopédikus legendagyűjtemények elnevezése. A legtöbb ilyen gyűjtemény ókori előzményekre visszamenő középkori munka. A puránák a népi hinduizmus kincseshányái.

Purusa

(ember) Az ősóriás, az első ember neve a Rigvédában, akinek a feláldozásából jött létre a négy varna (varnarendszer).

Púsan

Az isteneket is tápláló pásztorstenség. Segíti a hívőket a termékennyé válásban és a helyes útírány megtalálásban. Később a súdrák istenévé vált.

Puspaka

Repülő varázskocsi, Kubéra isten, majd Ráma tulajdonában.

Ráma

(sötét) Dasaratha király fia, a Rámájana című eposz főhőse, Visnu hetedik avatárja. Száműzetése során elrabolt feleségét, Szítát kalandos úton szerzi vissza Rávana démonkirálytól.

Rávana

(ordító) A ráksaszák (démonok) tízfejű királya, Lanká (Srí Lanká, Ceylon) ura. Ráma ellenfele a Rámájana című eposzban.

Rudra

A vihar, a tombolás, a düh ősi árja istene. Siva egyik előképe.

Sándilja

Az egyik legtiszteltelemeltőbb bölcs az upanisadokban.

Siva

A hinduizmus istenhármasságának, a trimúrtinak pusztító-megújító funkciójú istene. Felesége sokféle alakban jelenik meg: Déví, Párvatí, Kálí, Durgá, Umá stb.

súdra

A varnarendszerben a negyedik, az utolsó helyen álló rendhez tartozó személy, akinek dharmája a három felső varna szolgálata.

Szandzsaja

Dhritarásra király kocsihajtója, aki a természetfölötti látás képességével rendelkezik. Ő tudósítja a vak királyt a távolban lezajló eseményekről.

szangha

(közösség, 'gyülekezet') A buddhizmus híveinek szervezett, fogadalommal összetartozó közössége.

szanszára

A létkörforgás, lélekvándorlás.

szánkhja

(szám, felsorolás, vizsgálat, kutatás) A hat ortodox darsana egyike, melynek megalapítását Kapilának (i.e. 7. század) tulajdonítja a hagyomány. A világot két alapelvűből; a *prákrítiből* (őslényeg, őstermészet) és a *purusából* (tudattal rendelkező lény) magyarázó dualisztikus tanítás.

Szítá

(barázda) Barázdából született leány, akit Vidéha királya örökbe fogadott. Ráma felesége. Visnu feleségének, Laksmí istennőnek avatárja.

Szóma

(1) Növény, amelyből az áldozatoknál használt kábító hatású italt készítették; (2) az áldozati ital, illetve az áldozat, valamint a Hold istensége. Az észak-keleti világtáj őrzője.

Trimúrti

(három kép, hármass alakú) A hinduizmus istenhármassága: Brahmá, Visnu és Siva.

vaisja

A varnarendszerben harmadik helyen álló a földművesek, a kereskedők és a kézművesek rendjéhez tartozó személy.

varnarendszer

(szín, rend) Az indiai civilizáció sajátos társadalmi rendszere. Négy elemből áll: a *bráhmana*, a *ksatrija*, a *vaisja* és a *súdra* varnából. A varnarendszert átszövik a dzsátik (kasztrendszer).

Varuna

A védikus vallásban Indra mellett a legfőbb isten. A vizek ura, az Áditják vezetője és a nyugati világtáj őrzője. A hinduizmus mitológiájában elveszítette vezető szerepét az isteni panteonban, s alárendelődött a legfőbb istenhármasságnak (trimúrti).

Vaszistha

(leggazdagabb) A védikus vallásban és a hinduizmusban is a hét risi, vagyis isteni bölcs egyike.

Vaszuk

nyolc testvér istenség, Indra vagy Agni kísérői.

Váju

(szél, levegő) A védikus és a hindú mitológia szél istene, az északnyugati világtáj őrzője.

Vámadéva

Híres szent remete, látnok. A Rigvéda IV. könyvének állítólagos szerzője.

világkorok

Az indiai civilizáció kozmológiája a világmindenséget ciklikusan létezőnek, elpusztulónak, majd újjászületőnek fogja fel. Egy adott világmindenség fennállása Brahmá élettartamával, 100 isteni évvel azonos. Brahmá halálával az egész világmindenséggel együtt minden lény, maguk az istenek is elpusztulnak, majd 100 év káosz következik. A káoszból új Brahmá és vele új világmindenség születik, ismét 100 isteni évi létezésre.

100 isteni év hatalmas időmennyiség, hiszen Brahmá életének egy nappala és éjszakaija (kalpa) 8.640.000.000 emberi évvel egyenlő! Minden kalpa végén 12 Nap jelenik meg és porrá égetik a világokat, hogy azok aztán az új kalpa hajnalán újra megszülessenek. Egy kalpa nappala 1000 *mahájuga*-ból áll. Egy mahájuga 4.320.000 emberi évet tesz ki. A mahájuga 4 *jugá*-ból áll, melyben az egyes jugák időtartama 4:3:2:1 arányban csökken, mert a változások során a dharma fokozatosan elveszti támaszeit, 4, 3, 2 és végül már csak 1 „lábra” támaszkodik. A négy juga a következő: (1) *kritajuga* (a jóság, a törvény maradéktalan érvényesülésének a kora, 1.728.000 év), (2) *trétajuga* (felbukkannak a vétkek, 1.296.000 év); (3) *dváparajuga* (túlsúlyba kezd jutni a vétkek és a gonoszság, 864.000 év); (4) *kalijuga* (a teljes erkölcsi hanyatlás, a háborúk és a pusztulás kora, 432.000 év).

A hagyomány szerint manapság annak a káljugának a VI. évezredében élünk, amely i.e. 3102. február 17-én kezdődött. Ez a káljuga a 28. mahájuga utolsó kora a mostani kalpában, amely Brahmá 51. életének első napja.

Viseadévák

(összes isten) Elvont istenalakok (pl.: Erő, Igazság stb.), akiket az elhunytaknak bemutatott áldozatokkor idéztek.

Visnu

A hinduizmus istenháromságának, a Trimúrtinak a világot fenntartó, működtető funkciójú istene. Felesége (Srí) Laksmí, a szerencse, a gazdagság és a szépség istennője. Avatárai révén a legtöbb hívő által tisztelt hindú istenség.

Visvámitra

király, aki remeteként önsanyargatása révén elnyerte a bráhmána rangot. Vetélkedése Vaszistha risivel számos legenda tárgya.

A magyarázatok részben Puskás Ildikó ill. Vekerdi József munkáiból valók,
részben átvételek a Mitológiai Enciklopédiából.

Időrendi táblázat

i.e. 2500-1700	Indus-völgyi civilizáció
i.e. 1500-560	Védikus kor
i.e. 850-560	Késővédikus korszak
i.e. 560-321	Magadha korszak
i.e. 321-185	Maurja-dinasztia
i.e. 185-i.sz.320	a politikai széttagoztság, a Kusán Birodalom és a virágzó kereskedelem kora
320-600	Gupta-dinasztia. A hindú művészet és irodalom aranykora
606-647	Harsa király uralkodása
712	az arabok elfoglalják Szindhet, megkezdődik az indiai fejedelemségek muszlim meghódítása, az iszlám terjeszkedése.
1193	a muszlimok elfoglalják Delhit
1194-1526	Delhi Szultánátus
1526-1761	Mughal-birodalom

Irodalom

Források

A Magasztos Szózata. Bhagavad-Gíta. (Szanszkritből fordította Vekerdi József, műfordító Lakatos István, Európa Kiadó, Bp., 1987.)

A tamil irodalom kistükre. (Válogatta és a bevezetőt írta Major István, fordította Major István, Tótfalusi István, Európa Kiadó, Bp., 1978.)

Buddha beszédei. (Válogatta és fordította Vekerdi József, Helikon Kiadó, Bp., 1989.)

Dzsajadéra, Gíta-jóvinda. Pásztorének. (Fordította Weöres Sándor, Magvető Kiadó, Bp., 1982.)

Hinduizmus. Források. (Válogatta és szerkesztette Puskás Ildikó, Keleti vallások 10. füzet, Körösi Csoma Társaság, Bp., 1991.)

Kálidasza, Válogatott művei. (A Világirodalom klasszikusai sorozatban, fordította Rab Zsuzsa és mások, Európa Kiadó, Bp., 1961.)

Mahábhárata. (A Világirodalom Klasszikusai sorozatban. „A cselekmény fővonala.” Nyersfordítás: Tóth Edit, fordította Szerdahelyi István. Európa Kiadó, Bp., 1965.)

Mahábhárata-Rámájana. (A Helikon Klasszikusok sorozatban. „A két eposz legszebb epizódjai”. Fordította Jánosy István és mások. Magyar Helikon, Bp., 1964.)

Manu törvényei. Manava dharmasasra. (Fordította Büchler Pál. Benkő Kiadó, Bp., 1915. Reprint: Buddhista Misszió, 1985.)

Mesefolyamok óceánja. Válogatás a szanszkrit elbeszélési irodalomból, I-II. (A Világirodalom Klasszikusai új sorozatban. Válogatta Vekerdi József, fordította Jánosy István és mások, Európa Kiadó, Bp., 1982.)

Nami király megtérése. Dzsaina legendák és miniatűrök az Uttaradzsdzsajana-szuttából. (Prométheusz Könyvek 2. Szerkesztette Hahn István és Puskás Ildikó. Fordította Vekerdi József, Helikon Kiadó, Bp., 1984.)

Olvasókönyv I-II. (Összeállította Hahn István. A MTA-OM Történelem- és Társadalomismereti Munkabizottságának irányításával az integrált történelem – és társadalomismeret kísérleti osztályai számára. Bp., 1979. – Indiához: Puskás Ildikó, Állam és társadalom az ókori Indiában, 155-172.o.)

Ókori Keleti Történeti Chrestomathia. (Szerkesztette Harmatta János, Tankönyvkiadó, Bp., 1965. Az ókori India, 363-380.o.)

Pancsatantra azaz Ötös Könyv. (Fordította Schmidt József, Magyar Helikon, Bp., 1989.)

Rámájana. Áttekintés és részletek. (Fordította Jánosy István, Móra Könyvkiadó, Bp., 1978.)

Szanszkrit líra. (A Lyra Mundi sorozatban. Válogatta és a nyersfordítást készítette Vekerdi József, fordította Lakatos István és mások. Európa Kiadó, Bp., 1988.)

Titkos tanítások. Válogatás az upanisadokból. (Prométheusz Könyvek 14. Szerkesztette Hahn István és Puskás Ildikó. Fordította Vekerdi József. Helikon Kiadó, Bp., 1987.)

Vátszjájana, Káma-szútra. A szerelem tankönyve. (Fordította Baktay Ervin, Medicina Kiadó, Bp., 1971.)

További olvasmányok

Antonova, K.A. – Bongard-Levin, G.M. – *Kotovszkij*, G.G.: India története. (Fordította Puskás Ildikó, Major István, Gondolat-Kossuth, Bp., 1981.)

Baktay Ervin: India művészete a történelem és a művelődés keretében az őskortól a XX. századig. (A Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, Bp., 1958.)

Baktay Ervin: India bölcsessége. A hindu világszemlélet ismertetése. (A Szánatana Dherma: az Örök Törvény című mű átdolgozott, bővített kiadása, Pantheon, Bp., 1943.)

Baktay Ervin: India. India múltja és jelene, vallásai, népelete, városai, tájai és műalkotásai I-II. Singer és Wolfner, Bp., 1932.)

Baktay Ervin: Indiai regék és mondák. (A Regék és mondák sorozatban. Móra Könyvkiadó, Bp., 1963.)

Coomaraswamy, A.K.: A hinduizmus és buddhizmus. (A Mérleg sorozatban, Európa Kiadó, Bp., 1989.)

Fiók Károly: India. Az ókori indiai irodalom története. (In Heinrich Gusztáv szerk., Egyetemes Irodalomtörténet I. Franklin Társulat, Bp., 1903. 1-128.o.)

Mitológiai Ábécé. (Írták Bodrogi Tibor és mások. Gondolat Kiadó, Bp., 1970. – Kovács György: India, 269-290.o.)

- Mitológiai Enciklopédia I-II.* (Főszerkesztő Sz.A. Tokarev. Fordította Bárány György és mások. Gondolat Kiadó, Bp., 1988.)
- Puskás Ildikó:* Istenek tánca. Rövid áttekintés az indiai vallásokról. (A Gondolat Zsebkönyvek sorozatban, Gondolat kiadó, Bp., 1984.)
- Puskás Ildikó:* India bibliográfia-India Bibliography. (A Bibliotheca Orientalis Hungarica XXXV. kötete, Akadémia Kiadó, Bp., 1991.)
- Rawson, Ph.:* Az indiai civilizáció. (A Múlt Születése sorozatban. Fordította Gáthy Vera, Helikon Kiadó, Bp., 1984.)
- Schmidt József:* A szanszkrit irodalom története. (Élet és Tudomány 3. Atheneum, Bp., 1973.)
- Schmidt József:* Az ind filozófia. (Szabad Iskola IX., Genius, Bp., 1927.)
- Schmidt József:* Az óind epika. (Ethika Könyvtár 1., Ethika Tudományterjesztő és Könyvkiadó, Bp., 1924.)
- Schmidt József:* Kálidasza. (A kultúra nagyjai 3., Fővárosi Könyv- és Lapkiadó, Bp., 1921.)
- Stein Aurél:* Nagy Sándor nyomában Indiába. (A Magyar Földrajzi Társaság Könyvtára sorozatban. Szerkesztette Csolnoky Jenő, fordította Halász Gyula, Franklin-Társulat, Bp., 1931.)
- Szimonidesz Lajos:* A világ vallásai I-II. (Dante, Bp., 1928.-Reprint, Könyvértékesítő Vállalat, Bp., 1988., I/VI. Ind vallások, 251-306.o.)
- Téchy Olivér:* Buddha. (Gondolat Kiadó, Bp., 1986.)

Siva-fej Udaipurból
(i.sz. 8. sz.)

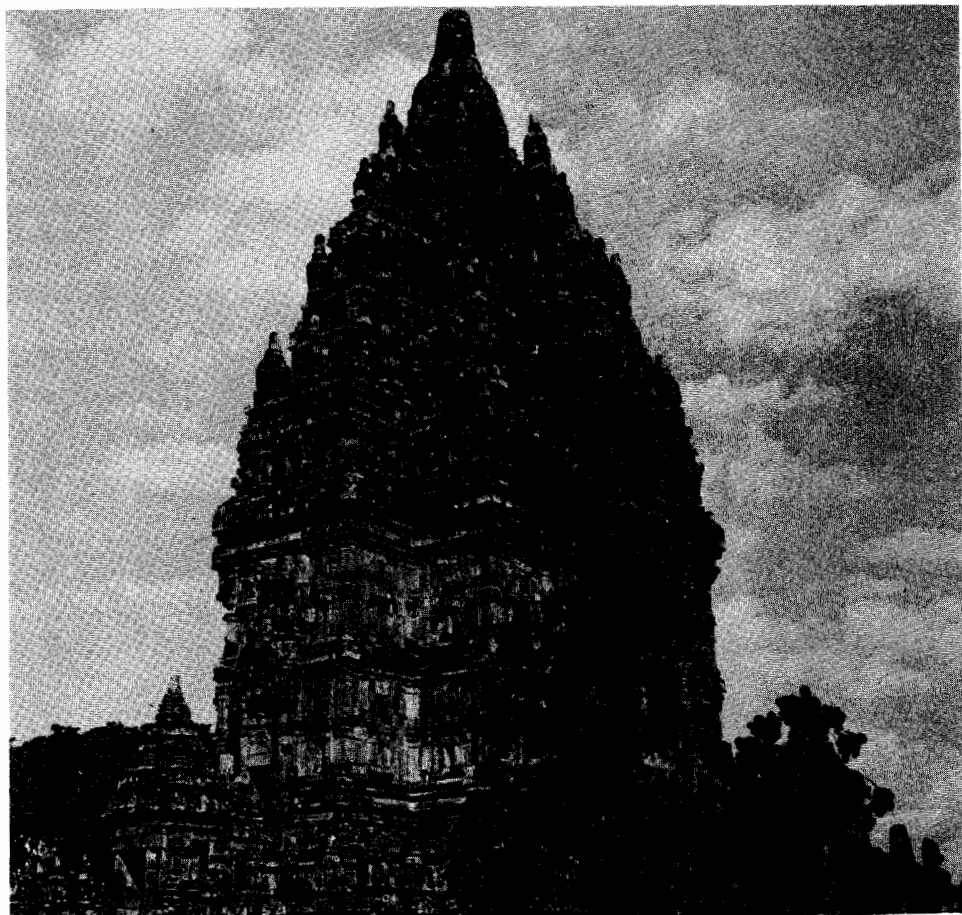

Rahu

Szúrja, a Napisten

Hindu templom (Közép-Jáva, i.sz. 900 körül)

Haldokló
Buddha,
szuktrodajai
stílusban
(Bankok,
Nemzeti
Múzeum)

Siva mint a
tánc ura
Csóla bronz
Dél India, i.sz.
12. sz. eleje

Jaksi vagy
királyi kíséret
főrangú tagja
a bihári
Bidárgandzsából
(i.e. i.sz.)

Pacscshá
figurák

JAPÁN CIVILIZÁCIÓ

CÉGÉR KIADÓ

A japán civilizációt, a társadalmi érintkezési formákat, a szokásokat, gondolkodás- és magatartásmódot alapvetően a szigetország földrajzi viszonyai határozzák meg. A japán szigetsor, amelyet egy óriási lánchegység csúcsai alkotnak, gyakori földrengésekkel ma is folyamatosan alakulóban levő geológiai övezet. A szárazföldnek még a negyede sem lakható vagy művelhető. Nyersanyagszegény terület. Gyakran pusztít a tájfun, a szökőár, hóvihár, tavaszi áradás. Ilyen földrajzi-éghajlati adottságok között a társadalmi magatartásformákat a természet feltétlen tiszteletének, védelmének, az általános takarékoság, és hatékonyság értéke határozza meg.

Sintoizmus

A japán ember természettel való összefonódásának, természetbe merülésének kifejeződési formája: a sintoizmus szertartásai, szentélyeinek művészi elhelyezése.

A sintó az ősi japán természetvallás hitvilágának, kultuszainak rendszerbe foglalása útján alakult ki. A sintó ("az istenek útja") elnevezés akkor született, amikor a buddhizmus megjelent Japánban. A névadás célja az új hittel szemben a régi hit sajátosságainak hangsúlyozása, tudatosítása volt.

A sintó politeista hit; tanítása szerint minden élőlényben, természeti jelenségben rejtetten benne lakozik valami felsőbbrendű. Ez a kami. Minden élőlénynek, természeti jelenségnek megvan a maga kamija.

A sintó sok istenséget megjelenítő hitvilágában Japán létrehozása egy istenpár: Idzanagi (Hívogató Férfi) és Idzanami (Hívogató Nő) nevéhez kötődik.

1.

Teremtésmítosz

A tengeri tajték

Az égi istenek megbízták Idzanagit és Idzanamit, hogy alkossák meg a világot. Mily nehéz feladat! Hiszen a világmindenség még az őskáosz állapotában volt, s határtalan, sű-

rú és olajos óceánhoz hasonlított. A magasban nyújtózott a könnyebb részecskékből álló ég. Más nem is létezett.

Idzanagi és Idzanami az ősóceánban itt-ott lebegő életcsirákból születtek, éppúgy, mint őket megelőzően az égi istenek. Idzanagi a férfiistenség és társnője, Idzanami azon tanakodtak égi lakukban, hogyan tudnák feladatukat végrehajtani. Égi tutajukon szélteben-hosszában beutazták birodalmukat, de semmit sem találtak, ami földhöz hasonlított volna.

– Ha létezik föld, annak a mélyben kell lennie, ahová a legnehezebb részecskék hullanak – gondolták.

Fölkerekedtek hát, s megkeresték az ezernyi drágakővel ékesített, ezernyi fénysugártól ragyogó égi jadelándzsát, s ezzel, mint egy hosszú rúddal tapogatták ki az ismeretlen mélységeket.

Amikor a lándzsa hegye az óceán felszínéhez ért, Idzanagi és Idzanami úgy forgatták azt, mint keverőlapátot az üstben. A tajtékos óceán egyre sűrűbbé vált, majd megalvadt, kristályai összetapadtak. Az istenségek kihúzták a lándzsát, és az arról lehulló csöppekből született Onogoro szigete, amelynek neve azt jelenti: „a magától összesűrűsödött sziget.

– Szálljunk alá, telepedjünk le ezen a szigeten, és folytassuk ott munkánkat – javasolta Idzanagi. A két istenség egy szivárványhídon lebocsátkozott, és birtokba vette új lakóhelyét. Elhatározták, hogy összeházasodnak, új földeket teremtenek, melyeket szilárdan lehorgonyoznak Onogoro közelében.

Mielőtt egybekeltek volna, Idzanagi és Idzanami bejárták Onogorot, hogy jelképesen birtokba vegyék. Idzanami jobbfelé, Idzanagi pedig balfelé indult, s amikor találkoztak, az asszony felkiáltott:

– Milyen öröm, hogy összeházasodhatom veled, Idzanagi!

– Szerencsétlen! – rivallt rá a másik. – Nem lett volna szabad elsőként megszólalnod, hiszen te asszony vagy! Kezdjük újra a szertartást!

Ekkor már minden rendben zajlott le, és Idzanagi haragja is megenyhült. Még sok szigetet teremtettek, az első azonban – mivel az istenasszony meggondolatlanul megszólalt az esküvőn – annyira formátlanok voltak, hogy hagyták őket visszaolvadni az óceánba. A következőkből keletkezett Japán nyolc fő szigete.

Fordította NÉMETH GYÖRGY ÉS THIMAR MÁRTA

Közli Claude-C. Ragache-M. Laverdet: A világ teremtése. Mítoszok és legendák.

Guliver Lap- és Könyvkiadó Kereskedelmi Kft. 1991. 8. o.

Idzanagi és Idzanami teremtményei közé tartozik egy triász: két férfi és egy női isten. A férfi istenek Cukijomi (a Holdat ellenőrző isten) és a Szuszano no mikoto, az indulatos, lobbanékony isten, a tengerek ura. A női isten: Amateraszu-ómikami, a napistennő. Amateraszu kiemelkedő helyet foglal el a sintoista istenek között. (Megjegyezendő, hogy az országot körülbelül a 7. századtól kezdik Niponnak nevezni. A szó eredete a kínai Dzsih-pen= a Nap származása.)

Amateraszu, a Napistennő megbántódott fivérére, a Vihar-istenre, ezért elbújt egy barlangba. Sötétség szakadt a világra. Az istenek összegyűltek a barlang előtt, s egy szent fára egy gyémántot és egy tükröt akasztottak fel. Az egyik istennő mulatságos táncával megneveltette őket. Amateraszu a nevetést hallva kíváncsian kikukucskált, s meglátta arcát a tükörben. Kijött, hogy jobban lásson, mire egy isten gyorsan követ gördített a barlang szájához, s lett újra világság.

Fordította ÁROKSZÁLLÁSY ZOLTÁN

Kína, Japán, az aztékok és az inkák. Fabula, Bp., 1990. 4. o.

2.

Versek a sintó természet- és istenélményéről

Akár egy kis falevélben
Egy fűszálban, a zsengeben
A fenséges isten-lényeg
Maga-magát mutatja meg.
(Urabe-no-Kanekumi)

Tavaszi virágok és őszi levelek!
Mind csak kisugárzásai annak,
Amit az égből a tündöklő Istenek
Ide le, a Földre árasztanak:
A mindenséget beragyogó Fénynek.
(Tada-Kósen 19. sz.)

A Múltban, Jelenben, s mi csak eztán vár minket
Mindhárom varázsos világában éltünknek –
Elsőként születésünk előtt, másodjára most, ó
Aztán pedig akkor, mikor eljön az utolsó
Lélegzetünk – mindvégig, valamennyiünket
Az isteni kegyelem sugara őríz meg.
(Tacsibana-no Sanki)

Az éltető étel, amit naponta eszünk
Nem kevésbé a szép ruha, amit felveszünk,
S még a legparányibb porszem is, mely
Szemünkkel találkozik,
Mind a végtelen Isteni Törvény
Hatalmába tartozik.
(Kókaku 1771-1840)

A Kasuga-hegy Szent Helyének Istene tanítja
Mindennek és mindenkinek, mi az Igazság Útja.
Ahogy az Ég első Törvénye, melyet őrök szívemben,
s amely megtart hűségesnek, ameddig csak lélegzem.
(Fudzshivara-no-Cuneaki 14. sz.)

Eltölti lelkünk a Hála és Remény
Hogy a Sinto minden szent helyén,
Mit tisztelünk, az Égi Fény
Verődik vissza. S hogy e helyeket
Ajámbor, alázatos Földnek
Ajándékozták a Mennyei Egek.
(Fudzshivara-no-Szanejaszu 1270-1327)

Fordította Z. Karvalics László

Angolul közli Genchi Kato: A study of shinto. The Religion of Japanese Nation, 1926.

Idzumi Sikibu költőnő (1000 körül) elzarándokolt a Ki tartomány *Kumano* nevű istenségéhez, de mensesé miatt nem mert belépni a szent helyre. Azonban égi szózat adott engedélyt neki:

Asszony, miért habozol
Tisztátalanságod miatti alázatos bánatodban
A kapun belültre kerülni,
Ahol az isten szentség időzik láthatatlan?
Igazán: s noha én hótiszta vagyok
Egyként az istenség legbelsőbb lényegével
Mégsem kergetlek el, hogy porban
Feküdj együtt a hitvány emberiséggel.

Fordította Z. Karvalics László
Az 1971-es amerikai kiadás alapján

A sintó vallás emberhez való etikai viszonyának egy mozzanata jelenik meg az alábbi mesében. Ebben a rossz, a bűnös megváltozhat, a mostoha nem eleve és megváltozhatatlanul gonosz. A sintó egyik irányzata a bűnt a porhoz hasonlítja, amely lerakódik a tükörré és elhomályosítja azt. A tükör nem ad többé hűt képet. De lehet és elegendő vállalni a por letörlésével a tükör megtisztítását, és az egyén megváltozik.

Megjegyzendő, hogy a tükör – a kard és az ékszerek mellett – a sintó kultikus tárgya. Szimbolikus jelentéséről állandó vita folyik. Egy értelmezés szerint – ez Itótól, egy hercegi család tagjától való isz. 193-ból – a tükör azt a tekintetet szimbolizálja, amely tisztán képes átfogni a hegyeket, folyókat, óceánokat (a természet teljességét).

3.

A macujamai tükör (Macujama-kagamil)

Élt egyszer Ecsigo-tartomány Macujama nevű helységében három ember: apa, anya és leánya.

Egy szép napon az apának halaszthatatlan ügyben Kjótóba kellett utaznia. Abban az időben még nem volt vonat és így Ecsigóból a messze Kjótóba utazni nem tartozott a könnyű vállalkozások közé. Ezért nemcsak az utasok, hanem az otthonmaradottak is tele voltak aggodalommal.

– No én már megyek is – mondta az apa. – Megjövök, amilyen gyorsan csak tudok, de ameddig odaleszek, vigyázz drága kislányunkra, nehogy baja essék! És te is vigyázz az egészségedre.

– Kísérjen szerencse utadon – válaszolt a felesége. – Ne nyugtalankodj egy percre se miattunk. És ne maradj egy nappal sem tovább, mint okvetlenül szükséges.

Az anyának könnyes lett a szeme, de a kislány csak mosolygott, mert nem tudta milyen messze esik Kjótó.

– Apa kérek, hozz nekem egy szép babát, ha hazajössz!

– Hozok én neked mindent, amit csak akarsz. Csak légy jó, amíg odaleszek.

Megsimogatta kislánya haját és útnak indult.

Anya és leánya nagyon egyedül maradtak. Az anya varrogatott, a kis Hanako pedig – mert ez volt a leányka neve – közben mellette ült és nézte.

- Hova ment apa, édesanyám?
- Kjótóba.
- Miféle hely az a Kjótó?
- Gyönyörű, nagy város, kisleányom. Sajnos, én sohasem jártam arra.
- Hányat kell aludnunk, míg visszajön apa?
- Már nem sokat. Mihelyt elintézi dolgát, itthon lesz.
- Mikor intézi el?
- Nemsokára.
- Óh, bár minél hamarább elintézné!

Így beszélgetett egymással naponta anya és leánya, türelmetlenül várva az apa érkezését.

Egy reggel Hanako, amint éppen a kertben játszadozott, nagy hangon kiabálni kezdett

- Anya, anya! ...
- Mi az, kislányom, mi történt?
- Megérkezett apa!
- Igazán? ... Hol van? – kiáltotta az asszony és örömeiben kifutott a házból, hogy megnézzze, nem tévedett-e Hanako?

Alig ért az útra, egyszeriben megpillantotta várva-várt férjét. A kislány ekkor már apja mellett állott és mosolygott rá. Az anya örömeiben sírvafakadt.

- Hogy vagytok? – kérdezte az apa. – Nem történt valami baj, míg odavoltam?
- Nem, nem, jól vagyunk mind a ketten, hála Kami Szamának. De te nagyon fáradt lehetsz, úgy-e?

– Apa, hol a babám? – kiáltotta közbe Hanako.

– Ejnye, de nevetlen kislány vagy te – rőttá meg az anyja. – Apád csak most jött meg a nagy útról s te máris ajándékról beszélsz?

Apja nevetve fordult feléje.

- Annyira kellene a baba? No akkor oda is adom neked rögtön.

E szavakkal benyúlt tarisznyájába, kivette a babát és átnyújtotta kislányának.

- Szép baba, úgy-e? Azért hoztam, mert olyan jól viselted magad.
- Óh, be boldog vagyok! – kiáltotta Hanako és örömeiben végigtáncolta a szobát.
- Neked is hoztam valamit – fordult az apa mosolyogva az anyához. – Találd ki, mit?

- Egy szép, hímzett övet, úgy-e?

– Nem, nem!

- Akkor egy pár facipőt!

– Ugyan, csak nem hozok neked ilyen csip-csup ajándékot! – nevetett az ember, azután kimonója ujjába nyúlt és egy tükröt vett elő.

Felesége rettentően megörült, ide-oda forgatta, de mivel sohasem látott tükröt életében, nem tudta mit kezdjen vele. Meg is kérdezte rögtön, mire való?

– Tükörnek hívják ezt a furcsa jószágot – felelte mosolyogva az apa. – Visszatükrözi az ember képmását, ha belenéz. Bizony, minden asszonynál elkelne az ilyesmi. Azt tartja a mondás is, hogy „az asszony tükre a lelke”. Errefelé, tudom, nem ismerik az emberek a tükröt, de hallottam, hogy Kjótóban lehet kapni. Így hát mikor odaértem, nyomban vettem neked egyet.

- Igazán? Akkor ez értékes ajándék és én úgy vigyázok rá, mint a lelkemre.

Telt, múlt az idő, apa, anya és leánya nagy boldogságban éltek, de eljött a szomorúság napja, mely sötét szárnyaival minden házra leszáll egyszer. Az anya meghűlt, lázas beteg

lett. Hiába hívták el hozzá a falu orvosát, hiába adott az neki orvosságot, a beteg egyre sorvadott. Apa és leánya felváltva virrasztottak ágyánál, de az anya egyre rosszabbul lett.

Egy napon magához hívatta leányát.

– Hűségesen ápolnál, gondomat viseltesd, kislányom. De én rajtam, sajnos, már semmi sem segít. Valamit akarok neked adni, mielőtt meghalok. Hozd ide csak azt a dobozt!

– Ugyan, édesanyám! Azért nem gyógyulsz meg, mert mindig a halálra gondolsz! Majd meglátod, hogy nemsokára jobban leszel. [...]

Így beszélt, így vigasztalta anyját, de mikor sápadt, sovány arcára tekintett, megeredt a könnye.

Az anya kivette a tükröt a dobozból.

– Látod ezt a csodálatos dolgot? Tükör a neve. Apád hozta nekem Kjótóból, mikor még kicsi voltál. Vigyázz reá, ha már meghaltam és nézz bele sokszor. Mindig meglátod majd benne anyád arcát [...]

Még aznap este meghalt az anya. Lehetetlen leírni az apa és a kisleánya fájalmát, amit a szeretett lény elvesztése fölött éreztek.

Teltek, múltak a napok. Hanako mindig édesanyjára gondolt és sokat sírt utána. Egy napon aztán eszébe jutott a tükör.

– Ejnye, de ostoba vagyok – gondolta magában. – Csak sírtam sírtam és nem jutott eszembe, mit kötött a lelkemre anyám [...]

Rögtön elővette a tükröt és belenézett. És lám, legnagyobb meglepetésére, édesanyja leánykori arca mosolygott rá a tükörből!

– Anyám! Igazán az anyám! [...] – kiáltotta a lány örömpesve.

– Anyám képmása maradt meg ebben a tükörben! [...] Valahányszor szomorú leszek, mindig belenézek majd, hogy lássam őt és megvigasztalódjam. Köszönöm neked, édesanyám. [...]

E naptól kezdve minden reggel és minden este belenézett kis tükrébe és sohasem búslakodott többé.

Közben azonban az apja, aki nagyon szomorú volt és magányosan érezte magát, újra megnősült, új asszonyt hozott a házba.

– Új anyát kaptál, kislányom – mondta neki egy este. – Mától kezdve úgy szeresd őt, mint tulajdon édesanyádat és úgy tiszteld, mintha igazi gyermeke lennél!

A jószívű leány nagyon megörült mostohaanyjának és szeretettel, tisztelettel bánt vele. Mivel eleinte az új asszony is dédelgette, az apa nagyon boldog és megelégedett volt. Ám az új anya – mint általában a mostohák – nem volt valami jó asszony. Lassanként ő lett az úr a házban, egyre türelmetlenebbé vált és ok nélkül szidta Hanakót. Bevádolta még az apjánál is. Az apa azonban tovább szerette őt, mert nem hitt feleségének. Erre még dühösebb lett az asszony, és elhatározta, hogy valami úton-módon megszabadul mostoha-lányától.

Egy szép napon férje elé állt és könnyezve mondta neki:

– Engedd meg, kérlek, hogy azonnal elhagyjam a házat.

Az ember meglepetve nézett rá.

– Mit beszélsz? Hogy mondhatsz ilyet? [...] Tán gyűlöletessé vált előtted a házam?

– Nem erről van szó. Én szívesen maradnék oldalad mellett. De ha tovább is ebben a házban leszek, vége az én életemnek [...]

– Hogy érted ezt?

– Útjában vagyok a lányodnak. Hogy elveszejtsen, fába faragta a képem és minden nap elátkozza. Így mesterkedik, hogy minél előbb elpusztítson.

S e szavak után még keservesebb könnyekre fakadt.

– Ugyan már, hogy beszélhetsz ilyet? Rémekeket látsz!

– Nem, nem! Ha nem hiszel nekem, menj be a gyermek szobájába és nézz utána magad a dolognak.

– No majd én kikérdezem ökelmét. Hívd ide azonnal.

– Csak nem gondolod, hogy rájössz valamire, ha őt hívatod ide!

Az apa gondolkodóba esett. Eszébe jutott, hogy leánya újabban mind gyakrabban zárkózik be szobájába és az emberekkel is alig áll szóba. Mégis csak lehet abban valami, amit a felesége mondott. Így hát felment a leány szobájába, hogy ő maga járjon utána a dolognak.

Hanako pedig, miután rájött, hogy akármilyen jól viseli is magát, mostohája mindig talál valami kifogásolnivalót rajta és állandóan szidja, búskomorra vált és gyakran elzárkózott szobájába. S bár jól tudta, hogy az asszony apjánál is bevádolta, szíve mélyén mégsem haragudott rá. – Akármit is mond rólam – gondolta magában – ha becsülettel elvégzem kötelességemet, nem haragudhat rám édesapám.

Ettől kezdve belenyugodott sorsába s mikor csak ideje engedte, felszaladt a szobájába, hogy varázstükrébe nézzon.

Ezen a napon is épp a tükröt bámulta, amikor apja hirtelen betoppant.

A leány megjedtt és zavarában kimonója ujjába rejtette el a tükröt.

– Mit csinálsz te itt? – rivallt rá az apja. – Amikor beléptem, elrejtettél valamit előlem. Azonnal add elő!

Mivel pedig apja arcát sohasem látta még ilyen haragosnak, Hanako úgy megjedtt, hogy felelni sem tudott. Apja erre még dühösebb lett.

– Így hát igaz, amit anyád mondott! Hogy kegyetlen, gonoszszívű teremts lett belőled! Nem megkértelek pedig, hogy viselkedj vele szemben tisztességesen és úgy szeresd őt, mint tulajdon édesanyádat? E helyett mindenféle gonosz praktikákat űzol és el akarod őt átkozni, hogy minél előbb meghaljon. Hogy lehetsz ilyen lelketlen? Vedd tudomásul, hogy ha anyádnak ártasz, azzal nekem is ártasz!

– Oh apám! – kiáltotta a leány sírva. – Hogy mondhatasz ilyeneket? Ha néha-néha meg is botlom, ilyen szörnyűségekre, amilyenekkel vádolsz, sohasem lennék képes!

– Ha így áll a dolog, miért zárkózol be újabban minden nap a szobádba? És mit dugtál a kimonód ujjába?

Hanako szó nélkül elővette a tükröt és édesapja elé tartotta.

– Hiszen ez megboldogult édesanyád tükre!

– Úgy van. És én éppen ezt nézegettem.

– Ezt? Ugyan miért nézegetted?

A leány elmesélte neki, mit mondott halott édesanyja s hogy mit látott, valahányszor a tükörbe nézett.

– Azt mondod, anyádat látod ebben a tükörben? Lehetetlen!

– Nem, nem, apám! Nézz bele magad is, ha nem hiszed!

S e szavakkal, apja mellé állva, rámutatott a tükörben saját képására.

Az apa jó ideig némán bámulta, aztán csendesesen megszólalt:

– Értem már, leányom [...] Gonosz ember voltam, hogy egyetlen percig is kételkedtem a te nemes kis szívedben. Most már tudom, mit kerestél annyit a szobádban.

Ebben a pillanatban a mostoha, aki a szomszédos szobában hallgatódzott hirtelen belépett.

– Én vagyok a bűnös – mondta halkan. – Nem ismertem a te jó szívedet, leányom és eddig mindig csak rossz voltam hozzád. Bocsáss meg [...]

Mélyen meghajolt Hanako előtt, olyan alázatosan kérte bocsánatát. A leány, majd az apa arca egyszerre felderült, s e naptól kezdve boldogan élt együtt az egész családdal.

Fordította DR. BALOGH BARNÁ

Közl: Japán mesék. Viktória Könyvkiadó, 1943. 9-16. o.

Buddhizmus

A **buddhizmus** behatolását a japán szigetekre 538-ra datálják. Ez az idő, a 6. század, a császári ház nemzeti csoportokkal (udzszi) folytatott harcának időszaka, a császár (**tenno**) körül kialakuló központosított államhatalom kiépítésének kezdete. A buddhista alapokon nyugvó műveltség **Sótoku** herceg (574-622) hatalomgyakorlásának idején bontakozik ki, kizárólag udvari kultúráként. A buddhista tanok erejét a 7. század folyamán a **tenno-rendszer** támaszaként akarják felhasználni.

A tenno-állam gazdasági bázisa a nemzetségek földbirtokainak 646-ban, a **Taika** (Nagy Átalakulás) reform keretében – kárpótlással – kisajátított területe volt, amely állami tulajdon lett. Az államkincstár bevételei rendkívül sokfajta adóból származtak, nagy terhet róva a termelő rétegekre. (Például: szo = az állami felparcellázott és művelésre szétosztott ún. juttatott föld rizsterméseinek 3 százaléka; cso-kelmében – (szövet, selyem stb.) – lerótt adó; szuiko = kötelező vetőmagkölcsonzés az állami készletekből, 50 százalékos kamattal terhelve; jó = évente 10 nap munkaszolgálat: évi 60 nap a 21-60 éves férfiaknak, 30 nap a 61-65 éveseknek, 15 nap a 17-20 éveseknek.)

Az adószedést és a közigazgatás egyéb feladatait hierarchikusan felépülő hivatalnokrendszer keretében végezték. (A hivatalnokok nem voltak adófizetésre kötelezve.)

Az udvar a központi újraelosztás formájában nagyon sokat költött az államkincstárból templomépítésre, Buddha-szobor felállítására, szutrák másoltatására. A buddhizmus a 7. században és a 8. században állami irányítású volt.

A tenno-állam központosított újraelosztási rendszere már a 8. század első felében bomlásnak indult. A bomlás fő oka az volt, hogy a rendszer kiszípolyozta saját termelői bázisát. A parasztság a munka, a termény és a termék adó formájában történő intenzív elvonására a földtől való tömeges meneküléssel reagált, ami láncreakcióként az adóbevételek csökkenését eredményezte. Az állam az elhagyott földeket és az újonnan művelés alá vont területeket, amelyek eredetileg az államkincstár tulajdonába kerültek, a megművelés érdekében kénytelen volt magánkézbe adni. Létrejött az udvari tisztségviselők, vidéki nemesek, templomok és a császári család tagjainak magán nagybirtoka (*sóen*).

E társadalmi-gazdasági bomlásfolyamatban terjed el Japánban a társadalom különböző rétegeiben a buddhizmus **mahajana** irányzata, amely boldogságot, békét ígért ráolvasás és imádkozás révén. Ez időben indult meg az eddig párhuzamosan létező ősi japán istenségek hitének és a buddhista hitnek összehangolása. (Például: a vörösréz istenének, Hacsimannak, bódhiszattva címet adtak.) A buddhizmus a sintó istenségeinek hitével keveredve terjedt a nép között. A mesében is megjelentek a buddhista szerzetek.

4.

A négy szent tekercs

A kis Dzsiro egy szegény földműves másodszülött fia volt, s utána még öt kisebb testvére következett. A kis darab föld, amelyet majdan a legidősebb fiú, Taro örökölt, nem tu-

dott ekkora családot eltartani. Mikor tehát Dzsiro betöltötte tizedik életévét, szülei elhatározták, hogy szerzetesnek adják. Ezzel biztosítják megélhetését most is és a jövőben is, s eggyel kevesebb gond lesz otthon. Apja megegyezett a dombon túl levő szomszéd falu szélén álló templom szerzetesével. A rozszant kis templom éppoly szegény volt, mint az egész vidék, és a szerzetes szintén máról holnapra élt. Dzsirot azonban mégis felfogadta tanítványának, egyrészt azért, mert segíteni akart a szülein, másrészt szüksége volt segítségre a templomban meg a háztartásban, és végül arra is gondolt, hogy idővel alkalmas utódot nevel. Így hát egy tavaszi napon leborotválták Dzsiro fejét, fekete csuhába öltöztették, és a fiúcska beállt új mesteréhez tanulónak.

A kis fatemplom, amelyet a gyakori esők szürkére mostak, és bejárata fölött alig lehetett elolvasni a feliratot, a falutól távolabb, az erdőszéli kis tó mellett állt, és a rizsföldek között emelkedő gátakon húzódó keskeny ösvény vezetett hozzá. Dzsiroknak tetszett a vidék, különösen az erdő vonzotta. Ha akadt egy szabad perce, tüstént futott az erdőbe, lefeküdt a fűbe, és nézte, hogyan világít át a nap a fák lombján és tűlevelein, vagy illatos erdei virágot tépett, vagy pedig szitakötőt kergetett.

A tiszteletre méltó szerzetes nagyon szerény ember volt, így hát Dzsiroknak nem volt sok munkája. Fát meg vizet hordott, söprögetett, letörölte a port az oltár szobrairól meg a könyvtárban sorakozó szent könyvekről, és néha segédkezett a főzésnél. Rosszabb volt a helyzet a tanulással. Nemcsak az volt a baj, hogy Dzsiro borzasztó nehéznek érezte az írásjeleket, és sehogy sem tudta megtanulni az érthetetlen imákat, de ellenszenves volt neki minden ceremónia, nem figyelt oda, amikor a szerzetes imákat mondott fel neki és olvasni tanította, a feladatokat rosszul oldotta meg, és mikor egyedül kellett tanulnia, inkább elfutott az erdőbe, és ott játszott. A szerzetes mérgelődött, megpróbált tanítványának a lelkére beszélni, de igyekezetének nem volt semmi foganatja. Ha Dzsiro a kezébe vette a könyvet, hogy tanuljon, egyszer csak látta, hogy kintről integetnek feléje a fák, orrában érezte a tűlevelek illatát, és fülében zengett a pintyökék éneke. Persze a tanulásból semmi sem lett, és Dzsiro csak leste a kedvező alkalmat, hogy az erdőbe futhasson.

Így ment ez egész nyáron. Végül aztán a szerzetes türelmét vesztette. Egyszer, amikor rajtakapta Dzsirot, hogy a szent könyvet a fűben hagyva az erdőben kószál, s még egyetlen imát sem tanult meg végig, bár közeledik bon, a nagy ünnep, magához hívta, és így szólt hozzá:

– Nagyon fáj nekem, fiam, de meg kell mondanom, hogy sohase lesz belőled jóra való szerzetes. Mert az a szerzetes, aki nem szereti a tudományt, sőt még az imádságokat sem, az nem való semmire, és inkább terhére van az embereknek, mint segítségére. Nem szívessen teszem, de nincs más választásom, mint hogy visszaküldjelek a szüleidhez. Csak találnak neked valami más szolgálatot. Szedd össze a holmidat, és inkább menj azonnal, hogy ne vesztegesd hiába az időt.

Dzsiro meghökkenve hallgatta a szerzetes szavait, és majdnem sírva fakadt. Voltaképpen szívesen lett volna szerzetes, csak ne kellett volna annyit tanulnia. Mikor a szerzetes látta, milyen kétségbeesetten áll ott, megszánta. Kivett valamit egy lakkozott ládikából, és így szólt:

– Valóban nem veszem semmi hasznodat, de nézd, nem haragszom rád, neked adom ezt a négy papírtekercset. Rajtuk van a főtemplomunk címere és egy szent mondat. A nagy Buddha szavai. Segítenek rajtad, ha bajba kerülsz. Jól vigyázz a tekercsekre! De most már menj utadra, fiam.

Dzsiro egy szót sem mert szólni, keblébe rejtette a tekercseket, tisztelettudóan megköszönte, meghajolt a szerzetes előtt, belebújt szalmából font szandáljába, és könnyes szemmel kilépett a templomból. Sajnálta, ami történt, és gondolni sem mert arra, hogyan fogadják majd a rossz hírt a szülei. Alig tett azonban néhány lépést, az erdő felzúgott, és olyan illatot árasztott, hogy Dzsiro mindenről megfeledkezett. Ahelyett, hogy hazament

volna, az erdő felé vette útját. Elhatározta, hogy végre legalább egyszer megnézi, mi van tovább, ahol még sohasem járt.

Ment, mendegélt, lepkéket kergetett, majd elbújt egy bokor mögé, és onnan leste a patk partján egy kövön sütkérező siklót, aztán a tisztás fölött a fák ágain tanyázó madarak csicsérgését hallgatta. Később eszébe jutott, hogy már alighanem délre jár az idő, és lassan körül kellene néznie, hogyan juthatna ki az erdőből. Ekkor azonban hirtelen besötétedett, mintha vihar készülne, és minden elcsendesedett körülötte. Dzsiro megborzongott.

Amikor körülnézett, meg sem ismerte a tisztást, és nagyon furcsállotta, hogy már ilyen későn van. Vágyott valakinek a közelségére. Ekkor észrevette, hogy a tisztás másik végéről egy botra támaszkodó, hajlott hátú öregasszony biceg feléje, fején főkötő, köpenye foltos, és dereka vékony, mint a szalmaszál. Fogatlan szájával Dzsirora mosolygott, és így szólt hozzá:

– Örülök, fiam, hogy találkoztam veled. Leborotvált fejedről és fekete csuhádról látom, hogy szerzetesnek készülsz, és ez nagyon kapóra jött nekem. Legalább nem kell a faluba mennem a templomba, a lábam bizony már nemigen bírja. És épp ma van a férjem halálának évfordulója. Hosszú éveken át éltünk együtt az erdőben, de tavaly megbetegedett szegény, és pontosan egy évvel ezelőtt meghalt. Most éppen a tisztaletre méltó szerzeteshez készültem, hogy megkérjem, imádkozzon érte. De mivel itt találtalak, nem megyek sehová, te mondd el érte az imát a kis kunyhómban a házi oltár előtt. Ugye megteszed?

Dzsiro zavarba jött. Örült, hogy a sötét erdőben már nincs egyedül, de ugyanakkor szégyellte bevallani, hogy nem tud imádkozni. Az anyóka nem is hinné el, és még azt gondolná, hogy nem akar eleget tenni kérésének. Ezért hát beleegyezett, és vele ment a tisztás másik végén álló kunyhóba, amelyet Dzsiro azelőtt sosem látott itt. Icipici kunyhó volt, alig tudtak benne megmoccanni. Egyik sarkában kis polcon szegényes házi oltár állt, a másikban a tűzhely. Dzsiro letérdelt az oltár elé, meghajolt, és az emlékezetében megmaradt imafoszlányokból nagy keservesen elhebegte az imádságot a halott öregemberért. Közben izzadt, hogy az ima nem egészen olyan, amilyennek lennie kellene. Amikor Dzsiro befejezte az imádkozást, az anyó bólintott, és azt mondta:

– Köszönöm, fiam, jó gyerek vagy, és boldogult férjem bizonyára örül, hogy nem feledkeztünk meg róla. De már beesteledett, a falu messze van, eltévednél a sötétben, aludj inkább itt. Csak egy kis köleskásám van vacsorára, de talán ízleni fog neked.

Dzsiro, aki időközben ugyancsak megéhezett, jó étvággal elfogyasztotta a köleskását. A két fekhely csak épp hogy elfért a kunyhóban. Dzsirot hamarosan elnyomta az álom, de nem aludt jól, talán azért, mert túlságosan megtömte a hasát köleskásával, vagy azért, mert a kunyhóban fülledt volt a levegő. Forgolódott, hánkolódott, fel-felriadt, majd megint elszunnyadt. Egyszer csak véletlenül valami karmos és szőrös dologhoz ért a keze, olyan volt, mint egy állat mancsa. Gyorsan odanézett, és a tűzhely zsarátnokának fényében meglátta, hogy az anyó lába az. Borzasztóan megijedt, mert úgy rémlett neki, hogy nem is egy szegény öregasszony házában van, hanem valami borz vagy róka csalta ide, és biztosan fel akarja falni. Menekülnie kell innen, de gyorsan, amíg nem késő. Csöndesen fölkel, és éppen át akarta lépni az öregasszonyt, de az fölébredt, és megszólalt:

– Hová készülsz ilyenkor éjnek idején, fiam?

– Ahová a király is gyalog jár – vágta ki magát szellemesen Dzsiro.

– Akkor hát menj, de sötét van, még el találsz tévedni, és belesel valami gödörbe, körös-körül ugyanis rengeteg gödör és árok van. A biztonság kedvéért kötelet kötök rád, nehogy bajod essen.

Az öregasszony kötelet kötött Dzsiro derekára, aztán kiengedte. De alighogy Dzsiro kilépett a tisztásra, az anyó meghúzta a kötelet, és rákiáltott:

– Ne maradj sokáig!

– Mindjárt visszamegyek anyóka – felelte Dzsiro, és törte a fejét, hogyan menekül-

hetne el innen szépszerivel. Végül eszébe jutottak a szerzetestől kapott tekercsek, azok segítségével talán kijut a bajból. Az öregasszony egyre-másra rángatta a kötelet, és szölongatta Dzsirot, de a fiú mindig így felelt:

– Máris megyek, anyóka – de közben gyorsan leoldozta derekáról a kötelet, majd rákötötte az egyik szent tekercset, és futásnak eredt, hogy a lába sem érte a földet. Még nem ért messze, mikor az öregasszony ismét megrántotta a kötelet, és sürgette őt. És lám, a tekercs megfeszült, mint Dzsiro, és az ő hangján kiáltott:

– Megyek már, anyóka.

Dzsiro ugyancsak megörült ennek, és szedte a lábát, ahogy csak tudta.

Egy idő után az öregasszony furcsállni kezdte, hogy Dzsiro csak nem tér vissza, bár minden kötélhúzásra azt feleli:

– Megyek már, anyóka.

Fölkelt hát, és kiment megnézni, mit csinál ott az a fiú. Amikor meglátta, hogy Dzsiro eltűnt, dühösen belerúgott a szent tekercsbe, dobantott, beleszimatolt a levegőbe, és Dzsiro után iramodott, hogy az erdő csak úgy süvített körülötte.

Dzsiro még nem jutott messzire a sötét erdőben, amikor háta mögött zihálást és dobogást hallott. Hátranézett, és látta, hogy baj van. Egy öregasszony fut utána, de nem a szegény sánta anyóka, hanem a rettenetes erdei boszorkány, a jamamba. Két tüzes labdához hasonló óriási szempár szegeződik rá, arcából roppant orr mered, hatalmas orrlyukaiból forró levegőt fúj, fülig érő, széles szájából hosszú, lángvörös nyelv lóg a derekáig. Ősz haja sörényként lobog, futás közben hevesen lóbálja hosszú, csontos karját, és szőrös lábával dobog, mintha mennydörögne. Amíg Dzsiro egyet lépett, a jamamba kétszer akkorát ugrott, hogy csakhamar a nyomában volt. Mikor már-már utolérte, Dzsiro félelmében szinte magánkívül kihúzta inge alól a második szent tekercset, és a jamamba elé dobta az útra. Abban a szempillantásban közte és a jamamba közt egy óriási folyó támadt. Dzsiro fellélegzett, de nem vesztegette az időt, s mivel közben már kijutott az erdőből, és lassan pirkadni kezdett, a rizstáblák közötti gáton futott tovább. A jamamba hirtelen egy nagy folyó partján találta magát, és látta, hogyan tűnik el Dzsiro a szeme elől. Dühösen felkiáltott, és dobantott. Majd feltúrte ruhája ujját, letérdelt a partra, a víz fölé hajolt, és inni kezdett. Bugyborékol, csobogott benne a víz, de nem látszott, hogy a folyó kisebbedne. Ám mikor Dzsiro kisvártatva hátranézett, ámulva látta, hogy a felére apadt. Másodszorra már csak egy kis patak volt a folyó helyén, s a jamamba végül azt is kiszürcsölte, majd feltápászkodott, és ismét üldözőbe vette a fiút. Kicsit lassabban futott ugyan, mert mind a két kezével a vízzel teli óriási hasát fogta, csuromvíz volt, és szélesre tátott szájából minden ugrásnál vízszög lövellt ki. De így is gyorsabb volt Dzsiroénál, és a fiú előnye egyre csökkent. Dzsiro megint egy lélegzetvételnyi pihenőhöz jutott, aztán futott tovább, mert úgy rémlett neki, hogy a távolban egy falut lát. Futott, futott, és amikor egy kis dombtetőre ért, furcsa sziszegést és sercegést hallott maga mögött. Hátrafordult, és látta, hogy a lángtengerből gőzfelhők emelkednek a magasba, a lángok tekeregnek, majd kihunynak. A jamamba a tűz közvetlen közelébe állt, megnyomta vízzel teli hasát, és orrlyukaiból két patak tört ki, óriási szájából pedig valóságos vízesést zúdított a tűzre. E temérdek vízzel végül is kioltotta a tüzet.

Dzsiro azonban azt nem várta be, hanem lélekszakadva futott lefelé a dombról. Csak hogy egy kis idő múlva már megint a sarkában volt. Amikor már kinyújtotta érte a kezét, és meg akarta ragadni, nem maradt más hátra, mint hogy előhúzza kebléből az utolsó szent tekercset, és azt is a jamamba lába elé dobja. Abban a percben ezüstös fény villant fel, és Dzsiro meg a jamamba között egy éles kardokból álló hegy emelkedett. Ilyen akadályt még a jamamba sem tud leküzdeni gondolta magában Dzsiro elégedetten. De a biztonság kedvéért nem lassította lépteit, futott tovább, míg a reggeli ködben meg nem pillantotta maga előtt az erdő szélét és a tó partján álló kis szürke templomot. Még a félutat

sem tette meg feléje, amikor a háta mögött szörnyű csörömpölést, ordítózást és szitkozódást hallott. A jamamba úgy szerette volna felfalni Dzsiro, hogy a kardhegyen is keresztülvágott. Fokuknál fogva ragadta meg a kardokat, összetördelte, szétrugdosta vagy félrehajtotta őket, mint a füvet, közben ugyan megvágta a kezét, de mégis utat tört köztük.

Időközben azonban Dzsiro már elérte a kis templomot, ahonnan tegnap eltávozott, és kétségbeesetten dörömbölni kezdett a szerzetes házának bezárt ajtaján. A szerzetes nyilván mélyen aludt, mert bentről semmi nesz sem hallatszott, csak az útról a jamamba lábdobogása. Dzsiro ismét dörömbölt az ajtón, és torkaszakadtából kiáltott:

– Tiszteletreméltó uram, tiszteletreméltó uram!

Ekkor odabenn valami megmozdult, és a szerzetes álmos hangon kérdezte:

– No, mi az? Mi történik itt?

– Tiszteletreméltó uram, kérem szépen, nyissa ki a kaput – kiáltotta Dzsiro könyörögve, és hátranézett. A ritkuló ködben meglátta a közeledő felbőszült jamambát.

Cafatokban lógott róla a ruha, a haját megperzselték a lángok, tüzes szeme még tüzebben lobogott, és hosszú, mohó nyelve még vörösebb volt.

Bentről hangos ásítás hallatszott, majd a szerzetes kinézett az ablakon, és csodálkozva mondta:

– Ó, hát te vagy az, Dzsiro? Mit keresel itt, hiszen hazaküldtelek. Jól tudod, hogy belőled sohasem lesz valamirevaló szerzetes.

– Esedezve kérem, bocsásson meg, és engedjen be, mert a jamamba már megint a nyomomban van – kiáltotta Dzsiro, és a félelemtől elsötétült előtte a világ.

– Ugyan, ugyan, miféle badarságokat beszélsz, itt még sohasem járt semmiféle jamamba. Menj csak szépen haza, nekem már nincs szükségem rád.

– Kérem szépen, nagyon szépen kérem, már egészen közel van – mondta panaszos hangon Dzsiro, és sírva a kapuhoz lapult. A jamamba szeme már a kis tő partjáról világított, súlyos talpa már a kavicsos udvart tapodta. Ekkor a szerzetes szíve megesett Dzsiron, felkelt, és az ajtóhoz ment. Abban a pillanatban, amikor a jamamba egy utolsó ugrással Dzsironál termett, és már-már kinyitotta irdatlan száját, a szerzetes félrehúzta a reteszt, és kinyitotta a tolóajtót. Dzsiro valósággal begurult, és mögötte becsúszott a jamamba hosszú piros nyelve is, de ebben a pillanatban a szerzetes teljes erejéből becsapta az ajtót. Eget rengető kiáltás hallatszott, és a jamamba hirtelen úgy eltűnt, mint a kámfor.

Egyszeriben minden visszatért a régi kerékvágásba. Csöndesen felkelt a nap, bera-gyogott az ablakon, a szerzetes megsimogatta Dzsiro fejét, és azt mondta, hogy még egyszer próbát tesz vele. Nem is bánta meg, mert Dzsiro attól kezdve nem tágitott a könyvek mellől, és többé soha semmi sem vonzotta őt oly csodálatos módon az erdőbe.

Fordította ZÁDOR MARGIT

Közlő: 2. Cerna-M. Novak: Az eladott álom. Japán mesék.

Madách Kiadó, Bratislava (Pozsony): 1979. 26. o.

A 12. század végén alakult ki a sajátosan japán buddhista irányzat: a zen.

Ez az időszak az udvar tisztségviselőinek fegyveres harca a hatalomért, amikor a vallási és szellemi élet terén is bizonytalanság és válság uralkodik. A japán szerzetesek egy része új tapasztalatokat keres, és Kínában, a csan buddhizmusban találja meg azt a tartalmat és formát, amelyből Japánban új buddhista irányzat: a zen születik. ("Zen" a kínai „csan” japán átírása.)

A zen személyes, a létezést illető tapasztalás, amelynek bemutatására a beszéd és az írás rendszere alkalmatlan. A zen szelleme nem engedi meg az értelmező, definiáló fogalmak használatát. Ezért a zen írásbeli bemutatása nem lehet pontos. Talán így „határozható meg”: a zen az önfel-

szabadítás módja a hirtelen megvilágosodás (szatori) által. A szatori a lét totális és azonnali fordulata, új állapot, amely hirtelen támad a hívőben.

A hirtelen megvilágosodás elérésének módjáról vallott elképzeléseknek megfelelően két nagy zen szekta különült el. A Rindzai nagyobb jelentőséget tulajdonít a kóan-nak. (Kóan szó szerinti fordítása: probléma.) Olyan tanítási módszer, olyan gyakorlat, amelynek során kikérdezik a tanítványt. A kérdések anekdotára épülnek, és logikailag nem minősíthető választ kell rájuk adni.

A Szótósú szekta az űlve elmélkedést tartja célravezetőbbnek a szatori eléréséhez. Erről ír a Dógen Kigen (1200-1253), a Szótósu szekta megalapítója, A zazen és a kóan című írásában.

5.

A zazen és a kóan

Az Útnak a keresésében az első és legfontosabb a Zazen (Űlve Elmélkedés) [...] Elmélkedve a különféle kóanokon és a pátriárkák párbeszédein, talán megragadhatjuk értelmüket, de a kóanok végül is eltérítenek bennünket alapítónk, a Buddha útjáról. Az alapító útja éppen az, hogy egyenes tartásban űlve maradunk hosszú ideig, a szerzésnek még a gondolata nélkül is, a megvilágosodás elérésének még a fogalma nélkül is. Az igazság az, hogy elődeink figyelmükbe ajánlják mind a kettőt, a kóant is, az Űlve Elmélkedést is, mégis az Űlve Elmélkedés volt az, amit különösképpen a lelkünkre kötöttek. Akadtak néhányan olyanok, akik a kóan próbatételek útján jutottak el a megvilágosodáshoz, azonban az ő megvilágosodásuknak az igazi oka is az Űlve Elmélkedés hathatóságának tudható be. Az igazán érdemleges módszer az Űlve Elmélkedés.

Fordította MIKLÓS PÁL

Közli Miklós Pál: A Zen és a művészet. Magvető Kiadó, Bp., 1978. 66-67. o.

A zen életérzését reprezentálja a zen-költészet. Formája haikai vagy haiku: 5-7-5 szótagú vers. Alapvető jellegzetessége, hogy egyszerűen csak felmutat egy tényt, nem elemzi azt, nem fejezi ki a költő hozzá való viszonyát.

6.

Zen versek

kimi hi take
yoki mono miszeru
yukimaroge
Macuo (Basó) (1644-1694)

Magyarul:
Gyűjtsd meg a tüzet!
Fura dolgot mutatok:
kőkemény vizet!

*

Végtelen éj –
vízcsofogsából
gondolatom szól.

*

Iharosban
bogyó pottyán,
víz megcsobban

*

Elszáradt ágon
holló gubbaszt
és őszi alkony.

*

Falusi kapu;
egyéb rajta nincs:
csiga a kilincs!

*

Virág volt, ami fölrepült
az ágra?
Csak lepke és ott fenn megült.
(Gócsiku)

Fordította MIKLÓS PÁL

Közli Miklós Pál: A Zen és a művészet. i.m. 100-103. o.

A zen a kultúra új formáit hozta létre Japánban: például a teaszertartást, a virágrendezést (az ikebanát), s a kertművészetet. Mindegyik forma szubjektum és objektum egységének megteremtésére szolgál, arra, hogy az ember képes legyen belemerülni a világegyetembe, érzékelni a vele való azonosságát.

7.

Teaszertartás

Szen no Rikju (1522-1591), egy szakai kereskedő, aki átalakította a teaszertartás szobájának terét, így ír a teaszertartás lényegéről:

Tengersok ember ízlelgeti a Földön
a tea jó ízét, zamatát,
De aki nem ismeri még
a tea igazi ízét, gyönyörét,
amely nem más, mint:
ember és világ
fenséges összhangja,
eggyéválása,
azon az anyag úr marad –
Az mintha teázás közben
nem maga telne meg
forró itallal,
de a tea nyelné el
az embert, magát.

Fordította IVAKI HADZSIMU,
magyarra átültette: RAB NÓRA és FÁBIÁN GYULA

Közli Ivaki Tosiko:
Ikebana. Natura, Bp., 1978. 31-32. o.

8.

Ikebana

(Részletek)

Dzeami (1363-1443) – a nó-játék egyik megteremtője – az ikebanával összefüggésbe hozhatóan idézi egy zen-pap szavait:

A világ valamennyi élőlénye magában hordozza Buddha szellemét, a belső szentséget. Ez a belső tökély hasonlatos a növényi maghoz. Ahogy a szomszjas földre hulló eső kicsíráztatja a magot a földben, úgy teljesedhet ki minden emberi lélekben Buddha szelleme, olyan magától értetődő természetességgel, ahogy a magból szárba szökken és szirmát bontja a virág. A virágmag nem más, mint a virág legbenső lényegének jelképe, maga a „virágszellem”. S ha az ember a virág láttán nem csupán pompás színeket, lágy szirmokat lát, finom illatot érez, hanem ráébred a belső sugallatra, amely a virág leglényegéből árad, szinte maga is átéli a virág életét. [...]

Az igazi virág egyetemesen létező, soha nem valamelyik évszak éppen nyíló virága, hanem a magban rejtőző örök élet és örök újulás lehetősége. A „volt” és „lesz” eggyéolvadása a „van”-ban, végtelen jelenvalóság az időtlen időben. A majd kicsírázó, majd szárba szökkenő, majd szirmot bontó, szirmot hullató, magot érlelő, azt földre hullajtó, újra induló élet örök körforgása, folyton formát váltása a változatlan lényegben. Ilyen örök létező az eszmei virág, az igazi.

Dzeami a virág-példázatot a 14. században a népi zenés-táncos-akrobatikus műfajok felhasználásával létrehozott nó-játéokra is vonatkoztatja.

Aki igazán áhítja a világ megismerését, annak túl kell látnia a jelenségen, s a „virág-szellemet”, a virágmagba sűrűsödő lényeket kell felismernie.

A nő-játék lényege is hasonló a virágéhoz. Ahogy a földfedte mag a kisarjadt zöld szár s a kibomló virágszirom éltetője, tápláló lényege, úgy bontja virággá a rejtett, éltető lényeket a színpadon a nő-játék, s megértéséhez a szépség forrásáig kell visszatalálnia a léleknek, hogy saját élményeként átélhesse, újraszülhesse és felnövelhesse a művészetet, amit a zene és a mozgás együttese idéz fel a színpadon.

A szöveget fordította IVAKI HADZSIMU, magyarra átültette RAB NÓRA és FÁBIÁN GYULA

Közli Ivaki Tosiko: Ikebana, i.m. 34. o.

9.

A nő-színjátszásról

Sokszor azt mondják a nő-színház nézői: „A nem-cselekvés pillanatai a legelragadóbbak.” Ez a művészet a színész titka. A tánc és az ének, mozgások és különféle alakoskodások, színlelésfajták mind a test által előidézett cselekvések. A nem-cselekvés pillanatai ezeket kötik össze. Ha megvizsgáljuk, miképp lehetnek ezek a cselekvés nélküli pillanatok olyan elragadóak, akkor úgy találjuk, hogy voltaképp a színészi munka alapjául szolgáló szellemi erő az, ami lankadatlanul fogva tartja a figyelmet. Nem lazít a feszültségen akkor sem, amikor a tánc vagy az éneklés végére ér, vagy a dialógus és a különféle alakoskodások közti szünet áll be, hanem ilyenkor is rendületlenül feszíti valami belső erő. Nos, ennek a belső erőnek az érzete halványan, de felfedi magát és magával ragad. Mindazonáltal nem éppen kíváncsi, hogy a színész úgy szabadjára engedje a belső erőt, hogy az a közönség előtt nyilvánvaló legyen. Ha nyilvánvaló, akkor már cselekvéssé válik, s már nem lehet többé nem-cselekvés.

Fordította MIKLÓS PÁL

Közli Miklós Pál: A Zen és a művészet. i.m. 106-107. o.

A japán etika

A japán etika tartópillérei: a kötelesség mindenkori teljesítése és a közösség elvárásainak megfelelő életvitel. Ezen erkölcsi követelmények pozitív tartalma feltétlen teljesítés esetén negatívvá válhat, pusztító hatású lehet. Ezt mutatja be Mori Ogai (1862-1922) alábbi elbeszélése.

Az Abe ház

(Részletek)

A Kanei tizennyolcadik évét [1641] írták, kora tavasz volt. Hoszokava Tadatosi, mel-
lén a Dzsú negyedik rendjével, udvari ezredes. Ecsu tartományának kormányzója éppen
Edóba készült látogatásra. Tehette, hiszen már csak rizse félmillió kokura rúgott, így tehát
daimjónak is számít, aki erős hadsereget állíthat ki. Higo vidéki birtokára már beköszön-
tött a tavasz, amit kíséretével magával is visz a Tokugavák székhelyére, a zord Edóba. De
hirtelen megbetegedett. Néhány nap múltán futárt menesztett palotájából a sógunátushoz,
Edóba: mentse ki a sógun hű daimjóját, amiért látogatása megkésik, és tegyen jelentést sú-
lyos állapotáról. A Tokugavák sógunátusban éppen a nagy népszerűségnek örvendő Iemi-
cu volt soron, a Tokugava ház harmadik sógunja. Iemicu nem felejtette el soha Tadatosi
múlhatatlan érdemeit a simabarai keresztény parasztfölkelés leverésében: Tadatosi maga
szúrta le a fölkelés legendássá nőtt vezérét, a kisnemes Maszuda Tokiszadát, bujdosóné-
vén Amakusza Sirót. Tadatosi üzenetére Iemicu azonnal intézkedett is, hogy Izu tarto-
mány kormányzója, Macudaira, valamint Bugóból és Cusimából a két Abe tartományi
kormányzó terjesszenek elő együttes kérelmet, miszerint azonnal küldjenek a kjótói ud-
varból egy ojtani tudó doktort a beteg Tadatosihoz.

Ezenfelül két nap múlva, a harmadik hónap huszonkettedik napján útnak indította a
beteghez, a déli Higóba, Szoga Mataszemon lovagot, hogy adja át Tadatosiinak az ő leg-
jobb kívánságait. Megadta hát Tadatosiinak mindazt, amit egy daimjó a sóguntól csak vár-
hatott. Igaz, ez nem volt meglepő mindama kiváltságok után, melyekben a simabarai győ-
zelem után Tadatosi a sógunátustól részesült. Mondják, edői palotájához hatalmas földte-
rületeket csatoltak, a sógun saját tenyészetéből ajándékozott számára solymászarut.

Még mielőtt Iemicu rendelkezéseit Edóban végrehajtották volna, Tadatosi a harmadik
hónap tizenhetedik napján kisenvedett, éppen ötvenhat éves korában. [...]

A hónap huszonnegyedik napján tartották meg Tadatosi halotti szertartását, a halál
utáni hetedik napon, hogy aztán a rákövetkező hónap huszonnyolcadik napján föltépjék a
palota lakószobájának padlóját, s kiemeljék a koporsót. A tetemet az edői sógun utasításá-
ra a tartománybeli Akuta járásban levő Kaszugába vitték, és Süun templomában elégették.
A Koma-kapu melletti dombon temették el. [...]

Amikor a holttestet elégették, a síró gyászolók szárnysuhogásra lettek figyelmesek.
Észre is vették, hogy az ólomszínű ég alatt, a kútkáva fölé hajló, éppen rügysző cseresz-
nyefa fölött ott kering Tadatosi két sólyma. Földbe gyökerezett lábbal nézték az egybe-
gyűltek, hogy az eddig méltósággal keringő sólymok miképp tűnnek el a kútban. Kivált a
két solymász, aki a kúthoz ment, és látta, hogy a páfrányokkal benőtt kút mélyén már tü-
körsima a víz, a madarak alámerültek. Így pusztult el Ariaka és Akasi, a halott két kedves
sólyma. A jelenlevők közül némelyek így kiáltottak:

– Ó, a sólymai is önkéntes halállal haltak!

Tadatosi halála és a temetés közti időben több mint tízen választották az önkéntes ha-
lált, a temetés előtti napon egyszerre nyolcan váltak meg életüktől. Azt senki nem derít-
hette ki, hogy a két sólyom pusztulásában mennyire hibáztathatók a solymászok, s ho-
gyan szabadulhattak ki ketrecükből. Mélyen meghatott mindenkit, hogy a halott kedves
madarai éppen a Süun templom kútjába lették halálukat, s megilletődöttséggel vették tu-
domásul, hogy urukat ezek is követték a halálba. [...]

Törvénye van annak, ha a szolgál önkéntesen követi urát a halálba. Senki nem tudhat-

ja, mikor, hogyan alakultak ezek a szabályok, lehet, csak úgy, maguktól keletkezettek. Mert legyen bár hűségese valaki urához, mégsem bánhat az életével saját belátása szerint. És ha urát akár a csatatéren, akár Edóban, szolgálat közben éri a halál, ura engedélye nélkül akkor sem kísérheti őt a túlvilágra. Ha mégis, megteszi valaki, hogy ura beleegyezése nélkül véget vet életének, akkor halála azonos a kutya halálával. Egy nemesnek, egy lovagnak a jó híre a legfontosabb. Mert amennyire nem dicső dolog az ellenség keze által elesni, ugyanannyira szégyenletes az a halál, amely nem a vezér utasítására következik be, így hát egybeolvad a nyomtalanul elhaltak dicsőség nélküli halálával, vagyis később úgy emlegetik halálukat, mint a kutyák pusztulását. Kivételt jelent, ha valaki rangban is közel áll urához, olyankor senki nem keresi az úr beleegyezését, s halála nem lesz azonos a kutyák halálával. Gondoljunk a Mahayana híveire: buddhista tanuk Buddha engedélye nélkül született ugyan, de ha figyelembe vesszük, hogy a nagy Buddha léte minden pillanatában ismeretében volt a múltnak, a jelennek és a jövőnek, akkor erről a tanról mégis előre kell tudnia.

Beavatatlan azt kérdezhetné, hogy a hű szolga miképpen jut ura engedélyéhez. Erre érdekes példa Naitó Csódzsuro Motocugu esete, aki az elhunyt apródja volt. Tadatosi igen megkedvelte, betegségében is őt bízta meg számos kisebb tennivalóval. Amikor érezte, hogy betegségéből többé már nem gyógyulhat, meghagyta apródjának, hogy halálkálása órájában keresse elő a falitekercset, melyen a Fudzsi szó van. A harmadik hónap tizenhetedik napján, mikor állapota igen válságosra fordult, Tadatosi fölakasztotta maga mellé a tekercset, ráemelte tekintetét, aztán, mint imádkozók szokták, lehunyta a szemét. Később annyit mondott, hogy lábát fáradtság kínozza. Csódzsuro simogatni kezdte a fájós lábat, és merőn urára bámult, aztán bátoratlanul kérlelni kezdte: volna egy kérése. [...] Tadatosi fölkapta a fejét: kérés? Csódzsuro elmondta, hogy bármennyire hisz is az ég és az orvosságok gyógyító hatásában, ura állapota mégis aggasztja. Bármikor megtörténhet a baj. Szeretné elkísérni nagy jó urát utolsó útján. Homlokát ismét Tadatosi lábához dörzsölte, szeméből patakzott a könny. Tadatosi keményen mondta ki: a nemet, és elfordult a fiútól.

Csódzsuro hosszú, kétségbeesett könyörgésbe kezdett, de ura csak nem akart engedni. Valaki a jelenlevők közül azzal vigasztalta a tizenhét esztendőes fiút, hogy még túlságosan fiatal a halálra. Csódzsuro csak tovább kérlete urát, s mikor homlokát harmadszor érintette ura lábához, az csak annyit mondott, hogy macacssága csodálatra méltó. Hangjában ugyan harag érződött, de fejével kétszer is beleegyezően bólintott. Csódzsuro fölkiáltott örömeiben, átölelte ura lábát, és leborult melléje. Sokáig maradt mozdulatlan, úgy érezte, mintha végtelennek látszó utakon végre céljához érkezett volna, a kimerültség hátán. Könnyei zápora a bingói gyékényen kis tavacskában folyt. Kevéssel könyörgése után arra lett figyelmes, hogy ura állapota jobbra fordult. Folytatta hát a lábizmok mozgását, miközben megjelent előtte elaggott anyja és felesége képe. Eszébe jutott, hogy aki önkéntes halállal hal, annak a hozzátartozóit busás ellátás illeti meg az uraságtól, tehát semmi nem tarthatja vissza immár. Arcán derű és nyugalom ragyogott.

Amikor Csódzsuro ura lábánál kiesdekelte kérésének teljesítését, rajta kívül még tizenheten kérték Tadatosi engedélyét az önkéntes halálhoz. Valamennyien az úr kegyeltjei voltak, akiknek hűségében Tadatosi mindenek fölött biztos volt. Bár szíve szerint jobban örült volna, ha szolgálai életben maradnak, és segítik, eligazítják Micuhisza fiát az uralkodás útvesztőiben; tudta, kegyetlenség saját halálával mások életét is kioltani. De nem tehetett másként, beleegyezését kellett adnia szolgálai halálához, bármennyire fájt is neki. Tudta, hogy őt hűséggel szolgálók örömmel áldozzák érte életüket, s egyiküknek sem okoz majd fájdalmat az önkéntes halál. Mert ha életben maradnának – töprengett –, úgy megvetnék őket, ahogy csak gyávákat és hálátlanokat szokás, akik meghalni sem tudnak, ha üttött az órájuk. De még ennél is súlyosabb büntetés volna számukra, ha Micuhisza fiát szolgálva,

folyvást azt kellene hallaniok, hogy ő megbízott bennük életében, nem számolt gyávaságukkal. Mindenképpen jobb, ha meghalnak, s ezért inkább kimondta tizennyolcszor az igent.

Ötven nehéz év megpróbáltatásaival a háta mögött Tadatosi sokat gondolkozott betegágyán élet és halál, az övé és nemeseié felől. Mindennek el kell múlnia, ami egyszer született, keletkezett. A felnövekvő fiatal fa mellett kiszárad, kipusztul az öreg; azoknak a nemeseknek, akik fiát hűségükkel körülveszik, már nincs szükségük az ő hű nemeseire, jelenlétük is akadályt jelenthetne számukra. Bármennyire szeretné hát, hogy kipróbált, hű emberei a fiát is szolgálják, nagyon jól tudja, hogy kinn, az ajtó mögött, ott szoronganak a fiát majd ugyanolyan hűséggel szolgálók, mint eladdig őt az övéi. És az ő kiváló nemeseit csak haragvó irigyek vennék körül. Neki nem kell ezeket az embereket mindenáron életre parancsolnia! Amikor kérésükre főbólintással felelt, talán éppen kegyelmet osztott nekik. Így fűzte gondolatát gondolat után az idős daimjó, míg végre sikerült megnyugodnia. [...]

E tizennyolc emberén kívül hadd mondjam el Abe Jaicsiemon Micsinobu nemes történetét. Fiatal korában, amikor Tadatosi szolgálatába lépett, még Inoszukénak hívták. Jövedelme több mint ezerszáz koku rizs volt. Amikor elfojtották a simabarai keresztény parasztfőkelést, őt fiából három olyan bátran verekedett, hogy jutalomképpen kétszáz-kétszáz koku rizst kaptak jövedelmül. Jaicsiemontól méltán elvárta hát valamennyi hozzátartozója, hogy amikor eljön az ideje, életének önkéntes halállal vessen véget. Kérlelte is Tadatosit, valahányszor csak éjszaka teljesített nála szolgálatot, de engedélyt az önkéntes halálra nem kapott. Újra mindig azzal hárította el kérését, hogy elismeri ugyan Jaicsiemon nemes szándékát, de nagyobb öröme volna, ha életét megtartaná, és hűségével fiát szolgálná tovább.

Tadatosi akkor szokott rá a Jaicsiemonnal való ellenkezésre, amikor még Inoszuke apródoskodott. Ha példának okáért Inoszuke megkérdezte, hogy előkészítse-e az étkezéshez a tálcát, akkor Tadatosi, szokás szerint, azt válaszolta, hogy még nem éhes. S hogy ez mennyire szokás dolga volt nála, bizonyítja, hogy ha egy másik apród tette föl utána a kérdést, tüstént vitette is a tálcát. Valahányszor meglátta Tadatosi, már azon törte a fejét, miben és miként fog neki ellentmondani. El kell ismerni, hogy soha semmit nem rótt föl Jaicsiemonnak, akit, ha valaki igazságos, nem is hibáztathatott volna éppen pontosságánál, figyelmességénél fogva.

Jaicsiemon így aztán az idők folyamán teljesen a maga belátása szerint szolgálta urát; nem kellett sem kérdeznie, sem parancsot várnia, mert mielőtt a parancsot megkapta volna, ő már teljesítette, s olyan kifogástalan pontossággal, hogy mindenki csodálatát kiérdemelte. Tudta, hogy csak daczból szolgálja urát. Észrevette ezt még idejekorán Tadatosi, s érezte, hogy minden meggondolás és ok nélkül mond ellent szolgájának. Röstelkedett is emiatt. Azt is tudta, hogy Jaicsiemon ellentmondásainak csakis ő az oka. De már hiába próbálta elhagyni rossz szokását, nem sikerült, s ahogy öregedett, még akadékoskodóbb lett.

Gyakran megesik, hogy kerülünk valakit, vagy ugyanannyira rokonszenvezünk vele. Indulataink okát nem tudjuk magyarázni. Tadatosi ugyanilyen érzelmi okoknál fogva nem szívelhette Jaicsiemon. Igaz, maga Jaicsiemon is furcsa ember volt, nem barátkozott össze senkivel. Mint példamutató nemes, mindenki becsülte, de senki nem próbált a bizalmába férkőzni, aki mégis megkísérelte, hamar elcsüggedt. Egy nála sokkal idősebb szolga – amikor Jaicsiemon még Inoszukénak hívták – több alkalommal is segítségére akart lenni apróbb-nagyobb ügyekben, egy-két meghittebb szót váltani vele, de igyekezete hiábavalónak bizonyult. Híresztelni is kezdte, hogy ez az Abe olyan zárkózott, mint egy kagyló. Ez a kis történet talán magyarázata lehetne Tadatosi ellenszenvének.

Tadatosi tehát anélkül halt meg, hogy engedélyt adott volna Jaicsiemonnak az önkéntes halálra. Jaicsiemon pedig gyakran könyörgött, hiszen ő soha semmit nem kért urától, az lett volna első és egyetlen kívánsága. De Tadatosi állhatatosan kitartott elutasítása mel-

lett, nem mulasztotta el egyetlen alkalommal sem hangoztatni reményét, hogy Jaicsiemon hűséggel szolgálja majd fiát, Micuhisztát. Miután az úr meghalt, nehéz gondolatok gyötörték: lehetséges volna, hogy továbbra is elviseljék az udvarban? Két dolog közül választhat: vagy mégis a halálba megy, s akkor halálát kutyahalálként fogják emlegetni, vagy elhagyja az udvart, és kőbor lovag lesz. Végül is úgy döntött, hogy az ő élete az övé, saját útját fogja járni, nem törődve, miképpen vélekednek róla mások. A nemessel nem lehet úgy bánni, mint egy ágyassal! – dohogott magában. És hogy nem állt Tadatosi kegyében, végtére is nem jelent semmit.

Míg nem határozott, mindennap bement szolgálatételre az udvarba.

Így érkezett el az ötödik hónap hatodik napja, amikor már a tizennyolcadik nemes is a halálba ment. A higói Kumamotóban, a Hoszokava ház székhelyén, másról sem folyt a szó, mint az elhalálozásokról. Jaicsiemonhoz csak akkor közeledtek, amikor megbízták valamilyen munkával, parancsot adtak ki számára. A következő nap már nem bírta elviselni, hogy egyedül rostokol szolgálati szobájában. Észrevette, miként fordulnak el tőle, kerülik tekintetét, de ha alkalom kínálkozik, minden mozdulatát meglesik. Ezen sokat bosszankodott is, főképp, mert tudta, senki sem vádolhatja gyávasággal, amiért nem oltotta ki életét. Tudta, bármelyik pillanatban kész véget vetni életének, s ezért büszkén járt be az udvarba.

Néhány nap múltán arra lett figyelmes, hogy rosszindulatú suttogás veszi körül, de nem sikerült megtudnia, hogy a rágalmak kitől eredtek. Fülébe jutott az a megjegyzés, hogy ő voltaképpen örül, mert nem kapta meg Tadatosi engedélyét. Micuhisza is adhatna engedélyt, de nem kér, talán azért, mert teste más anyagból van, mint a többi nemesnek. Némelyek tettetett jóindulattal úgy vélekedtek a háta mögött, hogy hasa bőrét a kard nem is képes átvágni, bár igaz, olajjal még megpuhíthatná.

Jaicsiemon módfelett ingerültté tette a szóbeszéd. Mert mondhatnak bármit róla, azt nem engedheti, hogy gyávasággal vádolják. S ha ennyire elvetemült alakok vesznek körül, akkor majd ő a végére jár az olajpuhítás dolgának.

Szolgálat végeztével, este, futárral hívatta magához két fiát, akik már elköltöztek a szülői házból. Jaicsiemon levette a lakószoba és a fogadó közötti tolóajtót, maga mellé ültette elsőszülött Gonbei fiát, aztán a másodszülött Jagoemont és az ötödiket, a kiskorú Hicsinodzsit, aki még a genpuku előtt álló kamaszok hosszú hajzatát hordta. Gonbei, aki a simabarai parasztfölkelés letörése alkalmával olyan derekasan verekedett, épp annyira járatos volt a nemesi szokások körül, mint apja. Ezúttal megkérdezte apját, hogy sikerült-e megszereznie az engedélyt, s mikor meghallotta, hogy apja még most is várja, többet már nem is kérdezett. Értették egymást és a szavak jelentését.

Kévéssel később az esős éjszakában két lampion fénye világította be a kaput: megérkezett a harmadszülött Icsidaifu és a negyedik fiú, Godaifu. Letették vízhatlan köpenyüket, át voltak ázva. A Tadatosi halála utáni negyvenkilencedik nap óta esett már. A kertre nyíló ajtók mind tárva voltak, mégis bágyasztóan hatott a fülledt, szellőtlen májusi levegő. A gyertyatartókban időnként megremegtek a lángok, künn a fák alatt egy szentjánosbogár villogtatta hátát.

Jaicsiemon megköszönte fiainak, hogy hívására a szokatlan kései idő ellenére is azonnal jöttek. Elmondta, mit híresztelnek palotaszerte: az ő teste csak akkor fogadná be a kardot, ha előbb olajjal áztatná. S ezt az alkalmat tartja a legmegfelelőbbnek, hogy kipróbálja a tanácsot fiai előtt. Icsidaifu közvetlenül Micuhisza szolgálatában állott, s emiatt számos irigye is volt. Ezért elsőnek ő válaszolt apja szavaira. Elmondta, néhány nappal ezelőtt besúgták neki, Tadatosi végrendelkezett úgy, hogy apja tovább szolgáljon. Boldognak érzi magát, hogy egyszerre két nemzedékük szolgálhatja az uraságot. De volt valami különös annak az embernek a hangjában. Most már mindent ért.

Jaicsiemon figyelmeztette fiait, hogy nem kell azokkal törődniük, akik mindenben a látszatot keresik. Tudja, ha véget vet életének, fiait megvetik majd, mert nem kapott enge-

délyt a halálra. De viseljék méltósággal a szégyent, szenvedjenek együtt a fiai. És ne legyenek széthúzóak, soha semmi nem borzasztotta el annyira, mint a viszálykodás. Aztán arra kérte fiait, nézzék végig a halálát.

Jaicsiemon öt fia szeme láttára fölhasította a testét, aztán még arra is volt ereje, hogy balról jobbra, egyetlen vágással lenyakazza magát. Fiai rémülten, de egyben megkönnyebbüléssel nézték halálát.

A másodszülött Jagoemon aztán kérte is Gonbei bátyját, hogy ne feledje apja szavait, éljenek békességben, hiszi hogy egyikük sem fog apjuk kívánsága ellen cselekedni. Ő kevesebb szerencsével járt Simabaránál, mint Gonbei, ezért kijelentette, hogy egy időre bátyjánál marad. Megígérte, amíg nála lesz, bármi, bárki ellen is megvédi, ha szükség lesz rá, benne bízhat a bátyja.

Gonbei beleegyezően bólintott: ő is hasonlóképpen gondolkodik. Öccsét sem illeti meg kevesebb, mint őt magát, mondta leengedett karral. Szemét összevonta.

Godaifu figyelmeztette testvéreit, hogy mindenre kell számítaniok, hiszen apjuk nem szabályos önkéntes halállal halt. Szemét ő is összeráncolta.

Icsidaifu is igazat adott testvéreinek: bármi is történjen, nekik össze kell tartaniok, nem élhetik saját külön életüket. [...]

Micuhisza, Tadatosi negyedik ranggal kitüntetett fia, Higo tartományának várományos kormányzója, apja örökébe lépett. Megtörténtek szerte a tartományban az új kinevezések, birtokadományozások; nagylelkűen jutalmazták a tizennyolc önként halálba ment családját. Ezekben a családokban az elsőszülött fiú elfoglalhatta apja tisztét; az özvegyek megkapták az ilyenkor szokásos évi rizsjáradékot, az új lakóházat, s ha azok javításra szorultak, a kormányzóság intézkedett. De ne higgyük, hogy valaki is irigyelte ezeket a családokat, mindenki tudta, hogy vajmi kevés szerencsével érdemelték ki a javakat.

Csak Abe Jaicsiemon családja volt kivétel. Gonbei, az elsőszülött, nem léphetett apja szolgálati helyébe, mindössze annyi történt, hogy az öreg Jaicsiemonnak járó ezerötszáz koku rizst szétosztották az öt fiú között. Valójában nem a család rövidült meg, hanem az elsőszülött Gonbei tekintélye. Öccsei jól jártak a kokuk szétosztása révén, de rosszul, ha arra gondoltak, hogy többé már nem húzódhatnak az ezerötszáz kokus hatalmas fa védelme alá. Egyforma kis fácskáknak érezték magukat.

A közügyek csak lépésről lépésre haladhatnak, ezért előre nincs megmondhatója, hogy a dolgok miképpen végződnek. Törvényszerű, hogy míg a kormányzat valami újat, szokatlant nem hoz létre, addig az esetleges igazságtalanságok, szabálytalanságok felett simán napirendre térnek az emberek; de bűnbakot keresnek az „új” létrehozójában.

Micuhisza tanácsadója, a ravasz Hajasi Geki, minden tekintetben megfelelt szolgálatában. Míg az uraság gyermek volt, érdekes történetekkel szórakoztatta. Csalhatatlannak látszott, bár az idő múlásával sok esetben rábizonyult, hogy gyakran tévesen ítélkezett. Abe Jaicsiemon dolgában kijelentette, hogy Jaicsiemon neve nem említhető az igazi halálbamentekével egyszerre. Ő volt az ezerötszáz koku rizs szétosztásának kiagyalója is. Bár Micuhisza nem tartozott éppen a rövid eszű daimjók közé, de fiatalsága miatt hűjával volt minden tapasztalatnak. Nem ismerte Abe Jaicsiemon dolgait sem. Csak kedvelte a harmadik fiút, Icsidaifut. Tudomása volt arról, hogy a fiú jövedelme megnövekedett apjuk járandóságának szétosztásával. A többi Abe fiúval nem gondolt.

Jaicsiemon megvetették életében azért, mert élt, és megvetették halálában, mert meghalt példásan, önkéntes halállal. Azt ugyan engedélyezte az udvar, hogy a többi tizennyolc nemes közelébe temessék, a járandóság dolgában mégis olyan határozatot hozott, hogy a család megvetése már-már kötelező lett. Ezután szomorú napok következtek az Abe testvérekre.

A Kanei tizenkilencedik évének [1642] harmadik hónapjában, a tizenhetedik napon Tadatosi már egy éve halott volt. Földi maradványai közelében kezdték megépíteni a Mjó-

kai-templomot, nem messze pedig Kójó kápolnáját. Ebbe a kápolnába vitték át Tadatosi maradványait. Az évfordulóra nagy emlékünnepséget tervezett az udvar. Ott volt a kápolna papja, Kjósuza, Kjótóból pedig lejött a Daitoku-templom Tenjú papja.

Enyhe tavaszi idő volt, fölvirradt a nagy nap. A kápolna környéki cseresznyefák virágjukban álltak.

Az emlékhelyen elsőnek a halott fia, Micuhisza jelent meg őre, tanácsadói kíséretében. A szertartás tömjénszentelésből állt, Micuhisza az Abéval együtt tizenkilenc önkéntesen halálbament sírjához lépett, és síronként megismételte a szertartást. A halottak hozzátartozói következtek, ők is elvégezték egyenként a tömjénszentelést. Aztán elérkezett az elhunytak rangjához illő díszruhák szétosztása is.

A szertartást semmi nem zavarta meg, kivéve egyetlen esemény. Amikor Abe Gonbeinek kellett a tömjént megszentelnie, ő előlépve, kirántotta törét, és levágta a haját, aztán Tadatosi emlékhelye mellé tette. A dolog váratlanul történt, s mire a nemesek fölocsúdtak meglepetésükből, Gonbei már visszalépett a helyére. Valaki rákiáltott, aztán megragadták, és elvonszolták a fiút.

Vallatásánál a fiatal Abe elmondta, hogy nem ellenségeskedésből követte el tettét, már csak azért sem követhette el gyűlölködésből, mert őt is ugyanúgy az emlékhely elé bocsátották, mint a többi tizenkilenc nemes hozzátartozóját; de mégsem érezheti magát azokkal egyenrangúnak, mert jövedelmében megrövidítették, a neki járó javakat szétosztották a testvérek között. Tudta, hogy méltatlanul engedték az emlékhely közelébe, ezért tettével urát, apját és családját szeretné kiengesztelni. Amikor elszoruló szívvel előlépett, elhatározta, hogy lemond nemességéről. Beismerte, hogy tettét nem az emlékhelynél kellett volna elkövetnie, de azt erősítette, hogy semmilyen ellenségeskedés nem vezette haja levágásában.

Amikor szavai Micuhisza füléhez jutottak, az uraságot csak az bántotta, hogy Abe Gonbei a nyilvánosság előtt cselekedett. Mert mi mást is jelenthetne a fiú tette, ha nem azt, hogy Gonbei őt hibáztatja, amiért hajlott Hajasi Geki tanácsára. De Micuhisza fiatal, alig huszonnégy esztendő, amellet indultatos ifjú, aki érzelmeit nem tudja magába fojtani. Azonnal kiadta a parancsot: Gonbeit tartsák fogva a palotában. Eközben az Abe porta kapui becsukódtak, és a testvérek várták a palota további döntését. Éjszaka aztán megleve nedett a ház: testvérek, rokonok tanácskoztak, mit tegyenek.

A család elhatározta, hogy a kjótói Tenjú paphoz folyamodnak. Icsidaifu fölkereste a papot szállásán, és kérte, járjon közben Gonbei ügyében. Tenjú közölte, hogy bármennyire szeretné, nincs befolyással a kormányzóra, de ha módja nyílik rá, s a fiú élete veszélyben forog, megpróbálja megmenteni. „Aki a haját levágta, azt már mindörökre papi embernek kell tekinteni.” Icsidaifu bízott a pap szavában, s ez a családban is reménységet ébresztett. De ott leselkedett a veszély: Tenjú pap nemsokára visszatér Kjótóba. A pap, ahányszor csak Micuhiszával volt beszéde, várta az alkalmat, hogy szóvá tehesse Gonbei dolgát, de nem sikerült. Micuhisza tudta, hogy semmilyen intézkedést nem tehetne Gonbei sorsával kapcsolatban, ami ne jutna el a pap fülébe, és azt is, hogy Tenjúnak, a kjótói Daitoku-templom papjának a kérését nem utasíthatná vissza. Ezért tehát csak arra várt, hogy a pap visszatérjen.

Amikor Tenjú pap távozott, Micuhisza az Ide mezején fölakasztatta Gonbeit. Azzal vádolták, hogy az előző uraság maradványaival szemben méltatlanul, becsúszva viselkedett. Az Abe család feje Jagohei lett. Zárt ajtók mögött egyre gyakrabban ültek le tanácskozni a további teendőkről. Valamennyien úgy vélekedtek, hogy Gonbei hibás volt, de ha hibázott is, nem kutyának a kölyke, hanem egy olyan emberé, akit az önkéntesen halálbamentek között tartanak számon. Miért kellett megölni? Ha már mindenképpen halálát akarták, miért nem kényszerítették, hogy önkéntesen végezzon életével? Fényes nappal mint közönséges útonállót akasztották föl! És ha a palota rájuk is kiterjeszti haragját? És

hogyan viselkedjenek az udvarban, míg meg nem tudják a palota további terveit? Nincs más választásuk, mint összetartani, s ha kell, vállalni mind a négyüknek a lázadók sorsát. Azok is, akik már rég elhagyták az Abe portát, mind visszaköltöztek, és bezárkóztak.

Az összefogás híre eljutott a palotába. Időnként kémek ólálkodtak az Abeék jamazaki portája környékén, Icsidaifu meg Godaifu elhagyott otthona környékén, a palotában támadásra készítették elő a katonákat. Az Abe porta főszárnyának megtámadását Takeucsi Kazuma Nagamasza nemes parancsnokságára bízta. Kazuma jövedelme ezerszázötven koku volt és harminc fegyveresnek parancsolt. Helyetteséül két száz-száz kokus lovagot neveztek ki: Szoedzsima Kuheét és Nomura Sóbeét. A hátsó kapu támadását az ötszáz koku jövedelemmel rendelkező Takami Gonemon Sigemaszára bízta, szintén két helyettesessel. A negyedik hónap huszonegyedik napjára tűzték ki a támadást. Éjszakai őrárat figyelte a jamazaki házat a támadás előtti napon. Éjszaka elfogtak egy álarcos nemes, aki az Abe porta falán ereszkedett le, egyenesen a kémek karjába. Le is szúrták. Egyéb zavargás nem történt reggelig. Micuhiszák kihírdették, hogy a támadásra kijelölteken kívül bárkinek tilos a lázadók otthonába belépnie; de ha Abe házbelit, egyetlen egyet is meglát valaki a falakon kívül, azonnal leszúrhatja.

Az Abe ház tagjai csak a támadás előtti napon tudták meg, mi készül ellenük. Első teendőjük volt, hogy a házat rendbe hozták, tisztogattak a szobákban és a kertben, az értéktelen tárgyakat megsemmisítették, aztán valamennyien vacsorához ültek. Az öregek és asszonyok végeztek magukkal, a gyermekeket szüleik saját kezűleg ölték le. Aztán a család eltemette halottait a kertben, nagy, közös sírban. A négy testvér hangos imádkozásra terelte össze a ház szolgálait állandó dobpergés, csengettyűszó mellett, de nem a halottak elszíráására, hanem hogy ezzel is bátorítsák őket. Így múlt el az éjszaka.

A közelben három szomszéd lakott: a főkapuval szemben Jamanaka Matszaemon, tőle balra Cukamoto Matahicsiró, jobbra pedig Hirajama Szaburó. [...]

A legmelegebb barátság mégis Matahicsiró és Jaicsiemon másodszülött fia, Jahee között szövődött, mivel mindketten mesterien bántak a lándzsával, s gyakran össze is mérték tudományukat.

Matahicsiró őszinte kétségbeeséssel értesült Jaicsiemon dolgáról, arról is, hogy nem kapta meg ura engedélyét az önkéntes halálhoz. A családba egyre-másra beköszöntő események olyan fájdalmasan érintették, mintha az Abéknak testvére vagy rokona lett volna. Egy este el is határozta, hogy átküldi feleségét, adja át üdvözlését, és fejezze ki részvétét. Maga nem mehetett, mert mióta az Abék nyilvánosan kegyvesztettek lettek az uraságnál, férfiember nem állhatott velük szóba. Még egyszer végig gondolta magában a történeteket: valóban ártatlan-e az Abe ház. Úgy okoskodott, ha a feleségét küldi a szomszédba, semmi veszély sem fenyegetheti, még akkor sem, ha a látogatás később kiderülne. Asszonyoknak szabad volt az Abékkal beszélgetniük. Felesége boldogan ki is készítette ajándékait, és az éj leple alatt elindult a szomszédba. Bátor asszony volt, aki ha kell, kész magára vállalni a felelősséget.

Főlöszleges elmondani, hogy az Abe család mennyire megörült a látogatásnak. Tudták, kinn tavasz van, a fák virágban állnak, a madarak énekelnek, az emberek vidámak, míg ők magukra hagyva az isten, Buddha és az emberek által, zárt falak, ajtók közt tengetik életüket. És akadt valaki mégis, aki elesettségükben vigasszal kereste föl őket. Az asszonyok sírva kérték, ha már úgy kell elpusztulniuk, hogy emléküket sem maradjon fenn, ők ne feledkezzék meg róluk. A fogságban tartott gyermekek, akiknek furcsa volt a rendkívüli állapot, az asszonyba fogództak, úgy próbálták marasztalni.

Cukamoto ezalatt hosszas töprengésbe merült. Miért is küldte a feleségét az Abe házba? Mert jó viszonyban voltak. Kockázatos dolog mégis, másnap már megérkeznek az uraság csapatai, s igazi háború lesz. Az urasággal szemben két legfőbb kötelessége, hogy óvakodjék a tűzvészttől és, ha bárkit látna az Abe porta falain kívül, azonnal le kell szúrnia.

De hát mégsem ülhettett tétlenül olyan nemesúr módján, aki azért nemes, mert különbséget tud tenni embertársai iránt táplált érzelmei és a fölötteseinek kijáró tisztelet között. Mire az éjszaka leszállt, tudta, mit fog másnap tenni. A hátulsó ajtón kilopódzott a kertbe, s végig elvágta az Abeékkal szomszédos kerítés bambuszait összekötő zsineget, aztán visszament a szobájába. Leemelte lándzsáját a polcra, kihúzta sólyom címeres tokjából, és várta a virradatot.

Takeucsi Kazuma, az Abe ház ellen szervezett támadás fővezére, híres nemesi katonacsaládból származott. [...]

Kazuma röviden annyit mondott családjának, hogy őt bízta meg az uraság az Abe ház bevételeivel. Szándékáról nem szólt senkinek, de egyvalaki mégis megsejtette tervét. Toknemon volt az, kedvelt szolgája, aki bármikor kész a halálba is követni őt. Kazuma még csak huszonegy esztendő volt, felesége szinte gyerekszámba ment. Az asszony nem gyanította, mire készült az ura, mégis nyugtalanul ringatta ölében egyesztendő gyermeküket.

A negyedik hónap huszadik napjának estéjén, közvetlenül a támadás előtt, Kazuma feje közepén leborotváltatta a haját, aztán a Tadatosi által neki ajándékozott tömjén füstjével illatosította magát. [...]

A Kanei tizenkilencedik évében jártak, a negyedik hónap huszonegyedik napján. Az ég olyan borús volt, mint ősszel, rizsaratás idején.

Takeucsi Kazuma katonái még hajnalhasadás előtt elérték az Abe porta főkapuját. Néma csönd fogadta őket, pedig a falakat éjszakán át ima és dob- meg csengettyűszó verte föl. Mintha kihalt volna a ház. Zárt kapuk, és a deszkapalánk fölé hajló kángvirágfa bokorszerű ágain az éjszakai harmat békésen csillogtatta a pókhálókat. Egy fecske megpihent a fán, aztán elhúzott a kapu fölé.

Kazuma lelépett lováról, vizsla tekintete körüljárta a házat. Elhangzott a parancs: kaput kell nyitni. Két fegyveres átugrott a kerítésen, letörte a kapuzárakat. Senkivel sem találkozott.

Cukamoto Matahicsiró meghallotta a zajt, mire az Abe porta bambuszkerítésén keresztül beosont a házba. Könnyű dolga volt, hiszen a kerítéstartó zsinórokat elvágta még az este folyamán. Tudta a járását, eladdig majd mindennap meglátogatták egymást az Abe családdal. Hóna alatt lándzsát szorongatva hatolt a főzőhelyiségbe. Az ajtón túl a támadásra kész családtagok szorongtak. A zajra a lándzsás Jagohee ment ki, s szembetalálta magát Matahicsiró szomszédal. Ámulatában fölkiáltott: micsoda szerencse, hogy ott mérhetik össze a lándzsáikat. Most eldől, ki igazán a nagyobb mester.

Fölálltak lándzsatávolban, aztán egy-egy lépést hátrálva, öszezaptak. Matahicsiró volt mégis a nagyobb mester, egy biztos dőféssel leterítette Jagohéet, aki megpróbált visszakúszni a belső helyiségbe. Matahicsiró kenetteljesen prüszkölte, hogy csak a gyáva szalad el. Jagohee büszkén válaszolt: nem gyávaságból igyekszik vissza, hanem, mert önkezeivel akar véget vetni életének.

A legfiatalabb Abe fiú állt elő, jelezve, hogy a bajvívásban ő következik. Ezzel Matahicsiróhoz ugrott, s lándzsáját a combjába döfte. Matahicsiró lezuhant. A dőfés sikerült, mert fűtötte a főlháborodás haragja.

Eközben Kazuma serege már a kertben volt, s a lovak elosztotta embereit. Ő maga néhány fegyveres élén a bejáratához vonult. Elégedetten vette észre, hogy az ajtó nincs elrekeszelve, résnyire nyitva áll. Mielőtt betaszította volna az ajtót, előlépett Tokuemon: ő kíván elsőnek a házba hatolni, a fővezér maradjon utána. S ahogy eltűnt az ajtó nvllásában, már össze is roskadt: jobb szemébe Icsidaifu lándzsája vágott.

Kazuma átlépett Tokuemon fölé, mindkét oldalról lándzsahegyek érintették, Icsidai-fu és Godaifu lándzsái. Aztán szorosan Szloedzsima Kjube és Nomoru Sohei következett, majd a szörnű sebkőtől vérző Tokuemon.

Takami Gonemon a hátsó kaputól indulva egészen a lakószobáig pusztította a házbelieket. Az ajtók már mindenütt hiányoztak, a ház szabadon maradt belső területe mégsem tett ki összesen harminc ülgőyékényi helyet. A hely szűkös voltát nem is annyira a zsúfoltság, mint inkább az öldöklés látványa fokozta.

Icsidaifu és Godaifu teste már nyílt sebektől vérzett, de tántoríthatatlanul harcoltak tovább. Hicsinodzsót, fiatalabb testvérüket, már rég eltaposták a harcban.

Cukamoto Matahicsiró még combsebével vergődött a főzőhelyiségben, amikor a támadók fölszólították, hogy vonuljon el, ő már megtette a kötelességét. Ha tudott volna! Ott jajgatott-nyöszörgött még, míg egyik szolgája keresésére nem indult, és haza nem vonszolta. Egy másik embere, Amakusza Heikuro, nyilazva fedte elvonulásukat, de az utolsó pillanatban ő is elesett.

Kazuma elsőként Toknemont veszítette el emberei közül, aztán Szloedzsima Kjubeet következett.

Az alvezér Takami Gonemon mellett ott vagdalkozott kardjával hűséges szolgája. Amikor meglátta, hogy urára egy puska csöve mered, előugrott, mondván, hogy az a golyó őt illeti. Aztán eszméletlenül összerogyott.

Jagohee esett el elsőként az Abe házból. Önkezeléssel vetett véget életének. Aztán Icsidaifu, Godaifu, majd Hicsinodzsó következett, rengeteg sebből vérezve. Legtöbb szolgájuk, emberük is elesett.

Takami maradék embereivel folygyújtotta az Abe portát. Nem sokkal később a szomorú, nyugodt égre fölkanyargott a füst. Amikor már kő kövön nem maradt, az uraság serege eltaposta a paraszat, vízzel permetezte az üszkös romokat, aztán ki-ki elszállította sebesültjét, barátját.

Micuhisza időnként személyes látogatást tett magas rangú alattvalóinál. Aznap kora hajnalban kivonult, hogy ellátogasson Macuno Szakjo lovag házába. Amikor indulni készült, fülét éktelen zaj ütötte meg a közeli Jamaszaki felől. Elégedetten vette tudomásul, hogy serege éppen akkor indult támadásra, és föllépett a gyaloghintóba.

A hintó csak igen lassan haladt, ezért még úton találta a futár, aki megvitte Kazuma elesésének hírért. Takami Gonemon maradék seregével föllállt a Macuno ház előtt. A futár átadta Gonemon üzenetét: megsemmisíteni az Abe családot. Micuhisza üzenetében magához rendelte.

Gonemon a kis hóféhér virágok övezte ösvényen át belépett a kertbe. Letérdelt a gyöp szélére, majd Micuhisza megjelent a könyvtárszobában, s onnan méltatta az alvezér sebeit. Gonemon ruháját vér- és koromfoltok éktelenítették, jelen volt a csűrök felgyújtásánál is. Szabadkozott, ő mindössze csak kisebb zúzódásokat szenvedett. Való igaz, hogy a legkevesebb sebet szerezte a csatában. Egyszer ugyan veszélyben forgott élete, de szerencséire nála volt a kézitükre, s az megmentette. Egy lándzsa hegye az üvegről pattant vissza.

Csak a halottak és a súlyos sebesültek hiányoztak a seregből. Vér borította azokat, kik harcoltak, korom és pernye azokat, kik csupán a gyújtogatásnál voltak jelen. Gonemon sorban beengedte mindüket a kertbe. Hata Dzsudaifún akadt meg Micuhisza szeme, tőle kívánt részletet megtudni. Talán őt lepte leginkább a pernye. De a térdelő Dzsudaifu csak annyit mondott lesütött szemmel, hogy ő is harcolt. Dzsudaifu a leggyávabbak közé tartozott, aki az ütközet alatt a falon kívül ácsorgott, s ott várta be, míg a gyújtogatásra került a sor. Pedig már majdnem besorozták a támadó csapatba, a kardvívómester Muszasi odalépett hozzá, a vállára ütött: ezúttal szerencsét csinálhat magának. De Dzsudaifu elsápadt, zavarában védőöltözetének övét igazgatta. Reszketeg keze nem akart engedelmeskedni.

Micuhisza aztán be is fejezte seregszemléjét, még annyit mondott, hogy mindenki kiállta a próbát, hazamehetnek pihenni. Aztán maga is elvonult.

Takeucsi Kazuma után egy árva maradt, egy kislány. Az uraság engedélyével nevelőfiút fogadtak mellé, aki később a férje lett, s örököse is Kazuma javainak. Takaminak há-

romszáz, két emberének, Csibának és Nomurának pedig ötven-ötven kokuval növekedett a jövedelme.

Cukamotó Matahicsirót az a kitüntetés érte, hogy Micuhisza elküldte hozzá Jonenda Kenmocut, a lovagot. Matahicsiró arra használta a látogatást, hogy Joneda Kenmocu emberei előtt a hadi dolgokban való jártasságával dicsekedett: már gyermekkorában örökös tűzben élt, amikor várak üzentek hadat egymásnak nap-nap után. Mi volt az az Abe ház bevételéhez képest!

Matahicsiró két esztendő telt el betegeskedve. Fölépülése után, Soho császár uralkodásának első nyarán, Micuhisza elé járult. Az uraság tíz fegyverest adományozott neki. Közölte, ha tovább kívánja gyógyíttatni egykori sérülését, ő lehetővé teszi számára.

Matahicsiró megjelölhette a helyet, ahol a pihenőlakot óhajtott. A telek Kumamoto közelében, Koike községben volt, hatalmas bambuszerdő előtt. Micuhisza szívesen neki adományozta volna az erdőt is, de Matahicsiró nem fogadta el, annak ellenére, hogy rá-szolgált. A bambusz egyébként hasznos békés és háborús időkben. Így az erdő sokáig gazdátlanul, de valójában az uraság birtokában maradt.

Hata Dzsudaifut elkergették.

Kazuma bátyját sokáig kijárási tilalom sújtotta. Ő is megbújt a harcolók között, s amikor halott bátyját megtalálták, nem is mutatkozott.

Egy még gyerekfiú szolga, akit az Abe ház füstölő paraszának őrzésére rendeltek ki a tűzveszély miatt, apjával őrizte is ugyan a vidéket saját házuk tetejéről, oltogatta is a szállongó tüzes pernyét, mégis elbocsátását kérte az uraságtól. Úgy vélte, nem teljesítette lelkiismeretesen feladatát. De Micuhisza csak megfeddte, nem bocsátotta el, amiért is az uraság halálakor a fiú önkéntesen vetett véget életének.

Az Abe testvérek tetemét a kivégzőtérré vonszolták, hogy azonosítsák őket. A patakban lemosott testek vizsgálatánál kiderült, hogy a legpéldásabb sebbel Jagohee halt. Ismét elérkezett hát az alkalom, hogy Matahicsiró nevét fölemlegessék.

Fordította SZ. HOLTÍ MÁRIA

Közl: Modern japán elbeszélők.

Európa Könyvkiadó, Bp., 1967. 44-47. o.

Kislexikon

daimjó

A japán középkor második felében a földesúr fedőneve.

kóan

/probléma/. A zen buddhizmus Rinzai irányzatában a hirtelen megvilágosodás elérésének alapvető gyakorlata.

koku

180 liter; földterületben: akkora darab föld, amely 180 liter rizst terem.

Rinzai Lin Csi (?-867)

Kínai szerzetes nevének japán változata.

sintó

Az istenek útja. (sin=szellem, istenség; tó=út, útvonal)

sóen

A magánföldbirtok neve a 8-9. században.

sogun(átus)

A legfelső katonai parancsnok címe a feudális Japánban. Évszázadokon keresztül a sogunok gyakorolták a tényleges hatalmat, míg a császár (tenno) csak vallási funkciókat töltött be. Az első uralkodó sogun dinasztiát 1192-ben alapították (Minamoto-dinasztia).

szamuráj

a sogun közelében szolgáló fegyveres. A magánföldbirtokok kialakításával együtt megszervezett magánfegyveres csoport.

szatori

hirtelen megvilágosodás A zen buddhizmus „célja”: az egyén létének teljes és azonnali fordulata.

Szótósu

A zen buddhizmus szektája, amely az ülte elmélkedést tartja a hirtelen megvilágosodás elérése módszerének. A szó tung San (japánul: Tószan) 807-869) kínai szerzetes és tanítványa Cao San (japánul: Szószan) 840-901 nevéből származik.

Taika

Nagy Átalakulás. Taika-reform: az ókori császárság kialakítása.

tenno

Császár (a tenno szó jelentése a kínai taoizmusban: az égen uralkodó császár).

udzsi

Nemzetségi-törzsi csoport.

zen

A buddhizmus sajátosan japán irányzata. A szó a kínai csan (= koncentráció) japán átírása.

Időrendi táblázat

i.e. V-IV. évezred	a dzsómon kultúra időszaka
i.e. 667	Jimmu császár dinasztiájának hatalomra kerülése
i.e. III. sz.-tól i.u. III. sz.-ig	a jajói kultúra virágzása
i.e. 30	Koreából több törzs átvándorol a szigetországba
201-270	háborúk Koreával
552	Kínából Koreán át eljut a buddhizmus Japánba
V.-VIII.sz.	a kínai írásmód átvétele
645	a Taika reform
710-794	a Nara korszak
VIII. sz.	a magánföldbirtoklás elterjedése
794	Kammu császár Kiotót teszi székhelyévé
IX.-X.sz.	a kiskorú császárok hatalmának meggyengülése
720	a Nihongi történelmi mű keletkezése
1191	a zen buddhizmus elterjedése
1192	Joritomo az uralkodót is engedményekre kényszeríti, a Minamoto család győzelme
1192-1868	a sogunátus időszaka
1219	a hatalom a Hojo családé
1392	az Ashikaga család uralma
1467-77	véres pártharcok
XV.-XVI.sz.	szélesülő külkereskedelmi forgalom
1598	befejeződik az ország egyesítése
538	a buddhizmus eljut Japánba
645	Taika reform, az ókori császárság megalapozása
VIII. sz. közepe	a magánföldbirtoklás elterjedése
1191	a zen buddhizmus kialakulása

Irodalom

A macujamai tükör. Japán mesék. (Viktória Könyvkiadó 1943.)

Modern japán elbeszélők. (Európa Könyvkiadó, Bp., 1967.)

Kína, Japán. Az aztékok és az inkák (Fabula Kiadó, Bp. 1990.)

Bhikkhu Satori Bhante: A sintoizmus (Gondolat kiadó, Bp., 1990.)

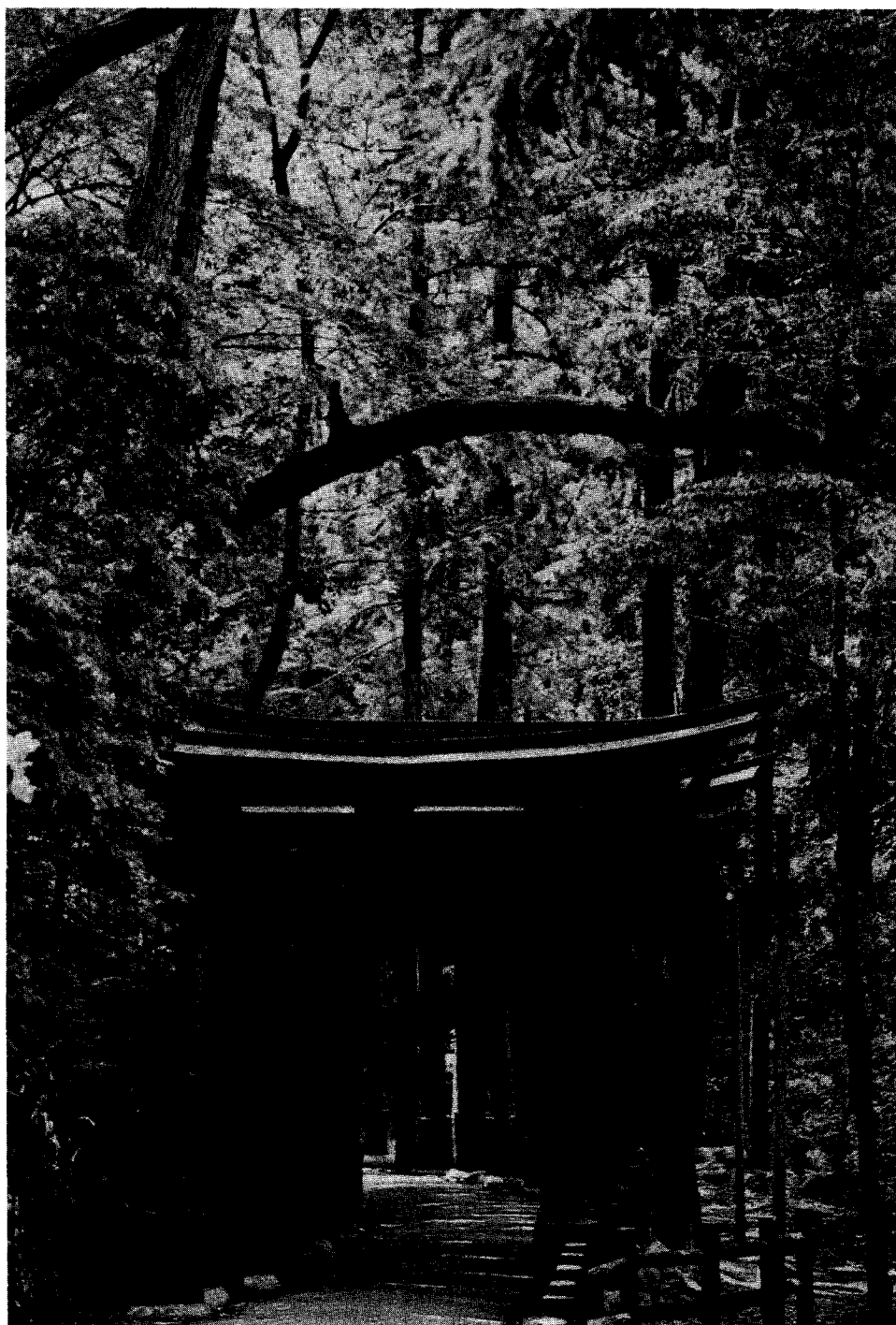
Zlata Cernák – Miroslav Novak: Az eladott álom. Japán mesék. (Madách Kiadó, Bratislava-Pozsony, (1979.)

Genchi Kato: A study of shinto. (The Religion of Japanese Nation 1926.)

Miklós Pál: A zen és a művészet (Magvető Kiadó, Bp., 1978.)

Claude-Catherine Ragache-Marcel Laverdel: A világ teremtése. Mítoszok és legendák (Guliver Lap- és Könyvkiadó Kereskedelmi Kft., Bp., 1991.)

Ivaki Tosiko: Ikebana (Natura Kiadó, Bp., 1978.)

Fusimi-Inari-templom szentélybejárata

Kiotói „imalámpák”, fogadalmi táblák

A Tokugava család egyik sógunja tizenhét samuráj nemessel (17. századi festmény)

Aizen Mjó, a szerelmi szenvedélyek ura

Az Idzumo
templom
papjai

Amateraszu
ajándék
tükre
szertartási
használatra

Sintó kapuzat (Icukusima-tó)

CÉGÉR KIADÓ

ISZLÁM CIVILIZÁCIÓ

CÉGÉR KIADÓ

Az iszlám civilizáció gyűjteményünk szereplői közül a legfiatalabb. Alapját a közel-keleti arab országok adják, de a VII. század elejétől tartó terjeszkedése folytán Fekete-Afrikától Délkelet-Ázsiáig érvényesül befolyása. A földrészeket átívelő iszlám civilizációhoz jelenleg már az egy milliárdot meghaladó népesség kötődik.

Az iszlám civilizáció megismerésének alapja és kulcsa a Korán. A Mohamed által közvetített kinyilatkoztatás tartalmazza a hívőknek szánt ismereteket, tudni- és tennivalókat, vezérfonalat kínál cselekvésük számára.

1.

Szúrák

Az első szúra a muszlim közösség vallási életében meghatározó szerepet tölt be. A liturgiában a megnyitó tekinthető az imának, amelyet maga Mohamed szentesített, s a későbbi gyakorlat sem módosított rajta.

1. szúra

A megnyitó

- 1 Allah, a könyörületes és az irgalmas nevében.
- 2 Dicsőség Allahnak, a teremtmények Urának,
- 3 könyörületesnek és az irgalmasnak,
- 4 aki az Ítélet Napját uralja!
- 5 Néked szolgálunk és hozzád fordulunk segítségért.
- 6 Vezess minket az egyenes úton,
- 7 azoknak az útján, akik iránt kegyesnek mutatkoztál, s ne azokén, akiket haragvásod sújt,
sem a tévelygőkén!

Fordította Simon Róbert

2. szúra
(Részletek)

A Korán Medinában keletkezett szúrái fogalmazták meg a közösség életének szabályait. Ezek a későbbiekben a rendszerré vált vallásjog alapjai lesznek.

A következő összeállítás egy válogatást tartalmaz. Elsősorban azokat a vonatkozásokat emeli ki, gyűjti össze, amelyek az iszlám szokásjog szempontjából fontosak. A gyűjteményben közölt szúrák tartalmát egészíti, teljesíti ki.

- 144 Gyakran látjuk orcád fordulását az ég felé; ezért mi olyan imairány (*qibla*) felé fordítunk téged, ami megnyeri tetszésed. Fordítsd hát orcádat a Szent Mecset felé! Bárhol is legyetek [ó hívők], fordítsátok orcátokat az ő irányába! Azok, akiknek megadatott az Írás, jól tudják, hogy ez az igazság, amely az ő Uruktól [ered]. Allah tudván tudja azt, amit cselekesztek.
- 153 Ti hívők! Merítsetek segedelmet a türelemből és az istentiszteletből! Allah azokkal van, akik türelmesek.
- 158 as-Safa és al-Marwa is Allah [szertartás] helyei. Ha valaki elvégzi a zarándoklatot a Házhhoz, vagy kultikus látogatást (*‘umra*) tesz, nem követ el vétséget, ha elvégzi körülöttük a rituális körbenjárást. Ha valaki önként jól cselekszik, [azért] Allah hálás és tudván tudó.
- 163 A ti istenetek egyedüli isten. Nincs isten, csak ő, a könyörületes, az irgalmas.
- 177 Nem az a jámborság, hogy ha orcátokat Napkelet, vagy Napnyugat felé forgatjátok. A jámborság az, ha valaki hisz Allahban, a Végző Napban, az angyalokban, az Írásban és a prófétákban, s aki javait – bármily kedvesek is azok néki – odaadja a rokonainak, az árváknak, a szegényeknek, az úton járóknak, a koldusoknak, s a rabszolgák [kiváltására]; aki elvégzi az istentiszteletet és megadja a *zakátot*; [akik] teljesítik kötelezettségüket, ha kötelezettséget vállaltak; akik álhatatosak a szűkségben, bajban és megpróbáltatásban. [Egyedül] ők az igazak és ők az istenfélők.
- 180 Ha valaki közületek haldoklik és javakat hagy hátra, annak előíratott a végrendelkezés a szülei és a legközelebbi rokonai javára az előírt módon! Ez kötelességként [íratott elő] az istenfélők számára.
- 183 Ti hívők! Előíratott nektek a böjtölés, amiként előíratott azoknak, akik előttetek éltek. Talán istenfélők lesztek.
- 184 [Böjtöljetek] bizonyos számú napig! Ha valaki közületek beteg, vagy úton van, akkor [azonos] számú másik napig [kell böjtölnie]! Akik pedig képesek lennének [böjtölni, de nem teszik], azok megváltással tartoznak, [s ez] egy szegénynek a tápláléka. Aki pedig önkéntesen valami [nagyobb] jót cselekszik, az javára válik. Jobb nektek az, hogy böjtöljetek, ha különbséget tudtok tenni.
- 185 [A böjt ideje] a *ramadán* hónap, amikor a *Korán* mint útmutatás [első ízben] küldetett le az emberek számára, s [nyilatkoztatott ki] az útmutatás és a megkülönböztetés nyilvánvaló bizonyítékai gyanánt. Aki közületek e hónap idején [a maga helyén] jelen van, az böjtölje végig! Ha pedig valaki beteg vagy úton van, akkor [azonos] számú másik napig [kell böjtölnie]! Allah könnyebbséget akar nektek, nem pedig nehézséget. Töltsétek hát be [az előírt napok] számát és magasztaljátok Allahot azért, hogy az igaz úton vezérelt benneteket! Talán [még] hálások lesztek.
- 188 Ne habzsoljátok föl egymás között javaitokat csalárd módon, és ne vesztegessétek meg vele a bírakat, hogy fölfaljátok [ezáltal] bűnös módon az emberek javainak egy részét, holott tudjátok, [hogy helytelenül cselekesztek]!
- 190 Harcoljatok Allah útján azok ellen, akik ellenetek harcolnak! Ám ne hágjátok át Allah parancsait! Allah nem szereti azokat, akik áthágják [a parancsait].

- 191 Öljétek meg őket, ahol csak rájuk letek, és üzzétek ki őket onnan, ahonnan kiűztek benneteket! A megkísértés (*fitna*) rosszabb, mint az ölés. Ne harcoljatok azonban ellenük a Szent Mecsetnél, amíg ők nem harcolnak ellenetek ott. Ám, hogyha harcolnak ellenetek, akkor öljétek meg őket! Ez lesz a hitetlenek fizetsége.
- 196 Végezzétek el a zarándoklatot és az *‘umrát* Allahnak! Ha akadályozva lennétek, akkor [engesztelésképpen ajánljatok föl] áldozati állatot (*hady*), ami könnyen előteremthető nektek! Ne nyírjátok le a fejetekeket, mielőtt az áldozati állat meg nem érkezik az áldozó helyre (*mahill*)! Aki beteg közületek, vagy fájlalja a fejét, az kárpótlással tartozik: bőjt vagy alamizsna vagy áldozati állat formájában! Ha azonban biztonságban vagytok, és bárki kihasználja az alkalmat, hogy az *‘umrát* elvégezze a zarándoklatig, annak [engesztelésképpen] áldozati állatot kell [felajánlania], ami könnyen előteremthető. Aki azonban nem talál elő semmit, az bőjtöljön három napot a zarándoklat idején és hetet azután, hogy visszatértetek [Mekkából Medinába]. Ez tíz teljes nap. Ez az előírás csak azt illeti, akinek a családja nem lakik a Szent Mecset mellett. Féljétek Allahot! Tudnotok kell, hogy Allah büntetése rettetes!
- 197 A zarándoklat az ismert hónapokban [történik]. Aki kötelezően magára vállalja [e hónapokban] a zarándoklat elvégzését, annak a zarándoklat idején tilos a szeretkezés (*rafat*), a kihágás és a torzsalkodás! Ha valami jót cselekesztek, arról Allahnak tudomása van. Lássátok el magatokat útravalóval! Ám a legjobb útravaló az istenfélelem. Féljétek engem ti, akiknek van eszetek!
- 199 Aztán végezzétek el a rituális futást, onnan, ahonnan a [többi] ember elvégezte és kérjétek Allah bocsánatát [bűneitekért]! Allah megbocsátó és könyörületes.
- 215 Kérdeznek tőged: mit adakozzanak? Mondd: „Ha valami jót adakoztok, az legyen a szülőké, a rokonoké, az árváké, a szegényeké és azé, aki úton van! Ami jót cselekesztek, arról Allahnak tudomása van.”
- 221 Ne házasodjatok pogány asszonyokkal, amíg nem lesznek hívők! Egy hívő rabszolgánál bizony jobb egy pogány asszonynál – még akkor is, ha ez tetszik nektek. És ne adjatok feleségül [hívő asszonyokat] pogányokhoz, amíg nem lesznek hívők! Egy hívő rabszolga bizony jobb egy pogány férfinál, még akkor is, ha ez tetszene nektek. Ezek [a pogányok] a Pokol tűzéhez hívnak, Allah azonban – ha úgy tetszik neki – a Paradicsomba és a megbocsátáshoz hív. És megmagyarázza ő a verseit az embereknek. Talán hat rájuk az intés.
- 229 A válasz kétszer [megengedett]. Akkor azonban vagy meg kell tartani [a feleséget] az elismert módon, vagy el kell bocsátani illendő módon! Az [utóbbi esetben] tilos [a férfiaknak] bármit is elvenniük abból, amit [jegyajándék] gyanánt adtak nekik, – ha csak nem félnek mindketten, hogy nem tartják be Allah előírásait. Ha azonban féltek, hogy nem tartják be mindketten Allah előírásait, nem követ el egyikük sem bűnt, ha az asszony valamivel megváltja magát. Ezek Allah előírásai. Ne szegjétek meg azokat! Akik áthágják Allah előírásait azok istentelenek.
- 239 Ha [hadi állapotban lévén] féltek, [hogy nem tudjátok betartani az istentiszteletet], akkor [imádkozzatok] gyalog, vagy lóháton! Ha pedig biztonságban vagytok, akkor emlékezzetek meg Allahról, miként ő [a kinyilatkoztatás által] megtanította nektek azt, amit nem tudtatok!
- 255 Allah – rajta kívül nincs más isten – az élő, a magában létező. Nem vesz rajta erőt szendergés, sem álom. Övé minden, ami az egekben és a földön van. Vajon [az égi lények között] ki az, aki engedélye nélkül közbenjárhatna nála [a Feltámadás Napján]? Tudja azt, ami előtte van, és azt, ami mögötte van. Ők azonban nem fognak fel semmit az ő tudásából, kivéve azt, amit ő akar. Trónusa átöleli az egeket és a földet. Megörzésük nem görnyeszti meg őt. Ő a magasztos és a hatalmas.

- 267 Ti hívők! Adakozzatok azokból a becses dolgokból, amiket szereztetek, és azokból, amelyeket kisarjasztottunk nektek a földből! És ne keressétek ki [mind]abból a rosszat, hogy azt adjátok alamizsna gyanánt, amit saját magatoknak sem vennétek el, csak úgy, ha behunyjátok a szemeteket. Tudnotok kell, hogy Allah nem szorul másra és felmagasztalt.
- 277 Akik hisznek, jótetteket cselekszenek, elvégzik az istentiszteletet, és megadják a *zakât*-ot, azoknak megvan Uruknál az ő jutalmuk, azoknak nem kell félniük és nem fog-nak szomorkodni.

9. szúra

- 36 A hónapok száma Allahnál tizenkettő. [Ez állt] Allah írásában már azon a napon, amikor megteremtette az egeket és a földet. Közöttük négy [hónap] szent. Ez az igaz vallás. Ne vétkezzetek hát bennük magatok ellen, de harcoljatok a pogányok ellen
- valamennyiben, amiképpen ők [is] harcolnak ellenetek valamennyiben! Tudnotok kell, hogy Allah az istenfélőkkel van!

33. szúra

- 59 Próféta! Mondd a feleségeidnek, a leányaidnak és a hívők feleségeinek, hogy borítsák az [orcájukra] köntösük egy részét (*yudnāna ʿalay-hinna min ʾalabībi-hinna!*). Így érhető el leginkább az, hogy elismertessenek és ne zaklattassanak. Allah megbocsátó és könyörületes.

48. szúra

- 29 Mohamed Allah küldötte. Akik vele tartanak, azok szigorúak a hitetlenekkel szemben és könyörületesek egymáshoz. Látod őket, amint meghajolnak és leborulnak, Allah tetszését és kegyét áhítozva. Az ő ismertetőjelük az orcájukon van a leborulás nyomától. Ez az ő példázatuk a *Tórában*, és ez az *Evangéliumban*: Olyanok ők, mint egy vetőmag, amely hajtást hoz, megerősíti azt, úgyhogy megvastagszik és egyenesen áll a szárán a szántóvetők csodálatára és hogy [Allah] haragvást keltsen általuk a hitetlenekben. Allah megbocsátást és óriási fizetséget ígért azoknak közöttük, akik hisznek és jótetteket cselekszenek.

62. szúra

- 9 Ti hívők! Ha elhangzik a hívás a pénteki istentiszteletre, akkor siessetek Allah megemlékezésére és hagyjátok a kalmárkodást! Ez jobb nektek – ha tudáso-tok van.

Fordította Simon Róbert

5. szúra

Az asztal

Allah, a könyörületes és irgalmas nevében

- 1 Ti hívők! Teljesítsétek a kötelezettségeket! Megengedettet nektek [táplálék gyanánt] a lábasjóság – kivéve azokat, amelyek [az Írásban tilalmasnak] hirdették ki nektek, továbbá nem tarthatjátok a magatok számára megengedettnek a vadat, amikor [zarándoklat idején] felszentelt állapotban vagytok.
- 2 Ti hívők! Ne szentségtelenítsétek meg Allah szertatásait, sem a Szent Hónapot, sem az áldozati állatokat, sem a nyakdiszeiket, sem azokat, akik a Szent Házhöz igyekeznek Uruk kegyét és tetszését áhítozván. Ha a zarándoklat szertartásait elvégeztétek [és nem vagytok már felszentelt állapotban], akkor vadásszatok [tetszésetek szerint]! Ne indítson benneteket túlkapások elkövetésére [bizonyos] emberek iránti gyűlöletek, mivelhogy távoltartottak benneteket a Szent Mecsettől! Ám segítsétek egymást a jámborságban és az istenfélelemben, de ne legyetek egymás segítőitársai a bűnben és a túlkapásban! Féljétek Allahot! Allah büntetése rettenetes.
- 3 Tilalmas nektek a döglött állat [húsa], a vér, a disznóhús, és aminek [a levágásakor] máshoz fohászkodnak mint Allah: a megfojtott, az agyoncsapott, a [zuhanás miatt] halálra zúzódot, a [más állattól] felöklelt, a vadállatoktól szétmarcangolt [állatok húsa] – kivéve, ha [még nem szenvedtek ki és] ti vágjátok le azokat -, és az, amit áldozati kövön vágtak le, [továbbá tilalmas nektek] nyilakkal sorsot húzni. Ez istentelenség. A hitetlenek ezen a napon földadták a reményt, hogy árthatnak a vallásotoknak. Ne féljétek [hát] tőlük, [de] féljétek engem! Ezen a napon kiteljesítettem nektek a vallásotokat, teljessé tettem számotokra a kegyelmemet és kiválasztottam nektek vallásotok gyanánt az iszlámot. Aki nem a rossz iránti hajlandóságában, hanem éhségtől üzelve kényszerül [az étkezési tilalmat megszegve] vétkezni, úgy Allah megbocsátó és kegyes.
- 4 Kérdeznek téged [ó Mohamed], hogy mi engedtetett meg nekik. Mondd: „Megengedett nektek a jó [táplálékok], és azoknak a ragadozó állatoknak [a zsákmánya], amelyeket idomítva tanígtattatok - megtanítva azokat [a vadászat fogásaiból] arra, amire Allah tanított benneteket: egyetek hát [nyugodtan] abból, amit fogtak nektek, és [mielőtt hozzáfogtok] említsétek meg fölötté Allah nevét! Féljétek Allahot! Allah gyors a számvetésben.”
- 5 Ezen a napon megengedett nektek a jó [táplálékok]. Szabad [ennetek] azt, ami azok tápláléka, akik tielőttetek kapták az Írást, amit pedig ti esztok, az szabad az ő számukra. És [megengedett nektek az, hogy megházasodjatok] tisztas hívő asszonyokkal és tisztas asszonyokkal azok közül, akik előttetek kapták az Írást, ha megadjátok nekik a fizetségüket, és tisztas házasemberek módjára [éltek velük], nem pedig úgy, mint azok, akik paráználkodnak, vagy szeretőket tartanak! Aki tagadja az [igaz] hitet annak meddő az ő munkálkodása, és a túlvilágon a kárvallottak közé fog tartozni.
- 6 Ti hívők! Ha istentisztelethez álltok föl, akkor mossátok meg [előtte] az orcátokat és a kezeteiket könyékig, és simítsátok végig a fejeteiket és a lábatokat a bokáig! Ha magömléstől vagytok tisztátalanok, akkor tisztálkodjatok meg! Ha betegek vagytok, vagy utaztok, vagy valamelyikőtök az illemhelyről jön, vagy asszonyokat illettetek és nem leltek vizet, akkor folyamodjatok tiszta homokhoz és dörzsöljétek meg azzal az orcátokat és a kezeteiket! Allah nem akar semmi olyasmit kiszabni, ami terhes lenne nektek. Meg akar azonban tisztítani benneteket és ki akarja teljesíteni a kegyelmét irántatok. Talán [még] hálások lesztek.

- 7 És emlékezzetek meg a kegyelemről, amelyet Allah írántatok tanúsított és az egyezségről, amelyet veletek kötött! [Emlékezzetek arra], amikor azt mondtátok: „Hallunk és engedelmeskedünk!” Féljétek Allahot! Allahnak tudomása van szívetek legtitkosabb gondolatairól [is].
- 8 Ti hívők! [Ha tanúskodtok], legyetek olyan tanúk, akik Allahhal szemben állhatatosak a méltányosságban! És ne indítson benneteket [bizonyos] emberek iránti gyűlöletetek arra, hogy [ne] legyetek igazságosak! Legyetek igazságosak! Ez közelebb áll az istenfélelemhez. És féljétek Allahot! Allahnak tudomása van [mind]arról, amit cselekesztek.
- 9 Allah megígérte azoknak, akik hisznek és jótetteket cselekszenek, hogy megbocsátás és óriási fizetség lesz [majdan] az osztályrészük.
- 10 Azok azonban, akik hitetlenek és meghazudtolták a jeleinket, azok a Pokolra kárhozottak közé fognak tartozni.
- 11 Ti hívők! Emlékezzetek meg a kegyelemről, amelyet Allah tanúsított írántatok! [Emlékezzetek arra], amikor [bizonyos] emberek azt forgatták a fejükben, hogy kinyújtják ellenetek a kezüket, de ő visszafogta a kezüket tőletek. Féljétek [hát] Allahot! A hívőknek bizony mindig Allahra kell hagyatkozniuk!
- 12 Egyezséget kötött hajdan Allah Izráel fiaival és tizenkét főnököt támasztottunk közülük. És Allah azt mondta: „Én veletek vagyok. Ha elvégzitek az istentiszteletet és megadjátok a zakátot, hisztek a küldötteimben és támogatjátok őket és tisztességes kölcsönt kölcsönöztek Allahnak, akkor bizony eltörlöm a rossz cselekedeteiteket és kertekbe foglak bebocsátani benneteket, amelyek alatt patakok folynak. Aki pedig ezután [ismét] hitetlen lesz, az [végleg] eltévelyedett az egyenes úttól.
- 13 És mivel megszegték az egyezségüket, megátkoztuk őket és megkeményítettük a szívüket. [Az Írás] szavait kiforgatják a helyükről, és elfelejtették egy részét annak, ami intés gyanánt [leküldetett] nékik. És – kevés kivétellel – folyton-folyvást árulást tapasztalsz náluk. De légy elnéző velük és bocsáss meg [nekik]! Allah szereti a jóra valókat.
- 14 És egyezséget kötöttünk azokkal [is], akik azt mondják: „Mi keresztények vagyunk”. De ők [is] elfelejtették egy részét annak, ami intés gyanánt [leküldetett] nékik. Ezért viszályt és gyűlölséget támasztottunk közöttük, ami a Feltámadás Napjáig [fog tartani]. És Allah közölni fogja majd velük [az Utolsó Ítélet során], hogy mit tettek.
- 15 Ti Írás birtokosai! Eljött immár hozzátok a mi küldöttünk, hogy világosan elmagyarázzon nektek sok mindent, amit elrejtettetek az Írásból, és [ugyanakkor] sok mindenben elnéző [írántatok]. Fényesség és nyilvánvaló Írás jött Allahtól hozzátok.
- 16 Ezzel vezérli Allah a béke útjaira azokat, akik az ő tetszésére törekedtek, és – az ő engedelmével – kihozza őket a sötétségből a fénybe, s az egyenes útra vezérli őket.
- 17 Bizony hitetlenek azok, akik azt mondják: „Allah: a Messiás, Mária fia.” Mondd nekik: „Ki érhetne el Allahhal szemben bármit is, ha úgy akarná, hogy elpusztítsa a Messiást, Mária fiát és az anyját és mindenkit, aki csak van a földön?” Allahé [mind]az, ami az egekben és a földön van és [mind]az, aki közöttük van. Megteremti, amit akar. Allah mindenek fölött hatalmas.
- 18 A zsidók és a keresztények azt mondják: „Mi vagyunk Allah fiai és kedvencei.” Mondd: „Miért büntet akkor benneteket a bűneitekért?” Nem! Ti emberek vagytok – azok közül, akiket teremtett. [Allah] megbocsát, akinek akar és megbüntet, akit akar. És Allahé [mind]az, ami az egekben és a földön van és [mind]az, ami a kettő között van. És hozzá jut el végül [minden].
- 19 Ti Írás birtokosai! Eljött immár hozzátok a küldöttünk, hogy a küldöttek [szünetelésének] köztes idején (*‘alā fatratin*)-világos magyarázatot adjon nektek, [ne]hogy azt mondjátok: „Nem jött hozzánk sem örömhír-hozó, sem intő.” Most azonban eljött hozzátok egy örömhír-hozó és egy intő. Allah mindenek fölött hatalmas.

- 20 [Emlékezzetek arra], amikor Mózes azt mondta a népének. „Népem! Emlékezzetek meg a kegyről, amit Allah irántatok tanúsított! [Emlékezzetek arra], amikor prófétákat támasztott közöttetek, királyokká tett benneteket és olyasmit adott nektek, amit teremtményei közül senki másnak nem adott.
- 21 Ó népem! Lépjetek be a Szent Földre, amit Allah néktek rendelt és ne forduljatok vissza, mert akkor kárvallótként fogtok visszatérni!”
- 22 Ők azt mondták: „Bizony, ott óriás nép [lakozik] és addig nem fogunk oda bemenni, amíg ők ki nem mennek onnan. Ha ők [valóban] kimennek onnan, akkor bemegegyünk.”
- 23 Két [isten]félő férfiú – akik iránt Allah kegyes volt – azt mondta: „Lépjetek be a kapun át ellenük! Ha [már egyszer] beléptetek azon, akkor ti lesztek a győztesek.” A hívőknek bizony mindig Allahra kell hagyatkozniok!
- 24 Azok azonban azt mondták: „Soha nem fogunk belépni oda, amíg ott vannak. Eredj te és az Urad, és harcoljatok! Mi [közben] itt maradunk.”
- 25 [Mózes pedig] azt mondta: „Uram! Nekem csak önmagam és testvérem fölött van hatalmam. Tégy hát különbséget közöttünk és e bűnös nép között!”
- 26 [Az Úr] azt mondta: „Ez [a föld] tilalmas lesz nekik negyven esztendeig [s addig] tévelyegnek a földön. Ne emészd magad a bűnös nép miatt!”
- 27 És hirdesd nekik Ádám két fiának a történetét az igazságnak megfelelően! [Emlékezzetek arra], amikor mindketten áldozatot mutattak be. Egyiküktől elfogadtatott, de a másiktól nem fogadtatott el. [Ez pedig] azt mondta: „Bizony mondom, megöllek téged!” „Bizony Allah [csak] az istenfélőktől fogad el [valamit]” – mondta [a másik].
- 28 „Ha kinyújtod ellenem a kezedet, hogy megöljél engem, én nem fogom a kezem kinyújtani ellened, hogy megöljelek téged. Én félem Allahot, a teremtmények Urát!
- 29 Azt szeretném, hogy magadra vedd az én bűnömet és a te bűnödöt és a Pokolra kárhozottak közé tartozzál!”! Ez a vétkesek jutalma!
- 30 És az ő lelke testvére megölését sugallta neki. Megölte hát őt. És [tettével] kárvallott lett a kárvallottak között.
- 31 És elküldött Allah egy hollót, amely a földön kaparászott, hogy megmutassa neki, miképpen rejtsd el testvére holttestét. [Az pedig] azt mondta: „Jaj nekem! Vajon nem vagyok képes [magamtól], hogy olyan legyek, mint ez a holló, és elrejtsem a testvérem holttestét?” És bűnbánó lett a bűnbánók között.
- 32 Emiatt írtuk elő Izráel fiai számára azt, hogy ha valaki megöl egy emberi lényt, anélkül, hogy [annak halála bosszú lenne] valaki másnak [a megöléséért], vagy [megtorlás lenne azért], hogy [a megölt] romlást [okozott volna] a földön – akkor olyan az, mintha az összes embert ölte volna meg. Aki ellenben életben tart valakit, olyan az, mintha az összes embert életben tartotta volna. És eljöttek hozzájuk [időről-időre] a mi küldötteink nyilvánvaló bizonyítékokkal. Ám közülük számosan bizony ezután [is] semmibe vették a határokat a földön.
- 33 Akik fegyvert fognak Allah és a küldötte ellen, s [csak] abban serények, hogy romlást [idézzenek elő] a földön, azoknak az a jutalma, hogy megöletnek, vagy keresztre feszíttetnek, vagy egymással ellentétesen a kezük és a lábuk leváogatik, vagy elűzetnek [erről] a földről. Ez lesz az evilágon az ő szegényük, a túlvilágon pedig [ráadásul] óriási büntetés lesz az ő osztályrészük.
- 34 Kivéve azokat, akik [ezután] megbánással fordulnak [Allahhoz], mielőtt még hatalmat nyernének fölöttük. Tudnotok kell, hogy Allah megbocsátó és könyörületes!
- 35 Ti hívők! Féljétek Allahot, szoros közelségét áhítozzátok és szálljatok harcba az ő útján! Talán boldogulni fogtok!
- 36 Azoktól, akik hitetlenek – még ha az övék lenne is minden, ami a földön van, és azzal együtt még egyszer annyi, hogy megváltsák magukat vele a Feltámadás Napjának

- büntetésétől – bizony nem fogadtatna el az! Fájdalmas büntetés lesz az ő osztályrészükhöz.
- 37 Szeretnének kijutni a [Pokol] tüzéből, de [többé] nem jutnak ki onnan. Meg nem szűnő büntetés lesz az ő osztályrészükhöz.
- 38 A tolvajnak – lett legyen férfi, avagy nő – vágjátok le a kezét! [Így legyen ez] annak jutalmaként, amit szereztek [maguknak] és intő példaként Allahtól! Allah hatalmas és bölcs.
- 39 Ha azonban valaki, miután vétkezett, megbánással fordul [Allahhoz], és megjavul, [akkor] Allah megengesztelődve fordul felé. Allah megbocsátó és könyörületes.
- 40 Vajon nem tudod-e, hogy Allahé az egek és a föld országlása, és hogy megbünteti azt, akit akar, és megbocsát annak, akinek akar. Allah mindenkinek fölött hatalmas.
- 41 Ő küldött! Ne szomorítsanak el téged azok, akik versengve buzgólkodnak a hitetlenségben! Azokhoz [tartoznak ők], akik a szájukkal azt mondják: „Hiszünk”, de akiknek a szíve nem hisz, és azokhoz, akik zsidók. [Olyanok ők, akik] a hazugságra fülelnek és más emberekre, [olyanokra], akik nem jöttek hozzád. Kiforgatják [az Írás] szavait, miután [azok eredetileg] a helyükön voltak és azt mondják: „Ha ez néktek adatott, akkor vegyétek el, ha azonban nem néktek adatott, akkor óvakodjatok!” Akit Allah meg akar kísérteni, annak érdekében semmit nem érhetsz el Allahal szemben. Ők azok, akiknek Allah nem akarta megtisztítani a szívét. Az evilágon szégyen az ő osztályrészükhöz, a túlvilágon pedig óriási büntetés várja őket.
- 42 [Olyanok ők, akik] a hazugságra fülelnek és mohón habzsolják a jogtalanul [szerzett hasznot]. Ha azonban [mégis] hozzád jönnek, akkor ítéld közöttük, vagy fordulj el tőlük! Ha elfordulsz tőlük, nem lesznek ártalmadra semmiben. Ha azonban [döntőbírók gyanánt] ítélsz, akkor méltányosan ítéld közöttük! Allah szereti azokat, akik méltányosan járnak el.
- 43 Ám hogyan tehetnének meg téged döntőbíróknak, amikor náluk van a *Tóra*, amelyben benne van Allah ítélete, [és mégis] a hátukat fordítják azután [hogy nyilvánvaló bizonyítékokat kaptak]? Ezek [az emberek] nem hívők!
- 44 Leküldtük [hajdan] a *Tórát* [Izráel fiainak] – útmutatással és fényességgel benne -, hogy a próféták – akik alávetették magukat [Allahnak] – aszerint ítéljezzenek azok között, akik zsidók, és hogy a rabbik és az írástudók (*ahbár*) Allah írása szerint ítéljezzenek, melynek megőrzése rájuk bízott – és erre ők tanúk voltak. Ne féljetelek [hát] az emberektől, hanem féljetelek engem! És ne kótyavetyéljétek el a jeleimet potomon! Akik nem aszerint ítéljeznek, amit Allah [kinyilatkoztatás gyanánt] leküldött, azok a hitetlenek.
- 45 És előírtuk nekik benne: „Életet az életért, szemet szemért, orrot orrért, fület fülért, fogat fogért és a sebesülésekért [hasonlóan. Minden esetben] megtorlás [íratott elő]. Ha valaki alamizsna gyanánt elengedi [a vérdíjat], akkor az bünbánat legyen neki! Akik nem aszerint ítéljeznek, amit Allah [kinyilatkoztatás gyanánt] leküldött, azok az [igazi] vétkesek!
- 46 És az ő nyomukba küldtük Jézust, Mária fiát, bizonyosságául annak, ami a *Tórából* előtte volt. És adtuk neki az *Evangéliumot* – útmutatással és fényességgel benne -, hogy bizonyítsa azt, ami a *Tórából* előtte volt – útmutatásként és intésként az istenfélőknek.
- 47 Az *Evangélium* birtokosainak tehát aszerint kell ítéljezniük, amit Allah [kinyilatkoztatás gyanánt] leküldött benne, s akik nem aszerint ítéljeznek, amit Allah leküldött, azok az [igazi] vétkesek!
- 48 Leküldtük hozzád az Írást az Igazsággal, hogy bizonyítsa azt, ami az Írásból előtte volt és [hitelességét] tanúsítsa. Ítélsz hát közöttük aszerint, amit Allah leküldött. Ne kövesd az ő kényüket, [eltérve] attól, ami az igazságból eljött hozzád! Mindenki

- számára kijelöltük a cselekvés [egy meghatározott] zsinórmértékét és egy meghatározott utat. Ha Allah úgy akarta volna, akkor egyetlen közösséggé tett volna benneteket, de [különböző közösségekre osztott szét], hogy [eképpen] tegyen próbára titeket, abban, amit [a kinyilatkoztatásból] adott nektek. Versengjetelek hát a jócselekedetekben! Mindannyian Allahhoz fogtok [majdan] visszatérni. És akkor majd ő közölni fogja veletek, hogy min különböztetek össze [az evilágon].
- 49 [És azért küldtük le hozzád az Írást, hogy] ítélj közöttük aszerint, amit Allah leküldött, és ne kövesd az ő kényüket. Óvakodj tőlük, [ne]hogy kísértésbe vigyenek [és eltántorodj] annak egy részétől, amit Allah leküldött hozzád! Ha elfordulnak [tőled], akkor tudnod kell, hogy Allah bűneik egy részéért [büntetéssel] akarja majd sújtani őket! Az emberek között bizony sokan vannak a vétkesek!
- 50 Vajon a pogány kor ítélkezését áhítozzák? Ki ítélkezne jobban Allahnál egy olyan nép fölött, amelynek bizonyossága van [a hitében]?
- 51 Ti hívők! Ne kössetek testvérbarátságot a zsidókkal és a keresztényekkel: Ők egymás testvérbarátai! Ha valaki közületek barátságot köt velük – az közéjük tartozik! Allah nem vezeti az igaz útra a vétkes népet.
- 52 És látod azokat, akiknek a szíve beteg, hogy sűrögnek-forognak körülöttük és azt mondják: „Félünk, [ne]hogy [kedvezőtlen] sorsfordulat érjen minket!” Ám megtörténhet, hogy Allah győzelmet, vagy valami tőle [eredő] parancsot hoz [neked]. Akkor majd megbánják, amit eltitkoltak az ő lelkükben.
- 53 És a hívők azt mondják [akkor]: „Vajon ők azok, akik legünnepélyesebb esküikkel megesküdtetek Allahra, hogy veletek tartanak?” Hiábavalóak az ő tetteik és kárvallottak ők a kárvallottak között.
- 54 Ti hívők! Aki eltántorodik közületek a vallásától [az az ő dolga]. Allah [a helyébe] olyan népet fog hozni, akiket szeret és akik szeretik őt, akik szerények a hívőkkel, ám kemények a hitetlenekkel szemben, harcba szállnak Allah útján és egy gáncsoskodó gáncsoskodásától sem félnek. Ez Allah kegye. Annak adja, akinek akarja. Allah [mindent] magában foglal és [mindent] tud.
- 55 [Egyedül] Allah a ti istápolótok és a küldötte, s [velük együtt] azok, akik hisznek: akik elvégzik az istentiszteletet és megadják a zakátot.
- 56 Aki gyámolítójául választja Allahot, a küldöttét, és azokat, akik hisznek [az jól választott]. Allah követői [*ijzb*] lesznek a győztesek.
- 57 Ti hívők! Ne kössetek testvérbarátságot azokkal, akik gúny és játék tárgyává teszik a vallásokat – azok közül, akik ti előttetek kapták az Írást. Féljétek Allahot, ha hívők vagytok!
- 58 Amikor imára szólítotok föl, akkor gúny és játék tárgyává teszik azt. Ezt [azért teszik], mert nem élnek az eszükkel.
- 59 Mondd: „Ő Írás birtokosai! Vajon semmi másért nem gyűlölködtök ellenünk, csak azért, mert hiszünk Allahban és abban, ami [kinyilatkoztatás gyanánt] leküldetett hozzánk, és abban, ami leküldetett korábban és azért, mert a legtöbben közületek vétkesek?”
- 60 Mondd: „Vajon adhatnék-e néktek hírt rosszabbról, mint ami a büntetések lesz Allahnál? Akiket Allah megátkozott és akik ellen haragra gerjedt – közülük egyeseket majmokká és disznókká változtatott – és akik *at-Tagūt*ot szolgálták – azoknak lesz a legrosszabb a helyzete és tévelyegnek a legmesszebb az igaz úttól.”
- 61 Amikor hozzátok jönnek, azt mondják: „Hiszünk.” De ők hitetlenséggel jönnek [hozzátok] és azzal [is] távoznak [tőletek]. Allah azonban nagyonis tudja, amit ők eltitkolnak.
- 62 És látod, hogy sokan közülük versengve buzgólkodnak a bűnben és a féktelenségben és a jogtalanul [szerzett haszon] habzsolásában. Hitvány dolgot cselekszenek!

- 63 Vajon miért nem tiltják meg nekik a rabbik és az írástudók a bűnös beszédet és a jogtalanul [szerzett haszon] habzsolását? Hitvány dolgot cselekszenek!
- 64 A zsidók azt mondják: „Allah keze meg van béklyózva.” Az ő kezük legyen megbéklyózva, s legyenek átkozottak azért, amit mondtak! Ellenkezőleg! Mindkét keze ki van nyújtva és adakozik, ahogyan [csak] akar. Az, ami [kinyilatkoztatás gyanánt] leküldetett hozzád az Uradtól, bizony sokat közülük [csak] megerősít megátalkodottságában és hitetlenségében. És mi vizsályt és gyűlölséget hintettünk közéjük, ami a Feltámadás Napjáig [fog tartani]. Valahányszor háborúságra gyűjtottak tüzet, Allah eloltotta azt. [Csak] abban serények, hogy romlást [idézzenek elő] a földön. Ám Allah nem szereti azokat, akik romlást idéznek elő.
- 65 Ha az Írás birtokosai hinnének és istenfélők lennének, akkor bizony eltörölnének a rossz cselekedeteiket és bebocsátanánk őket a gyönyörűség kertjeibe.
- 66 És ha betartanák a *Tórát* és az *Evangeliumot* és azt, ami [még egyéb kinyilatkoztatás gyanánt] leküldetett hozzájuk az Uruktól, akkor bizony táplálékuk lenne az, ami fölöttük, és az, ami lábuk alatt [kínálkozik nekik]. Akad közöttük egy mértéktartó közösség (*umma muqtašida*), de milyen rossz az, ahogyan közülük sokan cselekszenek!
- 67 Küldött[em]! Add át [az embereknek mind] azt, ami [kinyilatkoztatás gyanánt] leküldetett hozzád az Uradtól! Mert ha nem így teszel [s akármit elhallgatsz], akkor nem adtad át az ő üzenetét! Allah meg fog téged védelmezni az emberektől. Allah nem vezeti az igazi útra a hitetlen népet.
- 68 Mondd: „Ti Írás birtokosai! [Vallásotokban] nincs a lábatok alatt semmi, ameddig be nem tartjátok a *Tórát* és az *Evangeliumot*, s azt, ami [még egyéb kinyilatkoztatás gyanánt] leküldetett hozzátok az Uratoktól.” Az, ami [kinyilatkoztatás gyanánt] leküldetett hozzád az Uradtól, bizony sokat közülük [csak] megerősít megátalkodottságában és hitetlenségében. Ne emészd magad, [ó próféta,] a hitetlen nép miatt!
- 69 Akik hisznek és a zsidók, a szábeiták (*aşşabi'ün*), a keresztények és [mindazok], akik hisznek Allahban, a Végző Napban és helyesen cselekszenek – azoknak nem kell félniök és nem fognak szomorkodni.
- 70 Egyezséget kötöttünk hajdan Izráel fiával és [újra meg újra] küldötteket küldtünk hozzájuk. Ám valahányszor egy küldött föllépett náluk valamivel, ami nem volt az ő lelkük tetszésére, akkor [a közöttük föllépett próféták] egy részét meghazudtolták, egy másik részét pedig megölték.
- 71 Úgy vélekedtek, hogy semmi megpróbáltatás nem éri [őket], s vakok és süketek lettek. [Ez]után Allah megengesztelődve fordult feléjük. Ám sokan közülük ezután [is] vakok és süketek. Allah azonban átlátja azt, amit cselekszenek.
- 72 Hitetlenek azok, akik azt mondják: „Allah: a Messiás, Mária fia.” A Messiás [maga] azt mondta: „Izráel fiai! Szolgálatot Allahot, az én Uramat és a ti Uratokat!” Aki Allah mellé [más isteneket] társít, – annak Allah megtiltotta a Paradicsomot. Annak a lakhelye [majdan] a [Pokol] tüze lesz. A vétkeseknek nincsenek segítőik!
- 73 Hitetlenek azok, akik azt mondják: „Allah a három közül a harmadik.” De nincs más isten, csak egyetlen isten! Ha nem hagyják abba azt, amit mondanak – bizony a hitetleneket közülük fájdalmas büntetés fogja sújtani!
- 74 Vajon nem akarnak [inkább] megbánással fordulni [Allahhoz] és az ő megbocsátását kérni? Allah megbocsátó és könyörületes.
- 75 A Messiás, Mária fia csupán egy küldött. Már előtte is eltávoztak a küldöttek [az élők sorából]. Az ő anyja az igazak közül való. Mindketten [a közönséges halandókhoz hasonlóan] enni szoktak. Nézd meg, hogyan magyarázzuk meg nekik világosan a jeleket! Aztán nézd meg, hogyan fordulnak el [azoktól]?
- 76 Mondd: „Vajon Allah helyett olyasvalamit szolgáltok, ami nem képes arra, hogy ártson, avagy használjon nektek?” Allah az, aki [mindent] hall és tud.

- 77 Mondd: „Ti Írás birtokosai! Ne lépjétek túl a határt a ti vallásotokban, [és ne mondjátok Allahról mást] csak az igazságot!” És ne kövessétek olyan emberek kényét, akik [már] korábban eltévelyedtek, sokakat vittek a tévelygésbe és [ők maguk] eltévelyedtek az igaz úttól!
- 78 Akik Izráel fiai közül hitetlenek voltak, azok hajdan átokkal sújtattak, Dávid és Jézus, Mária fia nyelvével. És ez azért [történt], mert lázadoztak és [Allah parancsait] áthágták.
- 79 Nem tiltottak meg egymásnak elvetendő [cselekedeteket], amelyeket elkövettek. Hitvány dolgot cselekedtek!
- 80 Látod, hogy sokan közülük azokkal kötnek barátságot, akik hitetlenek. Hitvány dolog, amit korábban ők maguk elkövettek [úgy], hogy Allah haragja fölgerjedt ellenük. A [Pokol] szenvedésében fognak [gyötrődni] örökké.
- 81 Ha hittek volna Allahban, a prófétában, és abban, ami [kinyilatkoztatás gyanánt] leküldetett hozzá, nem kötöttek volna velük testvérbarátságot. De sokan vétkesek köztüktől!
- 82 Az emberek között bizony úgy találod, hogy a zsidók és a pogányok a legellenségesebbek a hívőkkel szemben. A hívők iránt a szeretetben pedig a legközelebb azokat találod, akik azt mondják: „Mi keresztények vagyunk.” Ez azért van, mert papok és szerzetesek vannak közöttük és [azért], mert nem fennhéjázók.
- 83 Amikor meghallják azt, ami [a Koránból] leküldetett a küldöthöz, látod, hogy előnti a szemüket a könny amiatt, amit [a saját kinyilatkoztatásukból már] ismertek az Igazságból. „Urunk! – mondják – hiszünk. Jegyezz föl minket azok közé, akik tanúsítják [az igazságot]!”
- 84 Vajon miért ne hihetnénk Allahban és az Igazságban, ami eljött hozzánk és [miért ne] áhítozhatnánk azután, hogy [majdan] a mi Urunk bebocsát bennünket az igazakkal együtt [a Paradicsomba]?
- 85 Allah pedig megjutalmazta őket azért, amit mondtak – kertekkel, amelyek alatt patakok folynak, s örökkön ott fognak időzni. Ez a jóra valóak jutalma.
- 86 Akik azonban hitetlenek és meghazudtolják jeleinket, azok a Pokolra kárhozottak közé fognak tartozni.
- 87 Ti hívők! Ne tartsátok tilalmasnak azokat a jó dolgokat, amelyeket Allah megengedett nektek! És ne hágjátok át [Allah parancsait]! Allah nem szereti azokat, akik áthágnak [a parancsait].
- 88 És egyetek abból, amivel Allah ellátott benneteket – megengedett és jó [táplálék] gyanánt. És féljétek Allahot, akiben hisztek!
- 89 Allah nem büntet meg benneteket az esküvéseitekben található üres fecsegésért. De megbüntet titeket, ha esküvéssel pecsételt kötetést köttök [és nem tartjátok be]. [A megszegett eskü] jóvátétele az, hogy tíz szűkölködőt kell táplálni úgy, ahogy a családokat [szoktátok] – mértéktartó módon – táplálni, vagy ruhával [kell ellátni] őket, vagy egy rabszolgát kell felszabadítani. Akinek pedig nincs [erre módja], annak három napig kell böjtölnie! Ez a ti esküvéseitek jóvátétele, ha megesküdtek [s aztán megszegitek azt]. Tartsátok hát meg az esküvéseiteket! Így magyarázza meg nektek Allah világosan a jeleit. Talán hálások lesztek.
- 90 Ti hívők! A bor, a szerencsejáték (*maysir*), az áldozati kövek (*anṣāb*), a nyilakkal történő sorshúzás (*azlām*) a Sátán förtelmes műve. Kerüljétek azt! Talán boldogultok.
- 91 A Sátán a bor és a szerencsejáték által csupán ellenségeskedést és gyűlölséget akar szítani közöttetek és el akar fordítani benneteket attól, hogy megemlékezzetek Allahról és az istentiszteletről. Nem akarjátok hát abbahagyni?
- 92 Engedelmeskedjétek Allahnak és engedelmeskedjétek a küldöttnek és vigyázatok! Ha elfordultok, akkor tudnotok kell, hogy a küldöttünk feladata [csupán] az, hogy [az üzenetet] világosan átadja!

- 93 Azoknak, akik hisznek és jótetteket cselekszenek, nem róható fel vétkükül az, amit [a tilalom előtt] ettek, ha [különben] istenfélők és hívők és jótetteket cselekszenek, aztán [lankadatlanul] istenfélők és hívők és továbbra [is] istenfélők és jóravalók. Allah szereti a jóravalókat.
- 94 Ti hívők! Allah bizonyosan próbára tesz majd benneteket azzal a vaddal, amit a keze-
tekkel vagy a lándzsátokkal ejtetek el, hogy megtudja, ki féli őt titokban [is]. Aki ez-
után áthágja [az előírást], annak [a túlvilágon] fájdalmas büntetés lesz az osztályré-
sze.
- 95 Ti hívők! Ne öljeteek vadat, amikor [a zárándoklat idején] felszentelt állapotban vagy-
tok! Ha közületek valaki szándékosan öli meg azt, annyi bánatpénz terheli őt lábasjó-
szágban, amennyit az ér, amit megölt; döntsön erről két – igazságosságáról [ismert] –
ember! A jószágot mint áldozati állatot kell a Ka^ábához vinni! Vagy pedig [a vad meg-
ölésének] a jóvátétele az, hogy szűkölködőket kell táplálni, vagy ami – bűjtölésben –
ezzel egyenértékű. [Mindezt] azért, hogy [a vétkes] megízlelje tette förtelmességét.
Allah elnézi azt, ami korábban megtörtént. Aki azonban a [jövőben] visszaesik [e
bűnbe], azon Allah bosszút áll. Allah hatalmas, [ő] a bosszú letéteményese.
- 96 Megegyeztetett nektek [a zárándoklat idején is] az, hogy a tengeren halásszatok és
megegyétek [a zsákmányt] – gondoskodás ez rólatok és azokról, akik úton vannak.
Ám megtiltatott nektek az, hogy a szárazföldön vadásszatok, amíg fölszentelt álla-
potban vagytok! Féljétek Allahot, akinél [majdan] gyülekezésetek lesz!
- 97 Allah a Ka^ábát, a Szent Házat menedékké [?] / *qiyūman* / tette meg az emberek számá-
ra, és [ugyanígy] a Szent Hónapot, az áldozati állatokat, s a nyakdísz[ü]ket. [Mind]ez
azért [történt], hogy tudjátok: Allahnak tudomása van [mind]arról, ami az egekben
és földön van, és hogy Allah minden dolog tudója.
- 98 Tudnotok kell, hogy Allah büntetése rettenetes, [de azt is], hogy Allah megbocsátó és
könyörületes.
- 99 A küldöttnek [csupán] az a feladata, hogy [az üzenetet] átadja. Allah tudja azt, amit
kinyilvánítottok, és azt, amit elrejtetek.
- 100 Mondd: „A hitvány és a jó nem egyenlők egymással – még akkor sem, ha [a jó szű-
kösségével szemben] a hitvány bősége tetszene is néked!” Féljétek hát Allahot, ti,
akiknek van eszetek! Talán boldogultok.
- 101 Ti hívők! Ne kérdezősködjétek olyan dolgok felől, amelyek, ha föltáruhnának előtte-
tek, akkor fájdalmat okoznának néktek: de ha akkor kérdezősködtek felőlük, amikor
a [reájuk vonatkozó] *Korán* leküldetik, akkor föltáruhnak előttetek. Allah elnézi [a kér-
dezősködéseket]. Allah megbocsátó és kegyes.
- 102 [Már] tielőttetek is kérdezősködtek az emberek ezek felől, ám azután [mégsem] hittek
benne.
- 103 Allah nem rendelkezett semmit *balūr*ával, *sāib*ával, *waṣīl*ával és *hām*ival kapcsolatban.
Ám azok, akik hitetlenek, hazugságokat eszelnek ki Allah ellen. A nagyrészüik nem él
az eszével.
- 104 És ha azt mondják nekik: „Jöjjetek ahhoz, amit Allah [kinyilatkoztatás gyanánt] le-
küldött és a küldöthöz!” – akkor azt mondják: „Elegendőek nekünk [azok a szoká-
sok], amelyekben atyáinkat leltük föl!” És ha vajon az ő atyáik nem értettek semmit,
és nem vezéreltettek az igaz úton?
- 105 Ti hívők! Törődjétek saját magatokkal! Nem tud kárt okozni nektek az, aki tévelyeg,
ha [közben] ti az igaz úton vezéreltettek. Mindannyian Allahhoz fogtok [majdan]
visszatérni. És akkor majd közölni fogja veletek, hogy [az evilágon] mit cselekedte-
tek.
- 106 Ti hívők! [A következőképpen tétessék] tanúbizonyság közöttetek, ha valamelyikőtök
a halálán van és [eljön] a végrendelkezés ideje: Két – igazságosságáról ismert – ember

- [legyen jelen] közületek, vagy két másik, akik nem tartoznak hozzátok, ha fölkerekedve a földet járjátok, és akkor sújt benneteket a halál csapása. Visszatartjátok [a két tanút] az istentisztelet után és – ha kétségetek támad [szavahihetőségük iránt] – megesküsznek Allahra [mondván]: „Nem kótyavetyéljük el a [tanúságunkat] semmiféle áron, még akkor sem, ha egy közeli rokon érdekében [tennénk]; és nem titkoljuk el az Allah [előtt tett] tanúságtételt! Különben bizony bűnösök lennénk a bűnösök között!”
- 107 Ha pedig kiderülne mindkettőjükről, hogy valami bűnben marasztalhatók el, akkor két másiknak kell a helyükre lépniök azok közül, akik ellen [bűnben] marasztalható el [a két első tanú] – [a halotthoz] közel álló két rokonnak (*al-awlayayni*). Ők ketten esküdjenek meg Allahra [eképpen]: „A mi tanúságtételünk igazabb, mint az ő tanúságtételük és nem követtünk el túllépést! Különben bizony vétkesek lennénk a vétkesek között!”
- 108 Ezzel lehet leginkább biztosítani azt, hogy a valóságnak megfelelően tegyenek tanúságot, vagy féljenek, hogy az ő [hamis] esküvésük után [további] esküvésekre kerül sor. Féljétek hát Allahot és hallgassatok [arra, amit mondanak nektek]! Allah nem vezet [az igaz útra] a bűnös népet.
- 109 [Az Utolsó Ítélet] napján Allah összegyűjti a küldötteket és azt mondja: „Mit feleltetek nektek [az üzenetekre]?” Ők [pedig] azt mondják: „Nincs nekünk [magunktól] tudásunk [róla]. Bizony, [egyedül] te vagy az, aki tudván tudod a rejtett dolgokat.”
- 110 [Emlékezzetek arra], amikor Allah azt mondta: „Jézus Mária fia! Emlékezz a kegyelemre, amelyet irántad és szülőanyád iránt tanúsítottam [akkor], amikor megerősítetek téged a Szentlélekkel, úgy, hogy [mint gyermek] a bölcsőben szóltál az emberekhez és később mint felnőtt. [És emlékezz arra], amikor megtanítottam néked az Írást, a bölcsességet, a *Tórát* és az *Evangéliumot*! [És emlékezz arra], amikor az én engedelmemmel agyagból teremtettem valakit, ami úgy fest, mint a madár, és [életet] leheltél bele, s – az engedelmemmel – [igazi] madár lett. [És emlékezz arra], amikor az én engedelmemmel meggyógyítottad azt, aki születésétől fogva vak és a leprást, és [emlékezz arra], amikor az én engedelmemmel föltámasztottad a halottakat [a sírjukból], és [emlékezz arra], amikor távoltartottam tőled Izráel fiait [és nem bántottak], amikor nyilvánvaló bizonyítékokkal fölkerested őket, s [amikor] azok, akik hitetlenek, azt mondták: Ez nyilvánvaló varázslat.
- 111 [És emlékezzetek arra], amikor az apostoloknak azt sugalltuk: „Higgyetek bennem és a küldöttemben!” Ők azt mondták: „Hiszünk. Tanúsítsd, hogy alávetjük magunkat [Allahnak]!”
- 112 [És emlékezzetek arra], amikor az apostolok azt mondták: „Ó Jézus, Mária fia! Vajon a te Urad képes arra, hogy leküldjön nekünk egy asztalt az égből?” „Féljétek Allahot!” – mondta ő – „ha hívők vagytok [és ne kívánjatok efféle csodát]!”
- 113 Ők pedig azt mondták: „Szeretnénk enni róla és [azt szeretnénk], hogy megnyugodjék a szívünk és bizonyosságot nyerjünk arról, hogy az igazat mondtad és [szeretnénk] tanúságtételt [az asztal] mellett.”
- 114 Jézus, Mária fia [ekkor] azt mondta: „Ó Allah, Urunk! Küldj le hozzánk egy asztalt az égből, hogy ünnep legyen ez nekünk [annak is, aki most] az első és [annak is, aki majdan] az utolsó lesz [közöttünk], és hogy jel legyen az tőled! És gondoskodj rólunk! Te vagy a legjobb gondoskodó a gondoskodók között.”
- 115 Allah [pedig] azt mondta: „Leküldöm [hát] nektek [az asztalt]. És bárki közületek ezután hitetlen lesz, bizony olyan büntetéssel fogom azt [majdan] megbüntetni, ahogyan még nem büntettem senkit a teremtmények között!”
- 116 [És emlékezzetek arra], amikor Allah azt mondta: „Jézus, Mária fia! Mondtad-e vajon te az embereknek azt, hogy: Vegyetek engem és anyámat Allah mellé két istennek?” [Jézus pedig] azt mondta: „Magasztaltassál! Hogy jönnék én ahhoz, hogy olyasmit

- mondják, amihez nincsen jogom. Ha én [valóban] ezt mondtam volna, akkor te tudnád azt. Te tudod azt, amit én [elrejték] magamban, de én nem tudom, mit [rejtész el] te magadban. Bizony [egyedül] te vagy az, aki tudván tudod a rejtett dolgokat.
- 117 Csak azt mondtam nékik, amit te parancsoltál nekem, hogy: Szolgájlátok Allahot, az én Uramat és a ti Uratokat! És tanú voltam velük szemben, ameddig közöttük tartózkodtam. Miután pedig magadhoz szólítottál engem, te lettél az őrző fölöttük. Te vagy minden dolog tanúja.
- 118 Ha megbünteted őket [megteheted, hiszen] a te szolgálád ők. Ha pedig megbocsátasz nékik [megteheted, hiszen] te vagy a hatalmas és a bölcs.”
- 119 Allah azt mondta: „Olyan nap ez, amikor az igazaknak hasznára válik igaz mivoltuk.” Kertjeik lesznek [majdan], amelyek alatt patakok folynak és örökre ott fognak időzni. Tetszését leli bennük Allah [akkoron] és ők is tetszésüket lelik benne. Nagy diadal lesz ez.
- 120 Allahé az egek és a föld királysága, s [mind]az, ami bennük [és rajtuk] van. Minde- nek fölött hatalmas [ő].

Fordította Simon Róbert

A muszlim hagyomány a prófétai küldetés bizonyosságának tekinti a szúrát. A hozzá kötődő legenda szerint Mohamed csodálatos éjszakai utazást tett Mekkából Jeruzsálembe. Az alábbi szúra számos tanácsot fogalmaz meg a muszlimok számára.

17. szúra

Az éjszakai utazás

Allah, a könyörületes és az irgalmas nevében

- 1 Dicsőség annak, aki éjszaka utazást tett az ő szolgájával a Szent Mecsetből az igen távoli mecsetbe, amelynek megáldottuk a környékét, hogy mutassunk néki a jeleinkből! Bizony, ő az, aki [mindent] hall és lát.
- 2 És mi adtuk [hajdan] Mózesnek az Írást és útmutatássá tettük az Izráel fiainak [mondván]: „Ne vegyetek magatoknak gyámolítót rajtam kívül,
- 3 ti, akik azoknak a leszármazottai vagytok, akiket Noéval együtt vittünk [a bárkába]!” Bizony, ő hálás szolga volt.
- 4 És Izráel fiaival kapcsolatban eképpen döntöttünk az Írásban: „Bizony, ti két ízben fogtok romlást okozni a földön, és fennhéjázva fogtok hatalmaskodni.
- 5 Amikor az első alkalom fenyegetése bekövetkezik, hatalmas erejű szolgálainkat küldjük ellenetek. És [tűzzel-vassal] végigkutatják házaikat és a fenyegetés beteljesedik.
- 6 Aztán visszaadjuk nektek fölöttük a hatalmat, s bőségesen ellátunk benneteket javakkal és fiúgyermekkel és számosabbá tesszük a hadi népeteket.”
- 7 Ha jót cselekesztek, a magatok hasznára teszitek a jót. Ha pedig rosszat cselekesztek, az [is] a magatoké. „És amikor az utolsó [alkalom] fenyegetése bekövetkezik, [elküldjük ismét a szolgálainkat], hogy fájdalom [torzítsa el] az orcákat, és hogy behatoljanak a mecsetbe, amiképpen első ízben behatoltak oda, és földig rombolják azt, ami a hatalmukba került.

- 8 Az Uratok talán irgalmas lesz hozzátok. Ám ha újra kezdtetek, akkor mi [is] újra kezdjük. És a gyehegnát a hitetlenek börtönévé tettük."
- 9 Ez a *Korán* oda vezet el, ami [az] egyenesebb [út] és hívül adja a hívőknek – akik jótetteket cselekszenek –, hogy óriási fizetség lesz az osztályrészük,
- 10 és hogy azoknak, akik nem hisznek a túlvilágban, fájdalmas büntetést készítettünk elő.
- 11 Az ember éppúgy fohászkodik a rosszért, amiképpen a jóért – mert az embernek mindig sietős.
- 12 Két jellé tettük az éjszakát és nappalt, és eltöröltük az éjszaka jelét és a nappal jelét tettük láthatóvá, hogy gyarapodást áhítozzatok akkor az Uratoktól, és megismerjétek az évek számát és az [idő]számítást. És minden egyes dolgot világosan megmagyaráztunk.
- 13 Minden embernek a nyakára erősítettük a sorsát. És a Feltámadás Napján írást hozunk elő neki, amit kiterítve talál majd.
- 14 [És azt mondjuk neki]: „Olvasd föl az írásodat! Elegendő vagy ma saját magad, hogy számot adjál önmagad ellen!”
- 15 Aki az igaz útra vezettetik, az a maga hasznára vezettetik. Aki pedig tévelyeg, az a maga kárára tévelyeg. És senki nem cipeli egy másiknak a terhét. És nem büntettünk soha [egy közösséget] úgy, hogy előtte ne küldtünk volna egy küldöttet [hozzájuk].
- 16 Amikor el akarunk pusztítani egy várost, parancsot adunk a gazdagoknak, és gaztetteket követnek el ott. Eképpen igazolódik az [ellenük kimondott] szó, és rombadöntjük azt mindenestől.
- 17 És hány nemzedéket pusztítottunk el Noé után! A te Urad eléggé ismeri és átlátja az ő szolgálóinak a vétkeit.
- 18 Aki a tovasiető [evilági életet] akarja, annak gyorsan adunk abban azt, amit akarunk, annak, akinek szándékozunk. Azután elrendeljük neki a gyehegnát, benne fognak sülni gyalázatban, félredobva.
- 19 Akik azonban a túlvilágot akarják, buzgón törekszenek utána és hívők, azok buzgalmának meg lesz a köszönete [Allahnál].
- 20 Mindannyiunknak – ezeknek éppúgy, mint amazoknak – gazdagon adunk a te Urad adományából. A te Urad adománya nincs [senkitől] megtiltva.
- 21 Nézd hogyan részesítettünk egyeseket előnyben másokkal szemben! Ám a túlvilágon nagyobb fokozatok és kitüntetések lesznek.
- 22 Ne helyezz Allah mellé más istent, nehogy azután ottmaradjál gyalázatban, elhagyottan!
- 23 És elrendelte a te Urad, hogy csupán őt szolgáljátok, és hogy [legyetek] jók a szülőkhez! Ha kettőjük közül az egyik, vagy mindketten élemedett korba jutnak, ne mondd nekik azt, hogy „Pfúj!” és ne becsméreld őket, hanem tisztelettel beszélj velük!
- 24 És terjeszd fölējük könyörületességéből az alázatosság szárnyát és mondd: „Uram! Légy hozzájuk irgalmas, amiképpen ők fölneveltek engem, amikor kicsi voltam!”
- 25 A ti Uratok a legjobb tudója annak, mi van a lelketekben, vajon igazak vagytok-e. Bizony, ő megbocsátó azokkal szemben, akik készek a bűnbánatra.
- 26 És add meg a rokonnak, ami megilleti őt, és a szegénynek és annak, aki úton van! De nyaklő nélkül ne pazarolj!
- 27 Akik pazarolnak, azok a Sátán fivérei. Bizony, ő nagyon hálátlan Ura iránt.
- 28 És ha elfordulsz tőlük, azt kívánva, hogy – mint reméled – Urad megkönyörül, akkor [legalább] nyájas szót szólj hozzájuk!
- 29 És ne hagyd a kezed megbilincselve a nyakadon, ám ne is terjeszd ki túl bőkezűen a markodat, nehogy ott maradjál gyalázatban, nincstelenül!

30. A te Urad bőkezűen gondoskodik, akiről akar, és szűkmarkúan mér [máskor]. Bizony, ő ismeri és átlátja a szolgálait.
31. És ne öljétek meg a gyermekeiteket a szegénységtől félve – mi ellátunk benneteket és őket! Bizony nagy bűn az ő megölésük!
32. És tartásatok távol magatokat a paráználkodástól! Szégyenletes dolog az! Milyen rossz út!
33. És ne oltsatok ki – csak jogosan – [ember]életet, amit Allah tilalmasnak nyilvánított. Ha valakit jogtalanul ölnek meg, akkor a legközelebbi rokonának adunk hatalmat [a megtorlásra]. Ám tartson mértéket az ölésben! [Az elégtétel során] segítséget fog kapni.
34. És ne nyúljatok az árva jószágához – kivéve a legáldásosabb módot – mindaddig, amíg el nem éri a nagykorúságot! És teljesítsétek az egyezséget! Az egyezségről [majdan] számot kell adni!
35. Ha kímélték, adjatok igazságos mértékkel, és mérjétek pontos mérleggel! Ez jobb [nektek] és kedvezőbb kimenetele lesz.
36. És ne járj annak a nyomában, amiről nincsen tudásod! A hallásról, a látásról és a szívről – minderről számot kell majd adni!
37. És ne járj kevélyen a földön! Nem fogod tudni áttörni a földet és a hegyek magasát sem éred el.
38. Mindaz, ami ebből rossz, gyűlöletes a te Urad előtt.
39. Ez annak a bölcsességnek a része, amelyet az Urad sugallt néked. És ne helyezz Allah mellé más istent, különben a gyeheennába vettetsz gyalázatban, félredobva!
40. Vajon a ti Uratok titeket fiúgyermekkel tüntetett ki, a maga számára pedig női lényeket választott ki az angyalok között? Bizony, rettenetes állítást állítottok!
41. És [sokféleképpen] magyaráztuk ebben a Koránban, hogy hallgassanak az intésre. Ám ez csak növeli nemtetszésüket [az igazság iránt].
42. Mondd: „Ha – amiképpen ők állítják – más istenek lennének mellette, akkor utat keresnének a trónus Urához.”
43. Magasztaltassék! Mennyire fölötte áll ő annak, amit állítanak!
44. Őt magasztalja a hét ég, és a föld, s ezek lakói. Nincs semmi, ami ne az ő dicsőségét zengené. Ti azonban nem értitek az ő magasztalását. Bizony, ő kíméletes és megbocsátó.
45. És amikor a *Koránt* hirdeted, közéd és azok közé, akik nem hisznek a túlvilágban, egy láthatatlan függönyt helyezünk,
46. és szívükre leplet borítunk, fülükre pedig süketséget, hogy ne érthessék azt. És ha egyedül az Uradról emlékezel meg a *Koránban*, akkor nemtetszésükben a hátukat fordítják.
47. És mi nagyon is jól tudjuk azt, miért hallgatnak oda, amikor rád hallgatnak és amikor bizalmasan beszélgetnek [és] amikor a vétkesek azt mondják: „Csupán egy elvarázsolt embert követtek.”
48. Figyeld meg, hogy példálóztak rólad szólva! Ám ők tévelyegnek és képtelenek az [igaz] utat meglegelni.
49. És azt mondják: „Vajon amikor [már csak] csont és por leszünk, csakugyan egy új teremtésben fogunk föltámadni?”
50. Mondd: „Legyetek bár kő, avagy vas,
51. vagy bármi teremtetett dolog, amiről úgy vélekedtek, hogy még nehezebb [megteremteni] – [akkor is] föltámadtok.” És ők azt mondják majd: „Ki fog minket visszavinni [az életbe]?” Mondd: „Az, aki először teremtetett meg benneteket.” Akkor ingatni fogják majd a fejüket feléd és azt mondják: „Mikor lesz az?” Mondd: „Talán már közel van.

- 52 Azon a napon, amikor ő szólít benneteket! És ti az ő magasztalásával feleltetek, és azt gondoljátok, hogy csak egy rövid ideig időztetek [a sírban].”
- 53 És mondd az én szolgálóimnak, hogy úgy beszéljenek, ahogy az a legillendőbb! Bizony, a Sátán a viszály magvait hinti el köztetek. Bizony, a Sátán nyilvánvaló ellensége az embernek.
- 54 A ti Uratok a ti legjobb ismerőtök. Ha úgy akarja, megkönyörül rajtatok, és ha úgy akarja, megbüntet benneteket. És mi nem úgy küldtünk el téged, hogy az ő istápolójuk légy.
- 55 És a te Urad a legjobb ismerője azoknak, akik az egekben és a földön vannak. És egyes prófétákat előnyben részesítettünk másokkal szemben. És Dávidnak zsoltárt adtunk.
- 56 Mondd: „Fohászokdjatok csak azokhoz, akiket őrajta kívül [istenségeknek] vélték! Nem képesek ők arra, hogy elhárítsák rólatok a bajt, vagy megváltoztassák [azt]”.
- 57 Akihez fohászokdnak, azok az ő Uruk szoros közelségét áhítazzák, [vetélkedve] melyikük lesz közelebb [hozzá], reménykednek az irgalmában és félik az ő büntetését. Bizony, a te Urad büntetésétől óvakodni kell!
- 58 Nincsen egy város sem, amelyet még a Feltámadás Napja előtt el ne pusztítanánk, vagy meg ne büntetnénk szörnyű büntetéssel. Ez följegyeztetett az Írásban.
- 59 És csupán az akadályozott meg bennünket abban, hogy [csodás] jeleket küldjünk, hogy a hajdanvoltak hazugsággal vádolták azokat. És adtunk a *Tamūd*nak egy nőstény tevét nyilvánvalóan látható [jelként] – ám ők vétkeztek ellene. És [most már] csupán azért küldünk [csodás] jelet, hogy félelmet keltsünk.
- 60 És [emlékezz arra], amikor azt mondtuk neked: „Bizony, a te Urad [tudásával és hatalmával] körülveszi az embereket.” És a Látomást, amelyet láttatunk veled, csupán kísértésnek tettük meg az embereknek és az átkozott fát [is] a *Korán*ban. Félelmet akarunk kelteni bennük. Ám ez csak még jobban megerősíti őket nagy megátalkodottságukban.
- 61 És [emlékezz arra], amikor azt mondtuk az angyaloknak: „Boruljatok le Ádám előtt!” Ők pedig [mindannyian] leborultak, kivéve Iblis. Ő azt mondta: „Vajon olyasvalaki előtt boruljak le, akit agyagból teremtettem?”
- 62 Azt mondta [még]: „Vajon mit tartasz arról, akit nagyobb tiszteletben részesítéssel nálam? Ha haladékot adsz nekem a Feltámadás napjáig, bizony mondom – kevés kivétellel – hatalmam alá vonom az utódait!”
- 63 „Pusztulj innen!” – mondta [Allah]. „Bárki követ téged közülük – bizony, a gyehenna lesz a ti fizetségetek – bőséges fizetség gyanánt!”
- 64 És riaszd föl hangoddal közöttük azt, akit csak bírsz és támadj rájuk a lovasságoddal és a gyalogságoddal és légy az ő részestársuk a javaikban és a gyermekeikben. És ígérj nekik! Ám a Sátán csalárd módon ígérget nekik.
- 65 Az én szolgálói fölött azonban nincsen hatalmad!” A te Urad elégséges istápoló!
- 66 A te Urad az, aki tovaajtja nektek a hajókat a tengeren, hogy törekedjete az ő kegye után. Bizony, ő irgalmas hozzátok.
- 67 Ha balsors sújt benneteket a tengeren, bizony, eltűnnek azok [az istenek], akikhez fohászokdtok, – kivéve őt. Ám miután kimentett benneteket a szárazföldre, elfordultok. Az ember hálátlan!
- 68 Vajon biztonságban érzitek magatokat attól, hogy nem süllyeszti el alattatok a földnek [azt az] oldalát, vagy nem küld rátok közáporral vemhes vihart és akkor nem leltetek senkit, aki benneteket gyámolítana?
- 69 Vagy biztonságban érzitek magatokat attól, hogy nem visz vissza benneteket újra a tengerre és [nem] küld rátok pusztító orkánt és elsüllyeszt titeket azért, mert hálátlanok voltatok: azután nem találtok senkire, aki ellenük emiatt perbe szállhatna az érdekekben?

- 70 Megbecsültük hajdan Ádám fiait. És vittük őket a szárazföldön és a tengeren és [mindenfélre] jó dologgal láttuk el őket. És azok között, akiket teremtetünk, sokak fölé emeltük őket jól láthatóan.
- 71 [Emlékezz] arra a napra, amikor minden embert előszólítottunk az írásukkal (*bi-imāmihim*). Akiknek az írása a jobbájába adatik, azok felolvassák azt, és nem történik velük annyi igazságtalanság sem, mint a datolyamagon lévő rost.
- 72 Aki vak az [világon], az még vakabb a túlvilágon, és még messzebb tévelyeg az [egyenes] úttól.
- 73 És ők csaknem kísértésbe vittek téged, [hogyan] eltántorítsanak attól, amit sugalltunk neked, hogy valami mást koholjál ellenünk. Akkor bizony barátjuknak fogadtak volna téged!
- 74 És ha nem erősítettünk volna meg téged, már-már bizony egy kissé hajlottál volna feléjük.
- 75 Akkor bizony kétszeres [büntetést] ízeztettünk volna meg veled az életben és a halálban. Aztán nem találsz senkit, aki segítene téged velünk szemben.
- 76 És ők csaknem elriasztottak téged [a] földről, hogy elúzzanak onnan. Ám akkor csak egy rövid ideig tartózkodtak volna [ott] teutánad,
- 77 azoknak a küldötteknek a szokásos módján, akiket teelötted küldtünk volt el. És te nem fogsz semmiféle változtatást föllelni a mi bevett szokásunkban.
- 78 Végezd el az istentiszteletet napszállatkor, amíg beáll az éj! És a hajnali igehirdetést! A hajnali igehirdetésről tanúság tétetik.
- 79 És az éjszaka egy részében virrasszál vele – kötelességen fölül végzett cselekedetként! Az Urad talán dicséretes rangra támaszt majd föl.
- 80 És mondd: „Uram! Add meg nekem, hogy igaz bemenetelem és igaz kimenetelem legyen! És rendelj nekem hatalmat magadtól [és] segítő!”
- 81 És mondd: „Eljött az Igazság és elenyészett a hamisság!” A hamisság [mindig] elenyészik.
- 82 Azt küldjük le a *Koránból*, ami gyógyulás és irgalom a hívőknek, ám csak növeli a vétkesek kárát.
- 83 És amikor kegyet gyakorolunk az ember iránt, elfordul, és eloldalog. Amikor azonban baj sújtja, akkor kétségbeesik.
- 84 Mondd: „Mindenkinek a maga módján cselekszik. És a te Urad a legjobb tudója annak, hogy ki vezéreltetik inkább [az egyenes] úton.”
- 85 Kérdeznek téged a lélekről. Mondd: „A lélek az én Uram ígéjéből való. Ám csak kevés tudás adatott néktek.”
- 86 Ha úgy akarnánk, akkor bizony eltörölnénk azt, amit sugalltunk neked. Aztán nem találsz majd senkit, aki ebben velünk szemben pártfogód lenne.
- 87 [Semmi más ez], mint irgalom a te Uradtól. Bizony, nagy az ő kegye irántad!
- 88 Mondd: „Ha a dzsinnek és az emberek összefognának, hogy olyasmivel álljanak elő, ami a *Koránhoz* hasonlatos, nem tudnának ahhoz foghatóval előállni – még akkor sem, ha kölcsönösen segítenék egymást.
- 89 És ebben a *Koránban* mindenféle példát sorjázattunk elő az embereknek. Ám a legtöbb ember megmakacsolta magát a hitetlenségben.
- 90 És azt mondták: „Nem hiszünk neked mindaddig, amíg nem fakasztasz nekünk forrást a földből,
- 91 vagy lesz egy kertet, pálmafákkal és szőlőtőkékkel, amelyek között patakok árját árasztod;
- 92 vagy – ahogyan állítottad – ráncszakasztod az égboltot darabokban, vagy idehozod Allahot és az angyalokat a szemünk elé;
- 93 vagy lesz egy arannyal díszített házad, vagy fölmegy [lajtorján] az égbe. És [még ak-

- kor] sem hiszünk abban, hogy fölmentél, amíg Írást nem küldesz le nekünk, amit el-
olvashatunk.” Mondd: „Magasztaltassék az én Uram! Vajon mi más lennék én, mint
ember [és] küldött?”
- 94 És amikor eljött hozzájuk az útmutatás, csupán az akadályozta az embereket abban,
hogy higgyenek, hogy azt mondták: „Vajon Allah embert küldött el küldött gya-
nánt?”
- 95 Mondd: „Ha angyalok lennének a földön, s háboríthatatlanul járhatnának, akkor bíz-
vást angyalt küldtünk volna le hozzájuk az égből küldöttként.”
- 96 Mondd: „Allah elégséges tanú közötttem és közöttetek. Bizony ő ismeri és átlátja a
szolgáit.”
- 97 Akit Allah vezet, az az igaz úton vezetettetik. Akit pedig tévútra vezet, azoknak nem
találsz gyámolítókat rajta kívül. A Feltámadás Napján összegyűjtjük őket, orcájukon
[vonszolván], vakon, némán és süketen. A gyehenna lesz az ő lakhelyük. Valahányszor
kialszik [a tűz], lobogó lánggá szíftuk föl azt.
- 98 Ez az ő fizetségük azért, mert nem hittek a jeleinkben és azt mondták: „Vajon, ami-
kor [már csak] csont és por leszünk, csakugyan új teremtesben fogunk föltámad-
ni?”
- 99 Vajon nem látták, hogy Allah, aki megteremtette az egeket és a földet, képes arra,
hogy hozzájuk hasonlókat teremtsen? Határidőt szabott meg nekik, amit kétség nem
illeghet. Ám a vétkesek megmakacsolták magukat a hitetlenségben.
- 100 Mondd: „Lennének bár a tiétek az én Uram irgalmának minden kincsei, akkor is
megtartanátok [azokat magatoknak] attól félve, hogy kiadjátok. Bizony, fősvény az
ember!”
- 101 És adtunk hajdan Mózesnek kilenc nyilvánvaló jelet. Kérdezd csak meg Izráel fiait!
[Emlékezzetek arra], amikor eljött hozzájuk! Fáraó azt mondta neki: „Mózes! Úgy vé-
lem, hogy varázslat ígézett meg téged.”
- 102 „Tudhatod pedig” – mondotta ő -, „hogy e [jeleket] senki más, csakis az egek és a
föld Ura küldte le látható bizonyosságok gyanánt. Fáraó! Úgy vélem, hogy elvesz-
tél!”
- 103 És [Fáraó] el akarta ijeszteni őket a földről. És vízbefullasztottuk őt és mindazokat,
akik vele voltak.
- 104 És miután ő már nem volt, azt mondtuk Izrael fiainak: „Lakjátok ezt a földet. És ami-
kor eljő a túlvilág ígérete, tarka tömegben hozunk elő benneteket.”
- 105 Az Igazsággal küldtük le azt, és az Igazsággal jött le. És csupán örömhír-hozó és intő
gyanánt küldtünk el téged.
- 106 És *Korán* [ez], amelyet részekre osztottunk, hogy sietség nélkül hirdesd az emberek-
nek. És bizony, mi [igaz] küldetéssel küldtük le azt.
- 107 Mondd: „Higgyetek benne, vagy ne higgyetek! Akiknek őelőtte adatott a tudás, ami-
kor hirdettetik nekik, levetik magukat orcájukkal a földre borulva
- 108 és azt mondják: Magasztaltassék a mi Urunk! A mi Urunk ígérete beteljesedett!”
- 109 És sírva, arccal a földre borulnak és öregbíti őket alázatukban.
- 110 Mondd: „Foháskodjatok Allahhoz, vagy foháskodjatok a Könyörölteshez! Bármelyik-
hez is foháskodtok, őt illetik meg a legszebb nevek! És ne mondd hangosan az
imádat, de ne is mondd túl halkán, hanem törekedj a középútra!”
- 111 És mondd: „Dicsőség Allahnak, aki nem nemzett fiat és akinek nincs társa az orszá-
lásban és nincs gyámolítója, [akinek] a megaláztatástól [meg kellene őt védenie].” És
hangos szóval magasztald az Ő nagyságát!

Fordította Simon Róbert

Az alábbi szúra egységes és rendkívül következetesen szerkesztett. Benne az iszlám felfogás mennyre és pokla érzékletes leírásban jelenik meg.

56. szúra

A bekövetkező

Allah, a könyörületes és az irgalmas nevében,

- 1 Ha beteljesedik a bekövetkező [Óra],
- 2 nem tagadja senki a beálltát.
- 3 [Van, akit] megaláz, [van, akit] fölemel.
- 4 Amikor remegve megrázkódik a föld,
- 5 és izzé-porrá morzsolódnak a hegyek,
- 6 és szétszóródó porrá válnak,
- 7 [ti emberek] háromfélék lesztek:
- 8 a jobbkez felőliek – milyenek a jobbkez felőliek? -,
- 9 és a balkéz felőliek – milyenek a balkéz felőliek? -,
- 10 és az élenjárók. Az élenjárók –
- 11 ők azok, akik közel állnak [Allahhoz]
- 12 a gyönyörűség kertjeiben;
- 13 csapatostól a hajdanvoltak közül,
- 14 ám a későbbiek közül [csak] kevesen.
- 15 [Arannyal és drágakövel] átszótt pamlagokon
- 16 hevernek kényelmesen egymással szemben,
- 17 és örökifjú fiúk járnak körbe közöttük
- 18 kelyhekkel, kancsókkal és forrásvízzel telt kupákkal,
- 19 nem fáj tőle a fejük és nem részegednek meg;
- 20 és gyümölcsökkel, amit csak választanak,
- 21 és szárnyasok húásával, amit csak megkívánnak,
- 22 és nagyszemű hurik lesznek,
- 23 akik jól elrejtett gyöngyökhöz hasonlatosak –
- 24 [mindez] fizetségül azért, amit tettek.
- 25 És nem hallanak ott üres fecsegést, sem bűnre csábítást,
- 26 hanem csak azt a szót, hogy: „Békesség, békesség!”
- 27 És a jobbkez felőliek! Milyenek a jobbkez felőliek?
- 28 Tövis nélküli krisztustövis-fák,
- 29 és [virággal] borított akácfa között
- 30 messzire nyúló árnyékban lesznek,
- 31 csobogó vízzel,
- 32 sok gyümölcssel,
- 33 amelyet szakadatlanul és akadálytalanul [ehetnek],
- 34 fölmagasított ágyakon:
- 35 [hurikkal], akiket [külön] teremtéssel teremtettünk,
- 36 és tettük őket szüzekké,
- 37 szerelemmel szeretőkkel, egykorúakká –
- 38 a jobbkez felőliek számára:
- 39 csapatostól a hajdanvoltak közül,

40 és csapatostól a későbbiek közül [is].
 41 És a balkéz felőliek! Milyenek a balkéz felőliek?
 42 Számumban és forrásban lévő vízben lesznek,
 43 fekete füstárnyékban,
 44 amely nem hűvös és nem kellemes.
 45 Korábban az [evilág] nekik jutott gyönyöreit élvezték,
 46 és makacsul megmaradtak a nagy bűnben.
 47 És azt szokták mondogatni: „Ha mi meghaltunk, s porrá és csonttá váltunk, vajon [új életre] támadunk föl,
 48 [mi] és hajdanvolt őseink?”
 49 Mondd: „A hajdanvoltak és a későbbiek
 50 bizony összegyűjtettnek egy kijelölt nap határidején,
 51 aztán pedig, ti tévelygők és hazugsággal vádolók,
 52 a *zaqqūm*-fa [gyümölcsét] eszitek,
 53 azzal töltitek meg a gyomrokat,
 54 és forrásban lévő vizet isztok rá,
 55 úgy isztok, ahogy a vízkórásban szenvedő nőténytevék *isznak*.”
 56 Ez az ő szálláshelyük az Ítélet Napján.
 57 Mi teremtetünk benneteket. Miért nem ismeritek el az Igazságot?
 58 Mit gondoltok? Az [ondót], amit kilövelltek
 59 ti teremtitek-e, vagy mi vagyunk a teremtői?
 60 És elrendeltük közöttetek a halált – s tőlünk nem futhat el senki sem –
 61 azért, hogy hozzátok hasonlókra cseréljünk ki benneteket, és hogy [újra] létrehozunk benneteket, amiről nincs tudásotok.
 62 Pedig ti megtudtátok, hogy milyen az első teremtés. Miért nem hallgattok az intő szóra?
 63 Mit gondoltok? Amikor megmunkáljátok a szántóföldet,
 64 vajon ti vetitek-e [és sarjasztjátok ki] abban a magot, vagy mi vagyunk-e a magvetők?
 65 Ha akarnánk, száraz kóróvá tennénk és nem győznétek csodálkozni [?], [mondván]:
 66 „Eladósodtunk,
 67 és ráadásul [munkánk gyümölcséről is] le kell mondanunk.”
 68 Mit gondoltok a vízről, amit isztok?
 69 Vajon ti bocsátottátok-e le azt a felhőkből, vagy mi voltunk a lebocsátók?
 70 Ha akarnánk, keserűvé tennénk azt. Miért nem vagytok hálásak?
 71 Mit gondoltok a tűzről, amit csiholtok?
 72 Vajon ti sarjasztottátok-e a fát hozzá, vagy mi voltunk a sarjasztók?
 73 Emlékeztetővé tettük azt és hasznára azoknak, akik a sivatagban vannak.
 74 Magasztald hát a te hatalmas Urad nevét!
 75 Nem! Esküszöm a helyekre, ahol a csillagok elenyésznek!
 76 Ha tudnátok, hogy milyen szörnyű eskü ez!
 77 Bizony, ez nemes *Korán*,
 78 [amelynek az eredetije] egy jól őrzött Írásban van,
 79 amit csupán a megtisztítottak érinhetnek,
 80 a teremtmények Ura küldte le.
 81 Vajon mást mondtok erről a híradásról, mint amit gondoltok?
 82 És mindennapi kenyeretekké teszitek azt, hogy hazugságnak vélték?
 83 Ha a [haldokló lelke] a torkához érkezik,
 84 ti pedig körülnézték akkor

85 - miközben mi közelebb vagyunk hozzá, mint ti, de nem látjátok –
 86 vajon, ha nem vár benneteket majdan Ítélet,
 87 miért nem térítitek vissza azt [a testbe]- ha az igazat mondjátok?
 88 Ha ő azok közé tartozik, akik közel állnak [Allahhoz],
 89 akkor nyugalom, fűszeres illatú növények és [a] gyönyörűség kertjei [várják őt].
 90 És ha ő a jobbkéz felőliekhez tartozik, akkor:
 91 „Békesség neked a jobbkéz felőliektől!”
 92 És ha a hazugsággal vádolókhoz és a tévelygőkhez tartozik,
 93 akkor forrásban levő víz lesz a vendéglátás,
 94 és sülés a [Pokol] tüzében.
 95 Bizony, ez a kétségtelen igazság.
 96 Magasztald hát a te hatalmas Urad nevét!

Fordította Simon Róbert

A hagyomány az utolsó medinai szúrák egyikének tekinti ezt a megnyilatkozást, amely 630-632 között keletkezett.

110. szúra A segítség

Allah, a könyörületes és az irgalmas nevében.

- 1 Amikor eljön Allah segítsége és a győzelem,
- 2 és [amikor] látod, hogy az emberek seregestől csatlakoznak Allah vallásához,
- 3 akkor hirdesd Allah dicsőségét és kérj tőle bocsánatot! Ő kész a kiengesztelődésre.

A mekkai korszak kinyilatkoztatásának – az iszlám Credónak - tartják a következő szúrárt.

112. szúra Az őszinte hit

Allah, a könyörületes és az irgalmas nevében.

- 1 Mondd: „Ó Allah, az egyedülvaló,
- 2 Allah, az örökkévaló!
- 3 Nem nemzett és nem nemzetett.
- 4 És senki nem fogható hozzá.”

Fordította Simon Róbert

2.

Az arab filozófia

A részletek a korabeli arab filozófiai gondolkodás és életfelfogás állapotáról tudósítanak.

Ibn Haldūn a legjelentősebb muszlim történetfilozófus. Tevékenységének középpontjában Észak-Afrika középkori viszonyainak elemzése és feldolgozása állt. A következő részletek munkásságának, gondolatrendszerének bemutatását szolgálják.

Ibn Haldūn
(Részletek)

A steppelakók ősibbek a városlakóknál és korábbiak azoknál.
A steppei élet a civilizáció és a városok alapja, s erőforrása.

Említettük, hogy a steppelakók életmódjukban a nélkülözhetetlenül szükségesre szorítkoznak és nem képesek ennél többre, míg a városlakók életmódjukban és szokásaikban a luxus és a fényűzés (által kialakított) szükségletekkel törődnek. Nem kétséges, hogy a nélkülözhetetlenül szükséges megelőzi és korábbi annál ami a kényelmet és a fényűzést szolgálja, mivel az előbbi a gyökér, s az utóbbi a belőle sarjadó ág. A steppelakók (ezért) a városok és a városlakók kiindulópontja és korábbiak azoknál, mivel az ember elsődlegesen megoldandó feladata a nélkülözhetetlenül szükséges (előteremtése), s csupán akkor kerül sor a kényelemre és a fényűzésre, ha az előbbit biztosította magának. eképpen a steppei élet keménysege megelőzi a városi élet elpuhultságát. emiatt láthatjuk azt, hogy a városiasodás a steppelakó célja, amely felé törekszik, igyekezete révén megteremti azt. Míhelyt olyan javak birtokába jutott, amelyek lehetővé teszik számára a fényűzés feltételeit és szokásait, áttér a könnyű életmódra, és hagyja magát a város(i lét) kötőféke (által vezetni). Ez a helyzet minden steppei törzssel. A városi emberben ellenben nincsen semmi hajlandóság a steppei életmód iránt, kivéve, ha a szükség kényszeríti erre, vagy ha lemarad városa lakóinak az életformájától.

Hogy a steppelakóknál keresendő a városi népesség eredete, s az utóbbiaknál régebbi múltjuk van, azt az is tanúsítja, hogyha bármelyik nagyváros lakosságát megvizsgáljuk, azt tapasztaljuk, hogy lakóinak túlnyomó része a város környékének, vagy a hozzá tartozó falvak népességéből kerül ki; mikor jobban ment nekik, letelepedtek a városban, s rákaptak a városi népesség között dívó kényelemre és fényűzésre. Ez pedig azt bizonyítja, hogy a városi életmód a steppeiből nő ki, az utóbbi annak alapja. Így értendő ez!

Minden steppei és városi népesség különbözik életmódjuk jellegében. Egyes nemzetiségek (ḥaiy) nagyobbak másoknál, egyes törzsek nagyobbak más törzseknél, (úgy) egyes városok tágasabbak másoknál, bizonyos városok népesebbek (aktar ʿumran^m) más városoknál.

Világos lett, hogy a steppelakók létezése megelőzi a kis- és nagyvárosok létezését, s azok alapjául szolgálnak, továbbá az, hogy a kis- és nagyvárosok létezése a fényűzés és a kényelem szokásaiból ered, amelyek későbbiek a megélhetés szűkösségének a szokásainál.

(II 3): Q I,223-5; W 413-4)

Tudnunk kell, hogy az adózás összege a dinasztia kezdetén a kevés adókivetés (*wazāʾiʿ*) ellenére egészében sok, a végén pedig a sok adókivetés ellenére egészében kevés. Ennek az az oka, hogy amikor a dinasztia a vallás hagyományait (*sunan*) követi, akkor csupán a vallásjogilag előírt kötelezettségeket követeli meg, tehát a (muszlimok) „alamizsnáját” (*sadaqa*), a földadót (*harāǧ*) és a (nem-muszlimok) fejadóját (*ǧizya*). Ez kevés adókivetést jelent, mivel a vagyona kivetett alamizsnaadó összege közismerten kevés. Ugyanez a helyzet a gabonára és a lóbaszjóságra kirótt alamizsnaadóval (*zakāt*), a fejadóval, a földadóval és a vallástörvény által előírt összes kötelezettséggel. Ezeknek megvan a maguk határa, amit nem lehet túllépni.

Ha (a dinasztia) a hatalommal való alávetés (*taǧallub*) és a csoportssolidaritás hagyományait követi, akkor kezdetben, mint erről szó esett, a nomád életforma jellemzi. Ez pedig megköveteli a türelmességet, a nemeslelkűséget, a mások iránti készséget, s az emberek javainak megkímélését, s azt, hogy ritka eseteiktől eltekintve nincs bennük hajlandóság a javak megszerzésére. Emiatt csekély az egyes (emberre kirótt) kötelezettség és adókivetés, amely együttesen alkotja az (adó) jövedelmet. Ha pedig az alattvalókra kirótt adókivetések és kötelezettségek alacsonyok, akkor kedvet kapnak a munkára és serényen fognak tevékenykedni. A kevés adó miatt ugyanis a civilizációt gyarapító tevékenységek/népesség (*iʿtimār*) megsokasodnak, s az elégedettség bőségesen meghozza a hasznát. Ha pedig a civilizáció gyarapító tevékenységek/népesség megsokasodnak, akkor az (egyes emberek) kötelezettségeinek és adókivetéseinek a száma gyarapszik, s eképpen lesz sok az adó, amely ezek összessége.

Ha a dinasztia tartós életű lesz, s uralkodói rendre-sorra követik egymást, akkor kifinomult eszesség fogja jellemezni őket. A beduin életforma a maga egyszerűségével, türelmes és elnéző jellegével eltűnik, s átadja helyét a királyi uralomnak, amely zsarnoki, s a civilizációnak, amely kifinomult eszességre ösztönöz. A dinasztia tagjait ekkoriban a rátartiság légköre fogja jellemezni. Elmerülnek a bőségben és a fényűzésben, s ennek következtében szokásaik és szükségleteik megsokasodnak. Emiatt aztán szaporítják a kötelezettségeket és az adókivetéseket, amelyekkel megterhelik az alattvalókat: a földműveseket és a parasztokat, s az összes adófizető népességet. Minden egyes kötelezettséget és adóterhet alaposan fölemelnek, hogy nagyobb legyen az adóbevételeik. Különböző vámokat vetnek ki a kereskedelmi ügyletekre, s mint megemlítjük majd, még a kapukra is. Aztán ezek az adókivetések fokozatosan növekednek annak megfelelően, ahogy a dinasztia fényűző szokásai sokasodnak, szükségleteik szaporodnak, a kiadás pedig ezek miatt emelkedik. Végül a kötelezettségek súlyosan ránehezednek az alattvalókra és meggörnyesztenek őket. Hovatovább kötelező szokássá válnak, mivel a növekedések fokozatosan történtek, s már nem tudja senki sem pontosan, hogy ki emelte föl, vagy vetette ki azokat. Szilárd formát öltenek, s kötelező szokássá válnak az alattvalók számára.

Mikor a növekedés túllépi a méltányosság határát, akkor elmegy az alattvalók kedve a civilizációt gyarapító tevékenységektől, mivel ha összehasonlítjuk a hasznukat és a nyereségüket a kötelezettségeikkel, akkor a csekély haszon miatt elvesztik minden reményüket. Emiatt sokan teljességgel felhagynak a civilizációt szolgáló tevékenységekkel. Az ő adóhányaduk csökkenésével pedig megcsappan az egész adóbevétel is. Ilyenkor, ha látják az adóbevétel csökkenését, akkor felemelik a (megmaradt) kötelezettségek összegét, mert úgy vélik, hogy ezzel helyreáll az egyensúly. Végül a kötelezettségek és a kivetett adók olyan ponthoz jutnak el, hogy ez már lehetetlenné tesz minden hasznot (az alattvalók számára), mivel a civilizációt szolgáló tevékenység sok ráfordítást követelne, ugyanakkor pedig az adók magasak, s a remélt haszon teljességgel kilátástalan. Az adóbevétel összege egyre csökken, ugyanakkor az egyes kötelezettségek és adókivetések folytonosan növe-

kednek, mivel úgy vélik, hogy ez orvosolja az összjövedelem (hiányát). Végül aztán, hogy reménytelenné váltak a civilizációt gyarapító tevékenységek, rombadől a civilizáció is. Ennek súlyos következménye pedig a dinasztiát sújtja, mert e tevékenység hasznát ő fölözi le.

Ha ezt megértjük, akkor már tudjuk azt, hogy a civilizációt gyarapító tevékenységek leghatékonyabb ösztönzője az, ha amennyire csak lehet, csökkentik a kötelezettségek mértékét azokra nézvést, akik e tevékenységet végzik. ennek révén jön létre lelkük zavartalan békessége, mert bízhatnak benne, hogy tevékenységüknek meglesz a haszna.

(III 36: Q II,79-81; W 667-9)

A kereskedelem értelme, módszerei és fajtái

Tudnunk kell, hogy a kereskedelem nem más, mint kísérlet a tőke gyarapításával elérendő haszonra, mégpedig az áruk olcsón vásárlása és drágán eladása révén, álljanak ezek az áruk rabszolgákból (W: lisztből), gabonafélékből, állatokból, fegyverekből (W: hiányzik), vagy szövetből. Ezt a többletértéket nevezik profitnak (*ribh*).

Aki efféle profitra törekszik, az vagy (úgy jár el), hogy felhalmozza az árut és kívárja vele a piac fluktuálását az olcsóságtól a drágulásig, s eképpen gyarapszik a profitja, vagy pedig más vidékre/országba szállítja, ahol kelendőbb a portékája, mint az ő vidékén, ahol vásárolta – így (is) növekszik a profitja.

Emiatt mondta az öreg kereskedő valakinek, aki szerette volna felderíteni a kereskedelem fortélyát: „Két szóban megtaníthatom azt neked: vásárolj olcsón és árusíts drágán! Ez a kereskedelem nyitja.” Arra utalt ezzel, amit az előbb megállapítottunk.

(V 9: Q II,297-8; W 915)

Fordította Simon Róbert

Közli: Arab világ. Világtörténet. 1982. 2. szám

48-49., 58-60., 71. o.

3.

Ezeregyéjszaka

Az *Ezeregyéjszaka* meséli a legendás történeteknek igazi tárháza. Keletkezéstörténetéről biztosan tudjuk, hogy a keretes elbeszélés elemei sok kultúrából és égtájról származnak. Több évszázad során formálódtak egységes, az arab nyelv és az iszlám vallás által meghatározott gyűjteménnyé. Számos történet a zsidó – héber hagyományból került át az iszlám-arab világba, s itt asszimilálódott. A fantáziagazdag mesevilág bemutatását az alábbi részletek szolgálják.

Sahrijár királynak és az ő fivérének története

Hála legyen Allahnak, a világ Urának, üdv és malaszt a küldöttek urának, a mi urunknak és gyámolunknak, Mohamednek – üdvöztse Allah üdvvel és kegyelje kegyel mind az ítélet napjáig múlhatatlanul.

Mindezeknek utána: bizony, eleink életfolyása intő példa az utánuk jövőeknek; vegye eszébe az ember a tanulságait annak, ami mással történt, hogy figyelmezve a hajdanvolt nemzet hagyományaira s azokat tanulmányozva okulhasson belőlük. Áldassék, ki az elődök hagyományát intő tanulságként állította más népek elé. Eme tanulságok közül valók az ezeregyéjszakának nevezett történetek a bennük levő pompás históriákkal és példázatokkal.

Mesélik a népek hajdanvolt históriának tárházából – ámbár a rejtett dolgoknak csupán Allah a tudója, ő a Bölcs, a Hatalmas, a Kegyes, a Jóságos és az Irgalmas -, hogy az óidőkben, réges-régi korban élt egyszer egy király, Szászán utódai közül való – India és Kína szigetein. Serege temérdek, főembereinek, szolgálattevőinek, udvaroncainak se szeri, se száma. Volt neki két fia, egy idősebb s egy fiatalabb, mind a kettő hős dalia. Kiváltképp a nagyobbik jeleskedett a vitézségben, igazsággal országolt és uralkodott alattvalóin, szerette is birodalmának népe. Őt magát Sahrijár királynak hívták, testvéröccsét pedig – aki a perzsa Szamarkandnak volt királya – Sahzamánnak. Így voltak mind az ideig, míg egyszer az idősebbik király vágyakozni nem kezdett az ő szívében testvéröccse után. Megparancsolta ekkor vezírének, hogy utazzon nyomban a testvéréhez, és hozza magával. Az készséges engedelemmel fogadta a parancsot, és útnak indult. Meg is érkezett szerencsével, belépett Sahrijár testvéréhez, átadta neki az üdvözletet és tudomására hozta, hogy testvérbátyja vágyakozik utána, s az a kívánsága, látogatná meg őt.

Sahzamán készséggel hajlott a kérésre és úti készülődésbe fogott. Előhozatta sátrait, tevéit, ösvéreit, szolgálait és főembereit, s országa élére vezírét állítván kormányzóznak, felkerekedett bátyja országa felé. Az éj közepén jártak, mikor eszébe ötlött, hogy valamely dolgot a palotájában felejtett. Visszafordult, belépett palotájába s ott találta feleségét az ő ágyában, amint egy fekete rabszolgát ölelt fektében – egyet a szolganépség közül. Ezt látva elfeketült a világ a király szeme előtt, s így szólt magában: „Ha ez megese, mikor még jóformán ki sem tettem a lábam a városból, ugyan mire vetemedne az átkozott cemende, amíg ott időzöm messze a bátyámnál?! Azzal kivonta kardját, s ott helyben halálra sújtotta mindkettőjüket, majd fordult vissza késlekedés nélkül. Indulást parancsolt a karavánnak, s folytatta útját, mígnem megérkezett bátyja városába. A városhoz közeledvén hírvivőket küldött előre, hogy tudassa jöttét a bátyjával. Az elébe ment, fogadta üdvözlettel, módfelett örvendezett neki, tiszteletére felékesítette a várost. Azután leült a társaságában, s fűzte a szót derült szívvel. Sahzamán királynak azonban egyre csak a felesége dolga járt az eszében, keserősége nőttön-nőtt, arca viaszszínűre vált, teste sorvadozott. Bátyja, látva állapotát, magában arra vélte, hogy el kellett válnia földjétől és királyságától; békén hagyta hát, nem faggatta. Később azonban egy nap így szólott hozzá:

– Úgy látom, öcsém, hogy tested megfogyatkozott, arcod sápadtra vált.

Sahzamán így felelt:

– Bátyám, fekély támadt a bensőmben. – Arról nem ejtett szót, amit a feleségénél tapasztalt.

Sahrijar így szólt:

– Szeretném, ha eljönnél velem vadászni, talán akkor megvidámodna a szíved.

Sahzamán azonban vonakodott, s így bátyja egyedül indult a vadászatra.

A palotának voltak olyan ablakai, amelyek a király kertjére néztek. Sahzamán ott né-

zelődik, s egyszer csak megnyílik a palota kapuja, kijön rajta húsz rablány és húsz szolga, köztük lejt a bátyja tündökletes szépségű felesége – odasétálnak a szökőkúthoz, levetik ruháikat, s letelepednek a szolgák társaságában. A király asszonya elkíáltja magát:

– Hé, Maszúd!

Erre odamegy hozzá egy szerecsen szolga, magához szorítja, a nő viszonozza az ölelést, s mihamar szeretkezésbe fog vele. A szolganépség pedig hasonlóképpen cselekszik a rablányokkal. Vége-hossza nem volt a csókolózásnak, ölekezésnek, kefecicélésnek egész napszálltaig.

Látván ezt a király öccse, ekképp szólt magában:

– Allahra, az én csapásom enyhébb, mint ez! – Féltékenysége és bűja csitulván így gondolkodott: „Bizony, ez sokkalta súlyosabb, mint ami velem megesett!” Ettől fogva vígan evett-ivott. Amikor bátyja megtért újáról, üdvözltek egymást. Sahrijár király nézte az öccsét, Sahzamánt, és feltűnt neki, hogy annak visszatért a színe, arca megpirosodott, s habzsolva eszik, holott annak előtte épp csak csipegetett az ételből. Így szólt az idősebbik király:

– Ó, öcsém, viaszszínűnek láttalak, s most visszatért a színed. Mondd el, mi történt veled!

Sahzamán így válaszolt:

– Ami színehagyottságomat illeti, arról mesélek neked, de arcszínem visszatéréséről ne faggatózz, kérlek!

Sahrijár így szólt:

– Akkor mondd el színehagyottságod és sorvadozásod okát, hadd hallom!

Sahzamán így beszélt:

– Ó, bátyám, tudd meg hát! Midőn elküldted hozzám vezíredet, hogy magadhoz hívasd, nyomban útra készülődtem. Már kívül jártam a városon, amikor eszembe jutott, hogy a drágagyöngy – amivel megajándékoztalak – a palotámban maradt. Legott visszatértem, és ott találtam alvó feleségemet egy szerecsen szolgával az ágyban. Megöltem mindkettőjüket, majd jöttem hozzád, de egyre csak ezen rágódtam. Ez hát az oka színehagyottságomnak és sorvadozásomnak. Arcszínem visszatéréséről azonban ne faggatózzál!

A bátyja végighallgatta beszédét, majd így szólt:

– Allahra esküszöm, bizony elmondod, mitől tért vissza a színed!

Erre elmondott mindent, amit látott, töviről hegyire. Sahrijár így szólt öccséhez, Sahzamánhoz:

– Saját szememmel akarom látni!

– Tégy úgy, mintha vadászatra mennél – mondta Sahzamán -, s rejtőzz el nálam, akkor megláthatod mindezt, saját szemeddel győződhetsz meg róla.

A király azon nyomban kihirdette, hogy útra kel. Ki is vonult a város szélére katonásul, sátrastul. Azután beült a sátrába, s meghagyta szolgájának, hogy senki be ne lépjen hozzá. Majd álruhát öltött, titkon visszatért a palotába az öccséhez, s odaült a kertre néző ablakhoz. Nem telt bele sok idő, megjelentek a rablányok s úrnőjük a szolganéppel, s azt művelték egész napszálltaig, amit öccse elbeszélt. Amint ezt Sahrijár király meglátta, szinte az eszt veszítette. Így szólt öccséhez, Sahzamánhoz:

– Gyerünk, kapjuk magunkat, keljünk útra sutba vetve a királyságot, hadd lássuk, akad-e valaki rajtunk kívül, akivel hasonló megesett. S ha nem, hát jobb meghalunk, mintsem élnünk.

Elhagyták a palotát a titkos kapun át, s utaztak éjjel-nappal, mígnem odaértek egy fához, amely egy tisztás közepén állott, s forrást is leltek ott, a Sós-tenger mellékén. Ittak a forrás vizéből, s letelepedtek pihenni. Jó darab idő elmúltával arra figyelmeznak, hogy a tenger háborog, fekete oszlop kel ki belőle az égre magasodva, s egyenest a tisztás felé

tart. Ezt látva megrémültek, s felmáshztak a magas fa legtetejébe, hadd lássák onnan, hogy mi történik. Hát egy óriás termetű dzsinn gázol ki a partra – üstöke hatalmas, mellkasa széles, a fején egy ládikó, s éppen annak a fának tart, amelynek tetejében kuksolnak. Ott leült, fölnyitja a ládikót, kivesz belőle egy szelencét, kinyitja, s abból előjön egy karcsú termetű lány, gyönyörűséges, mint a tündöklő nap, ahogy Utajja, a nagy költő mondja szépen:

Éjjel is tündökölt, s mikor jött a nap,
még csodásabb volt fénye dús lomb alatt,
ragyogásával tűz e nap, s amidőn
megjelen, sápadt lesz a hold s elapad,
mert a mindenség öelége borul,
hogya feltűnik és a leple hasad,
s ha cikáznak haragja villámai,
könnycsatornákból sűrű zápor fakad.

A dzsinn ránézett és így szólt:

– Ó, szabadnak születettek úrnője, kit elragadtalak nászünneped éjjelén, aludnám egy keveset!

Azzal fejét a lány térdére fektette, és álomba merült. A lány föltekintett, és megpillantotta a két királyt fűnt a fán. Felemelte a dzsinn fejét a térdéről és a földre helyezte, fölkel, a fa alá lépett, és jelekkel unszolta őket, hogy szálljanak le, ne féljenek a dzsinttől. Ők így szóltak:

– Allahra kérünk, ne kívánd ezt tőlünk!

A lány így szólt:

– Ha nem szálltok le, rátok uszítom az ifritet, s az csúfos halállal öl meg benneteket!

Megijedtek a királyok, s leszálltak. A lány eléjük állt, s így szólt:

– Döföljete meg jó keményen, mert ha nem, rátok uszítom az ifritet!

Sahrijár király félelmében testvéröccséhez fordult, mondván:

– Öcsém, tedd, amit parancsolt neked!

– Miért éppen én?! Tedd előbb te! – mondta Sahzamán. Így biztatgatták egymást sűrű hunyorgatások közepette a lány meghágására.

A lány így szólt:

– Mire való ez a kacsingatás?! Ha nem álltok kötélnek, és nem cselekszettek, rátok uszítom az ifritet!

A dzsinttől való félelmükben aztán meghengergették mind a ketten. Amikor végeztek, a lány így szólt hozzájuk:

– Keljete föl!

Elővett zsebéből egy tarsolyt, s kiemelt belőle egy fűzért, amelyen ötszázhetven gyűrű sorakozott.

– Tudjátok, mik ezek? – kérdezte tőlük.

– Nem tudjuk – felelték azok.

A lány így szólt:

– Eme gyűrűk gazdái mindahányan velem háltak – az ifrit őrizete mellett.

– Ti is adjátok nekem, testvérek, egy-egy gyűrűtöket!

Miután odaadtak neki egy-egy gyűrűt a kezükről, így beszélt hozzájuk:

– Ez az ifrit elragadott engem a lakodalmam éjjelén, bezárt egy szelencébe, a szelencét egy ládába tette, a ládát hét lakattal zárta le, s a háborgó, tajtékzó tenger mélyére vetette. Nem tudta, hogy ha egy magunkfajta nő akar valamit, semmi az égvilágon ki nem foghat rajta. Így mondta valaki:

Sose légy nyugodt te a nők felől,
hűségüket gyanakodva lesd,
hüvelyük szeszélye vezérli csak,
hogy morcosak vagy kedvesek,
vonzalmuk is hazug áltatás,
köpenyük csalárdsággal szegett.
Hogy lássad álnokságukat,
József meséjét észbe vedd.
Ádám atyád kiűzése is
nem látod-é, ki miatt esett?

Másvalaki pedig így mondta:

Jaj neked, mert ha szídsz, erősít csak engem,
nem nagyobb bűnöm, mintse hogy megszülettem.
Ha szerelmeskedem, magam sem teszek mást,
mint amit régtől annyi férfi előttem.
Azt a férfit csodálni inkább, ki a nőknek
csábhadától sosem kapott még sebet sem.

A királyok módfelett elcsodálkoztak a lány beszédén. Így szólt egyik a másikhoz:

– Lám, ez ifrít lenne, mégis súlyosabb dolog érte, mint ami rajtunk esett, mi több: ehhez fogható dolog nem történt még senkivel sem!

Azon nyomban felkerekedtek, és Sahrijár városába siettek. A király belépett a palotájába, s fejét vétette a feleségének, a rablányoknak és a szolgáltnak. Ettől fogva minden éjjel egy szűzlányt vitetett magához, letépte virágját, majd megölette. Ezt cselekedte három kerek esztendőn át. a nép zúgolódott, menekült lányaival, úgyhogy nem maradt már a városban ágyába hurcolható lány.

A király megparancsolta a vezírnek, hogy kerítsen egy lányt, akin szokása szerint kedvét töltheti. A vezír útra kelt, végigkutatta a várost, de nem lelt egyetlen lányt sem. Hazafelé vette útját gondterhelten, lesújtva; féltette életét a királytól. Volt két lánya a király vezírének, a nagyobbikat Sahrazádnak, a kisebbiket Dunjázádnak hívták. A nagyobbik sok-sok könyvet elolvasott, történelmet, hajdani királyok életét, régi nemzetségek viszonyosságait. Úgy hírlett felőle, hogy ezer történelmi könyvet gyűjtött össze hajdanvolt népekről, királyokról és költőkről.

Sahrazád így szólt atyjához:

– Miért, hogy így levertnek látlak, gondtól és bánattól sújtottnak? Valaki ezt mondta erről:

Szólj a gondtól görnyedőkhöz,
hogy a gond nem tart sokáig,
amiként az öröm illan,
úgy a gond sem vesz lakást itt.

A vezír meghallván lánya beszédét, elmondta neki töviről hegyire, hogy mit parancsolt neki a király. A lány így szólt:

– Allahra, atyácskám, adj hozzá ehhez a királyhoz! Vagy megélek, vagy pedig én leszek váltsága a muszlimok gyermekeinek, ki megszabadítja őket karmai közül.

A vezír így szólt:

– Allahra, nem kockáztathatod az életedet!

- Nincs más mód – mondta a lány.

A vezír így szólt:

- Féltetek, nehogy úgy járj, miképp a szamár és az ökör a földművessel.

- Hogy esett az? – kérdezte a lány.

Az ökör és a szamár esete

A vezír így beszélt:

- Tudd meg, lányom, volt egy bizonyos kereskedő, ki bővelkedett vagyonban, jószágban, volt neki felesége és gyermekei, és Allah, a magasságos megadta neki az állatok és madarak nyelvének ismeretét. Lakhelye vidéken volt, s házánál lakozott egy szamár és egy ökör is. Egy napon az ökör bement a szamár istállójába, s látta, hogy az takarosán föl van seperve és locsolva, a jászolban pedig tiszta árpa és rostált szalma illatozik, maga pedig elnyúlva heverészik. Néhanapján gazdája a hátára kap, ha valamely dolga akad, aztán megtér hamarjában. Egyik nap hallja a kereskedő, hogy az ökör azt mondja a szamárnak:

- Be jó neked! Engem agyonhajszolnak, te pedig itt heverészel, tiszta búzáat eszel, ki- szolgálhatnak. Csak néhanapján ül fel a gazdánk a hátadra, s már jön is vissza. Én pedig folyton-folyvást a szántásban, taposómalomban törődöm.

A szamár így szólt hozzá:

- Amikor kimégy a mezőre, s a nyakadba teszik az igát, te rogyj a földre, s bárhogy ütlegetnek, föl ne kelj, csak feküdj. Amikor visszahoznak, és beadják neked a babot, ne edd meg, tégy úgy, mintha gyengélkednél, tartózkodj ételtől, italtól egy-két napig. Így ki- pihenheted gyöttrő fáradtságodat.

A kereskedő végighallgatta beszédüket. Amikor a hajcsár hozta az ökörnek a vacsorá- ját, az alig valamicskét evett belőle. Reggelre kelve a hajcsár fogta az ökröt, hogy viszi szántani, de igen gyengének találta. Elbúsult miatta mondván: „Ez hát az oka annak, hogy tegnap este nem bírta a munkát.” Azzal ment a kereskedőhöz, és így szólt hozzá:

- Az ökör rossz bőrben van, nem ette az este a takarmányt, hozzá sem nyúlt.

A kereskedő már tudta, hogy honnan fúj a szél. Így szólt:

- Eredj, fogd a szamarat, és szánts azzal az ökör helyett egész nap.

Amikor a szamár estére kelve visszatért az egész napi szántásból, az ökör hálálkodott jószágáért, hogy megkímélte őt a fáradságtól. A szamár nem felelt semmit, bánta a dol- got erősen.

Másnap jött a földműves és elvitte a szamarat, szántott vele napestig. A szamár lenyú- zott nyakkal, holtra fáradva tántorgott haza. Az ökör szemügyre vette, hálálkodott neki és magasztalta.

A szamár így szólt:

- Elheverve lustálkodtam, kotnyeles, ó, mért is voltam! – majd így folytatta: – Lásd, jó tanácsot adok neked. Hallottam, amint a gazdánk azt mondta: „Ha nem áll talpra az ökör, adjátok a mészárosnak, vágja le, s a bőrét szabadalja föl.” Féltetek hát. Én figyelmez- tettelek – üdv néked!

Az ökör hallván a szamár szavait, megköszönte és kelletlenül ezt mondta:

- Beadom hát neked a derekamat!

Ezután mind egy szálíg megette a takarmányt, ki is nyalta a jászolt. A gazda mind- eközben hallgatta beszédüket.

Reggelre kelve a kereskedő és a felesége kiment a téhenistállóba, és ott leült. A hajcsár jött, és vitte az ökröt kifelé. Amikor az megpillantotta gazdáját, a farkát csóválva, durran- tott és szökdécselt. A kereskedő úgy nevetett, hogy szinte elnyúlt belé. Felesége megkér- dezte:

– Min nevetsz?

A kereskedő így felelt:

– Titok, amit láttam és hallottam, de nem árulhatom el, mert meghalok.

A felesége így szólt:

– Nincs kibúvó, el kell mondanod nevetésed okát, még ha belehalsz is!

– Nem árulhatom el, mert félek, hogy meghalok – mondta a kereskedő. Az asszony erre így szólt:

– Csakis énrajtam nevezhetnél!

Nem tágitott, egyre csak nyaggatta férjét, mígnem az meghátrált előtte. Fölöttébb nekibúsult, hívatta a gyerekeit, elszalajtott a kádiért és tanúkért. Testámentumot akart íratni azzal, hogy elárulja neki a titkot, és aztán meghal. Ő maga hosszú életű volt, már száz-húsz esztendőt élt. Mőfdelett szerette az asszonyt, aki nagybátyja leánya volt, és gyermekeinek anyja. Egybehívatta hát egész háza népét, a szomszédságot, és elmesélte nekik az esetet és azt is, hogyha elmondja a titkot bárki emberfiának, meghal. Az összes jelenlévő kérlelni kezdte az asszonyt:

– Allahra, hagyd hát a dolgot, meg ne haljon a férjed, gyermekeid apja!

Az asszony így felelt:

– Nem tágitok, el kell mondani, még ha belehal is!

Az emberek erre elhallgattak. A kereskedő fölkelt s az istállók felé indult, hogy illendőképpen megtisztalkodjék, mielőtt elmondja titkát, és meghal. Volt neki egy kakasa, aki ötven tyúkot uralt, és volt egy kutyája. Hallja, amint a kutya fennhangon perlekedik a kakassal, mondván:

– Te ilyen vígan vagy, mikor urunk meghalni készül?!

A kakas megkérdezte:

– Ugyan miért?

A kutya elmesélte a kakasnak a történetet, mire az így szólt:

– Allahra, a mi gazdánknak nincs sok sütnivalója! Nekem ötven feleségem van, s minddel boldogulok, rendet tartok köztük, gazdánknak meg csupán egyetlen felesége van, aztán mégsem tudja a gyeplőt kezében tartani. Fogna inkább egy jó mogyorópálcát, menne be a kamrába, s látná el úgy a baját, hogy vagy kiadja a lelkét, vagy jobb belátásra tér, és soha többé nem kérdez semmit.

Hallotta a kereskedő, amint a kakas ezeket mondotta a kutyának.

A vezír így szólt leányához, Saharázdhoz:

– Én is azt teszem veled, amit a kereskedő tett a feleségével.

– Ugyan, mit tett? – kérdezte a lány.

A vezír ekképp folytatta:

Szedett néhány mogyorófavesszőt, s elrejtette azokat a kamárban, odavitte az asszonyt, és miután belépett, ezt mondta neki:

– Gyere, hadd mondok el a dolgot itt a kamrában, ne lássa senki a halálom.

Az asszony bement hozzá, ő pedig magukra zárván az ajtót, nekiesett, és addig verte, míg az össze nem csuklott. Később így szólt az asszony:

– Magamba szálltam! – Csókolgatta a férje kezét, lábát és megbánta vétkét. Aztán kiement, s vele a férje. Örvendeztek az egybegyűltek, a háznép apraja-nagyja, és a legteljesebb boldogságban éltek holtuk napjáig.

A vezír lánya végighallgatta apja történetét, majd így szólt:

– Mégiscsak meg kell lennie!

A vezír útra készítette hát a lányt, s elindult vele Sahrijár királyhoz.

A lány előzőleg ekképp hagyatkozott testvérhúgának:

– Ha már a királynál leszek, elküldök majd éretted. Ha odajössz hozzám, és látod, hogy a király betöltötte rajtam kedvét, szóljál hozzám ekképp: „Nővérem, mesélj nekem egy s más történetet, múlassuk azzal az éjt.” Akkor én mesélek neked valamit, ami – ha a magasságos Allah is úgy akarja – szabadulást hozand.

Azután apja, a vezír felkerekedett vele a királyhoz. Amikor a király meglátta, megörült néki mondván:

– Hoztad a kedvemre valót?

– Igen – felelt a vezír.

A király birtokba akarta venni a lányt, de az sírásra fakadt. A király megkérdezte:

– Mi lelt?

– Ó, királyom, van nekem egy húgocskám, attól szeretnék elbúcsúzni.

A király elküldött érette, ő a nővérehez sietett, átölelte, majd bekuporodott az ágy alá. A király pedig elvette Sahrazád szüzességét.

Ott ültek egymással társalkodva, amikor megszólalt Sahrazád húga:

– Allahra, nővérkém, mesélj valamit, hogy azzal virrasszuk át az éjszakát.

Sahrazád így szólt:

– Szíves örömet, ha a nemes lelkű király megengedi nekem.

Hallván ezt a zaklatott kedvű király, örömmel kapott rajta, hogy mesét hallgathat, s engedélyt adott a lánynak.

Fordította Prileszky Csilla

A szárazföldi Abdullah és a tengeri Abdullah története

Volt egyszer egy halász, akit Abdullahnak hívtak. Népes családja volt, kilenc fia és az anyjuk nagy szegénységben tengődött, nem volt egyebe, csak egy hálója. Minden áldott nap kiment halászni a tengerhez, s ha a fogás csekély volt, eladta, s árából gondoskodott a gyerekeiről annak mértéke szerint, amit Allah juttatott neki. Ha bőséges volt a fogás, finom ételt főzött, gyümölcsöt is vett, s addig költekezett, míg egy vasa sem maradt, mert magában úgy vélekedett: „A holnapi kenyeret meghozza a holnap!” Azon a napon, amikor a felesége újra lebetegedett, s már tízen lettek, épp semmije sem volt. Felesége így szólt hozzá:

– Uram, nézz valami betevő falat után, hogy erőre kapjak!

A halász így szólt:

– Kimegyek a tengerhez a magasságos Allah áldására hagyatkozva, s a mai napon az újszülött számára vetem ki hálót, hadd lássuk szerencséjét!

– Hagyatkozzál Allahra! – mondta a felesége.

A halász fogta a hálóját, kiment a tengerhez, és az újszülött kisded nevében kivetette hálóját, ekképp fohászzkodván:

– Ó, Allah, add, hogy kenyerre könnyű legyen, ne nehéz, és bőséges, ne szűkös!

Várt egy darabig, azután kihúzta a hálót; törmelékekkel, homokkal, kavicsal és növényekkel volt tele, nem talált benne halat, se sokat, se keveset. Bedobta másodjára, várt, azután kihúzta, de nem volt benne hal. Bedobta harmadszor, negyedszer, ötödször, de csak nem akadt bele egy fia hal sem. Elment egy másik helyre, és a magasságos Allahhoz könyörgött kenyéréért. Így ment ez egész napnyugtáig, de nem fogott még egy apró halcskát sem. Furcsálkodott magában, és így kesergett: „Ezt az újszülöttet kenyér híjával teremtette volna Allah? Ez nem lehetséges, hisz aki a száját megnyitotta, az be is tömi kenyérral. A magasságos Allah kegyes és gondoskodó!”

Vállára vette a hálóját, és leforrázva indult hazafelé, szíve családjá gondjával volt eltelve, hogy nincs mit enni odahaza, s ráadásul a felesége gyerekágyas. Ment, ment, s egyre ezt hajtogatta: „Mitévő legyek? Mit mondok a gyerekeknek ma este?” Odaért a pék sütődéjéhez, s látta, hogy nagy tömeg rajzik körülötte. Akkoriban nagy drágaság volt, s az embereknek alig csurran-cseppent valami élelem. Az emberek nyújtogatták pénzüket a pék felé, de ő nem figyelt egyikükre sem, oly nagy volt a tömeg. A halász megállt bámészkodni, beszívta a meleg kenyér illatát, nagy éhségében erősen áhítozott utána. A pék meglátta és rákiáltott:

– Gyere ide, te halász!

Amint a halász odament, a pék így szólt:

– Akarsz kenyeret?

A halász hallgatott.

– Beszélj – szólt a pék –, ne szégyelld magad. Allah kegyes! Ha nincs pénzed, várok, amíg jóra fordul sorod.

A halász így szólt:

– Allahra, mester, nekem nincs pénzem, de adj annyi kenyeret, hogy elég legyen családodnak, és holnapig itt hagyom a hálóm zálogba.

A pék így szólt:

– Ó, te boldogtalan, hisz ez a háló a te boltod, a mindennapi kenyered kulcsa! Ha zálogba adod, mivel fogsz halászni? Mondd meg, mennyi legyen, ami elég!

– Tíz ezüst félpénz értékű – felelt a halász.

A pék adott neki kenyeret tíz ezüst félpénzért, és még tíz ezüstfelest nyújtott oda neki, mondván:

– Fogd ezt a tíz ezüstfelest, és vegyél rajta magadnak főznievalót! Húsz ezüst félpénz a tartozásod, holnap hozz nekem halat érte! Ha nem fognál semmit, akkor is gyere el a kenyeredért és a tíz ezüst félpénzért, én várok, míg jóra fordul sorod.

Felvirradt a hajnal Sahrazádra, és elhalt ajkán az engedelmes szó. Mikoron eljött a *kilencszáznegyvenegyedik éjszaka*, így folytatta:

– Hallottam, ó boldogságos király, hogy a pék azt mondta a halásznak:

– Vedd, amire szükséged van, s én várok, amíg jóra fordul sorod, azután megkapom tőled halban, ami jár nekem.

A halász így szólt:

– A magasságos Allah fizesse meg, s jutalmazzon meg minden jóval érettem!

Azzal fogta a kenyeret meg a tíz ezüst félpénzt, ment boldogan, és megvásárolta, amire futotta. Amikor belépett a feleségéhez, látta, hogy az éhségükben síró-rívó gyerekeket csitítgatja, s épp így szól hozzájuk:

– Apátok hoz majd nektek ennivalót!

Mihelyt belépett, letette eléjük a kenyeret. Miután ettek, elmesélte a feleségének, hogy mi történt vele. – Allah kegyes! – mondta a felesége. Másnap a halász vette a hálóját, elindult hazulról, s így főhászzkodott:

– Ó, uram, kérlek, add meg nekem a mai napon a kenyereimet, hogy helyreállíthassam becsületem a pék előtt!

Amint kiért a tengerhez, kivetette hálóját, ám amikor kihúzta, nem lelt benne halat. Próbálkozott újra meg újra egész napnyugtáig, de nem fogott semmit. Hazafelé indult gyötrő gondban, s mivel útja hazafelé a pék sütődéje előtt vitt el, így szólt magában: „Merefelé menjek haza? Majd megszapорázom lépteimet, hogy ne lásson meg a pék!” Amikor a sütődéhez ért, nagy csödületet látott, s meggyorsította lépteit, mert restelkedett a pék előtt, és nem akarta, hogy meglássa. Hanem a pék éppen felemelte tekintetét, s ahogy megpillantotta őt, így kiáltott:

– Hé, halász, gyere ide, vidd a kenyered és a pénzed! Elfelejtetted tán?

A halász így szólt:

– Allahra, nem, dehogy felejtettem! Csak restelkedtem előtted, mert nem fogtam semmit egész nap!

A pék így szólt:

– Ugyan ne restelkedj! Nem megmondtam neked, hogy nyugodt lélekkel várj, míg felvirrad szerencséd?

Azután odaadta neki a kenyeret és a tíz félpénzt. A halász hazament, és elmesélte a feleségének, hogy mi történt. Az asszony így szólt:

– Allah kegyes! Ha a magasságos Allah úgy akarja, meghozza szerencsédet, és akkor megadod a péknek, ami jár neki!

Így ment ez negyven napon át. A halász minden áldott nap kiment a tengerhez, napkeltétől napnyugtáig ott időzött, de hal nélkül indult haza. A pék odaadta a kenyeret és a pénzt, s egyetlenegyszer sem tett említést a halról, nem váratta, mint a többieket, csak átnyújtotta a tíz félpénzt és a kenyeret. Valahányszor a halász ezt mondta: „Számolj el velem!”, a pék mindannyiszor így válaszolt: „Eredj, ez nem az elszámolás ideje, majd ha felvirrad a szerencséd, elszámolok veled.” A halász áldást kért rá, és távozott hálálkodva. A negyvennegyedik napon így szólt a feleségéhez:

– Én összetépem ezt a hálót, felhagyok ezzel a kenyérkeresettel!

– Ugyan miért? – kérdezte a felesége.

A halász így felelt:

– Úgy látszik, nem ad több kenyeret a tenger. Még meddig mehet ez így? Allahra, elszüllyedek szégyenemben a pék előtt! Nem megyek többet a tengerhez, hogy ne kelljen eljárnom a sütőde előtt. Nem vezet út, csak a sütőde felé, s valahányszor elhaladok előtte, odahív és odaadja nekem a kenyeret és a tíz félpénzt. Meddig legyen még az adósa?

Az asszony így szólt:

– Hála legyen a magasságos Allahnak, aki feléd hajlította a szívét, hogy megadja neked a betevő falatot. Mi nincs ínyedre ebben?

A halász így felelt:

– Már tetemes pénzzel vagyok az adósa, előbb-utóbb követelni fogja, ami jár neki.

– Bántott-e szóval? – kérdezte a felesége.

– Nem – felelt a halász -, sőt nem is akar elszámolni velem, azt mondja, majd ha felvirrad a szerencsém.

Az asszony így szólt:

– Ha követelné rajtad a pénzt, mondd neki, hogy majd ha felvirrad a szerencséd, amit reménylünk, te is, én is!

A halász így szólt:

– De mikor virrad fel a szerencse, amit reménylünk?

– Allah kegyes! – mondta az asszony.

– Igazat szólnsz – felelte a halász. Azzal vette a hálóját, elindult a tengerhez, miközben így fohászzkodott: „Ó, Uram, adj nekem valami fogást, legalább egyetlen halacszkát, hogy odaajándékozhasam a péknek!” Bedobta a hálóját a tengerbe, és amikor húzni kezdte ki felé, nehéznek találta. Sokáig vesződött vele, egészen elfáradt. Amikor kihúzta, egy felpüf-fedt, döglött szamarat látott benne, mely rettentő bűzt árasztott. A halász elborzadt, majd kiszabadította a hálóból, és így kiáltott:

– Nincs hatalom és erő, csak a magasságos és fenséges Allahnál! Én nem bírom tovább! Mondom én az asszonynak, hogy nincs többé kenyerem a tengerből, hadd hagyjam abba ezt a mesterséget! De ő egyre azt hajtogatja: „Allah kegyes, majd felvirrad a szerencséd!” Ez a döglött szamar, ez volna a szerencse?!

Nehéz gondba süppedt, s elment egy másik helyre, hogy eltávolodjon a szamar bűzé-

től. Vette a hálóját, kivetette, és várt egy darabig. Azután húzni kezdte, s érezte, hogy súlyos. Kínlódott vele, a vér is kiserkent tenyeréből, s amikor végre kihúzta, egy emberforma alakot pillantott meg benne. Úgy vélte, hogy Salamon urunk ifjútjeinek egyike lehet, akiket rézkorsókba rekesztett volt és a tengerbe vetett, s aztán az esztendő sokaságán a korsó összetört, az ifrít kiszabadult és a hálóban napvilágra került. Futásnak eredt hát, és így kiáltozott:

– Kegyelem, kegyelem, Salamon ifjútje!

Az emberi lény utána kiáltott a hálóból:

– Gyere ide, te halász, ne fuss el tőlem! Emberi lény vagyok, akárcsak te! Szabadíts ki, hogy elnyerhesd jutalmad érettem!

Amint a halász meghallotta a beszédet, szíve megnyugodott, és így szólt:

– Nem a dzsinnek közül való ifrít vagy?

– Nem – felelt az –, emberfia vagyok. Allahban és prófétájában hívő.

– Ki vetett a tengerbe? – kérdezte a halász.

– Én a tenger fiai közül vagyok – felelt az. – Épp a tengerben kószáltam, mikor te rám dobtad a hálód. Mi Allah parancsolatainak engedelmes nemzetség vagyunk és szánjuk a magasságos Allah teremtményeit. Ha nem féltém és nem irtóztam volna attól, hogy Allah parancsát megszegem, elvágтам volna a hálódát, de inkább megnyugvással fogadtam, amit Allah rendelt nekem. Ha megszabadítasz, az uram leszel, s én a te foglyod. Hajlandó vagy-e arra, hogy szabaddá tégy a magasságos Allah szerelméért, és kötést tégy velem, hogy a barátod legyek és mindennap eljöjjen hozzád erre a helyre? Te eljársz majd ide, és hozol magaddal valami ajándékot a szárazföld gyümölcseiből, hisz nálatok van szőlő, füge, dinnye, barack, gránátalma és más efféle, bármit hozol is, szívesen fogadom tőled. Nálunk pedig van korall, gyöngy, topáz, smaragd, rubin és más drágakő, s én megtöltöm neked a kosaradat, amelyben a gyümölcsöt hozod, a tenger becses ékköveivel. Mit szólsz hozzá, testvérem?

A halász így felelt:

– A Fátíha legyen közöttem és közötted e beszédre!

Ezután mindketten elmondták a Fátihát, s a halász kiszabadította foglyát a hálóból, majd megkérdezte tőle:

– Mi a neved?

– Tengeri Abdullah a nevem – felelt az. – Ha eljössz ide, és nem látsz, szólíts engem, mondván: „Hol vagy, Abdullah, te tengeri lény?” Akkor rögtön nálad termek.

Felvirradt a hajnal Sahrazádra, és elhalt ajkán az engedelmes szó. Mikoron eljött a *kilencszáznegyvenkettedik éjszaka*, így folytatta:

– Hallottam, ó, boldogságos király, hogy a tengeri Abdullah így szólt hozzá:

– Ha eljössz ide, és nem látsz, csak szólítsál, mondván: „Hol vagy, Abdullah, te tengeri lény?” Akkor tüstént nálad termek. És neked mi a neved?

– A nevem Abdullah – felelt a halász.

A másik erre így szólt:

– Te vagy a szárazföldi Abdullah, én meg a tengeri Abdullah! Várj itt, amíg elmegek, és hozok neked valami ajándékot.

– Hallom és engedelmeskedem – mondta a halász.

A tengeri Abdullah eltűnt a tengerben. Ekkor a szárazföldi Abdullah megbánta, hogy kiszabadította a hálóból, s ekképp szólt magában: „Honnan tudhatom, hogy visszatér-e hozzám, vagy csak nevet a markába, hogy kiszabadítottam! Ha itt tartottam volna, muto-gathatnám az embereknek a városban, és némi pénzt szedhetnék be a sokaságtól, még a hatalmasok házaiba is elvihetném!” Egyre inkább bántódott s ezt mondogatta: „Zsákmányod kisiklott a körmeid közül!” Miközben azon kesergett, hogy elengedte, a tengeri Ab-

dullah már vissza is tért, két keze tele volt gyönggyel, korallal, smaragddal, rubinnal meg más ékkövekkel, s így szólt hozzá:

– Fogd, testvérem, és ne vedd zokon, de nekem nincs kosaram, amit megtölthettem volna neked.

A szárazföldi Abdullah megörült nagyon, és átvette tőle a drágakövet. A tengeri Abdullah pedig így szólt:

– Mindennap gyere ide napfelkelte előtt! – Azután elbúcsúzott tőle, és alámerült a tengerbe. A halász pedig elindult a városba örvendezve, s ment, ment, míg a pék sütődéjéhez nem ért, s így szólt hozzá:

– Ó, testvérem, felvirradt a szerencsénk! Számolj el velem!

A pék így felelt:

– Nincs szükség elszámolásra, ha van valamid, add ide, ha nincs semmid fogd a kenyered meg a pénzed, és eredj, amíg fel nem virrad a szerencséd!

– Barátom, felvirradt már a szerencsém Allah bőkezűségéből – mondta a halász. – Már temérdek pénzzel vagyok adósod, de fogd ezt! – Azzal kitett elé egy marék gyöngyöt, korallt, rubint és más drágakövet, mintegy a felét annak, amije volt. Azután így szólt:

– Adj nekem némi készpénzt, amit elkölthetek a mai napon, s holnap majd eladom a drágaköveket!

A pék odaadta neki az összes pénzt, ami nála volt, s az összes kenyeret, ami a kosarában maradt. A kincsek felett örvendezve így szólt a halászhoz:

– A rabszolgád és a cseléded vagyok!

Azzal az összes kenyeret feltette a fejére, és megindult a halász mögött a háza felé. A kenyeret odaadta a halász feleségének és gyerekeinek, aztán elment a piacra, ahonnan húst, zöldséget és különféle gyümölcsöket hozott. Odahagyva kemencéjét egész nap ott sürgölődött a halász szolgálatában, buzgólkodott érdekében.

A halász így szólt:

– Ó, testvérem, mennyit fáradsz!

A pék így felelt:

– Kötelességem ez, hisz a szolgád lettem, jótéteményed lekötelezett!

A halász erre így szólt:

– Te voltál az én jótévőm az inség és drágaság idején!

A pék az éjszakát is ott töltötte náluk, bőségesen ettek-ittak, s jó barátokká lettek. Azután a halász elmondta feleségének, hogy s mint esett a dolog a tengeri Abdullahhal. Az asszony örvendezett, s így szólt hozzá:

– Tartsd meg a titkod, nehogy a hatalmasok a markukba kerítsenek!

A halász így felelt:

– Elrejtettem titkom mindenki elől, de a pék elől el nem rejtem.

Másnap reggelre kelve vette a gyümölcskosarat, amit még előző este megrakodott különféle gyümölcsökkel, s napfelkelte előtt kiment a tengerhez, letette a partra, és így kiáltott:

– Hol vagy, Abdullah, te tengeri lény?

Az rögtön így kiáltott: „Parancsodra!”, és ott termett nála. A halász átadta neki a gyümölcsöt, a tengeri Abdullah pedig fogta, és alászállt vele a tengerbe. Egy ideig elmaradt, azután felbukkant a kosárral, mely tele volt mindenféle értékes ásvánnyal és drágakövekkel. A szárazföldi Abdullah fogta, a fejére tette, és hazafelé indult. Amikor a pék sütődéjéhez ért, az így szólt hozzá:

– Uram, sütöttem neked negyven lepényt, és elküldtem a házádba, épp most sütöm a kenyeret, ha elkészül, azt is elküldöm neked, én pedig megyek, hozok neked zöldséget és húst.

A halász belemarkolt a drágakövekbe, három marékkal adott belőle a péknek, aztán

hazament és letette a kosarat. Mindegyik fajtából magához vett egy-egy drágakövet, azután elment a drágakövesek bazárjába, megállt az előljáró sejk boltja előtt, és így szólt hozzá:

- Vedd meg tőlem a drágaköveket!
- Mutasd őket! – szólt a sejk.
- A halász megmutatta, mire a sejk megkérdezte:
- Van belőle több is?
- Van, egy teli kosárral – felelte a halász.
- Hol van a házad? – kérdezte a sejk.

Miután a halász megmondta, hogy melyik utcában áll a háza, a sejk elvette tőle a drágaköveket, és így szólt embereinek:

- Fogjátok meg, ő az a rabló, aki ellopta a királynénak, a szultán feleségének az ékszereit!

Megparancsolta, hogy verjék meg. Meg is verték, kezét hátrakötözték, miközben a sejk és a drágaköves bazár népe ezt kiáltozta: „Elfogtuk a rablót!” Egyikük így kiáltott: „Nem más, ez a gaz lopta el annak az embernek az ingóságait.” A másik így kiáltott: „Nem más, csakis ez fosztotta ki annak az embernek a házát.” Az egyik ezt mondta, a másik azt, ám a halász mindeközben csak hallgatott, egyiküknek sem adott választ, szóra sem nyitotta száját, míg a király elé nem állították.

A sejk így szólt:

- Ó, korunk királya! Amikor ellopták a királyné ékszereit, küldöncöt menesztettél hozzánk a hírrel, s azt kérted, hogy kutassuk fel a tettest. Én mindenki másnál többet fáradoztam, s kézre kerítettem neked a tettest, íme itt áll színed előtt! Ezeket az ékszereket a kezéből vettük el!

A király így szólt a főeunuchoz:

- Fogd ezeket az ékköveket, mutasd meg a királynénak, és kérdezd meg tőle, ezeket vesztette-e el!

Az eunuch fogta az ékköveket, és bevitte őket a királynéhez. Amint az meglátta, ámulva nézte őket, majd ezt üzent a királynak: „Megtaláltam a nyakékemet a lakosztályomban, ezek a kövek nem az enyéim, sokkal szebbek, mint nyakékem kövei. Ne bántalmazd hát azt az embert ártatlanul!”

Felvirradt a hajnal Sahrazádra, és elhalt ajkán az engedelmes szó. Mikoron eljött a kilencszáznegyvenharmadik éjszaka, így folytatta:

- Hallottam, ó, boldogságos király, hogy a királyné ezt üzent: „A kövek nem az enyéim, de sokkal szebbek, mint nyakékem kövei. Ne bántalmazd hát azt az embert ártatlanul, de ha eladná őket, vedd meg tőle lányod, Umm asz-Szuúd részére, hogy nyakéket csináltathassunk belőlük!” Amint az eunuch visszatért s közölte, hogy mit mondott a királyné, a király elátkozta az ékkövesek előljáróját és egész társaságát az Ádot és Thamúdot sújtó átkokkal. Azok így szóltak:

- Ó, korunk királya, tudtuk, hogy ez az ember szegény halász, a kövek pedig túlságosan értékesek, ezért hittük, hogy lopta őket.

A király rájuk rivallt:

- Ó, ti ocsmányok, sokalljátok a kegyet egy hívő iránt? Miért nem kérdeztétek meg őt? Talán a magasságos Allah adományozta neki kiszámíthatatlan módon! Hogy vehettétek őt rablószámba, hogy csúfolhattátok meg a világ előtt? Takarodjatok, s Allah ne áldjon meg benneteket!

A kereskedők megfélemledve távoztak, így volt az ő dolgak.

A király pedig így szólt a halászhoz:

- Te ember, Allah áldjon meg azzal, amit tenéked adományozott! Nem esik bántódá-

sod, de mondd meg nekem igaz lelkedre, honnan kerültek hozzád ezek a drágakövek! Én király vagyok, de ezekhez fogható nekem sincs!

A halász így szólt:

– Ó, korunk királya, nekem egy egész kosárral van belőlük! A dolog pedig ekképp történt...

Aztán elmesélte a királynak, miképp barátkozott össze a tengeri Abdullahhal, majd így szólt: – Kötést tettünk egymás között, hogy én mindennap viszek neki egy kosár gyümölcsöt, ő pedig megtölti nekem a kosarat efféle drágakövekkel.

A király erre így szólt:

– Ember, a te szerencséd ez! Ám a vagyon rangot igényel, és én e jelen pillanatban elhárítom felőled az emberek hatalmaskodását, csak hát ha engem elűznek, vagy meghalok, és más lép a trónra, az megölet majd a földi örömök szeretetétől és bírvágytól hajtva. Az a szándékom, hogy hozzád adom a lányomat és megteszlek vezírémmé, a királyságot pedig rád hagyom, hogy halálom után senki ne törhessen vagyonodra. – Aztán szolgálaihoz fordult mondván: – Fogjátok ezt az embert és vigyétek a fürdőbe!

El is vitték, megfürdették, felöltöztették királyi ruhákba, majd a király elé vezették. A király megtette vezírének, azután követeket és testőröket küldött a halász házába a hatalmasok asszonyaival. Ott a halász feleségét és gyermekeit felöltöztették királyi ruhákba, az asszonyt nyereghintóba ültették, s miközben a hatalmasok asszonyai előtte vonultak, a katonák, követek, testőrök a király palotájához kísérték. Az asszony a legkisebb gyermeket az ölében vitte, a nagyobb gyermekeit mások vezették be a királyhoz. A király nagy tisztelességgel fogadta, az ölébe vette és maga mellé ültette őket, hisz kilenc fiúgyermek volt, neki magának pedig nem volt fiúsarja, csak egyetlen, Umm asz-Szuúd nevű leánya. A királyné pedig nagy tisztelességgel fogadta a szárazföldi Abdullah asszonyát, elhalmozta kegyeivel és megtette vezírnőnek. A király megparancsolta, hogy írják meg a szárazföldi Abdullah házassági szerződését lányával, s jegypénz gyanánt a tulajdonában levő összes drágakövet kérte. Ezután megkezdtek az ünnepi készülődést. A király elrendelte, hogy díszítsék fel a várost lánya menyegzőjére. Másnap, miután Abdullah belépett a királylányhoz, és elvette szüzességét, a király kitekintett palotája ablakán és meglátta, amint a veje gyümölcscsel teli kosarat visz a fején, s így szólt hozzá:

– Mi van nálad, vőmurem, és hova tartasz?

– Barátomhoz, a tengeri Abdullahhoz – felelt a halász.

A király erre így szólt:

– Vőmurem, ez az idő nem arra való, hogy a barátodhoz menj!

A halász így felelt:

– Félek, hogy ha elmaradnék a találkozóról, hazugnak tartana, s azt mondaná: „Lám, a világ örömei elfordították tőlem!”

– Igazad van! – mondta a király -, menj csak a barátodhoz, Allah segítsen meg!

A halász átvágott a városon a barátjához igyekezve. Az emberek már ismerték, és hallotta, amint ezt mondogatják: „Ez a király veje! Megy, hogy a gyümölcsöt drágakövekre cserélje!” Akik azonban semmit sem tudtak róla, és nem ismerték, meg-megszólították: „Hé, ember, hogy egy ratl? Gyere, és adj nekem belőle!” Ő így felelt: „Várj, amíg visszajövök”, mivel senkit sem akart megbántani. Azután odaért a tengerhez, és találkozott a tengeri Abdullahhal, átadta neki a gyümölcsöt, s cserébe megkapta a drágaköveket. Így ment ez nap nap után, és valahányszor elhaladt a pék sütődéje előtt, látta, hogy zárva van. Hogy tíz napon át nem látta a péket, s a sütődéjét zárva találta, így szólt magában: „Vajon hova mehetett a pék?” Azután megkérdezte felőle a szomszédját, mondván:

– Testvérem, hol a szomszédod, a pék? Mit tett vele Allah?

– Beteg, uram – felelt a szomszédja -, nem hagyja el a házát.

– Hol van a háza? – kérdezte a halász.

A szomszéd erre megnevezte az utcát. A halász arrafelé vette útját, és kérdezősködött felőle. Amikor bezörgetett az ajtón, a pék kinézett az ablakon, s meglátta barátját, a halászt, fején tele kosárral. Lement és kinyitotta az ajtót. A halász belépett, a nyakába borult, sírva ölelte át, és így szólott hozzá:

– Hogy vagy, barátom? Nap nap után elhaladok a sütöde előtt, de bezárva találom. Megkérdeztem a szomszédodat, s ő mondta, hogy beteg vagy, erre megkerestem a házad, hogy lássalak.

A pék így szólott:

– Allah fizesse meg irántam való jószágod! Nincs nekem semmi bajom, de azt hallottam, hogy a király elvitetted, mert néhány ember megrágalmazott, rablónak kiáltott ki téged. Megijedtem, bezártam a sütödét, és elrejtöztem.

– Igazat szólsz – mondta a halász, azután elmesélte neki, hogy hogyan járt a királlyal és az ékköves bazár sejkjével, majd így szólott: – A király hozzám adta a lányát, és megtett vezírének. – Azután hozzátette: – Vedd el, ami e kosárban van, ez legyen a te részed, és ne félj semmit!

Miután a péket megszabadította a félelmétől, otthagya és ment a királyhoz az üres kosárral. A király így szólott:

– Vőmuram, úgy látszik, a mai napon nem találkoztál barátoddal, a tengeri Abdullahal!

A halász így felelt:

– Találkoztam, de amit kaptam tőle, azt odaadtam a barátomnak, a péknek, aki nagy jótéteménnyel kötelezett le.

– Ki ez a pék? – kérdezte a király.

A halász így felelt:

– Jótét lélek, aki szegénységem napjaiban így és így tett velem. Nem feledkezett meg rólam egyetlen napra sem, s nem sértette meg lelkem.

– Mi a neve? – kérdezte a király.

– Abdullah, a pék – mondta a halász. – Az én nevem szárazföldi Abdullah, a barátomé pedig tengeri Abdullah.

– Az én nevem is Abdullah – kiáltott fel a király. – Az Abdullahok mind testvérek, küldj el hát barátodhoz, a pékhez, hozasd ide, hadd tegyük meg a balszárnnyal vezírének.

A halász el is küldött érte, s amikor a pék megjelent a király előtt, az vezíri ruhába öltöztette, és megtette a balszárnnyal vezírének, a szárazföldi Abdullahot pedig a jobbszárnnyal vezírének.

Felvirradt a hajnal Saharazádra, és elhalt ajkán az engedelmes szó. Mikoron eljött a *ki-lencszáznegyvennegyedik éjszaka*, így folytatta:

– Hallottam, ó, boldogságos király, hogy a király vejévé tette a szárazföldi Abdullahot, s kinevezte a jobbszárnnyal vezírévé, Abdullahot, a péket pedig a balszárnnyal vezírévé. Abdullah így élt egy teljes éven át, mindennap vitt egy gyümölcscsészével teli kosarat, és különféle drágakövekkel megtöltve hozta vissza. Amikor a gyümölcsök eltűntek a kertekből, mazsolát, mandulát, mogyorót, diót, fügét és más efféléket vitt. A tengeri Abdullah mindent elfogadott, amit kapott, és drágakövekkel megtöltve adta vissza neki a kosarat. Történt egy napon, hogy Abdullah szokása szerint elvitte a csemegéivel telt kosarat, a tengeri Abdullah pedig átvette tőle. A szárazföldi Abdullah leült a parton, a tengeri Abdullah pedig a vízben, s így beszélgettek, fűzőgették a szó fonálát, míg valamiképp a sírokra terelődött a szó. A tengeri Abdullah így szólott:

– Azt mondják, testvérem, hogy a Próféta – Allah üdve és malasztja rá! – nálatok van eltemetve a szárazföldön. Tudod-e, hol van a sírja?

– Igen – felelt a halász.

- Melyik vidéken van? – kérdezte a tengeri Abdullah.
- Egy Jathrib nevű városban – felelt a halász.
- Látogatják-e az emberek a szárazföldről? – kérdezte a tengeri Abdullah.
- Igen – felelt a halász.

A tengeri Abdullah így kiáltott:

- Ó, milyen üdvös ez nektek, szárazföldieknek, hogy meglátogathatjátok a kegyes, könyörületes és irgalmas Prófétát, s a látogatás révén elnyerhetitek közbenjárását! Te már meglátogattad őt, testvérem?

- Nem – felelt a halász. – Szegény voltam ugyanis, nem lett volna miből költenem az úton. Azóta szabadultam meg gondjaimtól, amióta téged megismertelek, és e dús adománnyal megsegítettél. Ám el kell oda látogatnom, miután elzarándokoltam Allah Szent Házába. Eddig is csak az irántad való szeretet tartott vissza, mert nem tudlak elhagyni egyetlen napra sem!

A tengeri Abdullah erre így szólt:

- Az én szeretetem előbbre való-e neked, mint a Próféta sírjának meglátogatása – Allah üdve és malasztja rá! -, aki közbenjár éretted Allahnál a végítélet napján, megment a tűztől, és bejuthatsz általa a Paradicsomba? Vajon az evilág szeretetéért mulasztod el meglátogatni Mohamed próféta sírját – Allah üdve és malasztja rá!

A halász így felelt:

- Nem, Allahra, az Ő látogatása előbbre való nekem minden másnál! Engedelmet kérek tőled, hogy meglátogathassam ebben az évben.

A tengeri Abdullah így szólt:

- Megadom az engedelmet. Amikor azonban ott állsz majd a sírjánál, mondj reá üdvözlő imát az én nevemben is. Van valamim, amit rád bíznék, gyere le velem a tengerbe, elviszlek a városomba, a házamba, megvendégellek, és odaadom neked a kegyajándékot, hogy tedd a Próféta sírjára – Allah üdve és malasztja rá! Mondd ezt neki: „Ó, Allah prófétája, a tengeri Abdullah üdvözlő imát mond reád, ezt az ajándékot adja neked, s kéri közbenjárásod a Pokol tüze ellen.”

A szárazföldi Abdullah így szólt:

- Testvérem, te a vízben teremtetted, lakhelyed a víz, s az nincs ártalmadra. Ha kijössz a szárazföldre, ér-e valami baj?

- Igen – felelt a tengeri Abdullah -, testem kiszárad, amint szárazföldi fuvallatok érik, és meghalok.

A szárazföldi Abdullah így szólt:

- Így vagyok én is, a szárazföldön teremtettem, a szárazföld tart fogva. Ha bemegyek a tengerbe, a víz a bensőmbé hatol, megfullaszt és meghalok.

A tengeri Abdullah így szólt:

- Ettől ne félj! Hozok neked egy kenetet, s ha azzal bekened a tested, a víz nem árt neked, még ha egész hátralevő életed ott töltenéd is. Bolyonghatsz a tengerben, alhatsz, állhatsz, nem lesz semmi bajod.

A szárazföldi Abdullah így szólt:

- Ha így áll a dolog, akkor semmi baj! Hozd ki azt a kenetet, hadd próbálom ki!

- Úgy lesz – mondta a tengeri Abdullah, azzal fogta a kosarat, és elmerült a tengerben. Rövid ideig maradt csak távol, azután visszatért valami faggyúval, mint amilyen a marhafaggyú, színe aransárga, az illata kellemes.

- Mi ez, testvérem? – kérdezte tőle.

A tengeri Abdullah így felelt:

- Ez egy dandán nevezetű hal májának a zsírja, a dandán pedig a leghatalmasabb termetű hal, a mi legnagyobb ellenségünk. A teste nagyobb, mint bármelyik szárazföldi lényé nálatok, ha meglátja egy tevét vagy egy elefánt kerülne útjába, egyszerűen elnyelné.

– És mit eszik ez a szörny, testvérem? – kérdezte a szárazföldi Abdullah.
 – Tengeri lényekkel táplálkozik – felelt a tengeri Abdullah. – Nem hallottad a közmondást, amely így szól: „Mint a tenger halai, az erős megeszi a gyengét”?
 – Igazat szólsz – felelt a szárazföldi Abdullah. – Aztán sok dandán van-e nálatok a tengerben?

A tengeri Abdullah így felelt:

– Van temérdek, csak Allah a megmondhatója, hogy mennyi!

A szárazföldi Abdullah így szólt:

– Félek, hogy ha lemegyek veled, összetalálkozom egy ilyen szörnnyel és az felfal.

A tengeri Abdullah így szólt:

– Ne félj, mert ha meglát téged, tudni fogja, hogy emberfia vagy, megijed tőled és elmenekül, mert nem fél az senkitől a tengerben, csak az emberfiától. Ha halakit megesz, azon nyomban meghal, mivel az emberi zsír gyilkos méreg a számára. Mi is csak ily módon gyűjthetjük össze májzsíráját, mert ha mondjuk a tengerbe vész egy hajótörött, elváltozik az ábrázata, a húsa esetleg összeroncsolódik, s a dandán ilyenkor könnyen tengeri állatnak véli, megeszi és belepusztul. Mi megtaláljuk holtan, kiszedjük a májzsíráját, s bekenjük vele testünket. sőt, lehetnek ezek a szörnyek százan, kétszázan, ezren vagy többen, mind egy szálíg elpusztulnak nyomban, ha az emberfia egyetlen kiáltását meghallják.

Felvirradt a hajnal Sahrazádra, s elhalt ajkán az engedelmes szó. Mikoron eljött a *kilencszáznegyvenötödik éjszaka*, így folytatta:

– Hallottam, ó, boldogságos király, hogy a tengeri Abdullah így szólt a szárazföldi Abdullahhoz:

– Ha az efféle jószágok meghallják az emberfiának egyetlen kiáltását, még ha ezren vannak is, azon nyomban elpusztulnak; egyikük sem tud elmozdulni onnan, ahol épp volt.

A szárazföldi Abdullah így szólt:

– Allahra hagyatkoztam!

Azzal levetette ruháit, gödröt ásott a tengerparton, beletette őket, aztán tetőtől talpig bekenekedett a kenettel, és leereszkedett a vízbe. Merült lefelé nyitott szemmel, s a víz nem tett benne kárt, ide-oda sétálgatott, ha akarta, felbukkant, ha akarta, lemerült a fenékre, s látta a tenger vizét, amint sátorként borul fölé, s nem tesz kárt benne. A tengeri Abdullah megkérdezte tőle:

– Mit tapasztalsz, testvérem?

A szárazföldi Abdullah így szólt:

– Csupa jót, testvérem! Igazat szóltál, amikor azt mondtad, hogy a víz nem fog ártani nekem!

– Kövess! – szólt a tengeri Abdullah.

A szárazföldi Abdullah követte társát, s ment vele egyik helyről a másikra, maga előtt jobbra és balra vízhegyeket látott, gyönyörködött bennük, bámulta a sokféle játszadozó halat, kicsinyeket és nagyokat, volt, amelyik a bivalyhoz hasonlított, volt, amelyik a tehénhez, megint másik a kutyaéhoz, a harmadik az emberhez. Ám ahogy a közelükbe értek és megláták a szárazföldi Abdullahot, mindegyik elmenekült. A szárazföldi Abdullah így szólt a tengerihez:

– Testvérem, miért menekül előlünk minden tengeri jószág, mihelyt a közelükbe kerülünk?

– Mert félnek tőled – mondta a tengeri Abdullah. – Mert mindenenek félik az emberfiát, kiket a magasságos Allah teremtett!

A szárazföldi Abdullah egyre a tenger csodáit bámulta, mígnem egy magas hegyhez értek. Ott a szárazföldi Abdullah hatalmas ordításra riadt föl, körülnézett, s azt látta, hogy

valami feketeség iramodik lefelé a hegyről, akkora, mint egy teve, vagy még nagyobb, és egyre ordít.

– Mi ez, testvérem? – kérdezte a tengeri Abdullahtól.

Az így felelt:

– Ez a dandán! Miattam jön, fel akar falni. Kiálts rá, testvérem, még mielőtt ideérne, mert különben elkap és felfal.

A szárazföldi Abdullah rá is kiáltott, mire a dandán holtan rogyott össze. Amint meglátta az élettelen szörnyet, így kiáltott fel:

– Áldassék Allah, hála legyen neki! Nem sújtottam rá karddal, nem sebeztem meg késsel, hogy lehet, hogy egy ilyen irdatlan teremtmény nem tudja elviselni kiáltásomat, és elpusztul tőle?!

A tengeri Abdullah így szólt:

– Ne csodálkozz, Allahra, testvérem, ha ezren vagy kétezren lennének is e szörnyek, nem élnék túl az emberi kiáltást!

Azután egy városhoz értek, s látták, hogy csupa lány lakja, férfi egy sem.

– Testvérem, miféle város ez, és miféle lányok lakják? – kérdezte a szárazföldi Abdullah.

– Ez a Lányváros, lakói pedig a habléányok – felelt a tengeri Abdullah.

– Nincs közöttük férfiú? – kérdezte a szárazföldi Abdullah.

– Nincs – felelt a társa.

– Hogyan esnek teherbe férfiak nélkül és hogyan szülnek? – kérdezte a szárazföldi Abdullah.

A tengeri Abdullah így felelt:

– A tenger királya száműzte őket ebbe a városba, ahol nem esnek teherbe és nem is szülnek. Mindazokat, akikre megharagszik a tenger lányai közül, ide küldi ebbe a városba. El sem mehetnek innen, mert ha megpróbálják, a tengeri jószágok meglátnák őket, és felfalnák. A többi városban azonban vannak férfiak és lányok is.

– Van más város is a tengerben? – kérdezte a szárazföldi Abdullah.

– Sok! – felelt a tengeri Abdullah.

– Van-e szultánok itt a tengerben? – kérdezte a szárazföldi Abdullah.

– Van – felelt a tengeri Abdullah.

A szárazföldi Abdullah ezután így szólt:

– Ó, testvérem, sok csodát láttam a tengerben!

A tengeri Abdullah erre így szólt:

– Ugyan, miféle csodákat láttál? Nem hallottad-e a mondást, mely szerint a tenger csodái számosabbak a szárazföld csodáinál?

– Igazat szólsz! – felelt a szárazföldi Abdullah.

Azután jobban szemügyre vette a habléányokat, s látta, hogy arcuk oly szép, mint a hold, hajuk akár a földi nőké, ám kezük és lábuk bele van nőve a törzsükbe és testük farkban végződik, mint a halaknak. Miután a tengeri Abdullah megmutatta neki a város népét, vitte tovább s elvezette egy másik városba. Ott azt látták, hogy a város tele van férfiakkal és nőkkel, ábrázatuk olyan, mint a habléányoké, farkuk van, és nincs náluk kereskedés, mint a szárazföldieknél, ruhát nem viselnek, mindnyájan mezítelenek, szemérmük fedetlen. A szárazföldi Abdullah így szólt társához:

– Testvérem, azt látom, hogy a nők is, a férfiak is fedetlen szemérmekkel járnak.

– Mivelhogy a tenger népének nincs miből ruhát készítenie – felelt a tengeri Abdullah.

– Hogyan csinálják, testvérem, amikor megházasodnak? – kérdezte a szárazföldi Abdullah.

A tengeri Abdullah így felelt:

– Nem házasodnak össze, hanem ha valamelyiküknek megtetszik egy nő, kedvét töl-
ti rajta.

– De hisz ez tilalmas dolog! – kiáltott fel a szárazföldi Abdullah. – Miért nem kéri
meg a lányt, miért nem fizetnek neki jegypénzt, rendeznek menyegzőt, és veszik feleségül
úgy, ahogy az Allahnak és prófétájának tetsző?

A tengeri Abdullah így felelt:

– Nem vagyunk mindnyájan egy valláson. Vannak közöttünk egyistenhívő muszli-
mok, vannak keresztények, zsidók és más vallásúak. Házasságot elsősorban a muszlimok
kötnek.

A szárazföldi Abdullah így szólt:

– Mezítelenek vagytok, nincs nálatok adásvétel, mi hát akkor asszonyaitok jegypén-
ze? Talán drágaköveket és ásványokat adtok nekik?

A tengeri Abdullah így felelt:

– A drágakövek minálunk értéktelen kövek csupán. Hanem aki meg akar házasodni,
annak feltételül szabják, hogy bizonyos mennyiségű halat fogjon, ezret vagy kétezret;
hogy mikor többet, mikor kevesebbet, az a lány apjával történt megegyezéstől függ. Ami-
kor ennek eleget tett a házasulandó, összejön a vőlegény és a menyasszony családja, elfo-
gyasztják az ünnepi lakomát, a férjét pedig bevezetik feleségéhez. Attól kezdve a férj halra
vadászik és táplálja a feleségét, vagy ha nem tud halat fogni, hát fog az asszony, és táplálja
ő a férjét.

– És mi van akkor, ha valaki házasságtörést követ el? – kérdezte a szárazföldi Abdul-
lah.

A tengeri Abdullah így felelt:

– Ha valakire rábizonyul a dolog, és nő, akkor száműzik a Lányvárosba. Ha
paráznaságtól teherbe esett, akkor megvárják, amíg megszül, s ha lányt hoz a világra, azt
vele együtt száműzik, szajha lánya szajha lesz a neve, és lányságban marad mindhalálig.
Ha viszont az újszülött fiú, akkor azt elviszik a királyhoz, a tenger szultánjához, s az
megöli.

A szárazföldi Abdullah ezen is csodálkozott. Azután a tengeri Abdullah egy másik
városba vitte, majd megint egy másikba, így mutogatta neki sorra a városokat, míg nyolc-
van várost meg nem mutatott neki, s ő mindegyik város népét különbözőnek látta a többi
városétól. Végül megkérdezte:

– Testvérem, maradt még hátra város a tengerben?

A tengeri Abdullah így felelt:

– Ugyan mit láttál a tenger városaiból és csodáiból? A nemes, jóságos és könyörület-
es prófétára mondom, hogyha ezer éven át mutogatnám neked a városokat, s mindennap ez-
ret, s minden városban ezer csodát, akkor is csak egyetlen karátot ismernél meg a tengeri
városok és csodák huszonnégy karátjából! Én csupán a mi településeinket s a mi földünket
mutattam meg neked, semmi mást!

A szárazföldi Abdullah így szólt:

– Testvérem, ha így áll a dolog, beérem annyival, amennyit eddig láttam, mert meg-
elégteltem már a halevést. Nyolcvan napot töltöttem a társaságodban, s te folyton-folyvást,
reggel és este, csak hallal etetsz, azon nyersen, nem pedig sütvé vagy főzvé!

– Mi az, hogy sütvé vagy főzvé? – kérdezte a tengeri Abdullah.

A szárazföldi Abdullah így szólt:

– Mi megsütjük a halat tűzön, vagy megfőzzük, s különféle étkeket, sokféle fogást
készítünk belőle.

A tengeri Abdullah erre így szólt:

– De honnan lenne nekünk tűzünk? Nem ismerjük mi a sült, a főtt vagy más efféle
étkeket.

A szárazföldi Abdullah így szólt:

– Olíva- vagy szezámolajban sütjük meg őket.

A tengeri Abdullah így szólt:

– Honnan lenne nekünk olíva- vagy szezámolajunk, mi itt élünk ebben a tengerben, és nem ismerjük ezeket a dolgokat, amikről beszéltél.

– Igazat szólsz – felelt a szárazföldi Abdullah. – Hanem, testvérem, rengeteg várost mutattál nekem, de a te városodat még nem!

A tengeri Abdullah így szólt:

– Az én városomat már messze magunk mögött hagytuk, a part közelében van, ahonnan jöttünk. Azért kerültem el a városom, és hoztalak ide, mert a tenger városait akartam megmutatni neked.

A szárazföldi Abdullah így szólt:

– Elég már nekem, amennyit láttam, azt szeretném, ha megmutatnád végre a te városodat.

– Úgy lesz – felelt a tengeri Abdullah.

Azzal visszavitte a városához, s amikor odaértek, így szólt:

– Ez hát az én városom.

A szárazföldi Abdullah látta, hogy a város kisebb, mint amelyeket addig látott. Azután bement a városba a tengeri Abdullahal, aki egy barlanghoz érve így szólt:

– Ez az én otthonom! Ebben a városban a házak mind ilyenek, kisebb-nagyobb barlangok a hegyekben, s a többi tengeri városban is így van ez. Aki házat akar csinálni magának, az elmegy a királyhoz, és azt mondja neki: „Szeretnék házat magamnak ezen és ezen a helyen”, s akkor a király elküld vele egy csapat vájárnak nevezett halat, s a bérüket egy bizonyos mennyiségű halban határozza meg, ezeknek a halaknak ugyanis olyan csőrük van, ami a legkeményebb kősziklát is szétmorzsolja. Azon a hegyen, amelyet a házigazda kiválasztott, kivájják a házat, miközben a házigazda halászik rájuk és eteti őket, míg el nem készül a barlang. Azután elmennek, a házigazda pedig elfoglalja lakhelyét. A tenger népe egytől egyig így cselekszik, egymással nem érintkezik, nem szolgálja a másikat, csak halak révén, miközben maguk is halfélék. – azután így szólt: – Lépj hát be! – Amikor a szárazföldi Abdullah belépett, a tengeri Abdullah elkiáltotta magát: – Látnyom!

Erre előjött a lánya, arca kerek, mint a hold, haja hosszú, csípője dús, szeme szénfekete, dereka karcsú, ám teste mezítelen, és farka volt. Amint megpillantotta apja társaságában a szárazföldi Abdullahot, így szólt:

– Ó, apám, miféle fark nélküli teremtes ez, amit magaddal hoztál?

Apja így szólt hozzá:

– Látnyom, ő az én szárazföldi barátom, akitől a szárazföldi gyümölcsöket hoztam neked. Jer és köszönts!

A lány odament, és köszöntötte szépen hangzó ékes szóval. Apja azután így szólt hozzá:

– Hozz ételt vendégünknek, kinek jövetelével áldás szállt ránk.

A lány erre előhozott neki két nagy halat, akkorát, mint egy birka, a tengeri Abdullah pedig így szólt hozzá:

– Egyél!

A szárazföldi Abdullah nagy éhségében is csak kénytelen-kelletlen evett, mert megcsömörlött már a halevéstől, de hát az ittenieknek nem volt egyebük. Kisvártatva előjött a tengeri Abdullah asszonya is, egy szép ábrázatú nő, két fiúval, akik mindketten egy-egy kis halat tartottak a kezükben, s úgy hámozták, mint az ember az uborkát. Amint a nő meglátta a szárazföldi Abdullahot a férjével, így kiáltott:

– Mi ez a fark nélküli lény?

A két fiú, a nővérük, az anyjuk mind odament hozzá, vizsgálgatni kezdte a hátsó felét, s így kiáltozott: „Hej Allahra, ez faroktalan!”, és nevettek rajta. A szárazföldi Abdullah erre így szólt:

– Testvérem, azért hoztál ide, hogy nevetség tárgyává tégy gyerekeid és feleséged előtt?

Felvirradt a hajnal Sahrazádra, és elhalt ajkán az engedelmes szó. Mikoron eljött a *ki-lencszáznegyvenhatodik éjszaka*, így folytatta:

– Hallottam, ó, boldogságos király, hogy a szárazföldi Abdullah így szólt a tengeri Abdullahhoz:

– Testvérem, azért hoztál ide, hogy nevetség tárgyává tégy gyerekeid és feleséged előtt?

A tengeri Abdullah így szólt:

– Bocsáss meg, testvérem, de nálunk nincs senki, akinek ne lenne farka. Ha mégis kerül valaki fark nélkül, azt a szultán magához viteti, hogy ne vessen rajta. Ne vedd hát zokon, testvérem, ezektől a fiatal gyermekektől és az asszonytól, hisz rövid az ő esztük. – Azután családjára förmedt: – Elhallgassatok! – Azok megfélemedtek és elhallgattak, a tengeri Abdullah pedig engesztelte társát. Miközben szóval tartotta, egyszer csak tíz tagbaszakadt, marcona külsejű tengeri férfi toppant be, és így szóltak:

– Ó, Abdullah, a király hírül vette, hogy egy faroktalan szárazföldi lény van nálad!

– Igen, ez az a férfiú – felelt a tengeri Abdullah. – A barátom ő, vendégségbe jött hozzám, és vissza szeretném vinni a szárazföldre.

Azok így szóltak:

– Nem mehetünk vissza nélküle, de ha van valami mondanivalód, fogd őt, gyere, állj a király elé, s mondd el neki, amit nekünk mondanál.

A tengeri Abdullah így szólt:

– Testvérem, mentségem világos, a királlyal nem ellenkezhetünk. Gyere el velem a királyhoz, s én azon leszek, hogy megszabadítsalak tőle, ha Allah is úgy akarja. Ne félj semmit, mert mielőtt meglát, tudni fogja, hogy a szárazföld fiai közül vagy, és akkor kétségtelenül meg fog tisztelni és visszajuttat a szárazföldre.

A szárazföldi Abdullah így szólt:

– Úgy lesz, ahogy te gondolod, én Allahra hagyatkozom, és megyek veled.

A tengeri Abdullah kézen fogta, és elment vele a királyhoz. Amint a király meglátta, nevetett rajta, és így szólt:

– Üdvöz légy, te faroktalan!

A király körül mindenki nevetett rajta, s így kiáltozott: „Hej, Allahra, ez faroktalan!” A tengeri Abdullah ekkor odament a királyhoz, és feltárta előtte társa kilétét, mondván:

– Ő a szárazföld fiai közül való, és a barátom, de nem él közöttünk, mivel a halat nem kedveli másként, csak sülvé vagy fővé! Szeretném, ha megengednéd nekem, hogy visszavigyem a szárazföldre.

A király erre így szólt:

– Ha így áll a dolog, hogy nem él közöttünk, megengedem neked, hogy visszavidd a lakhelyére, miután megvendégeltük. – Azután így kiáltott: – Hozzatok neki vendéglakomát!

Erre odavittek neki mindenféle-fajta halat, s ő evett a király parancsának engedve. Azután a király így szólt hozzá:

– Kívánj tőlem valamit!

A szárazföldi Abdullah erre így szólt:

– Azt kívánom tőled, hogy adj nekem drágaköveket!

A király így szólt:

– Vigyétek a kincstárba, hadd válogasson kedvére!

Társsa bevitte a kincstárba, s ő kiválogatott annyit, amennyit csak akart. Az után a tengeri Abdullah visszavitte városába, előhozott egy tarsolyt, s így szólt hozzá:

– Fogd, ez az, amit rád bízok, és vidd el a Próféta sírjára - Allah áldja és üdvözítse!

A szárazföldi Abdullah átvette, de nem tudta, hogy mi az. A tengeri Abdullah pedig elindult vele vissza, hogy kivigye a szárazföldre. Útközben a szárazföldi Abdullahnak énekszó ütötte meg a fülét, örömnüpet látott, hallal rakott asztalt, amelynél tengeriek ettek, daloltak, s nagy vigasságban voltak. Megkérdezte a tengeri Abdullahlól:

– Miért ez a nagy vigasság, talán menyegzőt ülnek?

– Nem menyegzőt ülnek, hanem meghalt közülük valaki.

– Ha meghal valaki, ti örömnüpet ültök, énekeltek és lakmároztok? – kérdezte a szárazföldi Abdullah.

– Igen – felelte tengeri Abdullah. – És ti, szárazföldiek, ti mit tesztek?

A szárazföldi Abdullah így felelt:

– Ha nálunk meghal valaki, szomorkodunk érte, siratjuk, a nők az arcukat csapkodják, ruhájukat szaggatják a halottért való bánatukban.

A tengeri Abdullah nagy szemeket meresztett a szárazföldi Abdullahra és így szólt:

– Add vissza, amit rád bízam!

Miután a szárazföldi Abdullah odaadta neki a tarsolyt, kivitte a szárazföldre és így szólt:

– Megszakítom veled a szeretet és barátság fonalát, mától kezdve ne gyere, ne is lásalak.

– Mi okból beszélsz így? – kérdezte a szárazföldi Abdullah.

A tengeri Abdullah ekkor így szólt:

– A szárazföld népe nem Allah letéteménye-e?

– De igen – felelt a szárazföldi Abdullah.

A tengeri Abdullah erre így szólt:

– Akkor miért nem veszitek könnyű szívvel, ha Allah elveszi letéteményét? De ti még meg is siratjátok! Hogy küldhetnék veled bármit a Próféta - Allah áldja és üdvözítse! -, amikor ti azon örvendeztek, ha újszülött jön a világra, pedig a magasságos Allah csupán letéteményként helyezett lelket belé! Ha elveszi, hogyan fájlalhatjátok, miért siratjátok, bánkódtok érte? Nincs nekünk szükségünk a ti társaságotokra!

Azzal otthagya és eltűnt a tengerben. A szárazföldi Abdullah magára öltötte holmiját, fogta a drágaköveit, és ment a királyhoz. Az nagy szeretettel fogadta, örvendezett neki, s így szólt hozzá:

– Hogy vagy, vőmuram? Mi okból maradtál távol tőlem ily hosszú ideig?

A szárazföldi Abdullah elmesélte neki történetét, a tengerben látott csodálatos dolgokat, s a király ámult módfelett. Azután elmesélte, hogy mit mondott neki a tengeri Abdullah. A király erre így szólt:

– Nemde te voltál a hibás, amikor ezt elárultad neki?

Azután a szárazföldi Abdullah még hosszú ideig ki-kiment a tenger partjára, szőlőgatta a tengeri Abdullahot, de az nem felelt, és nem ment oda hozzá. Végül feladta a reményt, s attól fogva király apósával, családjával együtt nagy boldogságban, szép jámborságban élt, míg el nem jött értük az örömek megszakasztója, hú társak szétválasztója, s meg nem haltak mindnyájan. Áldassék Ő, az Eleven, ki meg nem hal, a földi és égi birodalom Ura, aki mindenható, szolgálaihoz kegyes és tudó!

Fordította Prileszky Csilla

Sahrijár király és Sahrazád történetének befejezése

Sahrazádnak időközben három fiúgyermek született a királytól. Amikor befejezte a mesét, felkelt, megcsókolta a földet a király előtt, és így szólt hozzá:

– Ó, korunk királya, idők és századok páratlan ura, a rablányod vagyok, ím ezer meg egy éjszakán át meséltem neked az eleink hagyományát, hajdanvolt ősök számos példázatát, remélhetem-e kegyelmességedtől, hogy egyvalamit kívánhatok tőle?

A király így szólt:

– Kívánj és megadatik neked, ó, Sahrazád!

Sahrazád előkiáltotta a dadákat és eunuchokat, s így szólt hozzájuk:

– Hozzátok ide a gyermekeimet!

Hozták is őket szaporán, a három fiúgyermeket, egyikük már járt, a másik csúszott-mászott, a harmadik csecsszopó volt még. Mihelyt meghozták őket, Sahrazád fogta és a király elé rakta őket, majd megcsókolta a földet, és így szólt:

– Ó, korunk királya, ezek a te fiaid! Azt kívánom tőled, ments fel a haláltól e gyermekek tisztességéért! Ha megöletsz, e kisdedek anyja nélkül maradnak, s nem lelnek oly nőt, aki szépen felnevelné őket.

A király ekkor könnyekre fakadt, a gyermekeket a keblére szorította és így szólt:

– Ó, Sahrazád, Allahra, felmentettelek én már téged e gyermekek jövőtele előtt, mert erényesnek, tisztának, romlatlannak és istenfélőnek ismertelek meg. Allah áldása legyen rajtad, atyádon, anyádon, gyökereden, ágadon! Allah legyen a tanúm, megkegyelmezek neked, semmi bántódás nem érhet!

Sahrazád megcsókolta a király kezét és lábát, örvendezett mérhetetlenül, s így szólt hozzá:

– Allah nyújtsa hosszúra életed, gyarapítson méltóságban, tekintélyben!

Öröm borította be a király lakát, s szétterjedt városszerte, emberöltőknek nem volt még soha ilyen éje; színe tündöklőbb volt, mint a napvilág fénye. A király boldogan kelt, áldással eltelten, s elküldött katonáiért. Amikor megjelentek, megajándékozta vezírét, Sahrazád atyját egy káprázatos, felséges díszköntőssel mondván neki:

– Allah oltalma kísérjen, amiért nekem adtad feleségül nemes leányodat, aki miatt megbántam, hogy az emberek lányait gyilkoltam; kit romlatlannak, tisztának, erényesnek és eszesnek találtam, s Allah három fiúgyermekkel ajándékozott meg általa. Hála legyen Allahnak e bőséges kegyért!

Azután díszköntöst adományozott az összes vezírnak, emírnek, országnagynak, s megparancsolta, hogy a város harminc napig díszben álljon. A népnek semmi kára nem származott belőle, mert a király kincstára viselt minden terhet s költséget. A várost oly pompásan feldíszítették, mint annak előtte soha, üstdobok peregetek, flóták zengedeztek, a legkiválóbb mutatványosok bűvészkedtek. A király két kézzel szórta az adományokat és ajándékokat, osztogatta az alamizsnát a szegényeknek és szűkölködőknek, elárasztotta kegyével minden alattvalóját, birodalma apraja-nagyját.

Jólétben, örömben, gyönyörűségben, derűben élt aztán népével egyetemben, míg csak el nem jött értük az örömök megszakasztója, hű társak szétválasztója.

Áldassék Ő, kit el nem porlaszt az idők forgása, nem fog rajta a világ változása, kinek figyelme meg nem osztható, s a tökéletességben egyedülvaló. Üdv és malaszt Kegyelmességének és Jóságosságának imámjára, teremtményeinek legjavára, Mohamed urunkra, a halandók előljárójára, kivel esdeklünk Őhozzája, hogy életünknek adassék kegyes végőrája.

Fordította Prileszky Csilla

Közl: Négy mese az Ezeregyéjszakából. (Marc Chagall 13 színes és 13 fehér-fekete litográfiájával.)

Helikon Kiadó, Bp., 1990. 9-15., 61-75., 112. o.

4.

Arab és perzsa költészet

Az omájjáda-korban (661-750) az arab költészet még őrizte a pogánykori hagyományt. Omár Ibn Abi Rabi'a (+711) heves hangú, őszinte, szívből jövő lírája elbűvölő szépségű szerelmes verseket hozott létre.

Egy leányhoz

Sugárzó arcú ifjú lányka ő,
szépsége, melyet tündértől rabolt,
úgy villan által sátra vásznain,
akár borús ég fellegén a hold.
Alakja karcsú, hajlékony, sudár,
fátyla kerekded vállakon lebeg,
illatos keble megtölti a kart,
mely istenül, hogy őt ölelte meg,
kemény combján, ha teste megfeszül,
pattani látszik szinte a perec;
éppígy feszül meg annak lelke is,
ki látja őt, s nyomban beléseret.
Dereka vékony, csípője erős,
és hogyha ajka néha felkacag,
ékes, hegyes fogsort villant elő
- ó boldog, aki ajkára tapad!
Mert ajka édes, illatos, miként
a pézsmá, melybe tiszta méz vegyül,
s üdébb, akár a gyöngyös aszubor,
melyen jég olvad húsító szerül.
Ő vette el a józanságomat,
s nem juthatok hozzá, reménytelen!
Pedig hány asszony: szép, okos, hamis,
osztá meg egykor titkait velem!
De megesküszöm Arra, Akiért
annyi zarándok, gazdag és szegény,
hajtja a fáradt, éhes állatot
a búcsujárás szentelt idején,
hogy a szerelmem el nem fordítom
tőled semerre, bárki jön felém,
ameddig árnyas, ifjú lomb fakad
a bokrok és fák gazdag gyökerén,
mert a vágyaim célja csak te vagy,

gondolatom csak képednek örül,
lelkem akár magányosan mereng,
akár zszibongó vásár vesz körül.

Fordította Molnár Imre

Közl: Arab költők. (A pogánykortól napjainkig.)

Fordította, vál., a bevezető tanulmányt írta

Germanus Gyula. Magyar Helikon. Bp.1961. 119. o.

Az abbászida-korban (750-1258) az arab nyelvű költészet tovább virágzott és gazdagodott, az arab kultúra aranykorát élte. Abu'l-Atáhia (748-826) Bagdadban élt és alkotott, költészete valóságos színezetű, erkölcsi tartalmakban gazdag.

Nem látod-é

Nem látod-é, hogy kételkedni kell a percben,
hisz felhőjéből meg-megvillan a halál.
Ó földnek építője, házat másoknak építsz,
ó, gyűjtője a földnek, másnak gyűjtesz talán.
Mohón csap rá az ember, lám, minden alkalomra,
bár egy napon menekvés nincs a bukás elől.
Kinek a birtokába nem ül be más, az a boldog,
akkor, midőn a mohóknak jó sorsa balra dől.
S ki az, kinek a lelke nem szomjuhozna ily célt,
mihelyt előbbi célját küzködve érte el?
Hagyd abba hát az ősök hiú emlegetését,
s a származást, mi dicsőség ormaira emelt.
Más érdem nincs: szerénység és istenfélelem csak
s alázat, mely az öröklét kertjébe elvezet.
A szomjuhozók a lélek üdvére rátalálnak,
sekély lápból, avagy friss forrásból merjenek.

*

Szülessél a halálnak, építs a rombolásnak,
hiszen mindannyiunk a pusztulásba fut.
Ó te halál, bizony menekvés nincs előled –
eljössz, s ítéletedben nem vagy csalárd s hazug.
Úgy érsz utól, halál, s csapsz ősz fejemre, látom,
ahogy az őszülés elérte ifjúságom.

*

Nem tudván, mi gyötörhet, Ahmed kérdezte tőlem:
szereted-é remélő szívvel a holnapot?
S lélegzetet vevén, én eképpen válaszoltam:
szeretetem eremből erembe átzuhog,
s ha megérintenéd a szívemet, ó, barátom,
megsebesítve, vérzőn találnál, jól tudom,

és életemre mondom, házam népe s az orvos
azért, mi benne ég s dúl, meg is unt már bizony.
Várom a holnapi halált, és nem haboznék
örök nyugalmamért szemébe nézni most még!

Fordította Jékely Zoltán
Arab költők i.m. 154. o.

A perzsa költészet az arab hódítás után másfél évszázaddal indult igazi fejlődésnek. A nyelvi egység és a közös kultúra termékenyítő hatása a régi perzsa hagyományokat az arab költészet folyamatába illesztette. Daqiqi a „fejedelmek koronája” alakította ki a perzsa udvari költészet sajátos hangvételét. Eszerint az ideális költőtípus gáláns lovag, a hölgyek hódolója, s a fejedelmi udvar bőkezűségének, erényének hirdetője.

Te fürteid...

Te fürteid s a sötét éj igen hasonlatosak,
Orcáid és a fehér nap milyen hasonlatosak!
Ha ékszerészek achátot csiszolnak ékessé,
Te ajkaid s az achátkő ilyen hasonlatosak.
Királyaink lugasán át ezerszer is jártam,
A büszke rózsá s az orcád színe hasonlatosak!
Gazella két szeme és egy virágzó nárciszpár
Te két szemedhez akár két iker hasonlatosak.
Ó, láttam és Babilón íjjait s az íjj díszét,
Szemöldököd s a feszült íjj-ívek hasonlatosak.
A testedet minek is méregetni ciprushoz?
A ciprusok s a te tested igen hasonlatosak!

Fordította Tótfalusi István
Közlő: Perzsa költők antológiája. (Válogatta, a nyersfordítást végezte, a tanulmányt és jegyzeteket készítette Simon Róbert) Európa Kiadó, Bp., 1968. 58. o.

Farrokhi híres költeménye igazi rögtönzés, a képekben tobzódó alkotásban, a valóság közvetlen megragadásának kísérletét érzékelhetjük. A költői anyag ismerete és a szerző mesterfogásai egyaránt elismerésre méltóak.

Zöldelő-kék bársonyában (Részlet)

Zöldelő-kék bársonyában hogyha pompáz már a rét,
És brokátot ölt a hegyhát, ölti hétszín köntösét;
Számátalan levél a fűzfán: papagáj zöld tolla, lám,
Mint gazellák köldökéből mósusz árad szerteszét.

Tegnap éjfélkor tavasznak hozta illatát a szél.
 Üdv, te észak-küldte szellő! Jó tavasz-szag, áldva légy!
 Köntös-ujjában lengő szellő mintha mósuszt vinne szét,
 És a kert, karolva lágyan, szép babákkal játszanék.
 Orgonák nyaklánca csillan, rajt' badakhsi szép rubint –
 Gyöngy-köszöntőük ékesítik csipkerózsák kis fülét.
 Vén platán, mint kézfogását, nyújtogatván ujjait,
 Megcibálná rózságnak vérvörös-szín köntösét.
 Tarka színben áll a kert, és mint kaméleon, a rét,
 Gyöngyszínű víz ring, s a felhő hinti gyöngyös permetét.
 Tán a kertek tarka köntöst ott szerezték, vélheted:
 Hol ma hajtják s billogozzák fejedelemnek ménését.
 Úgy ragyog most, s víg a tábor, fejedelemnek székhelyén,
 Még a Sors is néz, csodálván ennyi szépség színhelyét.
 Mindenütt csak zöld, a szférák egybefolynak szinte már,
 És a sátrak, mint a várak, érik egymást szerteszt.
 Fürge-ujjú jó zenészek dallamától zeng a föld,
 Sátor-mélyen sok pohárnok tölt, kínálván serlegét.
 Annyi sátor, s mindenegyben ittasultan fekszenek. –
 Annyi rét, és mindenegyben nézi kedves kedvesét.
 Járra csók és szemrehányás, szenvedélyes szidalom. –
 Hol zenész van, zeng a dal, s hol korhelyek, álom kísért.
 Zöld a rét, és merre nézel: mint az égbolt, végtelen,
 Partja-nincs tenger színével símaságban egyetért.

Fordította Brodsky Erzsébet

Közl: Perzsa költők antológiája. im. 109. o.

Kislexikon

A Koránra vonatkozó általános megjegyzések és szúramagyarázatok **Simon Róbert:**
A Korán világa című művében találhatóak meg. (Lásd az irodalomjegyzéket – A Szerk.)

Időrendi táblázat

570	Mohamed születése
622	Mohamed hidzsrája (áttelepül Medinába)
630	Mekka bevétele
632	Mohamed halála
632-634	Abú Bakr kalifa uralkodása
634-644	Omar kalifa uralkodása
636	A perzsa hadsereg veresége a Jármuk folyónál
639-646	Egyiptom meghódítása
634-651	Perzsia meghódítása
644-656	Oszmán kalifa uralkodása
656-661	Alí kalifa uralkodása
661-750	Az Omajjáda dinasztia kalifátusa
668-673	Konstantinápoly ostroma
680	Huszein ibn Alí halála Kerbelánál
711	Az arab csapatok átkelnek az Ibér-félszigetre
750-1258	Az Abbászida dinasztia kalifátusa
751	A kínai csapatok legyőzése Talasznál
762	Bagdad alapítása
877	Ahmed ibn Tulun elfoglalja Szíriát
903	Az észak-afrikai Fátimida kalifátus megalapítása
912-961	III. Abd ur-Rahmán uralkodása Cordobában
1040	A szeldzsukok legyőzik a gaznai Mahmudot Dandakánnál
1099	A keresztések meghódítják Jeruzsálemet
1171	Az ajjubida Szaladin leveri a Fatimidákat Egyiptomban
1189-1192	A harmadik keresztes hadjárat
1204	A negyedik kereszteshadjárat, Konstantinápolyt meghódítják a keresztes hadak
1220	A tatárok Dzsingisz kán vezetésével meghódítják Transzoxániát és Ho-remzet
1230-1492	A granadai Naszridák uralkodása
1250-1517	A mamelukok uralma Egyiptomban
1401	Aleppot elfoglalja Timur Lenk
1453	Az ottománok elfoglalják Konstantinápolyt
1456	A nándorfehérvári csata
1491-1492	Granada eleste, a Naszrida dinasztia bukása
1514	I. Szelim megkezdí az arab területek meghódítását
1535	Ottomán-francia szövetség
1546	A törökök elfoglalják Adent
1571	A lepantói csata

Irodalom

Források

Korán. (Fordította: Simon Róbert Szerkesztette Hahn István és Puskás Ildikó, Prométheusz Könyvek 17. Helikon, Bp., 1987.)

Arab világ. Szemelvények Ibn Haldūn (In. Világtörténet, 1982/2. sz.)

A „Negyven hagyomány”. (Fordította Goldziher Ignác, In. Goldziher Ignác. Az iszlám. A MTA Könyvkiadó-Hivatala, Bp., 1881. 383-412. o.)

Arab költők. (Vál., nyersford. Germanus Gyula, Magyar Helikon, Bp. 1961.)

Perzsa költők antológiája. (Vál., nyersford., tanulm., jegyz. Simon Róbert, Európa, Bp. 1968.)

További olvasmányok

Goldziher Ignác: Az iszlám. Tanulmányok a muhammedán vallás története köréből. (MTA, Bp., 1881.)

Goldziher Ignác: Az iszlám kultúrája I-II. (Vál., szerk., magy. Simon Róbert, Társadalomtudományi Könyvtár sorozat, Gondolat, Bp. 1981.)

Goldziher Ignác: Előadások az iszlámról. (Fordította: Heller Bernát, MTA, Bp. 1912.)

Simon Róbert: A Korán világa. Kommentár és tanulmány a Korán fordításához. (Prométheusz Könyvek 17., Helikon, Bp., 1987.)

Simon Róbert: A mekkai kereskedelem kialakulása és jellege. (Értekezések a Történettudomány köréből 75., Akadémiai Kiadó, Bp., 1975.)

Simon Róbert: Az iszlám keletkezése. (Gondolat, Bp. 1967.)

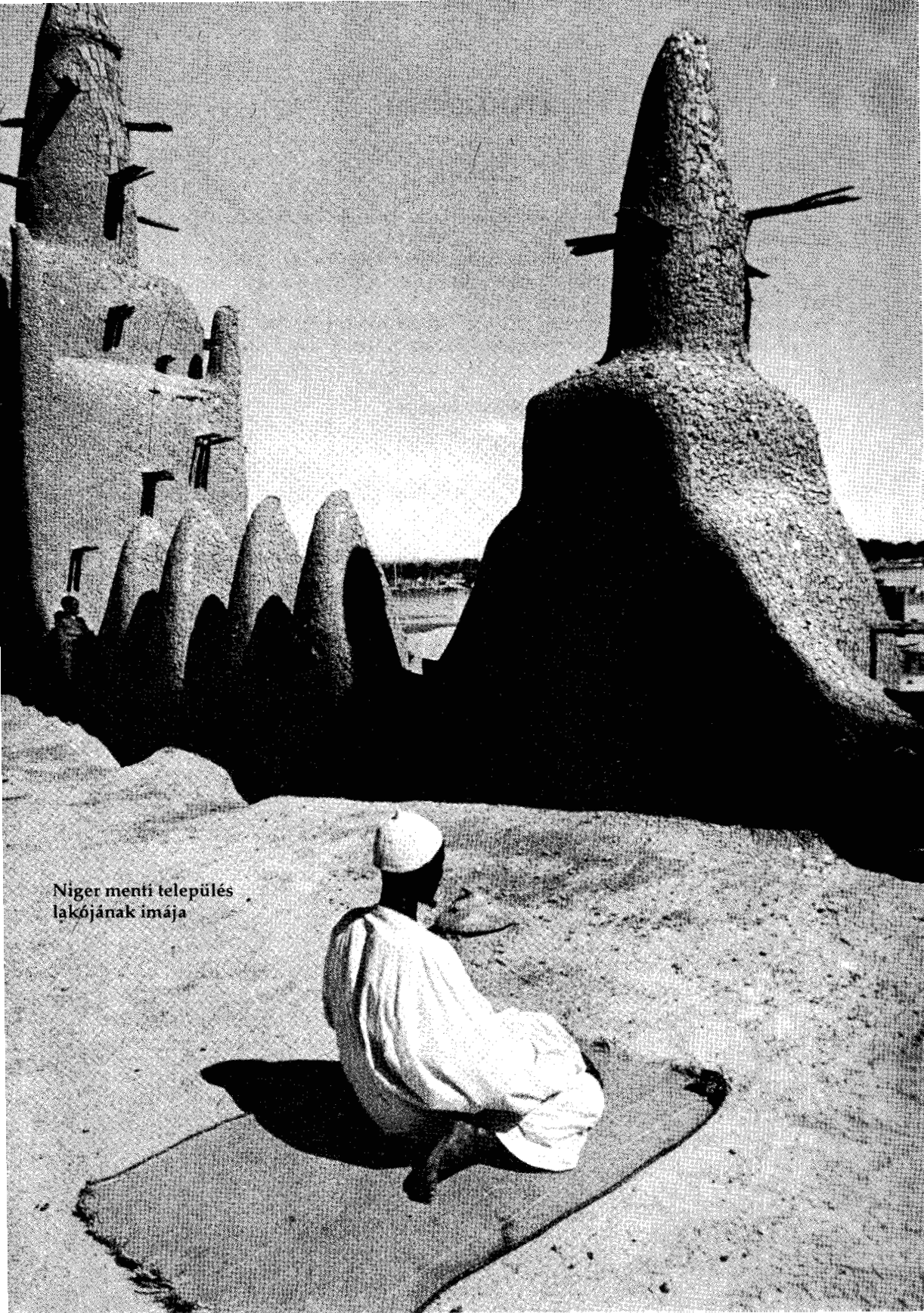
M. Brett, – W. Forman: A mórok. Az iszlám Nyugaton. Fordította: Sárközi Julia. Gondolat, Bp. 1985.

C. Cahen: Az iszlám a kezdetektől az Oszmán Birodalom létrejöttéig. (Fordította Sárközi Julia, Gondolat Kiadó, Bp., 1989.)

Világtörténet 1982/2. (Vál., szerk. Simon Róbert, Arab világ. – iszlám különszám)

Fehérvári Géza: Az iszlám művészet története. (Képzőművészeti Kiadó, Bp., 1987.)

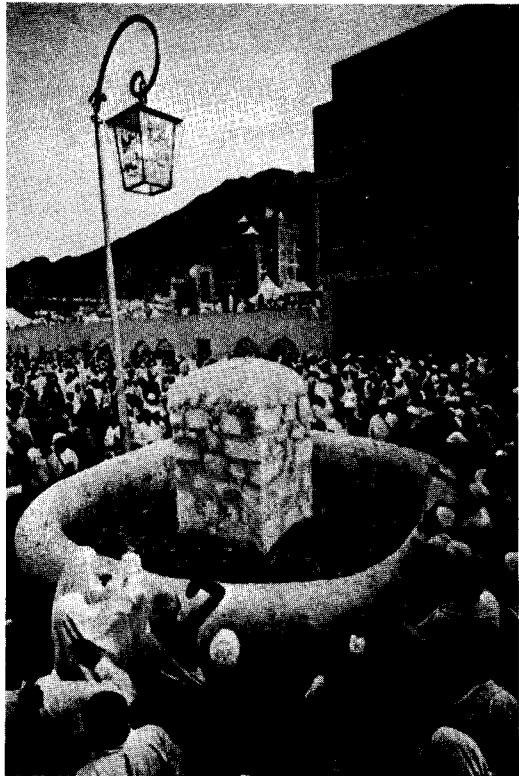
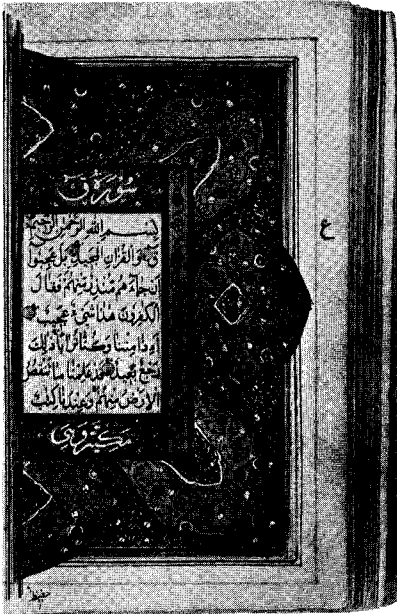
R. Michael: A hódító iszlám. (A Múlt Születése sorozatban. Fordította Pálvölgyi Endre, Helikon, Bp., 1987.)

Niger menti település
lakójának imája

Mina kőoszlopa
Mekka

A Korán kézírásos lapja
(Kabulból)

Ünnepi asszonyviselet

Illusztráció a pogánykori
Antar románchoz

CÉGÉR KIADÓ

NYUGATI KERESZTÉNY CIVILIZÁCIÓ

CÉGÉR KIADÓ

A nyugati civilizáció alapja a kereszténység. Jézus Krisztus mártíromságát követően a keresztény vallás fokozatosan elterjedt, s az időszámításunk szerinti 4. évszázadra uralkodóvá vált Európa nagy részén. Győzelmeskedett a görög-római szellemi világ felett, majd a pogány hódítók körében is. Az új vallás expanziója együtt járt a megtérített régiók kultúrájának felhasználásával és „beolvasztásával”. Az egyház rendkívül fontos szerepet töltött be a középkori Európa kialakításában, az új államok létrehozásában és megszilárdításában.

A nyugati civilizáció érvénye valamennyi kontinensre kiterjed, Észak- és Dél-Amerikában, Ausztráliában meghatározó, Ázsiában és Afrikában jelen lévő. Európában a nyugati, római és a keleti, bizánci egyház között előbb átmeneti szakadás, majd a 9. században végleges szétválás következett be. A történeti fejlődés során a keresztény vallás sokféle irányzata, egyháza alakult ki. Különösen a reformáció, majd az ellenreformáció gyakorolt mély hatást e folyamatra.

A római társadalom és a kereszténység

Az egyházzá alakulás fokozatosan ment végbe. A **keresztény misztika** azt tanítja, hogy Krisztusnak a hívőkben szellemileg kell megszületnie, hogy elnyerhessék az üdvösséget. A **tanrend-szerből** fakad, hogy a kereszténység egyfelől a békeszeretetet és a könyörületet, az áldozatkész felebaráti szeretetet képviselte, de másfelől a más hitűekkel szemben fanatikus harcosságot követelt. A „két út” a keresztény gondolkodásban és civilizációban egyidejűen jutott érvényre. A **békét képviselők** (remeték, könyörületes gondozók és mások) és a **harcosok** (inkvizítorok, eretnekbírák, keresztes lovagok) párhuzamosan cselekedtek a vallás és a kultúra elterjesztéséért az egész világon. Európában a keleti és nyugati gótok, vandálok és svédek után a frankok is megtértek. 597-ben a római misszió célba vette az angolszászokat és a longobárdokat. Az ezredfordulón jutottak el a cseh, lengyel és magyar állammal való összefonódáshoz, a népek megtérítéséhez. (A délszláv népeket és az oroszokat a 9. század közepétől Bizáncból térítették meg.) A keresztény vallás, annak következtében, hogy a **római császárok** elismerték, függő viszonyba került tőlük. Lásd például a zsinatok történetét. A tanekként olyan **külsőségeket** vett fel, amelyekkel az alapító szembefordult, a **papi-rendszer** pedig jóval meghaladta mind a pogány, mind a zsidó gyakorlatot.

*E fejezet nem tartalmazza a Biblia szövegforrásait és elemzését, mivel a középfokú oktatás ezt a feladatot ellátja. Az idézetekben szereplő rövidítések jelentését lásd a fejezethez kapcsolódó kislexikon végén. – A szerk.

Keresztényüldözés

Cyprianus, karthagói püspök (korábban pogány rhétor), aki maga is a keresztényüldözések áldozata lett 258-ban, nagy tekintélyű egyházatyaként értékes leírást hagyott hátra a korabeli római társadalomról. Ad Donatum című művének részletei az „e világi” társadalom elmarasztalását tartalmazzák. A teljes mű egyes pontjai (8-9.) hitelesen szólnak a 3. századi római társadalmat jellemző bűnökről: a rokongyilkosságról, vérfertőzésről, házasságtörésről, fajtalanságról, istentelenségről. Nikomédiában például a kivézenyelt katonaság földig rombolta a keresztény templomot 303-ban.

1.

Cyprianus: Ad Donatum

(Részletek)

(6) [...] Gondold el, hogy egy meredek hegy csúcsára vezetnek, onnan nézed az alattad zajló dolgokat, és szemedet mindenfelé kinyitván, te magad a földi érintkezéstől szabadon szemléled a háborgó világ viharait: te is szánni fogod e világot, és kivoltodra intetvén, Isten iránt még nagyobb hálával fogsz örvendezni megmeneküléseden. Nézd csak a rablóktól (latrones) elzárt utakat, a kalóztól megszállott tengereket, a tábori élet véres borzadályaival mindenfelé elharapózott háborúkat! Ázik a föld a kölcsönös vérontástól, és ha egyesek embert ölnek, bűnül róják fel nekik, de ha ugyanezt közösen művelik, hősi erény a neve. A büntetteknek nem az ártatlanság igénye biztosít büntetlenséget, hanem a gonoszság nagy volta.

(7) Ha pedig a városok felé fordítod tekintetedet, minden pusztaságnál leverőbb sokadalmat láthatsz: gladiátori játékokra készülnek, hogy a vérszomjas szemek a vér (látásában) elégtisék ki kéjvágyukat. [...] Embert ölnek az ember gyönyörűségére, és az ölés tudományát jártasságnak, gyakorlatnak, művészetnek mondják. A bűnt nemcsak végrehajtják, de még oktatják is. [...]

(10) A tizenkét tábla rendelkezései ércebe vannak ugyan vésve, és a törvények közszemlére vannak kitéve, az emberek a sok törvény közepette mégis vétkeznek, a jogok (ismeretében) vétkeznek, az ártatlanságot ott sem őrzik meg, ahol védelmezik. Kölcsönösen dühöng a viszálykodás, togások (békés polgárok) között felrúgják a békét, a pereskedéstől esztét veszve bömböl a fórum. Ott van kéznél a lándzsa, a kard, a hóhér, ott van a vájó karom (ungula effodiens), a kinyújtóztató deres (eculeus extendens), az égető tűz, az emberi test kínzására több (eszköz), mint ahány tagja van az embernek. Ki sietne ilyen körülmények között az igaz megsegítésére? Talán a patronus? Az is csak szélhámoskodik és csal. A bíró? Az is pénzért árulja az ítéletet. Aki azért ül ott, hogy a bűnösöket megbüntesse, ma-

ga követ el bűnöket; a bíró válik ártóvá, hogy az ártatlan elveszen. [...] Senki sem fél a törvényektől, senki sem tart a vizsgálatától, bírótól: amit megvásárolhatnak, attól nem is rettegnek. [...]

(12) De azok is, akiket gazdagoknak gondolsz, akik egyik birtokot a másikhoz csatolják és szegény szomszédságukat elkergetik, csakhogy földjeiket vég és határ nélkül, minél messzebbre terjeszthessék, akiknek tömérdek az ezüstjük-aranyuk, halomban áll vagy tömegével van elásva a rengeteg pénzük – nagy gazdagságuk közepette ezek is félnek: kínozza őket a bizonytalanság gondolja, hogy rabló fosztja ki, gyilkos támadja meg, még gazdagabb társuk irígy ellenségeskedése súlyos perekkel zaklatja őket. [...]

Corpus scriptorum ecclesiasticorum Latinorum, 1867 óta

– a továbbiakban CSEL – 3. (G. Hartel).

Közli Római történeti chrestomathia,

274-275. o. (Tankönyvkiadó, Bp., 1979. Szerk.: Borzsák István)

2.

Keresztényüldözés Nikomédiában

(Részlet)

(13) A következő napon (303. febr. 24.) császári rendeletet (edictum) függesztettek ki, amely szerint az e hitet valló emberek elveszítik minden polgári jogukat és tisztségüket; kínzásoknak kell őket alávetni, bármely rendűek és állásúak is az illetők; ellenük mindenféle törvényszéki eljárásnak helye van, ők viszont nem fordulhatnak bírósághoz sem önkényeskedés, sem házasságtörés, sem rablás esetében: egyszóval meg vannak fosztva szabadságuktól, még szavazati joguktól is. Egyikük a rendeletet bár nem helyesen, de nagy bátorsággal leszakította és darabokra tépte, közben gúnyosan megjegyezte, hogy ez a gótok és szarmaták győzelmeinek az elismerése. Rögtön elhurcolták és nemcsak megkínózták, hanem szabályszerűen meg is sütötték. A megégettetést csodálatos türelemmel viselte el, [...]

Lactantius: De mort. pers. 13

Közli Római történeti chrestomathia i.m. 275. o.

A kereszténység üldöztetése ellenére szervezkedett és erősödött a római társadalomban. *Galerius* és *Constantinus* császárok idején már elérték, hogy a többi vallás mellett vallásszabadságot kaptak, sőt még kárpótlást is kaptak elpusztított és elrablott javaikért. A kereszténység, mint új vallás megkezdte „hódító” útját, amelynek során államvallássá emelkedett. A *nikai* zsinatról adott leírás (325) *Eusebios* kaisareiai püspök tollából már a római császár és a keresztény egyház püspökei közötti szívféltes jóviszonyt rögzíti.

3.

Galerius császár türelmi rendelete (311)

(Részlet)

(34) Egyéb intézkedéseink között, amelyeket mindenkor a köz javára és hasznára hozunk, előbb az volt a szándékunk, hogy a rómaiak minden dolgát a régi törvények és államunk hagyományai szerint állítjuk helyre, és arra törekszünk, hogy az őseik istentiszteletét (*parentum sectam*) elhagyó keresztények is józan gondolkodásra térjenek, ha már valamiképpen olyan szándék vált úrrá a keresztényeken, és az az oktalanság (*stultitia*) szállta meg őket, hogy ne a régiek hagyományait (*veterum instituta*) kövessék, amelyeket valamikor talán az ő őseik vezettek be, hanem tetszésük szerint, ahogy kedvük támadt, úgy hozzanak maguknak törvényeket, azokat kövessék, és különböző helyeken különféle népeket tömörítsenek gyülekezetekbe (*per diversa varios populos congregarent*): Végül is, mikor megparancsoltuk, hogy térjenek vissza őseink hagyományaihoz, sokan kerültek veszedelembé, sokan zavarodtak meg (és különféle halálbüntetéseket szenvedtek el). De minthogy igen sokan kitartanak elhatározásuk mellett, és látjuk, hogy az illetők sem az isteneknek nem adják meg a köteles tiszteletet (*cultum ac religionem debitam*), sem a keresztények istenét nem tisztelik, tekintettel szelíd kegyességünkre, valamint mindenkori szokásunkra, amellyel minden embernek meg szoktunk bocsátani, úgy hisszük, hogy irányukban is készséges bocsánatunkat kell gyakorolni, hogy ti. legyenek keresztények és tömörülhessenek gyülekezetekbe, úgy, hogy ne járjanak el az előírásokkal szemben (*ne quid contra disciplinam agant*). Egy másik levélben a bírának szándékozunk kifejtetni, hogy mire legyenek tekintettel. Ezek után engedélyünkben folyólag lesznek kötelesek a mi üdvösségünkért, a közösségért és magukért istenükhöz imádkozni, hogy az állam mindenfelől épségben maradjon, ők pedig biztonságban élhessenek otthonaikban.

Lactantius, *De mort. pers.* 34.

Közli Római történeti chrestomathia i.m. 276. o.

4.

A Constantinus-Licinius-féle türelmi rendelet (Mediolanumi edictum, 313)

(48, 2) Most, miután mind én, Constantinus Augustus, mind én, Licinius Augustus, Mediolanumban összejöttünk, és a közjóléttel és közbiztonsággal kapcsolatosan minden kérdést megtárgyaltunk, egyebek között, amiket minél többek számára hasznosnak véltünk, elsősorban azt rendeltük el, amiben az istenségnek kijáró tisztelet megnyilatkozik (*quibus divinitatis reverentia continebatur*), hogy ti. a keresztényeknek is, és mindenkinek megengedjük, hogy szabadon azt a vallást kövessék, amelyiket akarják – hogy akármilyen istenség (van) az égi székhelyen, hozzánk és minden alattvalónkhoz kegyes és jó-

indulatú lehessen. (3) Tehát józan és helyes meggondolás alapján abbeli elhatározásunkat fejezzük ki, hogy attól, aki akár a keresztények szabályainak megtartására, vagy valásuknak a követésére szánta is rá magát, és ezt a maga számára a legmegfelelőbbnek érzi, ennek a lehetőségét ne lehessen megtagadni, hogy a legfőbb istenség, akinek vallását szabad elhatározásból kötelezőnek ismerjük el, megszokott kegyességét és jóakarátát tanúsíthassa. (4) Ezért illő méltóságodnak (*dicatio tua*) ismernie elhatározásunkat, amely szerint hatálytalanítván minden intézkedést, amely a keresztények ügyében híveinkhez (*ad officium tuum*) korábban intézett rendeleteinkben foglaltatott, és amely teljességgel áldatlannak (*sinistra*) és kegyességünkkel összeegyeztethetetlennek bizonyult, most mindez érvényét veszít, és bárki, aki a keresztények vallásának előírásait óhajtja követni, most szabadon és nyíltan, minden zaklatástól és háborgástól mentesen követhesse. (5) Úgy véltük, mindezt teljes egészében tudtára kell adnunk gondosságodnak (*sollicitudini tuae*), hogy tudd: ugyanezeknek a keresztényeknek megadtuk a szabad és feltétlen vallásgyakorlat jogát. (6) Amikor ezt a nekik engedélyezett szabadságot látod, megértheti méltóságod, hogy a hasonlóképpen nyílt és szabad vallásgyakorlat jogát – századunk nyugalma érdekében – másoknak is engedélyeztük, hogy mindenkinek módjában álljon szabadon tisztelnie, amit választott. Ezt azért tettük, nehogy az legyen a látszat, mintha bármelyik kultuszt vagy vallást bármiben is meg akarnók rövidíteni. (7) Ezen túlmenőleg a keresztények személyére vonatkozólag úgy rendelkezünk, hogy ha azokat a helyeket, amelyeken azelőtt össze szoktak gyűlni, és amelyekre vonatkozólag a híveinkhez intézett írásokban eddig ettől eltérő módon történt intézkedés, korábban akár kincstári közegeink, akár bárki más megvásárolta, ugyanezeket (a helyeket) a keresztényeknek minden fizetség és a vásárlási érték bármiféle visszakövetelése nélkül, minden hátsó szándék és félremagyarázható eljárás mellőzésével – szolgáltatassák vissza. (8) Azok is, akik ajándékozás címén jutottak hozzá, ugyanezeket ugyanígy ugyanezeknek a keresztényeknek mielőbb adják vissza, és ha akár a vásárlók, akár a megajándékozottak kérni akarnának valamit jóindulatunktól, forduljanak a tartományi igazságszolgáltatáshoz (*vicarium postulent*), hogy kegyességünk gondviselése rájuk is kiterjedhessen. Mindezt a keresztények testületének – rajtad keresztül és haladéktalanul – át kell adni. (9) És mivel ugyanezek a keresztények köztudomásúlag nemcsak ezeket a helyeket birtokolták, ahol össze szoktak gyűlni, hanem egyebeket is, amelyek jog szerint testületükhöz, azaz gyülekezeteikhez (*ecclesiae*), nem egyes emberekhez tartoznak – mindezeket a fentebb kinyilvánított törvény értelmében minden félremagyarázás vagy ellenmondás nélkül ugyanezeknek a keresztényeknek, azaz testületüknek és gyülekezeteiknek adasd vissza, természetesen a fentebb említett elv megtartásával, hogy ti. akik ezeket (az ingatlanokat) anyagi ellenszolgáltatás nélkül – ahogy mondtunk – bocsátják rendelkezésre, jóindulatunktól kártalanítást remélhetnek. (10) Mindezekben az ügyekben kötelességed lesz a keresztények fentebb említett testületének minél hathatósabb módon segítségére lenned, hogy rendelkezésünk minél gyorsabban végrehajthassék, és a köznyugalom – kegyességünk folytán – ebben a dologban is előmozdítottassék. (11) Így fog történni, hogy – miként már fentebb megmondtunk – az isteni kedvezés, amelyet irányunkban oly nagy dolgokban tapasztaltunk, sikereinkkel és a közboldogsággal együtt mindenkor meg fog maradni. (12) Hogy azonban ennek a törvényhozásnak és a mi jóindulatunknak a formája mindenkinek tudomására juthasson, illendő, hogy ezeket az írásba foglalt intézkedéseinket a te kísérőiratoddal együtt mindenhol kifüggeszék és mindenkinek tudomására adják, hogy ennek a mi jóindulatunknak törvénnyel szentesített megnyilvánulása (*huius nostrae benivolentiae sanctio*) senki előtt rejtve ne maradhasson.

Lactantius, *De mort. pers.* 48.

Közli Római történeti chrestomathia i.m. 276-277. o.

A nikaiai zsinatról (325)

(Részlet)

(11) Ekkor a püspök jobb oldaláról az első állott fel és egy nem túlságosan hosszú beszédet tartott, amelyben az uralkodóhoz fordulva hálaadó himnuszt zengett érette a mindenható Istennek. Amikor ez is leült, csend lett, mindenki feszült figyelemmel nézett a császárra, az pedig csillogó szemmel, derűs nyugalommal a gyülekezetre tekintvén, összeszedte a gondolatait, majd higgadt és kegyes hangon a következőképpen szólt:

(12) „Barátaim! Az volt legfőbb óhajtásom, hogy társaságtoknak örvendezhessenek, és most, mikor ezt elértem, nyilvánosan adok hálát a mindenség urának, hogy nekem minden egyéb (adománya) betetőzéséül ezt a minden jónál különb látványt megengedte. Arra gondolok, hogy titeket itt összegyűlve találalak és mindannyiatok közös, egyetértő vélekedésének lehetek tanúja. Tehát senki irigy ellenség ne zavarja meg boldogságunkat, sem a daimón, a bűn kedvelője, miután a zsarnoki uralkodók isten elleni harca (theomachia) a megváltó Isten ereje folytán (dynamei theu sótéros) megszűnt, az isteni törvényt most más módon, gyalázkodásaival ne próbálja gyengíteni. Mert én minden háborúnál és félelmetes harcnál súlyosabbnak ítélem az isten gyülekezetének belső meghasonlását és ezt a külső háborúskodásnál is gyászosabbnak látom. Amikor ellenségeimen a hatalmasabb (kreittón) akaratából és segítségével győzedelmeskedtem, azt hittem, nincs más hátra, mint hogy hálát adjak Istennek és együtt örvendjek azokkal, akiket ő szabadított meg általunk. Amikor pedig várakozásom ellenére a ti meghasonlástokról (diastasis) hallottam, a hírt nem tartottam másodrendű fontosságúnak, hanem óhajtván, hogy közreműködésem révén ez is orvoslásra találjon, haladéktalanul összehívtalak benneteket. Örvendek, mikor gyülekezeteket látom, de óhajtásaimat csak akkor mondhatom teljesülteknek, ha meggyőződöm róla, hogy lélekben egyesülve, valamennyien azt a közös, békés egyetértést gyakoroljátok, amelyet nektek, mint Isten papjainak, illő volna mások számára is megszereznetek. Ne habozzatok tehát, Istennek kedvelt hívei, és valamennyiünk urának és megváltójának hűséges szolgálói, és a köztetek dúló viszálykodás okait most mindjárt adjátok elő, hogy ezáltal a viszály kötelékeit a béke törvényeivel feloldhassátok. Mert így cselekednétek kedvére mindenek fölött álló Istennek, és így adnátok bőségesen hálát nekem is, a ti szolgatársatoknak.”

(13) Ezeket mondotta a császár latin nyelven, egy másik pedig tolmácsolta, majd (a császár) a zsinat (synodos) elnökeinek adta át a szót. Ekkor az egyik párt vádakkal halmozta el a másikat, azok pedig védekeztek és viszont gyalázkodtak. Miután mindkét részről sok mindennel előhozakodtak, és így eleinte heves vita lángolt fel, a császár türelmesen hallgatta valamennyiüket és feszült figyelemmel fogadta az előadott érveket, és részenként válaszolván a két párt nyilatkozataira, lassanként közelebb hozta egymáshoz a vitakozó feleket. Kegyesen tárgyalt mindegyikükkel és görögül beszélt, mert ezt a nyelvet is ismerte; barátságosnak és nyájasnak mutatkozott, és így egyeseket meggyőzött, másokat megszégyenített szavaival, a helyesen szólókat megdicsérte és mindnyájukat az egyetértés felé terelte, míg végül is minden vitatott pont tekintetében egy értelemre és egy véleményre segítette őket.

(14) Így került sor egyhangú hitvallás (homophónos pistis) elfogadására és a húsvét (sótérios heorté) mindnyájuknál azonos időpontjának közös megegyezéssel történő megállapítására. Az írásba foglalt közös határozatokat az egyes (püspökök) aláírásával is

szentesítették. Mindezek megtörténtével a császár kijelentette, hogy az egyház ellenségén ezel aratta második győzelmét, és a győzelem örömére ünnepi istentiszteletet tartott.

(15) Ugyanebben az időben töltötte be uralkodásának huszadik évét is. Ez alkalommal a tartományokban nagy népünnepélyek voltak, az Isten szolgáinak pedig maga a császár rendezett ünnepi lakomát, amelyen – miután békét kötöttek – ő is részt vett, hogy ezzel is mintegy méltó áldozatot mutasson be az Istennek. A császári lakomáról egyetlen püspök sem maradt távol. Ami ott történt, minden képzeletet felülmúl: lándzsahordozók és nehéz fegyverzetű testőrök álltak kivont karddal a palota előcsarnoka körül; az Isten emberei azonban félelem nélkül bejutottak sorfalukon keresztül a palota belsejébe. Ott azután egyesek vele egy kereveten feküdtek, mások tőle két oldalt dőltek le. Bárki azt hihette volna, hogy Krisztus országának képét látja, vagy álmot, nem éber állapotban szemlélhető valóságot.

Euseb: Vita Const. III. 11-15. Közli Római történeti chrestomathia i.m. 278-279. o.

A 4-5. századi Észak-Afrikában *Donatus* karthagói püspök és utóda, *Parmenianus* vezetésével eretnekség fejlődött ki a hivatalos egyházzal és a mögötte álló uralkodó erőkkal szemben. Az eretnekség dogmatikai tételekre (a „tiszták” egyháza, a szentségeknek a kiszolgáltató méltó voltától függő érvényessége) támaszkodott, de valójában az előforduló keresztényüldözésekre és a későrómai birodalom igazságtalanságaira adott kritikaként lépett fel, s az ellene folytatott kíméletlen üldözés ellenére – sok embert kivégeztek, *Donatus* püspököt száműzték – egészen a 7. századig fentmaradtak. Az üldözést követően 361-ben *Julianus* császár taktikai megfontolások miatt ismét szabad vallásgyakorlatot engedélyezett a „donatistáknak”, hogy a keresztény irányzatok közötti viszály útján szilárdíthassa meg uralmát. Az alábbi szövegrészlet *Optatus* milevei katolikus püspök válasza *Parmenianus* egyik vitairatára (370 táján).

6.

A Donatus-féle eretnekségről

[...] Látod hát, *Parmenianus* testvérem, hogy az egység helyreállítása során mutatkozó nehézségeket kinek a rovására kell írunk. Vagy azt mondjátok, hogy mi, katolikusok, folyamodtunk a katonasághoz? Ha ez így történt, miért nem látott akkoriban az (afrikai) proconsuli provinciában senki fegyveres katonát? Jött *Paulus* és *Macarius*, (*Constans* császárnak 347-ben a donatisták visszaédesgetésére kiküldött emberei), hogy a szegényeket külön-külön mindenütt megvizsgálják és mindenkit az egységre buzdíttassanak. De amikor (a numidiai) *Bagai* városához közeledtek, a másik *Donatus*, e város püspöke, aki mindenáron akadályokat szeretett volna gördíteni az egység elé, a fent említettek dolgát pedig meg akarta nehezíteni, hírvivőket küldött szét a szomszédos helységekre és piacokra, és az úgynevezett *circumcellio*-kat vagy *agonisticus*-okat felszólította, hogy egy bizonyos helyen gyülekezzenek, tehát összecsozdította azokat az embereket, akiknek esztelenségét nem sokkal előbb nyilvánvalóan maguk a püspökök bujtották fel istentelen módon. Mert amikor ezek az emberek az egység elől hol ide, hol oda vonultak, amikor *Axidót* és *Fasirt* maguk ezek az örjöngők „a szentek vezéreinek” nevezték, senki sem élvezhette biztonságban a vagyonát. Az adóskötelezvények hatályukat veszítették (*debitorum chirographa emiserant*

vires); ebben az időben egy hitelezőnek sem állott módjában kintlevőségeit behajtania. Mindnyájukat rettegésben tartották az úgynevezett szent vezérek levelei; és ha valaki vonakodva teljesítette parancsait, máris odaszárguldott az esztelen tömeg; a rémségek híre megelőzte ugyan jövetelüket, a hitelezők körül mégis (egyik pillanatról a másikra) veszélyek tornyosultak, úgyhogy akiket érdemeikre való tekintettel kérlelni kellett volna, halálfélelmükben azok kényszerültek megalázó könyörgésekre. Mindenki azon igyekezett, hogy lehetőleg a legnagyobb összegű adósságokat törölje, és azt tartotta nyereségnek, ha sikerült ezeknek a jogtalankodásai elől megmenekülnie. Még az országutak sem voltak biztonságban, mert a hintóikból lerángatott uraknak saját szolgálkai előtt kellett futniuk, azok pedig uraik helyére ülték fel. Az urak és rabszolgák állapota az ő döntésük és parancsuk szerint változott. Mivel akkor e miatt gyűlölség támadt a pártotokhoz tartozó püspökök ellen, a hírek szerint írtak Taurinusnak, Africa helytartójának (*comes*), hogy az ilyen embereket az egyházon belül nem lehet megjavítani (*corrigi*); arra kérték az említett helytartót, hogy tanítsa őket ő fegyelemre (*disciplinam*). Ekkor Taurinus levelükre azzal válaszolt, hogy fegyveres katonaságot vezényeltetett ki azokra a piacterekre, ahol a circumelíók dühöngése ki szokta tombolni magát. (A numidiai) Octaviában igen sok embert levágtak, sokat kivégeztek, akiknek holttesteit a fehérre festett (siri) oltárok vagy áldozati asztalok között mind a mai napig meg lehetett számlálni. Amikor ezek közül egyeseket a bazilikákba kezdtek temetni, Clarust, (a mauretaniai) Subbula presbyterét, püspökének úgy kellett kényszerítenie, hogy a temetést eltemetetlené tegye. (Vagyis hogy az oda temetett donatista mártírok holttesteit kihajigáltatta.) Erre vonatkozólag azt a magyarázatot hallottuk, hogy ami történt, parancsra történt, mivel isten házában a temetés sincs megengedve.

Számuk később még inkább nőtt. Így a bagai-i Donatus megtalálta a módját, hogy felbőszült csordáját Macarius ellen uszítsa. Ezek olyan emberek voltak, akik a hamis mártíromság óhajításában maguk bérelték fel gyilkosaikat. Ezek közül valók voltak azok is, akik magas hegyek ormairól levetvén magukat vesztegették el hitvány lelküket. Nos hát ilyenekből toborozta csapatait a másik Donatus püspök! (Paulus és Macarius), akik azért vittek magukkal pénzt, hogy a szegények között szétosszák, ettől megrémülvén, kényszerhelyzetükben úgy határoztak, hogy Silvester comestől fegyveres katonaságot kérnek, nem azért, hogy bárkivel is erőszakoskodjanak, hanem hogy az említett Donatus püspöktől alkalmazott erőszakot távolartsák. Így történt, hogy fegyveres katonaságot lehetett látni. Ami ezután következik, gondolkozzatok magatok, hogy kinek a rovására kell, vagy lehet írni. Rengeteg embert toboroztak össze; bizonyos, hogy elegendő mennyiségű élelemről is gondoskodtak; a bazilikát szinte közraktárrá alakították át; úgy várták, hogy jöjjenek, akik ellen dühüket szabadjára engedhetik. És meg is történt, amit esztelenségük diktált, hogy a fegyveres katonaság jelenléte sem fékezte őket. Mert amikor a közeledő katonaság előtt – amint szokás – szálláscsinálók (*metatores*) jártak, ezeket nem fogadták be illően az apostol parancsai szerint, aki (Róm. 13,7) ezeket mondja: „Adjátok meg azért mindenkinek, amivel tartoztok: akinek az adóval, az adót; akinek a vámmal, a vámot; akinek a félelemmel, a félelmet; akinek a tisztességgel, a tisztességet”. A kiküldött katonákat és lovaikat össze-visszaverték azok, akiknek a neveit te a gyűlölség legyezőjével szellőztetted. Ők maguk voltak a rajtuk esett jogtalanság tanítómesterei: az előre bemutatott jogtalanságokkal maguk szemléltették, minek az elviselésére képesek. A bántalmazott katonák visszatértek csapattestükhöz, és amit ketten-hárman szenvedtek el, valamennyien fájalták. Mindahányan felindultak; hangjukat előljáróik sem tudták lecsendesíteni. Így került sor arra, ami – szavaid szerint – gyűlöletessé tette az egységet, [...]

Optatus, De Schism. Donatus III.4, Migne PL XI p. 1006-1012.

Közli Római történeti chrestomathia i.m. 279-281. o.

Az első öt évszázad teológiai forrongásának betetőzését jelentette **Aurelius Augustinus** (Szent Ágoston) munkássága (354-430), aki műveivel, különösen a *De civitate Dei* (Az Isten állama) című írásával ókeresztény filozófusként a katolikus hatalmi igény kiemelkedő képviselője lett. Az Isten állama földi megjelenését a római egyházban vélte felfedezni s ezáltal a középkori egyház-
zeszmény elméleti alapjait vetette meg. Ezt az egyházat Krisztus egy helytartója vezeti, aki felette áll a világi hatalomnak. Ez tehát az „ugrópont”, amely az ősi gyűülekezettől megkülönbözteti a későbbi kor kereszténységét.

Augustinusnak, a kereszténység szentjének a *Vallomások* című írása, melyet a keresztény hitre térése után adott közre, bemutatja az útkeresés stációit, s a Szentírás magyarázatával zárul. Isten és a lélek viszonya áll a középpontban, s így a keresztény személyiség kialakulását és fejlődését követhetjük nyomon.

7.

Augustinus: Vallomások

(Részletek)

XII. KÖNYV

XI. fejezet

Mit tanult Istentől

11. Említetted immár nekem, lelki fülembé erős hangon zúgtad, hogy örök vagy Uram, és „egyedül bírod a halhatatlanságot”. (1Tim. 6,16.) Sem alak, sem mozgások szerint meg nem változol s az idők nem forgatják el akaratodat. Hiszen nem volna halhatatlan többé az akarat, amely időnként más és más lehetne.

Színed előtt ez világos nekem, de kérlek téged, legyen egyre világosabb. Hadd legyenek szilárd józanul ebben a kinyilatkoztatásban, oltalmazó szárnyaid alatt.

Ugyancsak kinyilvánítottad, Uram erős igéddel belsőbb fülembé, hogy a veled nem azonos de mégis létező minden állagot és minden természetet Te hívtad létbe. Csupán az egyáltalán nem létező dolog nem tőled származik és akaratunk elfordulása tőled, örök Létező és odafordulása a kevésbé létezőkhöz. Az ilyen fordulás ugyanis már vétek és gonoszság. Ámde senki gonoszsága nem árthat neked, s hatalmad rendjét nem zavarhatja meg sem nagyban, sem kicsinyben.

Színed előtt ez világos nekem, de kérlek téged, hogy egyre világosabb legyen. Hadd legyenek józanul szilárd ebben a kinyilatkoztatásban oltalmazó szárnyaid alatt.

12. Ugyancsak belezúgta lelkem fülébe nagyerős igéd, hogy veled nem örök az a teremtmény sem, amelynek akaratát egyedül Te vagy. Állhatatos és roppant tisztasággal be-

lőled merít s változósága soha és sehol elő nem bontakozik. Állandóan jelen vagy neki és hozzád teljes lényével ragaszkodik. Nincs mit várjon a jövő során és semmit sem rejt a múlt tarsolyába, hogy arra emlékezzék. Nem fordul elő, hogy változás essék benne és semmiféle idő nem köti magához.

Ó, boldog teremtmény mind az ilyen, hiszen boldogságodba tapadhat bele. Boldog, mert benne lakozol örökre és fényessége is örökre Te vagy.

Semmit sem találok, hogy vélekedésem szerint szívesebben mondjam „egek egének”, amely az Úré, mint éppen minden fogyatkozás nélkül boldogságodat szemlélő, s belőled ki nem szakadó, másba nem terelődő házadat. A tiszta lelket, akit a szent szellemek, Városod polgárai szilárd békéjéhez szakíthatatlan, egyetértő kötelék csatolt ott fönn az egekben, a mi egünk fölé.

13. Értsen ebből a lélek – kinek zárandoklása hosszúra nyúlt –, ha szomjazik már feléd, ha kenyerre már a könnyhullatás, míg napról napra azt mondják neki: a te Istened hol van? (Zsolt. 41,3,4,11.), ha egyet kér csak tőled s ezért esedezik: hadd lakjék házadban élete minden napján. (Zsolt. 26,4.) És mi volna élete, ha nem Te magad? Micsodák napjaid, ha nem örök mivoltod, hiszen „éveid el nem fogynak, mert ugyanaz maradsz”. (Zsolt. 101,28.)

Értse meg a lélek tehát mindezekből, ha ugyan értheti, hogy örökkévalóságod milyen messzeségben kerekedik minden idő fölé. Hiszen házad is, amely soha nem zárandokolt, bár nem örök Veled, mégis szüntelenül és fogyhatatlanul ragaszkodik hozzád s nem szenved az idők változását.

Színed előtt ez világos nekem, de kérlek téged, hogy egyre világosabb legyen. Hadd legyek józanul szilárd ebben a kinyilatkoztatásban oltalmazó szárnyaid alatt. [...]

XIX. fejezet

Nyilvánvaló igazságok

28. Igaz, hogy mennyet és földet teremtettél Uram. Igaz, hogy Bölcsességed a Kezdet s benne alkottál mindent. (Zsolt. 103,24.) Ugyancsak igaz, hogy a menny és a föld a látható világ két hatalmas része, s velük az összes teremtett és megmintázott valóságot röviden egybefoglalhatjuk.

Igaz, hogy minden változó dolog bizonyos alaktalanságot sejtet elképzelésünkkel, s ebben az alaktalanságban alakot nyer, vagy benne más lesz s megváltozik.

Igaz: nem alávetette az időnek a változás nélkül való alakkal annyira összeforrott valamit, hogy bár változó, de mégsem változik.

Igaz, hogy az alaktalan őanyag, a májdnem semmi, időbeli változással nem rendelkezhetik.

Igaz, hogy ami valamivé válik, sajátos beszédmóddal már annak nevével jelölhető, ami lesz belőle, s azért a valamiféle alaktalan őanyag, melyből a menny és a föld kialakult, már mennynek és földnek volt nevezhető.

Igaz, hogy az összes kialakult dolog közül semmi sem áll közelebb az alaktalanhoz, mint a föld és az örvény. Igaz, hogy nemcsak teremtettet és kialakítottat, hanem minden teremthetőt és alakíthatót is Te hívtál létbe, „Akiből van minden”. (1Kor. 8,6.)

Igaz, hogy minden, alaktalanból alakuló előbb alaktalan és alakját csak később nyeri.

XIII. KÖNYV

I. fejezet

Istenhez könyörög, mert Isten jósága őt is oltalmazza

1. Könyörgök hozzád irgalmasságom, édes Istenem. Te teremtettél engem, és ha rólad meg is feledkeztem, el nem felejtettél. Lelkembe hívogatlak. Fölkészíted, hogy a tőled ihletett vágyakozással téged befogadjon.

Ne hagyj el engemet, íme feléd sírok; hiszen megelőztél, mielőtt még hívogattalak, sürgettéül gyakori és sokféle igékkel, hogy figyeljek Reád a messzeségből is, megtérjek hozzád, s szólíttassalak téged, szólítómat.

Uram, eltörölted minden gonosz érdemem, hogy meg ne büntess kezem cselekedeteiért. Velük szakadtam el tőled, és megelőzted minden jó érdemem, hogy valamennyi dicserje az engem földre teremtő kezedet. Mielőtt léteztem, te már voltál. Nem voltam még valami, hogy megérdemeltem volna létezésemet. És jóságodból mégis vagyok, mert jóságod mindent megelőzött: amivé alkottál és amiből teremtettél engem.

Nem volt rám szükséged s nem vagyok olyan jó, ami segíthetne téged Uram Istenem. Nem azért vagyok, hogy úgy szolgáljalak, mintha munkádban elfáradnál szolgálatom nélkül, vagy csökkenne hatalmad szorgosságom híján. Nem is azért, hogy hódolatommal műveljelek téged, mint a földet, mert parlagon maradnál tiszteletem nélkül. Hanem azért vagyok, hogy szolgáljalak és hódoljak neked, s így boldogulásom származzék belőled. Létem belőled forrásozik, hogy majd egyszer boldog lehessen benned. [...]

III. fejezet

Minden az Isten kegyelméből van

4. A teremtés legelején mondottad: „Legyen világosság, és lőn világosság.” (1Móz. 1,3.) A szellemi teremtményre magyarázom ezt nagyon helyesen, mert volt már valamiféle élete, hogy reá világosságot hinthess. Ám amint meg nem érdemelte, hogy olyan élete legyen, melyre világosság pazarolható, éppen úgy nem érdemelte megvilágosítását, mikor már létezett. Alaktalansága nem tetszett volna neked, ha nem lesz világossággá, nem ugyan a maga ereje szerint, hanem világosító fényed szemlélése révén, beléje tapadással. Hogy így egyáltalán életét s hozzá még boldog életét is kegyelmednek köszönhesse, mivel ahhoz fordult jóra változtával, aki jobbra vagy rosszabbra immár nem változhatik. S csupán te vagy ez, egyszerűen, egyedül létező. Benned nem más az élet és nem más a boldog élet, mert Magad vagy a magad boldogsága. [...]

XI. fejezet

A Szentháromság jelképei az emberben

12. Megérti-e valaki a mindeható Háromságot? És ki nem beszél róla, ha ugyan róla beszél? Ritka az olyan lélek, aki ha szól róla, tudja, mit beszél. Küzdenek, gyürkőznek miatta az emberek, de senki sem szemléli béke nélkül a titkot.

Szeretném, ha e három dologra ráeszmélnének magukban az emberek. [...] Ez a há-

rom dolog más, mint maga a Háromság. Ámde megemlítem, hadd tűnődjenek rajta az emberek. Hadd vizsgálgassák magukat és lássák azután, hogy e titkoktól milyen messzire vannak.

Tehát ezt a három dolgot említem: létezés, ismerés, akarás.

Vagyok, ismerek és akarok. Ismerő és akaró vagyok. Megismerem, hogy vagyok és akarok. Akarom, hogy legyek és ismerjek. E három dologban milyen oszthatatlan élet mutatkozik. Azonban egy élet, egy lélek és egy lényeg. Végül lássa, ha láthatja valaki, hogy milyen szétválaszthatatlan itt a különbség, de mégis van különbség.

Világos ez mindenkinek. Mindenki figyelje és vizsgálja magát, s azután válaszoljon nekem. Am ha ezekben rábukkan valamire és fejtegetésbe kezd, ne gondolja még, hogy megellette a változhatatlant mindezek fölött, s változhatatlanul létezőt, a változhatatlanul ismerőt és a változhatatlanul akarót. Hogy azonban e három dolog miatt van benne is háromság, avagy e három az egyes személyekben is megtalálható, tehát mindhárom ott van mindenik személyben, ugyan ki tudja ezt? Vagy mindkét lehetőség megvalósul csodálatos egységben és mégis sokszerűen a Háromság ölen, aki önmagának végtelen célja önmagában, e célban létező, ismeri magát és egységének bőséges teljében elég magának változatlanul: elgondolja-e valaki mindezt könnyen? Kifejti ezt valaki valamiféle módon? Ki magyarázza meg valahogyan, de mégis vakmerően?

8.

Augustinus: De civitate Dei

(Részlet)

[...]

b) Az Isten állama és a földi állam.

Két államot létesített a kétféle szeretet. Nevezetesen a földi államot az Isten megvetéséig menő önszeretet; s a mennyei államot az önmaga megvetéséig jutott istenszeretet. Amaz önmagában, emez Istenben dicsekszik. Amaz ugyanis embereknél keresi a dicsőséget, emennek pedig legnagyobb dicsősége Isten, a lelkiismeret tanúja. Amaz göggel eltelten saját dicsőségében emeli föl a fejét, emez így szól Istenhez: „Te vagy az én dicsőségem, csüggedt fejem fölemeled.” (Zsolt. 3,4). Amott fejedelmeiben a meghódított nemzetek feletti uralomvágy lett úrrá, emitt pedig szeretettel szolgálnak egymásnak mind a feljebbvalók gondoskodásukkal, mind az alattvalók engedelmességükkel. Amaz hatalmasságaiba saját erejét szereti, emez így szól Istenhez: „Szeretlek, Uram, erősségem.” (Zsolt. 17,2). Amabban az ember szerint élők legfőbb törekvése és bölcsessége a test vagy a lélek, vagy mindkettő boldogítása, amely számukra a legnagyobb jó. [...] Az Isten államában ezzel szemben az ember számára nem létezik más bölcsesség, mint a jámborság, amelyik helyes módon az igazi Istent tiszteli és ezen kívül a közösségben nemcsak a szent emberek, hanem a szent angyalok számára is jutalmul azt várja, „hogy Isten legyen minden mindenben”. (1Kor 15,28).

c) Az emberi nemet két fajra kell osztanunk: egyikbe tartoznak, akik az ember szerint, a másikba, akik Isten szerint élnek, ezeket titkos értelemben két államnak nevezhetjük, azaz emberi társaságnak, melyeknek egyike arra van rendelve, hogy örökké uralkodjék Istennel, a másik örökké bűnhődjék az ördöggel. [...] Most szólni kívánok mindkettő történetéről, attól az időponttól kezdve, amikor az emberek gyermeket kezdtek nemzeni, égé-

szen addig, amikor ez megszűnik. Ez az egész idő, illetőleg ez a jelen világ, amelyben a halál és a születés egymás után uralkodik, ennek a két városnak a története.

Az emberi nem összületől Kain született elsőnek; ő az emberek államához tartozott; másodiknak Ábel; ő az Isten államának volt a polgára. [...]

A két állam egymásba fonódva és egymással összekeveredve van itt ezen a világon.

Augustinus élete vége felé 427-ben „Retractationes” címmel számvetést készített működéséről, s ennek során áttekintette pályáját és újból megvilágította munkásságának néhány pontját. A következő szemelvényrészlet arra ad választ, hogy mi készítette „Az Isten államáról” című mű megírására.

9.

Augustinus: Retractationes

(Részlet)

Közben a gótok Alarik alatt betörték Rómába és azt óriási csapással feldúlták. Ezért a pusztulásért a sok hamis isten tisztelői, akiket közönségesen pogányoknak nevezünk, a keresztény vallást okolták, és a szokottnál is hevesebben és keservebben kezdték káromolni az igaz Istent. Ezért én felgerjedve az Isten házána buzgóságától, elhatároztam, hogy az ő káromlásaik vagy tévedésük ellen megírom az Isten államáról szóló munkámat. [...] Ezt a nagy művet aztán 22 könyvben el is végeztem. Az első öt könyv azokat cáfolja meg, akik azt hiszik, hogy a földi élet és emberi dolgok csak úgy boldogulnak, ha fennáll a sok pogány isten tisztelete, és vitatják, hogy azért szakadt a világra az a sok baj, mert a pogány istentisztelet be van tiltva. A következő öt azok ellen szól, akik vallják ugyan, hogy ezektől a bajoktól a halandók soha nem voltak, soha nem is lesznek megkímélve, de azt vitatják, hogy a sok isten tisztelete a halál után következő élet szempontjából hasznos. Ez a tíz könyv tehát a keresztény vallással ellenkező eme két hívságos vélelmet cáfolja meg. De nehogy valaki szemünkre hányja, hogy csak az ellenvéleményt cáfolták meg, a magunk igazát pedig nem igazoltuk: ezt megcselekszi ennek a műnek második része, mely tizenkét könyvből áll – bár szükség szerint az első tíz könyvben is védjük a magunk igazát, s a következő tizenkettőben is cáfoljuk az ellenfelet. Mármost ennek a tizenkét könyvnek négy elseje szól az államnak, az Isten és a világ államának keletkezéséről; a második négy a két állam további sorsáról, az utolsó négy pedig mindkettőnek végéről. Mind a 22 könyv mindkét államról szól ugyan, de címüket mégis a méltóbbról, az Isten államáról kapták.

A későrómai törvényhozás eszközével már Constantinus császár idején megkezdődött a katolikus vallás kizárólagos uralkodó egyházként való elismertetése, ami egyrészt a pogányság, másrészt a kereszténységen belüli úgynevezett irányzatok elleni törvényi üldözést jelentette. Ez a törvényhozás Theodosius (379-395) alatt érte el csúcspontját. Az alábbi részletek a Codex Theodosianusból való vallási vonatkozású törvényeket tartalmazzák.

A katolikus vallás uralkodó helyzetéről

Császári intézkedések

(Részletek)

Gratianus, Valentinianus és Theodosius császárok edictuma Konstantinápoly lakosságához.

Megparancsoljuk, hogy mindazok a népek, amelyek a mi kegyelmes kormányzatunk uralma alatt állanak, abban a vallásban éljenek, amelyet a hagyomány szerint Szent Péter apostol adott át Róma népének, s amely azóta is töretlenül él napjainkig: az a hitvallás ez, amelyet Damasus pápa és Péter, Alexandria püspöke, az apostoli szentségű férfiú is helyesnek tart. Tehát: mindenkinek hinnie kell az apostoli hitvallás és az evangéliumi tanítás értelmében az Atyának, Fiúnak és Szentléleknek egységesen isteni voltát, egyenrangú méltóságát és szent hármasságát. Meghagyjuk, hogy akik ezt a hitvallást követik, a „*katolikus keresztények*” nevét viselhetik, a többiek azonban, akiket eszteleneknek és örülteknek ítélnünk, az eretnek hitvallásuknak megfelelő gyalázatos nevet viseljük, gyülekezeteik nem nevezhetik magukat ecclesiáknak és egyelőre az isteni bosszúnak adjuk át őket, de majd, amidőn isteni sugallatból erre utasítást kapunk, magunk is gondoskodunk megbüntetésükről.

Codex Theodosianus XVI. 1,2. (380. febr. 27.)

Közli Római történeti chrestomathia i.m. 281-282. o.

Theodosius, Arcadius és Honorius császárok rendelete Rufinus praefectus preatorióhoz.

Semmilyen személy, bármilyen származású és bármely rendhez tartozó legyen is, bármilyen méltóságban áll, bármely hatalommal vagy tekintéllyel rendelkezik, akár előkelő születésű, akár pedig származását, társadalmi helyzetét és vagyonát nézve az alacsony rendűek és semminek tekinthető emberek közé tartozik is, semmilyen városban nem vághat le bármilyen ártatlannak látszó áldozatot sem az élettelen bálványoknak, magánlakásában sem áldozhat a *lar*-oknak tűzzel, a *genius*-nak színborral, a *penates*-nek illatszerrel, nem gyűjthet tiszteletükre fényt, nem tömjénezhet nekik és nem tisztelheti őket virágkoszorúval. Amennyiben valaki is áldozat bemutatása céljából állatot merészelne levágni, vagy az állatok beleit tanulmányozná, a felségsértési perek eljárásához hasonló módon bárkinek a bejelentése alapján vád alá helyezhető és megkapja méltó büntetését, még akkor is, ha nem a császárok üdve ellen, vagy a császárokra vonatkozó jóslatok kedvéért hozott áldozatot.* E tevékenység bűnös jellegét kielégíti ugyanis az, hogy a természet törvényeit akarják lerombolni, tiltott dolgokat kutatnak, a titkokat akarják feltárni, az Isten által megtiltott területre tévednek, mások életének végét akarják megtudni és ezzel mások halálából merítenek reményt. Ha pedig valaki a halandó kezével készült és múlandó bálványoknak tömjénnel áldozna és nevetséges módon hirtelen megrettenve saját eljárásától ezeket az üres képmásokat szalagdíszes fán vagy gyepkockából épített oltáron, tehát egyszerűbb módon, de a val-

*A pogány jóslat és varázslat ártó mágiának számított, ezért a tilalom megszegése felségsértésnek minősült, s számos politikai per forrásává lett. – A szerk.

lások előírását mégis megszegve akarná tisztelni. Az ilyen ember a vallási törvény megszegése miatt fosztassék meg attól a háztól és attól a földbirtoktól, amelyben a pogány babónak hódol. Mindazokat a helyiségeket, ahol tömjénfüsttel áldoztak (a bálványoknak), amennyiben a tömjénezők tulajdonában voltak, kincstárunk számára elkobozzuk. Ha pedig valaki nyilvános templomokban és szentélyekben, vagy más házában és földjén kísérelné meg az ilyenfajta áldozat bemutatását, akkor – amennyiben a tulajdonos tudta nélkül végezte cselekményét – 25 font aranyat fizessen bírsággént, ha pedig a gazda elnézte ezt a gaztettet, akkor ugyanaz a büntetés sújtsa, mint azt, aki az áldozatot bemutatta. Úgy tartsák szem előtt a bírák, a defensorok és az egyes városok curialisai ezeket az előírásokat, hogy a tudomásukra jutott eseteket azonnal jelentsék a bíróságnál, az pedig bejelentéseik alapján azonnal szabja ki a büntetést. Ha azonban a bűnt leplezve, vagy csupán gondatlanságból ezt elmulasztják, maguk kerülnek bírósági eljárás alá. Ha pedig a bírák a bejelentés ellenére különféle ürügyekkel halogatják a büntetést, 30 font arany bírsággal bűnhődjenek, hivataluk tagjai is hozzájuk hasonló büntetést szenvedjenek.

Codex Theodosianus XVI. 5,65. (428. máj. 30.)

Közli Római történeti chrestomathia i.m. 282–285. o.

II. Tehodosius és Valentinianus császárok Florentius praefectus praetorióhoz.

Az eretnekek örültségét oly módon kell elnyomni, hogy mindenekelőtt vissza kell venni tőlük mindazokat az ecclesiákat, amelyeket az igazhitűektől elraboltak és birtokukban tartanak, s azokat a katolikus egyháznak haladéktalanul át kell adni. Tűrhetetlen ugyanis, hogy azok, akiknek saját templomaikat sem lenne szabad megtartani, az igazhitűek jogos tulajdonában levő és általuk alapított, de vakmerő módon elrabolt templomokat továbbra is birtokukban tartsák. Továbbá, ha új klérikusokat vagy, ahogy maguk mondják: papokat választanak, tíz font arany bírságot fizessen minden ilyen pap után, az is, aki ezt elkövette, és az is, aki e tett elkövetését nem akadályozta meg. Ha szegénységükre hivatkoznak, a babonájukat követő klérikusok közös vagyonából, vagy akár rájuk bízott alapítványokból kell az összeget kincstárunk számára irgalmatlanul behajtani. Mivel azonban nem minden eretnekséget kell ugyanazzal a szigorral sújtani, a következőket rendeljük: az arianusok, macedonianusok és Apollinarius követői, akiknek bűne abban áll, hogy átkos elmékedéseik által megtevéstve az igazság forrásáról hazug hiedelmeik vannak, egyetlen városban sem rendelkezhetnek szervezett ecclesiával. A novatianusoktól és sabbatianusoktól csak az új templomok alapításának jogát vesszük el, ha történetesen ilyen dologgal próbálkoznak. Ezzel szemben az eunomianusok, valentinianusok, montanisták, donatisták [...] és mindenekelőtt a manicheusok, akik a gonoszság mélységéig süllyedtek, római földön sehol se nyerjenek lehetőséget a gyülekezésre és imádságra. A manicheusokat még a városokból is ki kell űzni, mert nem szabad helyet adni azoknak, akik magának a természetnek törvényei ellen vétkeznek. Az eretnekek nem teljesíthetnek katonai szolgálatot [...] Egymásnak nem adhatnak ajándékot, nem készíthetnek végrendeletet, és végső akaratuknak nincs jogi hatálya. Mindazok a törvények, amelyeket ellenük vagy hitünknek más ellenségei ellen valaha is hoztak és bármikor közzétettek, mindenkor tartsák meg friss érvényüket [...]

Egyetlen eretneknek sincs joga olyan szabad embert vagy rabszolgáját, aki már beavatást nyert az igazi hit misztériumába, a saját hitvallására átcsábítani, és vásárolt vagy más jogcímen birtokolt, és az ő babonájukat nem követő rabszolgáikat nem tarthatják vissza a katolikus egyház hitének követésétől [...]

Codex Theodosianus XVI. 5,65. (428. máj. 30.)

Közli Római történeti chrestomathia i.m. 283. o.

11.

Augustinus hippói püspök levele az agonisztikusok (circumcelliók) mozgalma ellen

(VI.18.) Menekülnek az egység (*unitas*) elől, (olyannyira), hogy mi a ti embereitek galádságai ellenében – nem akarom azt írni, hogy a tieitek ellenében – az állam törvényeihez folyamodunk, illetőleg hogy a circumcelliók épp e törvények ellen fognak fegyvert, amelyeket ugyanolyan őrjöngéssel vesznek semmibe, mint amilyennel (korábbi) tombolásuk alkalmából rátok zúdították azokat. Menekülnek az egység elől, (olyannyira), hogy a parasztok vakmerősége földbirtokosaik ellen támad, és a szőkevény rabszolgák az apostoli tanítás ellenére nemcsak eltávolodnak uraiktól, hanem még fenyegetik is őket, sőt nemcsak fenyegetnek, hanem erőszakos rajtaütésekkel még fosztogatnak is; kezdeményezőik, vezérek is a gazság fejei pedig az agonisztikusok, a ti hittestvéreitek (*confessores vestri*), akik „isten dicsőségére” a ti díszeitek, akik „isten dicsőségére” ontják ki mások vérért, úgyhogy az emberek gyűlölete miatt kénytelenek vagytok gyűléseiteken és beszédeitek alkalmából (*collectis vestris atque discursis*) ígéretet a másoktól elrabolt zsákmány megtérítését. De ezt sem szívesen teljesítenétek, nehogy az illetők vakmerőségét, amelyet presbytereitek szükségesnek vélték, túlságosan elítélni kényszerüljeteek. Mert a veletek kapcsolatosan régebben szerzett érdemeiket hánytorgatják és azt emlegetik, hogy presbytereitek ama törvény meghozatala előtt, amelynek szabad [vallásgyakorlatotok] visszanyerését köszönhetitek, hány helységet és bazilikát kaparintottak meg általuk, a mieink elpusztítása és szétzüllesztése árán (*vastetis nostris fugatisque*), vagyis ha velük szemben szigorúan járnátok el, hálátlansággal viszonyoznátok veletek tett jótéteményeiket.

CSEL 33 p. 632, Közli Római történeti chrestomathia i.m. 284. o.

Az érvényben lévő császári rendeleteket **Jusztinianosz** császár (527-565) utasítására végezték el. A római jog kodifikációja (joggyűjteménye) rendkívüli hatással volt az egész európai kontinens fejlődésére. I. Jusztinianosz nevéhez fűződik a római püspök primátusának elismerése az egyházban, melyről a következő szemelvény szól.

12.

A római püspök elsősége

(Részlet a Corpus Juris Civilisből)

1. Szentesítés erejével kimondjuk, hogy azok a szent egyházi szabályok, amelyeket a négy zsinaton vitattak meg, illetve erősítettek meg, elnyerik a törvények jogerejét; ezek a zsinatok pedig: a niceai háromszáztizennyolc, a konstantinápolyi százötven zsinati atya által alkotott szabályok; továbbá: az első ephesosi zsinat, melyen Nestoriust ítélték el, vé-

gúl a kalcedoni, melyben Eutychést Nestoriussal együtt kiátkozták. Tehát az itt elsorolt négy zsinat hittételeit éppen úgy elfogadjuk, mint a Szentírás szövegét, s a szabályokat éppen úgy betartjuk, mintha törvények lennének.

13.

Az Apostoli hitvallás

A hitvallás a keresztény hitigazságok összefoglalása volt, amelyet a keresztényeknek meg kellett tanulniuk, s a keresztség felvételekor el kellett mondaniuk, hogy ezáltal tegyenek tanúságot hitük ismeretéről és megvallásáról. A hitvallás – annak több fajtája – jel is volt, olyan, amely által az egyes keresztény közösségek s a hozzájuk tartozók hitét, annak igaz mivoltát azonosítani lehetett, s az igazi tanítást a téveszméktől meg lehetett különböztetni. A hitvallással védekeztek a hívők a tévitanítások ellen.

A hitvallások közül a legismertebb az Apostoli hitvallás, amelyet már valószínűleg a második században használtak a római egyházban. Ennek korai formáját Rufinus Tyrannius egyházi író és fordító adta közre (365 körül-410). Az Apostoli hitvallás végleges szövegével (közismerten a „hiszek egygyel”) először a 6. század kezdetén találkozunk főleg a római és galliai liturgikus könyvekben.

Korai apostoli hitvallás

„Hiszek egy Istenben, mindenható Atyában; és a Jézus Krisztusban, az Ő egyszülött Fiában, a mi Urunkban, aki született a Szentlélek által Szűz Máriától; Pontius Pilátus alatt megfeszítettet és eltemettetett, harmadnapra halottaiból feltámadt, fölment a mennyekbe, ül az Atya jobbán; onnan leszen eljövendő ítélni élőket és holtakat; és a Szentlélekben; a Szent Egyházban; a bűnök bocsánatában; a test feltámadásában.”

Rufinus Tyrannius nyomán

Közli Római történeti chrestomathia i.m. 283. o.

A végleges – jelenlegi – apostoli hitvallás

Hiszek egy Istenben, mindenható Atyában, mennynek és földnek teremtményében; és a Jézus Krisztusban, Ő egy Fiában, a mi Urunkban; fogantaték Szentlélektől, születék Szűz Máriától; kínzaték Pontius Pilátus alatt, megfeszítették, meghala és eltemetteték, szálla alá poklokra, harmadnapon halottaiból feltámad; fölment a mennyekbe, ül a mindenható Atya-Istennek jobbjára felül; onnét leszen eljövendő ítélni eleveneket és holtakat. – Hiszek Szentlélekben; egy katolikus keresztény anyaszentegyházat; szentek egyességét; bűnök bocsánatát; testnek feltámadását és az örök életet.

Denzinger Enchiridion 24-25. kiadás. 2. és 6. sz.

Didaszkália

vagyis

A tizenkét apostolnak, Üdvözítőnk szent tanítványainak katolikus tanítása
(Részlet)

I.

Az egyszerű és természetes törvényről

Isten ültetvénye és katolikus egyházának szent szőlőskertje, kiválasztottak, akik hittek az istentisztelet tisztaságában, akik hitetek által örök országának részeseivé váltatok, akik erőt és részt kaptatok szent Lelkéből, általa felfegyverkeztetek a Krisztus tiszta és drága vérével való meghintésben, akik Istent, a Mindenhatót Atyának merhetitek nevezni, hallgassátok szeretett Fiának társaiként és társörököseiként Isten tanítását, ti, akik ígéreteinek [beteljesülését] reméltétek és várjátok: ezt a tanítást Megváltónk parancsára írták le és megegyezik az ő drága szavaival. Ügyeljete, Isten fiai, hogy megtegyetek mindent, amit az Isten iránti engedelmesség kíván, és legyetek tetszésére mindenben az Úrnak, Istenünknek. Aki ugyanis a gonoszságot követi és ellenkezik Isten akaratával, az Isten előtt pogánynak és gonosznak fog számítani.

Meneküljete és tartózkodjatok tehát minden kapzsiságtól és minden gonoszságtól, ne kívánjátok, ami a másé, mert írva van a törvényben; „Semmit se kívánj abból, ami felebarátodé, se földjét, se feleségét, se szolgáját, se ökrét, se szamarát, se semmi mást abból, ami az övé” (Kiv 20,17), mert mindezek a vágyak a Gonosztól származnak.

Aki ugyanis felebarátja feleségét vagy szolgáját vagy szolgáját megkívánta, az már házasságtörő, tolvaj és – akárcsak azokat, akik férfiakkal fekszenek le – a tisztátalanság miatt elítélte őt [is] Urunk és Mesterünk, Jézus Krisztus, akinek legyen dicséret és dicsőség mindörökké. Amen. Így mondja az evangéliumban is, mikor megújítja, megerősíti és beteljesíti a törvény tíz igéjét: „Mert a törvényben írva van: ne törj házasságot, én azonban ezt mondom nektek” (Mt 5,27k). Ez azt jelenti: a törvényben Mózes által beszéltem, most azonban magam mondom nektek: „Aki felebarátjának feleségére néz, hogy megkívánja, az szívében már házasságot tört vele” (Mt 5,27). Vagyis azt, aki kívánt, házasságtörőként ítélték meg. Az is, aki felebarátja ökrét vagy szamarát kívánja, azt kívánja, hogy ellopja és elvezesse. Aki pedig szomszédjának földjét kívánja, nem azt kívánja-e, hogy őt birtokában megrövidítse és nem azon mesterkedik-e, hogy [a földet] valami semmiségért megvegye? Ezért hát öldöklés, halál és kárhozat szakad az ilyenekre.

Azoknak az embereknek viszont, akik Istennek engedelmeskednek, egyetlen egyszerű és igaz törvényük van, mely a keresztények számára nem lehet kérdéses: „Amit nem akarsz, hogy veled tegyenek, te se tedd másoknak” (vö. Csel 15,29). Nem kívánod, hogy valaki szemtelenül nézzen a feleségedre, vagy hogy megrontsa: ezért te se nézz gonosz gondolatokkal felebarátod feleségére. Nem akarod, hogy más elvegye a ruhádat: ne vedd el te sem a másét. Nem akarod, hogy rágalmazzanak, gyalázzanak vagy verjenek: te se tedd ezek egyikét sem mással. Ha pedig gyaláz valaki téged, áldd meg, mert írva van a Számok könyvében: „Aki áld, legyen áldott, aki átkoz, legyen átkozott” (Szám 24,9), az evangéliumban pedig ez áll: „Áldjátok meg, akik átkoznak titeket és azoknak, akik rosszat

tesznek veletek, ne tegyetek rosszat" (vö. Lk 27k). Legyetek hosszantűrők és türelmesek, mert az Írás azt mondja: „Ne mondd: vissza akarom fizetni ellenségemnek a rosszat ugyanúgy, ahogy ő tette velem, hanem légy türelmes, hogy az Úr legyen segítőd és ő fizessen meg annak, aki rosszat tesz veled" (Péld 20,22). Az evangélium pedig azt mondja: „Szeressétek azokat, akik gyűlölnék titeket, imádkozzatok azokért, akik átkoznak titeket, és ne legyen ellenségeitek" (vö. Mt 5,44; Lk 6,27k). Ügyeljünk tehát, szeretteim, hogy megértsük és megtartsuk a parancsokat, s így a világoosság fiaii legyünk.

15.

Traditio apostolica

(Részletek)

II.

A püspökök

Azt szenteljék fel püspökké, akit az egész nép választott, és aki kifogástalan. Nevezék meg a jelöltet, és ha egyhangú beleegyezésre talál, gyűljenek össze vasárnap: a nép, a presbiterek testülete és a jelenlevő püspökök. Ez utóbbiak mindenki beleegyezésével tegyék fel kezüket a megválasztottira, a presbiterek pedig legyenek jelen, de ne tegyenek semmit. Mindnyájan hallgassanak, de imádkozzanak szívükben a Szentlélek leszállásáért.

Ezután a jelenlevő püspökök egyike, mindnyájuk kérésére, tegye rá kezét arra, akit püspökké szentelnek, és így imádkozzon:

III.

Imádság

Urunk, Jézus Krisztus Atyja és Istene, a kegyelmek Atyja, minden vigasztalás Istene (2Kor 1,3), aki a magasságban lakozol és letekintesz az alázatosakra (Zsolt 112,5), aki ismeresz mindent, mielőtt még létezne (Dán 13,42), aki kegyelmed igéje által szabályokat adtál az egyháznak, aki kezdettől fogva kiválasztottad Ábrahám igaz utódainak nemzetségét, vezetőket és papokat rendeltél és gondoskodtál róla, hogy szentélyed sohasem maradjon szolgálat nélkül; akinek kezdettől fogva kedved telt benne, hogy választottaid dicsőítsenek: áraszd ki most azt a hatalmat, mely tőled ered, az Uralkodó Lélek [erejét], melyet szeretett fiadnak, Jézus Krisztusnak adtál, ő pedig [továbbadta] a szent apostoloknak, akik mindenütt megalapították szentélyedet, az egyházat, neved örök dicsőségére és dicséretére.

Szíveket ismerő Atya, add meg ennek a szolgáltnak, akit a püspökségre kiválasztottál, hogy legeltesse szent nyájadat, hogy kifogástalanul és a te dicsőségedre gyakorolja a legnagyobb papi méltóságot éjjel-nappal szolgálodra állva, hogy szüntelenül irgalmaságra hangolja tekintetedet, hogy felajánlja neked szent egyházad adományait, hogy a legfőbb papság Lelkének erejében nyerve el a hatalmat arra, hogy parancsod szerint (Jn 20,23)

megbocsássa a bűnöket, akaratod szerint kioSSza a feladatokat és feloldjon minden köteléket annak a hatalomnak az erejében, melyet az apostoloknak adtál (Mt 18,18), hogy szelíd-sége és tiszta szíve tetszésedre legyen, s így jóillatú áldozatot mutasson be neked fiad, Jézus Krisztus által, aki által tiéd a dicsőség, a hatalom és a tisztelet, Atya és Fiú, a Szentlélekkel együtt, most és mindörökkön örökké. Ámen.

VII.

A presbiterek

Amikor presbitert szentelnek, a püspök tegye rá kezét a fejére, a presbiterek ugyanúgy, és imádkozzzék aszerint, amit a püspökszenteléssel kapcsolatban előadtunk. Ezt mondja:

Urunk, Jézus Krisztus Atyja és Istene, tekints le erre a szolgálóra, és add meg neki a kegyelem Lelkét, aki a presbitérium tanácsadója, hogy tiszta szívvel segítse és kormányozza a népet, ugyanúgy, ahogyan letekintettél választott népedre, és azt parancsoltad Mózesnek, hogy válasszon véneket, s eltöltötted őket Lelkeddél, melyet szolgálóknak adtál.

Most pedig add, Urunk, hogy sohasem fogyatkozzék meg bennünk kegyelmed Lelke, és méltass minket arra, hogy a szív egyszerűségében szolgáljunk neked, s dicsőítsünk téged fiad, Jézus Krisztus által, aki által tiéd a dicsőség és a hatalom, Atya és Fiú, a Szentlélekkel együtt a szent egyházban, most és mindörökkön örökké. Ámen.

VIII.

A diákonusok

Mikor diákonust szentelnek, válasszák ki a már említett módon, de csak a püspök tegye rá a kezét, ahogy előírtuk. A diákonus szentelésekor csak a püspök tegye rá a kezét, mivel [a diákonust] nem a papságra szentelik, hanem a püspök szolgálatára, hogy azt tegye, amit ő parancsol. [A diákonus] ugyanis nem vesz részt a klérus tanácsában, hanem intézi és jelenti a püspöknek, ami szükséges. Nem is kapja meg a presbiteri tanács Lelkét, amelyben a papok részesednek, hanem azt [a Lelket], ami a püspök hatalma alatt lesz osztályrésze. Ezért van, hogy egyedül a püspök szenteli a diákonust.

A presbiterre fel kell tenniük kezüket a presbitereknek is, mert tisztségük Lelke közös és hasonló. A presbiternek ugyanis csak arra van hatalma, hogy elfogadja, de nem arra, hogy adja [ezt a Lelket]. Ezért is nem szentel klerikusokat. A papszentelésben pedig nem tesz más, mint kifejezi jóváhagyását, de a püspök az, aki szentel.

A diákonus fölött [a püspök] ezt mondja:

Istenünk, aki mindent alkottál és rendeltél az Ige által, Urunk, Jézus Krisztus Atyja, akit elküldtél, hogy akaratodat szolgálja és kinyilvánítsa nekünk szándékomat, add meg a kegyelem, a gondosság és a buzgóság szent Lelkét ennek a szolgálóknak, akit arra választottál ki, hogy egyházadnak szolgáljon és bemutassa szentélyedben, amit az ajánl fel neved dicsőségére, akit a főpapságra rendelték; add, hogy feladatának feddhetetlen teljesítésével és életének tisztaságával méltó legyen magasabb fokozat elérésére (vö. 1Tim 3,13), s dicsérjen és dicsőítsen téged fiad, a mi Urunk, Jézus Krisztus által, aki által tiéd a dicsőség, a hatalom és a dicséret a Szentlélekkel együtt, mindörökkön örökké. Ámen.

IX.

A hitvallók

Ha egy hitvalló börtönben volt az Úr nevéért, ne tegyék rá kezüket, hogy diákónussá vagy pappá szenteljék, mert hitvallása által már rendelkezik a presbiteri méltósággal. Ha azonban püspökké nevezik ki, kapjon kézföltételt.

Ha egy hitvallót nem vezettek a hatóság elé, nem büntettek láncra verve, nem zártak börtönbe, és más büntetésre sem ítélték, hanem csak alkalmilag kinevették az Úr nevéért, házi fenytéssel büntették, s így tett tanúságot hitéről, kézföltétellel rendeljék bármely hivatalra, amelyre méltó.

A püspök a szokott formula szerint adjon hálát, de ne ismételje feltétlenül azokat a szavakat, amelyeket mondtunk, mintha erőlködnék, hogy szóról szóra emlékezzék rájuk, amikor Istennek hálát ad. Inkább imádkozzék mindenki képessége szerint. Ha valaki tud hosszan és ünnepélyesen imádkozni, jó; egyébként mondjon rövid imát. Úgy imádkozzék, hogy az egészséges ortodoxiának megfeleljen.

XV.

Azokról, akik újonnan térnek a hitre

Akik újonnan jelentkeznek az ige hallgatására, azokat vezessék a tanítók elé, mielőtt az egész nép megérkeznék, és kérdezzék meg tőlük, mi okból térnek a hitre. Azok pedig, akik odavezették őket, tanúsítsák, hogy képesek-e hallgatni az igét. Kérdezzék meg őket arról is, hogy milyen [állapotban] élnek: Nősek-e, rabszolgák-e? Ha valaki hívő ember rabszolgája, és gazdája megengedi neki, hallgassa az igét. Utasítsák azonban vissza, ha a gazda nem tanúsítja, hogy jó. Ha viszont pogány a gazdája, tanítsák meg, hogy járjon [ura] kedvében (vö. Ef 6,5-8), nehogy káromlást okozzon.

Ha egy férfinak felesége van, vagy ha egy asszonynak férje van, tanítsák meg, hogy elégedjék meg a férj feleségével, az asszony férjével.

Ha valakinek nincs felesége, tanítsák meg, hogy ne paráználkodjon, hanem kössön házasságot a törvény szerint, vagy maradjon úgy, amint van (vö. 1Kor 7,7-9).

Ha valaki démontól [megszállott], ne hallgassa a tanítás ígését, amíg meg nem tisztul.

XVI.

A mesterségekről és foglalkozásokról

Vizsgálják meg azok mesterségét és foglalkozását, akiket a tanításra vezettek.

Ha valaki bordélyháztulajdonos, vagyis örömlányokat tart, vagy hagyjon fel vele, vagy utasítsák el.

Ha valaki szobrász vagy festő, tanítsák meg neki, hogy ne készítsen bálványokat. Vagy hagyja abba, vagy utasítsák el.

Aki gyerekeket oktat, helyes, ha abbahagyja, de ha nincs más mestersége, engedjék meg neki, hogy folytassa.

Ugyanígy a kocsihajtó, aki versenyez vagy játékon vesz részt, vagy hagyja abba, vagy utasítsák el.

Aki gladiátor, vagy gladiátorokat oktat a harcra, vagy aki [az arénában] vadállatokkal küzdő „vadász”, vagy a gladiatori játékokkal foglalkozó tisztviselő, az vagy hagyja abba, vagy utasítsák el.

Aki bálványok papja vagy bálványőr, az vagy hagyja abba, vagy utasítsák el.

Az alárendelt katona ne öljön meg senkit. Ha ilyen parancsot kap, ne hajtsa végre, és ne tegyen esküt. Ha nem fogadja el [ezeket a feltételeket] utasítsák vissza.

Ha valakinek hatalma van élet és halál fölött, vagy egy város bíborba öltözött [legfőbb] tisztviselője, az vagy hagyja abba, vagy utasítsák el.

Azokat a katekumeneket vagy hívőket, akik katonának akarnak állni, utasítsák el, mivel megvetették az Istent.

Az örömlányt, a kéjencet, a fiúszeretőt és bárki mást, aki olyasmit tesz, amiről beszélni sem illik, utasítsák el, mert tisztátalan.

A mágust se engedjék a vizsgálatra. A varázsló, a csillagjós, a jós, az álomfejtő, [a szélhámós], aki megzavarja a népet, a pénzhamisító, aki körülnyírja a [pénzek] szélét, meg aki amulettet készít, vagy hagyjon fel vele, vagy utasítsák el.

Ha egy rabszolganő saját gazdájának ágyasa, gyerekeket nevelt neki, és csak hozzá ragaszkodik, engedjék a hallgatók közé, máskülönben utasítsák el.

Akinek ágyasa van, szakítson vele, és vegyen feleséget magának a törvény szerint. Ha nem akarja, utasítsák el.

Ha valamit kihagytunk, maguk ezek a foglalkozások tanítanak meg [a megoldásra], hiszen mindnyájan megkaptuk az Isten Lelkét.

XVII.

Az oktatás idejéről a mesterségek és foglalkozások megvizsgálása után

A katekumeneket oktassák három éven át. Mégis, ha valaki szorgalmas és jól alkalmazkodik a dologhoz, ne az idő szerint ítélik meg, hanem csakis viselkedése szerint.

XVIII.

Azok imádsága, akik az oktatást kapják

Amikor a tanító abbahagyja az oktatást, a katekumenek imádkozzanak külön, a hívektől elválasztva. Az asszonyok álljanak az imádság alatt a templom elkülönített helyén, akár hívők, akár katekumenek. Mikor az imát befejezték [a katekumenek] ne adjanak békecsókot, mert az ő csókjuk még nem szent (vö. Róm 16,16; 1Kor 16,20; 2Kor 13,12; 1Tesz 5,26). A hívők viszont üdvözléjk egymást [csókkal]: a férfiak a férfiakat, a nők a nőket. De a férfiak a nőket ne üdvözléjk. Az asszonyok takarják be egész fejüket lepelrel, de ne csak valami lenvászonnal, mert az nem lepel.

XX.

Azokról, akik megkapják a keresztséget

Mikor pedig kiválasztották azokat, akik el fogják nyerni a keresztséget, vizsgálják meg életüket: tisztességesen éltek-e katekumenátusuk ideje alatt? Tisztelték-e az özvegye-

ket, látogatták-e a betegeket, gyakorolták-e a jó cselekedeteket? Ha azok, akik bemutatták őket, tanúsítják, hogy így viselkedtek, hallgassák az evangéliumot.

Attól fogva, hogy kiválasztották és elkülönítették őket, mindennap kapjanak kézföltét az ördög kiűzésére.

Mikor közeledik a nap, amelyen el kell nyerniük a keresztséget, a püspök egyenként úzzon belőlük ördögöt, hogy lássa, tiszták-e. Aki nem jó vagy nem tiszta, tegyék ki, mert nem hallgatta hittel az ígét. Lehetetlen ugyanis, hogy az Idegen mindig elrejtőzzék.

Azoknak pedig, akiket meg fognak kereszteni, rendeljék el, hogy fürödjének meg és mosakodjanak meg csütörtökönként. Ha egy nőnek havi vérzése van, különítsék el, és nyerve el más napon a keresztséget.

Akiket meg fognak kereszteni, böjtöljenek péntekenként. Szombaton pedig gyűljenek össze egy a püspök tetszése szerinti helyen. Szólítsák fel mindannyiukat, hogy imádkozzanak és boruljanak térdre. [A püspök] tegye rájuk kezét és parancsolja meg minden idegen léleknek, hogy távozzék belőlük és ne térjen vissza. Az ördögűzés után fújjon arcukba, jelölje meg homlokukat, fülüket, orrlyukaikat, majd állítsa fel őket.

Virasszanak egész éjjel és hallgassák az olvasmányokat és oktatásokat. Akiket meg fognak kereszteni, ne hozzanak magukkal semmit, csupán azt, amit ki-ki az eucharisziához szán. Úgy illik ugyanis, hogy aki méltóvá lett rá, ugyanabban az órában ajánlja fel az adományt.

XXI.

A szent keresztség kiszolgáltatásáról

Amikor a kakas megszólal, imádkozzanak először a víz fölött. Legyen olyan víz, amely forrásból folyik, vagy felülről esik. Legyen így, hacsak valamilyen szükség nem áll fenn. Ha pedig a szükség tartós és sürgető, használjanak olyan vizet, amelyet találnak. [A keresztelendők] vetkőzzenek le, s kereszteljék meg először a gyermekeket. Mindazok pedig, akik tudnak a maguk nevében beszélni, beszéljenek. Azok helyett, akik nem tudnak a maguk nevében szólni, beszéljenek a szülők, vagy valaki a családból. Azután kereszteljék meg a férfiakat, s végül a nőket. Ezek bontsák ki hajukat, tegyék le arany és ezüst ékszereiket. Senki se ereszkedjék le a vízbe úgy, hogy bármi idegen dolog is van rajta.

A keresztelésre kijelölt időben a püspök adjon hálát az olaj fölött, aztán tegye edénybe: ezt nevezik a hálaadás olajának. Azután vegyen másik olajat és mondjon fölötte ördögűzést: ezt nevezzük az ördögűzés olajának.

Egy diákonus pedig vegye az ördögűzés olaját és tegye a presbiter bal oldalára, egy másik vegye a hálaadás olaját és tegye a jobbára. A presbiter különítse el egyenként a keresztelendőket és parancsolja meg mindegyiknek, hogy mondjon ellent ezekkel a szavakkal:

Ellentmondok neked, Sátán, és minden pompádnak és minden művednek.

Miután pedig ellentmondott, kenje meg az ördögűzés olajával ezekkel a szavakkal:

Minden lélek távozzék tőled.

Ilyen módon adja át őt meztelenül a püspöknek vagy a presbiternek, aki a víznél áll és keresztel.

Menjen le a vízbe [a keresztelendővel] együtt ugyanígy egy diákonus is. Mikor a keresztelendő lemerül a vízbe, aki keresztel, tegye rá kezét a fejére és mondja:

Híszel-e Istenben, a mindenható Atyában?

Akit keresztelnek, mondja:

Hiszek.

Akkor keresztele meg először kezét a fején tartva. Azután kérdezze:

Hisz-e Jézus Krisztusban, Isten fiában, aki a Szentlélek által született Szűz Máriától, és akit keresztre feszítettek Pontius Pilátus alatt, meghalt és feltámadt a harmadik napon, előként a holtak közül, és felment a mennyekbe, és az Atya jobbjára ült, s majd eljön ítélni élőket és holtakat?

Mikor az, akit megkeresztelnek, azt mondja: „Hiszek”, keresztele meg újból. Azután kérdezze ismét:

Hisz-e a Szentlélekben és [hiszed-e] a szent egyházat és a test feltámadását?

Akit keresztelnek, mondja:

Hiszek.

Így kereszteljük meg harmadszor.

Amikor kiszáll a vízből, a presbiter kenje meg a hálaadás olajával ezekkel a szavakkal:

Megkenlek téged szent olajjal Jézus Krisztus nevében.

Így egyenként törülközzenek meg, öltözzenek fel és menjenek be a templomba. A püspök tegye rájuk a kezét és ezt a könyörgést mondja:

Urunk, Istenünk, aki arra méltattad őket, hogy a Szentlélekben (való) újjászületés fürdője által elnyerjék bűneik bocsánatát, töltsd el őket kegyelmeddel, hogy akaratod szerint szolgáljanak neked, mert tiéd a dicsőség, Atya és Fiú, a Szentlélekkel együtt, a szent egyházban, most és mindörökkön örökké. Ámen.

Azután öntse a fejükre a hálaadás olaját, tegye rájuk kezét és mondja:

Megkenlek téged szent olajjal a mindenható Atya Úrban és Krisztus Jézusban és a Szentlélekben.

Aztán jelölje meg homlokán, adjon neki csókot és mondja:

Az Úr legyen veled.

Akit megjelöltek, ezt mondja:

És a te lelkeddel.

Így tegyen [a püspök] mindegyikkel.

Ezután [az újonnan kereszteltek] már az egész néppel együtt imádkozzanak, de mielőtt mindezt elnyerték volna, ne imádkozzanak együtt a hívekkel. Mikor pedig imádkoztak, adjanak békecsókot.

Ekkor a diakónusok vigyék az áldozati [adományt] a püspökhöz. Ő pedig adjon hálát a kenyér fölött (289), hogy Krisztus testét jelenítse meg (290); aztán a kevert borral [telt] kehely fölött, hogy legyen megjelenítője annak a vérnek, amely mindazokért ontatott ki, akik hisznek benne; majd az összekevert tej és méz fölött, hogy az atyáknak tett ígéret beteljesülését [jelenítse meg], melyben tejjel-mézzel folyó földről volt szó (Kiv 3,17), és amelyet Krisztus [teljesített, amikor] testét adta, melyből gyermekek módjára táplálkoznak a hívők, és amely az ige szelídségével megédesíti a szív keserűségét. Végül a megtisztulás jeléül felajánlott víz fölött is [adjon hálát], hogy a belső ember, vagyis a lélek is ugyanazon a tisztuláson menjen keresztül, mint a test. A püspök mindezt magyarázza meg azoknak, akik részesednek bennük. Aztán törje meg a kenyeret, és osszon ki egy-egy darabot mindenkinek ezekkel a szavakkal:

A mennyei kenyér Krisztus Jézusban.

Aki kapja, válaszolja:

Ámen.

Ha a presbiterek nincsenek elegendően, tartsák a diakónusok is a kelyheket. Tisztességesen és rendben álljanak: az első az, aki a vizet tartja, a második, aki a tejet, a harmadik, aki a bort.

Akik pedig magukhoz veszik, igyanak mindegyikből, miközben aki adja, mondja háromszor:

Istenben, a mindenható Atyában.

Aki issza, válaszolja:

Ámen.

- És az Úr Jézus Krisztusban, a Szentlélekben és a szent egyházban.

Válaszolja ismét:

Ámen.

Így legyen mindegyiknél. Ennek végeztével pedig siessen ki-kí jót cselekedni, tetszeni Istennek és helyesen élni. Buzgón ragaszkodva az egyházhoz tegye ki-kí, amit tanult, és haladjon előre a jámborságban.

Mindezt röviden mondtuk el nektek a keresztségről és a szent felajánlásról, hiszen a test feltámadásáról és a többi dolgokról már kaptatok oktatást aszerint, amint írva van. Mégis, ha szükséges emlékeztetni [még] valamire, a püspök mondja meg titoktartás terhe alatt azoknak, akik már megkapták [az eucharisziát] (291). A hitetlenek pedig ne szerezzenek tudomást róla, amíg csak nem részesülnek először [az eucharisziában]. Ez az a kis fehér kő, amelyről János mondta: „Új nevet írtak rá, melyet senki sem ismer, csak az, aki a követ megkapja” (Jel 2,7).

XXII.

A közösségben való részesedésről

Vasárnaponként a püspök, ha lehetséges, ossza ki saját kezűleg az egész népnek [a kenyeret]; közben a diákonusok törjék részekre. A presbiterek is törjék meg a kenyeret. Mikor a diákonus a presbiternek viszi, nyújtsa oda a tányérkát, a presbiter pedig vegyen maga és ossza szét saját kezűleg a népnek is (292).

A többi napokon végezzék a püspök utasítása szerint.

XXIII.

A böjtről

Az özvegyek és a szűzek böjtöljenek gyakran, és imádkozzanak az egyházért. A presbiterek böjtöljenek, amikor akarnak. Ugyanígy a világiak is. A püspök nem böjtölhet máskor, mint amikor az egész nép. Megtörténhetik ugyanis, hogy valaki felajánlást akar tenni, és a püspök nem utasíthatja vissza. Ha pedig megtöri a kenyeret, egyen mindig belőle.

XXIV.

A betegeknek adott ajándékokról

Szükség esetén a diákonus adja nagy gonddal a jelet a betegeknek, ha presbiter nincs. Ha mindent megadott, ami szükséges, és megkapta, amit kiosztanak, adjon hálát és fogyasszák el ott [helyben].

Akik [az adományokat] kapják, legyenek buzgók a szolgálatban. Ha valaki kap valamit, hogy vigye egy özvegynék, egy betegnek, vagy valakinek, aki az egyház ügyeivel foglalkozik, vigye el még asznap. Ha nem, vigye másnap, és tegyen hozzá a sajátjából, mert nála maradt a szegények kenyere.

XXV.

A lámpa bevitele a közösség étkezésére

Ha a püspök jelen van és beköszönt az este, a diákónus hozza be a lámpát. Az összes jelenlevők közt állva adjon hálát. Először mondjon üdvözletet:

- Az Úr legyen veletek.

A nép válaszolja:

- És a te lelkeddel.

- Adjunk hálát az Úrnak.

És mondják.

- Méltó és igazságos: nagyság, magasztalás és dicsőség jár neki.

Ne mondja [a püspök]: „Emeljük fel szívünket”, mert ezt a felajánlaskor mondják, hanem imádkozzék ezekkel a szavakkal:

Hálát adunk neked, Urunk, fiadért, Jézus Krisztusért, a mi Urunkért, aki által megvilágosítottál minket, mert kinyilatkoztattad nekünk a romolhatatlan fényt. Átéltük ezt az egész napot, és elérkeztünk az éjszaka kezdetére. Elárasztottál minket a nappali fénnel, melyet azért alkottál, hogy betöltsön bennünket; most pedig kegyelmedből nem szenvedünk hiányt az esti fényben sem. Ezért dicsérünk és dicsőítünk téged fiad, Jézus Krisztus által, aki által tiéd a dicsőség, a hatalom és a tisztelet a Szentlélekkel együtt most és mindenkor és mindörökkön örökké. Ámen.

Mindnyájan válaszolják:

Ámen.

A vacsora végeztével mindnyájan álljanak fel és imádkozzanak. A gyermekek mondanak zsoltárokat, ugyanígy a szüzek is. Ezután a diákónus vegye a felajánlás kevert [bort tartalmazó] kelyhét és mondjon el egy zsoltárt azok közül, amelyekben „alleluja” van írva. Azután, ha a presbiter elrendeli, imádkozzon még másokat is ugyanezek közül a zsoltárok közül. Mikor a püspök felajánlotta a kelyhet, mondjon el egy olyan zsoltárt, amely a kehelyhez illik, és amelyben „alleluja” van. Közben mindnyájan mondják:

Alleluja.

Mikor a zsoltárokat imádkozzák, mindnyájan mondják: „alleluja”, vagyis „Dicsérjük Istent, aki van (vö. Kiv 3,4); dicsőség és dicséret annak, aki mindent pusztá szavával teremtet.”

A zsoltár után [a püspök] áldja meg a kelyhet, és [a kenyér] darabjait ossza ki az összes híveknek.

XXVI.

A közös étkezésről

Azok a hívek, akik részt vesznek a közös étkezésen, kapjanak egy-egy darab kenyeret a püspök kezéből, mielőtt megtörnék a saját kenyerüket. Ez ugyanis áldás és nem eucharisztia, amely [olyan] mint az Úr teste.

Jó, ha mielőtt isznak, mindnyájan kezükbe veszik a kelyhet és hálát adnak fölötte. Azután igitanak és egyenek tisztaságban.

A katekumeneknek adják az ördögűzés kenyerét, és mindnyájan ajánljanak fel egy kelyhet.

XXVIII.

Arról, hogy fegyelmezetten és mértékletesen kell enni

Mikor esztek és isztok, tegyétek mértékletesen és ne a lerészegedésig, nehogy nevetségessé tegyétek magatokat vagy megszomorítsátok féktelenkedésekkel azt, aki meghívott benneteket. [Viselkedjétek] úgy, hogy imádkozva kérje, legyen méltó arra, hogy a szentek betérjenek hozzá. „Ti vagytok a föld sója” – mondja [az Úr] (Mt 5,13).

Ha valaki mindenkinek elvívésre szánt ételt ajánl fel, fogadjátok el. Ha elég arra, hogy mindenki egyen belőle, egyetek úgy, hogy maradjon is, s aki meghívott benneteket, küldhessen belőle annak, akinek akar, mintha a szentek maradéka lenne, és örvendjen bizalommal.

Az étkezés alatt a meghívottak egyenek csendben és kerüljék a vitát, de mondják el azt, amit a püspök megenged, vagy válaszoljanak kérdéseire.

Mikor pedig a püspök veszi át a szót, hallgassanak mindnyájan szerényen és jóváhagyólag mindaddig, amíg nem tesz fel nekik ismét valamilyen kérdést.

Ha a hívők nem a püspök, hanem egy presbiter vagy egy diákónus jelenlétében vesznek részt az étkezésen, ugyanilyen fegyelmezetten étkezzenek. Mindenki igyekezzék, hogy megkapja az áldást a presbiter vagy a diákónus kezéből. Ugyanígy kapja meg a katekumen is az ördögűzés kenyerét.

Ha csak világiak jönnek össze, viselkedjenek fegyelmezetten. Világi ember ugyanis nem végezheti az áldást.

XXIX.

Arról, hogy hálaadással kell enni

Ki-ki az Úr nevében egyék: Istennek ugyanis az tetszik, hogy példát mutassunk a pogányoknak is egyetértésünkkel és józanságunkkal.

XXX.

Az özvegyek étkezéséről

Ha valaki érett korú özvegyeket hív étkezésre, bocsássa el őket, mielőtt beáll az este. Ha pedig valaki nem hívhatja meg őket, mert klerikusi hivatala van, elégedjék meg azzal, hogy ételt és bort ad nekik. Azután küldje el őket, ők pedig térjenek haza és fogyasszák, ahogy nekik tetszik.

Egyházszervezés

A későbbi **Szent Bonifác** (+754) – eredeti nevén Winfried – Hessenben, Thüringiában és Bajorországban végzett elsősorban térítő, illetve nagyon következetes és átgondolt egyházszervező tevékenységet. Ezzel hozzájárult ahhoz, hogy a keleti és a nyugati frank birodalom a létrehozott püspökségeken keresztül szervezetileg és kulturálisan Rómához szorosan kapcsolódjék. A levél a római katolikus egyház politikai és szellemi befolyásának kiterjesztésén túl jól példázza, hogy milyen harcot kellett vívni a helyi és a rómaiaktól átvett pogány szokások továbbélése, valamint a „barbár erkölcsök” ellen (lőhúsevés, Jupiternek áldozás, illetve a házassági szokások). A térítési folyamat a vezető réteg támogatása ellenére sem volt könnyű.

16.

III. Gergely pápa levele Bonifácnak

(Részletek)

Nagy örömezés fogott el bennünket [...], hogy te a mi Urunk Jézus Krisztus kegyelméből, az igaz hit megismerésére sok embert megtérítettél a pogányság és a tévelygés hívei közül. [...] az egész egyházzal együtt örömezzünk az ilyen nyereségnek. Ezért jogosan küldjük el neked az érseki szent palliumot, mint [megszolgált] ajándékot [...]

Mivel pedig bizonyságosan állítod, hogy az említett területeken az Isten kegyelmével megtérített embertömeget nem vagy képes egyedül bensőségesen megtanítani mindazokra az ismeretekre, amelyek üdvükre szolgálnak, miután Krisztus kegyelméből az ő hite azokon a területeken már régóta és széles körben elterjedt, ezért elrendeljük, hogy ahol a hívők száma megsokasodott, az apostoli szék megbízásából, a szent törvények rendelkezései szerint, állíts püspököket, de csak jámbor gondolkodásúakat, hogy a püspökség tekintélye ne csökkenjen.

Visszas állapotok leküzdése végett a következőket rendeljük el:

Akik a te jelentésed szerint pogányok által kereszteltettek meg, megparancsoljuk neked, hogy ha úgy alakul, azokat még egyszer kereszteld meg a Szentháromság nevében.

Azt is jelented, hogy néhány ember vadlovat, sokkal többen azonban szelídített lovat esznek. Ezt, legszentebb Testvér, a jövőben semmi áron ne engedd meg, hanem harcolj ellene Krisztus támogatásával minden módon, és részesítsd az ilyen embereket a jól megérdemelt büntetésben; mert az tisztátalan és undorító dolog. [...]

Elrendeljük, hogy olyanok, akik nem tudják biztosan, megkereszteltettek-e vagy nem, és azok, akiket olyan pap keresztelt meg, aki amellet Jupiternek áldoz vagy áldozati húst eszik, az illetők még egyszer kereszteltessenek meg.

Megszabjuk, hogy mindenki hetediziglen tartsa be a rokonságot (a házasságkötésnél). Ha tudod, akadályozd meg, hogy olyan férfi, akinek a felesége meghalt, több mint kétszer házasodjék.

Olyanokat illetően, akik apjukat, anyjukat, fivérüket vagy nővérüket megölték, elrendeljük, hogy életük egész ideje alatt nem vehetik magukhoz az Úr testét, a halálveszélyt kivéve, útravalóul. Tartóztassák meg magukat életfogytiglan a hús és a bor élvezetétől és minden hét 2., 4. és 6. napján böjtöljenek, hogy így megbánásban vezekeljenek az elkövetett gaztettért.

Továbbá arról is beszámolsz, hogy azokon a vidékeken előfordul, hogy hívők rabszolgákat pogányoknak adják el feláldozás céljából. Ajánljuk neked, Testvér, hogy ezt szigorúan torold meg és ne engedd, hogy újra megtörténjen; mert ez gaztett és bűntett. Azokra, akik ilyet tettek, olyan vezeklést szabjál ki mint a gyilkosokra. [...]

Ha tehát te azt közlöd, hogy a Bajuvárok (bajorok) népéhez mentél és azt az egyházi szervezeten kívülállónak találtad, mivel nem volt más püspökük az országban, csak egy Viviló nevű, akit egy kis idővel ezelőtt szenteltünk és hogy te Otilo, bajuvárherceg és az ország nagyjai beleegyezésével további három püspököt szenteltél, és az országot négy részre, vagyis négy egyházmegyére (Passau, Regensburg, Salzburg, Freising) osztottad fel, hogy mindegyik püspöknek meg legyen a saját kerülete, akkor jól és nagyon bölcsen cselekedtél, Testvér, mert te az apostoli megbízást mint a mi helyettesünk teljesítetted és teljességgel a mi utasításunknak megfelelően jártál el.

Schuster Quellenbuch I/II. p. 53-54. Közli Dr.Szántó Konrád O.F.M.,

A katolikus egyház története III. köt.,

Az egyháztörténet forrásai, szöveggyűjtemény,

ECCLESIA, Bp., é.n.n. 281-282. o.

A világi hatalom a legszigorúbb eszközökkel, véres kegyetlenséggel támogatta a keresztény egyház kiépítését, és gazdasági bázisának megalapozását, amit a törvényrészesek nagyon jól mutatnak. Nyilvánvaló módon saját hatalma elleni lázadásnak is tekintette a pogány szokások továbbélését, és a megszilárduló társadalmi különbségeket is figyelembe véve szigorúan büntetett.

17.

Nagy Károly intézkedései a pogányság elfojtására

(Részlet Nagy Károly törvényeiből)

1.

Ha bárhol Szászországban keresztény templomokat építenek és Istennek szentelnek, ezeknek ne legyen kisebb a tisztelete, hanem nagyobb és jelentősebb, mint amilyen a bálványok szentélyei voltak.

2

Ha valaki erőszakkal hatol be egy egyházba és onnét valamit elrabol vagy ellop, vagy az egyházat felgyújtják, halállal haljon meg. [...]

4.

Ha valaki a kereszténység megvetéséből nem tartja meg a szent negyvennapos böjtöt, halállal haljon meg. [...]

7.

Ha valaki egy meghalt ember testét pogány szokás szerint tűz által emésztí el és csontjait hamuvá égeti, halállal büntessék meg.

8.

Aki ezután a szászok népében kereszteleetlenül el akar bújni és elmulasztja, hogy kereszteleésre menjen és pogány akar maradni, halállal haljon meg. [...]

14.

Ha valaki ilyen haláltérdemlő, titkon elkövetett bűntett miatt saját jószántából a paphoz menekül, vétkét beismeri és vezekelni akar, ajándékoztassék meg a pap tanúvallomása szerint az étellel. [...]

17.

Éppígy elrendeljük Isten törvénye szerint, hogy mindenki vagyonának és munkájának a tizedét az egyházaknak és a papoknak adja; a nemesek, a szabadok és a szabadosok azután abból, amit Isten minden keresztény embernek adott, részüket Istennek ajánlják fel.

18.

Vasárnaponként ne tartsanak összejöveleteket és országos gyülekezeteket, kivéve sürgős szükség esetét vagy háborús időt, hanem mindenki menjen az egyházba, hogy Isten ígését hallgassa, és imádkozzék és jó tetteket végezzen. [...]

19.

Továbbá elhatároztuk, hogy minden gyermeket egy éven belül meg kell keresztelni. [...] ha valaki elmulasztja [...] a nemes fizessen 120 schillinget, a szabadnak született 60-at, a nem szabadnak született 30-at a kincstárnak. [...]

21.

Aki forrásoknál, fáknál vagy ligetekben fogadalmat tesz vagy ősi szokás szerint valamit felajánl és azt a bálványok tiszteletére megessi, a szabad nemes 120 schillinget, a szabad 60-at, a szabados 15-öt fizet. [...]

23.

Megparancsoljuk, hogy a pogány papokat és jósokat adják ki az egyházaknak és a papoknak.

Monumenta Germaniae Historica Leges. Sect. II. I. köt. 48.

Közli Dr. Szántó Konrád,

A katolikus egyház története i.m. 283-284. o.

A szentek tisztelete

A szentek tisztelete rendkívül fontos szerepet játszott a középkori katolikus egyház életében és azon keresztül a népek mindennapi életében. A szentek sokszor csodás élettörténetei nemcsak a valósi érzület, a hit erősödését segítették elő, hanem életmódbeli, viselkedésbeli példaként is szolgáltak.

Nagyon hatásos módon demonstrálták a katolikus egyház egyetemességét, ugyanakkor lehetőséget adtak a helyi sajátosságok érvényesüléséhez is, erősítve egy-egy szent tiszteletére épített templomhoz tartozó közösség belső összetartozását. A termelés, a közösségi élet jeles eseményei (búcsúk stb.) mind-mind a szentek napjaihoz kötődtek. A szentek tisztelete, élettörténete áthatotta a művészeteket is az építészettől a festészetten, szobrászaton át az irodalomig. Mondhatjuk, hogy a szentek kultusza a társadalmi kommunikáció egyik fontos eszköze volt.

Az alábbi költemények egyike, a Mária-himnusz, Paulus Diaconus (728-800) szerzeménye. Ő nagy Károly udvarában élt. Aquinói Szent Tamás éneke Jézust magasztalja.

18.

Mária-himnusz

Pál Diákon

Himnusza a tenger csillagához

Tengernek csillaga,
Isten édesanyja,
Üdvözlégy, mindig szűz,
menny boldog kapuja.

Te, kinek Gáriel
ajka mondott Avé-t,
tégy közöttünk békét,
fordítsd Éva nevét!

Szabadíts rabokat,
adj fényt a vakoknak,
űzd el bajainkat.
igényeld javunkat.

Mutasd, hogy anyánk vagy!
Hallja meg imádat
ki értünk fiaddá
születni nem átalált.

Kiváltságos szent Szűz,
mindenek közt enyhe,
oldd föl bűneinket,
enyhíts, tisztíts minket!

Mosd meg életünket,
készítsd el utunkat,
hogy örök örömben
lássuk Jézusunkat!

Istennek dicséret,
Krisztusnak dicsőség,
Szentlélekkel együtt
hármass-egy tisztesség!

Amor Sanctus Középkori himnuszok latinul és magyarul.
Fordította és magyarázta Babits Mihály,
Officina Bp., 1948. 78-81. o.
Közli dr.Szántó Konrád, A katolikus egyház története i.m. 336. o.

19.

Aquinói Szent Tamás Éneke Krisztus testéről

Imádlak áhítattal, Isten: rejtelem,
aki e jelekben titkon vagy jelen.
Néked egész szívem átadja magát,
mert Téged szemlélve elveszti magát.

Szem, ízlés, tapintás megcsalódhatik:
de a hallás Rólad hittel biztosít.
Hiszem, amit hinni István fia szab:
igédnél, Igazság, mi van igazabb?

Isten-volta rejtve volt a keresztfán;
itt ember-arcát is rejti e talány.
De én mind a kettőt hiszem, s vallhatom,
kérve amit kért a bűnbánó lator.

Sebeid Tamásként látnom nem lehet,
mégis Istenemnek vallak Tégedet.
Hadd hogy egyre jobban hinni tudjalak,
Tebenned reméljek, téged vágyjalak.

Isten halálára emlékeztető
eleven kenyér és embert éltető,
add hogy éljen lelkem Belőled csupán
s jóízét Tebenned ne veszítse szám.

Kegyes pelikánom, uram, Jézusom,
szennyes vagyok, szennyem véreddel mosom,
melyből elég volna egy csepp hullni rá,
világ minden bűnét meggyógyítaná.

Jézus, kit titokba fedve látlak itt,
mikor lesz, hogy szomjas vágyam jóllakik,
hogymajd fátyol nélkül nézve arcodat
leljem szent fényedben boldogságomat?

Fordította Babits Mihály

Az egyházi és a világi hatalom viszonya

A nyugat-európai feudális fejlődés egyik fontos sajátossága az, hogy az egyházi és a világi hatalom intézményei külön-külön is léteztek, meg tudták őrizni viszonylagos önállóságukat, tartósan egyik sem tudta bekebelezni a másikat, bár hosszú ideig véres harcot folytattak ennek érdekében.

Az egyház, mint feudális birtokos rendelkezett világi hatalommal, ami nemcsak gazdasági létalapját jelentette, hanem kiindulópontja volt világhatalmi törekvéseknek is. Ezt a célt szolgálta az Egyházi Állam létrehozására való törekvés. Kis Pippin frank uralkodó 956-ban a longobárdok legyőzése után a tőlük elfoglalt területeket II. István pápának adományozta.

A nyugat-európai keresztény térítés elősegítése fejében – továbbá azért, hogy a bizánci világi hatalmi igényeket ellensúlyozzák – a pápaság támogatta a nyugat-római birodalom feltámadására tett frank kísérleteket, a császárság újjáalakítását (801).

Ettől kezdődően az egyházi és a világi hatalom viszonya, a felsőbbség elismertetése hosszú évszázadokra a politikai küzdelmek középpontjába került. Jámbor Lajos és Paschalis pápa szerződése császári szuverenitást rögzít a pápai állam és a pápa, mint világi uralkodó felett.

20.

Jámbor Lajos és Paschalis pápa egyezménye (817)

(Részlet)

[...] és amikor Isten által szólíttatva a pápa elköltözik erről a világról, egy alattvalónak sem szabad, akár frank, akár longobárd vagy bármilyen nemzetiségű, de a mi fennhatóságunk alatt van, a rómaiakat (Róma város lakosait) nyilvánosan vagy magánosan választatásra kényszeríteni, [...] akit Isten segítségével és Szent Péter közreműködésével az összes

rómaiak, egyetértésben, minden ígéret követelése nélkül a pápai rangra választottak, azt minden ellentmondás nélkül, a kánoni szokás szerint fel kell szentelni. Miután pedig felszentelték, küldje el követeit hozzánk vagy az utánunk következő frank királyokhoz, hogy azok köztünk és köztük barátságot és békét kössenek. [...]

M.G.H. Legum sectio Capit. I.p. 353.

Közli Európa és Közel-Kelet

IV.-XV.század Egyetemes történeti szöveggyűjtemény,

középkor 1/1-2. kötet, 1/2. köt. 729. o. (Szerk.: Sz. Jónás Ilona, Tankönyvkiadó, Bp., 1971)

Az egyház szellemi, de mindenekelőtt világi hatalmának sértetlenségét történeti érvekkel, s ha kellett, dokumentumokkal is igyekeztek alátámasztani. A Konstantin-féle adománylevél az úgynevezett Alizidor okmánygyűjteménynek egyik darabja (Collectio Pseudo-Isidoriana). A reimsi érsekség területén állította össze egy papi közösség 847-852 között. Valódiak mellett mintegy száz hamisítványt tartalmaz. Céljuk az volt, hogy megvédjék az egyház birtokait, világi hatalmát, elhárítsák Bizánc igényeit. A későbbiekben ezzel a leghíresebb hamisítvánnyal a pápaság hatalmi igényeit támasztották alá.

21.

Donatio Constantini

(Részletek)

11.

[...] És mint ahogy miénk a császári, a földi hatalom, elhatároztuk, hogy az ő szentséges római egyházát tiszteletben kitüntetjük, és Szent Péter szentséges székhelyét a mi császárságunknál és földi trónusunknál is messzebbmenően, dicsőségesen felmagasztaljuk, császári hatalmat, dicsőséget, méltóságot, erőt és tisztességet adván neki.

12.

[...] És úgy döntünk és rendelkezünk, hogy ő főhatalommal bírjon mint Isten valamennyi más egyháza fölött is e földkerekségen; [...]

14.

[...] Ezennel átadjuk a mi lateráni császári palotáinkat, [...] azután a mi fejünkön viselt fejéket, vagyis koronát, egyszersmind fejedőt és azt a palástot, amely a császár vállát szokta övezni, a bíborköpenyt és a skarlátínget [...] ráruházva a császári jogart és más jelvényeket. [...]

17.

A mi császárságunk mintájára, hogy a pápa fősege el ne jelentéktelenedjék, hanem a földi császárság méltóságánál és dicsősége hatalmánál is nagyobb díszet nyerjen, íme fent már említett palotánkon kívül Róma városának és Itáliának, vagyis a nyugati vidékeknek minden tartományát, helységét és városát a többször említett szentséges főpapnak, Silvester atyánknak, az egyetemes pápának adva és engedve át úgy határoztunk, hogy ezeket megíngathatatlan császári rendelkezéssel az ő és utódai hatalmának és hatáskörének adomá-nyozzuk.

18.

Ezért illőnek tekintjük, hogy a mi császári uralmunkat és hatalmunkat a keleti részekre vigyük és helyezzük át. Bizánc tartományban építtessünk igen jó helyen egy nevünket viselő várost, és ott rendezzük be birodalmunkat; mert ahová az égi uralkodó a papok fejedelemségét és a keresztény vallás fejét rendelte, ott nem helyes, hogy földi császár gyakorolja a hatalmat.

Fordította Kosáry Domokos

Mirbt, Quellen zur Geschichte des Papsttums,

4. kiadás 1924. 107. o. Közli dr.Szántó Kondrád,

A katolikus egyház története i.m. 293-294. o.

A korai magyarországi jogi irodalom legkiemelkedőbb önálló alkotása a Libellus de institutione morum ad Emericum ducem (Intelmek könyve Imre herceghez). Az István király politikai testamentumaként említett államtudományi mű egy olyan „királytűkör”, amelyből a királyok illetve az uralkodás várományosai megtanulhatták, milyennek kell lenniük.

22.

István király: Intelmek könyve Imre herceghez

(Részlet)

I. A katolikus hit megőrzéséről

Minthogy a királyi méltóság rangját csakis a hívők és a katolikus hitet vallók nyerhetik el, ezért parancsainkban a szent hitet tesszük az első helyre. Ha a királyi koronát meg akarod becsülni, legelőször azt hagyom meg, tanácsolom, illetve javasolom és sugallom, kedves fiam, hogy a katolikus és apostoli hitet akkora buzgalommal és éberséggel őrizd, hogy minden Istentől rendelt alattvalódnak példát mutass, s valamennyi egyházi személy méltán nevezzen igaz keresztény hitvallású férfinak; enélkül bizony, tudd meg, sem kereszténynek, sem az egyház fiának nem mondanak. Akik ugyanis hamisat hisznek, vagy a hitet jó cselekedetekkel teljessé nem teszik, fel nem ékesítik, minthogy a hit cselekedetek híján meghal, sem itt nem uralkodnak tisztességgel, sem az örök uradalomban vagy koronában nem lesz részük. Ám ha a hitnek pajzsát tartod, rajtad az idvesség sisakja is. Mert e lelki fegyverekben szabályszerűen harcolhatsz láthatatlan és látható ellenségeid ellen. Hiszen az apostol ezt mondja: „Nem koronáztatik meg, csak aki szabályszerűen küzd.” A hit tehát, melyről beszélek, a következő: higgy erősen a mindenható Atyaistenben, minden létező létrehozójában, és az ő egyszülött fiában, a mi Urunkban, Jézus Krisztusban, kit az angyal meghirdetett, ki Szűz Máriától született, az egész világ üdvösségeért a keresztfán szenvedett, és a Szentlélekben, ki a prófétákból s az apostolokból, valamint az evangélistákból szólott, mint egyetlen tökéletes, oszthatatlan, szeplőtelen istenségben, és kétely hozzád ne férjen. Ez a katolikus hit, melyben (miként Athanasius mondja) ha akárki híven és erősen nem hisz, semmiképp sem üdvözl. Ha valamikor uralmad alatt akadnának

olyanok – távol legyen! -, kik az így egységbe fűzött szentháromságot megosztani vagy kisebbiteni, vagy nagyobbítani próbálják, tudd meg: az eretnecség fejének szolgálói azok, és nem a szentegyház fiai. Az ilyeneket pedig ne gyámolítsd, ne védelmezd; hogy magad is ellenségnek és bosszulónak ne mutakozz. Mert az efféle emberek a szentegyház népét nyomorultul megrontják és szét szórják. Hogy ez ne történjék meg, különös gondod legyen.

II. Az egyházi rend becsben tartásáról

A királyi palotában a hit után az egyház foglalja el a második helyet, az egyház, melynek első ízben a mi fejünk, tudniillik Krisztus vetette el magát, majd az ő tagjai, vagyis az apostolok és szent atyák ültették át, meggyökereztettek erősen, s elterjesztették az egész földkerekségen. És ámbár mindig hajt új sarjat, más helyeken mégis mintegy réginek tartják; itt viszont, kedves fiam, a mi birodalmunkban eddig még mint ifjú, friss hajtást prédikálják. Épp ezért kíván meg szemfülesebb s szembetűnőbb öröket, nehogy a jó, amivel az isteni kegyelem bennünket mérhetetlen irgalmában érdemtelenül elárasztott, tunyaságod és restséged, valamint hanyagságod miatt megromoljék s megsemmisüljön. Mert ha ki a szentegyház méltóságát csorbítja vagy csúfítja, azon munkál, hogy Krisztus testét csonkítsa. Hiszen maga az úr mondta Péternek, akit a szentegyház őrzőjévé és felügyelőjévé emelt: „Te Péter vagy, és ezen a kősziklán építem fel az én anyaszentegyházamat.” Ő ugyanis önnönmagát nevezte kősziklának, s nem ám fából vagy kőből épült egyházzal beszélt, hanem az újonnan nyert tömeget, a kiválasztott népet, isten nyáját, mely hitben kioktattatott, keresztségben megmosatott, kenettel olozogatott, hívta a saját magára épült szentegyháznak. Ha valaki lázában e szentegyház tagjait vagy kicsinyeit megbotránkoztatja, az evangélium tanítása szerint méltó arra, „hogy malomkővet kössenek a nyakára és a tenger mélységébe vessék”, azaz a hatalom méltóságából kivezetik, és az igazak egyházán kívül marad a világi nyomorúságban, mint valami pogány és jövedelembírló. Így hát, fiam, napról napra virágzó szorgalommal kell őrködnöd a szentegyházon, hogy inkább gyarapodjék, mintsem fogyatkozzék. Azért is nevezték az első királyokat nagyságosnak, mert az egyházat nagyobbították. Te is ezt tegyed, hogy koronád híresebb, életed boldogabb és hosszabb legyen.

III. A főpapoknak kijáró tiszteletről

A királyi trón ékessége a főpapoknak rendje, ezért a királyi méltóságban ők kerülnek a harmadik helyre, kedves fiam, ők legyenek főembereid, úgy vigyázz a főpapokra, mint a szemed világra. Ha ők jóindulatúak véled, ellenségtől nem kell félned. Hiszen ha ők megbecsülnek, bátran foghatsz mindenhez, imádságuk ajánl téged a mindenható Istennek. Őket állította ugyanis Isten örül az Isten népe fölé, és őket tette meg a lelkek felvigyázóivá, valamint az egész egyházi méltóság és isteni szentség részeseivé és osztóivá. Mert nélkülük királyok nem is állíttatnak, nem is országolnak. Az ő közbenjárásukra törlik el a vétkezők vétkeit. Ha irántuk az igazi szeretetet tanúsítod, magadat is kétségkívül megjobbítod, országodat is testességgel igazítod. Mert az ő kezükbe van lerakva a bűnből oldás és bűnbe kötés hatalma. Mert örök testamentumot hagyott nekik Isten, és elkülönítette őket az emberektől, a maga nevében és szentségében osztozott velük, és az istenes Dávid király szavával megtiltotta, hogy az emberi világ gáncsolja őket: „Meg ne illessétek az én felkentjeimet!” Az illeti meg ugyanis Isten felkentjeit, ki az isteni és kánoni végzéssel szembeszállva a szent renden való férfiakat hamis vádaskodásokkal mocskolja és a nyilvánosság elé hurcolja. Teljességgel megtiltom, fiam, hogy így cselekedj, ha boldogan akarsz élni, királyságod megbecsülni, mert az ilyen

dolgok sértik Istent elsősorban. Ha esetleg valamelyik azok közül, akiről szó van, kárhoztatásra méltó vétekbe esik – távol legyen! –, dorgáld meg őt háromszor, négyszer is négy szemközt az evangélium tanítása szerint. Ha akkor intelmeidet nem hallgatja meg, nyilvánosan kell megfeddni a következők alapján: „Ha rád nem hallgat, mondd meg a gyülekezetnek.” Mert ha e rendet megtartod, dicső koronádat teljességgel felmagasztalod.

IV. Főemberek és vitézek tiszteletéről

Az uralom negyedik dísze a főemberek, ispánok, vitézek hűsége, erőssége, serénysége, szívessége és bizalma. Mert ők országod védőfalai, a gyengék oltalmazói, az ellenség pusztítói, a határok gyarapítói. Legyenek ők, fiam, atyáid és testvéreid, közülük bizony senkit se hajts szolgaságba, senkit se nevez szolgának. Katonáskodjanak, ne szolgáljanak, uralkodj mindannyiukon harag, gőg, gyűlölség nélkül, békésen, alázatosan, szelíden; tartsd mindig eszedben, hogy minden ember azonos állapotban születik, és hogy semmi sem emel fel, csakis az alázat, semmi sem taszít le, csakis a gőg és a gyűlölség. Ha békeszerető leszel, királynak és király fiának mondanak, és minden vitéz szeretni fog; ha haraggal, gőgösen, gyűlölködve, békétlenül kevélykedsz az ispánok és főemberek fölött, a vitézek ereje bizonynyal homályba borítja a királyi méltóságot, és másokra száll királyságod. Ettől óvakodva az erényed-szabta mértékkel irányítsd az ispánok életét, hogy vonzalmaddal felővezve a királyi méltósághoz mindig háborítatlanul ragaszkodjanak, hogy uralkodásod minden tekintetben békés legyen.

V. Az igaz ítélet és a türelem gyakorlásáról

A türelem és az igaz ítélet gyakorlása a királyi korona ötödik cifrázása. Dávid király és próféta mondja: „Isten, a te ítéletedet add a királynak.” És ugyanő másutt: „A királynak tisztessége szereti az igaz ítéletet.” A türelemről így beszél Pál apostol: „Türelmesek legyetek mindenki iránt.” És az Úr az evangéliumban: „A ti békétűréstek által nyeritek meg lelketeket.” Ehhez tartsd magad, fiam: ha becsületet akarsz szerezni királyságodnak, szeresd az igaz ítéletet; ha hatalmadban akarod tartani lelkedet, türelmes légy. Valahányszor, kedves fiam, ítéletet érdemlő ügy kerül eléd, vagy valamely főbenjáró bűn vádlottja, türelmetlenül ne viselkedjél, esküvel se erősködjél, hogy megbünteted; bizony ez ingatag lenne és mulandó, mert a bolond fogadalmat megszegi az ember; és ne is ítélezz te magad, nehogy királyi méltóságodban a hitvány ügyben forgolódva folt essék, hanem az efféle ügyet inkább bírákhoz utasítsd, az ő megbízatásuk, hogy a törvény szerint döntsenek. Óvakodj bírónak lenni, ám örülj királynak lenni s nevezetni. A türelmes királyok királykodnak, a türelmetlenek pedig zsarnokoskodnak. Ha pedig egyszer olyasvalami kerül eléd, amelyben ítéletet hozni méltósággal összefér, türelemmel, irgalommal, esküdözés nélkül ítélezz, így lesz majd koronád dicséretes és ékes.

VI. A vendégek befogadásáról és gyámolításáról

A vendégek s a jövevények akkora hasznat hajtanak, hogy méltán állhatnak a királyi méltóság hatodik helyén. Hiszen kezdetben úgy növekedett a római birodalom, úgy magasztaltattak fel és lettek dicsőségessé a római királyok, hogy sok nemes és bölcs áradt hozzájuk külön-külön tájakról. Róma bizony még ma is szolgál volna, ha Aeneas sarjai nem teszik szabaddá. Mert amiként külön-külön tájakról és tartományokból jönnek a vendégek, úgy külön-külön nyelvet és szokást, külön-külön példát és fegyvert hoznak magukkal, s mindez az országot díszíti, az udvar fényét emeli, s a külföldieket a pőf-

feszkedéstől elrettenti. Mert az egynyelvű és egyszokású ország gyenge és esendő. Ennél fogva megparancsolom neked, fiam, hogy a jövevényeket jóakarattal gyámolítsd és becsben tartsad, hogy nálad szívesebben tartózkodjanak, mintsem másutt lakjanak. Ha pedig le akarnád rombolni, amit építettem, vagy szétszórni, amit összegyűjtöttem, kétségkívül igen nagy kárt szenvedne országod. Hogy ez ne legyen, naponta nagyobbítsd országodat, hogy koronádat az emberek nagyságosnak tartsák.

VII. A tanács súlyáról

A királyi emelvényen a tanács a hetedik helyre tart igényt. A tanács állít királyokat, dönti el az ország sorsát, védelmezi a hazát, csendesíti a csatát, győzelmeket ő arat, kerget támadó hadat, behívja a barátokat, városokat ő rakat, és ő ront le ellenséges várakat. Mint-hogy pedig a tanácsnak ekkora haszna van, ostoba, pöffeszkedő és középszerű emberek-ből összeállítani, én úgy vélem, mit sem ér; hanem a tekintélyesebbek és a jobbak, a bölcsőbbek és a legmegbecsültebb vének ajkán formálódjék és csiszolódjék. Ezért, fiam, az ifjakkal és a kevésbé bölcsekkel ne tanáskozz, ne is kérj tőlük tanácsot, csak a gyűlés véneitől, kiknek koruk és bölcsességük miatt megfelel ez a feladat. Mert a királynak szóló tanács zárva legyen a bölcs szívbe, ne terjessze a bolondok szelessége. Ha ugyanias bölcsekkel jársz, bölcs leszel, ha a bolondokkal forgolódsz, társul adod magad hozzájuk, szól a Szentlélek Salamon által: „Aki jár a bölcsekkel, bölcsék barátja lesz, nem a bolondokhoz lesz hasonlatos.” És Dávid zengi: „A szenttel szent lesz, és az ártatlan férfiúval ártatlan lesz, és a választottal választott lesz, és az elfordulttal elfordulsz.” Ezért hát ki-kí életkorának megfelelő dologban forgolódjék, tudniillik az ifjak fegyverben, a vének a tanácsban. Egyébként az ifjakat mégsem kell teljesen kiűzni a tanácsból; ámde ahányszor velük tanácskozol, még ha életrevaló is az a tanács, mindig terjeszd az öregek elé; hogy minden cselekedetedet a bölcsesség mértékével mérhesd.

VIII. A fiak kövessék az elődöket

Őseink követése foglalja el a királyi méltóságban a nyolcadik helyet. A legnagyobb királyi ékesség, az én tudomásom szerint, a király-elődök után járni, a szülőket utánozni. Aki ugyanis megveti, amit megszabtak atyai elődei, az isteni törvényekre sem ügyel. Mert az atyák azért atyák, hogy fiaikat gyámolítsák, a fiak pedig azért fiak, hogy szüleiknek szót fogadjanak. Aki atyjával szemben áll, Isten ellenségének áll. Mert minden engedetlen Istennel áll szemben. És az engedetlenség szelleme a korona virágait szórja szerte. Az engedetlenség valójában pestis az egész királyságban. Ezért, kedves fiam, apád rendeletei, vagyis az én rendeleteim, mindig legyenek szemed előtt, hogy szerencsédet mindenütt királyi gyeplő igazgassa. Az én szokásaimat pedig, melyekről látod, hogy a királyi méltósággal összeférnek, a kételkedés minden béklyója nélkül kövessed. Mert nehéz lesz megtartani e tájon királyságodat, ha szokásban nem utánozod a korábban királykodó királyokat. Mely görög kormányozta a latinokat görög módra, avagy mely latin kormányozta a görögöket latin módra? Semelyik. Ezért hát kövesd szokásaimat, a tiedt közt kimagasló így leszel, s az idegenek dicséretére szert így teszel.

IX. Az imádság megtartásáról

Az imádság megtartása a királyi üdvösség legnagyobb járuléka, ezért a királyi méltóság kilencedik regulájában pendül meg. A folytonos imádkozás; a bűnöktől megtisztulás és feloldozás. Te pedig, fiam, valahányszor Isten templomához járulsz, hogy Istent imádd, Salamonnal, a király fiával, magad is király lévén, mindig mondjad: „Küldd el, uram, a

bölcsességet a te nagyvultodnak székéről, hogy velem légyen és velem munkálkodjék, hogy tudja, mi légyen kedves nálad minden időben.” És ismét: „Uram atyám, én életemnek Istene, ne hagyj engem álnokságnak gondolatában, az én szemeimnek ne adj kevélységet és a gonosz kívánságot távoztasd el tőlem, Uram. Vedd el tőlem a testnek kívánságait, és a tisztátalan és esztelen léleknek ne adj engem, Uram.” Ezzel az imádsággal fohászkodtak hát a régi királyok, te is ugyanezzel fohászkodj, hogy Isten minden vétked eltörlésére méltasson, hogy mindenki legyőzhetetlen királynak hívjon. Imádkozz azért is, hogy a tétlenséget, tunyaságot elkergesse tőled, megajándékozzon az erények összességének segédelmével, s így legyőzhesd látható és láthatatlan ellenségeidet. Hogy valamennyi alattvalóddal együtt gondtalanul, ellenséges támadásoktól nem háborgatva, békében végezhesd életed pályáját.

X. A kegyességről és az irgalmasságról, valamint a többi erényről

Az erények mértéke teszi teljessé a királyok koronáját, és a parancsok közt a tizedik. Mert az erények ura a királyok királya, miként égi serege áll kereken tíz karból, úgy életed vitele kerekedik ki tíz parancsból. Kell, hogy a királyt kegyesség s irgalmasság díszítse, de a többi erény is hassa át és ékesítse. Mert ha a királyt istentelenség és kegyetlenség szennyezi, hiába tart igényt a király névre, zsarnoknak kell nevezni. Ennek okából hát, szerelmes fiam, szívem édessége, sarjam jövője reménysége, kérlek, megparancsolom, hogy mindenütt és mindenekben a szeretetre támaszkodva ne csak atyafiságodhoz és a rokonságodhoz, vagy a főemberekhez, avagy a gazdagokhoz, a szomszédhoz és az itt lakóhoz légy kegyes, hanem még a külföldiekhez is, sőt mindenkihez, aki hozzád járul. Mert a szeretet gyakorlása vezet el a legfőbb boldogsághoz. Légy irgalmas minden erőszakot szenvedőhöz, őrizd szívedben mindig az isteni intést: „Irgalmasságot akarok és nem áldozatot.” Légy türelmes mindenekhez, nemcsak a hatalmasokhoz, hanem azokhoz, akik nem férnek a hatalomhoz. Azután légy erős, nehogy a szerencse túlságosan felvessen, vagy a balsors letaszítson. Légy alázatos is, hogy Isten felmagasztaljon most és a jövőben. Légy majd mértékletes, hogy mértéken túl senkit se büntess vagy kárhoztass. Légy szelíd, hogy sohase harcolja az igazság ellen. Légy becsületes, hogy szándékosan soha senkit gyalázzal ne illess. Légy szemérmes, hogy elkerüld a bujaság minden bűzét, valamint a halál ösztönzőjét.

Mindez, amit fentebb érintettünk, alkotja a királyi koronát, nélkülük sem itt nem tud senki uralkodni, sem az örök uradalomba bejutni. Ámen. Vége az első könyvnek.

A Magyar Középkor irodalma.
Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp., 1984.

A keleti és a nyugati egyházak központjai (Róma és Bizánc) között az ellenségeskedés már több évszázada folyt a kereszténység feletti hegemoniáért, a vezető szerep elismertetéséért. Ennek a küzdelemnek voltak dogmatikai, kánonjogi vetületei is (a szentháromság értelmezése, szombati vagy pénteki böjt, papi házasság, stb.), a két egyház kölcsönösen eretnekséggel vádolta egymást és kiközösítő bullákat adott ki. Az alábbi bulla véglegessé tette a szakadást.

Mikhaél Kerullariosz konstantinápolyi patriarcha kiközösítése (1054)

(Részlet a bullából)

Humbertus, Isten kegyelméből a Szent római egyház bíborospüspöke, Péter, Amalfi érseke, Frigyes bíborosdiakónus és kancellár a római egyház összes fiához:

A Római Szentszék, amely a legelőkelőbb és apostoli, amelyhez mint fejükhöz az összes közösség gondja kiváltképpen eljut, az egyház békéje és boldogulása szolgálatában kegyeskedett minket követként e királyi városba küldeni. [...] Ezért vegye tudomásul mindenek előtt a dicsőséges császár, a klérus, a szenátus és Konstantinápoly városának népe, valamint az egész katolikus egyház, hogy nekünk itt nagy szerencsében volt részünk, aminek az Urban nagyon örülünk, de egy túl nagy szerencsétlenségben is, amely felett fájdalmasan szomorkodunk. Mert, ami a császárság oszlopa, valamint a város becsületes és bölcs polgárait illeti, ők fölöttébb keresztény és igaz hithű polgárok. Ami azonban Mihályt, akit visszaélve patriarchának hívnak, és ami az ő dörességének híveit és pártfogóit illeti, tőlük naponta az eretnokség túl sok dudvája kerül a polgárság közé. [...] Mindezen tévedés és sok más vétség miatt a mi urunk, Leó pápa üzenetében sürgősen figyelmeztette ezt a Mihályt, de ő nem hallgatott az okos szóra. [...] már korábban a latin szertartású templomokat bezárta és a latinokat, akiket a kovásztalan kenyér eretnekeinek bélyegzett, tettekkel és szavakkal mindenütt üldözött. Ez olyan méreteket öltött, hogy a leányegyházaiban az apostoli szentszéket egyházi átokkal sújtotta és e Szentszék megszégyenítésére az Ökumenikus Patriarcha címet vette fel. [...] felemeljük a szavunkat a magasztos és oszthatatlan Szentháromság és az Apostoli Szentszék nevében, valamint az egyetemes katolikus egyház nevében; és az átkot, amelyet a mi eminenciás Urunk, a Pápa éppen azon Mihály és hívei felett arra az esetre mondott ki, ha nem térnek észre, a következőképpen pecsételjük meg: Mihály, aki csak visszaélés folytán viseli a patriarcha címet, a valóságban csak újonc, aki a szerzetesruhát csak emberi félelemből vette föl, s azt ráadásul számos, leggonoszabb bűncselekménnyel is meggyalázta [...] és valamennyi hívők, akik ugyanazon téves elképzelések rabjai, legyenek átkozottak az összes eretnekekkel, sőt az ördöggel és angyalaival, amennyiben nem hallgatnának az okos szóra. Amen, Amen, Amen.

Mirbt, Quellen zur Gesch. i.m. 268. és 269. sz.

Közli dr. Szántó Konrád,

A katolikus egyház története i.m. 310-311. o.

A kereszténység eszméi a 11. és 14. század közötti időben egyeduralkodók voltak az egész nyugati világban. Ez idő alatt további civilizációs eredmények születtek az élet minden területén. A keresztény etika uralta az államügyek szabályozását és intézését, az egyház ideológiai befolyása még a hadviselés ügyében is érvényre jutott. Ugyanakkor a társadalom rendi tagozódásának párhuzama jelentkezett az egyházi hierarchiában.

A pápaság VII. Gergely és III. Ince idején jutott politikai hatalmának csúcsára, hiszen Nyugaton a világi dolgokban is a pápák voltak a döntőbírák.

A 14. század elejétől hanyatlás kezdődött, előbb Avignonban „babilóni” fogságot szenvedett, ezt követően Rómában mindinkább elvilágiasodott, végül a 15. század végére erkölcsileg is megromlott. Napirendre került az egyház szerepének megújulása.

A pápaság egyházi és világi törekvéseit talán az a dokumentum mutatja leginkább, amelyet a nagy reformpápa VII. Gergely (1073-1085) adott közre. A pápa mind egyházi (1., 2., 11., 15., 23. pont), mind világi (5., 8., 9., 12., 18., 24., 27. pont) kérdésekben a legfelső, megfellebbezhetetlen hatalommá nyilvánítja magát.

24.

Dictatus Papae

(Részletek)

1. Egyedül a római egyházat alapította maga az Úr.
2. Egyedül a római pápát mondják joggal egyetemesnek. [...]
5. A pápa távollévőket is letételre ítélhet.
6. Az általa kiátkozottakkal egyebek közt még ugyanabban a házban sem tartózkodhatunk. [...]
8. Egyedül ő használhat császári jelvényeket.
10. Egyedül a pápa lábait kötelesek az összes fejedelmek megcsókolni.
11. Az egész világon csak őt illeti meg a pápa név.
12. Jogában áll császárokat letenni. [...]
14. Bármely egyház klérikusát tetszése szerint felszentelheti egy másik részére.
15. Az, akit a pápa szentelt fel, bármelyik egyház előjárója lehet, és nem bízható rá alacsonyabb tisztség; azt akit a pápa szentel fel, más püspök magasabb rendre nem szentelheti fel. [...]
18. Ítéletét senki meg nem változtathatja, míg ő egyedül minden ítéletet megmásíthat.
19. Senki fölötte nem ítélezhet.
20. Senki ne merészeljen az apostoli székhez fellebbezőt elítélni. [...]
23. A római pápa, ha a kánonoknak megfelelően választották, Szent Péter érdemeire való tekintettel kétségkívül szent lesz.
24. Az ő parancsára és felhatalmazásával az alacsonyabb rendűek is vádat emelhetnek. [...]
26. Nem tekinthető katolikusnak az, aki a római egyházzal nincs egységben.
27. A gonoszoknak tett hűségesküdtől az alattvalókat feloldozhatja.

K. Hofmann, Der „Dictatus Papae” Gregors VII.

Eine rechtsgeschichtliche Erklärung, Paderborn, 1933.

Közli Európa és Közel-Kelet ... i.m. 1/2. köt. 743-744. o.

A pápaság és a császárság harca a hatalomért váltakozó sikerrel folyt. Egyik jelentős állomásának tekinthető VII. Gergely pápa és IV. Henrik császár küzdelme, melynek során a pápa feloldotta a híbéreseket a császárnak tett esküjüik alól. E tett jelentőségét és az egyházi hatalom világi befolyását mutatja, hogy a katonailag erősebb IV. Henrik híbéreseinek engedetlensége miatt kénytelen volt meg-

hátrálni, s *Canossa* városában 1077-ben elfogadni a pápai feltételeket az investitúrával és a pápai felsőbbség elismerésével kapcsolatban. IV. Henrik később visszavágott, 1084-ben Rómát is elfoglalta. A folyamatos kiüzelemben mindkét fél legyengült, kompromisszumra kényszerült, amelyet V. Henrik és II. Kálix pápa meg is kötött (ez az ún. wormszi konkordátum). A szemelvények világosan mutatják, hogy a tét a gazdasági és a politikai hatalom kölcsönösen elfogadható megosztása volt.

25.

A wormszi konkordátum (1122)

(Részletek)

V. Henrik császár oklevele

Én, Henrik, Isten kegyelméből római császár [...] a szent római egyháznak és II. Kálix pápa úrnak [...] és a szent katolikus egyháznak átengedek minden investitúrát gyűrűvel és pásztorbottal, valamint megengedem, hogy birodalmam minden egyházában kánoni választás és szabad felszentelés történjen. Szent Péter minden jószágát és minden regáliáját, melyet ezen viszálykodás kezdetétől fogva a mai napig atyám, illetve az én uralkodásom alatt elvettek, a szent római egyháznak visszaadom, amennyiben birtokomban vannak, és hűségesen fogok segíteni, hogy azok, amelyek nem az én kezemből vannak, visszaadassanak. Az összes többi egyháznak és fejedelemnek, továbbá mások, akár papok, akár világiak földbirtokai közül, amelyek ebben a harcban elvesztek, vissza fogom adni a fejedelmek határozata vagy az igazságosság követelményei szerint azokat, amelyeket én birtokolok, és hűségesen gondoskodni fogok arról, hogy azokat, amelyeket nem én birtokolok, visszaadassanak. És én biztosítom Kálix pápa urat, és a szent római egyházat és mindenkit, akik a pápa pártján vannak vagy voltak, a valódi békéről. Minden dologban, amelyben a szent római egyház segítséget fog kérni, hűségesen segítségére leszek és ahol velem szemben panaszt fog tenni, ott meg fogom neki adni a köteles igazságot.

II. Kálix pápa oklevele

Én, Kálix, püspök és Isten szolgáinak szolgálója, megengedem neked kedves fiamnak Henriknek, Isten kegyelméből római császárnak, hogy a püspökök és apátok választása a német királyságban a te jelenlétedben történjék, de simónia, valamint semmiféle erőszak nélkül. Ha viszály támad a pártok között, akkor a tartomány metropolitái és püspöktársai tanácsa s belátása szerint a józanabb párt mellé kell állnod és azt segítened. A megválasztotttól vedd vegye át a regáliákat a jogar átadása mellett, és az abból folyó kötelességeket teljesítse. A császárság többi részében a fölszentelt hat hónapon belül tőled kapja meg jogar által a regáliákat, és teljesítse az abból folyó kötelességeket. Kivételt képez mindaz, ami nyilvánvalóan a római egyházzal. Minden olyan dologban, amely tekintetében te nálam panaszt teszel és segítséget kérsz, a hivatalom kötelessége szerint segítséget fogok nyújtani neked. Valódi békét biztosítok neked és mindazoknak, akik ebben a vitában a te pártodon állnak vagy álltak.

Monumenta Germaniae Historica, Sectio IV. Constitutiones Imperatorum I. 1893. p.159-161.

Közlí dr. Szántó Konrád, A katolikus egyház története i.m. 360. o.

III. Ince pápa, aki a pápai hatalom fénykorában volt az egyház feje 1199. november 12-én János konstantinápolyi pátriárkához írt levelében a bibliai idézetek, allegóriák értelmezésével igyekszik bizonyítani a pápa egyházi és világi főhatalmának jogosságát, Istentől eredő voltát.

26.

III. Ince pápa levele (1199)

(Részletek)

Az Apostoli Szék elsőségét, amelyet nem ember, hanem Isten, pontosabban Istenember alapított, sok evangéliumi és apostoli tanúbizonyság igazolja. Ezeket később kánoni határozatokba foglalták, s mindegyikük egybehangzóan azt állítja, hogy a Szent Péterben, az apostolok fejében megszentelt egyház mint anya és tanító kiemelkedik a többiek közül. Ugyanis csak ő volt méltó hallani: „Te Péter vagy, [...] neked adom a mennyek országa kulcsait” (Mt 16,18). Mert bár az Egyház első és legfőbb alapja Isten egyszülött Fia, Jézus Krisztus. [...] Az ő (ti. Péter) elsőségét maga az Igazság nyilatkoztatta ki, amikor így szólt hozzá: „Téged Kéfasnak hívnak” (Jn 1,42), amit jóllehet Péternek fordítanak, de fejet is jelent, mert amint a fej a test többi tagjai közül – [...] – az elsőséget birtokolja, ugyanígy kell hogy Péter az apostolok közül, az ő utódai pedig az Egyház összes főpapai közül kiemelkedjenek az elsőség előjogával. [...] az Úr juhainak őrzését reá bízta, úgyhogy a krisztusi nyájtól mindenkit idegennek tekintenek, aki őt utódaiban is nem akarja pásztornak elfogadni. [...]

[...] Mivel ugyanis a tenger a világot jelképezi (a 103. Zsolt 25. szerint) azáltal, hogy Péter a tengerbe vetette magát, kifejezte egyedülálló főpapi méltóságát, ezzel átvette az egész világ kormányzását, a többi apostol azonban a hajón maradt, mivel egyikükre sem lett az egész földkerekség kormányzása rábízva, hanem az egyeseknek egyes tartományok vagy részegyházak lettek inkább kijelölve.

Az Úr kinyilvánítja, hogy óérette imádkozott. „Én azonban imádkozom érted, hogy meg ne fogyatkozzék a hited, hogy te egykor megtérve erősítsd testvéreidet” (Lk 22,32), ezzel világosan jelezte: az ő utódai a katolikus hittől soha semmiben sem térnek el, hanem inkább másokat visszatérítenek és a habozókat megerősítik, mindezzel úgy adott neki hatalmat mások megerősítésére, hogy egyúttal azokat engedelmességre kötelezte. [...] Ezen kívül [...], neki mondta: „Amit megkötsz a földön, meg lesz kötve az égben is, amit feloldasz a földön, fel lesz oldva az égben is” (Mt 16,19). [...] neki [...] adta az Úr a kötés és oldás hatalmát, hogy amit mások Önélküle semmiképpen, azt ő mások nélkül is megteheti az Úr által neki átadott kiváltság és teljhatalom következtében. [...] Ő (Péter) látta, hogy valamiféle nagy lepedő négy csücskénél fogva az égből a földre ereszkedik, s benne mindenféle négy lábú állat, földi csúszómászó és égi madár volt. És a másodszor hozzátűszett hang így szólt: „amit Isten megtisztított, te ne mondd tisztátalannak” (ACsel 10,15). Ebből világosan kitűnik, hogy Péter minden nép előjárója lett, mivel az a lepedő a világot jelképezi, a benne levő egyetemesség pedig mind a zsidók, mind a pogány népek összességét jelzi. [...]

Migne Patrol Lat 214. 788. Közli dr.Szántó Konrád,
A Katolikus egyház története i.m. 368-369. o.

A honfoglaló magyarság a Kárpát-medencében a nyugati és keleti, azaz a latin és görög kereszténység közé ékelődött, s így a hittérítés e két középpontból (Róma és Bizánc) indult ki. A kereszténység magyarországi meggyökeresedése a nyugati egyház 10-11. századi általános megújulásának (a bencés-reformmozgalom) keretében valósult meg.

A magyar nyelvű prédikáció és imádság a magyarországi kereszténységgel csaknem egyidős. A legrégebb fennmaradt magyar nyelvű szövegemlék, a **Halotti beszéd és könyörgés** kézírata a 12. század utolsó évtizedéből, amelyet a Pray-kódex tartalmaz. A Halotti beszéd szövegén semmi kezdetlegesség nem érződik, jóllehet egy latin temetési prédikáció szabad átdolgozása, illetve fordítása.

27.

Halotti beszéd és könyörgés (1200 körül)

Látjátok, feleim, szemetekkel, mik vagyunk! Bizony por és hamu vagyunk. Mennyi malasztban teremte először Isten a mi ősünket, Ádámot, és adta vala neki a paradicsomot házul. És a paradicsomban való minden gyümölcsből, monda neki, hogy éljen, csupán egy fa gyümölcsétől tiltá el. De mondá neki, miért ne egyék. „Bizony, amely napon eszel azon gyümölcsből, halálnak halálával halsz.” Hallá holtát az ő teremő Istenétől, de feledé. Engede az ördög intésének, és evék azon tiltott gyümölcsből. És azon gyümölcsben halált evék. És azon gyümölcsnek oly keserű vala a vize, hogy a torkát megszakasztja vala. Nem csupán magának, de az ő egész fájának halált evék. Haraguvék Isten, és veté őt e munkás világba, és lőn Ádám a halálnak és pokolnak fészke – és az ő egész nemének kárára kihatóan. Kik azok? Mi vagyunk. Ahogy ti is látjátok szemetekkel. Bizony egy ember sem kerülheti el e vermet. Bizony mind ahhoz járók vagyunk. Kérjük Urunk Isten kegyelmét e lélekért, hogy irgalmazzon őneki, és kegyelmezzen és bocsássa meg az ő minden bűnét. És kérjük Szent Asszony Máriát és Boldog Mihály arkangyalt és az angyalokat mind, hogy imádkozzanak érte. És kérjük Szent Péter urat, kinek adatott hatalom az oldásra és kötésre, hogy oldja fel az ő minden bűnét. És kérjük mind a szenteket, hogy legyenek neki segedelmére Urunk színe előtt, hogy Isten az ő imádságuk miatt bocsássa meg az ő bűnét – és szabadítsa meg az ördög üldözésétől és a pokol kínzásától, és vezesse őt a paradicsom nyugalamába, és adjon neki a mennyei országba utat és minden jóban részt. És kiáltátok Urunkhoz háromszor: Kírie eleison!

Szerelmes barátaim! Imádkozunk e szegény ember lelkéért, kit az Úr e napon e hamis világ tömlöcéből kimente, kinek e napon a testét temetjük, hogy az Úr őt kegyelmével Ábrahám, Izsák, Jákób kebelébe helyezze, hogy az ítéletnap eljövén az ő minden szentjei és felemelkedettei (választottai) közé jobb felől való odaiktatás végett felélessze őt! És ti benneteket is! Clamate ter: Kírie eleison.

Pray-kódex, Pais Dezső olvasata

Közli dr. Szántó Konrád,

A katolikus egyház története... i.m. 391. o.

Aquinói Szent Tamás: Summa Theologica

*Aquinói Szent Tamás (1225-1277) a középkor legnagyobb bölcseleje és hittudósa. Kora világ-szemléletét és teológiáját a legtökéletesebben ő dolgozta ki. Bölcséleti és hittudományi munkássága (tomizmus) nyomán a középkori ember legfőbb problémáira adott választ, a természetes és természetfeletti rendnek, Istennek és a világnak, a hitnek és az énnak, az egyháznak és az államnak egymáshoz való viszonyáról szólva. Főműve a három részből álló **Summa Theologica**, melyben a tapasztalásból vett istenbizonyítás öt útját is leírja.*

Részlet a „Summa Theologica”-ból

3. Vajon létezik-e Isten

Ehhez a kérdéshez így fogunk hozzá:

1. Úgy látszik, mintha nem volna Isten. Mert ha két ellentét közül az egyik végtelen volna, egészen lerontaná a másikat. Ám Isten éppen azt jelenti, hogy valami végtelen jó. Ha tehát volna Isten, nem volna semmi rossz. Ám van rossz a világon. Tehát nincs Isten.

2. Azonfelül nem kell szaporítani az elveket ott, ahol kevesebb is be lehet érni. Ám úgy tetszik, hogy az összes jelenségeknél kevesebb elvvel beérhetjük, ha feltesszük, hogy nincs Isten. Mert a természeti dolgokat vissza lehet vezetni a természet elvére, a szándékosokat vissza lehet vezetni az ész vagy akarat elvére. Tehát nincs szükség arra a föltevésre, hogy van Isten.

De ennek ellene szól, ami az Exodusban van mondva magának Istennek részéről: Én vagyok, aki vagyok (3,14).

Feleletül tehát amondó vagyok, hogy Isten létét öt úton lehet bizonyítani.

Az első és nyilvánvalóbb út az, amelyet a mozgásból merítünk. Bizonyos ugyanis és érzékeink tanúsítják, hogy van mozgás a világon. Ami pedig mozog, azt más mozgatja. Mert ami mozog, képességben van arra nézve, amerre mozog; amit mozgat ténylegességben van; a mozgatás ugyanis nem más, mint valamit a képességből átvinni a ténylegességbe. Ám a képességből a ténylegességbe csak tényleges lény vihet át valamit; amint egy tényleg meleg valami, természetesen azt a tűz a fát, mely csak képességileg meleg, tényleg melegé teszi s ezáltal mozgatja és változtatja azt. De lehetetlen, hogy valami ugyanabból a szempontból egyszerre ténylegességben és képességben legyen: ami tényleg meleg, nem lehet ugyanakkor képességileg is meleg, hanem ugyanakkor képességileg hideg. Lehetetlen tehát, hogy valami ugyanabból a szempontból, ugyanabban a mozgásban egyszerre mozgató és mozgatott legyen, vagyis hogy magamagát mozgassa.

S így szükségképp áll, hogy ami mozog, azt más mozgatja. S ha ez, ami őt mozgatja, maga is mozog, ezt is szükségképp más mozgatja, s ezt ismét más. De itt nem lehet a végtelenbe visszamenni; mert így nem volna első mozgató s ennek következtében más mozgató sem; a másodrendű mozgatók nem mozgatnak, csak amennyiben az első mozgató mozgat-

ja őket; amint pl. a bot is csak úgy mozgat, ha a kéz mozgatja. Tehát szükségképpen el kell jutni egy első mozgatóra, amely semmiképp nem mozog, s ezt érti mindenki Istenen [...]

A második út a létesítő okok meggondolásából van. Azt találjuk ugyanis, hogy azokban az érzékelhető dolgokban (amelyekről épp az imánt láttuk, hogy változnak), a létesítő okok rendszeres sorozata érvényesül. De azt nem találjuk és lehetetlen is, hogy valami önmagának legyen a létesítő oka. Így ugyanis önmagánál kellene előbb léteznie, ez pedig lehetetlen. De nem lehet a létesítő okok során a végtelenbe menni. A rendezett létesítő okok során ugyanis az első oka a középsőnek, és a középső a végsőnek; hogy a középső ok sok-e vagy egy, itt nem számít. Ámde ha eltávolítom az okot, eltávolítom az okozatot is. Ha tehát a létesítő okok közt nincs első, akkor nincs középső és nincs végső sem. Ámde, ha a létesítő okok során végtelenig megyünk, nincs végső okozat, sem közbülső létesítő okok. De ez nyilván téves. Következésképpen szükségképpen fel kell tételezni valami első létesítő okot, és ezt mindnyájan Istennek nevezzük.

A harmadik utat vesszük a lehetségesből és szükségesből, s ez a következő: Akadnak a dolgok közül némelyek, amelyekre nézve fennforog a lehetőség lenni és nem lenni. Hiszen akadnak dolgok, amelyek keletkeznek és elpusztulnak, tehát lehetséges a létük és a nemlétük egyaránt. Ámde lehetetlen, hogy minden dolog ilyen legyen; hiszen amire nézve fennforog a lehetőség: lenni vagy nem lenni, az néha nincs. Tehát, ha minden dolog olyan, hogy benne lappang a nemlét lehetősége, valamikor semmi sem létezett. De ha ez így van, akkor most sem létezik semmi. Ami ugyanis nincs, csak úgy kezd létezni, ha létesíti valami, ami van. Ha tehát semmiféle lét nem volt, lehetetlen volt valami létnek kezdődnie, s így most sem léteznék semmi, ez pedig nyilván tévedés. Ebből következik, hogy nem minden való merőben lehetséges, hanem a valók között kell lenni olyanoknak, ami szükségképes. Ám ami szükségképes, szükségképségeének okát vagy másban leli vagy nem. Ha másban van, a más valókban szükségképségük okát lelő valók sorában nem lehet a végtelenbe menni; épp úgy nem, mint a létesítő okok sorában, amint az imént bebizonyítottuk. Tehát okvetlenül fel kell tételeznünk egy valót, amelyik szükségképségeének okát önmagában hordja és nem másban leli, hanem éppen a más valók szükségképségeének oka.

Az ötödik utat vesszük a lények kormányzásából. Látjuk ugyanis, hogy némely ész nélkül való lények, ti. az anyagi valók célirányosan működnek; ami abból tűnik ki, hogy mindig, vagy igen gyakran ugyanilyen módon működnek s elérik azt, ami keghibb. Ebből látni való, hogy nem véletlenül, hanem szándék következtében jutnak el a célra. Amely lényeknek azonban nincs eszük, csak úgy törekszenek célra, ha eszes, értelmes lény irányítja őket, mint az íjász a nyilat. Van tehát értelmes lény, amely minden természeti lényt célra irányít. S ezt mondjuk Istennek.

Az első nehézségre tehát azt kell felelni, amit Szent Ágoston mond (Enchir. c. 11): „Isten, minthogy legfőbb jó, semmiképp sem engedné, hogy legyen a művében valami rossz, ha nem volna annyira mindenható és jó, hogy a rosszból is jót hoz ki.” Tehát Isten végtelen boldogságához hozzátartozik, hogy megengedje a rosszat, hogy aztán jót csiholjon ki belőle.

A második nehézségre azt kell felelni: minthogy a természet meghatározott célra irányul egy felsőbb működő irányítása mellett, ezért a természeti jelenségeket Istenre kell visszavezetni, mint első okra. Hasonlóképp ami szándék szerint történik, olyan okra kell visszavezetni, amely felül van az emberi észen és akaraton. Az emberi ész és akarat ugyanis változékony és ingatag. Ami pedig változékony és ingatag, azt vissza kell vezetni egy első, változhatatlan és önmagától szükségképes első elvre, amint éppen megmutattuk.

Schütz, A., Aquinói Szent Tamás szemelvényekben, magyarul és latinul.

Budapest, 1943. 112-122. o.

Közli dr. Szántó Konrád,

A Katolikus egyház története i.m. 446-448. o.

A firenzei születésű Dante 1314-ben kezdett el dolgozni a *Commedia* (Színjáték) című művén, amelyet az utókor a *Divina*, Isteni jelzővel illet. A misztikus utazás a Másvilág három birodalmán, Poklon, Purgatóriumon és Paradicsomon keresztül, szintézisbe olvaszt mindent, amit a középkori ember gondolt és érzett. Dante – Szerb Antal szavaival – „sosem álmodott diadalra” viszi az édes új stílust (*dolce stil nuovo*), amely távolodik a középkori szellemtől.

29.

Dante Alighieri: Isteni színjáték

Harmincharmadik ének

Az istenlátás

»Ó szűz Anyánk, leánya ten Fiadnak,
teremtményeknél nagyobb és szerényebb,
ős célja az örök határozatnak:
természetünket a te tiszta lényed
megnemesíté, úgy, hogy a Teremtő
teremtmennyé lett benned, s szent erényed
méhedben felgyújtá a tisztelendő
szerelmet, melynek örök melegéből
a béka e Virága volt kelendő.
Te déli láng a Szeretet egéből
vagy itt nekünk; és lenn az embereknek
élő forrás, melytől reményük épül.
Úrnő, minden kegyek tőled erednek!
Aki nélkülöd vágyik szent malasztra,
szárny nélkül vágyik szállni az eretnek.
S nemcsak könnyörgő lel nálad vigaszra:
jóságod gyakran azt a szenvedőnek
kérés előtt megadja, nem halasztva.
Jóság és nagyság benned egybenőnek,
és irgalmasság, s ami csak erénye
lehet teremtett lénynek, földi nőnek.
Im ez, ki – bárha gyarló, gyenge lénye –
a mindenségnek mélyétől idáig
látta a szelleméltet, s szemefénye
most még magasabb, új látványra vágyik,
kér új erőért, fölhatolni, téged
kegyelemből az utolsó csodáig.
S én, mert soha még vágyam így nem égett
magamért sem, küldöm imámat érte,
kérven, ne vesd meg e szegény igéket,
s mely halandó voltából őt kísérté,
oszlasd a felhőt szent imáddal szerte,
hogy lássa a legfőbb jót, mint remélte!

S még arra kérlek, nagy Királynő, mert te
 mindent tehetsz: hogy ily látás után is
 maradjon *épen* magas vágyú lelke.
 Győzzön hatalmad emberi voltán is!
 Lásd, Beatrice érte mennyi szenttel
 könyörög – és velük az én imám is!«
 Az égi szempár, melyet áldva kedvel
 az Úr, mutatta, hogy a Szűzanya
 az ájtatos imát hallgatja kedvvel.
 Onnan az Örök fényre villana
 e drága Szempár, hova nincs teremtmény,
 ki tiszta szemmel bépillantana.
 S én, vágyam őt célját közelre sejtven,
 illón, amint a szemem föltekintett,
 égő kínját egyszerre elfelejtém.
 Bernát mosolygott és kezével intett,
 hogy nézzek fölfelé; de szomju lelkem
 magától is már intése szerint tett.
 Mert szememben mind tisztább fénnel telten
 a magában-egy Igaz sugarába
 mind jobban-jobban behatolni mertem.
 Innen kezdve látásomat hiába
 vágyom leírni: gyenge lesz az ember
 szava rá, és emlékezete kába.
 Mint akit elfog álomteli szender,
 s ébredve megmarad a *benyomása*,
 de másra emlékezni nem bír, nem mer:
 úgy tűnt el az én lelkem látomása;
 valami édes megmaradt belőle
 máig; s ki merne emlékezni másra?
 Hó olvad így, ha nap süt a tetőre;
 s a Szibillának jósoló falombok
 így szálltak szét a legkisebb szellőre.
 Óh égi Fény, te, kit a földi gondok
 s földi fogalmak soha föl nem érnek,
 tedd dicsővé a dalt, melyet ma mondok.
 Csillanj fel újra szellemem szemének,
 hogy látásomból egy szikrácska majdan
 jusson azoknak is, kik még nem élnek.
 Ha most malasztod könyörülve rajtam
 emléked e versekben visszazendül,
 győzelmed híre terjedend a dalban. –
 Akkor az éles, élő fényözöntől
 ha elfordulok, zavarva legottan
 lelkem örökre zavart lenne szentül.
 És én emlékszem, amint egyre jobban
 tekintetem a végtelen Erővel
 összekapcsolni bírva bátorodtam.

Ó dús Malaszt, az örök fény-kútfővel
 szétolvadó látásban elvegyülni
 megáldtál engem kegyelemmel, bővel.
 S láttam mélyében három-egybe gyűlni,
 szeretettel kapcsolva egy tömeggé,
 mi itt lenn szerte szokott elegyülni;
substantiát és accidenst eggyé
 és *habitust*, egy-fénynek, egy-valónak
 lehelve, mondom, elemmé s eleggyé.
 Egyetemes formáját e csomónak
 hiszem, hogy láttam; hiszem, mert ha mondom,
 tágabbra tártan örülök a szónak.
 Egy perc mélyebben elaltatta gondom,
 és Argo árnya, Neptun döbbenése
 huszonöt századát legyőzte pontom.
 Lelkem ekként egészen belevésve
 merőn és figyelve, mozdulatlan,
 a bámulásból izzott tüzelésbe.
 Olyanná lesz a lélek ama Napban
 merülve el, hogy, bármi másba nézzen,
 lehetetlen, hogy megnyugodjon abban.
 Mert minden jó, mely vágyak tárgya leszen,
 benne gyűl; s ami rajta kívül elvét
 minden célt, benne célba jut egészen.
 Dalom ezentúl kurtán fogja tervét,
 mert csak annyit emlékszem, mint a gyermek,
 ki még az emlőn nedvesíti nyelvét.
 Nem hogy tán egynél több kép rajza termett
 benne, mert mindig egy marad az élő
 fény, melyet szemem oly égőn figyelt meg:
 hanem mert tőle mind érettebbre érő
 látásom ott látását úgy cserélte,
 mintha kép képet lenne megcserélő;
 a fénysűrű mögé, a tiszta mélybe
 három kör áradt, élesen kiválván,
 háromszín és egy átmérőjű térbe.
 És egy a mást, mint szivárványt szivárvány,
 tükrözte föl, s e kettő lehelése
 a harmadik, belőlük egyre szállván.
 Mily kurta a szó ily elképzelésre!
 S e rekedt dal, ahhoz mit tárva volt ott
 olyan, hogy kevés becsülni »kevésre«.
 Óh örök fény, magadba ülve boldog!
 Magadat érted csak, s magadtól értve
 magadat értőn szereted s mosolygod.
 S ama körforgás, amely így megértve
 olyannak látszott, mint a visszavert fény,
 amint sokáig néztem bele kérdve,

magában, s színét színeibe rejtven
 a mi képünknek festődött keretté,
 hogy csak azt néztem, minden mást felejtven.
 Miként a mérnök, ki a kört szeretné
 megmérni, töpreng, hogy titkába lásson,
 de mérő elvét hasztalan keresné:
 ollyá tett engem ez új látomásom
 töprengve tudni, hogyan egyesüle
 kör a képpel, s hogy árad át egymáson,
 de szárnyam ahhoz hasztalan feszüle –
 míg villám fénye tárta szememet fel
 és égő vágya ekként teljesüle.
 Csüggedtem volna, lankadt képzelettel,
 de folyton-gyors kerékként forgatott
 vágyat és célt bennem a Szeretet, mely
 mozgat napot és minden csillagot.

Fordította Babits Mihály

Dante Alighieri, Isteni színjáték. Európa Kiadó, Bp., 1974.

Az egyházi lovagrendek

A szerzetesi és a lovagi eszményeket összekapcsoló egyházi lovagrendek egyik célja az volt, hogy kísérjék a szentföldi zarándokokat, harcoljanak a Szentföldért. A lovagrendek az egyház világi fegyveres hatalmának fontos részét alkották. Az elszegényedő nemesek egzisztenciát, a kalandvágyók nemes célokat találtak benne. A pogányok megtérítéséből is kivették részüket, például Poroszország. Anyagi és fegyveres hatalmuk a későbbiekben óriásira növekedett. Szervezeteik felépítése szigorúan centralizált volt.

30.

A templomos rend alapítása

(Részletek Guillaume Tyrus-i érsek történeti művéből)

Ugyanebben az évben (1118) néhány nemes férfiú a lovagok sorából; buzgók, vallásosak és istenfélők, a patriarcha úr kezében a szerzetes kanonokok módjára Krisztus szolgálatára kötelezték magukat: tisztaságban, engedelmisségben és tulajdon nélküli életre örökös fogadalmat tettek. [...] Mivel sem templomuk, sem saját házuk nem volt, a király ideiglenes lakást engedett nekik. [...] A királyi úr pedig előkelőivel, a patriarcha úr viszont az

egyházak főpapjaival birtokaiból bizonyos javadalmakat engedtek át neki ételre és ruházódásra vagy ideiglenesen, vagy véglegesen. [...] a patriarcha úr és a többi püspök [...] kötelezte, [...] hogy az utakat főként a zarándokok biztonsága érdekében a rablóktól és útonállóktól őrizték. [...] Honorius pápa és István jeruzsálemi patriarcha kívánságára szabályt állapítottak meg és fehér öltözetet írtak elő részükre. Mikor pedig már kilenc esztendeje folytatták ezt az életmódot [...] számuk hirtelen növekedni kezdett, és birtokaik is megsokasodtak. [...] Seregük [...] mérhetetlenül megnövekedett. [...] A tengeren túl és innen hatalmas birtokaik vannak úgyannyira, hogy nincs már a keresztény világban olyan tartomány, mely javaiból e testvéreknek részt nem engedett volna, és azt mondják, hogy gazdagságuk a királyokéval vetekedik. [...]

Recueil des historiens des Croisades... T.I.1. p.520.

Közli dr. Szántó Konrád, A katolikus egyház története i.m. 425-426. o.

31.

A német lovagrend szabályaiból

(Részletek)

E három dolgon: tisztaságon, engedelmisségen, vagyon nélkül való életen gyökerezik a szabály ereje. [...] Ha valaki itt egyet megszeg, bizony az egész szabályzatot szegi meg. [...]

Minthogy a rendnek előbb volt kórháza, mintsem lovagi intézménye, azért kell, hogy kórháza legyen minden idő számára. [...] A betegeket szeretetteljesen és híven kell kiszolgálni. Orvosokat kell tartani a ház vagyona és a betegek száma szerint. [...]

[...] Évenként kétszer vegye magához minden testvér Isten testét. Egy testvér halála után legjobb ruháit egy szegénynek kell adni, továbbá ételt és italt, mint ahogy neki szokás adni, negyven napig.

Az összes testvérek legyenek rajta, hogy testvéri szeretetben, egyetértésben, a szelídség szellemében éljenek. Gonosz vagy hamis beszéd, hazugság, dicsekvés, átok, gáncs vagy pörlekedő szó ne jöjjön ki szájukból. Senki se illesse a másikat ütlegekkel vagy fenyegetéssel. Ha pedig az egyik testvér vétkezett a másik ellen, akkor a nap ne nyugodjék le haragja fölött. [...] Lakodalmakra és lovagi ünnepélyekre és más társaságokba meg játékokra ritkán menjenek a testvérek. [...]

Ez a rend különösen a kereszt és a hit ellenségei ellen való lovagi intézményre van rendelve. [...]

Minden testvér köpenyén, sapkáján és mentéjén fekete keresztet viseljen, hogy külsőleg tanúsítsa, hogy a rend tagja. A lovagtestvérek fehér köpenyt hordjanak lovagságuk jelül. [...]

Ha a testvérek étkezésre jönnek össze, a papok áldást mondjanak és a világiak egy Miatyánkot és egy Üdvözlégyet; Három napon, vasárnap, kedden és csütörtökön illik húst enni, a többi három nap tejet és tojást, pénteken böjti ételt egyenek. [...]

Perblach, M., Die Statuten des Deutschen Ordens nach den ältesten Handschriften.

Halle, a.d.s., Niemeyer, 1980. p. 29.

Közli dr. Szántó Konrád, A katolikus egyház története i.m. 426-427. o.

A nyugati egyház tudomány- és oktatási rendszere

A tudományok művelésében fontos szerepet játszottak a különböző kolostorok, az egyházi intézmények (iskolák, egyetemek). Az alábbi idézet betekintést enged a korabeli tudományfelfogásba és közvetve az oktatás tartalmi rendszerébe.

32.

Alkuin: Beszélgetés a retorikáról és az erényekről

(Részlet)

Az egyik rész minden dolog természetével a gondolkodás síkján foglalkozik, ez a fizika. A másik része a cselekvésről és a helyes magatartás indítékáról tárgyal, ez az etika. A harmadik rész az igaznak a tévestől való megkülönböztetését tanítja, ez a logika.

A fizika részei

Aritmetika: a számok tudománya. Asztronómia: az égitestek törvénye, amely szerint az égitestek felemelkednek, majd lemerülnek. Az asztrológia az égitestek rendszere, hatása és mozgásuk az égen. Mechanika: jártasság az ásványok, a fa és a kövek formálásában. Medicina: tudomány és vérmérséklet gondozása és a test egészének fenntartása céljából. Geometria: a távolságok és a testek nagyságának mérésére vonatkozó ismeretkör. A muzsika tartalmazza a dallamok felosztását, a hangok változatait, az éneklés módját.

A logika részei

Dialektika: alapos tárgyalás az igaznak a tévestől való megkülönböztetéséről. A retorika ismeretköre mások meggyőzésére tesz alkalmassá.

Az etika részei

Bölcsesség, igazságosság, lelki erősség és mérsékletesség.

Migne Patrol Latina 101. köt., pp. 947-950.

Közlő dr. Szántó Konrád,

A katolikus egyház története i.m. 322. o

Alkuin: De dialectica

(Részlet)

[...] A filozófia a dolgok természetének vizsgálata, az emberi és isteni dolgok megismerése, amennyiben az ember számára a megítélés lehetséges: ugyanakkor a filozófia a tisztességes élet, a helyes cselekvés tanulmányozása.

[...]

[..] A logika olyan, mint az ember keze ökölbe szorítva: a retorika pedig ugyan a kéz, de kitárt tenyérrel. A logika röviden kifejtett bizonyítékokra törekszik, a retorika nagy szóbőséggel szétárad az ékesszólás mezején. Az a szavakat szűkre szabja, ez bőven használja. Míg a dialektika a dolgok feltárásában kiemelkedőbb, addig a retorika a feltárt dolgok kifejezésében díszesebb. Az a különlegeset és a bonyolultat keresi, ez gyakrabban fordul a tömeghez. [...]

U.o., Közli dr.Szántó Konrád,

A katolikus egyház története i.m. 322. o.

Az egyházi építészet meghatározó befolyással volt az építészeti kultúrára. A különböző, egyházon belüli irányzatok, törekvések kisugároztak a világi építészetre is. Az egyszerűségekre való törekvés kedvezett a tömegesebb megjelenésre. A ciszterci rend egyetemes káptalanjainak előírásai jól mutatják ezt a tendenciát. (A zárójelben levő számok a határozatok meghozatalának időpontjait jelölik. – A Szerk.)

A ciszterci rend építészetre vonatkozó utasításai

(Részletek)

Harangtornyokat nem szabad kőből építeni. (1157) Hasonlóképpen nem szabad ropant nagy magasságú felületvilágítókat építeni, amelyek nem illenek a rendben uralkodó egyszerűséghez. (1240-56)

Az ablaküvegezések maradjanak fehérek, kereszt és ábrázolás nélkül készüljenek. (1134-52)

Megtiltjuk, hogy szobrok és festmények legyenek a templomokban és egyéb szent helyeken, mert ezáltal kérdésessé válik a belső összeszedettség gyümölcse és a kolostori fegyelem komolysága. [...] (1134-52)

A jövőre nézve – az Üdvözítő képeit kivéve – tilos bármilyen festmény vagy szobor, valamint színes padlózat. (1213) [...]

A sírköveket a padlóval egy magasságban kell elhelyezni, hogy ne legyenek útban. (1194)

Továbbá, gondoskodjanak az apátok, hogy a címerpajzsok kikerüljenek az oratóriumokból. [...] (1203)

A betűket csak egy színben szabad írni és nem szabad festeni. (1134-52)

Tilos olyan könyvet használni, amely aranyból vagy ezüstből készült, vagy csak aranyozott, illetve ezüstözött kapoccsal van ellátva: ebből kifolyólag a kódexnek sem szabad selyembe kötöttnek lennie. (1134-52)

Wellstein, P. Gilbert, *Der Zisterzienseror den Düsseldorf*,

1926. p. 25. Közli dr.Szántó Konrád,

A katolikus egyház története i.m. 454. o.

A gazdálkodás rendje

A királyi biztosok gazdálkodási rendjére vonatkozó alábbi utasítás a 9. sz. első harmadában, **Nagy Károly** korában keletkezett, a kor gazdaságtörténetének fontos dokumentuma. E rövidített változatból is részletes betekintést nyerhetünk abba, hogy miként szervezték meg egy földbirtok gazdálkodását: mit termeltek, milyen állatokat tenyésztettek, hogyan dolgozták fel a termékeket, milyen módon értékesítették azokat (felélték, felhalmozták, eladták stb.). Figyelemre méltó a teljeskörű hasznosításra, illetve a nagyfokú racionalításra törekvés.

A leírásból képet kaphatunk arról is, hogy egy birtokon milyen mesteremberek dolgoztak, s milyen „foglalkoztatási”, társadalmi szerkezet létezett. Már ebben a korszakban törekedtek a szolgáltatások, a feladatok, a különféle kötelezettségek írásba foglalására, amivel a népesség és a termelés biztonságát, a jogszerűség kialakítását akarták elérni. A bíráknak adott utasítások (különösen a 2., 3., 29., 57. pontok) a jobbágyság védelmét is célozzák; rögzítik jogait, és jól tükrözik a korszak erőteljes **paternalizmusát**, ami korlátok között ugyan, de némi gazdasági és társadalmi biztonságot nyújtott.

35.

Capitulare de villis

(Részletek)

1.

Akarjuk, hogy falvaink, melyeket szolgálatunkra rendeltünk, kizárólag csak nekünk szolgáljanak és ne másnak.

2.

Mindazok, akik hozzánk tartoznak [a familia], kedvező körülmények közt éljenek, és senki őket szegénységbe ne döntse.

3.

A bírák szolganépünket saját szolgálatukra kényszeríteni ne merészeljék, hogy ti. robotot teljesítsenek, fát vágjanak vagy bármiféle ajándékot legyenek kötelesek adni: lovat, ökröt, tehenet, sertést, juhot, malacot, bárányt vagy más dolgot, kivéve egy kevés italt, kerti veteményeket, gyümölcsöt, baromfit és tojást.

4.

Ha szolgálaink közül valaki javainkban tolvajlással vagy hanyagsággal kárt tett volna, tegye azt jóvá: azonban törvény szerinti büntetését is nyerve el, és verjék meg. [...]

5.

Amikor bíráink nekünk dolgoznak: vetés vagy aratás, a termés begyűjtése, kaszálás vagy szüret idején mindenfajta munka helyén személyesen ügyeljenek fel [...]

6.

Akarjuk, hogy bíráink minden termésből a teljes tizedet adják meg azoknak a templomoknak, melyek birtokainkon vannak, más templomnak azonban csak akkor adjanak tizedet, ha ez már régtől fogva így szokás [...]

8.

Bíráink szőlőinket, [...] jól műveltessek, a bort jó edényekbe töltsék, és gondosan ügyeljenek, hogy semmi kárba ne vesszen; más idegen bort pedig ott vásároljanak, ahonnan a falvainkba szállítható; [...] – Akik falvainkban borral adóznak, adójukat pincéikbe szállítsák. [...]

10.

Majorosaink, erdőkezelőink, lovászaink, pincemestereink, tizedeseink, vámszedőink és más tisztségviselőink szántassanak és hízókat adjanak telkeik után, kézi munka helyett pedig tisztüket lássák el jól. Majorosaink közül az, akinek hűbére van, állítson helyettest, aki a kézimunkát és más szolgáltatásokat elvégzi. [...]

13.

A méneket, [...] jól gondozzák és semmiképpen egy helyben sokáig ne hagyják, nehogy ez a legelőnek ártson. [...]

14.

Igás lovainkat jól gondozzák, a csikókat idejében különítsék el, és ha sok kancacsikó lenne köztük, ezeket is külön nyájba gyűjtsék. [...]

18.

A csűröknél a nagyobb falvakban nem kevesebb, mint 100 csirkét és 30 libát, a kisebbekben nem kevesebb mint 50 csirkét és 12 libát tartsanak.

19.

A malmoknál a malom milyensége szerint minél több, lehetőleg jó libát és csirkét tartsanak. [...]

21.

Azokban a majorokban, melyekben már azelőtt is voltak halastavak, a bíró továbbra is tartsa fent, és ha növelhetők növelje azokat; ahol pedig eddig nem voltak és most már lehetnek, újonnan létesítsen ilyeneket. [...]

23.

Minden falunkban minél nagyobb számban legyenek tehenistállók, disznóólak, juh-, kecske-, és kosaklok és ezek sem hiányozhatnak. Ezenkívül pedig legyenek tehenek szolgálaink gondozásában, szolgáltatásaik teljesítésére, hogy a földesúri szükségletekre tehenek vagy igásállatok soha ne hiányozzanak. Hússzolgáltatásaik teljesítésére a lesántult ökröket használják fel, ha azok egyébként nem betegek, hasonlóképpen teheneket és lovakat is, olyanokat, melyek nem fekélyesek, ezeket és más állatokat is csak akkor, ha egészségesek. [...]

25.

A makkoltatásról szeptember 1-jén tegyenek jelentést, hogy megtörténik-e vagy sem.

26.

A majorosokra pedig ezentúl nagyobb terület ne legyen bízva, mint amit egy nap alatt bejárhatnak; és amire fel tudnak ügyelni. [...]

28.

Akarjuk, hogy – rendelkezésünk szerint – a nagybőjtben virágvasárnap, amit Hozsannának mondanak, a termények eladásából származó jövedelmet – miután tudomásunkra hozták, hogy milyen volt a termés – szállítsák be.

29.

Ha embereink közül valamelyiknek peres ügye lenne, a bíró intézze el, hogy ne legyen kénytelen panaszával elélni járulni, és így azokat a napokat, melyeken szolgálni tartoznék elmulasztani. Továbbá, hogy ha egy szolgának kívülállókkal támadna peres ügye, közvetlen felettese támogassa igaza elnyerésében teljes igyekezettel, ha pedig ez nem sikerülne, szolgánk az ügygel tovább ne törődjék, hanem feljebbvalója saját maga vagy küldöttje útján a helyzetet velünk közölje.

30.

Akarjuk, hogy ami szolgálattal és terménnyel palotánknak tartoznak, házanként és pásztoronként külön jegyezzék fel, hasonlóképpen azt is, hogy a háború idején milyen szállításokkal tartoznak. Minden évben előre különítsék el azt, amit a béreseknél vagy a nők munkahelyeire tartoznak adni, és kellő időben hiánytalanul osszák szét, nekünk pedig adjanak számot: hogyan intézték el ezt, és honnan vették a kiosztandó dolgokat és járandóságot? [...]

32.

Minden bírónak gondja legyen arra, hogy jó, sőt igen jó vetőmag álljon rendelkezésre, még akkor is, ha máshonnan kellene vásárolni. [...]

34.

Nagyon ügyeljenek arra, hogy mindazt, amit kezük munkájával készítenek: szalonnát, sonkát, kolbászt, sózott húst, bort, ecetet, eperpálinkát, borpárlatot, halpástétomot, mustárt, sajtot, vaját, malátát, sört, méhsört, viaszt, lisztet – a legnagyobb tisztasággal készítsék. [...]

36.

Erdőseinket és cserjéseinket jól őrizték, és ahol jónak látszik írtványt csináljanak, ahol viszont szükséges, arra ügyeljenek, hogy a szántóföldeket be ne nője az erdő; ne engedjék azt sem, hogy az erdősítésben kárt tegyenek vagy a fákat kivágják; vadjainkat az erdőkben jól őrizték; a sólymokkal és karvalyokkal vadászást, amennyiben hasznunk van belőle, engedélyezzék, és az ezért járó díjakat szorgosan hajtásák be. [...]

40.

Méltóságunkra való tekintettel minden bíró tartson falvainkban pávákat, fácánokat, kacsákat, galambokat, fürjeket, gerléket. [...]

42.

Minden birtokon legyenek a raktárban hálózások, matracok, pehelypárnák, lepedők, asztalterítők, asztalkendők; réz-, ólom-, fa-, és vasedények, vasrudak, láncok, vaskampók, kádárgyaluk, bárdok vagy fejszék, ékek, nagy kések és mindenféle más felszerelés olyan mennyiségben, hogy ne legyen szükséges azt máshonnét beszerezni vagy kölcsönkérni. Szigorúan tartsák kötelességüknek, hogy azok a szerszámok, amelyeket háború idején katonai célokra küldenek, jó állapotban legyenek, és amikor visszakerülnek újra a raktárba jussanak. [...]

44.

A böjtös eledelekből minden évben két részt küldjenek, mind a főzelékféléből, mind a hal-félékből, sajtból, vajból, mézből, mustárból, ecetből, kölesből, lencséből, száraz vagy még zöld gyógyfűvekből, gyökerekből, ezenkívül karaláéből, viaszból, szappanból és más dolgokból, és írásban közöljék velünk, hogy mi maradt ott. [...]

45.

Minden bíró működése területén jó mesterembereket tartson: vaskovácsokat, aranyműveseket, ezüstműveseket, vargákat, asztalosokat, ácsokat, fegyverkészítőket, halászokat, madarászokat, azaz madárfogókat, szappanfőzőket, azaz olyanokat, akik sört, alma- vagy körtepálinkát, vagy bármi más ivásra alkalmas [szeszes] italt tudnak készíteni, pékeket, akik használatunkra zsemlét sütnek, hálókészítőket, akik mind vadászatra, mind halászatra, mind madarak fogására alkalmas hálókat készítenek, hasonlóképpen más szolgálkat is, akiket felsorolni hosszas lenne. [...]

47.

Vadászaink, solymászaink és más szolgálattevőink, kik a palotában állandóan szolgálunkra vannak, mikor valami ügyünk elintézésére küldjük, vagy az udvarnagy, pohárnok valamivel megbízza őket, aszerint, amint mi vagy a királyné levelünkben megállapítjuk, birtokainkon ellátást kapjanak. [...]

56.

Minden bíró hatósága területén gyakran lásson törvényt és szolgáltasson igazságot: gondoskodjék arról, hogy embereink tisztességesen éljenek.

57.

Ha valaki szolgálaink közül felettese ellen panaszt akarna tenni, ne tiltsák meg neki, hogy hozzánk jöjjön. Ha pedig egy bíró megtudná, hogy alárendeltjei a palotánál ellene akarnak panaszt tenni, a panasz okát maga a bíró juttassa el a palotához, mert így akarjuk megtudni, hogy szükséges-e saját magunknak személyesen megjelenni, hogy panaszukkal feleslegesen ne alkalmatlankodjanak. [...]

60.

Soha ne a tehetősebbek közül válasszák a majorosokat, hanem a szegényebbek közül, ha azok hűségesekek. [...]

65.

Halastavainkból a halakat adják el, [de] helyükre másokat tegyenek, hogy a tavakban mindig legyen hal, továbbá, ha mi nem megyünk ki a birtokra, a halakat adják el, és bíránk azokból a mi hasznunkra nyereszkeskedjenek.

Gareis, K., *Capitulare de Villis*. Berlin, 1985.

Közli Európa és Közel-Kelet ... i.m. 1/1. köt. 127-133. o.

A házassági, családi kapcsolatokat a szokásjog, az egyházi jog mellett világi szerződéssel is szabályozták. Ennek fő célja a vagyoni jogi biztosítékok megteremtése volt.

36.

A házasság a 10-11. században

Eljegyzés

Hogyan jegyezhet el bárki egy hajadont, és milyen egyezséget kell tenniük?

1.

Ha egy férfi egy hajadont vagy özvegyet kíván eljegyezni, s ez a lánynak és atyafiainak kedvére van, akkor az a helyes, hogy a vőlegény először Isten törvényeinek és évszázados

szokásainknak megfelelően kötelezze el magát és ígérje meg azoknak, akik a menyasszony szószóólói, hogy őt óhajtja választani olyan módon, hogy védelmezni fogja Isten törvényei szerint, mint férj védelmezi feleségét, és barátai kezekedjenek érte.

2.

Ezután tudni kell, hogy kit illet a térítés a felneveléséért. A vőlegény tegyen ígéretet arra és barátai kezekedjenek érte.

3.

Ezután a vőlegény nyilvánítsa ki, hogy mit ajándékoz a menyasszonynak kezének elnyeléséért, s mit hagyományoz rá, ha az túléli őt.

4.

Ha ebben megegyeztek, az a helyes, hogy a menyasszony rendelkezék a javak felével – az egészszel, ha gyermekük születik –, míg újra férjhez nem megy.

5.

A vőlegény ígését esküvel erősítse meg s barátai kezekedjenek érte.

6.

Ha mindenben megegyeztek, a menyasszony atyafiai adják feleségül törvényes házasságban annak, aki őt kérte [...]

8.

A házasság megkötésénél a jognál fogva legyen jelen egy pap, aki Isten áldásával egyesíti őket boldogulásukban.

9.

Jó arra ügyelni, hogy valaki tudja, nem túl közeli rokonok-e, nehogy később kelljen szétszakítani, amit korábban egyesítettek.

Liebermann, Die Gesetze der Angelsachsen.

pp. 442-444. Közli Európa és Közel-Kelet...

i.m. 1/1. köt. 143. o.

Politika-kormányzás

Földnélküli János angol királyt a felkelt bárók kötelezték arra, hogy – békefeltételként – az általuk javasolt szöveget ismerje el és írja alá (1215. június 17.).

A Magna Charta gátat szab a központi hatalom törekvéseinek, elismeri és megerősíti a rendek jogait, és – ami a legfontosabb – garanciákat tartalmaz a törvények betartására. Ezért a rendi fejlődés egyik nagyon fontos állomása. Biztosítja a különböző rendek autonómiáját, szabályozza az államhatalom lehetőségeit a gazdaságban és a politikai szférában.

Későbbi jelentősége miatt érdemes figyelni azokra a pontjaira is, amelyek a demokratikusabb kormányzás technikáira utalnak (14., 39., 61. pontok). A büntethetőség mértékének megnevezésénél fontos annak kiemelése, hogy az nem érintheti a vétkes lélfenntartását, munkaeszközeit (20. pont).

A Charta egyik érdekessége a hadijog szabályozására való törekvés a gazdasági élet folya-

*matosságának fenntartása érdekében (41. pont). Hasonlóan a polgárság érdekeit védi, a gazdasági élet gördülékenységét segíti a mértékegységek egységesítésére való törekvés is (35. pont).
A Magna Charta az idők folyamán alkotmányossági jogforrássá nőtte ki magát.*

37.

Magna Charta Libertatum

(Részletek)

János, Isten kegyelméből Anglia királya, Skócia fejedelme, Normandia és Aquitania herege, Anjou grófja, üdvözlétet küld az érsekeknek, püspököknek, apátoknak, grófoknak, báróknak, bíráknak, erdőmestereknek, sheriffeknek, előjáróknak [praepositi], közegeknek [ministri], valamennyi megbízottnak és hívének. Tudjátok meg, hogy mi, isteni sugallatra és a mi magunk, valamint elődeink és utódaink lelki üdvére, Isten ékességére és a szentegyház felmagasztalására, királyságunk megjavítására [...]

1.

Mindenekelőtt megadtuk és jelen levelünkkel megerősítettük Isten, mi magunk és örökösaink nevében mindörökké, hogy az angol egyház legyen szabad, bírja teljes jogait és sértetlen szabadságait [...]

12.

Hadmegváltási és más adót csakis királyságunk közös tanácsával lehet kivetni, kivéve azt az esetet, amikor miértünk váltságdíjat kell fizetni, vagy amikor elsőszülött fiúunkat lovag-gá ütik, vagy amikor idősebbik lányunk első ízben férjhez megy. [...]

13.

London városának legyen meg minden ősi szabadsága és szabad szokása, mind a többi város, mezőváros, község és kikötő éljen összes szabadságával és szabad szokásával.

14.

Ha nem az említett három adóról van szó, hanem más adó kéréséről vagy a hadmegváltási adó kivetéséről, úgy a királyság közös tanácsának megtartása végett pecsétes meghívó levelünket fogjuk küldeni az érsekekhez, püspökökhöz, apátokhoz, grófokhoz és a nagy bárókhoz. [...] meghívásuk meghatározott napra, mégpedig legalább negyven napos határidőre és meghatározott helyre szóljon. Mindezekben a meghívólevelekben a meghívás okát meg fogjuk jelölni. Ha ilyen formán megtörtént a meghívás, a kitűzött napon kerüljön az ügy tárgyalásra a megjelentek tanácsával, még akkor is, ha nem mindegyik meghívott jön el. [...]

16.

Senkit sem lehet arra szorítani, hogy a lovagi hűbér, avagy más szabad hűbér után nagyobb szolgálatot teljesítsen, mint amennyivel az előbbiek alapján tartozik.

17.

Az udvari bíróság, ha közös perekben ítélezik, ne kövesse udvarunkat vándorlásában, hanem valamilyen meghatározott helyen tartózkodjék. [...]

20.

Szabad ember kis vétek esetében engesztelési díjat csak a vétek mértéke szerint fizessen. Nagy vétek esetében az engesztelési díj is a vétek nagyságához igazodjék, de ne érintse létfenntartását. Ugyanígy fogják büntetni a kereskedőt, de áruja érintetlen marad, s ugyanígy büntetik a villanusokat, akiknek sértetlenek maradnak munkaeszközeik. [...]

35.

Az egész királyság területén csak egyféle mértéke legyen a bornak, a sörnek, a gabonának, mégpedig a londoni fertály. [...]

39.

Egyetlen szabad embert se fogjanak el, vessenek tömlöcbe, fosszanak meg javaitól, helyezzenek törvényen kívül vagy száműzzenek, vagy más módon ne tegyenek tönkre, s mi sem fogunk ellene támadni, s mást nem fogunk ellene küldeni törvényes ítélet nélkül, melyet a vele egyenlők hoztak hazája törvényei alapján.

40.

Igazságot és bírói ítéletet senkinek eladni, senkitől megtagadni vagy senki számára elnapolni nem fogunk.

41.

Az összes kereskedők épségben és biztonságban utazhatnak ki Angliából, jöhetnek be Angliába és tartózkodhatnak vagy közlekedhetnek bent az országban, szárazföldön, és vízen egyaránt, akár venni, akár eladni akarnak, az ősi helyes szokások alapján, anélkül, hogy mindenféle jogtalan vámot követelnének tőlük, kivéve a háborús időket, ha olyan területről valók, amely háborús állapotban van velünk. Hogyha ilyen kereskedőket találnak területünkön a háború kezdetén, törvényes őrizetbe kell venni őket testi épségük és javaik károsítása nélkül mindaddig, amíg tudomásunkra vagy főbíráink tudomására nem hozzák, hogy miképpen bánnak a mi területünk kereskedőivel, akik a velünk háborúban álló területen tartózkodnak. És ha a mieink épségben megvannak ott, az övéik is sértetlenek legyenek a mi területünkön. [...]

52.

Akit mi megfosztottunk birtokaitól, váraitól, kiváltságaitól vagy jussától a vele egyenlők törvényes ítélete nélkül, annak mindazt tüstént vissza fogjuk juttatni. [...]

61.

Mindezeket az elmondottakat megengedtük Isten kedvéért, királyságunk megjavítása céljából, valamint a köztünk és a bárók közt keletkezett viszály kedvező lecsendesítése végett. Mindörökre örvendezni kívánunk ezek teljes és szilárd tartósságának, az alább leírt biztonságot engedélyezzük nekik. Tudniillik azt, hogy a bárók válasszanak tetszésük szerint huszonöt bárót az országból, akik saját erejükhöz képest tartoznak őrizni, megtartani s őriztetni a békét és a szabadságokat, amelyeket nekik adtunk és jelen oklevelünkkel megerősítettünk. [...] És ha mi – vagy ha országon kívül vagyunk, a mi udvarbíráink – [...] negyven napon belül nem orvosolnánk a sérelmet, abban az esetben [...] Ezek huszonöten az egész ország közösségével nyugtalanítsanak és sanyargassanak bennünket minden módon, ahogyan csak bírják: vegyék be várainkat, foglalják el földjeinket, birtokainkat, amíg véleményük szerint az orvoslás meg nem történt. Személyünk, a királyné és gyermekeink személye azonban épségben maradjon. Mihelyt az orvoslás megtörtént, ragaszkodjanak ismét hozzánk, miként előbb tették. Az országból, aki akar, esküdjön meg arra, hogy a nevezett huszonöt báró parancsát teljesíteni fogja a felsorolt megtorlások végrehajtására, és hogy velük együtt fog bennünket sanyargatni, amennyire csak bír. Mi pedig nyilvánosan és szabadon engedélyt adunk eskü letételére annak, aki esküdni akar, és senkit se fogunk valaha is ebben megakadályozni. Az országból mindazok, akik vonakodnak maguktól és önként esküdni a huszonöt bárónak arra, hogy velük együtt nyugtalanítsanak és sanyargassanak bennünket, parancsunkból esküdjenek meg, a mondottak szerint. [...] Minden dologban, melynek végrehajtására a huszonöt báró összegyűlik, ha történetesen a huszonöt jelen van, de egymás közt valamiben nincs meg az egyetértés, vagy közülük egyes meghívottak nem akarnak vagy nem képesek részt venni, úgy az jusson szilárd érvényre, amit a jelenlevő többség el fog határozni és meg fog parancsolni, mintha mind a huszonöten egyetértettek volna. A ne-

vezett huszonöt esküdjön meg arra, hogy minden fent elmondott dolgot híven meg fog tartani és minden erejével meg fogja tartatni. Mi pedig semmi olyat nem fogunk követelni más valakitől, sem személyesen, sem más által, ami ezekből az eredményekből és szabadságokból valamit is visszavonna vagy kisebbitene. És ha ilyesvalamit sikerülne kieszközölni, úgy az legyen érvénytelen és hiábavaló soha senki fel ne használhassa, sem mi, sem más.

Ch. Bémont, Chartes des libertés anglaises (1109-1305) Paris,
1892. p.26-39. Közli Európa és Közel-Kelet...
i.m. 1/2. köt. 614-617. o.

Angliában a 13. század politikai harcai során a rendek (egyházi, világi főnemesek, lovagok, városi polgárok) a Magna Charta-ra is támaszkodva kiharcolták a rendi képviselet intézményesített szervét. Az alábbi két meghívó jól tükrözi a parlament összehívásának célját és utal működési mechanizmusára is.

38.

Meghívás a parlamentbe

Főúr személyére szóló meghívás (1265)

A király üdvözlését küldi kedves és hűséges atyafiának, Edmondnak, Cornwall grófjának. Minthogy intézkedéseket kell foganatosítanunk azokkal a veszedelmekkel szemben, amelyek ezekben a napokban egész királyságunkat fenyegetik, önnel, valamint országunk többi főuraival tanácskozást és értekezést akarunk tartani, azon hűségnek és szeretetnek nevében, amellyel ön irányunkban van. Szigorú utasítással meghagyjuk önnek, hogy a téli Szent Márton nap után következő legközelebbi vasárnapon személyesen jelenjék meg a Westminsterben, hogy velünk, a főpapokkal és a többi főurakkal, valamint királyságunk egyéb lakosaival együtt megvitassa, elrendelje és végrehajtsa mindazt, aminek segítségével elhárítjuk ezeket a veszedelmeket.

Láttamoztatott a király által Canterburyban, október első napján.

A grófságok és városok képviselőinek meghívása

A király Northamptonshire sheriffjének. Minthogy tanácskozást és értekezést kívánunk tartani a grófokkal, bárókkal és királyságunk egyéb főuraival, hogy intézkedéseket foganatosítsunk azon veszedelmek ellen, amelyek ezekben a napokban fenyegetik a királyságot, ez okból meghagyom nekik, hogy Szent Márton téli ünnepe utáni legközelebbi vasárnapon jelenjenek meg előttünk, a Westminsterben, hogy megvitassuk, elrendeljük és végrehajtsuk azt, aminek segítségével elhárítjuk ezen veszedelmet. Neked is szigorú

utasítással meghagyom, haladéktalanul rendeld el, hogy a nevezett grófságból két lovagot, ugyanazon grófság minden városából két városi polgárt, minden mezővárosból két lakost, olyanokat, akik legalkalmasabbak a feladatra, válasszanak ki és a jelzett napra és helyre küldjenek el, úgy, hogy a nevezett lovagok a maguk és a nevezett grófság közössége nevében, és a nevezett polgárok és lakosok maguk és a nevezett városok és mezővárosok közössége nevében, azoktól távol teljes és elegendő hatalommal rendelkezzenek.

Reports from the Lords Committee. 1820-1829. T.V.
Közli Európa és Közel-Kelet... i.m. 1/2. köt. 618-619. o.

A hűbériség intézménye

A feudális társadalom egyik legfontosabb intézménye – különösen annak korai szakaszában – a hűbériség volt, amely gyakorlatilag az egész társadalmat átfogta. A hűbérúr és hűbérese közötti kapcsolat szigorúan szabályozott, kölcsönös jogokat elismerő és kötelezettségeket előíró, részleteiben is meghatározott viszony volt, amelynek formai elemeit (eskü, kötelezettségvállalások mikéntje, nagysága, az ellentmondás, parancsmegtagadás lehetősége, az ilyen alkalmakkor mondandó formulák stb.) szintén pontosan rögzítették.

A hűbériség nemcsak a gazdasági, társadalmi és politikai kapcsolatokban megnyilvánuló alá-, illetve fölérendeltséget jelentette, hanem áthatotta a szokásrendszert, a társadalmi értékrendet, az erkölcsiséget is.

Az alábbi két dokumentum a hűbéri viszony alapértékeit tükrözi, illetve az eskü rövidített szövegét közli.

39.

Fulbert Chartres-i püspök levele Vilmos aquitaniai herceghez (1020)

Az aquitánok dicsőséges herceget, Vilmost üdvözli és imádságának segítségét kéri Fulbert püspök. Mivel felszólítottál, hogy írjak valamit a hűségeskü lényegéről, a Könyvek tekintélye alapján röviden lejegyeztem Nektek a következőket. Aki urának hűséget esküszik, ezt a hat dolgot kell mindig emlékezetben tartania: sértetlenség, megbízhatóság, becsületesség, hasznosság, könnyedség, lehetőség. Sértetlenség, hogy tudniillik ura testében kár ne essék. Megbízhatóság, azaz, hogy a rábízott titokkal vagy azokkal az intézkedések-

kel kapcsolatban, amelyek ura biztonságát szolgálják, hiba ne legyen. Becsületesség, hogy az igazságszolgáltatás terén vagy más ügyekben, melyek becsületét érintik, kára ne essék. Hasznosság, hogy birtokain kár ne érje. Könnyedség vagy lehetőség, azaz, hogy az a jó dolog, amit ura könnyen megtehetne, ő miatta ne legyen nehéz; sem az, amit meg lehet tenni, ne váljék lehetetlenné. Méltányos legyen, hogy az, aki a hűségesküt leteszi, ezeket az ártó dolgokat elkerülje, de ezért még a hűbértokokat nem érdemelné meg: mert nem elegendő a rossztól tartózkodni, ha nem teszünk jót is. Mert ha valaki ezt nem teszi, joggal tekintik úgy, mint akinek az esküje nem sokat ér; mint ahogyan azt is, akit valami gonosztettben cselekedete vagy beleegyezése révén részesnek találtak, hűszegőnek és eskűszegőnek tekintik. [...]

Bouquet, Recueil des historiens des Gaules et de la France X. p.463.

Közli Európa és Közél-Kelet... i.m. 1/2. köt. 526. o.

40.

Jegyzőkönyv az esküről (1068)

A jelen órától kezdve a jövőben én, Rajmond, Hercend fia, Bernard algrófot, Renhard fiát csalárdul el nem hagyom sem abban, ami életére vonatkozik, sem abban, ami testének tagjaira vonatkozik, nem fosztom meg őt életétől, fogságba nem ejtem, és egyetlen férfi, sem pedig egyetlen nő illet az én tanácsomra el nem követ ellene. Nem veszem el sem városideit, sem hűbértokaidat, amelyeket most bírsz és a jövőben segítségemmel megszerzel. [...] És ha bármely férfi vagy asszony azt tenné, én Rajmond, becsületesen és alnokság nélkül segítőd leszek, mihelyt te magad személyesen vagy meghatalmazottaid útján felszólítasz. [...]

Histoire de Languedoc, t. II., Preuves, p.266.

Közli Európa és Közél-Kelet...

i.m. 1/2. köt. 527. o.

Kiváltságok, szabadságjogok

Az adómentesség a papság egyik legfontosabb kiváltsága volt, nagymértékben hozzájárult anyagi erejének fenntartásához. A politikai küzdelmek során a nemesség és a városi polgárság szövös küzdelmet folytatott ez ellen. A küzdelem elmérgesedését, az egyház elszántságát mutatja, hogy az 1215. évi IV. lateráni zsinat a kiváltság védelmében a kiközösítés, az anathema eszközhöz nyúlt.

Anathéma

A IV. Lateráni zsinat határozatának 46. pontja

A városok konzuljai és előjárói, valamint azok ellen, akik arra törekednek, hogy az egyházakat és az egyházi férfiakat rendes és rendkívüli adókkal sújtsák, a lateráni zsinat biztosítani kívánja az egyházi immunitást. Éppen ezért megtiltotta, kiközösítés terhe mellett, az ilyenmű vakmerőséget; elrendelte, hogy a vétkezőket és azok pártfogóit mindaddig ki kell közösíteni, míg nem szolgáltatnak megfelelő elégtételt.

Mansi, *Sacrorum conciliorum ... collectio*. T.22. (1778). h. 1030.

Közli Európa és Közel-Kelet... i.m. 1/2. köt. 786. o.

A jobbágyság személyi szabadságának megadása – megváltás fejében – egy spontán folyamat törvényesítése. A jobbágyok mozgásszabadsága összekapcsolódott a pénzjáradék általános elterjedésével, a paraszti árutermelés erőteljes fellendülésével, ami a városiasodás fontos bázisát képezte.

X. Lajos rendelete a szolgaság megváltásáról (1315)

Lajos, Isten kegyelméből Franciaország és Navarra királya, a mi szeretett és hűséges tisztjeinknek. [...] Mivel a természetjog szerint mindenki szabadnak kell, hogy születésük, s mert a mi köznépünk soraiból sokan, a királyságunkban ősidők óta bevezetett és mindmáig megőrzött némely hagyományok és szokások következtében, továbbá, történetesen az illetők elődei által elkövetett gaztettek miatt szolgaság és különböző állapotok kötöttségébe estek, ami nagyon visszatetszik nekünk. [...] Ezért Nagytanácsunk határozataképpen elrendeltük és elrendeljük, hogy a hozzánk és utódainkhoz tartozó birtokainkon egyetemlegesen, az egész királyságban, mind eme szolgaságok szabadságokká váljanak újra. Mindazok, akik akár eredet vagy öröklés révén, akár újólag, házasságkötéssel vagy úgy, hogy szolgálja terhű földön telepedtek le, szolgaságba estek vagy eshetnek, nyerjék el a szabadságot jó és megfelelő feltételek mellett. Tesszük pedig ezt azért is, hogy az adóhajtók, a végrehajtó közegek [...] ne sanyargassák és károítsák emiatt köznépünket, s ne okozzanak kárt, mint eddig, [...] Tesszük még azért is, hogy a többi földesúr példát vegyen rólunk, és emelje szolgarendű népét szabadság állapotába. Mi [...] parancsoljuk, hogy menjetek el Senlis bailli-körzetébe s annak egyes járásaiba, minden helységbe, városba, kommunába, valamint egyes személyekhez, akik az említett szabadságot kérni fogják. Tárgyaljatok és állapotdjatok meg velük meghatározott egyességben, amelynek révén megfelelő kárpótlást kell kapnunk azokért a járandóságokért, melyek a mondott szolgaság révén mienk és utódainké lehetnének.

Adjatok a kérelmezőknek az általános és örök szabadságból annyit, amennyi szükséges a mi és utódaink szempontjából, az említett módon, s aszerint, ahogy azt nektek bővebben elmondtuk, kinyilvánítottuk és előszóval rátok bízunk. Mi pedig ígérjük igaz hittel, hogy a magunk és utódaink részéről jóváhagyjuk, megerősítjük, megtartjuk és gondosan megtartatjuk majd mindazt az egyességet, melyet ti a fent mondott dologban kötni fogtok. Az okleveleket, melyeket a városoknak, kommunáknak, helységeknek vagy egyes személyeknek a szabadságok megkötéséről adtok, eleve megerősítjük. [...]

Kelt Párizsban, július harmadik napján, a kegyelem 1315. évében.

Ordonnances des rois de France, I. p. 583.

Közli Európa és Közel-Kelet... i.m. 1/1. köt. 190-191. o.

A pénzjáradék általánossá válásával a bérleti jogviszony is gyorsan terjedt. A rövid lejáratú szerződések azonban a földek kiszigereléséhez vezettek, aminek következtében csökkent a bérbeadó (földesúr) jövedelme. Ezért hosszú lejáratú szerződést kötnek, így a bérlő érdekeltté válik a föld termőképességének fenntartásában. A szerződésből kitűnik, hogy gyakorlatilag – a gazdasági jogalanyok szempontjából – egyenrangú partnerek érdekazonosságon alapuló megegyeződésről van szó.

43.

Hosszú lejáratú bérleti szerződés (1332)

János, a dicsőséges angol király fia, mindazoknak, akik jelen írásunkat megismerik, üdvözlét az Úrban. Tudomásul hozzuk, hogy a Lindsey-ben fekvő Kirton majorunkhoz tartozó gazdaság jövedelme az elmúlt időszakban igen erősen lecsökkent, s azok az emberek, akik ezeket a gazdaságokat bérelték, mind tönkrementek, nem jutván semmi haszonhoz a hűbérből, mivel a mi elődünk nem fordított ezekre a gazdaságokra semmi költséget, sem a földek javítására, sem az épületek fenntartására. Óhajtván pedig amennyire tudjuk megnövelni a gazdaság jövedelmét, magunk és örököseink nevében átadjuk jelen írásunk által Westminsteri Jánosnak, feleségének Emmának és fiának Tamásnak Kirton faluban levő minden gazdaságunk kétharmad részét az összes tartozékaival együtt. Ugyanezen János jelen írás elkészítése előtt meglegedésünkre hasznosította azt a hűbért, amelyet régebben a tönkrement Bromholmi Tamás kezelt volna. Adjuk tehát a fentírt gazdaságot János, Emma és Tamás kezére, és aki közülük tovább él, annak egész életére azzal a megterheléssel, hogy nekünk és örököseinknek évente 100 solidus sterlinget fizessenek egyenlő részletben, Húsvétkor és Szent Mihálykor.

Bland-Brow-Tawney, English Economic History.

Select documents, 1925. p. 83.

Közli Európa és Közel-Kelet... i.m. 1/1. köt. 183-184. o.

I. Henrik angol király (1100-1135) alábbi kiváltságlevele – mint általában a feudális jogalkotás – az írott törvények és a szokásjog kettősségén alapul. A városi polgárság megerősítése elsősorban gazdasági megfontolásokból volt a központi hatalom kiemelt törekvése. A városi tulajdon-

szabadság, az elővásárlási jog stb. megadása a polgárok gazdagodását, a kereskedelem élénkülését eredményezte.

Figyelemre méltó azonban, hogy ezek a gazdasági előnyök társadalmi-politikai kiváltságokkal is társultak, biztosították a közösség nagyfokú belső autonómiáját (saját bíróság), ami a későbbiekben a szabad polgár önállóságának és öntudatának az intézményesített feltételévé vált.

44.

Városi kiváltságlevél, Newcastle-upon-Tyne szokásai

Ezek a törvények és szokások, amelyekkel Newcastle-upon-Tyne polgárai éltek Henriknek, Anglia királyának idejében, s amelyekkel jog szerint élnek most is:

A polgárok zálogolhatnak idegeneket piacukon és azon kívül, és házaikban és azokon kívül, és városukban és azon kívül, s ezt az előjáró engedélye nélkül tehetik meg, kivéve, ha a bíróságukat a városban tartják meg, vagy ha hadiszolgálatban a harcmezőn vannak, vagy várőrséget állnak. De polgár nem zálogolhat másik polgárt az előjáró engedélye nélkül.

Ha egy polgár a városban kölcsönöz valamit olyannak, aki a városon kívül lakik, az adós köteles az adósságot visszafizetni, ha elismeri, vagy máskülönben a város bíróságán igazságot tenni.

A városban keletkező pereket ott kell folytatni és befejezni, kivéve azokat, amelyek a király koronáját illetik.

Ha egy polgárt bármilyen keresettel megtámadnak, nem köteles a városon kívül perbe szállni, kivéve a bíróság hiányának esetén; sem válaszolnia nem kell, kivéve a meghatározott időben és helyen, [...] vagy ha az ügy a koronára tartozó dolgokat érint.

Ha egy hajó feljön a Tyne-en és ki akar rakodni, a polgároknak legyen szabad megvásárolniuk, amit akarnak. Ha pedig egy polgár és egy kereskedő közt vita támad, a harmadik árapály előtt el kell intézni.

Amilyen árut egy hajó tengeren hoz, azt ki kell vinni a szárazföldre, kivéve a sót és heringet, amelyet a hajó fedélzetén kell árusítani.

Ha valaki egy földbirtokot jogszerűen és megtámadás nélkül egy éven át és egy napon át polgári hűbérben tartott, senki keresetére, nem kell már válaszolnia, kivéve, ha a felperes Anglia királyságán kívül van, vagy pedig fiú, akinek nincs perképessége.

Ha egy polgárnak fia van házában és asztalánál, a fiának ugyanaz lesz a szabadsága, mint az apjáé.

Ha egy paraszt jön lakni a városba, és mint városlakó ott marad egy évig és egy napig, azontúl mindig maradjon ott, hacsak nem volt megelőző megállapodás közte és ura közt, hogy csak bizonyos ideig lesz ott.

Ha egy polgár perel valakit bármilyen dologban, ez nem kényszerítheti a polgárt párviadalra, hanem a polgár esküjével kell, hogy megvédje magát; kivéve az árulás vádját, amikor a polgárnak párviadallal kell megvédenie magát. A polgár se ajánljon fel bajvívást paraszt ellen, hacsak előbb le nem mondott polgárságáról.

Semmilyen más kereskedő, mint polgár nem vásárolhat gyapjút vagy bőrt, vagy más árut a városon kívül, a városon belül sem vásárolhat más polgároktól.

[...]

Bármelyik polgárnak lehet kemencéje és kézimalma, ha akarja, kivéve mindig a király kemencéjét illető jogokat. [...]

Senki sem vásárolhat vásznat festésre, sem nem készíthet, sem nem nyírhat, csak polgár.

Egy polgár elidegenítheti vagy eladhatja birtokát, amint akarja, és oda mehet, ahová akar, szabadon és nyugodtan, kivéve, ha a földhöz való jogát kétségbe vonják.

English Historical Documents. London,

1953. II. p. 970-971.

Közli Európa és Közel-Kelet... i.m. 1/1. köt. 229-230. o.

Az európai (közép- és kelet-közép-európai) közélet sajátos jelensége volt a zsidóságnak a gazdasági és társadalmi fejlődésben betöltött szerepe. A főleg kereskedelemmel, zálogolással foglalkozó zsidó kolóniák fontos tevékenységet fejtettek ki a pénzgazdálkodás fellendítésében, gyakran komoly pénzügyi támogatást nyújtottak – védelem fejében – a központi hatalomnak.

Ez a tevékenységük, amely hozzájárult a helyi lakosság differenciálódásához, a nemesség egy részének pénzügyi függésbe jutásához, a központi hatalom elszegényedéséhez, gyakran pogromokhoz, üldözéshez vezetett. A „kiváltságok” jól mutatják helyzetük fonák voltát, hiszen egyértelműen utalnak arra, hogy mitől kellett a zsidóságot megvédeni.

Más oldalról azonban figyelemre méltó, hogy mint kisebbségek a szerzett jogokkal (saját bíró, stb.) erősíteni tudták a társadalmi autonómiák hálózatát, és ennek segítségével el tudták ismertetni – gyakran csak átmenetileg – másságukat is.

45.

Frigyes, Ausztria, Stájerország és Krajna hercegének kiváltságlevele a zsidóság számára (1244)

(Részletek)

1.

Először is elrendeljük, hogy az olyan ingó- vagy ingatlanvagyon miatt indított ügyekben, avagy bűnügyekben, amelyek zsidó személyét vagy vagyonát érintik, tanúként keresztényt csakis egy másik kereszténnyel és egy zsidóval együtt szabad a bíróság elé engedni.

2.

Hasonlóképpen: ha egy keresztény egy zsidó ellen indít keresetet, azt állítva, hogy elzalogosított neki valamit, s a zsidó azt tagadja, abban az esetben, ha a keresztény a zsidó egyszerű szavának nem akarnak hitelt adni, akkor a zsidó esküvel legyen köteles a neki elzalogosított értéket illetően saját vallomását bizonyítani, s ha ezt megteszi, kapja meg a felmentést.

3.

Hasonlóképpen: ha egy keresztény azt állítja, hogy a zsidónak kisebb összegért zálogosított el valamit, mint amekkora összeget a zsidó állít, esküdjön meg a zsidó a zálogösszeget

illetően; és azt az összeget, amelyet a zsidó eskü alatt vall, a keresztény ne vonakodjék neki kifizetni. [...]

5.

Hasonlóképpen: a zsidó zálogba fogadhat mindent, minden néven nevezendő holmit, s nem köteles vizsgálni a tárgy eredetét; kivéve a véres vagy átnedvesedett ruhákat, illetve a szentelt (istentiszteleti célokat szolgáló) ruhákat; ezek közül egyet se merészeljen elfogadni. [...]

7.

Hasonlóképpen: ha a zsidó akár tűzvész, akár tolvajlás, akár pedig erőszakos cselekedet által elveszti vagyonát, s azzal együtt a neki elzálogosított értéktárgyakat is, és ez köztudomású tény, s a keresztény, aki a zálogot elhelyezte nála, ennek ellenére keresetet indít elene, akkor a zsidó saját esküjével tisztázza magát.

8.

Hasonlóképpen: ha a zsidók között ténylegesen egyenetlenség vagy viszály támadna, városunk bírása ne követeljen a maga számára az ő ügyeikben semmiféle joghatóságot, hanem a felettük való ítélkezés jogát maga a herceg, vagy az ország főkamara gyakorolja. Ha a büntett személy elleni bűncselekmény, akkor az ilyen eseteket fenn kell tartani a hercegnek, hogy ő ítélkezzék bennük. [...]

10.

Hasonlóképpen: ha egy keresztény megölt egy zsidót, kapja meg bírói ítélettel méltó büntetését, s mind ingó-, mind ingatlanvagyonra szálljon át a herceg birtokába. [...]

12.

Hasonlóképpen: ha egy zsidó átutazik a joghatóságunk alá tartozó területeken, senki se akadályozza őt meg ebben, ne zaklassa, ne bántsa őt; és ha valamiféle árut vagy más olyan holmit vinne magával, ami után vámot kell fizetni, valamennyi vámszedő helyen csakis azt az előírt vámot fizesse meg, amelyet annak a városnak bármelyik polgára köteles megfizetni, amely városban a zsidó éppen tartózkodik. [...]

14.

Hasonlóképpen: ha egy keresztény a zsidók temetőjét valamiféle vakmerőségtől indítatva megrongálja vagy megtámadja, törvényes bírói ítélet által haljon meg, s bármely néven nevezendő teljes vagyonra szálljon át a herceg kamarájára.

15.

Hasonlóképpen: ha bárki arra merészkedne, hogy gúnyolódva szóljon a zsidók iskoláiról, úgy akarjuk, hogy az ilyen fizessen ki a zsidók bírójának két talentumot. [...]

17.

Hasonlóképpen: ha egy zsidót saját bírása a bírói szék elé idéz, s a zsidó sem az első, sem a második idézésre nem jelenik ott meg, mindkét alkalomért fizessen bírójának 4-4 dénárt. Ha a harmadik idézésre sem jelenne meg, akkor az említett bírójának 36 dénárt fizessen. [...]

21.

Hasonlóképpen: egy keresztény erőszakos módon vetné kezét egy zsidó nőre, úgy akarjuk, hogy csapassék le a keze. [...]

23.

Hasonlóképpen: ha egy keresztény úgy váltja ki zálogát a zsidótól, hogy a kamatot nem fizeti ki neki, akkor ha a kamatokat egy hónapon belül nem rendezné, e kamatokkal növekedjenek meg az eredeti kamatok [kamatos kamatot tartozzék fizetni]. [...]

25.

Hasonlóképpen: ha egy zsidó az országbeli főrangúaknak akár birtokaira, akár adóslevelére pénzt adott kölcsön, s ezt a birtokban levő oklevéllel és pecséttel igazolja, akkor mi azokat a birtokokat zálogbirtokokként lekötjük neki, s meg is védelmezzük erőszak ellen e zálogbirtokait. [...]

27.

Hasonlóképpen: ha a zsidó egy éven át birtokában tartott már egy kereszténytől kapott zálogtárgyat, abban az esetben, ha a zálogtárgy értéke nem haladja meg túlságosan a kölcsönadott pénz értékét, hozzászámítva a kamatokat, mutassa be a zsidó saját bírójának a zálogtárgyat, s utána szabadon értékesíthesse azt. Ha pedig a zálogtárgy egy év és egy napnyi időn túl visszamarad a zsidónál, ezután már senkinek sem tartozik számadással felőle.

28.

Hasonlóképpen: úgy akarjuk, hogy senki se merészelje a zsidót arra kényszeríteni, hogy vegye át a zálogtárgyért járó pénzt a zsidó saját ünnepnapjain.

30.

Hasonlóképpen: zsidó ellen csakis a saját iskolájuk épületében lehet bírói eljárást lefolytatni, másutt nem; kivéve saját magunkat, mert nekünk jogunk van öt személyes jelenlétünk bírósága elé idézni.

31.

Hasonlóképpen: úgy döntöttünk, hogy a zsidók se szedhessenek magasabb kamatot, mint hetenként nyolc dénárt egy talentum után.

J. Aronius, Regesten zur Geschichte der Juden im fränkischen und deutschen Reiche, bis zum Jahre 1273. IV. Lieferung, bis zum Jahre 1254. Berlin, 1890. p. 235-236.
Közli Európa és Közel-Kelet... i.m. 1/1. köt. 392-395. o.

Az iparfejlődés, a pengzgzadálkodás fellendülése a társadalmi munkamegosztás differenciálódásának alapján a nyugati városokban korán elvezettek a céhek kialakulásához.

Az alábbi szabályzat is mutatja, hogy a céhek nem pusztán gazdasági, hanem közösségszervezői és politikai szerepet is betöltöttek.

A céhek szabályzatai sajátos kettősséget mutatnak: a szakmai feltételek keverednek a származási előjogokkal (1. és 2. pont); a korlátozott konkurencia, a piaccal is kapcsolatban lévő minőségvédelem együtt jelentkezik a határozott monopóliumra való törekvéssel (23., 26., 41. és 1. pont), az inasok, tanulók kiszolgáltatottságának korlátozása a röghöz kötéssel (8. és 13. pont, illetve a 10. és a 12. pont) stb.

A szakmai, belső autonómiával rendelkező közösségi jelleget át- meg átszövik a családi, paternalisztikus szálak, amelyek külön-külön és együttesen is a biztonság, a közösség védelmének megteremtését szolgálták.

46.

A párizsi takácsok határozatai (1260)

(Részletek)

1.

Párizsban senki sem lehet takács, csak ha ipart vásárol a királytól. Ezt pedig a király nevében az adja el, aki megvette a királytól, egyik embernek drágábban, a másiknak olcsóbban, ahogy jónak látja.

2.

A párizsi kerület határain belül sem takácsnak, sem másnak nem lehet műhelye, ha maga nem ért ipara műveléséhez, és ha nem mesternek a fia.

3.

Minden párizsi takács két széles és egy keskeny szövőszéket tarthat a házában, de házán kívül egyet sem, ha nem akart ?? tartani olyan jogokkal, amilyenek az idegent megilletik. [...]

5.

Minden takács házában tarthatja egy testvérét és egy unokaöccsét. Mindegyikük számára két-két széles és egy-egy keskeny szövőszéket tarthat a házban, hogy így testvérei és unokaöccsei a maguk kezével dolgozzanak, és mihelyt nem dolgoznak, a mester nem tarthat szövőszéket. A mester testvérei és unokaöccsei nem kötelesek ipart vásárolni a királytól, sem éjszakai őrszolgálatot teljesíteni. [...]

8.

Minden takácsmester csak egy tanulót tarthat a házában, azt is csak négy évre és 4 párizsi livre fejében, vagy ötévi szolgálatra 60 párizsi sou-ért, vagy hatévi szolgálatra 20 párizsi sou-ért, vagy hétévi szolgálatra fizetség nélkül. [...]

10.

A tanuló megválthatja magát a szolgálat alól, ha a mester beleegyezik, de csakis négy év leszolgálása után. De a mester sem el nem adhatja, sem meg nem válhat tőle, ha tanulója a négy esztendő le nem szolgálta. [...]

12.

Ha a tanuló meggondolatlanságból, vagy könnyelműségből megszökik mesterétől, köteles megtéríteni a mesternek mindazokat a kiadásokat és veszteségeket, amelyeket hibája folytán okozott neki, mégpedig úgy, hogy ennek és nem más mesternek a műhelyébe térhet vissza, ha a mester nem akar tőle megválni.

13.

Ha a tanuló a mester hibájából távozik mesterétől, ő maga vagy barátja menjen el a takácsok fejéhez és ezt jelentse be neki. A takácsok feje két héten belül hívassa magához a tanuló mesterét, feddje meg és mondja meg neki, hogy tartsa illő módon tanulóját, mint tiszteletben álló ember fiát, lássa el ruhával és lábbelivel. [...]

23.

Párizsban egy takács sem szőhet teljes [vég] posztót, csak úgy, hogy egyformán erősek a hosszanti és a vetülékfonalak, ha a szövet teljes szélességében legalább 1600 fonál van. [...] Különben öt sou büntetést fizet. [...]

26.

Minden posztószövetnek, bármilyen fajta is, legalább 7 negyed szélességűnek kell lennie, különben az említett büntetés jár érte. [...]

41.

A posztó készítésekor senki sem vegyítheti össze a valódi gyapjút a bárány gyapjával. Ha valaki mégis ezt teszi 10 sou büntetést fizet minden csomó után: ennek a fele a királyt, másik fele az atyamestert és az esküdteket illeti munkájukért és fáradozásukért. [...]

47.

[...] Az említett céh tagjai közül senki sem kezdheti a munkát napfelkelte előtt, különben a mester 12, a segéd 6 dénár büntetést fizet. [...]

48.

A takácsok éjszakai őrsége annyit jelent, hogy az atyamester és a takácsok 20 párizsi sou-t fizetnek a királynak minden éjszaka, amikor rájuk kerül az őrség sora; és 10 párizsi sou-t azoknak, akik ellátják. Ez az ő fizetésük, valamint a Kis- és a Nagyhíd őrségének a fizeté-

se, továbbá kötelesek a takácsok 60 főnyi őrséget állítani minden éjszaka, amikor rájuk kerül a sor.

49.

A takácssegédek hagyják abba a munkát, mihelyt a vecsernyére hívó harang megszólal [...]

Lespinasse et Bonnardot, Histoire générale de Paris. Paris, 1879. p.93-102.

Közli Európa és Közél-Kelet... i.m. 1/1. köt. 322-324. o.

A városok autonómiája nem jelentett természetesen védeltséget a belső vagyoni, társadalmi differenciálódás alapján fel-fellángoló harcokkal, a különböző erőcsoportok hatalmi monopóliumának kialakulásával szemben. Ez a helyzet nemegyszer veszélyeztette a város létét, külső ellenállóképességét.

Az alábbi dokumentum egyértelműen mutatja, hogy a szegények és a gazdagok a belső béke megteremtése érdekében konszenzusra törekedtek, mégpedig úgy, hogy a Nagytanácsba a kézműves lakosság is képviselést kapott, így lehetősége nyílt a városi ügyintézés ellenőrzésére, érdekeinek érvényesítésére.

Figyelemre méltó még a demokratikus eljárások technikájának részletes leírása, ami a manipulációk kiszűrésére való törekvés jó példája.

47.

Augsburg tanácsának döntése a város jogviszonyainak szabályozásáról (1363)

(Részlet)

Istennek nevében. Amen. Mi, Augsburg városának tanácsosai, azok is, akik ez idő szerint a Kistanácsnak, és azok is, akik ez idő szerint a Nagytanácsnak vagyunk tagjai ugyanabban a városban, és mi, a város gazdag és szegény lakosainak közössége, kik most azzal a szándékkal gyűltünk egybe, hogy tanácskozzunk a mi városunk, Augsburg ügyeiről, [...] abban egyeztünk meg, hogy a jövőben, annak megakadályozására, hogy Augsburg városának, de különösképpen annak megakadályozására, hogy megeshessék olyasmi, hogy bárki is – akárki legyen is az, legyen bár a Kistanács avagy a Nagytanács tagja, legyen bár gazdag vagy szegény – erőszakkal álljon a város élére, s erőszakos uralmat teremtsen vagy szándékozzék teremteni; tehát annak érdekében, hogy ilyesmi a jövőben ne történjék, de ne is történhessék meg, valamennyien így egyeztünk meg a nép többségével együtt, [...] hogy ti. mostantól kezdve, mindörökre, itt Augsburg városában a Kistanácsot minden esztendőben cserélni és változtatni kell, mégpedig Gyertyaszentelő boldogasszony ünnepét megelőző legközelebbi hétfői napon, az alant írt szabályok és jogi formák szerint; és pedig úgy, hogy az a 24 tanácsos, aki ez idő szerint benne van a Kistanácsban, s akik valamennyien augsburgi lakosok, jöjjenek össze a városházán a tanácssteremben a Gyertyaszentelő ünnepe előtti legközelebbi hétfői napon, s itt becsületesen különüljön el a régi tizenkettő az új tizenkettőtől sorshúzással vagy kockadobással; és az a tizenkettő, aki nyer közülük, akár kockadobással, akár sorshúzással, tegyen arra esküt a Nagytanács és a polgárok közössége előtt a szentekre, hogy ők ennek az Augsburg városának hűséges tanácsadói lesznek a Gyertyaszentelő

ünnepétől számított egy esztendőn át. Az a másik tizenkettő pedig, aki vesztett ez alkalommal, Gyertyaszentelő ünnepétől számított három egész éven át ne legyen tanácsossá választható; de ha azok a tanácsok, akik tanácsosok maradtak, tanácsadásra meghívják őket, mert szükségük van reájuk, akkor hívásukra jönniük kell, [...] Majd pedig az a tizenkettő, aki bent maradt a tanácsban vegyen maga mellé másik, tizenkét férfiút a leginkább köztisztetben álló és legokosabb városbeli polgárok közül; bele kell azonban esküszövegükbe venni – amely esküt akkor kell letenniük, amikor tanácsosokká lesznek –, hogy senkit sem vesznek maguk mellé szeretetből vagy barátságból, avagy bármiféle egyéb indítóokból, hanem csakis Augsburg városának hasznát és javát keresve; [...] És miután azok, akik bent maradtak a tanácsban, s egy esztendőn át ellátták tanácsosi teendőiket egészen Gyertyaszentelő ünnepéig, akkor nekik is távoznuk kell a tanácsból, és teljes három esztendőn keresztül ők sem lehetnek tanácsosok, de ugyanúgy be lehet majd őket a tanácsadásra szólítani, mint azt már megmondottuk. [...] És így kell minden esztendőben felcserélni és változtatni a tanácsot; s ezt a váltogatást mostantól kezdve mindörökre így kell megtenni mindaddig, amíg csak létezik ez a város. Továbbá: azt is tudja mindenki, hogy azok, akiket a tanács hozzájárulásával arra a célra vettek fel, hogy ebben a városban ők szedjék be az adót, azoknak minden esztendőben el kell számolniuk a beszedett adóval tizenkét tiszteletreméltó férfiú előtt, akiket a Kis- és a Nagytanács együttesen jelöl ki az elszámoltatásra; e tizenkettő közül hat legyen a Kistanácsból való és hatot a népközösség válasszon, hadd tudják meg a szegények is, a gazdagok is: hova került az ő adójuk. Továbbá: tudja meg azt is mindenki, hogy azok, akiket megtesznek e város polgármestereinek, évente kötelesek elszámolni az általuk bevett és kezelt kamatokról, tőkékről, adósságokról; a számadásnál legyen ott, és hallgassa azt meg hat tanácsos a Kistanácsból és a népközösségnek is hat küldötte, hadd tudják meg azt is a szegények s a gazdagok egyaránt: hova kerültek ezek a pénzek. [...] És mi mindnyájan, gazdagok és szegények, becsületes szándékkal letettük a bizonyoságtévő esküt a szentekre, hogy mi ezt a törvényt teljes egészében, úgy, amint leírtuk, városunk hasznára és becsületére, mostantól fogva mindörökre, szilárdan és teljes egészében, mint akaratunkkal megegyezőt, betartjuk; [...] és annak érdekében; hogy ezt a törvényt szó szerint, úgy, amint leírtuk és megalkottuk, mi is betartsuk, de utódaink is mindörökre, szilárdan és töretlenül megtartsák, leirattuk és elkészítettük ezt az oklevelet, amelyet azután megpecsételtünk Augsburg városának nagy pecsétjével, melyet ráfüggesztettünk, hogy tegye jogerőssé a leírtakat. Ezt az oklevelet pedig akkor adtuk ki, amikor a Krisztus születése utáni ezerháromszázadik és hozzá a negyvenedik esztendőt számláltuk, Szent Bertalan apostol ünnepének előestéjén (1340. aug. 23.).

Die Chroniken der deutschen städte,

Bd. IV. – Die Chroniken der schwäbischen Städte-Augsburg.

Leipzig, 1865. p. 129-131.

Közli Európa és Közel-Kelet... i.m. 1/1. köt. 301-303. o.

A személyében szabad jobbágyság megerősödése, a falusi árútermelés fellendülése lassanként kialakította a falusi közösségek (községek) a városiéhoz hasonló belső autonómiáját is. A falu életét érintő fontos kérdésekben a falugyűlések határoztak, s ezeket a határozatokat mint helyi törvényeket írásba is foglalták.

Az egyik itáliai község 1315. március 30-án hozott határozatából idézett részletek jól tükrözik a tulajdon védelmére való törekvés mellett a gazdaságilag indokolt természetvédelmet is. Mivel a korabeli erkölcsi felfogásra enged némileg következtetni, ezért érdemes odafigyelni arra a passzusra is, amely finom különbséget tesz a véletlen és a valószínűsíthetően szándékos károkozás között, hiszen a nappali kihágást az éjszakai összeg ötödével bünteti.

Itáliai község rendjéről

(Részlet)

A község terén, a Folgara-beli emberek általános gyűlésén határozták el ezeket a szabályokat, amelyeket mindenkinek be kell tartania.

Ha a közösség őre meglát valakit, amint állataival kárt okoz éjszaka a más legelőjén vagy szántóföldjén, 60 solidus büntetést fizet, ha nappal találják úgy 12 solidust fizet minden állata után.

Ha valakit a szőlőkben látnak meg juh, vagy kecskenyájjal 20 solidust fizet a nyájért, ha másutt találják 5 solidust.

Ha valaki nem az úton halad át a réteken, ökör vagy tehénfogattal 5 solidus büntetést fizet az állatok párja után.

[...]

Ha valaki kárt csinál vagy fát vág ki más tanyáján 5 solidusra büntetik minden tönk után.

[...]

Senki ne merjen vörösfenyőt kivágni tüzelőfának ezen a hegyen 5 solidus pénzbüntetés terhe alatt minden kivágott fa után.

[...]

Fonti di Storia Trentina. Documenti e registi.

Trento, 1829. p. 18-29.

Közli Európa és Közel-Kelet... i.m. 1/1. köt. 184-185. o.

Az egyházi művelődési monopólium megtörésére való törekvés ebben a korban egyre inkább összekapcsolódott a központosított monarchiák „szakemberszükségletének” megnövekedésével.

Az alábbi alapító levél figyelemre méltó részei azok, amelyek a Prágai Egyetem gazdaságilag is megalapozott autonómiájáról rendelkeznek, ami alapfeltétele a tudományok szabad művelésének. Az egyetemek autonómiái szerves részét képezték a nyugati típusú társadalomfejlődés sokdimenziójú autonómiáinak.

IV. Károly aranybullája a Prágai Egyetem alapításáról (1348)

Károly, Isten kegyelméből római király, [...] mindenkor a birodalom növelője, és Csehország [...] királya. Örökös tudomásul.

Szívünk vágyai és azon sürgős ügyek sorában, amelyek állandóan foglalkoztatják királyi elmélkedéseinket, főképp szellemük vágyódása késztet gondolkodásra és gondolatunk

élete különösen arra fordul, hogyan lehetne cseh királyságunkat [...] így előrelátásunk parancsából a mi korunkban bölcs férfiak sokaságával mesterségesen feldisznítani. Ennek azért kell megtörténnie, nehogy királyságunk hűséges lakosainak, akik szüntelenül éheznek a tudományok gyümölcseire, idegen országokban alamizsnáért kelljen könyörögniök, hanem hogy királyságunkban találjanak a vendéglátásra felkészített asztalt, és hogy azok, akik kitűnnek velük született értelmi képességeik szellemes mivoltával, műveltek legyenek a tudományok ismerete révén és nemcsak hogy ne kényszerüljenek, hanem fölöslegesnek is tarthassák, hogy a tudományok megszerzése érdekében bejárják az egész világot, idegen nemzetekhez zárandokoljanak, vagy, hogy óhajuk kielégítést nyerjen, ismeretlen országokba kolduljanak, hanem, hogy éppen dicsőségüknek tartsák, hogy másokat hívhatnak meg idegenből a kellemes illatra és az ilyen jótéteményben való részesülésre. [...]

Ezen az egyetemen lesznek valamennyi kor doktorai, magisterei, és diákjai, és jelentős birtokokat ígérünk nekik, azoknak pedig, akiket erre méltónak találunk közülük, királyi ajándékokat adunk. Azt akarjuk, hogy bármelyik kar doktorai, magisterei és diákjai, mind együtt és mindegyik külön, bárhonnan is jöjjenek, felségünk különös védelme és oltalma alatt legyenek mind érkezésükkor, mind itteni tartózkodásuk alkalmával, és hasonlóképpen, amikor elmennek; készek vagyunk mindegyiknek biztos kezességet adni, hogy mindenkinek és mindegyiküknek, aki ide akarna jönni, bőkezűen megadjuk mindazokat a privilégiumokat, kiváltságokat és szabadságokat, amelyeket akár a párizsi, akár a bolognai egyetemen a doktorok és diákok királyi hatalomból használni és élvezni szoktak, és hogy gondoskodunk arról, hogy ezeket a szabadságokat mindenki és külön minden egyes sértetlenül megőrizze. [...]

V. Chalonpeacky, L'université Charles à Prague.

Prague, 1948. pp. 141-142.

Közli Európa és Közel-Kelet... i.m. 1/2. köt. 801-802. o.

50.

Luther Márton

A búcsú hirdetése és a búcsúlevelek árusítása során egyre több tévtant hirdettek az egyházi szónokok, szaporodtak a visszaélések. A szászországi születésű Luther Márton (1483-1546) fel-emelte szavát a búcsúkkal összefüggő téves nézetek és visszaélések ellen. 95 tételt állított össze, s azokat 1517. október 31-én az ügyben illetékes püspököknek, majd másoknak – néhány teológusnak – megküldte. Ez utóbbiak kinyomtatták és terjesztették a tételeket, amelyek nagy hatást váltottak ki Németországban. Luthert bíróvádi eljárás alá vonták Rómában, de ő újabb vitairatokat jelentetett meg, köztük „A német nemzet nemességéhez a kereszténység állapotának megjavításáról” című vitairatot (1520). Ezzel egyidejűleg X. Leó pápa „Exurge Domine...” kezdetű bullájában elvetette a lutheri tanítást, elrendelte az iratok megsemmisítését és Luthert kiközösítéssel fenyegette meg.

Részletek a 95 tételből

1. A mi Urunk és Mesterünk Jézus Krisztus azzal, hogy azt mondotta: „Tartsatok bűnbánatot” (Mt 4,17), azt akarta, hogy a hívők egész élete bűnbánattartás legyen.

2. Ez a szó: penitencia – nem a szentségi penitenciára vonatkozik, amely a pap előtt elvégzett gyónásból és az általa kiszabott elégtételből áll. [...]
5. A pápa nem enged és nem is engedhet el semmiféle büntetést, csak azt, amit vagy maga vagy a kánonok rendelkezése alapján kiszabott.
6. A pápa nem bocsáthat meg egy vétket sem, legfeljebb kihirdeti és megerősíti az Isten bocsánatát; vagy pedig bocsánatot oszt bizonyos, az ő hatáskörébe tartozó esetekben, s aki ezt nem ismeri el, annak vétke tartozása éppenséggel megmarad. [...]
8. A penitenciális törvények csakis az élőkre vonatkoznak, s ezek alapján nem szabad a holtakat semmiféle büntetéssel sújtani. [...]
11. Azt a konkolyt, mely szerint a kánoni vezeklés tisztítótüzi büntetéssé változik, nyilvánvalóan akkor vetették el, amikor a püspökök aludtak. [...]
20. A pápa tehát „az összes büntetések elengedése” alatt csak az általa kiszabott összes büntetést érti, nem pedig általában mindent.
21. Ennélfogva tévednek azok a búcsúhirdetők, akik azt tanítják, hogy a pápa búcsúja az embert általában minden büntetés alól feloldja és üdvözíti. [...]
27. Emberi tanokat prédikálnak azok, akik azt mondják, mihelyt a fillér csengő hangot ad a ládában, a lélek kiszabadul a tisztítótűzből. [...]
32. Aki úgy gondolja, hogy búcsúlevelekkel biztos lehet üdvössége felől, az örökké kárhozott lesz tanítómestereivel együtt. [...]
36. Mindegyik keresztény – ha őszinte bánata van – elnyeri minden büntetése és bűne elengedését, és ez búcsúével nélkül is megilleti. [...]
43. Meg kell tanítani a keresztényeket arra, hogy aki adakozik a szegényeknek vagy kölcsönad a szűkölködőknek, jobban teszi, mintha búcsút kérne. [...]
45. Meg kell tanítani a keresztényeket arra, hogy aki lát egy szűkölködőt és ennek ellenére a pénzét búcsúra adja, nemhogy nem nyer bűnbocsánatot a pápától, hanem ezzel kihívja maga ellen Isten haragját. [...]
47. Fel kell világosítani a keresztényeket, hogy a búcsúvásárlás nem kötelező, hanem önkéntes dolog. [...]
50. Meg kell mondani a keresztényeknek, hogy ha a pápa tudna a búcsuprédikátorok kufárkodásáról, inkább hamuvá égettetné a Szent Péter-székesegyházat, semmint eltűrné, hogy juhait bőréből, húsából és csontjaiból építtessék fel. [...]
62. Az egyház igazi kincse Isten dicsőségének és kegyelmének legszentebb evangéliuma. [...]
65. Ezért alkotják az evangélium kincseit a hálók, amelyekkel hajdanában a gazdag embereket halásszák.
66. A búcsú kincseit viszont azok a hálók alkotják, amelyekkel most az emberek gazdagságát halásszák. [...]
79. Azt mondani, hogy a búcsúkereszt a pápa címerével díszítve és a templomokban felállítva ugyanolyan értékű, mint Krisztus keresztje, istenkáromlás. [...]
81. Az ilyen vakmerő búcsuprédikáció miatt van az, hogy még tanult emberek is nehezen tudják a pápa iránti kötelei tiszteletet megvédeni a világiak gyalázkodó beszéde vagy legalább agyafúrt kérdései ellen.
82. Például: Miért nem üríti ki a pápa a tisztítótűz tisztán a szent szeretet vágyából és a lelkek legfőbb szükségleteinek kielégítése érdekében – ez csak igazán méltányos ok lenne számára! – ha számtalan lelket megvált a Péter-templom építésére adott átkozott pénz miatt, tehát egy ilyen kevésbé súlyos ok kedvéért?
86. Hasonlóképpen: Miért nem építi fel a pápa, akinek vagyona ma fejedelmibb, mint a leggazdagabb pénzfejedelmé, inkább a saját pénzéből, mint a szegény hívők pénzéből legalább ezt az egy Szent Péter-templomot? [...]
94. Buzdítani kell a keresztényeket, hogy fejüket, Krisztust, büntetések, halál és poklokon keresztül iparkodjanak követni.

95. És tehát, több bizalmat helyezzenek abba, hogy sok szorongatás által menjenek be a mennyek országába (ApCsel 14,22) mint azzal a vigasztalással: „Nincs semmiféle veszély”.

1517. évi tézisek. Schuster Quellenbuch I/II. 92-93. o.

Közli dr. Szántó Konrád,

A katolikus egyház története i.m. 573-574. o.

Luther 1520-ban írt nagy reformáló és vitairata

(Részlet)

“A hallgatás ideje elmúlt, és eljött a szólásé”, ahogy a Prédikátor mondja. A kereszténység helyzetét illetően szándékunk szerint néhány dolgot összegyűjtöttem, hogy azt a német nemzet keresztény nemessége elé tárjam: vajon akar-e az Isten a világiak által egyházán segíteni; mivel a papi rend, amelynek joggal ez lenne a kötelessége, teljesen nemtörődömmé vált. Isten segítsen bennünket, hogy ne a mi, hanem egyedül az ő tetszését keressük. Ámen!

Wittenberg, az ágostonrendiek zárdája Keresztelő Szent János estéjén 1520-ban.

A legfenségesebb és legnagyobb hatalmú császári Fenségnek és a német nemzet keresztény nemességének.

D. Luther Márton

Kegyelem és erősség előbb az Istentől! Legfenségesebb és legkegyelmesebb Urak!

Nem pusztán merészség vagy vétek az oka annak, hogy én, a magányos és szegény ember merészelek az Önök nagy Méltóságához szólani. A kereszténységet mindenütt, főként azonban a német országokban sanyargató bajok, a nem csupán engem, hanem mindenkit megmozgató és kiáltásra, valamint segélykérésre indító nehézségek arra kényszerítettek, hogy szóljak és könyörögjek, ha Isten valakinek meg akarná adni a lelket, nyújtsa kezét a nyomorúságos nemzet felé. [...]

Azért engedjék meg, hogy Isten félelmében bölcsen cselekedhessünk! Minél nagyobb az erőszak, annál nagyobb a szerencsétlenség ott, ahol nem istenfélelemben és alázatban cselekszenek. Ha pápák és a rómaiak eddig az ördög segítségével a királyokat egymásba gabalyították, azt is megtehetik, ha az Isten nem segít, hogy még a hatalmukat és tudományukat is leigázásunkra használják.

A Rómában székelők nagy sietséggel hármast falat vontak maguk köré, amellyel eddig sikerült magukat megvédeniök, úgyhogy senki sem reformálhatta meg őket. Ennek következménye a kereszténység rettenetes hanyatlása lett. Először: ha a világi hatalom részéről érte őket támadás, azt állították, hogy annak semmiféle joga sincs fölöttük, hanem ellenkezőleg az egyházi hatalom áll a világi fölött. Másodszor: ha a Szentírással akarták őket megbüntetni, ellenvetésül azt hozták föl, hogy a Szentírás magyarázata egyedül a pápát illeti meg. Harmadszor: ha a zsinattal fenyegették meg őket, azt válaszolták, a zsinatot senki más nem hívhatja össze, csak a római pápa. Ők tehát a három pálcát titokban ellopják tőlünk, hogy ne tudjuk őket megfenyíteni, és e hármast fal biztos fedezéke mögé bújva mindenféle gonoszságot és gátságot űztek, amelyet saját szemünkkel látunk. És amikor szükségessé vált a zsinat összehívása, az ebből származó veszélyt már jóval előtte azzal védték ki, hogy a fejedelmeket esküvel arra kötelezték, hogy őket meghagyják eddigi helyzetükben és elismerik: a pápa gyakorol hatalmat a zsinat minden rendelkezése fölött;

emiatt tehát teljesen mindegy, vannak-e, vagy nincsenek zsinatok, eltekintve attól, hogy álarcban és szemfényvesztéssel ott is megcsalnak bennünket. Sőt rettenetesen féltik a bő-
rüket az igazi, szabad zsinattól, 's a királyokkal meg fejedelmekkel – őket megfélemlítve –
azt hitették el: Isten elleni véték lenne, ha nekik nem engedelmeskednének minden ilyesfé-
le csalfa és ravasz aljasságokban.

Segítsen bennünket az Isten, és azon harsonákból adjon egyet, melynek hangjára Jeri-
kó falai leomlottak, hogy ezeket a szalma és papír falakat elfújhassuk, a keresztény fenyí-
tékeket a bűnök megbüntetésére felhasználhassuk, és az ördög cselét, valamint csalárdsá-
gát napvilágra hozva, magunkat is büntetve önmagunkat megjavítsuk, és Isten kegyét
visszaszerezzük.

Luther. Ausgewählt von Karl Gerhard Steck.

Eingeleitet von Helmut Gollwitzer.

Fischer-Bücherei Nr. 76., Frankfurt-Hamburg 1955. 47-50. Läßle Kirchengesch in Dok 221-222. o.

Közli dr. Szántó Konrád,

A Katolikus egyház története i.m. 575-576. o.

Kislexikon

agonisztikusok

l. donatisták

anatéma

(görög szó: megátkozott, latinul 'excommunicare' igével = kiközösítés) A legnagyobb katolikus egyházi büntetés, amellyel valakit kizárnak a hívek közösségéből, és az egyház minden javától megfosztanak.

angyalok

(a görög *angelosz*, 'küldött' szóból) Tiszta szellemek, akiket az Isten teremtett. A IV. lateráni zsinat óta (1215) bibliai igazság, hogy léteznek tiszta szellemek.

Alkuin (735–804)

Nagy Károly bizalmas tanácsadója, az aachen-i udvari iskola vezetője, a korai középkor kiváló tudósa.

apologetika

A teológia egyik ága, feladata a hit és a teológia megalapozása (hittan), valamint a hitvédelem. Az apologetika a vallásokat *igaz és hamis* vallásokra osztja.

apostolok

Krisztus által kiválasztott 12 tanítvány (társak és tanúk).

arianizmus, ariánus

Ókeresztény eretnecség, alapítója Arius (+336), aki 318-tól kezdve azt hirdette, hogy a fiú nem egylényegű, csak hasonló lényegű az atyával, ezért csak átvitt értelemben nevezhető istennek. E tanítást a niceai zsinat 325-ben elítélte. Az arianizmus különösen gyorsan terjedt az ún. barbár népek körében egészen a 7. századig.

Augustinus, Aurelius (Szent Ágoston, 354-430)

Ókeresztény filozófus és teológus, hippói püspök (É-Afrika), a *patrisztika* legkiemelkedőbb képviselője. Apologetikai írásaiban védi a katolicizmust, a manicheizmus (gnoszticizmus), a donatisták és a pelagianizmus ellen.

avignoni „fogság”

A pápák hetven évig tartó (1307-1377) avignoni tartózkodása. A középkori pápaság és császárság közötti hatalmi és investitúra-harc során a francia nemzetiségű pápák székhelyüket Avignonba tették át, miközben a francia királyok politikáját szolgálták, elvesztették tényleges hatalmukat a Pápai Állam felett.

bibliai világgép

A világmindenség három részre oszlik: a *felső világra*, vagyis az égre, ahol Isten lakozik, az *alsó világra*, vagyis a Földre, amely az emberek lakóhelye, és a *Föld alatti régiókra*, amely az elhunytak számára készült. A Föld – a világ középpontja – olyan mint egy lapos tányér, amely hatalmas óceán közepén nyugszik, amelyből kiemelkedett. A kereszténység világméreteken történő elterjedésével egyre kevesebb lehetőség adó-

dott ettől eltérő világkép tanítására. Csak *Kopernikusz*, *Kepler* és *Galilei* munkássága nyomán (16-17.sz.) hódított teret a *tudományos szemlélet* a Biblia által szentesített, *lát-szat szerinti világkép* ellenére.

bíboros

A középkor elején kialakult egyházi méltóság és cím (vezető lelkészek), ők választották Róma püspökét, azaz a pápát (szervezeti keretük a „Szent Kollégium”).

Szent Bonifác (eredeti neve: Winfrid, +754)

A német nép apostola, elsősorban Hessenben és Thüringiában hirdette az evangéliumot, püspökségeket létesített, több reformzsinat szervezője.

bullá

Fontos egyházi ügyben kibocsátott ünnepélyes pápai nyílt levél (aláírója soha nem a pápa).

bűn

Az isteni szeretetnek (a Krisztusban megjelenő isteni tervnek) visszaautásítása azáltal, hogy az ember bezárkózik önmagába.

circumcelliók

l. donatisták

ciszterciták

A Benedek-rend 12. században létrejött reformált ága. Magyarországon 1142-ben telepedtek meg, központjuk Zirc lett.

Cluny

A 10. században a franciaországi cluny kolostorból meginduló vallásos mozgalom – aszketikus hullám -, amely az egész nyugati kereszténység arcát megváltoztatta. A mozgalom lényege a világ megvetése (tempus mundi).

Cyprianus

Karthágó püspöke, 258. szeptember 14-én szenvedett vértanúhalált.

Dante Alighieri (1265-1321)

A középkori szellem nagy feltalálója. Fő műve a *Commedia*.

diakonia

(a görög 'szolgálat' szóból) A *diakonátus* a közösségért végzett szolgálat az anyagi ügyintézés terén, a hitoktatásban és bizonyos liturgikus tevékenységben (pl. az evangélium felolvasásában). Olyanok is megkaphatják, akik nem kívánnak papként működni.

didaskália

Eredetileg görög nyelven íródott tanítás valószínűleg 230-240 körül, szerzője az egyház ősi hagyományát kívánja írásba foglalni, erről tanúskodik könyve teljes címe is.

dogma

(a görög 'dokeó' szóból, jelentése: „az, ami igaznak, eldöntöttnek tűnik”) Olyan igazság adott megfogalmazása, melyet abból a meggyőződésből kell elfogadni, hogy megtalálható a kinyilatkoztatásban, és az egyház hívő elfogadást várva a hívek elé adja (pl. ilyen a zsinati döntés, amely „definiált”).

donatisták

Donatus afrikai püspök hívei, akik a IV. században jelentős *eretnekséget* alkottak, tanításuk szerint a *szentségek* hatása az azt kiszolgáltató erkölcsi tisztaságától függ, a hozzájuk tért keresztényeket újakeresztelték, szembekerülve a császársággal összefonódó egyház hivatalos tekintélyével.

egyházmegye

(a görög 'dioikészisz' szóból, jelentése: „egy adott helyen lakni”) Az a körülhatárolt részegyház, melynek élén a pápától kinevezett püspök áll, aki „Krisztus helyettese” és betölti az „apostolutód” tisztét.

egyházi rend

Az a szentség, amely az egyház egyes tagjait sajátos feladatokra „rendeli” az evangélium szolgálatában a pápa irányítása alatt, aki tekintélyét Krisztustól kapta.

enciklika

Pápai körlevél, amelyet a pápa rendszerint a világ összes püspökeihez intéz, hogy eligazítást adjon a katolikusok számára aktuális társadalmi, politikai és tudományos kérdésekben.

ereklye

Vértanúk vagy szentek testének maradványai.

eretnekség

(a görög *hairezisz* ‘válogatás’ szóból) Az egyház által hirdetett igazságoktól eltérő vélemény, eltávolodás a katolikus hitigazságtól.

eucharisztika

(a görög ‘hálaadás’ szóból) Mindenekelőtt hódolat és köszönet Istennek jótéteményeért. Kettős jellegű szentség: (1) Krisztus utolsó vacsorájának megújítása, (2) áldozat, Krisztus a kenyér és a bor színe alatt áldozta fel testét és vérért az emberiség megváltásáért és üdvösségéért.

Eusebius, Hieronymus (Szent Jeromos, 347 k.-420)

A keresztény ókor nagy szentírástudója, persbyter kiemelkedő műve: „A kiváló férfiakról”.

Euszebiosz, Caesareai (kb. 265-340)

Óskeresztény egyházi író, püspök, Constantinus császár bizalmasa.

VII. Gergely pápa (1073-1085 között)

(eredeti neve: Hildebrand) A reformpápák kiemelkedő alakja, a „*Dictatus Papae*” c. gyűjteményben 27 tömör mondatba foglalta a pápák jogigényeit.

gyónás

(a latin *confessio a confiteri* ‘bevallani, elismerni, kinyilvánítani’ igéből) Helyesebb bűnbánatnak vagy kiengesztelődésnek nevezni, mivel magában foglalja a bűn miatt érzett fájdalmat és az engesztelés szándékát.

feltámadás

Jézus feltámadása húsvét hajnalán és a holtak feltámadása az idők végeztével, követve Krisztust, „az elsőszülöttet a halottak közül” (Szent Pál nyomán). A kereszténység hitalapja.

Assisi Szent Ferenc (1182-1226)

A középkor legnagyobb szentje, három rend alapítója (férfiak, nők és a világban élők – ferencesek – számára). Teljes szegénységet vállalt, halála után két évvel IX. Gergely pápa avatta szentté. Életrajza a késői utódokban is maradandó visszhangot keltett.

házasság

A II. lateráni zsinat óta (1139) szentség, amely a házassági szerződés természetes intézményét természetfeletti síkra emeli (a szentség kiszolgáltatói is maguk a házastársak).

hit

(a latin *fides*; ‘bizakodás, bizalom’ szóból, megfelel a görög *πιστις* szónak, azaz ‘igaznak tartott kijelentések elfogadása’) A hit nem belátásra vagy ésszerű bizonyításra támaszkodik, hanem a Krisztus és az apostolok tanúságába vetett bizalomra, melyet a hagyomány közvetít számunkra.

hitvallás

Azoknak az igazságoknak személyes vagy közösségi megvallása, melyeket a hívő ember hittel elfogadott.

hitvallási szövegek

A keresztény hit rövid foglalatjai (credo, a hitvallás első szavából), a liturgiában vagy éneklük, vagy mondják. Két ismert változata: az apostoli hitvallás és a niceai – konstantinápolyi hitvallás.

III. Ince pápa (1198-1216)

A középkori egyház legnagyobb tekintélyű egyénisége, a theokratikus világhatalmi igény teológiai megalapozója.

inkvizíció

A 13. sz. elején kialakított egyházi bírói intézmény, amely az eretnekek felkutatására és megbüntetésére jött létre, 313 után a kereszténység egyházi törvényei már állami elismerésben részesültek, egyes esetekben az állami törvény erejével rendelkeztek, s így megszegőit az állam is büntette (1252-től IV. Ince pápa engedélyével a kópátot is alkalmazták).

investitúra-harc

A középkori pápaság és császárság hatalmi versengése, a 13. sz. derekán a diadal-maskodó pápaság hozzáfogott egy *keresztény világbirodalom* kiépítéséhez (Respublica Christiana).

Jézus Krisztus

(a Jehosua/Jahve (segítség) héber és a Khriosztosz (felkent) görög szóból) A keresztény hagyomány szerint a *kereszténység* alapítója az *Isten* által megígért és a zsidók által várt Messiás, aki mint Isten egyszülött fia, a második isteni személy (I.: Szentháromság), életével, szenvedésével és halálával megváltotta az emberiséget.

katekézis

Az apostoli tanítás oktatása.

katekizmus

(a katekumen „a keresztiséget megelőző oktatásban részesülő” szóból) A keresztény életszabályokat és a tanítást tömören összefoglaló könyv.

katolikus

A kifejezést először Antiokhiai Szent Ignác használja (110), jelentése ‘egyetemes’, mind földrajzi, mind vallási, kulturális és teológiai értelemben. Később Szent Ágoston gazdagította a kifejezést, amely a reformáció után a római egyház kizárólagos megnevezése lett.

kánonjog

Azon előírások összessége, amelyek a személyek és közösségek kölcsönös kapcsolatát, valamint a javak kezelését és használatát szabályozzák az egyház kebelében. (Kánonjogi kódex)

karizma

(a görög kharisz, karizma, ‘kegy, kegyelem’ szóból) Rendkívüli kegyelmi ajándék, Isten nyújtja az egyes embernek, az egész hívő nép javára (prófécia, nyelveken való beszéd, csodatevő hatalom).

kegyelem

(a latin gratia, ‘kegy’ szóból) Teljesen ingyenes isteni ajándék vagy jóindulat. Az ember lényéhez tartozó belső készség, amelyet azonban Isten különleges jóindulata megemelhet, hogy alkalmassá váljék az üdvösség szempontjából érdemszerző cselekedetekre. A katolicizmuson belül éles teológiai viták övezik (keresse az isteni kegyelem és az ember szabadsága közötti viszony pontos meghatározását).

Klérus

Olyan egyházi tagok megnevezése, akik sajátos megbízást kaptak a közösségben, a kisebb rendektől (lektor, akolitus) a különleges szertartással közvetített nagyobb ren-

deken át (diakónus) egészen a pap- és püspökszentelésig, amely a papság teljességét közvetíti. A klérus a „szerzetes papságra” és a „világi papságra” oszlik.

kereszténység

Világvallás, amelynek első gyülekezetei az i.sz. i. sz. közepe táján keletkeztek Palesztinában, amelyek a *páli fordulat* kapcsán egyházzá szerveződtek.

keresztés

A keresztény beavatás szentsége, amelyet vagy vízbe merítéssel vagy a keresztelendő vízzel történő leöntésével szolgáltatnak ki. Kettős értelmű: (1) Krisztus egyházába való bevezetés, (2) Krisztus üzenetének elfogadása a hit által.

keresztes háborúk

A pápaság hódító háborúi hármasság célkitűzés jegyében: a VII. században a mohamedánok által elfoglalt Palesztina visszaszerzése, a mohamedán terjeszkedés megállítása és a kettőszakadt kereszténység egyesítése.

konklávé

(a latin *clavis* ‘kulcs’ szóból, „kulcsra zárt hely” értelemben) A bíborosok gyülekezete pápaválasztás céljából, a külvilágtól elzárva.

közösség

(a görög *koinónia* szóból) Bensőséges részesedés Izrael és Krisztus lelki örökségében.

laikus

(a görög *laosz* ‘nép’ szóból) Olyanok, akik szent cselekményen vesznek részt, „aki fel van szentelve”.

lovagrendek

A keresztes háborúk időszakában a zarándokok védelmére, illetve általában katonai feladatok ellátására alakult szerzetesrendek (templomosok, johanniták, német lovagrend).

Luther Márton (1483-1546)

A reformáció megindítója és németországi válfajának vezéralakja, az evangélikus egyház és tanrendszer megalapozója.

Mária

A názáreti Jézus édesanyja. Definíált hittétel, hogy Mária Isten anyja, mivel Krisztus, akinek életet adott, Isten, egylényegű az Atyával és a Szentlélekkel (niceai zsinat: 325). Istenszülő (epheszoszi zsinat: 431).

Mária-dogmák

A Szűz Máriáról alkotott hittételek, amelyek a katolikus egyház és az ortodox egyházak Mária-kultuszának a teológiai alapjául szolgálnak (a dogmatika egyik ága: *mariológia*).

megtestesülés

A logosznak, vagy Isten Igéjének, a Szentháromság második személyének misztériuma, aki magára vette az emberi természetet (a történelemben ez a misztérium a Jézus Krisztus nevet viseli).

mise

Az eucharisztia liturgikus ünneplése (áldozati jellege van). A szentmisét maga Krisztus alapította az utolsó vacsorán.

niceai-(nikaiai) zsinat (325)

Az ókeresztény kor első egyetemes püspöki gyülekezése, mely a Jézus Krisztus személyéről és természetéről vallott eltérő nézetek egyesítését tűzte ki célul, s hivatalos tanítássá tette *Krisztus Istenségét*, a Fiúnak az Atyával való egylényegűségét és örök-kévalóságát (l. még: Szent-háromság).

oltár

A kultusz központi szent helye, itt ünneplik az eucharisziát.

ördög

(a görög diabolosz szóból, jelentése: „az, aki elválaszt, ellentétet támaszt”) Az ördög azon van, hogy megtörje az ember egységét Istennel, embertársaival, önmagával. Ő a gonosz szellem.

parancsok

Azok az isteni előírások, amelyeket Isten a Sinai hegyen adott Mózesnek (A Biblia nyelvén: a „Tíz ige”).

Pál apostol (korábbi nevén Saul)

Az őskereszténység kiemelkedő egyénisége, a páli fordulat vezéralakja, életrajzi adatait az *Apostolok cselekedetei* és az ún. *páli levelek* tartalmazzák. A *Paulinizmus* gyökereken átalakította az első keresztény gyülekezetek életét: rá kellett döbbsenniük, hogy a *végkatasztrófa* nem jön a várt gyorsasággal, a kereszténység e fordulat során szakított zsidó gyökereivel, feladták a hatalommal való kezdeti ellenállásukat.

pápa

(a görög papasz, 'atya' szóból) Régen minden papot és püspököt így szólítottak, a keleti egyházban máig él a gyakorlat. A nyugati egyházban Róma püspökének, Péter utódjának kizárólagos megnevezésévé vált (firenzei zsinat 1439).

plébánia

(a görög paroikia, 'házcsoport' szóból) Az egyetemes katolikus egyház alapsejtje egy adott területen.

pokol

(a latin inferum jelentése: „föld alatti hely”) A teológia úgy állítja be, mint az ember, a halhatatlan lélek állapotát, helyzetét Istennel szemben, miután szándékosan és tartósan visszautasította az isteni szeretetet és kegyelmet.

püspök

Az egyházi hierarchia legmagasabb foka.

szkizma

(a görög szkhizma, 'megoszlás', 'szakadás' szóból) A keresztény közösségen belül létrejött szakadás (az egyház történelme bővelkedik szakadásokban, közülük a legsúlyosabb és legtartósabb a keleti egyházszakadás (866 és 1054), a reformáció (1520: X. Leó elítéli Luthert), az ágostai hitvallás (1530), valamint az anglikánok elszakadása (1534). A nyugati egyházszakadás VII. Kelemen pápa avignoni tartózkodásával kezdődött (1378) és 1417-ben fejeződött be.

szent

A hit és a keresztség révén az ember megtisztul a bűntől és Krisztusban részesül Isten szentségében. A kegyelem közvetítője.

szentek

A katolikus és az ortodox egyházak tanítása szerint tágabb értelemben azok a lények (angyalok) vagy elhunyt emberek, akik Isten környezetében, a mennyországban élnek, szűkebb értelemben: az egyház ítélete alapján szentté avatott (kanonizált) elhunytak.

Szentháromság

Keresztény *dogma*, mely szerint az egy és ugyanazon isteni természetet (lényeket) három személy, az *Atya*, a *Fiu* és a *Szentlélek* birtokolja, ekként bár ugyanaz az Isten, e fenti három személy egymástól mégis különböző, akik azonban minden tökéletességgel végtelen fokban rendelkeznek. A dogma fogalmi rendszerbe ötvözése és kifejtése *Augustinus* nevéhez fűződik.

szentségek

A keresztények szent cselekményei, amelyek révén a hit szerint az ember különleges isteni kegyelemben részesül. A katolikus egyház és az ortodox egyházak szentségei: *keresztség*, *bérmálás*, *oltáriszentség*, *gyónás* (bűnbánat), *betegek szentsége*, *papi rend*, *házas-*

ság szentsége. A protestáns egyházak két szentsége: keresztség, oltáriszentség (úrvacsora).

szerzetesrend

A hívek kisebb-nagyobb csoportja, akik engedelmesség, személyiségi és tisztasági fogadalmukkal egy családot alkotnak, amelyet az alapító hívott életre (saját szabályzat-tal -regula- és céllal rendelkeznek). Három nagy ága van: kanonokrendek, monasztikus rendek, kolduló rendek.

Talmud (Tanítás)

Az ószövetségi Szentírás befejezése után keletkezett zsidó teológiai írások gyűjtőneve, főleg a Mózes könyveire vonatkozó vallásjogi tanokat tartalmazza.

Aquinói Szent Tamás (1225-1274)

A középkor legnagyobb bölcselője és hittudósa, a középkor teológiáját ő fejtette ki a legtökéletesebben, életművének fő alkotása a három részes Summa Theologica.

teológia

Valamely vallás tudományos igénnyel fellépő, logikai formába öntött tanrendszere. A keresztényeknél elsősorban azoknak a tételeknek összessége, melyeket a keresztény embernek hinnie kell (hittudomány).

Theodosius (Nagy, 379-395)

Ő és társcsászárai törvényekkel a katolikus vallást és egyházat a birodalom kizárólagos uralkodó egyházának és vallásának ismerték el.

tisztítóhely

A „végső cél”, azaz az eszchatológia fogalomköréhez tartozik (hely és tisztulási állapot). A halál után „Krisztus ítélőszéke elé” áll az ember, ahol életének minden részlete napvilágra kerül. Ha tudatosan és szándékosan elutasította Istent (halálos bűn), kárhozatra kerül (l.: pokol), ha viszont Isten felé tart, örök boldogságban lesz része.

zsinat

(a latin concilium 'összejövetel', 'gyülekezet' szavakból) Az egyház püspökeinek egybehívott gyülekezete. Különbőféle szintű zsinatok lehetségesek. Az egyetemes zsinat a pápával egységben a legmagasabb egyházi tekintély (a tévedhetetlenség kiváltsága)val rendelkezik a hit, a szentségek és az egyházfegyelem tekintetében).

*

A nyugati és keleti (ortodox) keresztény civilizáció c. fejezetben használt rövidítések

Ótestamentum: **Móz.** = Mózes I-V. könyve, **Péld.** = Példabeszédek, **Kir.** = Királyok I-II. könyve, **Krón.** = Krónika I-II. könyve, **Jer.** = Jeremiás próféta könyve, **Jón.** = Jónás próféta könyve

Újtestamentum: **MT.** Máté Evangéliuma (a továbbiakban: **Ev.**), **Márk.** = Márk Ev., **Lk.** = Lukács Ev., **Jn.** = János Ev., **A(p)Csel** vagy **Csel.** = Az Apostolok Cselekedeteiről írt könyv

Pál Apostol levelei: **Róm.** = a Rómabeliekhez, **Kor.** = a Korinthusbeliekhez I-II., **Gal.** = a Galátziabeliekhez, **Ef.** = Efézusbeliekhez, **Fil.** = a Filippibeliekhez, **Kol.** = a Kolossébeliekhez, **Thess.** vagy **Tessz.** = a Thessalonikabeliekhez I-II., **Tim.** = Timótheuszhoz I-II., **Tit.** = Titushoz, **Fil.** = Filemonhoz

Időrendi táblázat

K.e. 6-4	Jézus születése
Kr.u. 30	Jézus Krisztus halála és feltámadása
92	Domitianus egyházüldözése
251	Karthagói zsinat az egyház egységéről
313	a milánói ediktum (törvényesnek ismeri el a kereszténységet)
325	a niceai zsinat
432	Szent Patrik megtéríti Írországot
500	Klodvig frank király megkeresztelkedése
800	Nagy Károlyt császárrá koronázzák
1054	szakítás a görög egyház és Róma között
1099	az első keresztes hadjárat
1106-1125	az investitúra harc tetőpontja
1122	a wormszi konkordátum
1147	a második keresztes hadjárat
1189	a harmadik keresztes hadjárat
1202-1204	a negyedik keresztes hadjárat
1228	az ötödik keresztes hadjárat
1248	a hatodik keresztes hadjárat
1270	a hetedik keresztes hadjárat
1309-1377	a pápák Avignonban
1398	Husz János fellép nézeteivel
1517	Luther Mártonigs tételeinek kifüggesztése Wittenbergben
1531	VIII. Henrik életre hívja az anglikán egyházat
1533	Kálvin csatlakozik a reformációhoz
1539	a jezsuita rend megalakulása
1554-1563	a tridenti zsinat
1572	a Szent Bertalan éj

Irodalom

Európa és Közel-Kelet IV-XV. század. Középkor I/1-2. kötet. Egyetemes történeti szöveggyűjtemény. (Szerk.: Sz. Jónás Ilona, Tankönyvkiadó, Bp., 1978.)

Dr.Szántó Konrád O.F.M.: A katolikus egyház története. Az egyháztörténet forrásai. (Ecclesia, Bp., é.n., III. kötet.)

A korai középkor. (Corvina Kiadó, Bp., 1988.)

Ignazia Maria Angelini: A katolicizmus. (Gondolat-Szent Gellért Kiadó, Bp. – Szeged, 1991.)

Aurelius Augustinus: Vallomások. (Gondolat Kiadó, Bp., 1987.)

Helmuth von Glasenapp: Az öt világvallás (Gondolat Kiadó, Bp., 1975.)

Blaise Pascal: Gondolatok. (Gondolat Kiadó, Bp., 1978.)

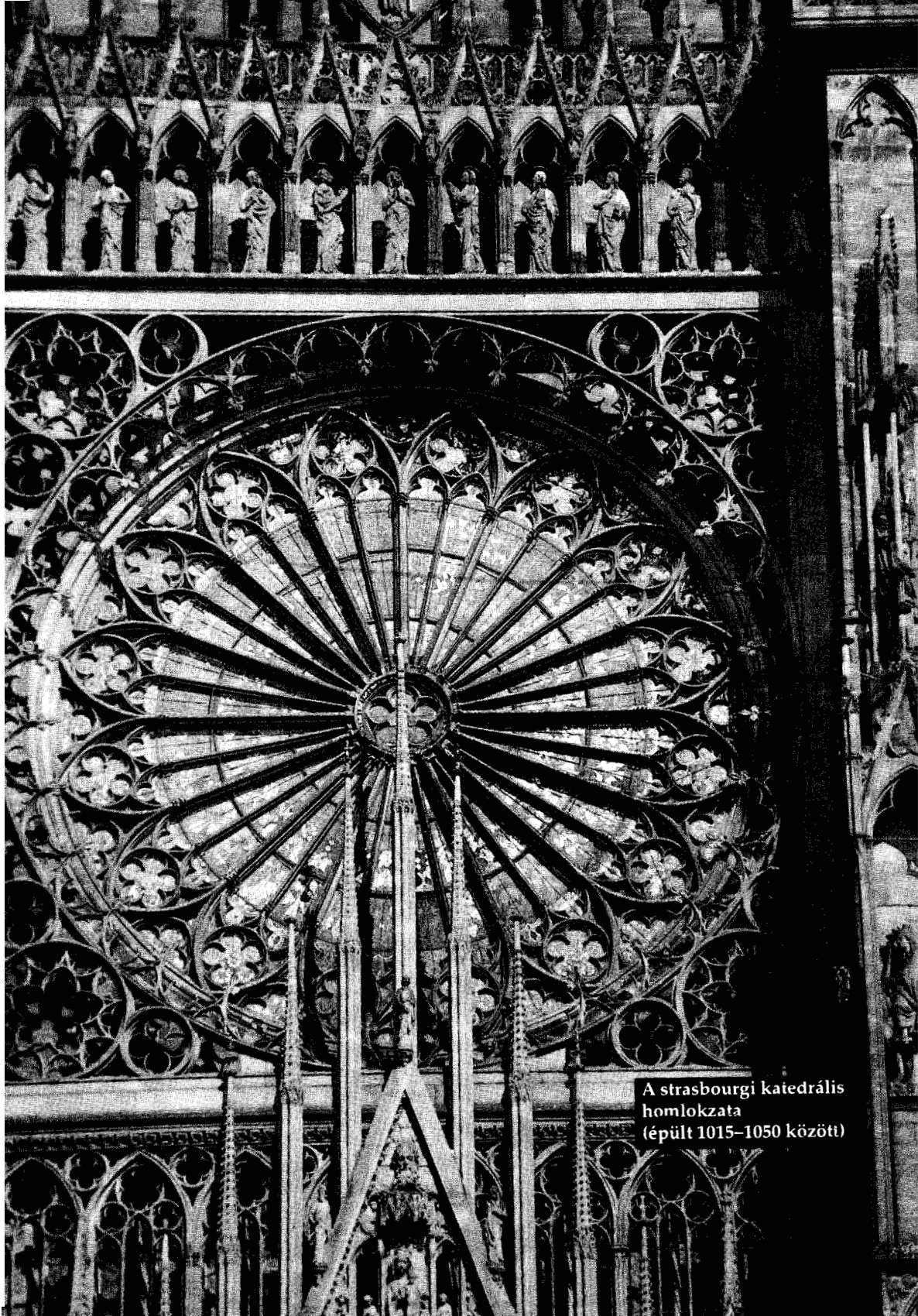
Karl Rahner: Hit-Szeretet-Remény. (Egyházforum 8., Luzern-Budapest, 1991.)

Sergio Ronchi: A protestantizmus. (Gondolat Kiadó, Bp., 1991.)

Amor Sanctus: Szent Szeretet könyve. (Fordította és magyarázatokkal látta el Babits Mihály, Helikon Kiadó, Békéscsaba, KNER Nyomda, 1988.)
A magyar középkor irodalma (Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp., 1984.)
Vallástörténeti kislexikon (Kossuth Könyvkiadó, Bp., 1983.)
Magyar katolikus lexikon I. köt. (magánkiadás Bp., 1993.)
Szent Biblia, azaz Istennek Ó- és Újtestamentumában foglaltatott egész Szent Írás. (Magyar nyelvre fordította Károli Gáspár, Magyar Biblia-tanács, Bp., 1990.)
H. Chadwick-G. R. Evans: *A keresztény világ atlasza* (Helikon Kiadó, Bp., 1993.)
A biblia világának atlasza (Helikon Kiadó, Bp., megjelenik 1994-ben.)

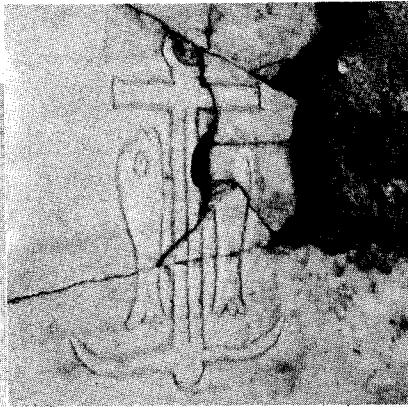
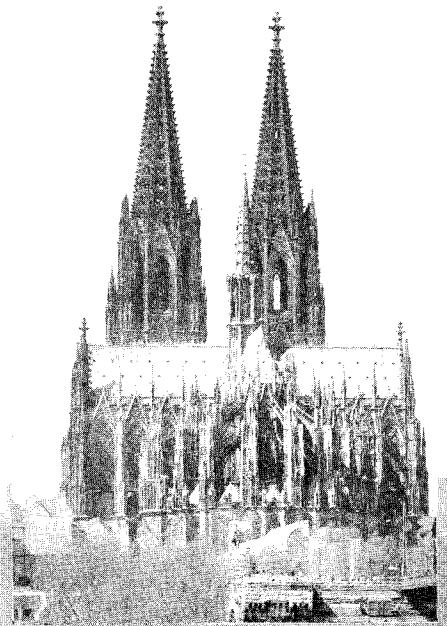

A strasbourgi katedrális
homlokzata
(épült 1015–1050 között)

Vatikáni
Szent Péter Bazilika

A kölni dóm
(épült
1184–1220 között)

Teológiai
jelkép

Santa Maria Maggiore
bazilika
Vatikán, 4–5. sz.

KELETI KERESZTÉNY CIVILIZÁCIÓ

CÉGÉR KIADÓ

A keleti keresztény civilizáció bölcsője a Kelet-Római Birodalom. Innen terjedt el, elsősorban Európa keleti felén: Oroszországban, Bulgáriában, Romániában, Szerbiában, Görögországban. Az ortodox keresztény civilizációhoz napjainkban mintegy 120 millió lélek tartozik.

1.

A Hagia Szophia

(Részlet)

A Bizánci Birodalom kialakulása az időszámítás utáni negyedik században veszi kezdetét, amikor Nagy Konstantin megalapítja Konstantinápoly városát. A város, majd később az ortodox kereszténység jelképévé vált a Hagia Szophia (Szent Bölcsesség) székesegyház, amelynek pompájáról Szilentariosz számol be, a 6. században. Az itt közölt részlet az oltárt eltakaró függönyt magasztalja. Az ortodox templomokban az oltárt kezdetben függöny, majd ikonosztáz választja el a hívőktől.

[...] „Merre kalandoztam? Hova vont el a fékeveszett szó?
Állj meg! A bő fecsegésbe feledten mondani mernéd,
ajkam, amit még látni sem illendő a szememnek!
Mégfogjátok szent kezetekkel a szídoni bíbor
nedvű csigától rőt terítőt, ez a papnak a dolga,
és beboríttjátok szép kelméjével az oltárt.
Négy oldalt, az ezüstös alapra feszítve kitarul
sárga-arany ragyogással a függöny, amelynek a dísze
bölcs mesternek a műve, csodálja az emberek árja.
Itt a dicső Krisztusnak alakját látni a kelmén,
nem metszőkés vágta körül vásznat kanyarítva,
varrótút se fogott az a kéz, amelyik felidézte,
tarka fonal szövédéke a szóttas, sokszínű szálból
készült, mely barbár hernyóktól jött a világra.
Rózsás ujjú hajnal arany sugarába merülten
hullik a köntös az Úr minden tagjára, alatta
tűroszi bíbortól ragyogó a khitón, betakarja

jobb vállát szövetével. A köntös, amely a ruháján nyugszik, a bal vállára kerül rá, és a magasból szélesedő hullámban a karra hanyatlik, amelyet mégse takar be egészen, a kézfejet is ruha nélkül hagyja, miként könyökét is. A jobb kar az ég fele tárul, mintha beszélne az Úr, örökérvényű szava szólna, baljában pedig Isten igéje, a könyv pihen, ebből tudjuk, amit hirdet, hogy az Úr maga mit cselekedvén járta a földi utat, s hogy mit használt a tanácsa."

Fordította GYÓNI MÁTYÁS-NEMES NAGY ÁGNES

Epigrammatum Anthologia Palatina cum Planualis –

Phr. Dübner I-III., Paris, 1888-1890.

Közl: Kádár-Német-Tompos

A Hagia Szophia, Képzőművészeti Kiadó, Bp., 1987. 50. o.

2.

Cezaropapizmus

A keleti kereszténység első századaiban az egyház életében jelentős szerepet játszott a császár – ő iktatta be a pátriárkát, ő hívta össze a zsinatokat, és ő gondoskodott az ott hozott határozatok végrehajtásáról. Az állam és az egyház szoros összefonódását – ún. „cezaropapizmust” – jól szemléltetik Justinianus 6. novellájának előszava, és Konsztantinosz Porphürogennétosz államigazgatásról szóló intelmeinek (De administrando imperio) részlete.

Előszó

(Részlet)

"Isten legnagyobb ajándékai, amelyeket a felülről jövő emberszeretet ajándékoz az embereknek a papság és a császárság. Az egyik az isteni dolgokat szolgálja, a másik az emberi dolgokat kormányozza, s azoknak viseli gondját. Mindkettő ugyanabból a forrásból származik s az emberi életet ékesíti. Így a császároknak semmire sem lehet nagyobb gondjuk, mint a papok tisztességére, ezek viszont a maguk részéről folytonosan amazokért könyörögnek az Istenhez.

Ha a papság minden tekintetben feddhetetlen [...] a császárság pedig helyesen és illő módon rendben tartja a rábízott államot, akkor kellő és szép összhang lesz köztük, mely az emberi nemet mindenképpen igen hasznos ajándékkal ajándékozza meg." [...]

Imp. Iustiniani Pp. A., Novellal qual. vocantur...,

C. E. Zacharial a Lingenthal: Pars I. Lipsiae, 1881. pp. 44-45.,

Közl: Középkori történeti chrestomathia I-III. kötet,

Tankönyvkiadó, Bp., 1952-1956. L. I. köt. 60. o.

De administrando imperio (Részlet)

„Ha valaha majd akár a kazárok, akár a türkök, akár az oroszok, vagy valami más északi és szkitha nép, amint ez sokszor megesik, azt fogja kérni és követelni, hogy valamilyen szolgálatuk vagy teljesítményük fejében küldjenek nekik a császári öltözetekből, koronákból vagy díszruhákból, akkor neked úgy kell mentegetedd, hogy: „Ezeket a díszruhákat és koronákat, melyeket ti fejdísznek neveztek, nem emberek készítették, nem is emberi mesterkedés eszelte ki vagy csinálta azokat, hanem, amint a régi történelem titkos könyveiben írva találjuk, amikor az Isten ama nagy Konsztantinoszt, az első keresztény uralkodót császárrá tette, ő küldte neki angyala útján ezeket a díszruhákat és koronákat, melyeket ti fejdíszeknek neveztek, és megparancsolta neki, hogy helyezze ezeket az Isten nagy és szent székesegyházába, amelyet éppen az Isten lényegében rejlő bölcsességnek nevére Hagia Szophiának neveznek, és hogy ne öltse fel azokat minden nap, hanem csak amikor az Úrnak nagy nyilvános ünnepe köszönt be. Így hát Isten parancsából helyezte oda ezeket, melyek a templom szentélyében a szent oltár felett függenek és egyházi ékességül szolgálnak. A többi császári öltöny és palást ezen a szent oltáron fekszik kiterítve. Amikor pedig elkövetkezik a mi Urunk és Istenünk, Jézus Krisztus ünnepe, a pátriárka ezek közül a díszruhák és koronák közül előveszi az alkalomnak megfelelőeket és hozzáállókat, s elküldi a császárnak, és azt mint Isten szolgája és diakónusa viseli.” [...]

Fordította MORAVCSIK GYULA

Bíborban született Konsztantin: A birodalom kormányzása. Bp., 1950.

Közl: A bizánci irodalom kistükre. Ilariontól Pügyiscevig XI-XVIII. sz.,

Európa Könyvkiadó, Bp., 1974. 131-132. o.

3.

Hamvazó szerdai körmenet

(Részlet)

A bizánci udvari élet megismeréséhez értékes forrásul szolgálnak Harun ben Jahjá arab utazó írásai a 9. századból.

„A császár megparancsolja, hogy a palota kapujától a templomig vezető úton, mely utóbbi a köznépnek van kijelölve, a város közepén gyékényeket terítsenek ki számára, és ezekre jó illatú növényeket és füveket szórjanak, a falakat pedig átvonulásától jobbra és balra brokáttal díszítsék. Azután tízezer agg vonul el előtte, vörös brokátba öltözve, valamennyien gyalog. Utánuk jön tízezer fiú zöld brokátban, majd tízezer szolga égszínkék brokátba öltözve, ők arannyal borított bárdokat hordoznak. Azután vonul utánuk az ötezer legjelesebb eunuch khoraszáni fehér félselyemben, kezükben arany kereszt. Majd tízezer török és kazár apród vonul utánuk csíkozott mellvértben, kezükben lándzsa és pajzs, valamennyi aranyozott. Azután jön száz patrícus a nagyok közül színezett brokátból készült köntösben, kezükben arany füstölőedénnyel, ezekben khmerfával füstölnek.

Őket követi a tizenkét legelőkelőbb patrícius arannyal átszőtt köntösben, mindegyikük aranypalcát tart a kezében. Utánuk jön száz apród bíborral szegélyezett, gyöngyökkel kirakott öltözékben; arany ládát hordoznak, benne a császár ájtatossági öltözéke. Ezután jön előtte egy férfi, aki az embereknek hallgatást parancsol. Majd egy aggastyán halad, ő aranyból való medencét és kancsót tart a kezében, mind a kettő gyöngyökkel és rubinnal van kirakva. Azután közeledik a császár drágakövekkel átszőtt, selyem öltözékben, korona a fején és két félcsizma a lábán, ezek közül az egyik fekete a másik vörös. Mögötte jön a miniszter. A császár porral teli arany szelencét tart kezében, gyalog jön. Valahányszor két lépést tesz, így szól a miniszter az ő nyelvükön: „Gondoljatok a halálra!” Amint ezt kiejti, megáll a császár, kinyitja a szelencét, rápillant a porra, megcsókolja azt és sír. Így módon vonul tovább, míg a templom kapujához nem ér. Ekkor odanyújtja neki a férfi a kannát és a medencét, a császár megmossa a kezét és azt mondja miniszterének: „Bizony ártatlan vagyok én valamennyi ember vérében; Isten ne engem kérdezzen az ő vérük felől, mert én azt a te váladra hártottam.” És felöltözteti miniszterét azzal az öltözékkal, melyet ő maga visel, fogja Pilátus tintatartóját – annak az embernek a tintatartója ez, aki ártatlannak jelentette ki magát Krisztus vérében – a miniszter nyakára helyezi, és így szól hozzá: „Ítéld igazságosan, amint Pilátus igazságosan ítélte”; majd körbevezeti őt a nyilvános tereken Konstantinápoly körül, és ők így kiáltanak neki: „Ítéld igazságosan, amint a császár megadományozott téged a nép kormányzásával.” [...]

Ed. J. Marquart, Leipzig, 1903.

Közl: Európa és a Közel-Kelet.

Egyetemes történelmi szöveggyűjtemény.

Középkor 1/1-2. kötet, Tankönyvkiadó,

Bp., 1981. 1/1. köt. 52-53. o.

4.

A közösségi földtulajdonról

(Részlet)

A Bizánci Birodalom gazdasági alapját a közösségi földtulajdon képezte. Ennek védelméről, elidegenítésének tilalmáról rendelkezett Romanos Lakapenos császár (914-944).

[...] „Ha pedig [...] kényszerűség vagy szükség merül fel, vagy éppen csak egyéni elhatározás sugallja azt, hogy a tulajdonos a maga földjeit részben vagy egészben eladja, a megvételt fel kell kínálni ugyanazon falu lakóinak, vagy a szomszédos földek vagy falvak lakóinak. Ezt pedig nem az erősebbek iránti gyűlöletből vagy irigységből iktatjuk törvénybe, hanem a szegények iránti jóakaratból, az ő védelmükre s a közös érdekében rendeljük el. Mert azok, akik az Istentől hatalmat kaptak s hírnevük és gazdagságuk révén a sokaság fölé emelkedtek, ahelyett, hogy – ahogyan kellett volna –, sokra tartották volna azt, hogy gondját viselhetik a szegényeknek, martalékuknak tekintik őket s azon bosszankodnak, hogy nem tudják még gyorsabban megkaparintani. [...] Ennélfogva soha többé senki a dicső magisterek vagy patriciusok közül, senki a főhivatalokkal, fővezérségekkel, állami vagy katonai tisztségekkel kitüntetettek közül [...] vagy az egyházi vezetők közül [...] ne merészeljen se személyesen, se közvetítő személy révén egy falu vagy birtok tulajdonába beférkőzni, akár az egészébe, akár egy részébe, se vétel, se ajándék, se örökség, se bármi

más ok ürügyén, mivel az ilyen birtokba vételt érvénytelennek nyilvánítottuk, és elrendeltük, hogy az így megszerzett birtokokat a rajtuk eszközölt javításokkal együtt térítés nélkül vissza kell szolgáltatni előző tulajdonosaiknak vagy ezek, illetőleg rokonaik hiányában – az illető falvak vagy birtokok lakosainak.” [...]

J. Zepos-P. Zepos, *Ius Graecoromanum*,
Vol. I. Athenis, 1931. pp. 208-211.

Közli: Európa és a Közel Kelet. i.m. 1/1. köt. 41-42. o.

5.

Ikonrombolás

A keleten ideiglenesen teret nyerő, Rómával konfrontáló teológiai irányzatok közül az *ikonrombolás* volt a legjelentősebb. **III. León** császár 730-ban megtiltotta Jézus képi ábrázolását és az ikonok tiszteltét. Az ikonrombolás következtében a Bizánci Birodalom területén nagyrészt megsemmisültek a korai középkor festészeti alkotásai. A képtisztelet elleni harcnak 787-ben a **II. niceai zsinat** vetett véget. A korszakot **Theophanész** és **Phótiosz pátriárka** írásai mutatják be.

“(I.sz. 729) Ebben az évben az igaz hit elleni dühöngő León a törvényszegő császár, maga elé rendelte a szent életű Germanoszt, és megpróbálta hízelt szavakkal tévútra vezetni. A szent életű főpap így szólt hozzá: „Hallottuk, hogy egyszer majd bekövetkezik a szent és tisztelt ikonok elpusztítása, csak hogy nem a te uralkodásod alatt.” A császár sürgette, mondja meg, kinek az uralkodása alatt. „Konón alatt” – mondta. „Nos, a keresztnevem csakugyan Konón” – válaszolta. A pátriárka erre: „Ne a te uralkodásod idején teljesejék be a szörnyűség, uram; aki ezt teszi, az az Antikrisztus előfutára, a testet öltött Isten megváltó tettének lerombolója.” E szavak miatt feldühödött a zsarnok, s mint egykor Heródes Keresztelő Szent Jánosra, úgy fenekedett a szent életű főpapra. A pátriárka emlékeztette azokra az ígéreteire, melyeket császárrá koronázása előtt tett: az Istent hívta tanúként, hogy nem háborgatja Isten egyházát apostoli és Istentől rendelt törvényeiben. De még erre sem szégyellte el magát a nyomorult. Figyeltette a pátriárkát, s bizonyos kifejezéseket igyekezett ráfogni; rá akarta bizonyítani, hogy uralma ellen áskálódik: így mint pártütőt s nem mint hitvallót foszthatta volna meg a pátriárkai széktől. Germanoszt [...] a császár megfosztotta trónjától, mivel uralma alatt volt. Grégoriosz egy levélben, melyet sokan ismernek, keményen megfedtte, Ióánnész pedig a keleti püspökkel együtt kiközösítéssel sújtotta az istentelent. Az indikció 13. évében, január hónap 6-án, egy szerdai napon, az istentelen León a 19 kerevet csarnokában gyűlést tartott a szent és tisztelt ikonok ellen; odarendelte a szent életű Germanosz pátriárkát is, mert azt hitte, rá tudja venni a szent ikonok elleni törvény aláírására. Krisztus derék szolgáját azonban egyáltalán nem győzte meg az undorító tévtan, az igazság egyenes útját választotta. Letette a palástot, s hosszú intő beszéd után így szólt: „Ha Jónás vagyok, vessetek a tenger-

be. Egyetemes zsinat döntése nélkül azonban nem változtathatók a hit dolgában, ó, császár!” [...]

Fordította KAPITÁNYFÉNY ISTVÁN

Theophanis Chronographia, rec. C. de Boor. I., Lipsiae, 1883.

Közl: A bizánci irodalom kistükre i.m. 102-103. o.

“A hetedik szent és egyetemes zsinat is Nikaiát – amely egykor a helyes dogmák kérdésében tartott ítélkezés helye volt -, tette meg az istenfélelem elbírálási helyévé, háromszázhatvanhét szent férfiú sokaságát foglalva magában. [...] Ez a szent és nagy zsinat tehát Istennek tetsző és közös határozattal ítélte el azt az újkeletű és barbár eretnokséget, amelyet elvetemült és szentségtelen emberek csempésztek be, s ugyanannak az ítéletnek vetette alá terjesztőit és védelmezőit is. Ugyanis ezek a nyomorultak, jóllehet szavakkal nem ismerték el, hogy káromolják Krisztust, a mi igaz Istenünket, tetteikkel mégis mindenféle sértést, káromlást és gonoszságot gondoltak ki ellene; és mivel őt magát nem merészelték közvetlenül és leplezetlenül gyalázní, tiszteletre méltó képmásán keresztül teljesítették Krisztus-ellenes vélekedésük minden szándékát. Mert bálványának káromolva /ó, vakmerő és istentelen nyelvnek és elmének mily visszataszító hangja!/ Krisztus tisztelni való képmását, amely elűzi a bálványok csalárdságát, és mindenféle gyalázkodással illetve azt, a piacokon és a közutakon lábbal taposták, körülhurcolták, tűzre vetették, olyan látványt nyújtva ezzel, amely keresztények számára siralmas és egyedül csak a pogány Krisztus-gyűlölethez méltó. Ugyanígy féktelenkedtek más szent ábrázolások ellen is vérontásra fürge lábakkal, gyilkos kezekkel és tisztátalan ajkakkal, és sehogy sem tudtak a gonosztevők kielégülni ezzel az őrzöngéssel és esztelenséggel, hanem a pogány förtelmeknél semmivel sem kisebb, hacsak nem nagyobb gyűlölettel gyalázták a keresztények szent jelképeit és képmásait, s ezeken keresztül folytatták és fokozták könyörtelen harcukat Krisztus és az ő szentjei ellen. Hiszen mindenki előtt világos, hogy amiként az ábrázolások tisztelete az ábrázoltak tiszteletévé válik, ugyanúgy azok gyalázása is az ábrázoltakra száll át. De ők, a Krisztus-gyűlölő zsidók új fajzatai, azáltal, hogy gyalázták Krisztusnak és az ő szentjeinek tiszteletre méltó képmásait, elődjeik mulasztását is pótolták, mivel a zsidók vakmerőségére ragadtatták magukat, sőt túlzott igrékezettel versenyre is keltek őseikkel, hogy felülmúlják őket. Minthogy pedig nem volt bátorságuk a keresztények körében ajkukkal is megtagadni Krisztust, bebizonyították, hogy nélkülözik zsidó őseik buzgótságát, sőt még utánzásuk is hamis; és sehol sem állapodhattak meg, hanem mintegy elkábulva az eretnokség gonoszságától, ide-oda hányódtak és bolyongtak. Mert bár keresztényeknek nevezték magukat, Krisztus ellen lihegettek, és noha nem fogadták el a zsidó elnevezést, a képrombolás révén vetekedtek velük, sőt felül is múlták őket Krisztus-gyűlöletükben. Ezenfelül elvetették ugyan a bálványimádó elnevezést, de semmivel sem mutattak a bálványimádókénál nagyobb türelmet a keresztények, valamint azok isteni és tisztaságos szentségei iránt. Ezért a szent és egyetemes zsinat, mint a hívők nemes népének törvénytelen és elfajzott ivadékait elítélte, és az átok feloldhatatlan kötelékeinek vetette alá mindazokat, akik nem voltak hajlandók elhagyni ennek a parázna, szapora és zavaros tanításnak a nemtelenségét. Krisztusnak, a mi igaz Istenünknek képmásáról pedig egyhangúan megerősítette és megpecsételte, hogy azt az ősrégi apostoli és atyai hagyományoknak, valamint a szent Ige kinyilatkoztatásának megfelelően s az ábrázolt [személy] iránti tisztelet és megbecsülés jeléül, hódolat és tisztelet illeti meg, s ezt a hódolatot és tiszteletet úgy kell kimutatnunk, ahogyan a legszentebb istentiszteletünk más szent jegyeihez és jelképeihez közeledünk.” [...]

Fordította BERKI FERIZ

Levél Mikhaél bulgár fejedelemhez,

Közl: A bizánci irodalom kistükre, i.m. 660-661. o.

6.

A keleti és nyugati egyházak ellentétéről

A latin és a görög kereszténység közötti különbségek nem annyira okai, mint inkább következményei az egyházszakadásnak, amelynek kiváltója az a tény, hogy Konstantinápoly nem ismeri el Róma főhatalmi törekvéseit. Erről, és az egyházak között meglévő különbségekről tanúskodnak Phótiosz pátriárka írásából közölt részletek.

„Ha Róma első helyen áll, mert mint püspököt vette fel az első apostolt, akkor Antiochia inkább fogja élvezni az elsőbbséget. Mert Péter apostol előbb volt Antiochia püspöke mint Rómáé. Továbbá, ha Róma az apostolfejedelem miatt [támasztja ezt az igényt], aki elsőnek fejezte be a vértanúk pályáját, sokkal nagyobb joggal tarthatna Róma előtt Jeruzsálem igényt az elsőbbségre. Továbbá, ha a püspöki székek az elsőbbségüket a szék betöltőjének kvalitásából vezetik le, nem Jeruzsálem fog-e pompásan győzelmet aratni mindegyik felett? Mert Péter és mindannyiunk teremtetője és Ura, az első és nagy főpap, minden életnek és püspöki rangnak a forrása született ott, tartózkodott ott és áldozta föl önként magát a világ üdvösségeért. Továbbá, ha Róma az apostolfejedelem által igyekszik megalapozni elsőbbségét, úgy Bizáncot illeti meg az elsőbbség az elsőként elhivatott András (Péter) idősebb testvére által. Mert sok évvel korábban vette át Bizánc püspöki székét mint testvére a rómaiak püspöke lett.

Ha viszont a következő kijelentést tárják elé: „Te Péter vagy, és én erre a sziklára akarom egyházamat építeni, stb.” (Mt 16,18), úgy tudni kell, hogy ez nem a római egyházra vonatkozik. Szó sincs róla! Mert zsidós és szűkkeblű dolog az egyház kegyelmét és istenségét részterületekre és helyekre korlátozni és azt egyaránt nem az egész ökumenére kiterjeszteni. De még ezeket a szavakat: „Erre a sziklára” hogyan magyarázhatná úgy valaki – még ha nagyon vakmerő is lenne, és a szegyetelenséget dicsőségnak tartaná -, hogy azok a római egyházzal szólnak? Világosan arról a szikláról van szó, amelyen Krisztus egybehangzó tanítása nyugszik, és ezáltal az egész egyházzal, amelyet az apostolok tanítása a föld határáig elterjesztett és szilárdan megalapított.” [...]

Rhalles-Potles, Syntagma ton theion kai hieron 4.k.,

Athen, 1854. 409. sköv. Läßle Kirchengesch in Dok. 96-97.

Közli dr. Szántó Konrád:

A katolikus egyház története i.m. III. köt. 306. o.

„A bulgárok alig voltak két évig beavatva a keresztény hitbe, máris vadállatokként berontottak a sötétség férfiai (ti. a nyugatiak), hogy hamis tanításokkal és hamis erkölccsel elpusztítsák Istennek új ültetvényű szőlőjét. A bulgárokat rávették, hogy szombaton bűntöljenek, amit a 66. apostoli kánon tilt; azonkívül a negyvennapos bűnt első hetét a többitől elválasztják és megengedik a tejnek ivását, sajtnak evését s más efféléket. Továbbá elérték, hogy a jogszerűen megnősülő papoknak nem volt többé becsületük. Továbbá van képük újra felkenni azokat, akiket az áldozópap krizmával már megbérmált, mert ehhez

szerintük csak a püspöknek van joga. Van-e ennél nagyobb örület? [...] De tovább mentek, a gázság csúcsáig, és a hitvallást a Filioquevel meghamisították.” [...]

Phótiosz levele a keleti püspökhöz,
közli dr. Szántó Konrád:

A katolikus egyház története i.m. III. köt. 307. o.

Az utóbbi mondat utalás az egyik legjelentősebb teológiai ellentétre: a keleti egyház szerint a Szentlélek csak az Atyától, míg a nyugati szerint az Atyától és Fiútól (Filioque) ered. Ez utóbbi tétel először 1009-ben, IV. Szergiusz pápa beiktatási nyilatkozatában szerepelt, mellyel ellensúlyozni próbálta az arianizmus hatását, védve a Fiú tekintélyét.

A végleges egyházzsákadás 1054-ben következett be, amikor **Humbertus kardinális, IX. Leo pápa** követte az ellentétek rendezésére tett sikertelen kísérlete után a Hagia Szophia székesegyház ol-tárára helyezi a **Kerullariosz** pátriárkát kiközösítő bullát. (A kiközösítő bulla szövegét lásd a **Nyugati keresztény civilizáció** című fejezetben! – A Szerk.)

7.

Keresztesek Konstantinápolyban

A keleti és a nyugati egyház ellentéte a **IV. keresztes hadjárat** során teljesedett ki, amikor a keresztesek 1204-ben – a hadjáratok eszméjét megcsúfolva – elfoglalták és kifosztották Konstantinápoly városát, majd ott latin patriarchátust hoztak létre.

Nikétasz Khoniatéosz történetíró leírása

(Részletek)

[A keresztesek...] „Látták, hogy mindenki keresztes zászlókkal és Krisztus ikonjaival vonul fel velük szemben, amint az ünnepnapokon a körmeneteken szokás. Ám ezek látásától sem változott meg lelkük, még csak mosolyt sem váltott ki belőlük, még ez a nem remélt látvány sem színezte át komor és dühödt indulatukat s tekintetüket derűs ábrázattá, hanem elkezdve legelőször az igásállatokon, zavartalanul fosztogatták nemcsak a sokaság vagyonát, hanem most már az Istennek szentelt tárgyakat is, mégpedig kivont karddal és úgy, hogy még kürtszónak engedelmeskedő lovaikat is védőpáncélba bújtatták. Ugyan mit mondhatnék el először, mit azután s mit legutoljára mindabból, amire ezek a gyilkosok akkoriban vetemedtek? Ó, jaj, mily gyalázatosan verték a földhöz az imádandó ikonokat! Jaj, hogyan hajigálták ki a Krisztusért szenvedett mártírok ereklyéit förtelmes helyekre! Még hallani is borzasztó; azt láthatta az ember, hogy Krisztus szentséges vérért és testét kiöntik és leszórják a földre. Azok pedig, akik ezeket a drága szentségtartókat szétragozták, részint darabokra tördelték, s a beléjük foglalt ékszereket zsebükbe dugdosták, részint elvitték a maguk asztalára kenyértartónak és borosserlegnek – az Antikrisztusnak ezek az előfutárai és várható istentelen tetteinek első véghezvivői és előhírnökei. Ez a népesség ekkor – éppen úgy, mint egykor régen – levetkőztette és meggyalázta Krisztust, és sort vetett ruháira, éppen csak, hogy oldalába nem dőött lándzsát, s vérenek isteni omlása újból nem patakzott a földre.” [...]

[...] „Így viselkedtek ezek az emberek, akik a maguk szemében tudósok és bölcsek, eskütartók, igazságszeretők és gonoszat gyűlölők, meg nálunk, görögöknél, vallásosabbak és igazságosabbak, Krisztus parancsolatainak szigorúbb megtartói, sőt mi több, akik vállukon hordják a keresztet, és sokszor megesküdtek erre és az Isten ígéire, hogy a keresztények országain vérontás nélkül vonulnak át, nem kanyarodnak el balra, sem jobbra nem kerülnek, hanem a szaracénok ellen vettek fegyvert a kezükbe, s az ő vérükkel festik vörösré kardjukat, miután Jeruzsálemet bevették, és hogy nem érintkeznek nőkkel, de még csak szóba sem álltak velük, amíg a keresztet vállukon viselik, minthogy Istennek szentelték magukat, s az ő útján járnak.” [...]

Fordította GYÓNI MÁTYÁS

Közl: A bizánci irodalom kistükre i.m. 214, 217. o.

8.

Törökök Konstantinápolyban

(Részletek)

Miután a törökök 1453-ban elfoglalják Konstantinápolyt, a Bizánci Birodalom és fővárosa megszűnik az ortodox kereszténység központja lenni. Érdekes összevetni Szád-ed-Din török, és Mikhaél Kritobulosz bizánci történetíró elbeszélését a város ostromáról és elfoglalásáról.

„A nagyhatalmú szultán (II. Mohamed) felkészült Konstantinápoly ostromára, és összegyűjtötte dicsőséges seregét. Látva ennek fegyelmezettségét és harci készségét, Allahhoz segítségért könyörgött, és megindult Konstantinápoly ellen, amelynek meghódítása királyok vágya, nehéz feladat volt. Kígyótestű, sárkányszájú ágyúit és aknavetőit, amelyek falakat tudnak zúzni, és bástyákat tudnak törni, kocsikra rakva, győzelmes seregével útnak indította, hogy a hitvány gyaurok szívét megremegtesse velük. [...] Miután a díszbe öltözött emírek csapatain és az Aszáf bölcsességű vezírek előkelőin, a gyalogos és lovas seregen, a különféle lobogók és zászlók fénylő félholdjain szemlét tartott, hálát adott Allahnak, és kegyes szózatot intézett dicsőséges katonáihoz. Ezeknek, akik a vitézség országának vérszomjas, mindent széttaposó oroszlánjai és a bátorság hazájának bosszúvágyó, marcangoló tigrisei voltak, akik az erős hit palotájának az oszlopai és a szent törvény karjai és tartópillérei voltak, tanításokat adott. Kifejtette előttük a „Harcoljatok” parancs teljességét, a szent háborúról szóló ájatekben (a Korán verseiben) megadott isteni ígéretek lényegét, és azt, hogy a mohamedán zászlók azért tűzettek ki, hogy Isztambul városa az igazhitűek birodalmába bekebeleztessek; azt is előadta, hogy Konstantinápoly elfoglalása a hiteles szájhagyomány és az igaz írások szerint az igaz vallás fényét emelni fogja és, hogy a próféta ígéretet tett arra, hogy ez az óriási vár és hatalmas erősség a mohamedán nép segítségével az igazhitűek birtokába kerül, az igazhitűek központja és otthona lesz. Lelki talizmánt akasztott a szavaival kitüntetett vezírek nyakába, s a harcosokat lelkesítette, hogy készen legyenek a hősi halálra. Ezzel paripáját megindította Isztambul felé. [...]

Az ulemák, a sejjek, és sejjidek, akik a régi gyakorlatnak megfelelően a hitharcos uralkodó kíséretébe kegyesen bevették, imákat recitálva csatlakoztak a menethez, s együtt haladtak a nagy dicsőségű szultánnal. Elindulva a kegyelmekért hálát adók útján, a győzelemért és a nagyszerű cél megvalósításáért imádkoztak.” [...]

„A harc reggeltől estig tartott, s amikor a nap aranytollú madara a láthatár szélén le- nyugodott, s a világ olyan sötét lett, mint a gonosz ellenség sötét lelke, [a szultán] az említ- tett kigyótestű, sárkányfejű ágyúkat a kellő helyekre felállította, és az ostromárkokat kije- lőlte, azokba a janicsárokat és az arabokat (a török gyalogság két alakulata) kirendelte. Ezek a város kapuit és falait úgy megszagatták, ahogy a szerelmes ifjú szíve van meg- szagatva, és a faltörő ágyúkkal tört réseket széles nyílásokká tágitották. A tüzet okádó, vastestű katlanok torkából kiáradó tűz a hitetlenek báva tekintetét elhomályosította, az egekig gomolygó füst tiszta látásukat megzavarta úgy, hogy számukra a fényes nap olyan volt, mint a sötét éjszaka, és a napvilág olyan borús volt, mint saját borús balsorsuk. Amikor a tűző nap a sötétségből felemelkedett, a megrémült ellenség baljós-lattal telt fülé- be zúgták dörgő hangon az üzenetet: »Megkövezésük meg van írva az ítéletek könyvé- ben.« A végzet törvényszékének bírója ítéletbe foglalta, hogy helyük a feneketlen pokol.

Minden dördülés és robbanás, amely a tüzet okádó ágyúk torkából előtört, iszonyatos rémületet idézett elő az ellenségnél, megreszkettette a várat, és elborzasztotta a várbelie- ket. Egyben rombolta a bástyákat és tágitotta a réseket. [...]

A szultán ünnepélyes bevonulása után a szerencsés katonák három nap és három éjjel szabad zsákmányolással elérték minden vágyukat, szép fogolyleányok hajához köthették óhajtaikat, és édesen mosolygó szépek szemlélésében eléghették ki kívánságaikat. Az ezüst és az arany, amely a nyers kapzság kivizsgálásához a legjobb próbák, minden idők közönséges emberei számára a felemelkedés és meggazdagodás alkalmá, egyben szatócok jellemének értelme, és a piaci kalmárok életcélja, a vitézség hazája oroszslánszívű harcosainak kapzsi gyomrát is megtöltötte a zsákmányszerzés vágyával. A harcosok, akik a szent háború zászlaját kitűzték, és ezt a hitvány népet elpusztították, minden vágyukat különféle javakkal hiánytalanul kielégítették." [...]

Tadzs ettevárin, Isztambul, 1862-63. I. köt. 419-428. o.

Közl: Középkori történeti chrestomathia i.m. III. köt. 274-281. o.

[...] „Mehemed császár éppen a közelben harcolt. Észrevette, hogy a sánctól és a fal- omlásról eltűntek az emberek, a védők feladták ezeket, sok harcos eloldalgott, s az ottma- radtak küzdelme kicsiny számuk miatt kilátástalan. Amint tehát meglátta, hogy a katonák megfutamodtak, s a fal csupaszon marad, azonnal erős hangon kiáltotta: »Miénk a város, barátaim, a miénk már! A katonák menekülnek előlünk, nem tudnak már ellenállni, üre- sek a falak! Még egy kis erőfeszítés, s elfoglaljuk a várost: ne engedjete hát, vessétek ma- gatokat bátran a harcba, legyetek hősök, veletek vagyok én is!« E szavakkal az élűkre állt. Fölharsant a csatakiáltás, futva, ijesztő ordítással megrohanják a sánctól, magukkal ragad- ván a császárt is; kemény küzdelemben meghátrálásra kényszerítik a rómaiakat, meg- másszák a sánctól, a rómaiak egy részét a nagy fal és a sánc közti mély és nehezen járható árokba lökik, s ott lemészárolják, a többieket a Giustiniani-kapunak szorítják, melyet még ő nyitattatott a nagy falon, hogy a védők könnyebben kijussanak a sánchoz.

A kiáltozásra vaktában sok más török is odarohan mindenfelől, s a zűrzavarban vér- fürdőt rendeznek a rómaiak között. Itt esik el hősie küzdelemben Konsztantinosz császár is híveivel együtt.

A fegyverese a szűk kapun át beözönlöttek a városba, mások a nagy fal leomlott ré- szén törtek be; nyomukban tódult nagy tülekedéssel a hadsereg többi része, s gyorsan szétszóródtak a városban. A császár a nagy fal tövében állt meg, ahol a nagy zászló meg a gyülekezőhely volt, s figyelte az eseményeket, már felkelt ugyanis a nap. A katonák min- den ok és rendszer nélkül felkoncoltak mindenkit, aki az útjukba akadt: egyeseket az ut- cán (a kiáltozásra kiszaladtak a házukból, s minden elővigyázatosság nélkül belefutottak a

katonák kardjába), másokat meg a saját házukban, ahová a janicsárok meg a többi katona erőszakkal betört; voltak, akik bátran szembeszálltak velük, mások a szentélyekbe menekültek, s ott kerestek oltalmat, könyörületre azonban senki sem talált, sem a férfiak, sem a nők, sem a gyermekek. Dühös haraggal törtek rájuk a katonák, mert az ostrom nehézségei felbósztították őket, meg azért is, mert az ostrom egész ideje alatt egyes ostoba fickók a falak ormáról csúfolták és kigúnyolták őket, főleg pedig azért, hogy mindenkit rémületbe ejtsenek, s az öldökléssel rettegést keltve megbénítsák az ellenállást.

Amikor megelégték a vérontást, s a város már a kezükön volt, rajonként, szakaszonként, csapatostul keresik a gazdagok házait, zsákmányra és rombolásra vágyva, mások a szentélyek fosztogatására indulnak, ismét mások a középületekbe és a magánházakba szóródnak szét, rabolnak, fosztogatnak, zsákmányolnak, öldökölnek, erőszakoskodnak. Rabságba hurcolnak férfiakat, nőket, gyermekeket, öregeket, fiatalokat, papokat, szerzeteseket, minden korú és rendű embert különbség nélkül. Szörnyű látvány volt, elkeserítő, mely minden borzalmat meghaladt, amint fiatal és szűzies nőket, nemes szülők nemes gyermekeit, kik mindig otthon tartózkodtak, s még az udvarra sem léptek ki soha, fényes családok gyönyörű szép hajadon lányait, kiket férfiaknak még a szeme sem érintett, erőszakkal kirángatták hálósobájukból, s könyörület nélkül durván elrabolták." [...]

Fordította KAPITÁNYFfy ISTVÁN

Közl: A bizánci irodalom kistükre i.m. 261-263. o.

9.

Akathisztosz Hümnosz

A görög ortodox egyház himnuszköltészete nem csak vallási és vallástörténeti, hanem szépirodalmi jelentőséggel is bír. A himnuszok az ortodox egyház szertartásaiba is bekerült művek, ezért írásos hagyománnyal rendelkeznek, szerzőiket viszont csak részben ismerjük. Ilyen „névtelen” mű a bizánci vallásos költészet legismertebb és talán legnagyobb alkotása, az Akathisztosz Hümnosz (6. sz.). A költemény az Istenanyához íródott, valószínűleg az „Üdvözlégy” régi hagyományát fejlesztve tovább és bontakoztatja ki.

1. oikosz

Angyali követ száll az egekből a földre,
üdvözleni az Istenanyát,
s míg szól szava testtelenül
íme testet ölt szeme előtt az Úr.

Álmélkodik, gyökeret ver a lába, imígy szól:
Üdvözlégy, aki által öröm piroslik,
üdvözlégy, aki által az átok eloszlik,
üdvözlégy, akit Ádám bűnös szava hívott,
üdvözlégy, aki Évát megszabadítod,
üdvözlégy, magasság, akit emberi ész sose ér fel,

üdvözlégy, mélység, akit angyal szem se érne,
üdvözlégy, te dicső, a Király ünnepi trónusa
üdvözlégy, kinek kezében a világ minden java,
üdvözlégy, akiből árad a nap melege
üdvözlégy, anyá, az isteni test öle,
üdvözlégy, aki által megújódik a teremtség,
üdvözlégy, akiből imé kivirul a Teremtő,
üdvözlégy, szeplőtelen Asszony.

Bámul mindezen, de nem riad meg a Szűz,
s így szól Gábor előtt:
Milyen különös szavakat szólnak!
Ha nem vették el a mag,
Hogyan foghat a föld?
Hogyan is lenne áldott a testem? Mit jelentsen ez alléluja?

Fordította RITÓÓK ZSIGMOND

P. Maas: Frühbizantinische Kirchenpoesie I.,

Anonyme Hymnen des V-VI. Jahrhunderts.

Közl.: A bizánci irodalom kistükre i.m. 448. o.

10.

Mária a kereszt lábánál

(Részletek)

Romanosz Melodosz (6. sz.) himnuszai erős vallásos érzületet, ugyanakkor mély emberieséget tükröznek. Ennek ékes példája a Mária a kereszt lábánál című himnusz, amely Mária anyai fájdalmát mutatja be.

Jertek, dicsérjük mindnyájan,
kit érettünk keresztre szögeztek:
mert amikor látta őt Mária
a keresztfán, ezt mondotta:
Bár a keresztet szenveded,
mégis te vagy
az én Fiam és Istenem

1. oikosz

Mint amikor az anyajuh
nézi szülötte béranyját,
amint leülésre viszik,
úgy követte őt Mária,
gyötrődve, az asszonyokkal,
s ezeket kiáltotta:
Hová még, Gyermekem?

Kinek a kedvéért
utad oly sietős? .
Talán megint menyegző van
Kánában, és oda sietsz,
hogy a vizet borrá változtassad?
Veled menjek-é, Gyermeke,
vagy itt várjalak meg?
Felelj igéddel, ó, Ige,
ne kerülj el hallgatagon engem,
kit tisztának tartottál meg,
ó, én Fiam és Istenem.

3. oikosz

Elindultál, én Gyermeke,
igazságtalan halálba,
és senki sem szán meg téged;
még Péter sem segít rajtad,
aki pedig ezt ígérte:
meg nem tagadlak én téged,
ha mindjárt meg is kell halnom.
Elhagyott Tamás, aki
veled halni készült.
És hol vannak a többiek,
rokonaid, barátaid,
Izrael törzsökeinek
jövendő bírái?
Senki sincsen itt közülük;
egyedül halsz meg, Gyermeke,
mindazokért, kiket megváltottál,
kikért elégtételt adtál,
ó, én Fiam, én Istenem.

4. oikosz

Máriának, ki ezeket
nagy bánattal és fájdalommal,
zokogva és sírva mondta,
így felelt az ő Magzatja:
Miért könnyezel, ó, Anyám?
Miért nem vagy különb
a többi asszonynál?
Miért ne szenvednék?
Miért ne halnék meg?
Hogyha meg nem teszem,
hogyan mentsem meg Ádámot?
Miképp támasszam életre
a Hádész foglyait?
Nem hiába feszítenek a keresztre,
Ne sírj, Anyám; hanem inkább
azt kiáltsd, hogy önként szenved
a te Fiad és Istened.

17. oikosz
 Szűznek Fia és Istene,
 s a világnak Alkotója,
 tiéd a szenvedés, tiéd
 mélysége a bölcsességnek.
 Aki vagy és aki lettél,
 ismerője vagy mindennek.
 Szenvedni akarván,
 kegyesen eljöttél
 menteni az embert.
 Te elvetted bűneinket,
 mint az áldozati bárány,
 s elpusztítva valamennyit,
 haláloddal, ó, Megváltó,
 megváltottál minket.
 Mert a kínban sértetlen vagy
 s holtodban is üdvözítesz;
 így kiált a Tisztaságos:
 ó, én Fiam, én Istenem.

Fordította BERKI FERIZ

P. Maas: Frühbizantinische Kirchenpoesie.

Közlő: A bizánci irodalom kistükre 457-459. o.

11.

Nagy Kánon

(Részletek)

Kréta Andreasz a kánoni műfaj megteremtője. Legismertebb műve a 250 strófából álló Nagy Kánon című himnusz.

Isten, paizsom és gyámolom üdvözülésem útján,
 Istenem az Úr, Neki énekelek,
 atyámnak is Istene, magasztalom is Őt,
 s dicsóítem dicső nevét.

Hol kezdjem e panaszt dolgain én gonosz életemnek?
 Mit viszek, Uram, mi gyümölcsöt eléd
 e bús panaszommal? Könyörület aki vagy,
 add bűneim bocsánatát!

Lelkem, te nyomorú, jer csak a testtel az Úr elébe!
 Vallj csak igazán! Sose járd ezután
 a bűn botor útját, s vigyed Istened elé
 a megtérésnek könnyeit!

Ádám a mi apánk: bűneiben vele versenyeztem,
s így odaveszett, tudom, Istenem is,
és jaj, az örök hon, az örök gyönyörűség,
az én nagy vétkeim miatt!

Lelkem, te nyomorú, mért követed te anyánkat, Évát?
Kancsal a szemed – keserűn fizeted –
megfogtad az ágat, s leszakítod, megeszed
az esztelenség ételét.

Nem ez Éva, aki test volt, nem, a szellemi Éva vonz, a
gondolat, a húsom mélyén lobogó,
mutatja az édeset, s azután a keserűt
itatja mindig énvelem.

Ádám egy szavadat szegte csupán, s a Paradicsomból
űzted el érte, Uram, jogosan.
De rám mi csapást mérsz, aki semmibe vettem
Te minden életető szavad?

Te magasztos, örök Úr, hármasan is kit egynek imádunk,
vedd le, mi gyötör, vegyed, ó, le a súlyt,
a bűnt, e nyakörvet, s könyörület aki vagy,
add símnom vétkeim felett.

Ki a néked örülők vára, reménye vagy, Isten anyja,
vedd le, mi gyötör, vegyed, ó, le a súlyt,
a bűnt, e nyakörvet, s kegyes asszony, aki vagy,
fogadd megtérő lelkemet!

Enművedet, ó, ne vesd meg, ne hajítsad el alkotásod,
igaz Ítéző!
Ha gonoszt csak én teszek is egymagam,
ha ilyen gonosz nem akad is sehol,
világ Ura vagy Te, kezvedben a hatalom, hogy
a bűnöket is eltöröld.

Közelget a vég, ó, lélek, közelg, de te nem figyelsz rá,
sohase készülsz,
az idő pedig zsugorul, ébredezz!
A bíró is itt, a kapudon kopog!
Akár a virág vagy az álom, tűnik az élet,
miért e hiú hajsza hát?

Térj végre eszedre, lélek, vedd számba, miket míveltél,
mik is e dolgok;
ne takard tovább, vigyed az Úr elé,
s velük a könnyeid keserű cseppjeit!
Vidd Krisztus elé a te dolgod, neki beszéld el
vad vágyad, s igazulj meg így.

Nincs emberi életünkben oly vétek, olyan gyalázat,
fekete gaztett,
mire gondolatban, akarat szerint
vagy szóban nem vetemedém, Uram:
bűn bennem a hajlam, a szándék, bűn a cselekvés,
mint eddig sohase senkiben.

Ezért nagy ítéletet mond, ezért bizony elmarasztal
nyomorú engem,
jaj, a lelkiismeretem, ő, kinél
a világon semmi se vádlóbb.
Bírák, kezesem, szabadítóm, te könyörülj és
váltsd meg nyomorú életem.

Dicsőítem az Atyát, magasztalom a szent Fiút,
imádom áldva az isteni Lelket én:
a hármak, ki nem osztható és lényege szerint egy,
ahogy a fény s a sugarak, ahogy életek és az élet,
s akitől ered a fény és a lét.

Őrizd meg városod, ó Istenanya, szűzi, szent,
hiszen tebenned lesz hittel erős király,
és benned uralkodik, s babért véled aratva
veszen erőt a gonoszon, leigázza azt, aki lázad,
s igazítja, aki meghajolt.

Fordította RITOÓK ZSIGMOND

Közl: A bizánci irodalom kistükre I.m. 466-468. o.

12.

A bűnbánó asszony éneke

*A 9. században egy konstantinápolyi kolostorban élt és írta himnuszait az egyetlen himnusz-
költőnő, Kassziané. Az alábbi himnuszban mély átérzéssel tolmácsolja Mária Magdolna fájalmát.*

Uram, a temérdek büntől roskadozó asszony,
megérezve isteni voltodat,
fölvette a kenetvivők tisztességét,
és sírbatételed előtt,
jóillatú keneteket visz jajgatva néked.
„Ó, jaj nekem – így zokog fel -, számomra már éj van,
romlottságnak őrzöngése,
sötét és holdtalan szerelme a bűnnek!
Fogadd el a könnyeim patakját,
ki a fellegekkel fölszeded a tenger vizét,

hajolj le szívemnek sóhajtásaihoz,
 ki meghajlítottad az egeket
 mondhatatlan megalázkodásod által.
 Csókkal illetem és letörölöm hajfürtjeimmal
 tisztaságos lábaidat, amelyeknek lépéseit
 meghallotta az édeni szürkületben Éva,
 s félelmében elrejtőzött.
 Bűneimnek sokaságát és ítéleteidnek mélységét
 feltárni ki volna képes, lélekmentő Üdvözítőm?"

Fordította BERKI FERIZ

Közl: A bizánci irodalom kistükré i.m. 489. o.

13.

Az ortodox hitről

A bizánci teológiába Ióánnész Damaszkénosz (7. sz.) „Az ortodox hitről” című művének részlete alapján nyújtunk betekintést. Damaszkénosz ebben a művében megkísérli az ortodox hit dogmájának teljes és végleges megfogalmazását.

III. könyv 5. fejezet

A természetek számáról

„Ami az Istenséget illeti, annak egy természetét valljuk, de azt mondjuk, hogy abban valójában három személyi tulajdonság van; és míg mindent, ami az isteni természethez és lényeghez tartozik, egyszerűnek mondunk, a személyi tulajdonságok közti különbséget azok háromféle sajátosságában elkülönülten ismerjük fel; vagyis: az ők nélkül való atyai sajátosságban, az okozott fiúban és az okozott eredőben. Ezeket elidegeníthetetlennek, egymással szorosan összefüggőeknek és egyesülteknek, valamint egymásban összevegyülhetetlenül közlekedőknek tudjuk. Egyrészt tehát összevegyületlenül egyesültek – mert noha egyesültek, mégis hárman vannak –, másrészt pedig szétválaszthatatlanul oszlanak meg. Jóllehet mindegyikük önmagában létezik, vagyis teljes személyi tulajdonság, és mindegyiknek megvan a maga külön sajátossága, másféle létezési módja, a három mégis egységes a lényegben és a természeti sajátságokban, valamint abban, hogy nem szakad el, sem el nem távolodik az Atya személyétől, s így ők hárman egy Isten, és annak is nevezetnek. Ugyanígy a Szent Háromság egyikének, az Ige Istennek és a mi Jézus Krisztus Urunknak isteni, kimondhatatlan és minden értelmet és felfogóképességet meghaladó leereszkedését illetően azt valljuk, hogy Őbenne két természet van, az isteni és az emberi – amelyek párosultak és személyében egyesültek –, valamint egy személyi tulajdonság, amely a természetekből összetéve jött létre. Azt mondjuk, hogy a két természet az egy összetett személyben – vagyis az egy Krisztusban – történt egyesülés után is megmarad, s

a kettő valóságosan megvan a természeti sajátságaival együtt. Ugyanis összevegyülhetetlenül egyesültek, és oszthatatlanul is megkülönböztethetők, megszámlálhatók. Amiképpen a Szent Háromság három személyi tulajdonsága összevegyülhetetlenül egységes, és oszthatatlanul is megkülönböztethető és megszámlálható, és ez a szám nem jelent sem megoszlást, sem szakadást, sem elidegenedést, sem szétválást a személyek között – hiszen az Atyát, a Fiút és a Szent Lelket egy Istennek ismerjük – ugyanúgy Krisztus természetei is noha egyesültek, összevegyületlenül egyesültek; és közlekednek egymásban, de egyik a másikon átalakulást, változást nem okoz. Mert mindegyikük változatlanul őrzi a maga természeti sajátosságát. S ezért is megszámlálhatók, de számuk nem hoz megoszlást. Mert egy a Krisztus, és mind isteni, mind emberi mivoltában teljes. Ugyanis a szám önmagában sem megoszlást, sem egyesülést nem hoz létre, hanem csupán a megszámláltak mennyiségét jelenti, akár egységben vannak azok, akár megoszlának. Példa az egységre: ez a fal ötven kőből áll; a megosztottságra pedig példa: ötven kő hever ezen a mezőn. Vagy pedig az egységre értve, a parázsban két természet van, a tűzé és a fáé; a megosztottságra: más a tűz természete, és más a fáé. Mert más dolog egyesíti és osztja meg ezeket, nem a számuk. Amiként tehát az Istenség három személyi tulajdonságát – bár egységben vannak egymással – nem mondhatjuk egynek, nehogy a személyi tulajdonságok közti különbséget elmoszuk és eltüntessük, ugyanúgy a Krisztus két természetét sem mondhatjuk egy természetnek – az egy személyben történt egyesülésük ellenére sem -, nehogy a köztük levő különbséget eltüntessük, elmossuk, megsemmisítsük.

Fordította BERKI FERIZ

Közlő: A bizánci birodalom kistükre i.m. 653-654. o.

14.

Egy hiszékeny ereklyegyűjtőhöz

(Részlet)

Az ortodox egyház kezdettől elutasítja a vallásos hit torz megnyilvánulásait, a búcsúcédulák árusítását és az ereklyekereskedelmet. Ezt tanúsítja Krisztophorosz Mütilénaiosz saját korában egyedülálló szatirikus költeménye.

Sokan mondják – szavuk való-e, nem tudom,
de addig mondogatják, lassan elhiszem -,
hogya te, jó szerzetes atyám, buzgón örülsz,
ha bárkitől ajándékol szent férfiakkal
és tisztes mártírok ereklyéit kapod,
s már számtalan ereklyetartód tömve van,
s barátaidnak, hadd imádják, megnyitod:
ott látható Prokopiosznak tíz keze,
Szent Tódor állkapcája több mint egy tucat,
Nesztór nyolc lába és Gergelynek hét feje,
s az üdvösség füzérét elnyert Barbara
öt csecsbimbója nálad megcsodálható,
s Démétriosz, a győzedelmes vértanú

tizenkét lábszárcsontja ott tisztelhető,
és Panteleimon húsz sípcsontja; s mennyi még!
Mondják, hogy mindezt áhítattal elhiszed,
nem kétkedőn, hitednek semmi híja sincs,
a szekrénykéek előtt görnyedve meghajolsz,
mint Krisztus szent-igaz mártírjai előtt.

Fordította WEÖRES SÁNDOR

Közlő: A bizánci irodalom kistükré i.m. 366. o.

15.

A keresztség felvétele

A keleti szlávok törzsközösségéből a 9. század közepe táján formálódott ki a korai feudális állam, a Kijevi Rusz. Az orosz állam politikai és gazdasági egységének ideológiai támaszává a keresztény vallás görög-pravoszláv változata vált. A keresztséget először Olga fejedelemasszony vette fel, majd unokája, Vlagyimir nagyfejedelem tette hivatalos vallássá. Ennek leírását az Őskrónikából („Poveszty vremennih let”) idézzük. A krónikát a 9. század 30-as éveitől kezdődően kijevi szerzetesek írták, majd 1113-ban Nyesztor állította össze. Ennek eredeti szövege nem maradt fenn. Az ismert, és általunk is idézett krónika 14. századi átdolgozás.

Őskrónika (Részletek)

„A 6463. (955.) évben. Görög földre indult Olga, és megérkezett Bizáncba, ahol akkor Leó fia, Konsztantinosz császár uralkodott. Olga őt kereste fel. És a császár látta, hogy a fejedelemasszony milyen szép és értelmes. Beszélgetés közben csodálta eszét, és így szólt hozzá: »Méltó vagy arra, hogy velünk együtt uralkodj székvárosunkban.« Olga megértette e szavak értelmét, és így válaszolt a császárnak: »Én pogány vagyok. Ha a keresztény hitre akarsz téríteni, akkor magad keresztelj meg, másként nem keresztelkedem meg.« A császár és a pátriárka megkeresztelte őt. A fény útjára tért Olgának teste-lelke örvendezett. A pátriárka meg ily szavakkal oktatta a hitre: »Áldott vagy te az orosz asszonyok között, mert megszeretted a fényt, és elfordultál a sötétségtől. Áldani fognak téged orosz utódaid az unokák nemzedékein át.« Majd megtanította Olgát az egyház törvényeire, az imádkozásra, böjtölésre, az irgalmasság gyakorlására és a test tisztaságának oltalmazására. Olga pedig lehajtott fejjel úgy szívta magába az intelmeket, mint a szivacs a vizet. Térdét meghajlítva így szólt a pátriárkához: »Imáid, szentatyám, óvjanak meg az ördög kísértéseitől!« Olga a keresztségben a Heléna nevet kapta.”

„A 6495. (987) évben. [...] A követek [Vlagyimir nagyfejedelem emberei] el is mentek a németekhez, és megnézték, hogyan miséznek. Azután Cargradba [Konstantinápolyba] mentek a császárhoz. Ez megkérdezte tőlük: »Miért jöttetek?« A követek mindent elmondtak. Hallva beszédüket, a császár nagyon megörvendezett, és nyomban nagy tisztelettel

övezte őket. Másnap a pátriárkáért küldött, mondván: »Oroszok érkeztek, hogy megismerkedjenek hitünkkel. Legyen rendben a székesegyház, készüljön fel a papság, s te is öltsd magadra a szent papi ruhát, hadd lássák a mi Istenünk dicsőségét!« Meghallván ezt a pátriárka, összehívta a papságot, ünnepi istentiszteletet rendezett, a tömjénfüstölőt meggyújtották, a kórus egyházi énekeket énekelt. A pátriárka az oroszokat a székesegyházba [a Hagia Szophiába] kísérte, s ott a főhelyre állította őket, megmutatván nekik a templom szépségeit, bemutatták az énekeket. A pátriárka a szerepök segédletével főpapi istenszolgálatot végzett, és elbeszélték az oroszoknak, hogyan szolgálják Istenüket. Az oroszok elragadtatással csodálkoztak, és dicsérték a görögök liturgiáját. Azután Baszileosz és Konsztantinosz császár magához kérte Vlagyimir követeit, emígyen szólva: »Térjete vissza hazátokba!« majd pedig gazdag ajándékokkal és tisztelettel bocsátotta őket útjukra. A követek vissza is tértek földjükre. Ekkor Vlagyimir összehívta a bojárokat és a véneket, [...] a követek meg ezt mondták: »Jártunk a bolgároknál, láttuk, hogyan imádkoznak a templomban, illetve a mecsetben. [...] Azután a németeket kerestük fel, templomaikban tanúi voltunk a különböző szertartásoknak, de semmi szépet sem láttunk. Végül görög földre mentünk. Elvezettek bennünket oda, ahol Istenüket szolgálják, s nem tudtuk eldönteni, hogy az égben vagy a földön vagyunk-e: mert nincs a földön ilyen látvány és ilyen szépség, s azt sem tudjuk, hogyan meséljünk el mindent. Csak azt tudjuk, hogy az Isten velük van, és szebben szolgálják őt, mint a többi országban. Nem tudjuk elfeleltetni ezt a szépséget, mivel ha valaki egyszer megkóstolta az édes ízt, nem fogadja el azután a keserűt.«

„A 6496. (988) évben Vlagyimir sereggel vonult Herszon, a görögök városa ellen. A herszoniak bezárkóztak, Vlagyimir meg a városnak a kikötő felőli részén, a falaktól nyílvesszőnyi távolságra ütt tábort. A város lakói szívósan védekeztek, Vlagyimir körülzárt a várat, majd amikor már kezdtek kimerülni, Vlagyimir üzenetet küldött nekik: »Ha nem adjátok meg magatokat, akkor akár három évig sem mozdulok el innen.« De a herszoniak nem hallgattak rá. Vlagyimir ekkor, mozgósítva egész seregét, töltést hányatott a város falaihoz. Amikor azonban a földsánc elkészült, a herszoniak alagutat fúrtak a város fala alatt, a magas töltés földjét a városba hordták és szétszórták. Az oroszok ekkor még nagyobb töltést emeltek, és Vlagyimir nem mozdult a város alól. Ekkor egy Anasztáz nevű herszoni férfiú nyílvesszővel a következő üzenetet juttatta el Vlagyimirhoz: »Ásass keresztártkot, és vágd el a víz útját, amely a keleti irányban mögötted található kutakból csöveken a városba jut.« Amikor Vlagyimir ezt megtudta, feltekintett az égre, és így szólt: »Ha ez sikerül, megkeresztelkedem!« Rögtön parancsot is adott a csövek elvágására és a víz útjának elzárására. A város lakói így kimerültek a szomjúhozástól, és megadták magukat, Vlagyimir pedig harcosai élén bevonult a városba. Innen üzent azután Baszileosz és Konsztantinosz császárnak: »Lám, elfoglaltam dicső városotokat. Hallottam, hogy van egy leánytestvéretek. Ha nem adjátok hozzám feleségül, akkor úgy bánok el a székvárosotokkal, mint ezzel a várossal tettem.« Ezt hallván, a császárok elszomorodtak, és ilyen üzenetet küldtek Vlagyimirnak: »Nem illendő az, hogy a keresztények pogányokhoz adják feleségül lányukat; ha megkeresztelkedsz, akkor megkapod a nővérünk kezét, s elnyered a mennyeknek birodalmát is, hiszen egy hiten léssel velünk. De ha nem teszed meg, akkor nem adhatjuk hozzád nővérünket.« Meghallgatván az üzenetet, Vlagyimir így szólt a császárok követéhez: »Mondjátok meg császáraitoknak, hogy én megkeresztelkedem, mert már korábban megismertem törvényeiteket. Tetszik nekem a hitetek és az a mód, ahogyan Istent tisztelitek: követeim beszámoltak erről.« A császárok nagyon megörültek ennek a hírnek, nővérüknek, Annának a lelkére beszéltek, és újabb üzenetet küldtek Vlagyimirnak: »Keresztelkedj meg, s akkor nővérünket elküldjük hozzád.« Csakhogy Vlagyimir így válaszolt: »Gyertek nővéretekkel együtt, és ti kereszteljetek meg engem!« A császárok szót is fogadtak, elküldték nővérüket, akit sok főúr és presbiter kísért el. Anna nem akart menni, egyre csak jajveszékelt: »Rabságba megyek én, jobb lenne itthon meghalnom.« De fivéri

azt mondták: »Lehet, hogy az Úr éppen általad vezeti az orosz földet a bűnbánat útjára. A görög földet meg szörnyű háborútól mented meg, hiszen magad is látod, hogy az oroszok mennyi bajt okoztak a görögöknek! S ha most nem mégy el hozzájuk, akkor úgy bánnak el velünk is, mint Herszonnal tették.« A császárok csak nagy nehezen tudták rábeszélni Annát, aki végül sírva elbúcsúzott övéitől, és elindult, hogy áthajózzon a tengeren. Amikor megérkezett Herszonba, a város lakói elébe mentek, hogy üdvözlőjék. Bekísérték a városba, és elszállásolták a palotában. Vlagyimir szeme ekkor Isten akaratából megbetegedett és a fejedelem megvakult. Bánkódott nagyon, de nem tudta mitévő legyen. A hercegnő ekkor ezt üzenté a fejedelemnek. »Ha fel akarsz épülni a betegségből, akkor mielőbb keresztelkedj meg; mert ha nem veszed fel a keresztséget, akkor nem szabadulsz meg bajodtól.« Meghallván Anna üzenetét, Vlagyimir így szólt: »Ha valóban beteljesedik a szavad, akkor igazán hatalmas a keresztény Isten« – s ekkor megparancsolta, hogy kereszteljék meg. A herszoni püspök a hercegnő kíséretében lévő papokkal meg is keresztelte Vlagyimirt, és ezt ki is hirdette. A fejedelem abban a pillanatban, amint a püspök a fejére tette a kezét, visszanyerte szeme világát. Megérezvén hirtelen felgyógyulását, Vlagyimir így dicsőítette az Istent: »Most ismerem csak meg az igazi Istent!« Mindezt látva, a vitézek közül is sokan megkeresztelkedtek. Vlagyimir Szent Baszileosz templomában vette fel a keresztséget. Ez a templom ott áll Herszon közepén, a piactéren. Vlagyimir palotája e templom mellett, az Annáé meg az oltár mögött van napjainkban is. Vlagyimir megkeresztelkedése után a templomba vezették a hercegnőt, hogy frigyre lépjen a fejedelemmel. Akik nem tudják a valót, azt mondják, hogy Vlagyimir Kijevben keresztelkedett meg, míg mások szerint Vasziljevben, s akadnak, akik megint csak mást állítanak. Amikor Vlagyimirt megkereszteltek és megtanították a keresztény hitre, így szóltak hozzá: „Semmiféle eretnek ne ejtsen kísértésbe, hanem higgy, és ismételd meg ezeket a szavakat: »Hiszek az egy igaz mindenható Istenben, az égnek és földnek teremtményében« – mivel ez a hit örök szimbóluma. [...]»

Mindezek után Vlagyimir feleségül vette Annát [...] a görögöknek átadta Herszont, ezzel fizetett hitveséért, majd visszatért Kijevbe. Amint megérkezett, parancsára ledöntötték a bálványokat, egy részüket feldarabolták, a többit meg elégették. [...] Örült Vlagyimir [...] és elrendelte, hogy ahol korábban bálványok álltak, ott ácsoljanak templomokat. [...] Templomokat emeltek a többi városban is, és mindenütt keresztény papok szolgálták az Istent. Minden városban és a falvakban is a keresztény hitre térítették az embereket. Vlagyimir összegyűjtötte a legkiválóbb emberek fiait, és az írástudásra taníttatta. Az anyák siratták gyermekeiket, hiszen még nem erősödtek meg a hitben, úgy siratták fiaikat, mintha azok megholtak volna. [...] Vlagyimir maga, fiai és egész országa a fény útjára lépett." [...]

Fordította IGLÓI ENDRE

Közl: Az orosz irodalom kistükre. Hariontól Ragyiscsevig XI–XVIII. sz.

Európa Könyvkiadó, Bp. 1981. 73-79.

Theophanész Continuatus bizánci történetíró így számol be az „orosz keresztelőről”.

Khronographia

„Az istentelen és legyőzhetetlen orosz népet is elegendő arannyal, ezüsttel és selyemkelmével megegyezésre bírta [I. Baszileosz császár 867-886], békeszerződést kötött velük, rábeszélte őket az üdvözítő keresztség felvételére, és elfogadtatta velük azt az érseket, akit Ignatiosz pátriárka adta áldását, és akit ők maguk is szívesen láttak ebben a físztségben, minthogy az ő vidékükön élt. A fejedelem gyűlésbe hívta népét, és ott, a körülötte ülő vé-

nekkel, akik megszokásból még a többiekénél is görcsösebben ragaszkodtak babonás hiedelmekhez, saját hitükről és a keresztény vallásról vitakoztak. Odahívták a főpapot, akit csak nemrég küldtek hozzájuk, és a fejedelem kérdegetni kezdte, valójában miféle tanokat hirdet, s miket akar nekik megtanítani. Az pedig elővette az isteni evangéliumról szóló szent könyvet, elbeszélte nekik a mi Istenünk és megváltónk néhány csodás tettét, és beszélt azokról, akikkel Isten az írás szerint csodát tett. Az oroszok erre így szóltak: ha nem látunk mi is valami hasonlót, például azt, amit a három fiúról és az égő kemencéről mesél, nem hiszünk többé neked, és nem hallgatunk többé arra, amit mondasz. Ő pedig, híven e szavak igazságában: »Ha valamit kértek az én nevemben, én megcselekszem azt« és »Aki hisz énbenem, az is cselekszi majd azokat a cselekedeteket, amelyeket én cselekszem, és nagyobbakat is cselekszik azoknál« és mintha nem is állítása igazolását, hanem valóban a lelkek megmentését szolgálnák a készülődő események, ezt mondta: »Istent nem lehet megkísérteni. Mégis, ha lelketek mélyén érzitek, hogy közel vagytok hozzá, kérjétek, amit akartok, és ő teljesíteni fogja hitetek szerint, még ha mindnyájan kicsinyek és szegények vagyunk is.« Akkor azt kérték, hogy a keresztény hit és az isteni Evangélium szent könyvét vessék arra a máglyára, amelyet ők készítettek; ha nem ég el, és sértetlen marad, akkor valóban közel vannak a főpap által hirdetett Istenhez. Ezeket mondták, a pap pedig az ég felé emelte tekintetét, kitárta karjait, és így szólt: »Dicsőítsd meg a Te szent nevedet, Jézus Krisztus, Istenünk, most e nép számára is« – s ezzel a szent Evangélium könyvét a máglya tűzébe vetette. Amikor lejárt az idő, és elhamvadt a tűz, épen és sértetlenül megtalálták a könyvet. A lángok semmi kárt nem tettek benne, még a lakat rajzolata is csonkítatlan és érintetlen maradt. E csoda láttán a barbárok annyira megrendültek, hogy tüstént hozzákezdtek a keresztség felvételéhez.”

Fordította HORVÁTH JUDIT

Közlő: A bizánci irodalom kistükre i.m. 147-148. o.

16.

Borisz és Gleb szentté avatása

Borisz és Gleb legendája hiteles képet nyújt a 11. század fejedelmi életéről, a kor erkölcséről. A hercegek a Vlagyimir fejedelem halála (1015) után kitört testvérvíviszály áldozatai. A trónharcból győztesen kikerülő Jaroszlav Vlagyimirovics (Bölcs Jaroszláv) fivérei halálából politikai fegyvert kovácsolt: Borisznak és Glebnek a keresztény hit vértanúiként történő eszményítésével növelte a fiatal pravoszláv orosz állam és egyház tekintélyét, és ezzel tovább szilárdította nagyfejedelmi hatalmát. Boriszt és Glebet 1071-ben avatták szentté: ők az orosz pravoszláv egyház első szentjei. A legenda szerzője ismeretlen, keletkezésének valószínű ideje a 11-12. század fordulója.

[...] „Amikor Borisz visszatérőben volt, mivel nem akadt rá az ellenségre, hírnök érkezett a táborába, és elbeszélte atyja halálát. A hírnök elmondta, hogyan titkolta el atyja halálát Szvjatopolk, hogy azután Beresztovóban éjjel szétbontsa a palota oszlopsoros folyosójának a gerendázatát, és atyjának takaróba csavart tetemét leeresse a földre, szánon elszállítsa, majd felravatalozza a Szent Istenanya templomában. E hír hallatán Borisz elyengült testében, szeméből könny patakzott, s a zokogástól szinte beszélni sem tudva így szólt:

„Ó, jaj nékem, szememnek fénye, orcám ragyogása és pírja, ifjúságom zablája, oktalanságomnak oszlatója! Ó, jaj nékem, én atyám és uram! Kihez forduljak? Kire tekintsek? Kitől kapom meg az énnékem oly jó tanításokat és intelmeket, melyek értelméből fakadtak? Ó, jaj nékem, jaj nékem. Lenyugodott már az én napom, s nem voltam melletted! Legalább saját kezemmel öltöztettem volna fel tiszteletet ébresztő testedet, s magam helyeztelek volna koporsóba. De nem én vittem el szépséges és délceg testedet, mert nem találtam arra méltónak, hogy csókkal illessem gyönyörű ősz fürtjeidet! Ó, boldog [atyám], emlékezz rám nyugvóhelyeden! Szívem ég, lelkem felkavarja értelmemet, s nem tudom kihez forduljak, kinek öntsem ki keserű szomorúságomat. Fivéremnek talán, aki atyám helyett atyám volt? De úgy vélem, hogy őt most evilági hívságok foglalkoztatják, és megöletésemet tervezi. Ha megöl engem, akkor mártír leszek az Úr színe előtt, mert nem állok [bátyámnak] ellent, mivel meg vagyon írva: Az Úr a kevélyeknek ellenök áll, az alázatosaknak pedig kegyelmet ad. Az apostol meg így ír: Ha azt mondja: »Szeretem Istent« és gyűlöli a maga atyjafiát, hazudik az. Majd pedig: A szeretetben nincs félelem, a teljes szeretet kiűzi a retteget. Így hát mit mondhatok és mit tehetek én? Nos, elmegyek fivéremhez, és megkérem: »Légy az atyám, hiszen bátyám vagy, idősebb nálam. Mint rendelkezel vélem, uram?« Mígymen elmélkedett, azután elment fivéréhez, így gondolkodván: »Legalább meglátom ifjabb fivéremnek, Glebnek az orcáját, miként József Benjáminét!« Így fohászzkodott: »Uram, legyen meg a te akaratod!« Magában ekként gondolkodott: »Ha elmegyek atyám házába, az emberek nehogy arra bujtogassanak, hogy elűzzem fivéremet, mint ahogyan atyám cselekedte volt a dicsőségért és a trónért a szent keresztség felvétele előtt! Hiszen mindez mulandó, és enyészőbb a pókhálónál. Hová jutok majd, ha eltávozom e földi világból? Mi leszen akkor osztályrészem? Milyen lesz számadásom? Hová rejtem el bűneim sokaságát? Mert milyen sors várt atyám fivéreire s magára atyámra? Hová enyészett el életük és földi dicsőségük, bíbortpalástjuk és sok lakomájuk, ezüstjük és aranyuk, boruk és mézük, sok finom falatjuk, gyors lábú paripáik, szép és hatalmas palotáik, mérhetetlen gazdagságuk, adóba szedett megszámlálhatatlan kincsük, a bojárók között élvezett méltóságuk, s azoknak hízogó dicséretei? Mert nem segít sem a gazdagság, sem a sok szolga, sem az evilági dicsőség!« Ezt mondta Salamon is, aki megélt, megszerzett és összegyűjtött magának mindent: »Minden csak hiábavalóság, és hiábavalóság marad. Csak a jó tettektől, az igaz hittől és a képmutatás nélküli szeretettől jó segítség.« [...]

[...] Ettől kezdve (miután Jaroszláv elűzte a testvérgyilkos Szvjatopolkot) az orosz földön megszűnt a testvérvisszály. Jaroszlav, miután kezébe vette a hatalmat, felkutatta a szentek tetemét. Szent Boriszról tudták, hogy Visgorodban van eltemetve, de Szent Glebről senki sem tudott egyebet, csak annyit, hogy Szmolenszk mellett ölték meg. Aztán elmondták a fejedelemnek, hogy a Szmolenszkből jövők mintha azt beszélték volna, hogy ott a szabadban fényt és gyertyavilágot láttak. Erről értesülve, Jaroszlav papokat küldött Szmolenszkbé Gleb felkutatására, mert mint mondotta: »Ez az én fivérem!« Meg is találták épp ott, ahol mindenki látta a csodát. Kereszteket vive, nagy pompával mentek el a mártírrért, s tetemét hajóra tették, majd Visgorodban nagy gyászünnepséggel elhelyezték ama boldog Borisz mellé. Amikor Gleb sírját kiásták és a szentet belé helyezték, csodálkoztak, hogy milyen szép a teste.

Lám, milyen csodálatos, bámulatra és figyelemre méltó dolog ez! Hiszen Szent Gleb tetemét annyi év után sem kezdték ki a vadak, nem feketedett el, amint az általában történni szokott a halottakkal, hanem fénylő és szép, és illatos volt. Mert így tetszett Istennek, aki megőrizte az ő mártírjának testét. Sokan nem tudták, hogy szent vértanúk teste pihen itt, de amint az Úr mondta: Nem rejthetik el a hegyen épített várost: gyertyákat sem azért gyűjtanak, hogy véka alá rejtsek, hanem hogy a gyertyatartóba tegyék, és világítsanak a sötétben. Így ezeket a szenteket is arra rendelte az Úr, hogy világítsanak a földön, s tündököljenek, sok csodát téve az orosz földön, ahol a szenvedőknek sokasága üd-

vözült: a vakok ismét látni kezdtek, a sánták gyorsabban futottak a zergénél, s a púposak kiegyenesedtek. De hogyan számolhatnék be minden véghezvitt csodáról? Valóban! Az egész világ sem képes befogadni azokat a bámulatos csodákat, mert többek azok, mint a tengerpart homokja. S nem csupán az orosz föld gyermekeinek, hanem más országokból, jövő idegeneknek is minden betegségét és baját elűzik, meglátogatják. a tömlöcökben sínylődő bilincsbe verteket is. Ott, ahol ezek a szentek elnyerték a mártíromság koszorúját, templomokat emeltek, amelyek nevüket őrzik. E helyeken is sok csoda történik." [...]

Fordította IGLÓI ENDRE

H. K. Grudzij: Hresztomatija po drevnyej russzkoj literature. Moszkva, 1962.

Közl: Az orosz irodalom kistükré. i.m. 46-47, 55. o.

17.

Bölcs Jaroszláv törvényei

(Részletek)

Az első orosz jogszabálygyűjtemény megalkotója a 11. században Vsevolod Jaroszlavics (Bölcs Jaroszláv fia). A törvény a későbbiekben bővült, a közölt részlet a feltehetően legrégibb, 11. századi változathoz való.

1. Ha szabad ember öl meg egy másik szabad embert, akkor álljon bosszút a testvérért a testvér; az apáért a fiú vagy fivérének gyermeke, vagy nővére fia, ha pedig nem lesz, aki bosszút álljon, tegyen le [a gyilkos] 40 grivnát a meggyilkoltért. [...]

2. Ha valakit véresre vagy kékre-zöldre vernek, akkor ez az ember ne keressen tanúkat, ha nincs rajta [az ütlegetésnek] semmi nyoma, akkor jöjjenek a tanúk; ha nincs tanúja, akkor az ügynek vége szakad. Ha nem tudja magát megbosszulni, vegyen el a bűnöstől 3 grivnát sérelme orvoslására, és az orvosnak járó pénzt is.

3. Ha valaki egy másikat akár bottal, akár doronggal, akár kézzel vagy serpenyővel, vagy ivókürttel, vagy kardlappal megver, az 12 grivnát [fizet]; ha nem fogják meg, akkor fizessen, és ezzel vége van a dolognak.

4. Ha hüvelyében levő karddal vagy a kard markolatával ütnek, 12 grivna [jár] a sértesért.

5. Ha [valaki kardjával] kézre sújt, és a kezét levágja vagy [az ütés következtében] elszárad, ez 40 grivna. [...] Ha a láb épségben marad, [de] ha megsántul, kényszerítsék alázatra [a bűnöst a sebesült] fiai.

6. Ha [valakinek] bármelyik ujját levágják, a sérelemért 3 grivna [jár neki].

7. A [kitépett] bajuszért 12 grivnát, a [kitépett] szakállért 12 grivnát [kell fizetni].

8. Ha valaki kardot ránt, de nem sújt le vele, tegyen le 1 grivnát.

9. Ha öltre megy az egyik szabad ember a másikkal, az 3 grivna, ha két tanút állít; de ha [az, akit megvertek] vareg vagy kolbeg, akkor esküdjön meg,

10. Ha a rabszolga varegnél vagy kolbegnél rejtőzik el, és három nap alatt nem adják vissza [előbbi tulajdonosának], akkor, ha a harmadik napon felismerik [az előbbi tulajdonos], vegye vissza rabszolgáját és még 3 grivnát is kárpótlásul. Törvény, amelyet az orosz

föld számára akkor hoztak, amikor Izjaszlav Vszevolod Szvjatoszlav (Bölcs Jaroszláv fiai), Kosznyacsko Perenyeg, Nyikifor Kievljanyin, Csugyin, Mikula [bojárrok] egybegyűltek. [...]

18. Ha megölik az ognyiscsanyint [udvarmester], a sérelemért a gyilkos fizessen 80 grivnát, a többieknek nem kell [fizetni]. A fejedelem jövedelmét begyűjtő szolga megölése is 80 grivna. [...]

20. Ha az ognyiscsanyint a házban vagy ló-, bika-, vagy tehénlopáson érik, mint egy kutyát, öljék meg. Ugyanez az eljárás a tyiun [fejedelmi szolga] esetében is. [...]

33. Ha [valaki] beszántja a mesgyét, vagy megsemmisíti a fákon a mesgyejeleket [fizessen], 12 grivnát [kárpótlásul a károsultnak]. [...]

42. Íme a rendelkezés a vérpénz begyűjtője számára. A vérpénz begyűjtője egy hétre vegyen el hét veder (kb. 11,31 liter) méhsört. Úgyszintén egy bárányt vagy más állat húsának felét, vagy 2 nogatát (pénzegység); szerdán egy rezanyt (pénzegység, egy grivna 50 rezany) vagy sajtot, ugyanazt pénteken is; kenyeret vegyen annyit, amennyit meg bír enni, tyúkot kettőt vegyen el egy napra; tartsanak számára 4 lovat, és ezeket tartsák állandóan jól lakva; és fizessenek a vérpénz begyűjtőjének 60 grivnát (valószínűleg elírás, a későbbi változatokban itt 8 grivna szerepel), 10 rezanyt, 12 verericát (pénzegység, prémben), megérkezésekor kapjon 1 grivnát, ha bőjt idején halat kíván enni, akkor a halért vegyen 7 rezanyt; minden hétre 15 kunát (pénzegység, egy grivna 25 kuna) kapjon, kenyeret adjanak, amit meg bír enni: a vérpénz begyűjtője egy hét alatt szedje be a vérpénzt. Így határozott Jaroszláv.

Közl: Európa és a Közel Kelet i.m. 1/2. köt. 580-582. o.

18.

Vlagyimir Monomah: Intelem

(Részletek)

A 11. századi irodalmi alkotások többnyire egyházi személyektől erednek. Az első jelentős világi szerző *Vlagyimir Monomah*, aki nem csak kiváló író, de korának jelentős hadvezére és politikusa, 1113-1125 között kijevi nagyfejedelem. „*Intelmében*” saját életéről és uralkodásáról beszélve megrajzolja az eszményi fejedelem képét. *Vlagyimir Vszevolodovics* uralkodóként is valóban példaértékűt alkotott: megteremtette a részfejedelemségek átmeneti szövetségét. A fejedelemségek csatái, az egység hiánya e kor történelmének fő problémája, és az irodalmi alkotások rendszeres témája is.

[...] „Legfőképpen ne feledjétek a nyomorultakat! Amennyire erőtökből telik, tápláljátok őket, adakozzatok az árvának, szolgáltassatok igazságot az özvegynek, s ne engedjétek, hogy a hatalmasak sanyargassák az embert. Ne öljétek, és ne ölessétek meg sem az igaz, sem a bűnös embert! Ne pusztítsatok el egyetlen keresztény lelket sem, még ha halálnak okozója is! Ha valamit szóltok, legyen az jó vagy rossz, Istenre ne esküdjétek, ne fogadkozzatok, mert erre nincs szükségetek. Ha fivéreiteknek vagy bárki másnak esküt kell tennetek, akkor előbb tegyétek próbára szíveteket, hogy lássátok, mire vagytok képesek, s csak arra esküdjétek, megcsókolva a keresztet. Ha pedig már megcsókolgattok, tartsátok is meg fogadalmatokat, nehogy annak megszegésével pusztulásba döntsétek lelketeket. A püspököket, papokat és kolostori apátokat tiszteljétek, áldásukat szeretettel

fogadjátok; ne kerüljétek, hanem erőtközhöz mértén szeressétek őket, és gondoskodjatok róluk, hogy érettetek mondott imájuk meghallgatásra találjon Istennél. Leginkább a büszkeséget tartjátok távol szívetektől és értelmetektől. Inkább mondjuk: halandók vagyunk, ma még élünk, holnap a koporsóban fekszünk. Mindaz, amit nekünk adtál, nem a miénk, hanem a Tied, s csak rövid időre bíztad ránk. A földi életben semmit se harácsoljatok – ez a mi nagy bűnünk. Tiszteljétek az öregeket mint atyákat, az ifjakat meg mint fivéreket. Otthonotokban ne lustálkodjatok, hanem tartsátok rajta szemeteket mindenben; ne bízzatok mindent a szolgára vagy apródra, hogy a hozzátok látogatók ne nevehessenek sem házatokon, sem terített asztalotokon. Háborúba menve ne lustálkodjatok, ne bízzátok magatokat vezéreitekre; ne merüljétek el sem ivásban, sem evésben, sem alvásban; magatok állítsátok az őroket, s éjszaka, körös-körül elhelyezve őket, harcosaitok közelében pihenjétek, s keljétek fel korán. A fegyverzetet sebtében ne vessétek le magatokról, hiszen ha az ember lustaságból nem figyel, váratlanul pusztul el. Óvakodjatok a hazugságtól, részegeskedéstől, paráznaságtól, hiszen ettől a test is és a lélek is elpusztul. Bárhová is vezessen utatok földeteken, ne engedjétek meg, hogy az apródok kárt okozzanak saját népeteknek vagy az idegeneknek; ne engedjétek elpusztítani a falvakat és vetéseket, nehogy átok érjen benneteket. Bárhová is mentek, bárhol állapodtok is meg, oltsátok szomját és csillapítsátok éhét a koldusnak, s mindennél jobban tiszteljétek a vendéget, akárhonnan jó is, legyen bár egyszerű előkelő avagy követ; ha nem tudtok ajándékokkal kedveskedni neki, akkor kínáljátok meg étellel-itallal, mivel eltávolva szétviszi jó vagy rossz híreket a föld minden tájára. A beteget látogassátok meg, az elhunytat kíséritek utolsó útjára, mert valamennyien halandók vagyunk. Köszönés nélkül ne menjétek el ember mellett, hanem szóljatok hozzá egy jó szót. Szeressétek hitveseiket, de ne engedjétek meg, hogy hatalma legyen rajtatok. S íme, mindennek az alapja; mindenekfölött féljétek az Istent.” [...]

„S halljátok, miként fáradoztam és vadásztam, amikor Csernyigov trónján ültem. [...] A rengetegben tíz-húsz vadlovat a saját kezemmel fogtam be, azokon kívül, amelyeket a síkságon száguldozva törtem be. Két bölény is feldöntött lovastól; két jávorszarvas is rám rontott: az egyik megtaposott, a másik meg felöklelt. Egyszer egy vadkan a derekamról letépte a kardot, egy medve a térdemnél kimarta a ruhám belését, egy vérengző ragadozó rám ugrott, ledöntött lovammal együtt – csak az Isten tartott meg sértetlenül. Sokszor esem le a lóról, a fejemet kétszer is bezúztam, kezem-lábam törtem, kockáztattam ifjú életemet, nem féltettem, nem kíméltem fejemet.

Ami apródom kötelessége volt, megtettem én magam, a háborúban is, a vadászaton is, éjjel is, nappal is, hőségben és dermesztő hidegben, nem engedve magamnak nyugovást. A dolgokat nem bíztam helytartókra; sem az adószedőkre, hanem – amit kellett – magam cselekedtem; házam rendjét én magam szabtam meg. Én jelöltem ki a vadász mesterek és lovászok teendőit is, magam gondoskodtam a sólymokról és a héjájáról.

Nem engedtem, hogy a szegény szántóvetőt és nyomorúságos özvegyet a gazdagok bántsák; magam ellenőriztem az egyházi rendet és az istentiszteletet is.

Ne ítéldjétek el, gyermekeim vagy bárki más, aki írásomat olvassa. Hiszen nem dicsérem én sem magamat, sem bátorságomat, hanem az Urat dicsőítem irgalmasságáért, mert engem, a bűnös és gyenge embert annyi éven át megővött a halálos veszedelmektől, s engem, ostoba embert, nem lustának, hanem minden emberi dologra alkalmasnak teremtett.” [...]

Fordította IGLÓI ENDRE

Hudozsesztvennaja proza Kijevszkoj Ruszi XI-XVII. vv. Moszkva, 1957.

Közl: Az orosz irodalom kistükre i.m. 62-64. o.

Elmélkedés a törvényről és a kegyelemről

(Részletek)

Ilarion, az első oroszajkú kijevi metropolita egyházi tevékenysége mellett a nagyfejedelem (Bölcs Jaroszláv) tekintélyes támasza volt a Kijevi Rusz önálló állami és egyházi szervezetének megszilárdításában. Ennek, valamint Ilarion ékesszólásának bizonyítéka egyetlen fennmaradt műve, az „Elmélkedés a törvényről és a kegyelemről”. A „törvény” az Ószövetség és az izraelita-zsidó vallás, a „kegyelem” pedig az Újszövetség és a keresztény vallás szimbóluma.

„Előbb vala a törvény, azután a kegyelem; kezdetben vala az árnyék, azután az igazság. A törvény és kegyelem megtestesítője Hágár és Sára; Hágár, a szolgáló, és a szabad Sára. Előbb vala a szolgáló, azután a szabad asszony. Érti ezt mindenki, aki az Írást olvasa. Miként Ábrahámnak ifjúkorában a szabad nő volt a felesége és nem a szolgáló, Isten is már az időknek kezdetén elhatározta, hogy elküldi e földre fiát, s általa a megváltó kegyelmet. Sára azonban nem szült, mivel meddő vala. Valójában nem volt meddő, hanem Isten úgy rendelte, hogy öregkorában szüljön. Isten ismeretlen és titkonvaló bölcsessége is rejtve maradt az angyalok és emberek előtt, de nem azért, hogy soha ne táruljon fel, hanem hogy az idők beteljesedésével nyilatkozzék meg. Sára pedig így szólt vala Ábrahámhoz: »Lám, az Úristen úgy rendelé, hogy ne szüljek; menj be az én szolgálómhoz, Hágárhoz, tölle nemzel gyermeket.« A kegyelem meg így szólt vala Istenhez: »Ha még nincsen itt az ideje, hogy leszálljak a földre, és megváltsam a világot, akkor szállj le a Sinai-hegyre, és adj törvényt.« Ábrahám, engedve Sára szavának, bement annak szolgálójához, Hágárhoz. Isten is engedett a kegyelem szavának, és leszállt a Sínai-hegyre. Hágár, a szolgáló szolga-fiát szült Ábrahámtól, aki gyermekét Izmaelnek nevezte. Mózes pedig törvényt hozott a Sínai-hegyről, nem pedig kegyelmet; nem magát az igazságot, csak annak árnyékát.

Később, amikor Ábrahám és Sára már öregek voltak, Isten megjelent Ábrahámnak, amidőn az délidőben a Mamré tölgyénél, sátrának bejáratánál ült. Ábrahám elébe sietett, földig hajolt előtte, és sátrában fogadta őt. Midőn közelgett az idők teljessége, az Úr ismét leszállt a mennyekből, meglátogatta az emberi nemet, és megtermékenyítette egy szűz méhét. E szűz fájdalom nélkül, alázattal fogadta be Őt testének sátorába, így szólván az angyalhoz: »Imhol az Úrnak szolgálója, legyen nékem a te beszéded szerint.« Azután az Úr megnyitotta Sára övét, aki megfogaván, szülte Izsákot: szabad asszony szabad gyermekét. Amikor Isten eljött az emberek közé, feltárult a kezdetben ismeretlen és titkonvaló: így született meg a kegyelem és az igazság; az igazság és nem a törvény; a szabad fiú, nem pedig a szolga. [...]

Amikor Izsák felnőtt és megemberesedett, Ábrahám nagy lakomát rendezett. Amikor Krisztus született, a kegyelem is erőtelenn volt: harminc év kellett ahhoz, hogy megerősödjék. Krisztus is ismeretlenségben élt, de amint felnőtt és erős lett, megnyilatkozott a Jordán folyóban megkeresztelkedőknek Isten megváltó kegyelme is. Az Úr pedig nagy lakomát rendezett, egybegyűjtve a közös vigalomra az angyalokat és embereket, az égieket és földieket, s nekik adta az időknek kezdetétől táplált tulkot – hőn szeretett fiát, Jézus Krisztust. [...]

Az üdvözítő hit elterjedt az egész földön, és eljutott a mi orosz népünkhöz is. A törvény tava kiszáradt, az evangéliumi forrás bővízüen csordult, s elborítván az egész földet, elárasztott bennünket is. Így aztán valamennyi kereszténnyel együtt mi is áldjuk a Szentháromságot, Júdea pedig hallgat. [...]

A római birodalom lakói Pétert és Pált dicsérik, mert elvezették őket Isten fiának, Jézus Krisztusnak a hitéhez; Ázsia, Efezus és Patmosz ugyanígy dicséri Jánost, India Tamást, Egyiptom meg Márkot. Minden ország, város és ember tiszteli és dicsóíti a maga tanítóit, akik őket az igaz hitre vezérelték. Dicsérjük hát mi is erőnközh mérten, akár esendő szavakkal is, a mi tanítóinkat és nevelőnket, országunk hatalmas fejedelmét, a nagy és csodálatos dolgokat véghezvivő Vlagyimirt, az öreg Igor unokáját, a dicső Szvjatoszlav fiát. A maguk korában nagy fejedelmek voltak ők, férfiasságuk és bátorságuk híre sok országot bejárt. Győzelmeiket és hatalmukat emlegetik és dicsőítik napjainkban is. Hiszen nem szegény és ismeretlen ország trónján ültek ők, hanem a hatalmas orosz földön uralkodtak, s ezt a földet ismerik és dicsőítik az egész világon. [...]

Ó, boldog Vlagyimir! A te igaz hited tanúja Mária istenanya szent temploma, amelyet a kereszttség tiszteletére emeltél, s amelyben – az arkangyal kürtszavára várva – daliás tested pihen mind a mai napig. Jó és hű tanú Georgij fiad (Vlagyimir fejedelem fia, Jaroszláv Vlagyimirovics – Bölcs Jaroszlav -, akinek Georgij a pravoszláv egyházi neve) is, akit az Úr hatalmad örökösévé tett. Nem szegi meg ő a te törvényeidet, hanem erősíti azokat; nem csorbítja igaz hitedet, hanem még teljesebbé teszi; nem torzítja, hanem istápolja azt. Ő végzé be, amit te kezdte el, amiként Salamon beteljesíté Dávid művét: Isten bölcsességének tiszteletére városod megszentelésére hatalmas és szent székesegyházat emelt (Kijevben a Szófia székesegyházat), s feldíszíté minden szépséggel: arannyal, ezüsttel, drágakövekkel és mives edényekkel. E mérhetetlen sok kincssel ékesített székesegyházat csodálják és dicsőítik még a szomszédos országokban is, hiszen nincs hozzá hasonló az egész északi féltekén, kelettől nyugatig. Kijevet, dicső székvárosodat méltósággal koszorúzá, s népével együtt a keresztények megsegítésére mindig kész Szűzanya olalmába ajánlá." [...]

Fordította IGLÓI ENDRE

N. K. Grudzij: Hresztomatija..., Közli: Az orosz irodalom kistükre i.m. 39-41. o.

20.

Prédikáció a természetről és a húsvéti „feltámadásról”

Az óorosz egyházi irodalom gazdagságát mutatja az „aranyaszájú” Kirill Turovskij prédikációja, amelyben párhuzamot von a tavaszi pompában megújuló természet és Krisztus húsvéti feltámadásának ünnepe között.

Beszéd Tamás hetére
(Részletek)

[...] „A Nap most ragyogva emelkedik a magasba, s örvendezve melengeti a földet: Krisztus, az igazak Napja jött fel hozzánk sírjából, hogy megmentse a benne hívőket. Mint ahogyan a Hold is alább ereszkedik, s így hódol a nagyobb égitestnek: most az Ószövetség törvénye – az Írás szerint – a maga szombatjaival eltűnik, s a próféták, Krisztus törvényét

követve, a vasárnapot ünneplik. A bűn telét most megszüntette a bűnbánat, s a hitetlenség jegét elolvasztotta az isteni bölcsesség: mert hiszen a pogány bálványimádás telét megszüntette az apostolok tanítása és a Krisztusba vetett hit, mint ahogyan Tamás hitetlenségének jegét is elolvasztotta Krisztus sebének tanúbizonysága. Tavasz pompázik immár, életre keltve a földi világot: a viharos szelek lecsendesedtek, a vetés jó termést ígér, s a magot tápláló föld zöld pázsittal takarózik. Mert a tavasz Krisztus szép hite, amely a keresztségben újjászüli az emberi nemet; a viharos szelek bűnre készültek, de a bűnbánat már erénnyé változtatta azokat, s érlelődnek a lélekneemesítő gyümölcsök. A mi lényünk földje is magába fogadja az isteni tanítás magját, s azt, aki féli Istent, s megváltó lélek mindig újjászüli.

[...] A régi törvény már elmúlt, s immár megújult minden, hála Krisztus feltámadásának. Most már áradnak az apostolok folyói, s a pogány halak ivadéakai megtelítik az egyház hálóját, amelyet az Isten földre szállásának okát megértő halászok vetettek ki. A földet folyók szelik által – mondja a próféta –, s ezt látván fájdalom tölti el a bűnös embereket. A szerzetesi ábrázatot öltő fáradhatatlan méhecskék most megmutatják a bölcsességüket, s mindenkit csodálatba ejtenek, mivelhogy magukban élnek a pusztában, csodálják őket az angyalok és az emberek. Amint a méhecskék a virágokra szállva lépes mézet gyűjtenek, és édességgel táplálják az embereket, ezek is megadják az egyháznak, ami annak szükséges. Most az egyház minden énekesmadara fészket rakva örvendezik: mert a madár – mondta a próféta – immár megtalálta fészket, a te oltáradat, Uram, s Téged dicsér minden dalával szüntelen." [...]

Fordította IGLÓI ENDRE

N. K. Grudzij: Hresztomatyija..., Közli: Az orosz irodalom kistükré I. m. 39-41. o.

21.

A „végtelenül türelmes Ioann remete” legendája

(Részlet)

A kolostorok a kijevei állam kialakulásától kezdődően az orosz írásbeliség műhelyei. Az első, a Kijevei Barlangkolostor szerzetesei közé tartozott Ilarion, a későbbi metropolita, és Nyesztor, az őskronika szerkesztője. A Barlangkolostori Paterikon az első atyákról szóló legendák gyűjteménye, amit a 13. században fektettek írásos formába. A legendák hősei a szerzetesi aszkétaeszmény megtestesítői.

[...] „Sokat szenvedtem, mert tisztátalan vágyak gyötörtek. Nem is tudom, mi mindent meg nem tettem üdvösségemért! Két-három napon át egy falatot sem ettem, s így éltem három évig; volt úgy, hogy egy teljes hétig böjtöltem, éjszakáimat álmatlanul töltöttem, szomjúhozással kínoztam magamat, súlyos bilincseket viseltem. Ilyen kínban telt el három évem, s mégsem találtam megnyugvást. Akkor a kolostornak abba a kriptacellájába mentem, ahol a mi szentatyánk, Antonyij nyugszik. Éjjel-nappal ott imádkoztam koporsójánál, s végül meghallottam hozzám intézett szavait: „Ioann, Ioann! El kell zárkóznod a világtól! Akkor majd véget ér harcod, s Isten – meghallgatva az ő szentjeinek imáit – megsegít téged!” Ettől az órától, testvérem, itt húzom meg magamat, ezen a szomorú és szűk helyen. S lám, már harminc éve itt élek, s mégis csupán néhány éve, hogy megnyugvást találtam. Egész életemben szívósan harcoltam az érzéki vágyakkal, s bizony kegyetlen volt az én életem. Nem tudtam, mit tegyek, mert nem volt erőm megvívni harcomat testem kö-

veteléseivel, elhatároztam, hogy mezítelenül élek, és nehéz vezeklő vasakat veretek magamra. Azóta is viselem, s mindmáig szikkaszt a kegyetlen hideg és a vas. Végre aztán megelétem azt, ami épülésemre volt. Astam egy gödröt, vállamig érőt. Amikor elkövetkeztek a szent böjt napjai, beleálltam, és saját kezemmel kapartam magamra a földet, csak a kezemet és a fejemet hagytam szabadon. Így, ezt a nehéz terhet magamra véve töltöttem el az egész böjtöt. Nem bírtam még megmozdulni sem, de testemnek gerjedelmét még ez az önsanyargatás sem csillapította. Ellenségem, az ördög – hogy kiűzzön engem a barlangból – különféle félelmeket hozott reám, hamarosan megéreztem a haragját. Földdel betemetett lábaim úgy égtek, mint a tűz, inaim görcsbe rándultak, csontjaim ropogtak, a láng már a hasamat nyaldosta, és égni kezdett minden tagom. De én, tudomást sem véve erről a kegyetlen fájdalomról, lélekben csak örültem, mert tisztán megőriztem magamat a visszataszító bűnöktől. Azt kívántam, hogy inkább hamvadjak el abban a tűzben Istennek tetsző módon, mintsem elhagyjam a vermet."

Fordította IGLÓI ENDRE

Hudozsesztvennaja proza..., Közli: Az orosz irodalom kistükre 132-135. o.

22.

Jaroszlavna siralma

(Részlet az Igor énekből)

Az Ének Igor hadáról (Igor ének) a régi orosz birodalom legbecsesebb, a világirodalom nagy eposzaihoz mérhető emléke. Az ismeretlen szerző az egységes kijevi állam szétesése utáni korszak (12. század) viszállyainak egyikét énekl meg, egységre szólítva fel az orosz fejedelmeket. A következő részletben Igor felesége imádkozik férjéért. A természet erőinek megszemélyesített ábrázolása talán csak költői fogás, de lehet, hogy az ebben a korban még élő „kettős hit” bizonyítéka. A kereszténység felvétele után a nép még sokáig megőrizte ősi hitét, megülte a pogány ünnepeket.

A Dunánál Jaroszlavna hangját hallani,
ismeretlen kakukként már korán kakukkol:
„Elrepülök – így sír – kakukként a Duna mentén,
köpenyem hódprémes ujját Kajala vízébe mártom,
letörlöm véle a herceg sebeit
félelmetes testén."

Jaroszlavna kora reggel
Putyivolban sír a bástyán, így zokog:
„Ó, szél, jó szelecském,
Uram, miért fújsz ellenségesen miránk?
Mért röpítesz, mondd, hun nyilakat
könnyű szárnyaidon
kedves hívem hadaira?
Hát nem elég neked, hogy a felhők alatt fújdolga
s hajókat ringatsz a kék tenger hátán?
Uram, mért szórod szét árvalányhaj-fürtként
az én vigasságomat?"

Jaroszlavna kora reggel
 Putyivolban sír a bástyán, így zokog:
 „Ó, Dnyeper, te dicsőséges!
 Áttörted te a kőhegyeket,
 polovec földön kanyarogva.
 Te ringattad hullámaidon Szvjatoszlav hajóit
 Kobjak táboráig.
 Uram, hozd hát ringatva hívetem karomba,
 hogy ne küldjek néki könnyeket
 már korán a kék tengerig.”

Jaroszlavna kora reggel
 Putyivolban sír a bástyán, így zokog:
 „Ó, ragyogó nap, háromszor-ragyogó!
 Kedves, szép vagy mindenkinek:
 Mért ontottad, uram, perzselő sugaraidat
 kedves hívem hadaira?
 Víztelen pusztán íjakat szomjúsággal szikkasztád,
 puzdrákat búbánattal befödted.”

Fordította KÉPES GÉZA

N. K. Grudzij: Hresztomatyija..., Közli: Ének Igor hadáról,
 Új Magyar Könyvkiadó, Bp., 1956. 82-83. o.

23.

Mongol támadás Rjazany ellen

(Részlet)

A mongol hódítás 1236-ban kezdődött, mikor Batu kán hadjáratot indított Rjazany ellen. Kijevet 1240-ben foglalták el. A hódoltság idején (1480-ig) az orosz fejedelmeknek az Arany Horda kánjához kellett járulniuk, hogy a fejedelmi méltóságot megkapják. A mongolok pusztító hadjáratainak szentelt, fennmaradt írásos emlékek közül a legértékesebb a rjazanyi területi irodalom négy elbeszélését egyesítő ciklus, amelyből Rjazany megtámadásának előzményeit idézzük.

[...] „Tengernyi tatár hadának élén az istentelen Batu kán rárontott az orosz földre, és a Voronyezs folyó mentén, a rjazanyi fejedelemség szomszédságában ütött tábor. [...] Amikor Jurij Ingvarevics (rjazanyi nagyfejedelelem) ezt megtudta [...] a fiát, Fjodor Jurjevicset megbízta, hogy vigyen ajándékot az istentelen Batunak, és kérve kérlelje: ne rontson hadával Rjazany földjére. [...] Az istentelen, hazug és könyörtelen Batu az ajándékokat elfogadta, és álnok képmutatással azt is megígérte, hogy nem támad hadaival Rjazany ellen. De azzal kérkedett és fenyegetőzött, hogy leigázza az egész országot. A rjazanyi urak között akadt valaki, aki irigységből elárulta Batunak, hogy Fjodor Jurjevics hitvese bizánci császári vérből való, és minden más asszonynál szebb. Az álnok és könyörtelen Batu rögvést tisztátalan vágyra lobbant, és így szólt Fjodor Jurjevicshez: »Fejedelelem! Hadd élvezzem hitvesed szépségét!« Az istenfélő Fjodor Jurjevics azonban csak kinevet-

te a kánt, és így válaszolt: »Mi, keresztények nem engedhetjük meg neked, hitetlen kán, hogy asszonyainkkal paráználkodjál. Majd ha legyőzöl minket, akkor asszonyaink is a tied lesznek.«

Az istentelen Batu megsértődött, és mérgében nyomban megölette az istenfélő Fjodor Jurjevicset. A fejedelem testét kivetette a madarak és a vadak prédájául, aztán az ott lévő többi rjazanyi hercegeket és vitézeit megölette. Csupán Fjodor Jurjevics hűséges nevelőjének, Aponyicának sikerült elrejtőznie. Amikor meglátta szeretett urának tetemét, keserves sírásra fakadt. Aztán észrevette, hogy a fejedelem holttestét nem őrzik, ezért elvitte, és titokban elhantolta, majd sietett haza az igazhitű Jevprakszija fejedelemasszonyhoz, és elmondta neki, hogyan ölte meg Batu Fjodor Jurjevicset. Jevprakszija, karján szeretett kicsinyével, Ivan Fjodorovics herceggel, palotájának toronyszobájában állva hallgatta végig Aponyica bánattal teli gyászos szavait, aztán gyermekével együtt a magas toronyból levette és halálra zúzta magát." [...]

Fordította IGLÓI ENDRE

N. K. Grudzij: Hresztomatija ...,

Közl: Az orosz irodalom kistükre i.m. 168-169. o.

24.

Alekszandr Nyevszkij győzelmei

(Részletek)

Az orosz fejedelemségek közül egyedül Novgorod állt ellen a mongol hódításnak. Alekszandr Nyevszkij nem csak Batu kánt állította meg, de sikeresen verte vissza a svédek támadását 1240-ben (ekkor mindössze 20 éves), majd 3 év múlva a Csud tó jegén a német lovagrendet is. Ezeket az eseményeket az Alekszandr Nyevszkij életéről szóló hősmonda (Szkazenyie o zszinyi Alekszandra Nyevszkogo) őrizte meg az utókornak.

[...] „Alekszandr Jaroszlavics fejedelem istenfélő, szegényeket szerető, kegyes atyától, Jaroszlav nagyfejedelemtől, és jámbor anyától, Teodosziától született. Valóban nem isteni rendelés nélkül való volt az ő uralkodása, mert Alekszandr Jaroszlavics uralkodása áldásos volt. Termetére nézve magasabb volt a többi embereknél, hangja zengett, mint a kürt a nép között, arca pedig olyan volt, mint Józsefé, akit az egyiptomi uralkodó második uralkodóvá tett Egyiptomban. Ereje pedig Sámson erejének részese volt, bölcsessége mint Salamoné; az Isten Vespasianus római császár vitézségét adta neki, Nero császár fiát, aki meghódította Júdea földjét.

[...] Hallván a római félen fekvő északi ország (Svédország) királya Alekszandr Jaroszlavics ekkora vitézségéről, így szólott: »Elmegyek, meghódítom Alekszandr földjét.« És nagy erőt gyűjtött össze, és sok hajót megtöltött seregeivel. És jött nagy erővel, harci szellemtől lángolva. És vakmerő igyekezettel átlépve a Néva-folyót, büszkeséggel küldte követeit Alekszandr Jaroszlavics herceghez Nagy Novgorodba. És ezt mondotta: »Ha szembe tudsz velem szállni, jöjj, én már itt vagyok, meghódítom földedet.«

Alekszandr Jaroszlavics fejedelem pedig, meghallván e szavakat lángra lobbant szívében, bement a szent bölcsesség (Szofija) templomába és térdre ereszkedett az oltár előtt. És végeztén imádságát, felkelt és meghajolt az érsek előtt. Szpiridon érsek pedig megáldotta

és elbocsátotta őt. Alekszandr Jaroszlavics pedig letörölvén könnyeit, kilépett a templomból és bátorítani kezdte kíséretét. És mondotta: »Nem az erőben, hanem az igazságban az Isten.« És nem várván be a nagyobb erőket, a szent háromságban reménykedvén, kisebb kíséretével vonult az ellenség elé. Sajnálatos hallani, hogy atyja, Jaroszláv, a dicső és retgett, nem tudott kedves fia, Alekszandr Jaroszlavics nagyfejedelem eme megtámadásáról. És Alekszandr nem tudott hírt küldeni atyjának Kiev városába, mert már közeledett az ellenség, sok novgorodi pedig nem tudott velük menni, mert a nagyfejedelem sietve indult útnak. És Alekszandr vasárnapi napon érte el az ellenséget. Úgy döntött, hogy még aznap 11 órakor rájuk támad. És nagy irtás történt a római hitűekben. Megszámálhatatlan sokaságot öltek meg közülük. Alekszandr pedig magát a királyt sebesítette meg arcán éles lándzsájával. [...]

A harmadik évben pedig, azután, hogy Alekszandr győzelmet aratott a király felett, a téli időszakban nagy katonasággal indult német földre, hogy ne dicsekedjenek a németek, mondván: »Megalázzuk a szláv nyelvet!« Ugyanis az volt már a helyzet, hogy Pszkov városát elfoglalták és német helytartókat telepítettek le benne. Alekszandr Jaroszlavics nagyfejedelem azonban fogságba vetette a német helytartókat, Pszkov városát megszabadította a rabságtól, és a németek földjét meghódította és felégette, számtalan foglyot ejtett, a többieket pedig megölette. És összefogtak a németek, azt mondták: »Legyőzzük Alekszandr Jaroszlavics fejedelmet, és foglyul ejtjük őt.« Amikor közeledett az ellenség, észrevette ezt Alekszandr Jaroszlavics nagyfejedelem őrsége. Alekszandr fejedelem harcra felkészülve vonult az ellenség ellen és a harcosok a Csud-tavon találkoztak. Ezen és azon az oldalon is rengeteg harc volt. Atyja, Jaroszlav, ifjabb fivérét, Andrejt hatalmas kísérettel küldötte Alekszandr segítségére. És Alekszandrnak rengeteg vitéz harcos állott rendelkezésére, amint hajdan Dávid királyi is nagyszámúak és vitézek voltak, úgy Alexander vitézeit is harcos szellem töltötte el. Szívük olyan volt, mint az oroszáné, és azt mondták: »Ó, tisztelt és kedves fejedelmünk, eljött számunkra az idő, hogy meghaljunk érted!« Akkor szombati nap volt, napvirradatkor csapott össze a két sereg, és olyan volt a rettenetes öldöklés, a széttört kopják recsegése és a kardok csengése, mintha a jég hasadozott volna, és nem lehetett a jeget látni, mert vér borította azt. S ezzel kapcsolatban, azt hallottam én egy szemtanútól, hogy ő Isten seregeit látta a levegőben, amint Alekszandr Jaroszlavics segítségére jöttek. És ő Isten segítségével legyőzte az ellenséget, és az ellenség futásnak eredt, de a mieink mintha a levegőn át üldözték volna azokat, lekaszbolták őket, és az ellenségnek nem volt hová menekülni. Alekszandr Jaroszlavics nagy dicsőséggel tért meg a csatából. Rengeteg foglyot ejtettek; seregében a lovak mellett vezették a lovagokat. Amikor Pszkov városához érkezett Alekszandr Jaroszlavics, a város előtt az igumenek és pópák, egyházi ruhában, rengeteg néppel együtt, körmenetben jöttek elébe, hálát adván Istennek, és éneket és dicséretet zengvén Alekszandr Jaroszlavics nagyfejedelemnek. »Az Úr segített Dávidnak legyőzni az idegeneket, a kereszt fegyveréhez hűséges Alekszandr fejedelmünknek pedig Alekszandr keze által megszabadítani Pszkov városát a külföldiek-től.«

[...] Ebben az időben a keleti országokban nagy hírnévre tett szert egy bizonyos uralkodó (Batu kán), aki erős volt, és az Isten számos népet vetett hatalma alá kelettől nyugatig. Hallván ez Alekszandr Jaroszlavicsról, hogy vitéz és dicső, követeket küldött hozzá e szavakkal: »Az Isten számos népet vetett alá, egyedül te nem akarsz-e meghódolni erőm előtt; nos, ha meg akarod menteni földedet, akkor minél hamarabb jöjj hozzám, és meglátod uralmam dicsőségét.« Alekszandr Jaroszlavics pedig atyja halála után nagy sereggel vonult Vologymirbe, és rettenetes volt a jövetele. Híre terjedt a Volga torkolatáig, s a tatár asszonyok e szavakkal riasztgatták gyermekeiket: »Jön Alekszandr Jaroszlavics fejedelem.« Alekszandr Jaroszlavics nagyfejedelem elhatározta, hogy elmegy az uralkodóhoz, és Kirill püspök megáldotta őt. Batu király meglátta Alekszandrt, és elcsodálkozott, és azt mondotta fő-

embereinek: »Méltán mondták nekem, hogy nincs hozzá hasonló fejedelem hazájában.« És nagy tisztességgel bocsájtotta el Alekszandrt. Utána Batu király megharagudott az ő fiatalabb fivérére, Andrejra, ellene küldte hadvezérét, Nevrujt és elpusztította Szuzdal földjét. Miután Nevrujt fogságba ejtette, Alekszandr Jaroszlavics nagyfejedelem templomot emelt, a várost újra felépítette és a szerte futott embereket ismét összegyűjtötte." [...]

Közl: Középkori történeti chrestomathia i.m. 311-314. o.

25.

Elbeszélés Pjotr muromi fejedelemről és Fevronyijáról

(Részletek)

A régi orosz széppróza történetének 15. századi szakaszát az ún. *tematikus elbeszélések* alkotják. E korszak legjelentősebb irodalmi emléke az „*Elbeszélés Pjotr muromi fejedelemről és Fevronyijáról*”, amelynek tárgya a muromi fejedelem és hitvese házasságának regényes története. Az elbeszélésből két részletet idézünk: Pjotr harcát a sárkánnyal, amely népmesei elemeket hordoz, és a házaspár halálának körülményeit, amely az egyházi aszketizmus ellenében a szerelem erejét hirdeti. Az elbeszélés közbeeső része a herceg és a méhészlány megismerkedésének mesészerű történetét és a házaspár bölcs országlásának eseményeit tartalmazza.

[...] „A fejedelemnek volt egy Pjotr nevű öccse, akit hamarosan magához hívatott, és mindent elmondott neki a sárkányról és annak talányos jóslatáról (»Pjotr karjától, Agrik kardjától jó majd halálom«). Amikor Pjotr herceg meghallotta, hogy a sárkány Pjotrnak nevezte azt, aki majd elpusztítja, bátran úgy döntött, hogy végez a sárkánnyal. Csak az a gondolat zavarta, hogy Agrik kardjáról (mesehős csodakardja) nem tud semmit.

Pjotr szeretett csendes templomokban imádkozni. Egyszer a város közelében lévő zárda templomába, a Szent Kereszt felmagasztalása-templomba ment, ahol hozzálépett egy kamaszkorú templomszolga, és így szólt:

– Herceg! Akarod, hogy megmutassam néked Agrik kardját?

A hercegnek azonnal eszébe jutott fogadalma, és a szolga után sietett:

– Hol van? Hadd nézzem meg!

A szolga az oltárhoz vezette, és annak falában, a téglák között lévő résre mutatott: a kard ott feküdt a mélyedésben.

[...] Pjotr fogta Agrik féltve őrzött kardját, bement sógornője hálószobájába, ahol bátyja képeiben ismét ott találta a sárkányt. De akkor már biztos volt benne, hogy ez nem az ő bátyja, hanem az emberbőrbe bújó sárkány, s ezért kardjával le is sújtott rá. A sárkány abban a pillanatban felöltötte igazi ábrázatát, haláltusájában vergődött, azután kimúlt. Csak hogy a szörnynek a patakozó vére befröcskölte Pjotrot, s ettől a tisztátalan vértől a herceg testét ótvárak, majd fekélyek lepték el, s így bizony súlyosan megbetegedett. [...]

[...] Amikor életük alkonyához értek, azért könyörögtek Istenhez, hogy egy és ugyanazon órában költözzenek a jobbik világba. Úgy rendelkeztek, hogy majd egy nagy kőkoporsóba temessék el őket, s ezt csak közösen válasszák ketté. Mindketten egyszerre öltöt-

ték fel a szerzetesi és az apácaruhát. Pjotr fejedelem a kolostorban a David nevet kapta, Fevronyiját meg Jefroszinyának nevezték el.

Közvetlenül halála előtt Fevronyija fejedelemasszony a székesegyház kelyhére egy terítőt hímezett, a szentek ábrázatával.

Pjotr fejedelem, szerzetesi nevén David, egyszer azt üzent a fejedelemasszonynak: – Ó, Jefroszinya nővér! Már közeledik a végső órá, de megvárlak, hogy együtt hagyjuk el ezt a világot!

A fejedelemasszony így válaszolt: – Uram, várj még, hamarosan befejezem a szent székesegyház részére készülő terítő hímezését.

De a fejedelem másodszor is üzent:

– Nem tudok én már sokáig várni!

Aztán üzent harmadszor is:

– Már én eltávozom ebből a világból, nem tudok többé reád várni!

Az apáca-fejedelemasszony ekkor már éppen az utolsó öltéseknél tartott. Ujjai nyomán már kirajzolódott a szent ábrázata és keze, de a ruházata még nem volt teljesen kész. Férfje hívó szavát hallva azonban a tűt beszúrta a terítőbe, körütekerte cérnával, és azt üzent Pjotr fejedelemnek – szerzetesi nevén Davidnak –, hogy most már ő is készen áll az útra.

Június 20-án, pénteken mindketten átadták lelküket az Úrnak. Holtuk után a papok úgy határoztak, hogy Pjotr fejedelem testét a szeplőtlen Istenanya muromi székesegyházában helyezik el, míg Fevronyiját a város határában lévő zárda Mennybemenetel-templomában temetik el. Úgy okoskodtak, hogy ha már mindketten beléptek a rendbe, akkor férjet és hitvesét nem szabad közös koporsóban eltemetni. Így aztán külön-külön koporsót készítettek számukra, és a szent életű Pjotrot valóban a város székesegyházában temették el, a szent Fevronyiját meg a másik koporsóba helyezve, a városon kívüli Mennybemenetel-templomba vitték. Azt a kettős kőkoporsót meg, amit Pjotr és Fevronyija még életükben csináltattak maguknak, üresen hagyták a város székesegyházában.

A következő nap reggelén azonban azt látták, hogy a külön-külön elhelyezett koporsók üresek, a fejedelem és a fejedelemasszony szent teste pedig abban a közös koporsóban nyugszik, amelyet a fejedelmi pár készíttetett magának halála előtt. S ugyanazok az ostobák, akik még életükben el akarták őket választani egymástól, megzavarták nyugalmaikat holtuk után is: újból külön koporsóba fektették őket. De a harmadik nap reggelén ismét csak együtt találták a fejedelem és fejedelemasszony testét a közös koporsóban. Ezután aztán már senki sem merte háborgatni szent testüket, s így együtt is maradtak a szeplőtlen Istenanya muromi székesegyházában, ahol maguk is nyugodni akartak.

Földi maradványukat Isten Muromnak ajándékozta, hogy ez a két szent a város oltalmazója és védelmezője legyen. Bárki, aki hittel keresi fel az ereklyéjüket rejtő koporsókat, gyógyulásra lel."

Fordította IGLÓI ENDRE

N. K. Grudzij: Hresztomatijja...,

Közli: Az orosz irodalom kistükre 213-214, 221-222. o.

III. Iván törvénykönyve

(Részletek)

Moszkva a mongol uralom idején válik az ország központjává, amikor az Arany Horda kánja megbízza a moszkvai nagyfejedelmet (I. Kalita, azaz Pénzeszsák Ivánt) az orosz fejedelemségektől követelt adó behajtására. 1325-26-ban a kijevi metropolita is ide teszi át székhelyét. Az orosz területek Moszkva alatti egyesítése nagyrészt III. Iván moszkvai nagyfejedelem uralkodása alatt ment végbe. Az állami központosítás szükségessé tette a jogszolgáltatás egységének megvalósítását is. Ezt a célt szolgálta az 1497-ben kiadott törvénykönyv.

A 7006. (1497) esztendő szeptember hónapjában Ivan Vasziljevics, egész Oroszország nagyfejedelem, gyermekeivel és bojárjaival rendelkezést adott ki, hogy miként törvénykezzenek a bojárók és az okolnyicsijek (alsóbb rangú bojárók, itt a nagyfejedelem bírái).

1. A bojárók és okolnyicsijek üljenek törvényt. A tárgyaláson pedig a bojárók és az okolnyicsijek mellett írnok legyen. A bojárók, okolnyicsijek és jegyzők ne fogadjanak el megvesztegetést ítékezésükért és védelemért: hasonlóképpen a bírók se fogadjanak el megvesztegetést ítékezésükért. Az ítélet ne legyen se részrehajló, se bosszúálló senki irányában.

2. Ha valamely panaszos egy bojárhoz járul, az ne utasítsa el magától a panaszosokat, hanem minden panaszosnak szolgáltatson jogot mindenben, amennyiben illetékes. Ha pedig valamely panaszosnak nem illetékes jogot szolgáltatni, ezt közölje a nagyfejedelemmel, vagy küldje ahhoz, akinek hatáskörébe azok az emberek utalva vannak. [...]

17. A szolgák (holopok) ügyében hozott bírósági ítéletről. A bírósági ítélet és a felszabadító oklevél megszövegezése alkalmával a pecsétért kapjon a bojár minden egyes szolga után kilenc pénzt, az írnok aláírásáért jár minden személy után egy altin (3 kopejka), a segédírnoknak pedig, aki az ítéletet vagy a felszabadító oklevet leírta, annyiszor három pénzt kell fizetni, ahány szolgáról ki kell állítani a felszabadító levelet.

18. A felszabadító oklevélről. Ha pedig valaki a bojár megerősítése és az írnok aláírása nélkül vagy a bojári törvénykezés jogával rendelkező városi helytartó megerősítése nélkül állít ki felszabadító oklevelet, akkor az a felszabadító oklevél nem ismerhető el felszabadító oklevélnek, kivéve azokat, amelyeket a szolga tulajdonosa ír saját kezével; az ilyen felszabadító oklevél felszabadító oklevél lesz. [...]

57. A parasztok felmondási jogáról. A parasztnak egyik járásból (másikba), egy faluból másik faluba egy alkalommal lehet egy esztendőben költözni, mégpedig az őszi György napot (nov. 26.) megelőző és követő héten.

A házhasznalet megváltása fejében, akik a mezőn laknak, 1 rubelt fizessejen egy telek után, akik erdőben laknak, fél rubelt fizessejen. Ha a paraszt egy évig él valakinél, aztán továbbáll, akkor csak negyed telek után fizeszen; ha két évig van valakinél, és azután távozik, fél telek után fizet, ha három évig lakik egy helyen, háromnegyed telek után fizesse meg az adót, ha négy évig tartózkodik egy helyen, akkor az egész telek után fizessejen adót.

60. Ha valaki végrendelet nélkül hal meg, és nem voltak fiai; minden ingósága és földje leányára száll, de ha lánya sem lenne, akkor a legközelebbi rokon örököljön.

Közl: Európa és a Közel Kelet i.m. 1/2. köt. 669-671. o.

27.

Az egyház és az uralkodó viszonyáról

(Részlet)

*A pravoszláv egyház és az uralkodó viszonyát jól jellemzi Filofej szerzetes üzenete III. Vaszi-
lij nagyherceghez (6. sz.).*

"Ahhoz szólok, kit Isten legfenségebb és mindenható, mindent átfogó keze tett hatalmassá, amely által az uralkodók uralkodnak, a nagyok felmagasztaltatnak, az erősek megírják az igazságot. – Hozzád szólok fényességes, magas trónuson ülő, uralkodó nagyfejedelem, pravoszláv keresztény Cár s mindennek ura, a szent, egyetemes, apostoli egyház szentsége, Istentől származó trónusának birtoklója, azon egyházé, amely a legszentebb istenanyáé, s amely a római és konstantinápolyi egyház helyett ragyogott fel. A régi Róma egyházai az apollinárius eretnokség miatt pusztultak el; a második Rómának, Constantinus városa egyházának kapuit az agarénusok unokái (törökök) szekercével verték szét. Most ez a harmadik, az új Róma a Te hatalmas birodalmadnak szent, zsinati, apostoli egyháza, amely a világmindenség végéig az egész világon pravoszláv keresztény hitben napnál fényesebben fog tündökölni. Tudja meg birodalmad, ó, hithű Cár, hogy a pravoszláv hit minden országa a Te egységes birodalmadban egyesült: Te vagy egyedül az ég alatt a keresztények cárja.

Úgy illik hozzád, ó Cár, hogy megtartsad ezt istenfélelemmel, féld az Istent, aki ennyit adott néked; ne bízd magad az aranyra, gazdagságra, dicsőségre; mindezt a földön gyűjtötétek össze, és itt is marad. Emlékezz ó Cár, arra a szentre, aki kezében jogart tartott, fején cári koronát hordott, s ezt mondá: ne kössétek a szívet a gazdagsághoz, mert ez mulandó. A legbölcsebb Salamon mondá: nem rejtve ismerjük meg a gazdagságot és az aranyat, hanem amikor segítséget nyújt annak, aki rászorul. [...] Ezenkívül, ó Cár, teljesíts két parancsolatot birodalmadban. [...] Ne szegd meg azokat a rendeleteket, amelyeket őőd a Nagy Konstantin, boldog Vlagyimir, valamint Isten nagy választotta Jaroszlav és más boldog emlékű szentek alkottak, akiktől te is származol. Ne sértsd meg, ó Cár az Isten szent templomait és a tiszteletben álló kolostorokat, s mindazt amit az örök javakért s megemlékezésül Istennek adományoztak. Erre a szent, nagy, ötödik zsinat szörnyű tilalmat mondott ki. [...]

S most könyörgök hozzád, újra csak könyörgök, ne feledd azt, amit fentebb írtam: emlékezz, az Úrra kérek, hogy minden keresztény ország a Te birodalmadban egyesült, s ezután azt a birodalmat várjuk, amelynek nincs vége. Ezt azért írtam, mert szeretlek, és könyörgöm az isteni kegyelemre – változtasd át a fősvénységet bőkezűsége, a szívtelenséget kegyesszívűsége: éjjel-nappal vigasztald a sírokat, véd meg a sértetteket a sértő kezétől.

Mit fentebb írtam néked, most ismét elmondom: ne felejtse el, s rám figyelmezz, ó istenfélő Cár – minden keresztény ország a Te egyetlen birodalmadban egyesült, két Róma elpusztult, de a harmadik áll, negyedik meg nem lesz többé; keresztény birodalmadat más már nem váltja fel." [...]

Pravoszlavszkij szobeszednyik, 1863. No. 1.

Közli: Középkori történeti chrestomathia i.m. III. köt. 294. o.

IV. Iván levelei

IV. (Rettegett) Iván 1533-ban, három évesen lesz moszkvai nagyherceg. 1547-ben bizánci ritus szerint minden oroszok cárává koronáztatja magát, ezzel hangsúlyozva azt az elképzelést, miszerint Moszkva a harmadik Róma, a cár pedig a bizánci világcsászárság Isten által elrendelt utóda. A bojárok (nemesség) ellenében megteremti a központilag irányított birodalom alapjait. Despotikus, sőt véreskezű uralkodó (1581-ben tulajdon fiát is agyonüti), ugyanakkor nagy műveltségű tehetséges államférfi: reformálja a közigazgatást, bíraskodást és a hadsereget, élénkíti a külkereskedelmet. Szenvedélyéről tanúskodik gyermekkori barátjának, A. M. Kurbszkij hercegnek, és híres hadvezérnek írott levele, amelyben szemére veti annak árulását és megfogalmazza a cári egyeduradalom ideológiáját. Második szemelvényünk IV. Iván Erzsébet angol királynénak, a szabad kereskedelem tárgyában írott levelének részlete.

A cári egyeduradalomról

[...] „Hiszen testedért te lelkedet pusztítottad el. A múlandó hírnévért megvetted az örök dicsőséget, és megdühödve az emberre, Isten ellen lázadtál. Értsd meg, szerencsétlen, hogy mily magasból milyen mély szakadékba zuhant tested és lelked! Beteljesültek rajtad a szavak: Aki azt hiszi, hogy van valamije, az mindent elveszít. Vajon a te istenfélmed azt jelenti, hogy magadat nem az Úr nevében, hanem becsvágyból pusztítottad el? Az okosabbja ott is megérti, mily rettentő gonoszságot követtél el! Hiszen nem a halál elől menekültél, hanem mert a múlandó dicsőségre és gazdagságra vágytál! Ha, miként állítod, igaz és istenfelő vagy, akkor mért féltél a mártírháláltól, amely valójában nem is halál, hanem ajándék! Végtére is mindenképpen meghalsz. Ha barátaidnak, a sátán szolgálóinak a hazugsága és rágalmai miatt rettegtél a halálos ítélettől, akkor ez csak a te szüntelenül meglévő áruló terveidet bizonyítja. Mért vetted meg Pál apostolt, aki ezt mondta: »Mindenen lélek engedelmeskedjék a felső hatalmasságoknak; mert nincsen hatalmasság, hanem csak Isten. [...] Azért, aki ellene támad a hatalmasságnak, az Isten rendelkezésének támad ellene.« Vigyázz és figyelmezz! Aki szembeszáll a hatalommal, Istennel száll szembe! Aki pedig Istennek ellene szegül, az eretnek lesz, s ez pedig a legkeserűbb vétek. S az apostoli szavak minden, még a vérrel és fegyverrel szerzett hatalomról is igazak. Értsd meg a fentebb mondottakat, miszerint mi nem erőszakkal szereztük hatalmunkat; annál inkább igaz, hogy aki a hatalmasságnak ellene szegül, Istennek szegül ellene. Ugyancsak Pál apostol, akinek a szavait te semmibe vetted, mondja más helyen: Ti szolgálj! Engedelmesk legyetek a ti uraitoknak, nemcsak szemnek szolgálván, mint akik embereknek akarnak tetszeni, hanem mint Isten szolgálói. Engedelmeskedjete ne csak a jóknak, hanem a gonosznak is, s nemcsak rettegésből, hanem lelkiismeretből is. Íme, ez az Úr akarata – jót cselekedvén: szenvedj! Ha te igaz és istenfelő ember vagy, akkor mért nem akartad tőlem, az erős akaratú uralkodótól eltérni a szenvedést, és elnyerni a mártíromság koszorúját?»

[...]

N. K. Grudzij: Hresztomatyija...

Közlő: Az orosz irodalom kistükre i.m. 260-268. o.

[...] „Meghallgattuk Felséged levelét, szeretett nővérünk, Erzsébet királynő. Kedves Nővérünk, rendelje el nagykereskedőinek és minden kereskedő emberének, hogy jöjjenek országainkba, minden kikötőnkbe, Holmogorba és Nyikolába és Kolába régebbi engedély-okiratunk alapján, amelyet számukra kibocsátottam, s ne legyen efelől kétségük, s rendelje el nagykereskedőinek s minden kereskedő emberének, hogy óvatosan, hadihajók kíséretében hajózzanak, mert a dán király, aki dán királyi elődjének és saját magának velünk kötött egységét és feszületre tett esküjét megszegte, új bajt kever, amilyen még nem volt sohasem. [...] Mert most Frederik, a dán király nem akarja túrni, szeretett nővérünk, Felséged iránti szeretetünket és kapcsolatainkat, s megtiltotta, hogy Felséged kereskedőit a mi földünkre, a mi kikötőinkbe engedjék, s elrendelte, hogy kereskedőidnek s minden más állambeli utazónak ne engedtessek átjárás a mi birtokunkra. És szeretett nővérünk, Erzsébet királynő, rendelje el kereskedőinek, hogy hadihajókkal járjanak a tengeren a dán király kalózái miatt, s hogy kerüljék ki a dán király kalózeit, s hogy bátran jöjjenek birtokunkra, annak minden kikötőjébe, mind Holmogorba, mind Kolába, s amazokat meg űzzék el a tengerről, és tisztítsák meg az utat; mi meg ezekbe a kikötőkbe katonaságot küldünk, s megparancsoljuk nekik, hogy tisztítsák meg a dán király embereitől az odavezető utakat teljes egyetértésben Felséged embereivel és kereskedőivel. Hogy pedig szeretetünkön ne essék csorba, hogy a mi embereink és a kegyelmedéi a más országbeli kereskedők kereskedésükben és minden hasznukban semmi veszteséget ne szenvedjenek a dán király emberei miatt, s hogy kegyelmed kereskedői szabadon jöhessenek birodalmunkba és annak minden kikötőjébe régebbi engedély-okiratunk szerint, minden veszély nélkül, s biztonságban a dán király kalózái felől, rendszabályokat fogantatosítottunk.

Íratott székvárosunkban, Moszkvában, a világ teremtmése utáni 7090-ik esztendőben, július hónap 10. napján, uralkodásunk 48-ik, orosz cárságunk 37-ik, kazanyi cárságunk 30-ik, asztrahanyi cárságunk 29-ik évében.

Fordította IGLÓI ENDRE

Szbornyik Russzkovo Isztoriceszkovo obszestva SzPB. 1883, t. 38, 8-10.

Közl: Középkori történeti chrestomathia i.m. III. köt. 300. o.

29.

A görög katolikus egyház létrejötte

A XVI. század végén, miután III. Zsigmond lengyel király elfoglalta Ukrajnát, Luck, Chelm, Lemberg és Przemyśl ortodox püspökei úgy nyilatkoztak, hogy bizonyos feltételek mellett hajlandók Rómával egyesülni. A Brest-Litovski zsinat eredményeképp létrejön a görög katolikus egyház.

„A három személyű egy Isten nevében az Ő tiszteletére és dicsőségére, valamint a lelkek üdvére, a hit felmagasztalására és megszilárdítására, mindenkinek, aki tudomást szerez róla, üdv a mi Urunk Jézus Krisztusban. Mi mindnyájan, görög szertartású metropoli-

ták és püspökök, akik aláírtuk és itt összegyűltünk Brestben, Litvániában a régi naptár szerint 1596. október 9-én, törvényesen ülést tartottunk a Szent Miklós egyházban, örök emlékezetül leszögezzük, hogy az Isten Egyházának országa az Evangéliumon és a mi Urunk Jézus Krisztus szava szerint is az egyetlen Péteren alapszik, mint rendíthetetlen sziklán, hogy egy Fő által kormányzottassék, ugyanúgy, ahogyan a testnek csak egy feje van, egy háznak csak egy gazdája, és Isten adományainak egy osztogatója van, azért, hogy nyája élén ő vezesse azt és gondoskodjék mindenki javáról, hogy az apostoli időkben intézményesített ezen rend fönnálljon az idők végéig, amely szerint minden pátriárka mindig szent Péter egyetlen utódjához folyamodott, a római pápához, hogy tőle vegye a hit tanítását, a lelki erősséget, hozzá fellebbezve püspöki ítéleteinktől. Ez a tantétel biztos és a zsinatok tanításában, a törvényekben és az egyházatyákban bírta alapját, ahogy ezt a mi görögből fordított szláv irataink eléggé tanúsítják, a Keletieken kívül a legrégebbiek is állítják, elismervén Szent Péter székének elsőbbségét és tekintélyét az egész világ püspökei fölött. [...]

Avégett küldtük el követeinket, hogy kérjük Őszentségét, hogy mint a Katolikus Egyház legfőbb pásztora, kegyesen fogadja engedelmességünket, mentsen fel a konstantinápolyi pátriárkák joghatósága alól és hagyja meg számunkra a görög keleti egyházak rítusait és szertartásait minden változtatás nélkül. A pápa hozzájárulván a kérésünkhöz, elküldte hozzánk levelét s a kiváltságok okmányait, és elrendelte, hogy zsinatra összegyűlve, tegyük le a szent, katolikus hitvallást és ígérjünk engedelmességet a Szentszékeknek. VIII. Kelemen pápának és az ő utódainak."

Közli dr. Szántó Konrád:

A katolikus egyház története i.m. III. köt. 789-790. o.

Kislexikon

Alekszander Nyevszkij (1220-1263)

Novgorodi nagyfejedelem. 1240-ben a Névánál visszaveri a svédeket (innen kapta a „Nyevszkij” – Névai-melléknevet), majd 1243-ban a Csud-tó jegén a német lovagrendet.

arianizmus

Ókeresztény eretnecség a IV. században, amely azt hirdette, hogy a Fiú nem egylényegű, csak hasonlányú (homoiousios) az Atyával, ezért csak átvitt értelemben nevezhető Istennek. 325-ben az I. niceai zsinat eretnecségnek ítéli az arianizmust, de az egészen a VIII. századig nagy hatással bír, különösen az ún. „barbár” (gót, longobárd) népek körében.

Bölcs Jaroszlav

Jaroszlav Vlagyimirovics, 1019-1054 között kijevi nagyfejedelem, az egységes és Konstantinápolytól politikai és egyházi szempontból egyaránt független Kijevi Rusz megalkotója.

cezaropapizmus

A világi (császári) és az egyházi hatalom összefonódásának bizánci formája.

eunuch

Háremszolga.

görög katolikus egyház

Azok a keleti egyházi közösségek, amelyek az ortodox egyházakból kiváltak és egyesültek a katolikus egyházzal. Elismerik a pápai primátust és a katolicizmus dogmáit, megtartották viszont a keleti liturgiát és ősi hagyományait egyházfegyelmi kérdésekben (nő férfiakat is pappá szentelnek).

grivna

Pénzegység, 410 gramm; egy grivna 50 rezany.

hamvazószerda

A húsvétot megelőző nagyböjt első napja. Nevét onnan kapta, hogy ezen a napon a püspökök a vezeklő bűnösök fejét hamuval hintették meg.

Harun ben Jahjá

Arab utazó. 880-890-ig Konstantinápolyban tartózkodott I. Baszileiosz császár foglyaként. Tapasztalatait írásban rögzítette.

Igor-ének

„Ének Igor hadáról” – az orosz történelem hősi eposza. 1187-ben keletkezett. Ismeretlen szerzője Igor Szvjatoszlavics észak-novgorodi fejedelem polovecek elleni 1185 évi balsikerű hadjáratát dolgozza fel.

ikon

Keleti stílusú, Krisztust, Máriát és a szenteket ábrázoló, fára vagy fémre festett festmény (szentkép), amely a pravoszláv egyházban terjedt el.

ikonosztáz

A keleti egyházak templomaiban a hívek számára kijelölt hajót és a liturgikus cselekmények számára fenntartott szentélyt (illetve az ott elhelyezett oltárt) elválasztó ún. „képfal”, amely bibliai jeleneteket, Krisztust, Máriát és szenteket ábrázol, meghatározott rendben. Az ikonosztáz ajtajain keresztül csak a papság és az uralkodó léphetett a szentélybe.

Ilarion

Az első orosz ajkú kijevi metropolita, akit 1051-ben Bölcs Jaroszláv tett főpappá. A metropoliták erős támaszai voltak a kijevi állam függetlenségének – a mindenkori orosz fejedelem választotta ki őket, a konstantinápolyi pátriárka csak szentesítette a döntést.

Ioannész Damaszkénosz (VII. sz.)

Himnuszköltő és teológus, az ikontizsület teoretikus védelmezője.

I. Iván

Moszkvai nagyfejedelem. 1327-től az Arany Horda kánjának adószedője. Innen a „Kalita”, azaz Pénzeszsák melléknév.

III. Iván (1462-1505)

Moszkvai nagyfejedelem. Uralkodása idején megy végbe az orosz területek egyesítése. Leigázza Jaroszlavot, Rosztovot, Novgorodot és lerázza a mongol fennhatóságot. (1480-ban megtagadja az adófizetést. Seregei hónapokig néznek farkasszemet a kán csapataival, majd visszavonulnak anélkül, hogy csatára kerülne sor. A mongolok azt hiszik, hadicselről van szó, és pánikszerűen elmenekülnek.) 1480-ban egyeduralkodói címet vesz fel.

IV. (Rettegett) Iván (1530-1584)

1533-tól moszkvai nagyherceg, 1547-től „minden oroszok cája”, a korszerű központosított hatalom megteremtője.

Justinianus

Jusztinianus az utolsó római császár (527-565). A Római Birodalom keresztény világegyeségére törekszik, ennek rendeli alá katonapolitikáját, közgazdasági és jogi reformjait. Nevéhez fűződik a római jog kodifikálása (Corpus Iuris Civilis) és a Hagia Szophia székesegyház építtetése.

Kasszia vagy Kassziané

Himnuszköltő (IX. sz.). A képrombolók ellen folytatott harc aktív résztvevője volt. A képrombolók felett aratott végső győzelem után kolostort alapított Konstantinápolyban és itt töltötte élete hátralevő éveit.

Khrisztophorosz Mütilénaiosz (XI. sz. első fele)

Udvaronc a macedón dinasztia leszármazottainak udvarában.

Kirill Turovskij (1130-1182)

Remete-szerzetes, majd Turov kivételes szónoki képességű püspöke.

Konsztantinosz Porphürogennétosz,

Bíborban született Konstantin (905-959). A „bíborbanszületett” cím a bizánci uralkodók azon fiú- és leánygyermekét illette, akik akkor születtek, amikor apjuk a trónon volt. Számos művet írt az állam igazgatásáról, a birodalom fegyveres erőiről, az udvar szertartásairól.

Krétai Andreasz (650-720)

Jeruzsálemben szerzetes, Konstantinápolyban diakónus volt, később krétai érsek.

A. M. Kurbszkij

Herceg, IV. Rettegett Iván gyermekkori barátja majd legendás hadvezér, aki a livóniai háború kezdetén (1564) elszenvedett vereség után a cár haragjától félve II. Zsigmond lengyel királynál keresett menedéket, majd hamarosan saját hazája ellen kísérté a lengyel-litván seregeket.

Mikhaél Kritobulosz (1410-?)

Konstantinápoly törökök általi ostromának és elfoglalásának krónikása, majd az ostromot vezető II. Mehemed szultán titkára.

Nagy Konstantin római császár (306-337).

A hagyomány szerint a Róma melletti milviusi hídnál vívott, Maxentius elleni döntő ütközet előtt álmot látott, mely szerint a kereszt jegyében győzni fog. Annak hatására, hogy miután a kereszt jelét zászlájára tűzve valóban győzött, elismeri az addig üldözött kereszténységet (313). Nevéhez fűződik Konstantinápoly megalapítása.

nogata

Pénzegység.

Nyesztor

A Kijevi Barlangkolostor tudós szerzetese a XII. században, az Őskrónika szerkesztője.

oikosz

A bizánci himnuszok verstani megformáltságából származó fogalom.

pátriárka

A katolikus egyház tiszteletbeli méltósága, egy-egy nagyobb terület egyházi előjárója (Róma, Jeruzsálem, Alexandria, Antiochia, majd 381-től Konstantinápoly főpapjai gyakorolták a pátriárkai jogokat), majd az ortodox egyházak önálló, egymástól független nemzeti egyházainak vezetője.

Phótiosz

Konstantinápolyi pátriárka (820-891) noha eredetileg nem volt a klérus tagja, két ízben is a pátriárkai trónra került. A pápa 870-ben, a VIII. egyetemes, IV. konstantinápolyi zsinaton, amely megszünteti a 867-ben keletkezett egyházszakadást, kiközsíti.

Romanosz Melodosz (VI. sz.)

Szír szerzetes, majd himnuszköltő. A hagyomány szerint álmában megjelent az Istenanya, aki egy tekercset adott át neki azzal, hogy nyelje le, amit ő meg is tett. Állítólag ébredése után támadt költői képessége, tehát az isteni adomány. Romanoszt az ortodox egyház később beiktatta szentjei közé.

Szád-ed-Din

Török történetíró (1536-99), III. Murrad szultán nevelője. Megírta Törökország történetét a hidzsra 698. évétől (1299) kezdődően.

Szilentariosz, Paulosz (VI. sz.)

Szenátor (ezért Szilentariosz) *Justinianus* udvarában.

Theophanész (752-817)

Történetíró, buzgó képtisztelő, ezért V. León császár száműzi, ott is hal meg. Az ortodox egyház besorolta szentjei közé.

Theophanész Continuatus (X. sz.)

Így nevezik a *Konsztantinosz Porphyrogennétosz* császár parancsára írt *Khronographia* valójában ismeretlen szerzőjét.

III. Vaszilij Ivanovics

Moszkvai nagyherceg (1505-1533) III. Iván fia, IV. Rettegett Iván apja. Uralkodása idején épül fel mai formájában a moszkvai Kreml.

Vlagyimir Monomah (1053-1125)

Hadvezér, politikus és író, 1113-1125 kijevi nagyfejedelem.

Vlagyimir Szvjatoszlavics

Kijevi nagyfejedelem (980-1015) az orosz föld megkeresztelője.

Vszevolod Jaroszlavics

Bölcs Jaroszláv fejedelem fia, 1078-1093-ig kijevi nagyfejedelem, aki öt nyelven, köztük magyarul is beszélt. Az Orosz Törvény (*Ruszkaja Pravda*) megalkotója.

Időrendi táblázat

i.e. 5508	a világ teremtésének feltételezett időpontja, a pravoszláv időszámítás kezdete
i.sz. 330	Nagy Konstantin megalapítja Konstantinápoly városát
451	a khalkedoni zsinat Róma és Konstantinápoly püspökét egyenrangúnak ítéli
730	III. León császár megtiltja az ikonok tiszteletét
787	a II. niceai zsinat visszaállítja a képek tiszteletét
988	Vlagyimir nagyfejedelem a Kijevi Rusz hivatalos vallásává teszi a görög kereszténységet
1019-1054	Bölcs Jaroszlav uralkodása Kijevben, a Kijevi Rusz politikai és egyházi függetlenedése Konstantinápolytól
1054	a görög és a latin egyház elszakadása
1078-1093	Vszevolod Jaroszlavics, az Orosz Törvénykönyv megalkotójának uralkodása Kijevben
1204	a keresztések elfoglalják Konstantinápolyt
1240	Batu kán elfoglalja Kijevet
1240-42	Alekszander Nyevszkij, novgorodi nagyfejedelem sikeres ütközetei a svédek és a német lovagrend ellen
1325-26	Moszkva politikai és egyházi központtá válik
1453	a törökök elfoglalják Konstantinápolyt
1480	A mongol uralom vége, Oroszország Moskva alatti egyesítése (III. Iván)
1547	IV. Ivánt „minden oroszok cárjává” koronázzák. A központosított hatalom megteremtése.
1596	a Brest-Litovski unió, a görög katolikus egyház kialakulása.

Irodalom

Kádár-Németh-Tomos: A Hagia Szophia. (Képzőművészeti Kiadó, Bp., 1987.)

A bizánci irodalom kistükre. (Európa Könyvkiadó, Bp., 1974.)

Bizáncról a bolsevizmusig (Zsolnay magánkiadás, Bp., 1993.)

A megváltó Oroszország. (Válogatta és szerkesztette Kiss Ilona, Századvég Kiadó, Bp., 1992.)

A negyedik Oroszország (Szerkesztette Szilágyi Ákos, Szabad Tér Kiadó, Bp., 1989.)

Az orosz irodalom kistükre. Ilariontól Rügyiscsevig XI-XVIII. sz. (Európa Könyvkiadó, Bp., 1981.)

Európa és a Közel Kelet. Egyetemes történelmi szöveggyűjtemény. Középkor 1/1-2. kötet (Tankönyvkiadó, Bp., 1971., 1982.)

N. P. Gracianszkij-Sz. D. Szkazkin: Középkori történelmi chrestomathia I-III. kötet (Tankönyvkiadó, Bp., 1952-1956.)

Dr.Szántó Konrád; A katolikus egyház története III. kötet. (Ecclesia Kiadó, Bp., 1987.)

Foss-Magdaléno: Róma és Bizánc. (Helikon Kiadó, Bp., 1990.)

Kazsdan-Litavrin; Bizánc rövid története (Gondolat Kiadó, Bp., 1961.)

Kádár Zoltán: Bizánci művészet. (CCorvina Kiadó, Bp., 1987.)

Niederhauser Emil – Sargina Ludmilla: Az orosz kultúra a XIX. században. (Gondolat Kiadó, Bp., 1970.)

Szeljunnyin: Gyökerek. (Európa Kiadó, Bp., 1989.)

Szvák Gyula: Moszkóvia és a Nyugat. (Magvető Kiadó, Bp., 1988.)

A Hagia Szophia belső tere
(épült i.sz. 532 és 537
között)

Hagia Szophia (Szent Bölcsesség temploma, ókeresztény kori bizánci templom)

Freskórészlet az athéni Himets-hegy kolostor-templomából

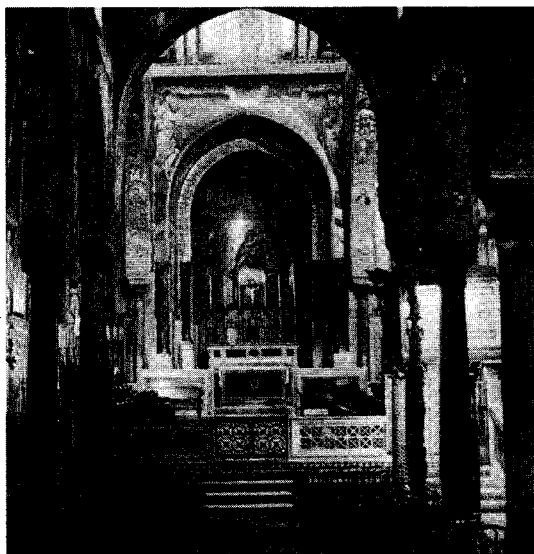
Szent György és a sárkány
(Ikon a 16. sz. végéről, Novgorodi iskola)

Uspenszkij székesegyház
(Moszkva)
Krisztus (Ikon a 12. sz.
első feléből, Konstantinápolyi
iskola)

A palermói palotakápolna
belseje (keleti építészeti
jegyek)

ISBN 963 8107 14 6

A kiadásért felel: Varga Kálmán igazgató
Budapest, XVI., Rózsa u. 35.

Tel./Fax: 183-2143

BBRT 223 12 392

Nyomdai kivitelezés: Express-Print Nyomdaipari Kft.
Felelős vezetők: Juhász-Tóth Csaba és Mehlhoffer Péter
Munkaszám: 94/114